

REKONSTRUKCIJA IN/ALI REINTERPRETACIJA
SLOVENSKE DRAMATIKE

Taras Kermauner
DRAMSKO VIDENJE (VOLJA?)

DOVJAKOVA DRAMATIKA

REKONSTRUKCIJA IN/ALI REINTERPRETACIJA

SLOVENSKE DRAMATIKE

Taras Kermauner

DRAMSKO VIDENJE (VOLJA?)

DOVJAKOVA DRAMATIKA

UMco

UMco, Ljubljana, 2011

Taras Kermauner
DRAMSKO VIDENJE (VOLJA?)
DOVJAKOVA DRAMATIKA

© UMco d. d. in Alenka Goljevšček

Izdajatelj in založnik

UMco d. d.

Vsebine dram: Alenka Goljevšček

Za založbo: Samo Rugelj

Urednica knjige: Alenka Goljevšček

Lektura: Alenka Goljevšček

Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič

Postavitev: Jure Preglau

Tisk: NTD d. o. o.

Naklada: 200 izvodov

Ljubljana, 2011

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6.09Dovjak K.
821.163.6-2(048)

KERMAUNER, Taras

Dramsko videnje (volja?) : Dovjakova dramatika /
Taras Kermauner; [vsebine dram Alenka Goljevšček].
- Ljubljana : UMco, 2011. -
(Rekonstrukcija in/ali reinterpretacija slovenske
dramatike)

ISBN 978-961-6803-28-1

257303552

UMco d. d.

Leskoškova 12, 1000 Ljubljana • tel.: 01/ 520 18 39
e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si • www.bukla.si

KAZALO

PISMO KRIŠTOFU DOVJAKU	
(ob Dovjakovi trilogiji Nioba, Medeja, Fedra)	7
I. NIOBA	8
II. MEDEJA	33
III. INTERMEZZO: primerjava med Dovjakovo in Zajčevo Medejo	56
IV. MODELNA SLIKA 1: SMER - V ONKRAJNENJE	72
V. MODELNA SLIKA 2: SMER - V DELO KOT VIDENJE IN ODREŠEVANJE	73
VI. POJASNILO K MODELNI SLIKI: SMER - V ONKRAJNENJE	74
VII. POJASNILO K MODELNI SLIKI: SMER - V DELO KOT VIDENJE IN ODREŠEVANJE	79
OD NORCA DO KAMNOSEKA (ob Dovjakovem Pipinu Malem)	83
PONESREČENO VSTAJENJE OD MRTVIH	
(ob Dovjakovem Karuzu)	159
ARISTOKRATSKI SLOG IMENUJE (ZAPIRA?)	
VRATA V PRAZNO (ob Dovjakovem Obračunu v Louvru)	233
MODELNA SLIKA: TERCET	341
POJASNILO K MODELNI SLIKI: TERCET	342

AVTIZEM KOT KONSTITUTIVNI ELEMENT KAPITALISTIČNE POSTMODERNE (ob Dovjakovem Debeluščku)	347
MODELNA SLIKA: RAZMERJA V DRUŽINAH A - F	386
POJASNILO K MODELNI SLIKI: RAZMERJA V DRUŽINAH	387
PLETENJE NEUJEMLJIVEGA (ob Dovjakovi drami Monjoie Karla Velikega)	391
VSEBINE DRAM (povzela Alenka Goljevšček)	395
ORGANOGRAM	402

PISMO KRIŠTOFU DOVJAKU

(ob Dovjakovi trilogiji **Nioba**, **Medeja**, **Fedra**)

19. XII. 2007

Dragi Krištof,

pred par dnevi ste mi poslali **Niobo**; na vaše temeljito in lepo pismo bom odgovoril prihodnjič, mnogo tem načjenja. Tokrat vam kot pismo pošiljam svojo singularno analizo **Niobe**. O drami na bom govoril v tem uvodu, dovolj bo rečenega v naslednjem tekstu.

Ker pišete, tako mi sporočate, tudi **Medejo**, mi tekst čim prej pošljite, prosim. **Nioba** me je navdala s svetlobo kot že dolgo ne nobena drama. Pred časom sem zabavljaj tudi čez svetlobo, tudi v svoji singularni analizi **Pipina** sem jo problematiziral. Ravno tedaj me je napadel rak; umaknil sem se v temo-mrak. Danes sem odprt soncu, celo preveč ga je zame, preveč se mi blešči, komaj še vidim. Od česa? Od svetlobe, ki je zame premočna, preveč terja od mene. Kako dolgo jo bom vzdržal? Do slepote, ki bo šele dokončna razrešitev vprašanja oz. odrešenje; izraz "dokončno" je Mrakov, sam skoraj ne verjamem vanj, jaz nisem dokončen, nič ni zame dokončno. Menim tudi, da ni nič dokončno za ta svet in za človeka. Največ, kar zmoremo, je do stopnje končne Niobe in Tejrezija. Sva že tam, dragi prijatelj?

Sledi moja razprava o **Niobi**.

I. NIOBA

1

Nisem si mislil - nisem si mogel predstavljati -, da je mogoče biti v uprizarjanju-izgovarjanju transa radikalnejši od dram, ki jim Dovjak v **Niobi**, napisani novembra 2007, sledi: od Mrakovega **Chrysiptosa**, 1976, Zajčeve **Medeje**, 1988, Svetinovega **Ojdipa v Korintu**, 1998. To je pristna linija, zame odločilna in prava, ki nadaljuje Smoleta, **Antigono**, 1959 in Strnišo, **Žabe**, 1968. Linija je celo premica, seveda tudi krožnica, saj pripelje **Nioba** k **Antigoni**, s tem je tudi regresivna, reverzibilna. Ne zanikam vrednosti, pomena, obstoja, koristnosti (predvsem kot družbeno kritične analize) realističnih dram, recimo zadnje v tej vrsti Saše Rakef **Doma (Zavetišče)**, 2006. A z mojega gledišča so kot epicentri ob središčni luknji, ki vodi kot hodnik (ne Matjaža Zupančiča) na drugo stran, drugam, skoz središče na rob, ki ni več ne viden ne ujemljiv, določljiv, tudi izraz kritike ne more več biti. Drhti v brezzračnem, nedosegljivem, onkrajnem. **Niobo** uvajajo druge Dovjakove poetične drame, **Karuzo**, **Pipin mali**, **Monjoie**, pa filozofske Mucka, **Zalog**, **Vehikel**, in Briškega **Križ**, **Ladja norcev (Splav)**, ki so obenem religiozne. Med te sodijo tudi na začetku omenjene, od **Chrysippa** prek **Žab** do **Ojdipa**. Gre le za različne usmeritve - vsebine - verskega, za različne odtenke nihilizma, s katerim se omenjeni dramatikori borijo, nanj ne pristanejo, vsaj v omenjenih dramah ne, a ga ves čas konotirajo. Zame danes je **Nioba** vrh tega ravnanja, ki je mistična vera in njena neugotovljiva avtorefleksija. Do te zmorem, vsaj do neke njene mere. O Drugosti pa le blodim. So se ji Dovjak in ostali od Smoleta do Svetine, kaj bolj približali?

Ne bi bil rad pripaden le enemu toku. Psihološki realizem **Doma** cenim, potrebujem ga. Zame je nepogrešljiva tudi drža Hudolina, Čara itn., ki artikulira le zlo, dno, ničesnost, blato, gnus, obup, nič, ob mogoči veri, da je vse to narobe in je (ne)kje kaj drugega. Žal ta skupina (še?) ne piše dram.

Tudi Branko Gradišnik jih ne, a bi jih lahko; njegov sijajni roman **Roka voda kamen** sodi v psihološki realizem, v globoko odkrivanje komaj slutenih razmerij med moškim in žensko, ob družbeno kritičnih razglabljanjih in opisih. Hudolin in njegovi spodbijajo napačni svet do fundamenta; Gradišnik ga ohranja, a v reflektorju trpke resnice. Dovjak pa sanja – nakazuje, čara – drug svet, ki se oglašča le med paradoksi in nesmisli, v lirski meglici, ki je trdnejša od jekla. Živim na vseh treh ravneh. Vse tri ravni obstajajo, so značilne za človeka, odkar je človek. Zakaj ne bi podpiral vseh treh, Mucka (ne pa Muckovo) in Gradišnika in Čara. Nekateri so vmesni člani, vezi: Šteger, v romanu-potopisu **Včasih je januar sredi poletja**, 1999.

Nioba je blazna drama. V nji se dogaja vse čisto drugače, kot poznamo snov iz tradicije. Povezano je nepovezljivo, razvezano, kar bi moralo biti povezano. Dovjakova ustvarjalna svoboda je neizmerna. Upa si misliti-čutiti drugam, zunaj stereotipov, ki jim je podložna človeška družba od začetka identitetne družbe. Ta drama je kot sanje – iz takšne je snovi kot sanje – in je vizija: sanje-videnje v motnjavi blodnje. Ena redkih slovenskih pristnih mistik, na sledi Cankarjeve **Lepe Vide**, Grumovih **Trudnih zastorov**.

Gre z **Niobo** (Dovjak piše tudi **Medejo**) za ponovno obnovo antičnega mita v SD (slovenski dramatiki)? Se je ta tradicija sploh kdaj zares končala? Stritar si še ni upal napisati cele drame na tragedijski motiv antike, ustavil se je ob odlomku, prizoru, nagovoru. Cankar je želel napisati **Niobo**, ki pa se najbrž ne bi dogajala v Tebah, njeni liki ne bi nosili antičnih imen, ampak slovenska; šlo bi za uprizoritev trpljenja matere, ob istem času, kot ga je skušal podati J. E. Krek z dramo **Ob vojski**, 1917, žal katoliško omejeno, preveč ganljivo-sladkobno, pač v skladu s Krekovo pomanjkljivo umetniško nadarjenostjo.

Bravec bi pričakoval, da bo zgodba Dovjakove **Niobe** vsekakor zgodba o trpljenju matere, ki izgubi 14 otrok, 7 sinov in 7 hčera; pa čeprav bi se drama dogajala v Tebah, ne v današnji ali polpretekli Sloveniji. A pričakovanja bodo bravca izneverila. Dovjak si je izbral za osrednjo temo drame sicer razmerja med očetom in materjo, očetom in hčerjo, moškim in žensko, a trpljenje je tu le vzporeden motiv. Trpljenje matere ubitih otrok je le spremljava osrednjega motiva; je le posledica dejanj tudi drugih, ne le Niobe same. Nioba je kot kraljica Teb polaščevalna oblastnica, s čimer (kot človek) konkurira bogovom; enako kot Manta, ki bi rada bogove preslepila, jim izkazala zunanjo pokorščino, spoštovanje, dejansko pa utemeljila človeško

skupnost (družbo, državo, polis, Tebe) na človeških rokah, na človeški moči: na tem, da je zmožel kralj Amfion v nekaj trenutkih sam sezidati zidove tebankskega mesta, obzidje polisa, stavbo, ki naj bi stala večno. Samoslepilo se skaže kmalu: ko pridivja sedem sovražnih vojskà, oblegajo Tebe, glej Ajshilovo **Sedmerico pred Tebami** (zoper Tebe), razrušijo te navidez večne zidove. Nobena čovekova tvorba ni trajna; če jih ne razdevljejo ljudje sami, jih pospravi narava. Tudi ljudje nismo večni, kot so večni bogovi (grški – pa še ti so po Homerju le "dolgo živeči"). Umiramo od starosti in bolezní ali pa nas pobijejo strelice sovražnikov, oblasti, zavistnežev, kriminalcev, versko prenapetih. Ravnanje obeh lokostrelcev, ki sta bogova, Apolon in Artemida, je "normalno", je simbol za človekovo usodo. Bogova z umorom 14-ih Niobinih otrok dokazujeta, da sta le onadva – da so le bogovi – ki imata pravico do ubijanja, a tudi rojevanja, izdelovanja-porajanja ljudi. Če človek vzame to pravico v svoje roke, greši, je kriv, zadela ga bo kazen. Na tej meji se nehajo človekove pravice; tega bi se moral že v začetku zavedati slehernik.

(V eni od zgodb o Niobi, je iz antičnih časov, je Nioba hčerka nimfe Peitho, prva smrtnica, s katero se je spolno združil Zevs. Nioba, ki je hčerka smrtnika Phoroneja, je prva smrtna ženska, mati vseh živih. – Že ta zgodba, pomagajmo si z njo, govori veliko in sorazlaga Dovjakovo **Niobo**. Prva smrtna mati je kaznovana s smrtjo – vseh – svojih otrok! Ni to napoved za prihodnost? Da bo človeštvo, kakršno je, pobito, bodisi od lastne roke ali od epidemij ali naravnih sil, vseeno. Šele drugi človek – človek kot drugi – bo izstopil iz niza, ki ga je začela Nioba. Pred Niobo ljudje niso imeli v sebi nič božanskega, bili so ali reči ali naprave (zoon politikon). Šele božja "kri" v njih jim omogoča, da upajo v temeljno predrugenje iz živali v čezčloveka. A že prej in sproti v ubijavca, ki se zaveda svoje krivde in mora nositi zanj kazen; kot Adam (Eva) in Kajn v hebrejskem **Svetem pismu**.

Ideologi današnje PM (postmoderne) družbe črtajo krivdo, nadomeščajo jo z zgolj užitkom in zgolj pravicami. Morda je to najhujše samoslepilo človeštva do zdaj. Sam ne terjам še več pravic in užitka (bogastva), ampak predvidevam do konca stoletja nove revolucije: generacijsko, med starimi in mladimi, raso, versko, med premožnimi in revnimi. Predvidevam vsepokol. Kot ga je uvedel Dovjak v **Niobi**. Kajti tu tudi starci umrejo; Niobin soprog Amfion, pesnik in pevec, ustvarjavec harmonije, se obesi. Dovjak, Nioba, Tejrezias sicer – na koncu drame – ohranjajo (si vrnejo)

vero v rešitev-odrešenje, v zven lire in bivanje v "brezoporju", vendar je to stvar vere v upanje, ni dejstvo. Slovenska K(atoliška) C(erkev) se dela, kot da temelji njena obljuba raja na dejstvih, ne na upanju. Zato je postala poganska, nižja od antične grške.

Druga Nioba iz tradicije je Tantalova hči; vemo, kaj je moral prestati Tantal! (Še danes je v navadi izrek: prestaja Tantalove muke.) Kriva po očetu. Z Amfionom sta imela štirinajst otrok, njihovih imen ne bom navajal, niso važna. (V homerski tradiciji gre za 12 otrok, hčer in sinov enako, po tragiški tradiciji jih je 20 (10 + 10). Tudi to ni važno. Ali: po poročanju Herodorja iz Herakleje jih je 5; torej neparno: dva moška, tri ženske. - Nioba sodi med tebanske heroine.)

Niobina krivda je jasna: užalila je mater Apolona in Artemide, boginjo Letthe; ponižala jo je z izjavo, da ima boginja le eno hčer in enega sina, ona, Nioba, pa je neprimerno bolj plodna. To je povod in bistvo kazni; kazen je odgovor na izzivanje bogov, se pravi na človekovo oholost, napuh, objestnost, na subjektivizem, kot bi rekla moja grupa pred štirimi desetletji, na človekovo humanistično-razsvetljensko-liberalsko vero-zaupanje vase. Na ukinitev usode in Drugosti. Vse da sem jaz. Dovjak pokaže - v tragiški tradiciji -, da je človek manj kot pleve, če se v njem ne porodi težnja po Drugosti, ki ga vzdržuje pri življenju. A le vzdržuje, začasno, prehodno; da se človeštvo ne bi nehalo prezgodaj, prej ko bi moglo priti do temeljne transsubstanciacije, predruženja iz človeka v čezčloveka. (Ne v ničejanskega nadčloveka.)

Po eni legendi ostaneta dva Niobina otroka živa; po drugi nobeden. Dovjak izbere drugo, temnejšo. Ostane pa pri pripovedi, da ostanejo otroci nepokopani 10 dni; zveza z **Antigono**, katere eno različico je napisal tudi Dovjak, sredi 90-ih let. Enajsti dan da pokopljejo nedolžno (?) deco sami bogovi. Perverzno? Se je usmilijo, ko jo spremenijo v skalo (zveza s Sizifom) ali ko ji pokažejo skalo, iz katere izvira studenec, slap? Dovjakova drama se začneja s prizorom pod slapom, kjer se srečata Teirezias in Deklica, ki je morda Atena. Drama se ne konča ob slapu, ampak na pšeničnem polju ob gradu. Svetuje Dovjak, naj človek dela naprej, goji žito-omiko, obenem pa veruje-upa v svoje temeljno spremenjenje? Dovjak naveže na Svetinovo dramo **Kamen in zrno**; ta podaja prehod ljudi iz kamnov-velikanov (kamene dobe) v pojedelce, v družbo zalog, akumulacije, menjave. Kamni-skale so molili Luno, ljudje - Slovani - Sonce. Svetina je napisal dramo v čast

slovenske osamosvojitve, čeprav to ni eksplicite nikjer rečeno. A zmagajo Slovani-Slovinci; ne toliko z vojno kot z načinom proizvodnje, z gojenjem užitnih rastlin, pšenice kot simbolom. Vera v Drugost je drug simbol: je vera v pšenico kot "duhovno" bitje, klas, ki pogine, a ne zato, da bi zaživel večno, v večnem kolobarju spovračanja, ampak v samoizničanju – Pavlova Kenozis –, ki je okno na drugo stran.

V eni od različic mita se vrže Nioba s skale v prepad; samomor. Tu je zveza z Jančarjevim **Klementovim padcem**, s hlepenjem Klementa Juga po božjosti človeka, po njegovi vsemogočnosti. S skale se vrže tudi Margita iz Kristanove drame **Volja**, 1902. Margita je čarovnica, seveda v simbolnem pomenu, kot desetletje kasneje Ganglova Katka Poljakova, **Sfinga**. To sta realistični drami; ženski, ki sta navidez kot vse ostale, zapeljujeta, kršita zakonsko razmerje, izdajata; v obupu se pokončata oz. sprožita samomor drugih. Dovjak ne gre tako daleč; ta izvedba ga ne zanima.

A kaj ga zanima? Trans sam na sebi?

2

Komaj kdo ve kaj o tem, kdo je bil Niobin soprog Amfion. Bravcu **Niobe** bo koristilo nekaj podatkov o tem, vsebinsko so izredno povedni. – Amfion je Zevsov sin, dvojček Zethosa. Artemida in Apolon sta torej ubila Zevsove vnuk(inj)e, torej polbogove. Poanta je jasna: tudi bogovi se med sabo ubijajo. V krščanstvu je ostanek tega: judovski bog Oče sicer ni sam ubil svojega sina, Jezusa, a je njegov umor dopustil, nič ni ukrenil, da do njega ne bi prišlo. Juda se je sam kaznoval – z obešenjem, samomorom, to ni bil božji ukaz ali celo pravično nasilje s strani boga. Po tej plati se krščanski bog ne udeležuje tega – človeškega – življenja kot stvarnik in Gospod; le z ljubeznijo. KC se je od tega pojmovanja zelo oddaljila oz. ga hinavsko priredila: krivoverca je obsodila, a ga nato predala v roke tosvetni pravici, državi. Po mojem je hinavstvo slabše od direktnega umora-kazni. – Vsekakor pa je sporočilo: vse se ubija med sabo, vsi se med sabo ubijamo; celo boga ubijamo, Jezusa, mi, človeštvo, sprega kralj in prokurator, Herodes in Pilat, pa še Cerkev zraven, Kajfa. Nova levica s svojim zavzemanjem za to, da bi ljudje ne bili kaznovani,

saj da v osnovi niso krivi – človek je po bistvu zanjo nedolžen –, je otročje, smešno, samoslepilno. Njen trud resocializirati zločince je po pomenski strukturi pomota: resocializirati pomeni zame vrniti v družbo, kakršna je; a ker je – zame – po bistvu zločinska, človek in družba sta ubijavska, vrača dobronamerna nova levica človeka strukturnemu umoru. Bori se zoper to, kar terjaja in udejanja. Svojega protislovja pa ne vidi.

Tudi Amfion je bil, obenem z bratom, izpostavljen v gorovju; kot Ojdip. Sporočilo: človek je izpostavljen bitje, še bog ali polbog je tak. Izpostavljen pomeni ne le postavljeno na ogled, prepuščeno tistemu, kdor ga najde, najprej pa naključju. Živeti pomeni biti izpostavljen, postavljen v nenehoma sledeče si mejne položaje. Ko Nioba, ki živi dotodaj srečno – celo presamozadostno objestno –, se znajde ob smrti svojih otrok v skrajnem mejnem položaju. Premaga ga – nadvlada na etično verski način, ko ohrani ali pridobi upanje (v vero v onkrajnost). To je edini primerni odgovor na mejno situacijo, na absurd življenja, na strahoto smrti, na človekovo nemoč. Dovjakova **Nioba** je s te plati "optimistična" drama; sklene se v upanje in vero, enako kot Smoletova **Antigona**. Tako se zaključi en lok povojne SD: od **Antigone** do **Niobe**. Svetinov **Ojdip** sklepa lok z Zajčevo **Medejo**; v tem **Ojdipu** sicer ni toliko črnega obupa kot v Zajčevi **Medeji**, a tudi ni Dovjakove svetlobe, čistosti, pristne nedolžnosti, ki pa ni pobožnjakarska, hinavska; nasprotno, Dovjak – liki njegovih dram – se zave(jo) zla, ki je v njih, gnusobe, greha, temê. Gre za dejstvo temê-zla in za upanje Dobrega.

V likih bratov Amfiona in Zetosa sta podani temeljni dopolnjujoči se in asimetrični dejavnosti človeka. Zetos se preda boju, poljedelstvu, vzgoji, gasbi, od Hermesa, božjega poslanca, dobi liro. Dovjak je na strani lire-poezije, kot Mrak. Dovjak je pesnik v pristnem pomenu besede; ne kot Briški, ki je prej za demonijo trpeči avtokritik. Amfion – pesnik – ne vzdrži groze sveta; obesi se. Vzdrži jo lahko le tak pesnik, ki je obenem verujoči (v Boga Drugega), kot je bil Mrak. Dovjak je Mrakov pristni dedič. Poljedelci so predniki dr. Bleiweisa, utilitarizma, tudi Valentina Vodnika; glej **Novo pisarijo** in delovnega **Krajnca**. Prešeren se je odločil za bohemo, ne za poljedelca; za prepad, ne za trdno zemljo. Gradnik se je iz soočenja s prepadom rešil na kmetovo zemljo in h kmečkemu – skoraj poljedelskemu – bogu. Balantič, čeprav se je zdelo, da je Gradnikov učenec, je bližji Bogu razkola kot pa bogu trdnosti; želi k sveti snovi, a obtiči v precepu, iz katerega ga reši bratomorna kroglja ali ogenj.

Brata sta se prepirala, katera umetnost ali obrt je več vredna: Zetosova ali Amfionova. Velike družbe oboje povežejo: Vergilovo bukoliko in Ovidovo erotiko. V **Eneidi** sicer zmaga Enejevo poslanstvo-naloga: ustanoviti Rim kot večno državo, kot cesarstvo-imperij; Enej se odpove ljubezni do Didone – prečudovito je ta motiv uglasbil Purcell v operi **Didon in Enej** –, a rimska država se prav z **Eneido** pokaže kot država poezije, ne le vojaškega osvajanja tujih ozemelj. Kaj počne – kaj je zanjo vredno – današnja slovenska država? Ne hujska se k vojni, ne ceni poezije; odločila se je za Evropo – evropsko skupnost –, a le zato, da bi bila varna in da bi gmotno pridobila. Današnji slovenski politiki nimajo pojma o bistvu evropske povezave, ki je v tem, da se končajo medsebojne vojne, ki so Evropo v dveh svetovnih vojnah izčrpavale. Da se konča partikularizem, separatizem; obojega slovenska zavest še ni premagala, oboje je dala v začasen oklepaj. Slovenci še ne mislijo historično in odgovorno. Skrbi jih le lastna rit. Kdor nima avtomobila srednje kategorije, se ima za revnega, prepričan je, da strada. Kako bi mogli ceniti Mrakovo dramatiko – o Dovjaku nihče nič ne ve –, ko pa jih zanima le boj za koristi, zmaga kot samopotrjevanje hlapcev. Prijatelj mi piše, da je vladala na zadnji predstavi Borovih **Raztrgancev** neverjetno živa atmosfera, občinstvo da je sprejemalo poziv k vojni kot odrešilen. (O **Raztrgancih** sem podrobno pisal v **RSD**, glej knjige **BkB1**, **Pap**, **GR5**; tam je vidno, kaj o tej drami mislim.) Ta(kšna) reakcija občinstva je regres, je samoslepilo, je klavrno junačenje. Pred leti ne bi verjel, da bo to mogoče: **Raztrganci** pozitivno podoživljani, Dovjak v senci, neznan; enako Briški, Muck. Kako naj bom sporazumen s takšnim narodom, ki še zmerom niha med vojaškim petelinjenjem in trgovsko pohlepnostjo (od Souvana do Tuša)? Vesel sem, da se lahko vračam k Amfionu.

Brata sta zavladata v Tebah, sezidala obzidje mesta; nazadnje, po peripetijah s svojo materjo Antiopo (zgodba ne sodi v sklop **Niobe**, a se konča prav tako grozovito, sploh je grozovita, Grki so vedeli, kaj je resnica, niso se slepili kot nova slovensko-evropska levica, da ne govorim o betežnem sprenevedanju katoličanov. Psevdoverska levica verjame v zelen dim, katoliško desna v črnobel. Vse en sam dim); je Amfion po eni antični različici ubit – Apolon ga ustrelil obenem z njegovimi otroki – po drugi znori in skuša razdejati Apolonov tempelj. Tudi v tem primeru ga zadane Apolonova smrtna strelica. Izhoda pesnik ne najde. Ne zadošča biti zgolj pesnik, kot bi rada Pavček in Zlobec, čeprav sta – se imata za – barda (slovenskega) naroda. Pravi prerok je le Mrak; Nioba in Teirezias na Mrakovi sledi. (Govori iz mene napuh ali

slutnja? Ker vse slabše vidim, glavkom, dopuščam, da bom oslepel. Bom šele tedaj pravi, prerok? Kaj me še čaka? Ko sva z Dominikom koncipirala Tejrezija v njegovi **Antigoni**, se je Dominik odločil za kritiko barabe, sleparja; tudi Mraka ni cenil. Vidi Dovjak s svojim Tejrezijem globlje kot Smole? Problem tematizira že v liku Kamnoseka-Norca, glej **Pipina Malega**.

Manta, po grško Manto, je Tejrezijeva hči, ima dar prerokovanja. Svojega slepega očeta vodi križem po Beotiji, po tem ko so zasedli Tebe Epigoni. (Tema zasedbe, okupacije, traja do danes. Ne le v letih 1941–45. Verjetna je bila tudi leta 1991, s strani Srbov. Da smo se ji Slovenci tedaj izgonili, gre največ pripisati naključju. Bi šli znova v partizane? Danes se kaže, da je Janša mnogo manj odločen gospod, kot se je zdelo 1991. Spletkar je, pohlepen, a se umika, ko pride do nevarnosti konflikta. Leta 1991 se je vdajal samoslepile, da smo Slovenci dovolj močni za obrambo pred Srbi oz. pred JLA; da Srbi ne bodo ravnali, kot se je kmalu izkazalo, da so, na Hrvaškem, v Bosni, na Kosovu.)

Tejrezijas popotuje v Delfe, a umre prej, preden jih doseže. Kaj to pomeni? Da tudi prerok-videc ne doseže cilja, v katerega veruje. Razen, če ve, da veruje le v upanje v vero, ne pa v trdno izoblikovanost in dokončnost rečisanj. Dovjak se zaveda te nedokonč(a)nosti poti. Vse je pot, vse vera, vse upanje. Malokdo se je tega tako jasno zavedal kot Cankar, glej **Pohujšanje in Lepo Vido**.

Novi gospodarji so obljubili Apolonu, da mu žrtvujejo najlepše, kar imajo Tebe: Manto. V **Niobi** ni najlepša; prikazana je kot pollaščajoča se, gospodovalna ženska tega sveta, ima naravo političarke-državnice, ne prerokinje, iz katere govori transcendenca. Morda je bil za osvajalce najlepši Mantin dar prerokovanja, njena vloga Sibile.

Okrog leta 1991 so bili slovenski filozofi družina malih Sibil in Sibilcev, zakonca Hribar, Urbančič itn. Predvidevali so zmago-parado. Danes so razočarani, užaljeni, nesrečni, ker se njihove prerokbe niso izpolnile. Nasprotno pa sem jaz pri svojem, predvideval sem, kar je; morda sem bil užaljen v preteklem poldrugem desetletju, ker je šla tedanja zgodovina prek mene, ob meni, padel sem v pozabo; v pozabo je padlo moje delo, **RSD**. Danes se je čas spremenil. Eni so sicer za obuditev sveta **Raztrgancev**, pač karnevalska družba: stvarnost jim je gledališče. Jaz menim, da se Slovenci bližajo realiteti, le priznati je nočejo oz. zabavljajo čeznjo. Z nabitimi božičnimi vozički po Tuševih trgovinah jamrajo: lačni smo. So lačni,

a ne hrane. Lačni so ... česa? Niti ne uspeha. V njih je praznota, so kot luknja v žepu, ki nima dna. Bolj ko uživajo v svojih malostnih slasteh, bolj trpijo za boleznijo nič(es)a. Napolnjujejo ga s svetom, kakršnega podaja Desa Muckova v **Moškem**. Nočejo videti blaznosti trenutkov, ko so pred prepadom, pred lavino, ki se je že strgala. Čutim jo, kako drvi proti nam. Kdor veruje v transcendenco, bo rešen. Hvala, Krištof, da tudi mene nosite čez vodo, čez narasel hudournik.

Grozljiva antična ironija je tragična: legenda pravi, da se je Manta zatekla v Malo Azijo, kjer je rodila Apolonovega sina. Apolon je simbol(ičen): ubijavec in oče-porajevalec. Nosi življenje in smrt. Kot slehernik. – Po Vergilu pa je Manta eponim italijanskega – že rimskega – mesta Mantova. In kaj se zgodi v Mantovi? Verdijev **Rigolletto**. Prenos Hugojeve drame **Kralj se zabava** od Franca I. k mantovskemu vojvodi, seveda po nalogu cenzure. Od Mantove na eno stran leži Ferrara, kjer znori Tasso, glej Goethejevo dramo **Torquato Tasso**, podrobno sem pisal o nji. Proti severu pelje pot v Verono, kjer se konča ljubezen med **Romeom in Julijo** kot v antičnem **Ojdipu kralju**. Ne, ne tako grozno. Shakespeare ljubi strašne zgodbe, a Ojdipove nobena Willova ne dosega, niti Timon Atenski.

Naj končam ta del analize Dovjakove drame z likom Teirezija; po mojem je on glavna oseba drame. Zakaj je dramatik to zakril?

Tejrezij igra v tebanskem ciklu isto vlogo kot v trojanskem Kalhas. Njegova mati je Kariklo ali Herakla, kot jo piše Dovjak. Dovjak se drži ene od različic legende: Tejrezij da je oslepel, ker je videl Ateno golo. Videti živega boga, to je za Jude nemogoče, celo Mojzesu se prikaže Jahve le kot glas ali kot goreči grm. Grški bogovi navzemajo človeške like; po svoje tudi krščanski bog (Bog), Jezus, ki pa je že po naravi bogočlovek, torej tudi človek, medtem ko ni v Ateni nič človeške krvi-dediščine. Najbolj znana zgodba o Tejrezijevi oslepitvi se izteče drugače, boginja oslepelemu podari notranji vid, dar vidčevstva; Atena nastopa v **Niobi** kot deklica, zelo sorodna Božičevi Barbari, glej **Komisarja Kriša**. Vendar tudi Dovjak omenja najbolj znano zgodbo o dveh kačah, ki ju Tejrezij opazuje, ko se parita; ali ju le loči ali rani, ni odločilno; važneje je, da postane tedaj ženska. Ko se vrne čez 7 let na isti kraj, spet zagleda sparjeni kači, a tedaj postane znova moški. Poanta: iz enega lika v drugega in nazaj. **Nioba** ima to temo za osrednjo. Čemu?

Torej Tejrezij ni hermafrodit, ampak enkrat eno, drugič drugo; ima obe izkustvi, moško in žensko; zato ga vprašata za nasvet celo prepirajoča

se Zevs in Hera. (Dovjak te antične like bogov že pozna, uprizarja jih v drami **Srečanje v Louvru.**) Ker ji Tejrezijeva razlaga ne prija, Hera modreca kaznuje, Zevs pa ga nagradi z dolgim življenjem sedmih generacij.

Zato lahko nastopa isti lik – Tejrezias – v času **Niobe** in v času **Ojdipa**. Razkrinka Ojdipa, Kreonu svetuje, naj Ojdipa izžene iz Teb, da bi se Tebe znova očistile. Druge zgodbe o vidčevih prerokovanjih v našem sklopu niso pomembne.

(Interpolacija. Če sem že pri grški mitologiji, naj navedem, kdo je bil Taras. Krištof je Kristoforus, tisti, ki nosi – čez vodo – Jezusa kot otroka, ga reši. Dragi Krištof, moje ime nima tako plemenitega izvora. Taras je eponim-heroj mesta Taranta, sin Pozejdona in nimfe, imenovane Satira! Torej moram slediti svojim prednikom, bogu kaosa in nimfi posmeha. Nimfa Satira je bila hčerka Minosa, kretskega kralja, sina Zevsa in Evripe. Mi je bil tudi zato tako všeč-blizu Strnišev cikel pesmi o Minotavru? Ne bi bil raje Tezej, ki je osvobodil kraljično Ariadno, glej čudovito Straussovo opero **Ariadna na Naxosu**? Iti skoz labirint-kaos, potikati se skozenj leta in leta in doseči nazadnje cilj? Niso to le sanje? Je Ariadna le pot k Ariadni? Sem, ki romam, nisem, ki sem?

3

*Ne smem biti predolg; obljuba samemu sebi. Torej tem ne smem eksplicirati, le komentirati jih, nakazovati smeri reševanja. Bom zmogel? Pri branju drame sem si naredil vse polno opomb; naj jih navajam kar zapovrstjo, brez notranjega reda. Ni to tudi to pismo ali ta razprava le gradivo, le fragment? (Naj bravcu in seveda Krištofu prvemu, ob Alenki in Ajdi, zaupam, da sem naredil načrt za knjigo ali trilogijo z začasnim naslovom **Zgodovina, ustroj in smisel SD in človeka, okrog 100 slovenskih dram – vizirana predvsem z gledišča zapostavljenosti, zavrženosti, nepriznanosti, zamolčanosti, ocenjenosti kot drugorazrednih.** To bo moje življenjsko delo (chef d'oeuvre), sinteza vsega, kar sem dozdam domislil. Tekst bi ponudil novi šolski oblasti, če se bo jeseni zamenjala; pa naj kdo iz mojega "gradiva" snov zreducira na šolsko knjigo oz. jo prilagodi šolskemu sistemu vsaj tehnično, knjigo postori takšno, da jo bodo dijaki lahko brali, vsaj*

*kot pomožno literaturo. Če hoče biti nova oblast res druga, bi morala takšen moj načrt sprejeti. Ali pa bo zamenjala le politične poudarke, smernice, vse pa bo ostalo pri kosovski historiji, razcepljeni na Miloša Obilića in Vuka Brankovića, na Kardelja in Rožmana, na Kidriča in Rupnika, na "levico" in "desnico", na ekskluzivna dvojčka (EDč), ki se strukturno do konca pobijata in pobijeta? To je teza **RSD** in mene. Kdor se tega - Edč modela - ne zaveda, a hkrati ne išče v Drugost (iskanje smisla), kot iščeva z Dovjakom, je izgubljen v samomoru, v avtodestrukciji para življenje-smrt. Teza **Niobe** je, da Tejrezijs in Nioba preživita zato, da se podata, kot Smoletov Tone, glej **Potovanje v Koromoandijo**, 1955, na dolgo romanje, na "zalezovanje" (po Jančarju, ki **zalezuje Godota**, tudi Taras, sin nimfe Satire, moram ravnati tudi /samo/posmehljivo) Boga-Drugega.*

Dovjak je v **Niobi** še bolj zanosen kot v dozdejšnjih dramah. To mu omogoča njegova čistost-nedolžnost, odprtost v drugje-drugam. Ta poteza krasi tudi Mucka, Briški je na poti k nji. (Hočem Štegrovo, Hudolinovo, Čarovo dramo, ki bi šle v tej smeri; Šteger bi bil grozi-gnusu sveta najmanj podvržen, najbolj je angelski. V drugih dveh pa je močna strast-sla po absolutnem. Nočem harmonije, hočem tisto, o čemer nič ne vem, le slutim. Hočem stavo na vse ali nič; točneje: na drugo, ki ni ne je ne ni.)

Dovjakov zanos prehaja v trans. Trans je značilna poteza prerokov, vedeževalk, vidcev, v Tebah, v Rimu. Ne današnjih sleparskih new age in sektaških gurujev. Nočem odpadkov religije, ki se spremene v magijo. Hočem etiko, vero in poezijo. Hočem nadaljevanje Smoletove **Antigone**, Strniševega **Samoroga**, Cankarjeve **Lepe Vide**. To je smer, ki jo kažem - v tipanju za največjim, za najbolj drugim - Slovincem in ljudem. Pot izbiram znotraj slovenske umetnosti in zgodovine. Moje geslo: Slovenija da, a pogojno, izhodiščno, kot naravno-kulturna empirija; Evropska skupnost da, še močneje, kot kulturno-politično-zgodovinska opredelitev. Vrh naj naše težnje doživijo v iskanju onkrajsvetnosti skoz tosvetnost. Sem Slovenec, še bolj Evropejec (državljan sveta, pojmovanega na evropsko zahodni načih, ne na islamskega), najbolj bitje, ki srka mano z neba. (So to analize ali komentarji?)

Zveze med **Niobo** in SD, vsaj z najbolj izrazitimi dramami v SD. Prva je Mrak: **Chrysispos**. Druga je Zajc, od **Otrok reke** prek **Medeje** do **Jagebabe**. Tretja je Ivo Svetina, **Ojdip v Korintu**. Četrta je Filipčič, glej njegovo še neobjavljeno dramo **Bakhantke**. Peta so **Emancipiranke** Remic-Jagrove; bogve, če Dovjak dramo sploh pozna. Na robu so še drame Jesiha, Lužana

itn. V njih gre predvsem za bistroumno ironijo, Remičeva tematizira problem ženske emancipacije. Ko obravnava Dovjak problem razmerij med moškim in žensko, mu ne gre za družbeno pojmovano emancipacijo, kakršna je nastala pri novi levici pred nekaj desetletji. Bivše komunistke, soproga narodnega heroja, partizanka, so dale komunizem v oklepaj, zamenjale ga z bojem za pravice žensk. Za pravice žensk še bolj kot za pravice ljudi. Nova generacija je bolj posplošila na vse ljudi oz. predvsem na revne, tretji in četrti svet, muslimane in Indijance, izbrisane, ki so v glavnem jugosi. Dovjak je te nivoje že absolvirjal.

Niobo bi se dalo brati tudi kot dialog s **Kasandro** Borisa A. Novaka. **Kasandra** je odprto razpotje; nekaj jo vleče nazaj ali na dvor, v Id(entitetno) stvarnost, v stil-pomp-etiketo dvora. Sama Kasandra je patetičen lik na robu samosmiljenja. Medtem ko je Dovjak povsem brez poslušanja za blišč dvora, za nastope velikih-veličastnih. Njegovi liki so kot ljudje skoraj majhni; tišči jih trans polzmedenih čustev, kot mene, a ne znajo se profilirati kot Vodje česa, kot **Aleksander Veliki** Vladimirja Kavčiča; Dovjakov kralj – Pipin – je **Mali**. Morda se mu je drama o **Karlu Velikem** še najmanj posrečila; ne mislim na **Monjoieja**. Karla je naredil za otroka, pod krilom matere; rad bi bil samostojen, pa ni (postal). Medtem ko so Nioba, Tejrezias, Manta itn. SAPO (svobodne avtonomne posamezne osebe), pa čeprav Manta zagovarja kolektiv, tebansko družbo-državo, slavnosti, čaščenje bogov, zunanji dekor. Boris A. Novak se vidi, kako lebdi nad svetom v oblakih; kot kralj, ki se ima za izgnanca. (Kot moj oče.) Dovjak se ima za pisarja, za letopisca, ki zbira podatke o zgodovinah-ustrojih človeških duš-osebnosti. Boris A. Novak je skoz glavne like izpisan z rdeče-črnim flomastrom, Dovjak s sivim svinčnikom. Je le priča, ki narica in veruje.

Manta je mama; imeni asonirata. Ludistična besedna-fonemska igra.

Rehabilitacija antike? Glej mojo **RSD** knjigo **Grška ali katoliška antika**, 2006

- Asoniranje: slap-splav. Slap izvira iz pečine, ki je prihodnja Nioba, pomirjena, nezavedna, v reč spremenjena, glej Šeligov **Kamen**. (Ni nameraval tudi Šeligo napisati **Niobo**?) Boris A. Novak je ne more, ker bi se moral v tem primeru vživeti v vlogo-eksistenco svoje žene, od te pa se je ločil-razvezal. Boris A. Novak vidi le sebe kot žrtev, pa naj je ženska, Kasandra, ali moški, kak samčevski **Lipicanec**; Boris A. Novak hoče biti Moški + Ženska, ker je še Joker, glej **Hišo iz kart**, (Moški je Škis.) Dovjak

čuti v sebi sicer oba, moškega in žensko, kot Tejrezias, a tako, da ga razceplja; nemalo je razcepljeni človek, kar je tudi moj cilj. A razcepljeni dvojček za Dovjaka ni tako usoden kot za Zajca in Briškega, Dve glavi v **Splavu**, za Rokgreja, Dve glavi cirkusantov, **Rudi in Ruddi (Enajsto čudo, spaček, siamska dvojčka)**. Na pot, ki je onkraj obzidja Teb (onkrajnost kot cilj), "okolica Teb", gresta moški in ženska z isto mislijo, a vsak zase, "neučakana", ne utrujena, zdaj bo ona brenkala na liro, "na edino mrtvo reč, ki sem jo vzela, ko sem Tebe zapustila." Mrtva reč, reizem, bo postala živa, ko bo Nioba ubrala njene strune; pel bo slepi pevec Tejrezias, kot Homer, ne **Iliado**, ta je že zapeta, ne **Eneido** kot Vergil, ta se je pela v cesarskih sobanah, niti ne partizansko ljubezensko ali bojno pesem, Kajuhovo ali Ribičičevo.

Par, ki je vsak zase – moški in ženska –, bo godel in pel **Mrakiado**; a ne Bartolovo. Nočem biti ironičen. Zakaj ne bi Mrak nadomestil Odiseja, njegova dramatika **Odiseje**? Tudi Taufer je ne more, čeprav je ustvaril lepo dramo – kruto, grozovito, presunljivo – o vračajočih se mrtvih herojih, tudi o lastnem očetu, glej dramo **Odisej in sin**, 1990, glej tudi zgodnjo Tauferjevo pesem iz **Svinčenih zvezd**; iz zvezd, ki niso več Orion, kot pri Strnišu, ampak puščice-strelice, ki ubijajo: zvezde kot svinčene kroglice, ubijajo talce in ilegalce, Tauferjevega očeta, ki prav tako kot Balantič zgori v ilegalnem bunkerju kot aktivni delavec za OF. Od ognja in krogel pridemo v **Niobi** do strelc obeh bogov, ki merita natančno. Sta samovoljna, kruta, nadčloveška, igriva, maščevalna; ne določajo ju norme tega sveta in etike. Vzor sta za Nietzscheja, ne zame in ne za Dovjaka. Zveze: pod krogli je padel tudi talec Tone Tomšič, glej Božičevo **Smrt**. Nismo vsi talci Vèlikega despota, Rablja, Mučitelja, glej Zajčevega **Potohodca**? Kdor ne sledi končnima Tejreziju in Niobi, bo pobit, zaklan, razvrednoten. Je že zdaj ničes, snov za igrive perverzne morivce. Tudi Tejrezias in Nioba bosta potolčena. Oba lokostrelca nista vzora; pa vendar sta resnica vsakogar od nas. Slehernik je morivec, ki si zasluži smrtno kazen. Uboge novolevičarke, dijakinje in študentke, včeraj sem jih gledal na RTV, kako branijo človekove pravice do absurda, kot anarhistke, kot članice karnevalske družbe.

– Kakšno olajšanje: **Nioba** ni kriminalka! Ali pa vendar je? Nista Lokostrelca (kvazibogova) morivca? Ne sledi Dovjak Agati Christie, ko raziskuje, kaj je Tejrezias: dedec ali babca? Pa saj ne raziskuje, prerok sam o tem pripoveduje, ne gre za skrivnost. Gre le za pohujšanje v Tebah, ki ga

je povzročil prerok, ker se je razglasil za žensko. Napako je hotel popraviti, v to ga je silila hči Manta, vrhovni svečenik mora biti v grškem moškem svetu moški), a si je spet premislil, spet se je imenoval za žensko. Kaj je več za nas: Pitija ali Kalhas? Dovjak moško-ženski spor le nakaže. Rakefova se omeji zgolj na spor – skoraj perverzno vojno – med dvema ženskama, med materjo in hčerko, glej **Dom**, Kozak v **Aferi** in **Dialogih** na spor med samimi moškimi. Oboje je mogoče. Dovjak ve, da trpita oba, moški in ženska; Amfion kot oče mrtvih otrok se celo umori sam. Dovjak hoče solidarnost med obema iskavcema, ki pa nista Zajčev Iskavec v **Potohodcu**, ampak Mrakov v **Blagru premagancev**, lik Valentina. Čezčlovek nima spola oz. spol ga opredeljuje le zunanje; ne vem, če ga bo potreboval. Spol je nujen za razmnoževanje, to je potrebno za nadaljevanje življenja; a če bo čezčlovek bitje, ki bo zunaj življenja (in s tem smrti), mu ne bo treba roditi in ploditi (se). Končno se bomo odtrgali od živali, od današnjega panseksizma kot ene različice reistične pomenske megastrukture (RMg).

Sem dovolj jasno opozoril, da je splav-slap? Splav je prihodnost splava, ki plava brez smeri; a pomeni tudi ponesrečenost človeškega zaplodka. (Zupanov **Tretji zaplodek** odpira to temo že pred 65. leti)

Vsak slap se izčrpa, vsak studenec presahne. Zadnjo besedo ima splav v obeh pomenih, že kot **Ladja norcev**, zapuščenih, prepuščenih na milost in nemilost viharjem, lakoti, blaznosti. Sodim na to ladjo-splav, vendar obenem molim. Moli tudi Alenka, moli tudi Krištof, verjetno tudi njegova žena Neda, s katero imata podoben odnos kot midva z Alenko. (Boris A. Novak potrebuje plemiški naslov, da bi si pridobil samozavest. Naša para pa sta para delavcev, ki ustvarjajo. Ne bifeproletariata, a tudi ne visokih kadrov, kot sta ljudska pesnika Pavček-Zlobec.)

Bi smel pritakniti sklopu splav-slap tudi skalo in kamen? Sami a-ji. Ajjj! Ojjj! Nista to glavna vokala naricalk?

Če smo že pri Zlobcu in Pavčku, mojih cenjenih kolegih s SAZU, ki sta doživela hudo nesrečo, a nisem prepričan, da ju je naredila za vidčevska pesnika; dozdej sta ostala zapeljivca širokih narodnih mas. Sočutim z njuno nesrečo, ki je toliko večja, ker sta imela oba s svojimi otroki tako visoke cilje. Moram misliti nanje, ko analiziram 7 mrtvih sinov in 7 mrtvih hčera iz **Niobe**. Tudi ko mislim na svojega mrtvega – samomorivskega – brata Aleša. Zato ni čudno, da sem pobledel kot kreda, ko sem včeraj popoldne pri poročilih slišal za trčenje več avtov na cesti pred Domžalami,

v enem avtu pa je – nič kriv – zgorel 41-letni Ljubljčan. Najin sin Aleš ima natančno 41 let, rojen je leta 1966. In je Ljubljčan, vas Krtina spada pod Ljubljano, menda, vsaj po registracijski številki avta, tako sem mislil in še mislim, nisem še preveril. Nisem si upal k Alenki, šele čez uro dve, ko sem prisluškoval, ali prihaja po stopnicah k meni v prvo nadstropje, kjer sem tipkal, z zlo novico. Natančno sem si predstavljal Aleševe ostanke, kako leže v mrtvašnici, se spraševal, kako bodo obvestili svojce, koga? Se odločil, da grem na pogreb, se videl, kako hodiva z Alenko za krsto; pogrebne govora pa ne bi imel. Itn. Nakar odidem sam k Alenki, pokličeva Aleša, nič odziva, nato Heleno, ki pa se vozi domov in ne more govoriti. Nato ležim v postelji, poslušam čudežen Mozartov kvintet in se tresem. Ob 23h se premagam in obiščem Alenko, ki popravlja zadnje korekture knjige **Navzkrižna srečavanja**. Si govorila tudi z Alešem, jo pobaram? Sem, zmenili smo se, da nas cela njegova družina obišče 26. XII. dan po Božiču. In Alenko seznanim s svojimi strahovi. Tudi ona je slišala novico in jo je zgrozilo; a ona se zna zatreti, domišljiji ne pusti proste poti. Helena je tudi slišala poročila in takoj poiskala Aleša po mobiju. Bilo je pri priči vse razloženo in pomirjeno. A kdaj bo nastopila stvarna smrt kakega mojega potomca? 19 jih je, torej so – statistično gledano – še bolj ranljivi od štirinajsterice v Tebah. Ajda je že prebolela raka na dojki. Kaj morem storiti? Biti dober z vsemi; poskušati biti nevtralen tudi do Pavčka in Zlobca; veliko hudega nosita na duši, sta le človeka.

4

Ko Manta spozna, česa vzrok je bila – umora Niobinih otrok – se zgrozi. V plamtečih besedah naredi avtorefleksijo in avtokritiko; pade v obup. Manta je nasprotje para Nioba-Tejrezias. Poslušajmo jo. Lokostrelki: " Ubijalka!" Lokostrelec: "V dno steklenega srca, ki ne utripa, temveč žvenketa" vojščak, "si me užalila." Lokostrelka (Artemis): "Odkar se poznamo, naju daješ v nič!" Manta napade nazaj: "Vidva sta grenčica na odprti rani! Vse sta zbila iz teh, iz teh mojih nehote okrvavljenih rok, ki so hlastale le po ustrahovanju in časteh." (Smoletova Ismena v **Antigoni**; a potencirana.)

Mantin zadnji nastop-govor je bistven, zato ga navajam: "Naj se oslepim, če sem slepa od hrepenenja po obvladovanju in vodenju ljudi", po potezah, kakršne je kazal Kozakov Komisar, **Afera**, ali Vincent v - prav tako Kozakovem - **Kongresu**. "Kako naj stopim in stojim v krvavi mlaki, ki kaplja v grabežljivo" - tudi njeno - "dlan?" Glej mojo razpravo **Lik despota v slovenski dramatiki**, ponatisnjeno v RSD knjigi **Pohod in polom zgodovine 3**. (O Vladimirja Kavčiča **Aleksandru Velikem**.) "Kako naj vstopim in obstojim v priznanju nesposobnosti, v dejstvu, da vse mi je zletelo iz teh, iz teh, iz teh rok?" Že prej spozna to Zupanov **Aleksander praznih rok**, 1955.

"V kaj naj verujem zdaj?!? V kaj!?! Nisem, nisem Nioba, jaz nisem hotela!" Hoče se izmuzniti iz precepa, ne priznava subjektivne krivde; slabička; vsaj tako razumem njen lik jaz. Nismo krivi, ne mi domobranci, zatrjujeta Vombergar in Stotnik, lik v **Napadu**; nisem kriv za umore, ki jih je prakticirala leva revolucija, zatrjuje Tomšič, glej Božičevo **Smrt!** Kdo pa je kriv? Drugi! Sovražniki! Nasprotniki! Kdor koli, le jaz ne! Za novolevičarje je kriva oblast, obtoženci pa (skoraj) nedolžni, pa čeprav po plutonsko morijo. Torej novolevičarje na oblast! Ojoj! Ajaj! So že prišli, Castro; pa stari levičarji, Kidrič in Kardelj. Morili so z veliko žlico (nožem?), ne po obrokih, naenkrat, tisoče. Maček je postal ogromen kot Tiger iz vesolja, tisti, ki se je prikazoval Strniši v pijanih nočeh, sredi blodenj. "Tu je bil tiger." Tu še bo Tiger!

"Kje si, Nioba?" Manta se skuša prilepiti na Niobo, se skriti za njo v zaklon. "Nioba, kam si odlebdela", se umaknila, skrila? "Da, odlebdela si! Odlebdela si! Odlebdela!" Manta se prepričuje, da je Nioba dosegla svojo varnost. Zato Niobo - meni, da - posnema. "Steče z odra", a "v nasprotni smeri kot Nioba."

Manta je zmešana. Sploh ve, kaj hoče? Gospodovati v Tebah s pomočjo Tejrezija, ki mora postati spet moški, bogovi (Lete pa Artemis ter Apolon kot njena otroka) pa ji bodo služili. Se Manta le dela, da vabi na svečanost bogova, ki sta znana po svoji lovski strasti, torej krvoločnosti? Da je zanju vse plen, košuta in človek? (Kot je bila za Apolona tudi v **Kasandri** Kasandra.) Manta utemeljuje polis kot identitetno občestvo; takšnega polisa dedič je Smoletov Kreon, **Antigona**. Manta: "Naj se začno svečanosti!" Kot bi poslušal Sama Simčiča, danes v Švici učitelja waldorfske šole, nekoč učenca Steinerja, dramatika, pisca mističnih dram, v katerih ne razloči med psevdomistiko new age tipa (identitete, tudi kolektivne), in drugostno mistiko, kot jo čutijo Muck, Dovjak ... (Glej

Simčičevo dramo **Hram**.) Za Dovjaka, Mraka, zame ni svečanosti, ker nočemo identitetne družbe.

Tejrezias uvidi, kaj je naš svet: zapor: "Plešasto glavo vidim. V sredici kocke je. Šest zidov, šest zidov na vse smeri." (Dovjak rad ponavlja izjave, ker narica.) Manta ga razume kot zagovornica tega sveta (Identitete). "Naš tebanski zid nas ščiti od vseh smeri, prijatelji!" Torej tudi od bogovske? Manta ne upošteva naključja; trdnjava Alcasar, glej Jeločnikovo **Krvavo Španijo**, domnevno napisano 1939, je vzdržala napade komunistov, leve vlade, Turjak nad Javorškovimi Velikimi Laščami ni. Kuba je odbila ameriške napade-grožnje (do kdaj se bo Castrola umikal?), slovenski komunizem je leta 1990 počepnil. Kakor kdaj, kakor kdo. Zidovi so lahko dolgotrajni, večni nikoli. Lahko jih izkopljemo kot Levja vrata v Mikenah ali zid velikanov v Tirinsu, lahko pa ni o zatrti-zamrli civilizaciji niti sledu več. O tistih, katerih ni več, ne moremo govoriti; pa je velika verjetnost, da so – celo številne – bile. Niti Jezusovega trupla niso našli, razen koščice, ki jo je dal sveti Kozma svetemu Rodhetu.

Trapa Manta pa je prepričana, da je dobila od bogov (od AA-para) "piščal", da bo piskala-pela, ne pa, da se bo skazala kot kopje-nož. AAja "sem srečala!" Se baha, namesto da bi jo bilo strah živih bogov. Nioba ve, kako je treba piskati na to božjo piščal oz. zares bo zvedela, ko bo doživela smrt svojih otrok; zdaj še ne ve, kolikšno ceno bo morala plačati za ta dvoumni dar. Ljudje smo mnogo prenaduti, ko verjamemo v svoj prav; Ojdip iz te prenapete samozavesti ubije lastega očeta, glej **Chrysippa**. Agave ubije – raztrga, požre – celo lastnega sina, Penteja, **Bakhantke**. Nioba izreče prave/napačne besede: "Prepiskaj to telesnost, ki nas omejuje!!" V teh vesedah še ne ve, kaj je prava pot; hoče neomejenost moči-oblasti. Hip zatem že opredeli pravo, med obema še ne razločuje, enako kot Simčič ali kot Jeločnik v drami **Eno samo je potrebno**, o škofu Baragi, o KCi. Nioba: "Skoz tebanski zid iztisni pisk!" Skoz, če je na drugi strani Bog-Drugi, ne pa identitetni bogovi, ki so morivci, par AA. Pesem prodre skoz, a ne vsaka, ne Borova. Bor hoče podreti zidove, Balantič jih skuša prepeti. Tudi Strniša, ki plove skoz kozmos; ker je utrujen, se v njem zatakne, **Driada**; a dokler je še pri moči, čuti, da je treba še naprej drugam, skoz smrt, kot Uršula v **Samorogu**; v **Žabah** se Pismonoša ustavi in premišljuje, kam bi, ali v pekel, ali v vice, morda pa v ...

Napihnjena Manta je tekunica Niobe kot kraljice; negira jo: "Ti nisi mama naroda, Nioba!" Mama=Manta. Nioba – še v samoslepilu: "Štirinajstkrat

mama!" – kmalu spozna, da nobenkrat več mama. Da izraz mama ni pravi. Odpravi se s starcem Tejreziasom čez polje in skozi gozd k pečinam, kjer se posti, moli in veruje. Violaine v Claudelovi drami **Marijino oznanenje**. Kateri dramatik jo bo srečal tam?

Manta vse bolj izziva usodo, prepričana, da jo je vzela v roke, da ji bosta AA služila: "Nioba, ti si seme meteorja. Kamen, ki leti in pade." Manta vidi v tekmi le skalo-pečino, v katero se bo spremenila na koncu; ne vidi pa v nji iskavke smisla. "Kamen, ki dvigne prah nad Tebe!" Kamen je le prah, konča kot prah, kraljevanje/oblast v Tebah – na tem svetu – pa naj bi bilo s pomočjo para AA in njune matere, ki ji je – tako misli – Manta nataknila uzdo, večno. Kot Komisarjev komunizem, glej **Afero**.

Misli Manta, da bosta AA v njeni službi pobila vse Tebance, ki ji niso pokorni, začeni z Niobo? Manta kliče morivca. " (*Zapiska.*) Artemida! Apolon! Letina otroka! Na zid tebanski zlezita." Na zid, od koder bosta obvladovala mesto oz. odkoder bosta v svečanosti posvetila mesto, ga dala v (ob)last Manti, njenim otrokom, dejansko otrokom nje in njenega očeta Tejrezija. Tu je ključ. Zato hoče Manta, da bi bil Tejrezias moški in ne ženska: da bi jo – kot hčer in žensko – oplodil, iz njune krvi bi potekala nova kraljevska linija – dinastija tebanskih vladarjev. Incest, tokrat zavesten, in ne nehoten, kot se zgodi sedem rodov kasneje, ko zaplodi Ojdip z materjo (Jokasto) otroke in nov rod. A ta rod ni nov, kajti Ojdip je Jokastin sin, ostane pri Labdakidih. Dovjak je radikalen: tragično zmoto spremeni v **oholo terjatev**; tako sem naslovil razpravo o **Chrysippu**.

Si izmišljam, Dovjaka in njegovo dramo rekonstruiram, vanjo investiram, kar ni v nji? A bi lahko bilo, če ni. Torej mi nudi dramatik možnost za ustvarjalno sodelovanje, za soustvarjanje: da vlečem na dan, podčrtujem, kar je le nakazano? In zavrnjeno – odvrnjeno – kot sporočilo. Ne zmaga incest, ne zmaga človeški rod, ki je v temelju incestuozen, spoj Adama, ki ostane del Eve (skoz rebro), torej on sam, en sam, s samim sabo. Odtod njuni otroci, ki so spoj bratov in sestra, Kajna in Frčafele, ne vem, kako se ji reče v aramejščini. Vsi smo iz enega, a ne od Vsemogočnega boga, kot trdi **Stara zaveza**, ampak od enega človeka, ki se je razcepil. Večje razcepljenje je rešitev, a ne dokončna, zmerom ostane v vsakem razcepljenem dvojčku prvi človek, Adam, ki se alibizira z bogom. Dovjak pa nakaže drugo pot: smisel iščeta sicer moški in ženska, a oba kruto preskušena, zavedajoča se, da so vsi otroci smrtni, pod udarom usode-bogov. Da ne bosta romala skozi

polje in puščavo kot potenten moški in potentna ženska, kot sta še v **Pipinu** Norec-Kamnosek in Begavka; ampak zunaj spola-spolnosti. Z liro-poezijo, ki nosi v sebi na eni strani etos, na drugi Boga-Drugega.

Bolj napačnih besed Manta ni mogla izreči Lokostrelcema: "Na zid zlezita tebanski! Za vaju je gostija!" Manta ni določna, pa vendar, kdo bo plen roparic? Manta vztraja v samoslepilu: "Travnik gledata, kjer kopja v zraku so zgoščene mišice bodočih kraljev!" Njenih potomcev? Manta pa se nenadoma prestraši: "Čemu imata loke? O groza, prišla sta opozorit ošabnost!" Pač njo, le sebe more misliti z ošabnico, če se zgrozi. Prizor je napet - Harikla: "Čemu snemata orožje? Saj streljata!!! ... Pobiti vsi sinovi!" Deklica: "Pobite vse kraljeve hčere!" Manta ne razume: "Zakaj sta streljala?" Zakaj pa streljajo-ubijajo bogovi? Da bi pokazali nič(esn)ost ljudi; ta razlog jim zadošča, jih opravičuje.

En sin še živi, a ima prestreljene dlani: nato ubijeta bogova še tega. Sin s prestreljenimi dlanmi spominja-napoveduje Križanega Jezusa, ki ima prebodena tudi stopala. Novolevičarke bi želele, da ne bi bil nihče preboden-ubit, vsi naj bi se zabavali in uživali. Hudolin, Čar itn. pokažejo, kaj je ta zabava: govno, gnus. Nočejo biti neolevičarji, vejo, da ti gojijo samoslepilo, ki je bolj laž-masko kot otroške sanje.

Končna Nioba: "Čeprav sva skoraj vse izgubila, zaupava in ga" - življenje, trpljenje - "sprejemava, četudi ima zverinsko plat". Z Dovjakom se strinjam. Nioba: "Sva kot otroka." Božja otroka? Tejrezias: "Otrok sprejema odprtega srca." Za to nama gre, Krištof. Amfion je spoznal, da se je motil, ko je "veroval, da bo z zvoki strun do konca svojih dni težnost skalam odvzel." Poezija je ne zmore; niti etos in vera ne. Skale težijo, so fizis, ki je močnejši od človeka, kakršen je (danes). A od čezčloveka, od bitja, ki ni iz vidneznane mase? Od angela, kot so včasih verovali? Angel je treba šele postati, skoz meso-telo-fizis. Tega se Nioba, Tejrezias zavedata, zato gresta nasproti novim preizkušnjam, trpljenju. Le t(akšn)o je lahko vredno človekovo življenje, ki je usmerjeno k čezživljenju in čezsmrti. S Krištofom verujeva, da hočeva na to pot. Pa tudi zmoreva?

Vse pove Tejrezias, ko govori o svoji hčeri: "Manta, zdaj verjame, da si se v kamen spremenila, da si svoja občutja v granit zaprla." V to je veroval moj brat Aleš, zato je storil samomor. Zmaga reizma (RMg). Morda pa je imel prav? Marko Pogačnik mu ni sledil, dela čudovite kipe, a ve, da je umetnost premalo, zato ji dodaja vero, ki pa zame ni prava; je new age magija. Šeligo

je svojemu **Kamnu** dodal politiko; to je še slabše; podobno Božič svojemu kaosu-indiferenciaciji, PM simulaciji.

Tejrezias ne verjame, da Manta ni hotela storiti tega, kar je storila; da ni kriva. "Res ni? S sapo utvar, po kateri naj bi te" – Niobo – "odneslo, skalo, pod nebo in proč na daljno goro, se podpira, da ne klecne v obstanku." A nazadnje klecne. Na daljni gori naj Nioba kar bo kot-božanstvo, le da je ni tu, kraljice! A Nioba odide na romanje, tudi na spokorno, Manta odlebdí, v smrt, kdo ostane? Prastara Harikla? Tejrezias bo živ še sedem rodov, a ne bo plodil; en greh je že narejen: izhajanje iz Enega, monolitnega, boga-Adama, iz Identitete. Po enem prihaja Drugo(st). Šele ta ne bo greh, krivda, kazni, obup.

Dovjak predpostavlja-uprizarja, da je vendarle nekdo še ostal; kot v Smoletovi **Antigoni**, nekdo s strani. Tejrezias: "Kako je z dečkom, ki si ga našla v gozdu?" Nioba: "Kakšnih devet let ima. Grintav se krepí." Tako so našli naju s Krištofom; grintavost sva prerasla, ozdravela. "Na listju pod drevesom, kjer se je obesil Amfion, sem ga objela, da ne bi okamenela." In kdo je ta deček, ki "bolj grgra kot govori" in ima "prestreljeno grlo"? Peti s takšnim grlom vsekakor ne more. "Lokostrelca sta mu brat in sestra." Skušala sta ubiti lastnega brata; ni – po krščanski veri – slehernik bogov brat? Po grški ne. Morda pa sta AA želela dečku le grlo prestreliti, ga narediti za takšnega kot zdaj je, napol invalid? Nima on prestreljenih dlani? Zakaj bi bil ta deček brat bogov, vsi Niobini sinovi pa le "živali", kot se izražata bogova? Kako bo deček igral, če ima predrte dlani? Kako pihal v dude s prestreljenim grlom? Mar sta spet zabredla v samoslepilo, ko si romarski par obeta od dečka, da mu bo kmalu zazvenela lira? Ali pa ne gre za liro, ki jo je dobila Nioba v Tebah, kajti vse tebanske – tosvetne – reči so samoslepilo, videz nečesa, kar je nič. Morda pa je v reči-niču (glej mojo knjigo **Na poti k reči in nič**, 1968), slutnja onkrajrečnosti, onkrajstvarnosti?

En motto – AA: "Življenje je hosta in midva lokostrelca v njej." Drugi motto: "V brezooporje".

P. S. Nekoč so kritiki – v predvojnem Ljubljanskem zvonu itn. – opozarjali avtorje tudi na jezikovne napake. Naj storim to še jaz, v dobri stari tradiciji. Dovjak piše izčiščeno, zna lepo slovenščino, le sem in tja naredi kako napako. Prosim ga, da jo v prihodnje odpravi.

Stran 4 in še večkrat (7, 8 ...) ne "od tu", ampak "od tod". Druga: stran 17: "Deblo, na katero se opiram" in ne " na katerega". Stran 28: "Verujem"

in ne verjamem. Verovati je mogoče kot resna odločitev, verjeti ne; verjameš sleparju. Četrta: stran 29: "Trepetal za hčer", ne za hči. Peta – 30: "Okamnena", ne okamenela.

Pa sem razpravo – Pismo – le končal kot kritiko.

*Včeraj sem prejel po pošti od vas še dve komorni igri: **Medejo** in **Fedro**. Nestrpen sem, da bi ju prebral, a moram biti discipliniran: danes je sredo popoldne, v petek opoldne odpotujeva z Alenko k Ajdi; časa za tipkopisno popravo eseja o **Niobi** imam le malo, napisati moram še nekaj nujnih pisem. Z branjem obeh naslednjih dram v trilogiji ali triptihu bom nadaljeval po 26. XII., torej jutri teden, po odsotnosti iz Avbera in po obiskih. Ker me je **Nioba** tako pritegnila, sem za nekaj dni prekinil s pisanjem 6 esejev za vaše Izbrano dramsko delo. Tudi nova trilogija je za drobnejšo knjigo. Lahko jo izdamo z mojimi analizami vred. Upam, da boste vsaj deloma zadovoljni z mojim branjem **Niobe**; morda pa je presubjektivno, presamovoljno. Lahko odpreva medsebojni dialog. Upam, da bom **Medeje** in **Fedre** enako vesel, kot sem **Niobe**. Občudujem vas v vašem ustvarjalnem zagonu. Nekaj podobnega poskušam tudi jaz, a ...*

5

Čim prej moram razrešiti še eno vprašanje: preiskati, ali to **Pismo Dovjaku** sploh spada v okvir, ki sem mu ga določil. Okvir je dvojen: kod podniz: **Med sanjami in budnostjo** (recimo da 2. knjiga), kot knjiga pa **Pro memoria (Prom)**. **Prom** je napisan v določen namen: kot priprava za moje predavanje na viški gimnaziji četrtošolcem o njihovi letošnji maturitetni nalogi oz. esej, ta obravnava 4 drame, dve slovenski, dve tuji. (**Prom** se zdaj razširja čez vse meje, izbral sem ga za izhodišče še pomembnejših tem, pripeljal me je do misli o mojem življenjskem delu, o knjigi ali trilogiji knjig – podnizu – z naslovom **Zgodovina, ustroj in smisel SD za človeka**; kar najbolj ambiciozen naslov od mogočih. – A kaj počnem v analizi **Niobe** drugega, kot da raziskujem zveze med posameznimi SD, odkrivam njihovo zgodovino in pomensko strukturo, trudim se, da bi v drami našel smisel, ugotavljam torej razmerje med stvarnostjo tega sveta in iskanjem smisla?

To pa počnem tudi v duhu naslova prve knjige iz podniza **Med sanjami in budnostjo (MSB 1)**. Prva razprava o **MSB 1** nosi naslov **Gledališče, politika, stvarnost, fikcija**; sama knjiga pa je okrajšana v **Gledališče in fikcija**. Delam se, kot da sta stvarnost in politika (kot posebno poudarjen in značilen moment stvarnosti) ujeta med oba skrajna pojma: med teater in blodnjo-samoslepilom, če smem uporabiti ostrejša izraza za blažjo fikcijo. Fikcija deluje danes nekam prijazno, rumenotržno, newage blago: science fiction skoraj za mladinski film **Čarovnik iz Oza**, ki sem ga prvič videl že leta 1940.

Nioba je drama, napisana za gledališče; pri uprizarjanju bo imela toliko težav kot Mrakove drame, kaznovana bo (in Dovjak z njo), ker sledi Mraku, ne pa **Raztrgancem**; ker ne daje bojeviti kvasaški prenapeti novi levici poguma in pobude, ker z njo ne trobi v isti rog. (Če kaj, ni bil Mrak nikoli levičar, še posebno ne tak, iz katerega bi mogla nastati nova skrajna levica: teroriste je odklanjal. Sprejemal je karnevalski svet, glej ne le dramo **Življenje-karneval**, a je karnevalsko igro raztrgal, pokazal za masko pravi obraz: nevarnost umora, nato videnje Neznanskega (Drugega).

Kot mit-legenda iz antičnega sveta je **Nioba** kulturno-versko-etična fikcija; sodi v korpus evropske tradicije, iz katerega črpamo tudi Slovenci in že dolgo, že moj praded je na gimnaziji, kasneje podrti ob potresu 1895, učil grško in latinsko herojsko zgodovino, skoz grške filozofe in pesnike; tudi tragedijo. (Njegov sin pravnik Robert jo je spremenil v komedijo, moj oče pravnik Dušan je hotel oba žanra premagati, a dosegel sam smešnost in tragičnost. Ne gre za oboje, če preživi nek vernik pod vsemi režimi 10 let v zaporu, potem pa ga država, zaradi katere je bil zaprt (zaradi sanje o nji, dela zanjo), zapre še sama; ostane na kahli, uradnik v biblioteki, skoraj kot Sartrov antijunak, glej roman **Gnus**? Moj oče je čutil ta gnus, osamljenost, ponesrečenost, zavrženost, kazal jih je. Se čudite, Krištof, da sem jaz ponotranjil očetovo – človekovo, kajti v to sem jo generaliziral – zavrženost, sramoto, obstranskost in jo v **RSD** z avtorefleksijo-avtokritiko analiziram? Ne velja nekaj podobnega tudi za vas, za vaš odprto-čuteči-trpeči odnos do vašega očeta, ki vas je – in vašo mater – celo zapustil? Ki ste ga vse življenje iskali, razreševali njegov lik in pomen v svoji – tudi zato do kraja nežni in razbičani, v domišljijo vzpenjajoči se – duši? Niso mnogi liki iz vaše dramatike – seveda predelani – liki vašega očeta? Nista takšna tudi **Karel Veliki** in **Pipin Mali**, v obeh sta vaš oče in vi sami. Niste poisteni tudi z vašo materjo, kot je bil Ojdip, čeprav se je ta zaradi svojega dejanja kesal, si iztaknil oči, postal romar-berač? Vendar vi, čeprav ste

v srečnem zakonu z zdravnico Nedi – kot jaz s filozofinjo Alenko, obe sta za naju zdravilki –, upesnjujete sebe prav tako kot romarja, v podobi končnega Tejrezija. Ta Tejrezias je pozitiven, ker je v sebi našel vero. Prejšnji Tejrezias je negativen, ker se je skrival pred svojim poslanstvom – iskanjem Drugosti – in popuščal hčeri-čarovnici Manti, postajal zagovornik-prerok Teb, polisa, človeške identitetne družbe. A ženske niste zavrgli, kot jo je ponavadi Mrak, kolikor jo je sploh upošteval. Če jo je, jo je transformiral v moškega, Salome v Janeza Evangelista (Krstnika? v oba!). Ne, vi ste oba ohranili, svojo ženo, tudi kot – vašo in svojega sina – mater, kot sem jaz Alenko. Na pot gresta oba enakopravno. Zgleden ni lik sufražetke, emancipiranke, naj analiziram tudi dramo Remičeve?? A Emancipiranka nima soproga in ne otrok ali pa zaplodnika svojega otroka našene, otroka vzgaja sama, hoče biti sama oboje: kot ženska in moški, torej tudi kot uspešna oblastnica. Ne bi morala biti takšna tudi moja babica Natalija, če bi živel pol stoletja kasneje, gospodarica sveta, Marija Terezija, res cesarica? Napol je bila, a le kot mati dveh sinov, ki ju je vzgajala za bogova; od soproga se je ločila, ga napodila od hiše, postal je poulični komedijant, advokat za pijane predmestne kmete in mešetarje.

V drami – v gledališču – razrešujete, Krištof, svoj problem in problem sveta; jaz pa, ki umetniško nisem dovolj nadarjen, isti problem razvozljam v analizah dram. Postala sva par. Kot starejši Tejrezias (delujem-živim že skozi 7 generacij, od generacije iz leta 1947, Minattijeve, Franceta Kosmača, Levčeve) prek številnih do generacije viških osmošolcev, med katerimi se bo gotovo našel kdo, ki bo pisal – dobre – drame; Vič je danes najboljša gimnazija v Sloveniji. Naj omenim še ne 25-letno Sašo Rakef z dobro dramo **Dom**. Že eden – ena – zadošča. Lastavice se podajajo na pot, vse za prvo. Jim ne podajava smisla tudi midva, Krištof, ko jih navidez obremenjujeva s poslanstvom iskanja smisla? Ne velja vendar tudi za naju Mrakova zapoved o Brezpogojnosti drugenja, iskanja, vztrajanja, učenja, vzorovanja, trpljenja? Sva otroka **Obločnice** – skupaj z Briškimi in Muckom –, ki se intenzivira vsaj v električno svetilko, vsaj v žaromet, ki bi moral osvetljevati Mrakovo rojstno hišo na Rimski cesti, ne pa baročni bordel pred škofijo? (Spet žalim; oprostite France Rode! Nekoč sva se tikala, zato si tudi zdaj dovoljujem to intimizacijo-fraternizacijo. Saj sva brata, kajne? Le kdo od naju je Kajn in kdo Abel? Kdo škof-kralj in kdo hlapec-berač? Francišek je bil božji hlapec in mati Tereza božja dekla. A kdor nosi škrlatne kardinalske gate in palico-sulico, s katero oba nam znana bogova (AA) ubijata, je bliže

Asiškemu ali Borgii? Tudi Manti-Lukreciji? Ni naključje, da sem začel svojo - ponesrečeno - dramatiko z motivom, ki ustreza tragediji, čeprav je v izvedbi otročje komičen, s petdejanjo **Julij Cezar**. V nji ubijejo Največjega; sledi državljanska vojna, sam sem jo opazoval od blizu, celo od znotraj; sledijo smrti Bruta, Antonija, Pompeja velikega itn., vseh veličastnih, tudi Kleopatre in kasneje rimskih cesarjev in cesaric, ki ubijajo, Agripine, in so ubite-ubiti, **Britanik**. Celó le komentatorji - vzgojniki - cesarjev morajo v smrt, **Seneca**, glej veliko dram o tem stoiku.

Najina teza je, prijatelj, da se v koncu **Niobe** slabiški človek z etiko-vero transsubstancira vsaj v možnost - v čvrst namen - (po)iskati smisel; v pristno močnega človeka, kar nista bila ne Hitler ne Stalin. Nioba-Tejrezijas ne postaneta politika, državnika, kar sta bila zveza laične in cerkvene oblasti, Janša-Rode; čeprav sta se zgrešila, čas jima jo je zagodel: ko je postal eden državni vladar, so drugega vrnili v Vatikan, ko je bil ta drugi v Ljubljani, je moral čepeti Janša na pručki, pred oblastjo. Smole, naključja? Zabava bogov? Ukaz moje matere Satire? Najina teza, Krištof: skoz nakazovanja, fantazijo, fikcijo - satirizirano, jaz sem bil satir, vi ne -, v stvarnost, ki postaja resničnost-resnica, ne pa politika. Politiko razdevljejo Sedmi poglavarji zoper Tebe, v Ajshilovem **Bratskem sporu**, v mitu o Eteoklu in Polinejku, z njo odpihnejo cenena patetična samoslepila Hribarjeve in Puharjeve (Koširjevo začenjam izvemati iz tega zmešanega babjega kotla). Od politike ne ostane nič, le zdravstveni minister pred sodiščem zaradi omogočanja velikanske korupcije (ob gradnji Pediatrične klinike). Bručana bo vlak zgodovine-oblasti, katerega strojevodja je Janša, povozil, Janša pa si že daje klesat marmorno poprsje v prostorih Predsedstva vlade; Bernikova na SAZU je zgolj bronasta. Kaj pa, če ni kamen - marmor - simbol primitivnega, nižjega časa, paleolitika, Bernik bronaste dobe, Stalin - Jekleni - železno jeklene, pesnik Gajšek pa elektronske? Glava iz samih elektronk, glava kot računalnik? Tu še velja astronomska teorija strun, sestavljenih iz milijonov potrganih-razdejanih eolskih harf in vetrčkov? Gajšek kot kardinal nove slovenske Cerkve - zveze Gajev-Julijev Gustlnov Cesarcev -, ki je obenem tudi državni poglavar, "izvoljen" z državnim udarom 11. XI. leta 2011 (ali 2111 ali 12. XII. leta 2222)? Počakala ga bova na vrhu gore Ararat ali Arafat, s pripravljeno barko, a ne kot pijanski Noe; vi boste Barvasti metulj, Krištof, ki preleti ocean, jaz zagrizena podgana, ki celo okužena s kugo preživi blodnje morskih popotovanj **Večnega mornarja**. Že slišim vihar - crescendo - Wagnerjeve opere **Večni mornar**, tudi **Tristana in Izolde**. A

midva se ne bova dala dezinformirati ladji s črnim jadrom; o njej boste gotovo pisali v **Medeji**, kamor spada že prej, pred skandinavsko pravljico-pripovedko. Ne bi bilo mogoče postati Ciril in Metod, le da ne kot škofa in katoliško disciplinirana, od papeža požegnana? Katoliki so si ju večkrat prisvojili in ju celo poslovanili, Sardenko v **Slovanskih apostolih**, Petančič v **Naših apostolih**, J. E. Krek v **Sv. Ciril in Metod stopita na slovansko zemljo**, Turnšek v **Zvezdah našega neba**. O vseh petih, če upoštevam še kratko Vombergarjevo – sem v **RSD** pisal podrobno, glej knjigi: **Premagovanje blata in Triumf Ciril-Metod**.

Ta komentar sem dopisal, da bi pojasnil razlog, zaradi katerega sodi spis o **Niobi** v podniz **MSB**. Ko živimo, sanjamo; tega ni vedel le Shakespeare ali Calderon, **Življenje je sen**. Grillparzer je dobro obrnil poanto: **Sanje so življenje**. Če prevedem izjavo v svoj – drugenjski – jezik, so sanje umetnost, domišljija, želje, tudi drama **Nioba**; življenje pa ni le banalno požiranje sočloveka, fizisa, vsega, ampak tudi tisto, ki je napovedano v Jezusovem izreku: *"Jaz sem pot, življenje in resnica."* Izrek me opredeljuje in vodi že ves čas mojega obstoja, še iz ljudske šole. Tejrezijas in Nioba gresta na pot, iskat resnico (=smisel); to je njuno pravo življenje, ki sta ga uzrla v svojem videnju kot edino pravo odločitev.

In kaj je v tej zvezi budnost? Mrak je učil tudi skrajno ozaveščenost; budnost se temu stanju po vojni ni moglo reči, kajti budnost je bila dnevna parola Partije in OZNE: bodimo budni! Napnimo ušesa! Der feind hört zu! Tako je pisalo že na nemških in domobraskih plakatih med vojno; treba je bilo le nadomestiti vsebino pojma sovražnik, pa se je budnost celotnega naroda nadaljevala: ovajanja, dokazovanje, da sem naš, priden, zvest. Tudi zato sem postajal vse bolj nezvest, izdajavec.

Mrak je terjal drugačno budnost, zato jo je drugače poimenoval. Nekateri lektorji-slovničarji – jeziko(o)slovci – so izraz prepovedovali; tem manj jih bom upošteval, sem si obljubil. Biti buden, to je vse! Ne le pripravljen, tudi tenkoslišen. Slišati v najgloblje, v onkrajnost. Če že morem iz samoslepila-fikcije v resnico, zakaj ne bi mogel tudi z ušesom-razumevanjem in z jezikom-izražanjem in z umom izdelati budnost kot zavest nenehne in strukturne človekove odgovornosti, da mora biti vsak hip pripravljen slišati narek Boga, narek med pesniškimi besedami, v protislovjih moralnih pravil, v zmedu različnih verskih terjatev. Tejrezias in Nioba, midva, Krištof, Muck in Briški, pa naše žene, mar nismo usmerjeni k odgovorni čuječnosti? V nenehnih viglijah?

II. MEDEJA

1

Analiza Medeje je zame nov izziv. Skušal jo bom pisati drugače, kot sem prejšnjega, o Niobi. Slovenske Niobe dozdej še ni bilo, niti ne Fedre. Čeprav imajo nekatere SD v sebi momente (Racinove) Fedre oz. Hipolitove zgodbe. Zagotovo Kristanova Volja in Ganglova Sfinga (Katka Poljakova). Smrti so v teh dramah sicer različno porazdeljene, vendar gre za ljubezenske trikotnike. Fedra med Hipolitom in Tezejem. V zgodbo sta vključena tudi dva bogova, Artemis in Afrodita, obe nastopata v drugih Dovjakovih dramah, v Niobi in Louvru. Tudi v Medeji se dogaja micelij. Afrodita navdihne Medejo z ljubeznijo do Jasona. Medeja je v svojem domačem kraju, v Kolhidi, glej tudi Goethejevo in Gluckovo Ifigenijo na Tavridi, svečenica dvojne boginje, Artemide-Hekate. Grški mit - religija - ljubi dvojnost figur. Ta dvojnost se nemalokrat kaže kot razcepljeni dvojček, Polinejkes in Eteokles sta smrtna sovražnika, Amfion in Zetos le tekmeča, Kastor in Polux se iščeta; poznamo celo trojni lik Bele boginje, Semele-Afrodite-Hekate.

Ker je pred dvema desetletjema napisal Zajc Medejo, obsežno sem jo komentiral, bil pri njeni celjski uprizoritvi tudi dramaturg, bi primerjal Zajčevo in Dovjakovo dramo oz. moji analizi; leta 1988 sem bil v vrhuncu svojega evangelijskega krščanstva. Mi je to ukrivilo ali v posebno smer razvilo pogled na Medejo? Spet sem pri avtorefleksiji in avtokritiki.

Kdo mi je bližji, Nioba ali Medeja? Ne mislim na drami, ampak na lika; a zakaj ne tudi na drami? Na odgovor o dramah bo treba počakati, tudi na odgovor o tem, katera moja analiza je primernejša, o Zajcu ali o Dovjaku. Glede likov pa bi mogel reči nekaj že ta hip. Z nobeno se docela ne poistovečam: Medeja je zame pregrozna, Nioba pretrpeča. Ne zmorem - ne zmoget bi - nositi bremena ne ene ne druge.

V **Besednjaku grške in rimske mitologije** iz 1961, založba PUF – uporabljam ga že skoraj pol stoletja –, imam geslo o Medeji vse podčrtano; torej sem ga študiral že tedaj, ko sem pisal o Zajčevi **Medeji**. Vendar naj ga znova pogledam in navajam, kot sem to storil v primeru **Niobe**; tudi bravcu bo razvidneje, za kaj gre.

Medeja je hčerka kolhidskega kralja Aeteja in, kar je bistveno, vnukinja Sonca (Heliosa), a tudi nečakinja čarovnice Kirke; zveza z Alojzija Remca **Kirke**. Njena mati je oceanida Idyia. Včasih pa ji pripisujejo za mater boginjo Hekato. Predstavlja čarovnico kot takšno; tudi v legendi o Argonavtih. – Sonce in (morska) nimfa da povezavo Svetlobe in Nezavednega, temnega; jasnosti in kaosa. Prav to pa je, kar čutim – si pripisujem – sam: močna nezavednost in s(i)la, Taras pač kot sin Pozejdona, in filozof, človek, ki bi si rad vse pojasnil, vse spoznal, na liniji Sokrata, ki pomeni začetek nemitskega mišljenja, analize, osončevanja-osvetljevanja. Med obojim je paradoks kot zveza. Tega so se dobro zavedali mnogi Sokratovi učenci, ne le sofisti. Gre za nasprotje s predsokratiki; Bartol je na strani jasne analize, razkrinkava vse vrste magikov in zapeljivcev-čarovnikov, glej **Empedokla**, ki mu ni zadoščalo, da je mislec, kot Sokratu, ampak je hotel biti tudi čarovnik-guru, ki fascinira; očaruje-začaruje tako, da se dela za (pol)boga. Sokrat je skromen, ve, da je le človek. Tu teče meja, včasih zelo zabrisana: med biti človek in biti bog. Glej mojo razpravo o Jančarjevem **Klementovem padcu**, 1988 – naslovljena je: **Ubiti se in biti (kakor) bog**, ponatisnjena je v 3. knjigi podniza **Pohod in polom zgodovine (PoPoZg)**, izide 2008.

V Dovjakovi **Medeji** Medeja ni predvsem čarovnica; za to jo imajo, njen zopervalec korintski kralj Kreont – a sama hoče biti najprej ljubimka, žene jo erotična in spolna strast, nazadnje pa je, čeprav tudi zločinka, predvsem tragično bitje samoslepljenja (hybrisa), ki hoče v bistvenem uspeti, a se ji ponesreči, vsaj zmaga v tem svetu. Odpre se pa v onkrajnjenju, kot končna Dovjakova **Nioba**.

Pravzaprav je Dovjakova **Medeja** zelo malo čarovnica; toliko, kot vsaka ženska, ki strastno ljubi. (Takšna je bila moja mati.) Ne ve več za mejo med pravim in zlim; že v Kolhidi ne, ko ubija svoje otroke in jih meče v morje, da Kolhižani pobirajo njihove ostanke – dele trupel – iz morja; in ne na koncu drame, ko skuša vse – sebe – zažgati –, da bi ušla usodi. Ta namen se ji ponesreči oz. doživi požig posebnega tipa; več o tem kasneje. Bistveno je,

da gre v Dovjakovi **Medeji** za dramo strasti – (s)lasti kot skrajnega zagona čustev in osebnosti, skrajnega ravnanja v volji doseči maksimum strasti in še tosvetni uspeh pri tem. Razen kolikor imamo vsako veliko strast za čarovnijo, za moment čarovniškega. Tudi tako se da razmišljati. Ob spolno-erotični strasti je tudi politična (državna, družbena) strast. Ob Medeji Ojdip, ko postane kralj; ubija – celo, a nevedoč, lastnega očeta, da bi postal tebanski kralj. Ubija **Rihard III.**, Kristanov kralj Ivan v **Kraljevanju**, Kozakov Komisar v **Aferi**, Kantor v Cankarjevem **Kralju na Betajnovi**, Kantor je kralj-despot v malih razmerah, njegova strast je za te razmere največja. SD je polna teh strastnih figur, še več političnih kot erotičnih. A obe strasti gresta čez trupla. Zajc je to razumel v **Potohodcu**, lik Ženske, vse do **Mlade Brede** in **Jagababe**. Dovjak sledi najboljši tradiciji.

Marsikak poudarek iz prejšnjih dram o Medeji Dovjak izpusti ali ga ne poudarja; recimo, da Jazon ne bi mogel osvojiti Zlatega runa brez pomoči Medeje; ona mu da sredstvo, s katerim se obrani pred ognjenimi zublji-izbruhi bika Hefajsta; recimo ognjenika. Dovjak transponira ta skrajni ogenj v Medejo samo. Njena strast je Ogenj kot tak. Jazona najprej reši, nato ga skuša ubiti, ker ji je nezvest, hoče se poročiti s korintsko kraljično Glavko. Za Komisarja iz **Afere** – za levo revolucijo kot tosvetni paradiz, transcendenco v imanenci – je najbolj značinja Komisarjeva izjava o Ognju, ki naj požre ves svet, le da ostane deseterica ljudi pravih, tj. naših. Leva revolucija je požrla samo sebe; glej **Jagababo**. Ni bik Hefajstos obenem Minotaver? Kot Pozejdonov sin sem tudi Minotaver, ne le kralj Minos. Ariadna je v tej zvezi ujetnica, Tezej jo osvobaja; glej Tezeja tudi v **Fedri**. Leva revolucija – Partija – osvobaja; vsaj tako veruje. Medeja pa osvaja in hoče zadržati v plamenu svoje strasti. To se ne da. Ogenj tega sveta prej ko prej dogori. Zgori v soncu, Medeja v lastnem dedu Heliosu. Pri Dovjaku ne; zato ne, ker ostane – kot Nioba – v službi poslanstva drugenja, vonkranjenja. A sredi ljudi tega sveta. Bistvene so oznake, s katerimi opisuje dramatik končno Medejo. Oglejmo si jih.

"Epilog. Ponoči" Medeja sama. Recimo na istem prizorišču, kakor je že ves čas v 3. dejanju: "Strma kozja pot, ki vodi do svetišča." Prepadi. Okolje je torej sakralno v duhu tradicionalne religije, ki pa se prav s tem koncem Dovjakove **Medeje** razkrije kot prazno. Kakor v **Niobi** se polis in njegova ritualnost sama v sebi izniči; konec mitologij, kakršen se zgodi v današnji svetovni PM (postmoderni) družbi. Namesto da bi se v ognjenem vozu

Medeja odpeljala v nebo, na vozu Sonca – deda Heliosa –, "Medeja privleče zогlenel voz brez koles." Polom. Katastrofa. Ostala je na zemlji; a zakaj? Sledi njen veliki končni monolog.

Avtorefleksija: "Ni tvoj" Medejin "oče, ki premika ognjeni voz." Ni Deusa ex machine, ni vsemogočnega boga malika-ustvarjavca, ki daje življenje; najprej svetlobo. "Jaz sem, ki ga vlečem." Temeljno spoznanje humanizma, ki pa se v samorazkroju humanizma – recimo v **Otrokih reke** – razkrije kot pust, nesmiseln, odvečen, ponesrečen svet s takšnim – zmotnjenim – človekom. A Dovjak se ne ustavi pri tem nihilizmu, kot Zajc. Izjava: "Jaz sem, ki ga vlečem", ni ne drža gesla Homo faber, ne nekaj negativnega, suženj brez ideje. "Jaz se vprežem v ognjeni voz, ki dogoreva." Jaz, ki vem, da gre ta svet kot svet pomote k hudiču, v nič, ga vlečem naprej, a ne iz trme, ker mi je ukazano od despota; ne, ker sem ujet v cirkularno bivanje. Ampak zato, da bi morda mogla najti smisel. "Dva konja zbudam v sebi." Strast, ki ni več erotično spolna, ampak pozitivna, prava, očiščena: strast do vonkrajnjenja. "Nase sedem in se poženem, da ogenj prižgem." To ni več ogenj bogov, niti ni tisti Prometejev, ki ga je ta ukradel Zevsu, glej Ajshilovega **Okovanega Prometeja**. To je drug ogenj od znanih-od identitetnih. Ne božji ne človeški (ne zverski), ampak čezčloveški. Dovjakova Medeja je ena prvih, ki to zmore in se tega, kar dela, zaveda. "Ogenj, ki me žene stran, daleč stran čez Korint." Čez – transcendiranje, enako kot v **Niobi**, pri končnih Niobi in Tejreziju.

"Jazon, jaz sem kriva, ker nisem šla" čez "že prej." Že prej v novi polis? Nikakor; to je zmeta in samoslepilo. Pirej je na tem svetu, Medeja pa mora čez ta svet. Pirej je prej P(i)rej. Pirej je pristanišče za nebo, za novo fazo istega v večnem spovračanju; v Atenah kot mestu, h kateremu vodi Pirej, se bo – v tretje – uresničila ženska-človek: kot Fedra. A uresničila skoz ta mesta, ne v njih kot njihova gospodarica, kot bitje, ki obvlada ta svet. Tega sveta – sveta identitete – se ne da obvladati, lahko pa ga pretrpiš in v njem (po)iščeš smisel. "V Atene grem ..." A zato, "ker me kolhidski otroci, ki Atenam služijo, potrebujejo. Še sem topla. Še bom grela", to je: drugila. "Sem razpihana žerjavica, ki cvrka." C(v)rka in še vztraja v upanju-veri v drugost. "Naj peljem, vprežena, prek neba", k Bogu Drugemu. "Kje si, z verigo speto mesto, upanje, da tleče zmore?" Tako kličem temu svetu tudi jaz, slovenskim rovtarskim Atenam, ki jih je Vidmar pred tričetr stoletja povzdigoval v središče kulturnega sveta in odrešenje prinašajočega slovenstva. (Prešeren je bolje vedel, kaj so naše Atene: bordel, pa vendar

možnost za vonkrajnjenje. Vidmar vonkrajnjenja ni slišal, niti ni zaznal.)

"Vi vlečete ognjeni voz gor", identitetnemu bogu, "jaz ga vlečem dol", skoz prepad nič, skoz ničes vsakdanjosti, kjer edino se more človek preizkusiti. Ne v ognju, ampak v sivem svetu senc, ki se krasi z bleščicami.

"Moja pot bo dolga", brezkraina. "Bosa sem.", nobenih zlatih kraljevskih sandal, v katerih je nastopal Bartolov Empedokles. "Med tetoviranimi stegni imam utor" - ne več maternico za porajanje otrok, ampak luknjo, ki vodi na drugo stran, kanal v labirintu, ki ne konča v Minotavrovem žrelu, ampak na neznani obali transcendence. V utoru "cvrka ladja, spuščena, splavljena po deblih v vodo." Navidez ladja-splav, glej Briškega dramo **Splav** ali **Ladja norcev**, v resnici pa preizkuševališče za ohranjanje-bivanje sveta upanja.

"V mojem telesu in imenu ni nič božjega." Tako je res. "V špago vpeta vlečem tleči voz ... Nisem žerjavica, ki jo razpiha" - po možnosti še **Veseli - veter**", glej Kocbekovo **Žerjavico**; Kocbek se ne more odločiti med ognjem starega in drugega tipa. "Telo imam." To je bistveno. To sem odkril v koncu 50-let, tudi v Parizu, kjer sem spoznal Sartrovo, Merlo-Pontyevu itn. filozofijo, ki je učila celo: Telo sem! "Z njim ne morem v nebo"; hvala bogu! Zato sem telo, da bi me ne odneslo v prostor senc, maskiran kot odrešeniški paradiz. "Z njim ne morem v zarjo!" V nikakršne **Zarje Vidove**, v rojevanje komunizma, v Božič in Novo leto. Čisto drugače:

"Vprežem se čez rame, prsi, čez vzdržljivi mehki utor, da potegnem dol ognjeni voz, da te ogrejem, najprej tebe, punčica, Glavka", Glavka ji je stregla po življenju, "ki si čepe omagala." Glavke, zaspale, ne vrže čez pečine v prepad, ogreva jo, rešuje. Dramatik pravi, da zastopa usmiljenje; drži. "Da vas vprežena ogrejem, otroci, ki služite Atenam" - temu svetu - "brez objemov mam, očetov", glej dokumentarec **Otroci s Petrička**. "Iglā sem. Skoz črn prt neba" - kako čudovit lirik je Dovjak! - "se vdevam."

Sledi poanta, tako tuja Smoletovima **Zlatima čevelčkoma**: ("Si namesti vrv orog vratu", a ne zato, da bi se obesila; celo Kamnosek-Norec se v **Pipinu Malem** obesi - hvala bogu, da neuspešno - "prek obeh ram jo vodi na hrbet ..., vrv namesti prek trebuha med stegna. Potegne." Ne na ludističen način groteske kot Beckett, glej **V pričakovanju Godota**. "Vrv jo zategne po vsem telesu. Ne umre. Potegne. Gre naprej." Naprej-drugam.

- Naj dodam na koncu tega poglavja **Pisma Dovjaku** (enkrat pisma, drugič razpravo) še poanto, ki je zame - filozofsko - najvažnejša. Je amaterska, a povezovanje znanosti in vere je sàmo na sebi amaterizem.

Že desetletje in več se govori o temni snovi. Ni še dokazana, a je verjetna oz. izračuni jo "terjajo". Znanstveniki trdijo, da je snovi, podane v atomih, le za 4%, ostalih 96% pa predstavlja nevidna temna snov oz. temna energija. Do tega sklepa so prišli na podlagi preračunavanj hitrosti širjenja vesolja, gravitacijskih razlag itn. Temna snov ni iz atomov, torej je po bistvu druga od atomske, naše, tiste, ki jo poznamo in z njo - zavestno - upravljamo. Gre skozi atome, ne da bi to opazili; gre tudi skozi merske instrumente. S to ugotovitvijo je prišla človeška pamet - zazdaj - do roba. Mene pa zanima prav ta rob.

Temna snov-energija je znanstveni izraz za tisto, čemur pravim jaz drugost. Temna snov je téma astrofizike, drugost tema teologije in filozofije, zame tudi drugenjske znanosti. Temno energijo zaznavamo z računi, drugost s čuti vere in upanja, s slutenjem, v (mističnih) videnjih. Naslov knjige o Dovjakovi dramatici bi bil primeren: **Dramsko videnje (volja?) Krištofa Dovjaka** (analogno po zgledu: **Drama (maša?) Ivana Mraka**). Kar je v astrofiziki račun, je v etični drugenjski filozofiji tudi volja do odrešenja, ki je pa prešibka, če je ne podpira videnje. Dovjak to ve, zato uprizarja vidce, Tejrezija, **Nioba**, in vidke, **Medeja**, le da ne več kot magiste, kar so obrobneži-klošarji v Šeligovem **Skaku** ali magi v dramah Sama Simčiča oz. Ravnjakovih. V Dovjakovi dramatici se dogaja, kar bi sam tako rad, in k čemur teži tudi Muck, Muck bolj v poetični paradoksaliki lingvizma, ki se spaja z drugenjskim videnjem. Vsi zastopamo razcepljenega dvojčka-človeka, a vsak po svoje. Briški v radikalnosti zavesti o slepi ulici tega sveta-človeka, Muck v pomenih med besedami in izjavami, v jeziku, Dovjak v videnjih - tudi zavestne - volje, jaz v amaterskem polesejizmu. Štiriperesna deteljica, ki nosi srečo? Komu? Človeštvu?

2

Kot sem dejal, je ozadje mita o Argonavtih iskanje - osvojitve, dejansko tatvina, rop - Zlatega runa; tega motiva Dovjak ne raziskuje, osvajanje ozemelj itn. ga ne zanima, ker ve, da je bilo že silno obdelano - tako rekoč izčrpano - v SD. V obeh primerih gre za (ob)last in (s)last, vendar za

dve različici istega: Dovjakova dramatika preučuje erotsko-spolno strast, povezano s težnjo po dajanju sebe bližnjemu do kraja, a je to dejanje tako radikalno, totalno, vsezajmljivo, vsezavezljivo, célo, da postane iz dajanja terjatev, nasilje nad sočlovekom. Medeja ne izpusti Jazona, takšno moč ima nad njim, da se Jazon – Jaz(on), jaz in on, slehernik, takšne besedne igre sta si izmislila Geister-Plamen in Marko Pogačnik – ne more rešiti iz objema njene strasti, popušča, je vse bolj razcepljeni dvojček. Ne tak razcepljeni dvojček, ki bi ustrezal etični drugenjski filozofiji; njegova notranja razcepljenost je negativna, le trpna, suženj svoje strasti je, nemočen pred strastjo partnerice. Medtem ko Nioba nima tega problema, zato lahko preide v iskavko smisla, njena strast v videnje. Tudi strast končne Dovjakove Medeje v voljo do videnja in do vdruženja, kar v – navedenem monologu – jasno pove. To je tradicija Smoletove **Antigone** in Priorja iz **Ljudožercev**. Žal do tega vidika Rakefova – glej njeno dramo **Dom** – ne more. Tisti drugi mladi (še) ne. Recepcija Dovjakove dramatike se bo začela šele tisti hip, ko bo kdo zmožen dojeti, o čemer govorita in kar udejanjata Smoletova **Antigona** in Prior (Prior v krščansko-katoliški različici). Ko bodo mlajši – na starejše ne računam več – sposobni začutiti radikalnost Muckove in Briškega dramatike, tisto v njima, kar ju že obrača od zakletosti v usodo tega sveta k drugenjskosti. Na tej poti je tudi Ivo Svetina, glej oratorij **Ob svitu zlo**.

Diodorjeva kasnejša razlaga ima Medejo za zelo humano žensko, ki ne mara, da bi njen oče pobijal vse tujce, ki se izkrcajo ob kolhidski obali, ob Črnem morju. Očetu se celo upre, zato jo da ta zapreti. Motiv je soroden Antigoninemu: za Diodorjevo Medejo so vsi ljudje – tudi tujci – bratje, eno človeštvo; to je drži antičnega humanizma, nasproti klasični grški, po kateri tujec niti človek ni, ampak barbar(os), primeren le za sužnja. Blebetav, nesposoben govora, prave komunikacije. Nem. Odtod Slovencem izraz za Nemce: ne znajo – prav – govoriti, kot tudi živali ne.

Mimogrede se na tem mestu lahko dotaknem danes obnovljenega problema, ki se tiče predvsem Hrvatov in Italijanov. Nekateri – posebno Primorci – opozarjajo, da je padec schengenske meje med Slovenijo in Italijo nevarnejši za "nas", kot je bila dozdajšnja situacija: Italijani se bodo prosto naseljevali po Primorskem, podprti z državnimi subvencijami, tudi s cenenimi krediti. Res, to se v stvarnosti že – niti v ne tako majhni meri – dogaja. Nov tip osvajanja, ki prav za prav niti ni tako nov, le manj ideološko jasen je, bolj hinavsko

prikrit kot nemški pred 1918, ko so različne nemške kulturne organizacije kupovale "slovensko" zemljo na Štajerskem, da ne govorim o Koroški. Zdaj je vse zreducirano na raven ideološkega humanizma: ves - ne le evropski, tudi svetovni - prostor vsem, vsi smo enaki, svobodni; tudi ena posledic prizadevanj levičarjev za koeksistenco kultur, za multikulturalnost. So to konsekvenco moralisti - človekovih pravic - predvidevali? Po mojem ne.

Hrvatje so zaostalejši, bolj nasilni, zato si prilaščajo ozemlje na klasičen način, z zasedbo prostora čez mejo na slovenski strani, prek države. Zadnje dni celo zasedbo morja, pri tem pozivajo - javno na televiziji - na sodelovanje hrvaše vojske. To je srbska različica iz leta 1991, nemška iz 1939 in 41. Italijanska je bistrejša.

Si ne moremo predstavljati, da se je dogajalo v Južni Italiji isto, ko so jo Grki spreminjali v veliko Graetio? Ko so poseljevali obale Črnega morja, nato Rimljani Dakijo, prostor, iz katerega je pošiljal žalostinke Ovid, **Ex ponto**? Niso zasedli Male Azije, helenizirali tako rekoč ves evropski, delno tudi afriško azijski svet, predvsem od Aleksandra Velikega naprej, glej moje analize obeh dram o **Aleksandru Velikem**; a že prej, pod Cezarjem (in Kleopatro, ki je bila napol Grkinja), glej - v ironični obliki - podano Shawovo dramo **Antonij in Kleopatra**. Tudi tu se mešata eros-sexus z osvajanjem ozemlja, kot v Jurčičevem **Tugomerju**.

Ta svet - življenje kot takšno - temelji na osvajanju, žretju drugih. Zavestni etični človek, že v stoi - se omejuje, zavira svoje agresivne tone, črta ekspanzivne ideologije. A če gre v tem predaleč, črta sebe kot človeka. Za to držo sem se v nemal, a znotraj KCe, okrog 1988. KC naj bi bila korektiv, da ne bi močnejši pod hinavsko masko multikulturalnosti zadušili manjših, jim vsiljevali svoj identitetni model. Francozi se lahko gredo multikulturalizem, dokler so tako številni, s tako močno kulturo, da priseljenci govorijo francoščino. A je Francozom vendarle spodletelo: v območju religije. Nastaja islamizem z uporabo francoskega jezika, a temeljni teksti muslimanov ostajajo v arabščini, so osnova za ekspanzijo Arabcev v evropski prostor. Ekspanzija se začne z načrtom izbrisa Izraela s sveta, nato ti. "reislamizacija" Španije, Balkana itn. Zaključek: zasedba sveta pod despotskim žezlom - prestolom - Alaha. Konec kakršnihkoli človekovih pravic. (V 90-letih sem spoznal, da je tudi KC ista, kot je bila: ekspanzija, enoumje itn. Stres piše pred par dnevi: ni več resnic, je ena sama. Ko trdi to, je strukturno nujno v sveti vojni z muslimanstvom, za katero tudi ni

več resnic. Obe resnici sta ekskluzivni, nastopi čas ekskluzivnih sovražnih dvojčkov, 1941–45, glej **Gabrijela in Mihaela** itn. O vsem tem sem pisal dovolj. **RSD** začenjaj z analizo te Snojeve drame, vsa **RSD** je razdeljena v tri oddelke, **Od bratovstva k bratomoru, Od bratomora k samomoru in Od samomora k bratovstvu** – zaprt krog, vojna na vojno. Upoštevanje človekovih pravic tako, da bodo Italijani zasedli Primorsko s pomočjo kapitala, je za Slovence samomor. Odgovarjati Hrvatom z milo na silo je za Slovence samomor. Odgovarjati jim z isto mero, pomeni zaplesti se v bratomorno vojno ekskluzivnih dvojčkov. Izhod? O tem izhodu razmišljam že več kot dve desetletji v **RSD**.

Prvi poudarek, ki ga tu dodajam, je bistveno različen od tistega, ki ga daje velika večina ostalih Slovencev: ti začenjajo pri izhodišču: človek je jaz kot Slovenec; to trdita Hribarjeva in Zlobec, oba Pahorja in Janša-Bajuk. Odtod moja kritična analiza vseh teh. Moje izhodišče niti ni človek, ampak smer preosmišljanja-preustvarjanja človeka v čezčloveka; to je vonkrajnjenje. Človek mora ostati identiteta, če hoče fizično – na začetku celo psihično, kulturno – preživeti. Torej je moški ali ženska, Slovenec ali Hrvat, kristjan ali musliman ali zunajreligiozen itn. Če to ni, res ni nič. A ko to je – ko to postane, deloma že z rojstvom, določilo spola, ki pa se da spreminjati, s kulturo, z jezikom, z vzgojo –, je že v dilemi, ki sem jo zarisal malo prej. Moj nasvet, veljaven za današnji čas, upoštevam empirijo: biti najprej, kar sem (si), moški, Slovenec, kulturno Evropejec, nato pa skoz avtorefleksijo in avtokritiko, z osmišljenjem sebe v drugega, preiti skoz fazo bit-nič, ki opredeljuje človeka, v smer temeljnega predruženja človeka v čezčloveka. Ni več bistven razredni, generacijski, narodnostni itn. Boj, ampak (po) iskanje drugosti.

Žal kaže stvarnost v drugačno smer: v zaostrevanje celo generacijskega boja, ostareli-mladi, religijskega, muslimani-kristjani, razrednega, premožni-revni, to smer podpirajo teorije človekovih pravic, ki se vežejo tudi na poudarjanje avtonomije slovenstva skoz antievropejstvo oz. antiamerikanizem, antiglobalizacijo, ta ima, tega se zavedam, svojo temno plat: imperializem najmočnejše državne identitete, tudi ZDA.

Vse premnogi hujskajo v duhu gesla: raznarodujemo se, ko vstopamo v EU; ohranjajmo svojo posebno identiteto, od EU sprejmimo le, kar nam koristi. Pozicija če ne ravno direktnega roparja (Srbov-Hrvatov), pa zajedavcev. Ideologija – nemalo tudi praksa – današnjih Slovencev je

zajedanje; hvalabogu da tu še ob delu in tekmi. A če delo služi le tekmi, tekma pollašcanju, izgublja tudi delo svoj pomen. Delo kot napor za vonkrajnjenje zagovarjata Dovjak in njegova končna Medeja. Delo in človekove pravice kot masko za pogoltnost in/ali za – čeprav samoomejljivi, "etični", recimo pri Hanžku – užitek, vodita v isto smer kot zajedanje. Človekovi pravičniki – psevdosentimentalni humanisti današnjega časa, (glej Möderndorferjeve komedije, mojo analizo **Truth story** v **RSD** knjigi **Patrioti in pokvarjenci**) itn. – pripravljajo teren ali za novo revolucijo nezadoščenih, spodnje tretjine, ki se ima za odrinjeno večino, ali za samomor takšnih združb, tudi slovenske (Kitajci, Indijci, hvalabogu da še ZDA mislijo in ravnaajo drugače. Ekspandirajo s finančnim, a tudi z umskim kapitalom. Koliko je vreden umski kapital, se spet lahko nazorno poučimo v liku Čivitika, glej Hudolinov roman **Pastorek**; Čivitiko je tako Hrvat kot Slovenec, po bistvu je Slovenec, le da empirični Slovenci niso tako barbarsko strahotno posuroveli kot hrvaški – recimo – ribiči, Hudolin slika Istrana-oštirja, restavraterja (pride od restavracija, ne od restavriranja fresk v astavu). – Tudi ker tako mislim, mi je še posebej všeč končna poanta Dovjakove **Medeje**, že navedeni citat.

Sam se zavedam, kakšna strahota je bila Evropa do 1945; kako današnja slovenska zavest v bistvu še ni presegla evropske – tudi slovenske – zavesti izpred leta 1945 ali 1990–91. To je ena mojih glavnih trditev. Nazunaj smo postali pluralna civilna pravna itn. družba, v zavesti, ki ni manj odločujoča od družbenih pozunanjenih oblik, pa smo še Slovenci iz časa 1919–41, glej podniz z naslovom **1991 = 1919 = 1945**. Po mojem bi se vsak član slovenske države moral izjasniti, ko bi ga vprašali, kaj je: Slovenec-Evropejec oz. Evropejec-Slovenec. Le če je evropejska (Zahodna) različica te zveze vsaj enako močna kot narodnostna samozavest (ljubezen do našosti, do našega naroda, krvi, narodenosti), imamo – ima vsak Slovenec – možnost, da se "prebijemo" skoz regres k identiteti (najbolj h kolektivni, a enako k posamezni, saj gresta obe z roko v roki: zasebni in skupnostni pohlep po več imeti, več trošiti-uživati. Vrednota: biti, ne pa imeti, ki jo je forsirala moja generacija grupa s Perspektivami, pred pol stoletja, je danes skoraj pozabljena, le da se ne sklicujemo na imeti, zavladao je hinavstvo in retorika, ampak na biti enak, zaslužiti kot ostali, trošiti kot ostali, kar pomeni kot zgornji del družbe, ki daje model-vzor. Se borci za človekove pravice tega zavedajo? – Ta moj tekst ni namenjen toliko vam, Krištof, vi mislite prav, a predvsem mojemu sinu Hanžku. Gre za nadaljevanje mojega

Pisma Hanžku I. iz podniza Med sanjami in budnostjo 1. Dramsko videnje (volja?) Krištofa Dovjaka je knjiga, ki nadaljuje pravkar omenjeni podniz; morda jo celo postavim v ta podniz.

Če rečem, da sem človek, mi to pomeni, da se zavedam svoje identitetnosti, pollaščevalnosti (lika agresivne ekskluzivne identitete). Z islamistom nisem isti človek, kajti on me nima za človeka, če mu ne dam prav. Me ima za človeka Stres, ker ne dopušča, da je moja resnica enakopravna njegovi? Celó vsaj enakovredna? Stres me je dopuščal pred pol stoletja, ko sva skupaj predavala na Teološkem tečaju; tedaj me je SKC potrebovala kot masko-alibi. Danes sem ji odveč, celo v napoto. Za Stresa sem strukturalno nevreden, brez vrednosti, ker gojim svojo resnico oz. resnico iščem, ne pa imam-posedujem.

Človek sem v enaki meri kot Evropejec in Slovenec (in moški, starec ...). Ne zadošča mi biti človek. Človekove pravice cenim, se tudi zanje borim, dokler so to, kar obetajo, ne pa maska za samomor človeka, za nacionalizem, gentilizem, hedonizem. Bolj jasno svoje drže ne morem izraziti.

- Zajčeva **Medeja** in Medeja sta zelo - bistveno drugačni od Dovjakove **Medeje**. Preučil bom tudi Capudrovo in sporočil - v **RSD**, že v tej knjigi? - svoja opažanja.

3

V Diodorjevem izročilu se mitski bik - Taurus - spremeni v grške vojake; bruhaajoči ogenj je ogenj grških topov, imeli so jih že, na ogenj, vsekakor pa so poznali podiranje mest(a) kot Taurus, s pomočjo zažiga. Poznamo ga do danes, do Balantiča leta 1943, do zažganih templjev v Pakistanu že letos, 2008. V njih so zgorele ženske in otroci, enako v Keniji. Ko levičarji opisujejo te zadeve, pravijo, da Bush v Iraku pobija, za kenijsko bratomorno vojno pa najdejo prelep lirski izraz, sami pesniki: suha afriška zemlja je spet žejna krvi. Človek je res mojster hinavstva, a se tega niti ne zaveda. Kako naj bi novinarji na A-kanalu televizije, od tam prenašam omenjeni komentar, mogli razumeti **RSD** ali mojo religijo, dokler niso pripravljeni zapustiti stereotipov? Tudi zato sem se razšel z Borisom A. Novakom: ker je tako slep v

zagovoru multikulturalnosti, antiamerikanizma, zoperstrasburgstva, slovenske lipicanske identitete. Prav dobro se zaveda moči konj kot simbolov nebrzdane nezavedne htonične sile, Pozejdona; a si ne more kaj, da ne bi pobesnelih žrebcev prebarval v klene lepe domače brhke čile zdrave slovenske konje-lipicance, glej njegovo dramo **Lipicanci bodo pojahali Štraspurk**.

Vse tradicije so si edine v trditivi, da je Medeja uspešno pomagala Jazonu, da je ukradel Runo, obenem pa za protiuslugo Medeji obljubil zakon. Odšla je z njim na ladjo, pobegnila od doma, izdajavka domačije. – Tudi s tega vidika – 1988 sem natančno preučeval Medejiino zgodbo – sem se zavzemal za domobrnce kot izdajavce. Kolhidčani so bojevniki, ki ubijajo v obrambi lastne dežele. Grki so bojevniki, ki ubijajo zaradi pohlepa in imperializma. Zato v zgodovini tudi zmagajo, kot Rimljani, kot Američani. Naj bom na strani zgolj obrambnih Kolhidčanov, ki so izginili iz zgodovine? Na strani Grkov, ki so roparji, tatovi? Gotovo da nisem mogel na stran Medeje, ki je tudi ubijavka. Zakaj pa je pomagala Jazonu ukrasti Runo? Iz ljubezni kot erosa-seksusa do Jazona. V tej tatvini-ropu ni nič humanega, kaj šele nečesa, kar bi bilo v duhu Drugosti. Medeja se odpove svoji identiteti – čisto se ne more, njena kolhidska identiteta se vleče za njo, Korintčani ji jo očitajo – a v Zajčevi **Medeji** ni kaj več kot pobesnena ubijavska čarovnica, demon. Šele v Dovjakovi **Medeji** postane nosivka vonkrajnjenja.

(Zasebni vrinek: mučim se, ko razbiram minuskule iz **Besednjaka**. Res, zdaj mi pride prav povečevalno steklo, otroci so mi ga podarili že pred leti.)

Jazon in Medeja se poročita šele kasneje, ko sta pri Feakih. Njihov kralj Alcinoos hoče Medejo vrniti njenemu očetu Aeteju, ta jo terja nazaj, da bi jo zaradi njenih zločinov kaznoval. A terja jo le v primeru, da bi bila še nedolžna. Kraljica Areteje opozori par na nevarnost, Jazon se, da bi Medejo rešil, z njo spolno združi (v jami Magris). Torej sta v času, ko se dogaja Dovjakova **Medeja**, Jazon in Medeja poročena.

Zajc upošteva zgodbo-mit o kralju Peliasu, ki se hoče pomladiti; skrivnost pomlajevanja pa da pozna edino čarovnica Medeja. Kralja hčerke razkosajo, kot jim je svetovano, češ da bodo prekuhani deli Peliasovega telesa spet zrasli skupaj, Pelias bo oživel kot mladenič. To se ne zgodi, hčerke in Medeja so sokrivi (očeto)mora. Peliasov sin Acast izžene zločinski par, Jazona-Medejo. Medeja je poudarjena kot kriminalka, zapeljivka, lažnivka. Nič podobnega v Dovjakovi **Medeji**. Zajc podčrtava temne strani, kjer le more. (V eni od različic mita gre Medeja sama na obalo, Jazon ostane na ladji z

Argonavti; Medeja izvrši zločin, Peliasove hčerke zbeže v grozi, Peliasov sin Acast, ki je Jazona spremljal na potovanju v Kolhido, dobi v dar očetovo kraljestvo. – Tipično: človek je lahko maščevalec, v imenu pravice, pravi Acast, in sokrivec pri zločinu zaradi pohlepa, celo pri očetomoru, drugi lik Acasta. Ena Medeja je zločinka, druga odreševalka. Zajc prizna – more sprejeti – le zločinko, človeka le kot zločinca, Dovjak sprejema obe obliki; tudi jaz. Je zame kriv celo Jezus, ker ne prepreči, da bi v njegovem imenu pollaščevalni katoličani – stresovci – ubijali?

Znana različica Medeje je ta, da hoče korintski kralj Kreon poročiti svojo hčer z Jazonom, Medejo izgnati. Medeja si izprosi dan odloga, ta dan pa pripravi maščevanje, nevesti podari poročno obleko, prepojeno s strupom. Obenem zajamejo plameni tempelj. Medeja ubija v Herinem templju lastne otroke, pobegne – na vozu s konjsko vprego, s pomočjo deda Heliosa (Sonca) – v Atene: torej se reši. Da je ubijavka lastnih otrok, vpelje šele Evripid; v prejšnjih različicah ubijejo – kamnajo do smrti – njene otroke sami Korinčani. Poanta: človek je lahko radikalno ali manj radikalno zel. Zajca vleče v črnobelost, čeprav so zanj vsi črni, partizani in domobranci. Belega bitja, kot je Smoletova Antigonina, Zajc ne more pojmiti; tudi ne spokorjene delovne odreševalne Medeje, kakor jo vidi Dovjak. Bil sem Zajčev prijatelj, a sva se razšla – kmalu po **Otrokih reke** –, ker je njega motil moj "optimizem", mene pa njegov "nihilizem". Skušal sem povzeti tudi nihilizem, desperatstvo, zlo, a ne brez korelacije z odrešenjem, že v liku Uršule, o katerem sem se, ko je nastajal, v prvi polovici 50-let, toliko pogovarjal s Strnišem, **Samorog**. A tudi s Strnišem sem se razšel, ker sem se vezal tudi na Šeligo, Jovanoviča, Šalamuna. Na **Norce** in na **Lepo Vido**. Vsaka grupa ostaja pri svojih vzornikih, redki si izberejo stare(jše), Čandrova grupa pred nekaj leti Zajca. Jani Stanek še zmerom strnišizira. Manca Košir še rožancizira in zupanizira; a tedaj, ko sva bila prijatelja-sodelavca z Zupanom, nje še ni bilo na spregled. Zdaj pa je zvesta. Jaz ne. Oz. sem, **Samoroga**, Smoletovo **Antigono**, **Afero**, **Vojaka Jošta**, **Svatbo**, **Sadeže** itn. še zmerom – morda enako kot prej – cenim, da ne govorim o Mraku, o **Chryssiposu**. A razvijam se in grem drugam. Kdo pa je danes (naj)bližji drugosti? Ravno Dovjak z **Niobo** in **Medejo**.

Zgodbo o zvezi **Medeje** z Egejem – tudi s Tezejem – bom obravnaval v naslednjih delih trilogije oz. celo tetralogije, če bo Dovjak dodal še dramo **Egej**. Nestrpno pričakujem nadaljevanje zgodbe: kako bo obrnil Dovjak temno tragedijo v odrešilno smer.

Začetek Dovjakove **Medeje** že kaže oba uda para v naraščajočem nezadovoljstvu. Zmerjata se – Medeja: "Gobcač!" Že sprva so v dnu toni teme, morivstva, Medeja: mizi, simbolu za vse, ki ji nasprotujejo: "Izgini, neprijazna miza zaužitja! Nič te ne reši pred sunki mojega bodala." Nesrečna je, ker – opaža, da – se ji Jazon odteguje.

Nasilje je tisto, kar najprej spoznamo – Jazon takole uči svoja otroka: "Zgrabi ga! Stisni ga!" Enako govori Komisar v **Aferi** čez mnogo let. To je condition humaine: Stisni ga! Onemogoči ga! Ubij ga! Predvsem pa: Zmagaj! Kaj pomeni reklamno geslo na televiziji: Ne pustite se prehiteti? Tudi to: ko vozite avto, prehitajte, ne dopustite, da bi vas drugi; ne bodite počasnejši, manj pomembni, manj močni, kaj šele zadnji! Če ne gre drugače, tekmeča izrinite s tekmovališča ali čez rob ceste. Kar morete, vse poteptajte! Televizija – država z njo – vzgaja otroke in odrasle k zločin(stv)u! Zavedam se pomena svoje izjave.

Glavka, Kreontova hči, ljubi Jazona, kolikor zmore, radikalno; zato ji je vseč "kri". Ko vidi, da ima Jazon roki krvavi, "prime za njegovi roki", vsa navdušena krikne: "Od krvi se mi zvrtil!" Opoj ubijanja. "Ker te želim, ker te hočem" (želite, hotite in izpolnilo se vam bo, pravi-uči televizijsko geslo), "telo, težo, tvojo kri. (Si potisne oba Jazonova prsta v usta.) Sladka kri, sladek junak!" Mnogi Slovenci se zgražajo, ko ubije kak ameriški ali izraelski vojak ibnladnovca. Zoper pobijanje na cestah pa ne ukrenejo nič, še alkoholu se ne odrečejo, čeprav ga zakon prepoveduje; sprejemajo ga kot normalno; malo zavijejo oči, pa je v redu. Podzavestno so na strani tistega, ki je prehitaval, ostal živ, se sploh spuščal v tekmo, vozil hitreje od dovoljenega. To so junaki, kdor se pusti izriniti, ubiti, pa šleva! Že to, da tekmuje na smrt, velja. A-kanal spodbuja užitke gledavcem, ko jim vsak večer ponuja v preobilju prizore s krvjo. To hinavstvo! Biti zoper smrtno kazen, kdaj že zoper javna obešanja ali zažiganja ali obglavljanja, vsak dan pa gledati kri-pomore na cestah? O človek, ime ti je Tartuffe! Sprašujem Hanžka: kolikokrat je protestiral zoper to cestno morijo? Kaj je predlagal, da se konča? Je razkrinkaval bržeče voznike? Govorim o eni naših slepih peg. A jih je vse polno. Človek – Slovenec – se noče ozavestiti, da je agresivna ekskluzivna identiteta.

Kreont Medejo ponižuje; pove ji, da pozna njene namene: (pri)dobiti si korintski prestol; s kakršnim koli sredstvom. Dovjak uvede igro s stolom, ki pomeni tudi prestol; (pre)stol. Medeja bi rada spremenila Kreontov prestol

v "črepinje", v nekaj razbitega, ga nadomestila s svojim, tj. Jazonovim prestolom; ona bi Jazonu slabiču vladala. To je vse še v duhu konvencionalno znane Medeje.

A Medeja v Dovjakovi različici že od začetka ni polna samozavestna figura, grozljiva čarovnica; spoznamo jo že kot razcepljenega dvojčka, ki opazuje svojo "nemoč". Vsaj toliko kot hoče prestol, hoče tudi stran od prestola, ker ve, kaj bo vse sledilo. Z avtorefleksijo vidi vnaprej, je jasnovidka. Zato Kreonta roti: "Spusti me iz mučne igre, Kreont, ki gostiš brezdomko ... Ne morem več! ... Stran od tega prestola, od tod, na zrak! Iz tega prostora, kjer še zmerom voham kri, ki je butnila med naju, soproga in soprogo."

Vendar, Kreont ve, da Medeja še ne misli dovolj radikalno, ko ga tako prosjači: "Jaz mislim, da odidete zares! Ti in otroka, stran!" Stran od Jazona, prestola itn. V ponovno izgnanstvo, na pot, vožnjo z ladjo, ki bo postala (Briškega) **Splav** (ponesrečenih, norcev). "Maješ red in rod, ki sem ga že ugledal rasti v Jazonu!" Slovenci, ki sem jih omenil prej – Slovenec sem, to je prvo, v glasbi in ideologiji –, so najprej Slovenci, torej najprej rod (narojenost, kakor sta jo okrog 1991 reklamirala Hribarja). Red je, če je na oblasti prarod: v Sloveniji Slovenci. Če pa upoštevamo, kot zagovarja v svojem predavanju Rudi Koncilija, da so "Slovenci praprebivalci v srcu Evrope", (tak je naslov predavanja, 2007, oz. še natančneje: "Celotno današnje hrvaško jezikovno ozemlje je pred naselitvijo Hrvatov pripadalo Slovincem in se je imenovalo ‚Slovenia‘"; poudarjena je beseda: celotno, konsekvenca: torej mora postati spet slovensko, tako terjata znanost in etika), potem je sveta vojna zoper Hrvate celo moralna in verska katoliška nujnost. Dovjak zavrača, kar Koncilija – prek njega SKC, ki je Koncilijevo brošurico izdala – terja. – S Koncilijo sva bila v 80-letih prijatelja, bil je na strani pokoncilske KC. Kam sta on in SKC v teh dvajsetih letih regradirala! Niti sledu več o pokoncilstvu, o Bogu kot iskanem Drugem; ampak utemeljevanje slovenske pravice do Dubrovnika, Vukovarja, Banje Luke. Tako kot s Koncilijo se je dogajalo z večino mojih prijateljev. Kako naj se z njimi ne bi razšel? Kako naj bi mi ne postali blizu mlajši, Dovjak, Hudolin, Čander ipd.?, ki se jim nacionalizem in gentilizem gnusita?!

Glavka hoče z Jazonom otroke; že sanjari o njih, dolg monolog. 7. prizor I. dejanja se dogaja na "previsu", kar je simbolno mesto: predstoji padec, padec je zmerom navzdol. V analizi Jančarjevega **Klementovega padca** razkrivam, kako hoče Klement (Jug) vzleteti, navzgor, enako kot Ikarus,

glej **Dedalus**a (Komunizem), a pade v prepad in se ubije, kot Bartolovi fedajini v – tudi dramtiziranjem – **Alamutu**. Glavka sanjari, ni pri zavesti, ni prebujena; "Roki drži od sebe, kakor da bi na vsaki strani za roko vodila otroka. Valovi udarjajo ob skalo." Glavka ne razume, kaj to pomeni. Predaja se iluziji: "Zemljica, zemljica, na tvoji travi poganjajo stebelca, ki se majejo v vetru." Dovjak se čudovito vživi v duševnost Glavke, ki je še sama otrok, najstnica. "Trdno se oprimita teh rok, ki jih" – vama – "ponujam, bodoča mamica. Me bosta vzela za svojo?" Govori fiktivno navzočima Jazonovima-Medejinima otrokoma. "Ne glejta dol." Gledati gor pomeni gledati k Soncu, ki je na strani Medeje, rešilo jo bo v ognjenem vozu, vsaj v konvencionalni **Medeji**. Kaj pa je spodaj? Blodnjak, ki ga uprizarja tudi Jančar v **Dedalusu**, Minotaver v njem, blaznica kot je v **Briljantnem valčku**, rudniški rovi, nabiti s kostmi poklanih domobrancev, **Halštat**. Tudi sam čutim to grozljivo središče zemlje, ki je obenem tudi središče podmorja, Pozejdonov grad. Medejin ded je Sonce, moj Pozejdon. A oba z Dovjakovo Medejo se trudiva drugam, ne v Sonce, ne v Noč, ampak na pot (romanje) in na delo. Na delovno romanje. Magistom se bo zdelo to banalno. Garati? Videti nevidno, se pravi, biti slep; torej celo neumno, samozavajajoče. Naj si magisti čarajo lažni svet uspehov in zmag, z Dovjakom jih ne potrebujeva. Tudi Briški in Muck ne. Nisem sam. Končna Medeja nam kaže pot.

Tragedija: Glavka – tudi ona – bo vse izgubila; Jazon bo odšel, otroci bodo mrtvi. Glavka bi mogla – morala – slediti le končni Medeji. Bi – bo – to zmogla? Kaj bo storil Jazon? Bo postal Tezej, ta Egej? Ta sveti Jožef, ki dela, in Jezus, ki oznanjajoč roma, oba v eni figuri, ki ju presega? Si je že kdo domislil tega spoja – takega kentavra: Jezus in Jožef kot JezJož? To niso Slovenci, ki poseljujejo tujo zemljo, pravkar so jo osvojili, kot v **Kamnu in zrnu**, jo pretvarjajo v plodonosno; ne, to so ljudje, ki presegajo poljedelske Slovence (to smo po ideologiji, ki je še odločilna v naših duševnostih), a tudi kamnite ljudi iz dobe Meseca. Z drugenjsem je mogoče iti skoz kamen in žito, na drugo stran. A tako, da klešemo kamen – Dovjakov Kamnosek iz **Pipina Malega**, in meljemo žito, ki postaja odrešilni kruh. Krščanstvo je močno – pravilno čutilo – Kruh kot odrešeniško sredstvo in simbol –, a je obenem vse preveč magiziralo, kruh naredilo za svet-sakralen, ga ritualiziralo na osnovi našega svetega rodu, ki je postal že pri Janezu Bilcu v 60-letih 19. stoletja spoj univerzalne-nadnacionalne **KC**, **Tarbula**, in svetega slovenstva (**Slovenija oživljena**,

kar pomeni v vstajenju kruha-slovenstva-svetosti). Kako je na to gledal Capuder v času pred osamosvojitvijo, v svoji **Medeji**?

Glavka vse izgubi. Slehernik izgubi vse; tudi Manta iz **Niobe**. A šele ko nima nič, more na pravo pot. Ne: vse dobiti nazaj, tudi **Job** ne razume drugenja; ampak delati-hoditi v smeri drugenja, imeti le to, kar je nujno za preživetje, kos kruha na dan, obleko, ki štiti pred mrazom. Ne želijo tega klošarji? Zakaj bi bil človek več od njih? Več sem, kolikor imam svoje spise, berem, se učim, delam; klošarji so izgubljeni, lenuhi, zajedavci. A vsakdo naj bo klošar plus delavec. Torej ne, kot so učili komunisti: "delu čast in (ob) last"; ampa Delavnim upajočim smisel.

Popolnoma spreminjam gesla. Čezčlovek ne potrebuje ne časti ne (ob) lasti; le zavest, da hodi-dela v pravi smeri. Današnja PM (postmoderna) družba pa še komunističnega gesla ne pozna več. Zamenjala ga je z: (ob) last potrošnji, užitku, enakosti v nizkotnosti čustev, v zavisti! Pod masko človekovih pravic.

4

Dovjak se zaveda, kaj je današnji človek, kakšen je: razcepljeni dvojček. Gre le za to, da se negativna razkovanost preosmisli v pozitivno. Ne v lažno, navidezno pozitivno, v regres k identiteti, ki pa je danes - v PM družbi - le maska za razkrojenost sveta-človeka. Ljudje si razbitosti svojih duševnosti-osebnosti ne upajo priznati, odtod še večja potreba po polnem videzu, po poenostavljenih geslih, po retorični etiki (recimo človekovih pravicah).

Glavka je lik vmesnosti. "Tako razparano se počutim." Ima prav, pristno čuti. A kaj je ta njena razparanost? Po eni strani si jo Glavka celo želi: biti razdevičena: "Hočem paranja." Želi si biti mati: "Zibanja čez in čez", v spolnosti, "naprej-nazaj" - Glavka - povprečni današnji človek - ne ve, kaj bi s sabo oz. se prekopicuje v notranjih nasprotjih, kot začetna Nioba, predvsem pa kot Manta, glej **Niobo**. Stres je inteligenčen, zato ponuja ljudem enega od teh nadomestkov: edino Resnico. Ljudi postavlja pred vprašanje: ali televizijski Uspeh v družbi, ki vodi človeka prejkoprej v razparanost, ali notranji mir ob zavesti absolutne gotovosti in varnosti. Stres je trgovec na

današnjem trgu, na štantu reklamira svoje proizvode, le da razglaša to svojo stojnico še za sveto-božjo. Sleparija na kvadrat.

Jazon je prav tako razcepljeni dvojček: Želi si, "da bi padla čez" previs Medeja, obenema pa se zaljubljenosti do Medeje ne more znebiti. Medejo perversno obvešča: "Zaljubljen sem do ušes", v Glavko kot v mlado telo, kot v kraljico, ki mu bo omogočila kraljevanje. Obenem pa - Kreontu: "Jaz jo" - Medejo - "ljubim." Po eni strani: "Ubij jo, Kreont! Ubij!", po drugi pa ga je vsega strah, čuti da je Medeja močnejša. A neumni Jazon ne ve, zakaj - v čem - je močnejša od njega; prepričan je, da zato, ker je čarovnica; ker bo zmogla do konca. A do katerega konca? Do umora? Ne! V tem je Dovjak inovativen. Medeja zmore več kot le umor; zmore postati delavka - izdelovalka - smisla. Jazonova izjava: "Občudujem te in ljubim, Medeja" je mnogo prekratka; je zgolj strast, prej je bil tudi eros, nikdar pa charis, ki je v osmišljevalnem delu. "Nikoli te ne bom pozabil." Res, a ta stavek je zelo dvoumen. Jazon hoče imeti obe, Glavko in Medejo; je osvajavec kot tak. Hoče imeti vse: "Ko spal bom z Glavko, bom nad tvojim obrazom." Slepri!

Dovjak se loteva tudi teme zakona, a jo le nakaže; zakon - red, državni lex - je poseben problem. Resda prihaja v nasprotje s spolno svobodo, a ta svoboda ni Medejin problem. Medeja ga razkrinka, a kar reče, je razumljivo, nič posebnega: "V najinem primeru je grški zakon bič, ki maliči nprav, hvaležnost, pozornost, vest in zveličuje ugled, ugled, ugled, ki ni uvid v to, da moč je noč, ki jo resnično močni napolnjuje z upanji in sanjami, medtem ko priučeno močni slinež po oblasti razume noč kot močnik, v katerega z leseno žlico brezobzirno sega in hlasta pri molzni polni mizi lačnih ust." Izjava je lepa, pesniška, točna, a ni v jedru vprašanja-teme Dovjakove **Medeje**. Pač pa Smoletove **Antigone**. Tu je zveza med Dovjakovo **Medejo** in Smoletovo **Antigono** in nič več. Jazon deluje iz koristi, Kreont enako, Glavka in Medeja iz strasti, nihče nima vesti, hvaležnosti itn., na kar se sklicuje Medeja v navedeni izjavi. Medeja dobi vest šele na koncu, kot transformirana-preosmišljena.

Grki, ki so lovci na sužnje, prav tako niso osrednja tema Dovjakove **Medeje**. Zanimivejša je tema o otrokih, ki služijo v korintskem templju, 14 jih je. Medeja jih ima za svoje: pomešala je stvarnost in sanje. Njena sta v resnici le dva, morda pa nobeden; Dovjak hote vse indiferencira, da pokaže stanje med sanjami in budnostjo, prehode enega stanja v drugo. Teh 14 otrok služi dvema namenoma: Medejinemu, da se počuti tolikokratna

mati, rodnica vsega človeštva, zveza z Niobo, obe vse izgubita, na eni in interesom države – Korinta – na drugi strani. Država hoče imeti duhovnike, da bi jo posvetili, naredili nedotakljivo. Kleriki so največja sleparija v človeštvu. Šele PM družba je po strukturi brez njih, a v prazen prostor, ki so ga zapustili duhovniki (ti se ukvarjajo sami z oblastjo in zavojevanjem, spomnimo se na Koncilijevo antihrvaštvo), so se naselili niti ne politiki in ekonomisti, bolj žurnalisti, ki zganjajo-reklamirajo psevdoresnico. Svečenik v PM družbi je novinar, novo svetišče je televizijski studio oz. ekran. To je odril in napisal že Jovanović v svoji **Antigoni** (JAntigoni). Teater, glej **Igrajte tumor v glavi**, je radikaliziral v televizijsko industrijo laži, hujskanja, prevar. Med Slivnikom in Rodeatom ni več razlike; tudi ne več med Hostnico in Stresnico. SKC si dovoli najhujše cinizme; ko tajkuna Kraševca vprašajo, kdaj bo ukinil pornografske programe, ki jih oddaja cerkveno kapitalska televizija, je najprej dejal, da je sam v službi javne morale itn., da pa mora o ukinjanju še premisliti. KC lahko buzerira kogar koli, ona to sme, dokler ji to koristi; šele ko pedofile v vrstah duhovnikov odkrije javnost, ko začne nekaj, kar ji je prej koristilo, KCi škoditi, se spomni na moralo, a še tu se obotavlja; kajti kapital, ki plemeniti Cerkev, je sam na sebi svet in božji. Tudi če ga prinašajo počestnice in tovarne laži. – Škoda, da te teme Dovjak ni podrobneje razvil.

Vendar Dovjak ve, o čem piše – Kreont: "Sedem otrok svetišču služi, da se gorje s Korintom ne ogrne. Vsako leto sedem drugih sedi tristopetinšestdeset noči in dni pred dišečim dimom, ki odvrča požare, lakoto, jalovost in zlo od Korinta!" Vaški župnik blagoslavlja konje, da ne bi crknili, prihaja na pomoč vaščanom s Sv. Florijanom, da vasi ne bi zajeli zublji, s Sv. Martinom vas oborožuje, glej Vaške straže, s Sv. Culukafrom jih obarva v belo da se svetijo kot zloščeni od sidola; sidol je bil v moji mladosti simbol čistilnega sredstva.

Zanimivo, da igrajo ladje tak pomen v današnji SD, v Briškega **Ladji norcev**, pri Dovjaku **Medeja**, **Karuzo** itn. Ladja je lahko marsikaj. Plovilo, ki rešuje, kot je Grke pred zasledovalci Kolhidčani; ki pripelje do dežele, ki jo je treba osvojiti, oropati, zaslužniti. (Današnji Hrvati grozijo Slovincem z vojnimi ladjami! Imajo pa le eno, ki ni sposobna niti izpluti. Tako je v stvarnosti. A so največja pomorska sila vseh časov, seveda le v svoji želji-blodnji. Reveži so se že močno oddaljili od stvarnosti, prešli v sanj(arij)e, stvarnost pa forsirajo z vojaškimi grožnjami. Narod surovih in napadalnih samozasleplencev, kot da bi bil sestavljen iz samih Jelinčičev!

Ko Glavka uvidi, da ne uspe z ljubeznivostmi, postane tudi sama pošast - očetu: "Tako grobo me je odrinil", namreč Jazon. "Izženi vse! Jazona, Medejo, vseh šestnajst otrok izženi iz Korinta. Ne maram več!" Hujska na umor. "Ne govori mi! Deluj." Kako hitro zna postati blag človek nasilen zločinec, Koncilija ideolog holokavsta nad Hrvati, predlaga, da se jih izžene, kot je Hitler hotel najprej izgnati Jude. A kam? Na Madagaskar? Danes je svet že prepoln odvečnih ljudi. Naj gredo Hrvatje na afriška tla, ki so tako suha, da jih žeja po krvi? Kri je rod, ne le umor. Nova Hrvaška sredi Sahare. Kdo bo igral vlogo nemške SS? SKC? General Rode oz. korporal Uran? Vojaški kurat Koncilija? Ideolog Stres, novi Rosenberg? Pretiravam? Ne, vlečem le konsekvence. Tudi nemški holokavst se je začel s skoraj nedolžno retoriko.

Glavka sama ne ve, kaj hoče; tipično: tega ne ve človek kot tak! Glavka je zmedena - razcepljeni dvojček kot v **Niobi** Manta. "Sem rekla očetu, naj jih izžene? Ne! Ne izženi jih!" Itn. Tako zmedenemu človeku ponujata Stres in Koncilija trdno zemljo, čvrsto roko. Glavkin oče meni, da jo ima, železno pest. Dovjak variira Kreona iz Smoletove **Antigone**; Dovjakov Kreont: "Vem, kaj moram, Glavka! Vem kako!" Nič ne ve, načrti se mu bodo podrli. Še jasnovidka - **Kasandra** Borisa A. Novaka - ne ve, kako bo. "Jaz sem kralj." A kaj je to? "Zato so kralji, da pomagamo tudi živim junakom, če le-ti v živi pesek stiske padajo." Jazonu.

Kaj pa pravi Kreon iz Smoletove **Antigone**? "Jaz sem kralj in ne preostane mi drugega, / kot da kralj sem še naprej." A kaj je kot kralj, kaj so njegove "dolžnosti"? "Kako so kaznovali Edip, kralj Laj / in kralji prejšnji, kadar je kdo očitno / prelomil njih ukaz?" Stražnik: "S smrtjo, gospod." In Stražnik bo kraljev ukaz izpolnil: "Ta hip bo mrtva." Vendar, že v Smoletovi **Antigoni** se zgodba ne konča s smrtjo protagonistke, ampak s pozitivnim sporočilom - Tejrezias: " Držite Paža! On je še živ! / Lovite ga, paž je še zmerom živ!" Paž pa oznanja: Antigona je našla Polinejka! / ... Za njo! O, ponižani, šibki, v temo zroči! / Za njo, z njeno vero in po njeni poti!" Tega zanosa Dovjakova dramatika nima več, Smole je pisal svojo dramo v drugačnem položaju, v času boja njegove-moje grupe s Partijo, s totalitarno oblastjo; a Dovjak Smoletovo **Antigono** razvije, Paža konkretizira, tudi v realizmu garaštva, ki pa ni suženjstvo.

Če koga v kraljevem imenu ubijejo, pomeni to, kot pravi Smoletov Kreon: "Ukrepal nisem jaz, ampak vladar. / ... Kdor je na prestolu, pozna le

preiskavo, sodbo, kazen. / Kdor se upre kraljevskemu ukazu", Medeja noče v izgnanstvo, "pristane / na preiskavo, sodbo, kazen." itn. Leta 1959, ko napiše Smole **Antigono**, ima kralj (Partija) še moč kaznovanja in je upor zoper kralja še moralen, smiseln; odtod zanos Smoletove **Antigone**. Dovjak danes ne more ponoviti Smoletove **Antigone**. Kralj – oblast, ki je civilna, pravna –, nima več skoraj nobene moči, večjo moč od Drnovška so imeli povprečni novinarji z A-kanala ali z nacionalke. Danes sta tudi eros in vest zlagana, videz, imidž. Vonkrajnjenje je danes mnogo težje, kot je bilo včeraj. Razmerja so zabrisana. Potrebna je nova usmeritev, nova filozofija in teologija. Z Dovjakom skušava dati vse to. Namen je pristen, o nasledkih pa bodo odločali drugi. Morda šele čez leta. Ciril Zlobec in Jože Pirjevec se vnemata – na koprski televiziji – za slovenstvo, za naš rod. Skupina okrog Mitje Čandra ve, da je to regres, odpira se drugam. Bo zmogla nalogo, ki bi ji mogla biti zapisana?

"Strma kozja pot, ki vodi do svetišča", pečina s prepadom, je nazunaj na las podobna otoku s cerkvijo, ki je prizorišče zadnjega dejanja – dramatizirane – Tavčarjeve novele **Antonio Gledjević**; analiziral sem jo v **RSD** knjigi.

A kako drugače se vse dogaja v Dovjakovi **Medeji**; naj si kak študent slovenistike izbere primerjavo med dramama oz. tudi med mojima razpravama-stališčema-analizama.

Kreont je prepričan, da Korinčani "Za mano grejo!" Kot so šli za Smoletovim Kreonom, pač ljudstvo, ki ga lahko vsak slepar podkupi in očara. Kreont "(se dere) Izbrani Korinčani, če je v vas še kaj bogaboječnosti", glej Pavlovo **Pismo Korinčanom**, "ki še z občutji za Korint!" – za našo sveto stvar! – "premika vaša korintska pljuča, z vozom naprej!" Z bojnim vozom? Z vozom skrinje zaveze? Z vozom, polnim slovenskih prevodov **Biblije**, ki ga Rodetov vzornik škof Hren da zažgati (ne le voz)? Voz postane Medejin simbol-sredstvo. Kreont: "Voz, naprej! Sedem jih je potrebno", vozov, svečenikov, "da Korint" Slovenija pod Hrvaškim navalom "ne pade, ne zgori!" Bedasti Kreont misli, da je voz njegova prednost, last, sredstvo, moč. "Ognjeni voz! Poglej ga, čez nebo leti!"

Medeja: "Kje je voz, Kreont?" Kreont – v popolnem samoslepilu: "Spustite kozla", govori kot kozel, "ki sta vlekla voz", niti ne vidi žarečih vrancev. Kreon je ukazal: Ubijte jo, Antigono, pa so jo. Kreont pa čveka o kozlih; iz družbe totalitarnega nasilja smo prešli Slovenci v družbo totalnega kozlovstva. Katera od obeh družb je manj neprimerna? Veličina človeka,

ki je vzdržal na Golem otoku, kakega polkovnika Jezerška, ali veličina dr. stresa, ki mu žgejo sredi kneževskega mesta jajca, a on ne pisne, držeč molek med prsti prosi boga, naj ga vzame k sebi skoz smrt na grmadi; glej Aškerčevega **Trubarja**.

Nastopa konec drame. Kreont vztraja: "Glej, ognjeni voz se vzpenja do neba!" Medeja: "Gori! Za svetiščem gori! Svetišče gori!" In je zgorelo, kot SKC med leti 1941-1945; kar je od nje ostalo, je le pepel in videz, ornat in pusta praznina. Samoslepilo se še ne neha; je samoslepilo zadnje, česar se človek oklepa? Kako razločiti med samoslepilom in resnico? Kako razločujeva midva, dragi Krištof?

Medeja je strah, kliče otroke, ki so kot svečeniki zaprti v svetišču. Med drugo svetovno vojno je to še veljalo za SKC; danes gorijo kleriki le v svojih iluzijah. Medeja: "Ven, otroci! Rotim!" Itn. Pravo naricanje-ukaz. "Vaša mati sem! Vaša mati kliče!" Medeja je zgrožena, ko vidi, kaj se dogaja, Kreont pa je še zmeraj miren, samozadovoljen: "Zgodbica, Medeja! Zgodbica!" Medeja: "Zgoreli bodo!" Kreont - kot slehernik: " (Se zadere) Me slišiš, Korint? Vse to se ni zgodilo. Medeja je ubila svoje otroke." Kreont triumfira. "Medeja je detomorilka! Medeja je zločinka, Medeja je čarovnica." Vse znana zgodba.

Kreont je zadovoljen tudi s tem, da je voz, ki se je pripeljal čez nebo, želel sam, ne le Medeja v samoslepilu, da bo z njim rešila otroke. Medeja ne ve, kaj hoče, kaj dela. Vidi voz, upa, da je to voz odrešitve, a obenem, da je to voz ognja in smrti. Zmedena je. Kreon je jasno vedel, kaj hoče, in Antigona. V Dovjakovi **Medeji** pa se vse zameša. Medeja Jazonu, ki trpi ob misli na mrtve otroke, lastne: "Zažgal jih je. Ognjeni voz jih je zažgal." A čigav voz? "Jih nisi ti vpregla, ognjenih konj?" Jih je in jih ni. "Jaz sem zažgala, ker sem mislila, da bodo skupaj počakali na naju dva." Bi vsi morali ostati živi? Ali mrtvi? Sluti Medeja, da je smrt pogoj vonkrajnjenju?

Medeja priznava svojo krivdo, ki je dejansko tragična zmota. Zmota je zmeda, ne le načrtna krivda. Zmota je naše življenje v svojem bistvu. Kličemo ogenj, da bi nas prečistil in rešil, dokličemo fanal. Medeja spozna: "Kreont, ti si, ti si sam ognjeni voz!" Kreont je zakon, je ta svet, je stvarnost, je človek, tj.: je samoslepilni bedak, ki bo vse uničil. Vse? Ne, Medeje, kakršna nastane iz pouka te zgodbe, ne. Jazon misli kot nihilist: "Izgini mi izpred oči, ognjeni konj, ki se vzpenjaš nad nebo, ki vlečeš ognjeni voz, ki je rdeča noč." Tudi Kosovelova. Jazon ostane brez otrok, Glavka opeharjena, Kreont **praznih rok**, kot vsak **Aleksander Veliki**, kot človek-bog. Glavka:

moli: "Temno je, Medeja!" Glavka bi se rešila, če bi posnemala bodočo Medejo; jo bo? "Ne znam ne naprej ne nazaj." Ne vidim. "Pokaži se mi! Čemu se skrivaš?" Skrito, nevidno postaja šele resnično. "Kako naj se ne bojim volkov?", kot se jih Zajc, glej pesmi iz zbirke **Požgana trava**.

Sledi, kar sem že razčlenil: "Medeja privleče zогleneli voz brez koles" itn. Sledilo bo, kar se bo dogajalo v naslednji drami, v **Fedri**, morda tudi v **Egeju**.

III. INTERMEZZO

PRIMERJAVA MED DOVJAKOVO IN ZAJČEVO MEDEJO

4. I. 2008

*Najprej, kot terja geometrično-simetrična - a tudi vsebinska - zasnova moje razprave o Dovjakovi dramski trilogiji (**Nioba, Medeja, Fedra**), morda celo tetralogiji, če bo avtor dopisal še dramo **Egej**: nekaj uvodnih besed osebno zasebnega tipa, ki sodijo v žanr Pisem.*

Kot mi pišete, Krištof, v svojih dveh zadnjih pismih, da delate kot ponoreli, brez spanca, da vas je pisanje-ustvarjanje antične trilogije (trilogije na antične teme) povsem potegnilo vase, zajelo v strast in videnje, morda sta ti dve besedi moji, tako je tudi z mano. Naj se (po)baham, za takšno napihovanje imam sicer malo možnosti in razlogov. Počutim se kot čarovnica, prerokinja, jasnovidka, svečenica v pečini Delfov - pred pol stoletja sem si jih ogledal na licu mesta. Sedi na trinožniku tik nad špranjo, iz katere vejejo napol strupene, vsekakor omotične vonjave; po magičnem verovanju starih Grkov so ti zemski duhovi omogočali svečenici Pitiji, da daje prave, čeprav mnogokrat dvoumne odgovore na temeljna eksistencialno personalna vprašanja vernikov, ki so priromali v preročišče.

*In bajam, tj. pišem **RSD**, posebej tiste njene dele, ki so manj politološki in sociološki, bolj etično religiozni ali napol filozofski. Takšno je zagotovo moje **Pismo** vam. Moja filozofija in religija motivira vas, kot mi sporočate, vaše drame mene; podobno je v primeru **Mucka in Briškega**. Ujeli smo se, čeprav po dva in dva. Jaz z vsemi, vi pa se med sabo menda niti ne poznate. Nismo grupa, kaj šele generacija, kot smo bili prijatelji-sodelavci pri Reviji 57 ali/in Perspektivah, ko so nastajale temeljne SD Smoletova **Antigona, Afera, Otroka reke, Samorog** itn. Politični - totalitarno despotski partijski - sistem je terjal skupen boj-odpor, ki so ga predstavljali Smoletova Antigona, Simon-Kristijan, Uršula, po svoje celo par **Dan-Reka** s svojim prehodom iz obveznega političnega*

sveta-družbe v eksistencialno-osebnega, v mitskega, z uporabo navideznega regresa k arhaičnemu. Podobno velja celo za Božičevi drami **Človek v šipi in Vojaka Jošta ni**. Kot Zajc v **Otrokih reke** je v Božičevih dramah politični svet prestavljen v subjektiv(istič)ni in ponotranjeni; v **Kaznjencih** pa se tudi Božič loti zgodovine (politike), kot prehaja vanjo Zajc v **Potohodcu**, napisanem v drugi polovici 60-let, in Rožanc v **Jutru polpreteklega včeraj**. Šeligo ostaja v 60-letih še povsem v reizmu-ludizmu-magizmu glej - še ne dramatizirani - roman **Triptih Agate Schwarzkobler**, dve desetletji kasneje pa je že globoko v - seveda eksistencialno osebno pojmovani - politiki, glej **Ano**.

Navedel sem svojo grupo-generacijo tudi v njeni zgodovini, razvoju (razkroju?), več ali manj je napredovala oz. se spreminjala in nazadnje nazadovala skupaj, same SAPO(sebe) kot psevdo svobodna avtonomna kolektivna oseba (SAKO). Čeprav so glavni junaki dram à la Smoletova **Antigona**, **Samorog**, **Otroka** itn. kar se da razvite SAPOe, nekateri težijo celo v individualizem, v asocialnost (Otroka reke Dan in Reka itn.), nastajajo - so koncipirane vendarle v okviru naše grupe-generacije, ljudi, rojenih med leti 1929 in 1932.

Vse drugačno je moje razmerje do vas, Kristof, do Mucka, do Briškega. Z vami in Briškim se celo vikam, a gojiva midva izjemno bogato korespondenco, že več kot desetletje, medtem ko je moje dopisovanje z Briškim redkejše, bolj je redkobeseden. A v pismih; jasen pa je v svojih dramah, jasen v pomenu najinega dialoga. Oba z Briškim sta od mene mlajša za 4 desetletja in več, Muck pa le za eno; ker sva se več videla, več drugovala (ne družila!), sva se zblížala v neposrednih občevanjskih stikih, bil sem poročna priča drugi Muckovi ženi (Alenka Mucku) itn.

V knjigi **Med sanjami in budnostjo I** sem objavil pismi Mucku in Briškemu, vam ga objavljam - še pišem - zdajle. Pismo vam bo tudi najobsežnejše; res je, da gre za tri drame, pri Mucku in Briškem po eno, za **Vehikel** in za **Splav**, a obenem je res, da trilogija terja tudi skupno obravnavo vseh treh dram, ki jo sestavljajo. In da je enotna, pisana na mitsko, antično temo, kar jo veže na vrsto mojih že starejših analiz podobnih dram, na Zajčevo **Medejo** (skrajšano **ZMedo**), na Svetinovega **Ojdipa v Korintu** in **Zaratuštro**, ki je nekako greciziran ali heleniziran, na Smoletovo **Antigono** itn. V primeru Briškega in Mucka sem si dovolil primerjavo med njunima in celo Viličnikovo dramo, torej med **Vehiklom**, **Splavom**, in **Enajstim čudom**, dogajajo se v analogni mejni situaciji pred brodolomi, v pričakovanju-nevarnosti smrtnega snežnega plazu, kar je na liniji Svetovnega potopa, Svetinova **Vrtovi in**

*golibica, in svetovnega potresa, Šeherezada. Vir pa imajo ti motivi v prvi povojni drami tega žanra, v Zupanovi **Ladji brez imena** (1954); gre za ladjo-plovbo, kot tudi v **Medeji** (z Argonavti), za potopitev ladje, za neomitsko zgodbo "življenja" po smrti, v morskih globinah, življenja v željeh. Morske globine so prisposoba za zapor, v katerega je Partija vtaknila Zupana. A ta zapor kažeta tudi vaša **Nioba in Medeja**, Krištof: bivanje v polisu, za obzidjem v Tebah in v Korintu. Šele pot skoz zidove na drugo stran omogoča vonkrajnjenje, kot rišem(o) in razlagam v **Pojasnilu k Modelni skici 1** obeh dram. - Sinoči sva ju z Alenko skicirala. Jasno poudarila razliko med obzidanim toposom (ječo) in prostim bivanjem, ki vodi skoz smrt v nič, **Ladja brez imena, Otroka reke**. Šele človeku, ki se je prebil - preživel - skoz kanal preizkušnje liminalne situacije (podmorskosti, biti v rokah Pozejdona, biti zažgan od Heliosa, Dovjakova **Medeja**), je mogoče priti na drugo stran, kamor se napotita že Božičeva **Dva brata** v drugi polovici 60-let, da ne govorim o Smoletovi Antigoni in Kristijanu, liku iz **Afere**.*

Zadnji mesec mi je sladkorna narasla do skoraj smrtnih razmer, čez 25 enot vsak dan, že zjutraj na tešče sem včasih izmeril 15 enot - namesto največ 6-7. Vmes sem se še postil, povečeval odmerke edemida, da bi spravljal iz sebe odvečno vodo, nogi sta se mi spet začeli napihovati-otekati. Telesno sem tvegala, kar se je čutilo tudi v mojem razpoloženju. Po ves dan mi je bilo slabo, od vrtoglavic sem se opotekal, šlo mi je na bruhanje itn. Kot Pitiji. Pitija ne more prerokovati - videti resnice -, če ni omamljena; vem, da alkohol ne služi jasnovidnosti. Potrebna je druga omamljenost; zemeljski plini so le antična prisposoba - utelešenje - božjih moči. Hči Ajda pravi, da sem direktno vezan na ničo točko; mi bo dala v branje knjigo o nični točki, njene razlage se slišijo lepo. Mar ni vsak - jasnoviden, pravi, veliki, drugi - dramatik vezan na ničo točko ali na drugost, če hočete? Kako naj takšne drame kdo razume, če tudi njega ne zagrabi trans? Kako naj razumeta Kos in Poniž umetnost, če sta le učitelja? Z velikim znanjem, a brez navdiha.

Ura je 3 zjutraj, v vasi svetopisemska tema. Sinoči sem naredil obvezni sprehod po vasi že zvečer, v trdi temi. Motili so me psi, ki so name lajali iz vsake hiše; so se bali neznanih korakov? Nisem se mogel umiriti, uživati v absolutni tišini, premišljati o tem, kaj vam bom pisal danes, dragi prijatelj. Nekatero hišo v vasi so okrancljane z girlandami lučk, še niso nastopili Sveti trije kralji; druge, najina, a tudi tiste, ki se je držijo, pa so brez umetne svetlobe. V hiši nad mano je umrla sosedka Marija, 80-letna, dobre odnose smo imeli; njen mož, enako

star, umira zdaj sam - čeprav ima plemenite otroke, skrbijo zanj. Ženine smrti ne more prenesti, vidno hujša, je že kot vrabček. Kako bi jaz prenesel Alenkino, ona moja smrt? Večno vprašanje.

Tudi da si na to vprašanje odgovorim, tako strastno in versko - res navdahnjeno? - analiziram vašo trilogijo, Krištof. Če je Nioba premogla moč, da gre naprej, drugam po tem, ko sta ji zla bogova Artemis in Apolon ubila vseh 14 otrok; če je podobno odločitev-pot zmogla vaša Medeja, tej je - kdo? ona sama v samoslepilu? a kdo ji je namestil samoslepilo? gotovo kak bog, Helios, čeprav je njen ded? - bilo pokončanih (pred njenimi očmi) kar 16 otrok; vse kot pri Jobu, ki ga ni Rupel, ta arhepolitik, razumel niti za ščepec - kaj naj potem jaz? S tem, da ste napisali Niobo - Medejo, ste utrdili, Krištof, mojo pot, in pokazali pot drugim. Kaj more več umetnost? Niste s tem revitalizirali in regenerirali (oba izraza sta slaba) Smoletove Antigone?

Poiskal sem 3 knjige iz podniza Blodnje, vse so koristne za poglobljeno branje Dovjakove trilogije. V prvi knjigi, 1997, objavljam podrobnejše razprav(ljanj)e o Zajčevi dramatik, o Potohodcu in Mladi Bredi, o Smoletovi Antigoni. Osrednja razprava v Blodnji 1 obdeluje Svetinovo dramo Tako je govoril Zaratuštra; z opombami vred teče razprava od strani 91 do strani 217. V knjigi je narisana tudi Stavbni načrt za (romajočo) katedralo, to je za osnovno ogrodje, temelj, obliko RSD in moje drugenjske znanosti.

Druga knjiga podniza Blodnja 2, naslovljena posebej kot Človek in nič, 1997, (različica: Človek in noč) se ukvarja kar na več kot 200 straneh z Zajčevim Potohodcem. Tretja v istem podnizu se imenuje Rabelj-žrtev, 1998. Tudi trilogija, a po mojem izboru. (Zajc na to moje pisanje ni nikdar reagiral. Dialoga nisem mogel doseči skoraj z nikomer; tudi to dejstvo je botrovalo mojemu umiku iz družbe v zadnjem desetletju, moji skoraj-zagrenjenosti.) Tako orjaško delo, že tako velik etično delovni napor, ljubezenska, čeprav kritično analitična posvetitev nekemu avtorju, njegovim konkretnim singularnim delom, bi morala vendar naleteti na večji odmev-sprejem. Začutil sem, da je zamolčevanje, s katerim me skuša družba - elita itn. - potopiti, zatemniti, odstraniti, demoralizirati, strukturno. Nanj sem odgovarjal, kot znam, oz. kot svetujeta končni Nioba in Dovjakova Medeja: z nadaljnjim, še bolj napornim, zagrizenim, a tudi navdihnjanim delom, s še večjo poglobitvijo romanja v smer vonkrajnjenja-osmišljanja. Študentje dramaturgije so obožujoče brali Ubersfeldovo, se jo učili na pamet, priznam, teorije o aktantih itn. so kot formalne odlično uporabne, posebno v sformalizirani PM družbi, kjer smisel

ni več ne tema ne opazen. Sam sem še bolj zavestno izdeloval smiselni model namesto formalno dramaturškega. Skušal sem najtežje: vsebine narisati v geometrično-simetričnih modelnih skicah in modelnih slikah.

Kazalo **Rablja-žrtve** kaže, da je kot prva objavljena moja razprava o Zajčevi **Medeji**, pod naslovom **Repoganizacija in rekristjanizacija**; od strani 5 do 77. Razprava je bila napisana desetletje prej, 1988. V knjigi **Rabelj-žrtev** sem razpravi dodal še obsežne **Opombe**, od strani 77 do strani 191. Opombe pa sem dopisal leta 1997. Zaradi svojega združevanja sem vse močneje gojil repersonalizacijo. Pri Zajcu, Smoletu, Strnišu, Rožancu itn. mi ni uspela. Skušal sem se vezati na KC, na duhovnike, a prišlo je do - grozovitega - nesporazuma, sprejeli so me le kot političnega ideologa katoliške desnice; pojmi kot Bog, vest, duša, drugost, ljubezen do drugega itn, so jim bili le maske-sredstva v pripravi na tisto zanje pravo: na repolitizacijo. Žal sem to odkril šele v začetku 90-let. Žal? Niti ne! Moral sem skozi vsa zla izkustva samoslepil in grehov-krivd, kot so šli skozi Tejezias, Nioba in Medeja v vaših prvih dveh dramah trilogije, prijatelj. Šel sem in sem - samoslepilo ali resnica - prišel skozi. - H knjigi **Blodnja 1** pa sem v **Blodnji 3** napisal še posebne Spremne besede, med stranjo 191 in stranjo 249. Knjiga se torej kompaktno giblje okrog Zajčeve dramatike, tudi okrog Zajčeve **Medeje**.

Naj se lotim komentarja omenjenih knjig oz. študije o Zajčevi **Medeji** in **Opomb**. Navajal bom strani iz imenovane knjige, na katere se bo moj komentar nanašal. Trudil se bom, da bi bil čim krajši; da bi z njim le opozoril bravca, naj primerja dramati - njuna dramska svetova - sam. Podčrtaval bom le smeri ene in druge drame, le njuna sporočila, probleme in nasledke.

1

Nanašam se torej na knjigo **Rabelj-žrtev**, na razpravo o Zajčevi **Medeji**, naslovljeno **Repoganizacija in rekristjanizacija**. **Repoganizacija in rekristjanizacija** je razdeljena na 22 poglavij, v katerih pa seveda ne obravnavam le Zajčeve **Medeje**, ampak vso Zajčevo dramatiko, pa tudi ostalo SD (slovensko dramatiko). Določam osrednje pojme - eksistencialije - dram(e), jih komentiram, analiziram. Najprej pojem "preganjanost"; v

Zajčevi **Medeji** je mnogo bolj izrazit kot v Dovjakovi **Medeji**. Preganjanost je Zajčeva obsesivna tema, posebej v **Potohodcu**, Dovjakova ne. Pojem preganjanost uvedem na strani 9; ugotavljam, da "govori **Medeja** iz Zajčevega konkretnega izkustva, ki ga univerzalizira." Zajc je bil in se je čutil od malega preganjan, iz vojne, še bolj po vojni. Vsa njegova poezija opeva preganjanost, tudi izgnanost; že prva pesniška zbirka, **Požgana trava**. Preganjanost je tudi požganost, mučenost. Moja generacija-grupa je to eksistencialijo posebno močno občutila. O nji sem tudi sam pisal, že 1959 v razpravi o **Travi**, pod naslovom **Svet krvnikov in žrtev**.

Dovjak pa se ne čuti žrtve; njegova generacija, rojena pod konec 60-let, je duhovno dozorevala v 80-letih, to pa so bila leta, ko je partijski totalitarizem že močno popustil. V Zajcu – v njegovi notrini – je ostal, ker je bil zanj strukturna duševna poškodba (tudi zame, čeprav ne tako močno), tedanji 20-letniki pa sveta – slovenske družbe – niso mogli gledati več skozi oči **Medeje**. Oz. Zajcu se je posrečilo, da je politično travmo povezal z osebno erotično-seksualno, že od **Otrok** naprej; pri mladih je Zajc deležen spoštovanja prav zaradi te poteze, pri starejših zaradi prve (politike). Bil je simbol sinteze obojega. Kasneje se je vrnil k bolj eksplicitno političnemu, tako v **Grmačah** kot v **Jagibabi**; o obeh sem pisal podrobno, v **RSD** knjigah.

V **Repoganizaciji in rekristjanizaciji** izjavljam: "Ker sem že tolikokrat – ob **Jobu**, **Noči do jutra**" – razpravi sta ponatisnjeni in opremljeni z opombami v podnizu **Pohod in polom zgodovine (PoPo)**, 2007, itn. – "podrobno analiziral politično realiteto, ki jo odslikava SPD", tj. povojna SD, "ko upodablja preganjanost, bom zdaj to območje izpustil. Zanimalo me bo, kako Zajc predeluje temo in eksistencial preganjanosti ..."

Stran 10. Po zločinih, ki jih zagrešita Jason (tako ga piše Zajc) in Medeja, (Medeja ubije svojega mlajšega brata Absirta, ga razkosa, meče dele njegovega telesa v morje, da bi zadržala zasedovalce; –, a tudi na dvorih, kjer se zaustavljata, zločinita naprej, postaneta "preganjana zver". Na isti način skušata osvojiti prestol v Jolku; Zajčeva **Medeja** opisuje epizodo – zgodbo, mit – iz Jola, medtem ko Dovjakova **Medeja** iz Korinta. Zgodbi se ne dopolnjujeta, je pa Dovjakova rešitev Zajčeve. O tem seveda v **Repoganizaciji in rekristjanizaciji** ne pišem, kajti Dovjakova **Medeja** je nastala šele dve desetletji kasneje. Je pa v sorodnem času kot Zajčeva **Medeja** nastala Capudrova **Medeja**. Je odgovor na Zajčevo? Izredno zanimivo vprašanje. Kako bo katoličan zavrnil Zajčev radikalni nihilizem?

Stran 12. Zajcu je temeljna tudi eksistencialija "krivde", "izvirnega greha", a "brez obljube Odrešitve, brez mesijanstva, brez Upanja." Dovjak misli povsem drugače. Zajc se bliža avtorefleksiji in avtokritiki, a ju obrne v avtodestrukcijo humanizma. Se pa trudi, da "ne bi obtičal v narcizmu", v katerem – celo v avtizmu – je bil v fazi **Otrok**. Tudi to pri Dovjaku ni tema in prekletstvo, zato tudi ne poskus odrešitve-odreševanja. Dovjak kritično analizira avtizem v drami **Debelušček**, kar je sam – kar je slehernik v PM družbi, a ne usodno, kot je za Zajca. Dovjak ne uprizarja groze samoujetosti v pekel, kakršna je v **Potohodcu** itn. Dovjak je izrazito naprej-drugje od Zajca, zato tako pomemben za današnji slovenski svet in človeka. Zajc uprizarja njegovo polpreteklost, dobo totalitarizma Partije, Dovjak njegovo zdajšnjost. Ne spoznati – t(akšn)ega – Dovjaka, ostajati pri Zajcu pomeni zaostajati v analizi in s tem v dojemanju-vrednotenju sveta. Moj trud razumeti – odgonetiti – Dovjakovo dramatiko je poskus znajti se v zdajšnjosti, v svetu, ki še traja, morda sploh še ni polno razvit, čeprav obenem vedeti, da se bo spet vrnil Zajčev svet direktnega, surovega nasilja; zavedati se, da ne bomo ostali le v navidez prijaznem svetu potrošnje užitka, simulacije. Dovjak to ve, zato se ne zadržuje pri površinski – kritiki PM družbe (glej Möderndorferjeve komedije, tudi **Mefistovo poročilo**, ki hoče biti globlje), ampak opozarja na klanje, prav z umorom Niobinih in Medejinih otrok. V današnji slovenski dramatiki (DSD) gre prav Dovjak najdlje v čutenju-uprizarjanju morivstva, dlje kot Muck in Briški. Dovjak se notranje poisti z ubijavci. Kot se z njimi poistovečam jaz, z Alenkinima stricema oznovcema, z mojim ujcem Ernestom Tomcom, ki je bil agent Kominterne in likvidator v službi sovjetske Čeke, a ga je sama Čeka (Kominterneta) nazadnje ubila. Trpljenje Muckovih figur je bolj retorično, čeprav pesniško. Dovjaka usoda bolj stiska, zato ostaja na robu družbe, medtem ko je Muck vendarle uspešen igravec, pisatelj, pesnik, univerzitetni profesor. Kaj bo z Briškim, še ne vem.

Stran 14. Zajčevo **Medejo** presojam z vidika krščanskega "usmiljenja", a obenem priznavam, da je takšno zločinko težko sočutiti. Iščem nedolžnost, a je v Zajčevi **Medeji** ne morem odkriti. Dovjak se tega že zaveda, že ima-doživlja moje izkustvo; zato nedolžnost Medeje ni njegova tema, niti usmiljenje, ampak delo na uresničevanju čezčloveka. Dovjakova **Medeja** je za dve desetletji naprej od Zajčeve **Medeje**.

Stran 15. Zajc poudarja Medejino "začarovanje"; povojni partijski čas je bil tudi čas začarovanja, kolektivne fascinacije, ki je – naj – bi obenem veljala za znanost (marksizem), za resnico. Za najino generacijo z Zajcem je bilo posebej težko odtegniti se tej začaranosti, ki je bila obenem množični oblastniški in družbeni pritisk; brez te odtegnitve ni nihče mogel postati SAPO (svobodna avtonomna posamezna oseba). Medtem ko za čas, v katerem je zorel Dovjak, to ne velja. Današnji PM magizmi so svobodno izberljivi na trgu, pri zdravilcih in psevdočarovnikih, ki se ponujajo, a ne morejo terjati pokorščine. Danes je celo magija simulirana, ni več prepričljiva, je stvar družabnosti in druženja, splošne potrošnje duha, brez moči – totalitarne – oblasti. Zato tudi Dovjak ne more slikati res strašne ubijalske čarovnice, Medeje, ki prepričljivo začaruje ali vsaj vlada nad ljudmi kot nosivka epidemij. Dovjakova Medeja je veliko bolj zasebna figura. V nji je bistvena njena lastna razcepljenost, smola, nesreča; nerodno dejstvo, da je prišla v mlin Jazonovih navzkrižnih interesov. Izgubila je Zajčevo demonično pošastnost-nevarnost, a pridobila avtorefleksijo; ponotranjila se je, a manj v žrtev kot v pomoto.

Zakon iz pomote, zmote? Da. Kar je po svoje še huje, ker ni nič usojenega oz. usodo je nadomestilo naključje. Prav kontingenca je "zakon" PMsveta, zato je ta svet strukturno nepomemben. Naš današnji problem je tudi ta: kako premagati-preseči brezpomembnost PMčloveka. Dovjakova Medeja skuša doseči ta cilj s tvegano igro, s tem, da pozove deda Sonce, naj jo – in njene otroke – pride iskat v ognjenem vozu, v tem vozu pa otroci zgorijo, zgori celo sam voz; magija se je spremenila v ponesrečeno potegavščino. Na liniji magije ni nobenih šans za rešitev-odrešenje. Zato mora poiskati Dovjakova Medeja drugo pot: vonkrajnjenje; niti patetična smrt – otrok, kogar koli – ji ne pomaga. Kot ne pomaga Dovjakovi Niobi. Dovjak je "prisiljen" iskati druge poti, kot so bile v navadi v tradicionalnih družbah. Razumel je, da mora drugam, ravnati drugače. Zajc v to še ni bil prisiljen, umrl je skupaj s Partijo. Muck pa se je šele rodil skupaj s PM družbo, čeprav biološko ni več mladenič, po letu 1980, po koncu totalitarizma. Möderndorfer itn. kombinirajo kritiko totalitarizma s kritiko PM družbe, kar je prekratko. Niso porinjani v iskanje drugosti, zadošča jim novinarska psevdovtokritika, rumena literatura pod masko humanističnega etizma, **Truth story**; tudi Hočevarjevi v **Smoletovem vrtu** in Muckovi v **Ljubljenem moškem** pa Makarovičevi v **Teti Magdi**. Celó najmlajši med njimi, Saši

Rakef, ki ostaja v krogu Medeje, skoraj usodno perverzno zapletene v odnos mati-hči. Otroci niso več pobiti, mučijo se v večnem peklu nerazrešenih odnosov v intimni družini.

Zajc je ta svet upošteval, razvijal – znan je že od Strindberga, od Ibsena, od Kristana –, in ga končeval z umori, ki so kljub vsemu nekakšna razrešitev; model Partije, ki je vse razreševala s smrtno kaznijo. Rakefova v **Domu** podaja ciklični svet večnega spovračanja, ki ostaja v nepomembnosti umora-smrti, a v sebi ne najde moči-poriva, da bi težila čez, v onkrajnost. Ni razumela Cankarja, predvsem ne **Lepe Vide** ne **Romantičnih duš**, medtem ko jih je Dovjak kar najpristneje dojel; v njihovi zadnji gledališki postavitvi je bil dramaturg, lekcijo je dobro predelal. A jo je lahko, ker je v njem pekel premočan, da bi pristal nanj kot na trajno igro somučenja. Dovjakova Medeja mora proč, vprežena; na modelni sliki jo slikamo navezano na jetniško kroglo. Nosi breme, ki ga preosmišljuje v ljubezen do drugega, vsaj na tej poti – Niobe in Tejrezija – je, medtem ko ostajata mati in hči v **Domu** brez notranje sile, da bi kroglo potegnili-vlekli za sabo; da bi odšli drugam, ven iz zaprtega prostora, iz ječe-doma-polisa identitetnega tipa. Dovjakova Medeja ima šanso postati odreševalka, kot Nioba in Tejrezias, liki **Doma, Vrta, Magde** itn. pa so le komične sence. Da je lahko komedija črna, dokazuje Goljevščkova **Pod Prešernovo glavo** in v **Srečni vasi domači**; po modelu **Tartuffa, Namišljenega bolnika**, Shakespearovega **Troliusa in Creside**, že Partljičevih **Rib na plitvini**, Jarryjevega **Kralja Ubuja**. (Saša Pavček se v drami **Čisti vrelec ljubezni** trudi narediti primerno avtorefleksijo. Zanima me, ali bo vztrajala na tej pravi a težki – najtežji – poti. Šanso ima.)

(Če bom komentiral razpravo **Repoganizacija in rekristjanizacija** tako podrobno, ne bom prišel nikamor. Torej?)

V **Repoganizaciji in rekristjanizaciji** ugotavljam: "Če je ubijanje zakon tega sveta" in ni drugega sveta, kot je ta, "in bo trpel, bo kaznovan" vsakdo, "ne glede na to, ali je sam ubijal ali ne", torej "ker nima možnosti zveličanja" – danes bi zapisal vonkrajnjenja, versko smiselnega dela za drugega, "izrablja v obilni meri tiste možnosti, ki jih ima: ubijanje, preganjanje in zapeljevanje." Še danes mislim tako, le da svoje vere ne imenujem več krščanska, še manj katoliška. Enako mislim: "Medeja je tudi v tem eksampel človeka, ki je zapisan zgolj temu svetu." Seveda Zajčeva **Medeja**, ne Dovjakova **Medeja**.

Stran 16. "V Medeji ni niti mrvice upanja. Ohranja mit – in umetnost, tudi sodobna, tudi Zajčeva – živ, da bi strašila naprej." Ne tako Dovjakova

Medeja. Primerjava obeh likov in dram se razodeva vse bolj kot izredno važna.

2

Stran 22. "Medeja je pri Zajcu dvoje: sodobna drama izgnanosti in arhaična drama izobčenosti" Izjava potrebuje komentar.

Morda sem šele lani razmel, da ne smem več vztrajati v drži izgnanosti in izobčenosti, tolmačil sem jo kot zamolčevanje mojega dela in sebe; zato sem se preselil na rob družbe. Šele lani sem razumel, da s tem ponavljam tradicionalen - konvencionalen - obrazec. Dokler je polis - družba - čvrst, biten, enoten (in tak je še pod Partijo), imata izgnanost in izobčenost pomen; sta kazen, sta posebna drža, ki omogoča odreševanje. V PM, v kateri je vse fluidno, luknjičavo - družba je ena sama luknja poželjenja, praznina, ki sesa, človek v nji je zajedavec samega sebe, lastnih želja -, pa pristne izgnanosti sploh ne more več biti. Vsakdo je po svoje izgnan na svoj rob, kajti družba je sestavljena iz samih robov. A če je tako, rob ni več rob - vsaj ne takšen, kot je bil; vse je le še smetišče. Kar je odkril že Zajc v koncu **Otrok**; odvečna količina, nikakršna kakovost, le tržna cena, proizvod za potrošnjo-porabo. Ker sem tako dolgo vztrajal na robu (vsaj nekakšnem), sem prišel v nevarnost, da padem v avtizem, kar je tipična drža PMsveta, arhemodela dvojnika v moji metodologiji-aksiologiji. Moral sem se vrniti v središče družbe, ki medtem - v PM - ni več središče, kajti PM nima središča, vse so sami koti, luknje, žepi, niše, zatoki. Kontingenca strukturno pomeša periferijo in center.

Zato Dovjakova Medeja ni več v centru sveta, kot je bila Zajčeva **Medeja**. (Cankarjev Ščuka, **Za narodov blagor**, je brž ko je prešel na rob, na revolucionarno ulico, prešel v historični center, v marksistično nadrejeno vrednoto Proletariata. V PM je proletariat večinoma bifeproletariat, ki zajeda sam sebe, karikatura sebe: debelec, ki toži nad svojo lakoto, ker je res lačen - namreč vsega, česar nima, a manj ima, ko ima več. Brezperspektivna premica, ki pada ali v prepad ali se vrti okrog sebe, to je točneje; novi vrtinec PM družbe.) Ko niso v centru več Kreont, Jazon, Manta; Tejrezias in Nioba

to razumeta, Jančar v **Halštatu** ne. Bori se zoper po njegovem zločinski in še veljavni-oblastniški center – Partijo – v imenu zasutih, pobitih, v Smoletovi **Antigoni** še partizanov in domobrancev, še v **Gabrijelu in Mihaelu**. Tudi sam sem vse predolgo nasedal modelu ekskluzivnih dvojčkov, bil odvisen od njega. Ni ga več, je le še naključna masa, ostajajoča v Tebah in Korintu, ki so ju zapustili možni odreševalci, Nioba, Tejrezias, Dovjakova Medeja. Umorjeni otroci, ki so analogni umorjenima Eteoklu in Poinejku v Smoletovi **Antigoni**, otrokom v Žižkovih **Otrokih apokalipse**, niso nikakršna možnost več; kot so še v Zupanovem **Rojstvu**, kjer Ninin in Krimov otrok (novorojenček) preživi, na njem bo stal novi svet (komunizem); dramatika NOB. Otroci v Dovjakovih Tebah in Korintu bodo pokopani ali ne, vseeno. (Tudi zato z Alenko nočeva pogreba, pokopa. Vseeno je, ali končaš kot truplo na secirni mizi študentov ali v zemlji, katere posvečenost je le še maska, teater, igra.) Treba je ostati živ, in to sem postal spet v lanskem letu, postati kot Dovjakova trojka odreševalcev, ki so to vsaj v svoji verski volji, načrtu, poskusu bivanja.

Janši se je tudi zato ponesrečilo, ker ostaja v okviru – v interpretacijskem kognitivnem krogu – tradicije: biti despot. Pahor je bistro zaslutil, da ta vloga ne deluje več, postal je ljubeznivi član množice, eden od enakih, v bistvu nepomemben. Rode je kot despot moral nazaj v Rim, na mesto – visokega, a le – uradnika; kot karizmatični vodja je vse zašuštral. Bajuku se je zalomilo že kot predsedniku prve desne vlade leta 2000. Jelinčič je pajac, rišem(o) ga kot norčevsko kapo, kot masko; Tebe in Korint sta polna pajacev, blebetačev; lik je izdelal že Smole v svojem Tejreziju, Smoletova **Antigona**.

Torej: ne – skušati – biti v središču, ne biti na robu, ampak vmes, nekje navzven naključno. Sprejeti umore – tudi svojih otrok –, a ne zidati na (kaj šele svetih) žrtvah. Zajc ve, da svete niso več oz. so brez pomena-moči, a žrtve še poudarja. Dovjak je – res bistveno – razumel, da so le še ena Vloga med drugimi.

Upam, da me bravec ne razume narobe. Navzlic pripombam – ki so bolj komentar in analiza – še danes mislim, da je Zajčeva **Medeja** čudovita drama, velika poezija. Ko jo tale hip znova prebiram, ne morem, da je ne bi znova občudoval. Dejstvo – zame –, da se je Dovjaku posrečilo postaviti Zajčevi **Medeji** ob bok svojo **Medejo**, postavlja Dovjaka kar najvišje. Tudi v umetniškem pomenu besede.

Stran 28. Razpravljam o svetem, ki ga že tedaj – 1988 – odklanjam. Primerjava med dramama ne terja analize svetega. Dovjak nima za

sakralizem niti najmanjšega posluha. Moda, ki sta jo vpeljala v slovensko zavest Hribarja, ga ne zanima. Sveto dopuščam – tedaj – le kot krščansko, tj. kot božje; Hribar pa ga artikulira ravno v nasprotju z božjim.

Stran 31. Tematiziram zlo(čin), predvsem z evangeljsko krščanskega vidika. Za Dovjakovo **Medejo** to ni izbrana tema. Ekspliciram kaos, a v Dovjakovi **Medeji** tudi ta ni pomemben. V PMdružbi ne more biti pristnega kaosa, ker ni pristnega reda. Vsi sistemi so konstruirani, o tem obstaja v umskih elitah konsenz, ljudstvo pa to čuti, kar je odločilno. Zato zanj ni več pravega zločina. Nekoč so se nad zločinci kot je bil Hace, ljudje pristno zgražali, (z)grozili, danes jim je Plut skoraj simpatičen. Vsak čuti, da je sam zločinec in da bi to eksplicite postal, če bi ga naključje zaneslo v bližino zločinstva. Danes je prekršek legitimna reč; vsakdo meni, da prekršek – zakona –, ki ga stori sam, ni nič negativnega. Če ga drugi, je napačen, ker mi škodi (tem bolj je napačen, kolikor bolj mi škoduje), a pravega odpora do kriminalitete ni več. Medeja kot kriminalka ne more več vžgati, je spoznal Dovjak. To je veliko sporočilo Dovjakove **Medeje**. Tudi zato se zame ni nihče zmenil, ko sem – mislil, da sem – bil na robu. V tem niso videli ljudje nič veličastnega, prej oslovstvo. Zato me je toliko prijateljev in sodelavcev ravno tedaj, med 1997 in 2000 zapustilo, so se začeli razni Škarpeti ali Škamprleti iz mene norčevati. Po svoje sem bil posmeha vreden. In vendar ne. Šele tak, na – nekakšnem – robu sem lahko ta rob, ki je strukturno iz sveta izginjal, mogel ponotranjiti in se ga – lani – odreči. Škampi in vampi si ne upajo obnoviti niti klasičnega roba, zato jim je celotna problematika, ki jo razkrivam, tuja, odveč, v konsekvenci smešna. Jaz prihajam do nove vernosti – kot Dovjak, tudi na liniji Mraka –, Scarpette ostajajo trpen odmev okolja, v katerem vegetirajo. Z mojega vidika še zmerom velja, da je treba skoz liminalne situacije-prepade, če hočeš v vonkrajnjenje. Človek je še zmerom žival, zver, je iz Življenja. Torej bo ubijavska struktura v njem ostala, le v drugačnih zvezah kot nekoč, recimo v **Tugomerjih**. Ostala bo na dnu, v ozadju, kot grozeči snežni plaz v **Vehiklu**, kot blodeči **Splav**. Kot umor Smoletove Antigone in Uršule.

Razvijam tudi pojem – kritiko – nihilizma. V 10. poglavju. – Nenehoma primerjam Zajčevo **Medejo** z ostalo SD. Prek moje analize Zajčeve **Medeje** lahko bravec izpelje tudi primerjave med Dovjakovo **Medejo** in ostalo SD. Micelij. Novinarji bi govorili o **RSD** kot o hobotnici (za takšno razlagajo Šrotov gospodarski imperij), če bi **RSD** cenili; če bi jo cenili, bi ji bili zavistni, ker bi ugotavljali, da bi radi imeli tak "imperij" tudi sami, a niso zmožni. Ker

pa je ne cenijo – njene vrednote so jim dim – je ne sovražijo, niti ne odklanjajo; ne zanima jih. Moj "imeperij" ni od tega sveta, bi lahko dejal, če bi bil bolj napihnjen. Pa vendar je res. Ni primerljiv s finančnim kapitalom. Izhaja iz umskega kapitala, ta pa za današnje Slovence še ni pravi cilj. Niso še ustvarjalni znanstveniki, kvečjemu diletanti-ljubitelji. Tudi sam se imam za takšnega. Sem nekje vmes: med amaterizmom in slutnjo drugosti, ki se bo udeležila tudi prek umskega kapitala, torej v novi ustvarjalni obliki kapitalizma.

(Pravkar mi je telefonirala vnukinja Bogomila. Prva je, ki je prebrala – pravi, da v celoti, prvič neko mojo knjigo, da jo je pritegnila – **Med sanjami in budnostjo 1**. Ne smem izdajati njenih misli, ni me pooblastila, bil sem izredno zadovoljen. To dekle – 37-letno – je nenavadno bistro, stvarno, močno v značaju, samostojno. Čutim, kako se razvija, posebno odkar ... že molčim. Baje je napisala Saša Pavček, ki je sestrična Bogomilinega bivšega moža, dve ali tri drame. Rad bi jih bral. Vnukinjo sem prosil, naj sporoči Saši mojo željo. Sašo cenim. Saša Rakef. Saša Pavček ...)

Stran 37. Zajčevo **Medejo** primerjam tudi s tujo dramatiko, s Corneillevim **Polievktom**, z Giraudouxovo **Trojanske vojne ne bo**, ne izpuščam Kleistove **Penthesileje**. Sklicujem se na Deleuza; hvalabogu, da prihajajo mladi slovenski misleci (mislim na določeno žensko, na Barbaro Orel, ne morem pa ji reči mislilka) do Deleuza, do rizoma (micelija) – Jasno, šele takšni dajejo možnost, da **RSD** razumejo.

Stran 39. Ko razvijam svoje evangelijsko krščanstvo, se lotevam tudi teme grešnega kozla, po svoje razumem – tolmačim – Girarda.

Stran 40. Pri Zajcu je pomemben pojem "maščevanje"; kritično ga ekspliciram. Zajc je bil strasten – tudi maščevalen – človek, jaz enako. Zajc Partiji ni odpustil; jaz sem ji, točneje: opustil sem sovraštvo do nje, že v začetku 90-let oz. že v 80-letih, ko sem pristajal na evangelijsko krščanstvo. V Dovjakovi **Medeji** maščevalnost ne izstopa. V Medeji je – kako ne bi mogla biti! –, a ni osrednja tema. V tem je Dovjakova veličina: ker je bil zmožen ogniti se konvencionalnih tem, takšnih pristopov k liku-mitu Medeje, ki so bili do Dovjakove **Medeje** tako rekoč obvezni, samoumnevn.

Stran 41. Tematiziram heroizem (Jazona, Zajc piše Jasona). Tudi heroizem za Dovjakovo **Medejo** ni bistven; ta še posebej malo. Kako naj današnji 40-letnik sploh čuti, kaj je heroizem, kdo heroj? Ni več ne herojev ne zločincev. Kidriča ne more danes nihče razumeti. Jaz sem ga še lahko, ker sem kot otrok gledal svojega očeta kot heroja; a tudi kot svetnika, kot Jezusa.

Predvojno krščanstvo je bilo še močno in pristno. Bravec naj prebere moja eseja **Srečanje z Borisom Kidričem in Dušanom Kermaunerjem**, v napovedani knjigi **Navzkrižna srečavanja**.

Stran 42. Celo Medejino samoslepljenje v Dovjakovi **Medeji** ni tako močno kot v Zajčevi **Medeji**. O samozaslepljevanju sem veliko pisal; danes prehajam k novim-drugim temam. Danes je Slovenčevo samoslepljenje prej-bolj cinično in utilitarno kot herojsko, naivno, veličastno-bedasto. Današnji Slovenci so predvsem povprečneži, veličastnosti tragične zmote v njih ni. Borisa A. Novaka sem odklonil tudi zato, ker se je začel v svojih očeh pretvarjati v veličastnega heroja, v narodnega barda, glej **Lipicance**, ki ejakulirajo **na Strasburg**. Borisu A. Novaku je bila premalo usoda **Kasandre**. Hotel je postati žrebec, a se je ustrašil, da bo ognjeni konj, vprežen v Sončni voz, s tem zgoreli konj iz **Medeje**. Hotel je ostati živi konj, zmagovalec, **Kasandra** mu ni več dišala, ker se je ponesrečila. Boris A. Novak hoče biti posrečen heroj, ki pa ni obenem zločinec. Leseno železo. Zato končuje kot simbol samozaljubljenosti, na liniji Pavčka in Zlobca, ki pa sta doživela v privatnem življenju težke udarce, kar spoštujem; Boris A. Novak jih ni. Rad bi postal Jason, ki gre v ponovno osvajanje, sveta, Strasbourga, Slovenije, v osvobajanje Kenije in Pakistana.–Taras, ne postajaj spet zloben!

Stran 43. Primerjava Jason-Ojdip.

Stran 44. Tri faze. V Evripidovi **Medeji** ded – Helios – Medejo reši. V Zajčevi **Medeji** Medeja ostane, kjer je. In kje je? Zajc tega ne ve. Dovjakova **Medeja** je spet rešitev, a nova. Človeka ne reši noben bog – niti Jezus ne –, reši se sam, če si obesi na noge-telo-dušo železno kroglo, jo prenaša romajoč skoz svet in obenem ljubi drugega, dela za drugega, kaže rešitev. (Mimogrede: v knjigi **500 dramskih zgodb**, podnaslov "Vodnik po svetovni in domači dramatik", je zgodba o Evripidovi **Medeji** tako zgoščena na zgolj zunanje dogajanje, da je vprašanje, če je še uporabljiva. V novinarskem pomenu hitre informacije – hitre hrane – je. Vendar, ali so Lado Kralj, Blaž Lukan itn. delali knjigo za reševalce križank, ali so želeli kaj več? Po moji oceni so se vdali zahtevam založbe, plitvega okolja, ki mu je dovolj zunanje v denje. Škoda. Jasno je, da me Kralj, Jona Javoršek itn. ne prenesejo; jaz sem se odločil za garanje, za razumevanje – hermenevtiko – dram-človeka-sveta, oni za PMdružbo. Tako rekoč izključujemo se. Iz Lukanove znanosti nastane Virkova literatura. Naj se lotim Virkove radijske igre? Le zato, da bi ga spet sesul, v kar sem prepričan, da bi storil, če bi le poduhal kak njegov dramski poskus?)

Stran 44. Kritično obravnavam sakralizem, Zajčevo **Medejo** vežem na Šeligovo **Svatbo**, na konec-nemoč čarovništva. Tudi o **Svatbi** sem podrobno pisal, glej **RSD** knjigo.

Stran 45. Obravnavam avtodekonstruktivizem in demonijo, njeno nemoč. Tudi v zvezi z **Ljudožerci**, ti so med zadnjimi slovenskimi dramami, ki morejo še pristno govoriti o ljudožerstvu oz. demoniji zločina kot takšnega. Nasproti demoniji postavljam krščanske drame, zame vzorne: **Dialoge karmeličank**, **Stanovitnega princa**, **Blagor premagancev**, torej Bermanosa, Calderona, Mraka in že omenjene **Polievcta** itn.

Stran 46. Govorim o "razsmerjenem", razmesarjenem prostoru. Zajčeva **Medeja** se dogaja v obeh. Tudi Dovjakova **Medeja**, a v razmesarjeno razsmerjenost vnaša pravo smer.

Stran 49. Zelo sem jasen: "trpljenje ne posveča več, ne družbe ne človeka posameznika." Dovjakova **Medeja** na to pristane, a najde namesto svetega trpljenja mučno – skoraj banalno – delo. Ker veličastni ne trpijo (več), so Medeja, Nioba, Tejrezias na zunaj komaj prepoznavni. Novinarji si izbirajo nekaj primerov nesrečnikov, ki imajo težave celo z gmotnim obstojem, a novinarji vedo, zakaj to počno: takšni nesrečniki jim niso konkurenca, smilijo se jim (psevdocsmiljenje), če jih uprizarjajo (na ekranu), poudarjajo sebe kot plemenite. Janšo so leta 2004 hvalisali, ker so se pred njim tresli, prepričani so bili, da je – bo – uspešen despot. Zdaj tudi njega tunkajo v blato. Kaj naj počnejo z mano, ki nisem niti gmotni revež niti duševni bolnik ali ogroženec niti – niti po želji ne – despot, oblastnik. Neujemljiv sem. Zamolčevanje se je spremenilo v svoje nasprotje: v to, da me pimpki ne morejo niti omejevati, mi škoditi, grem skoznje kot temna energija. Odkrivati me je začela še Čandrova skupina-generacija. Do kod bo šla njihova bližnjost z mano, z **RSD**?

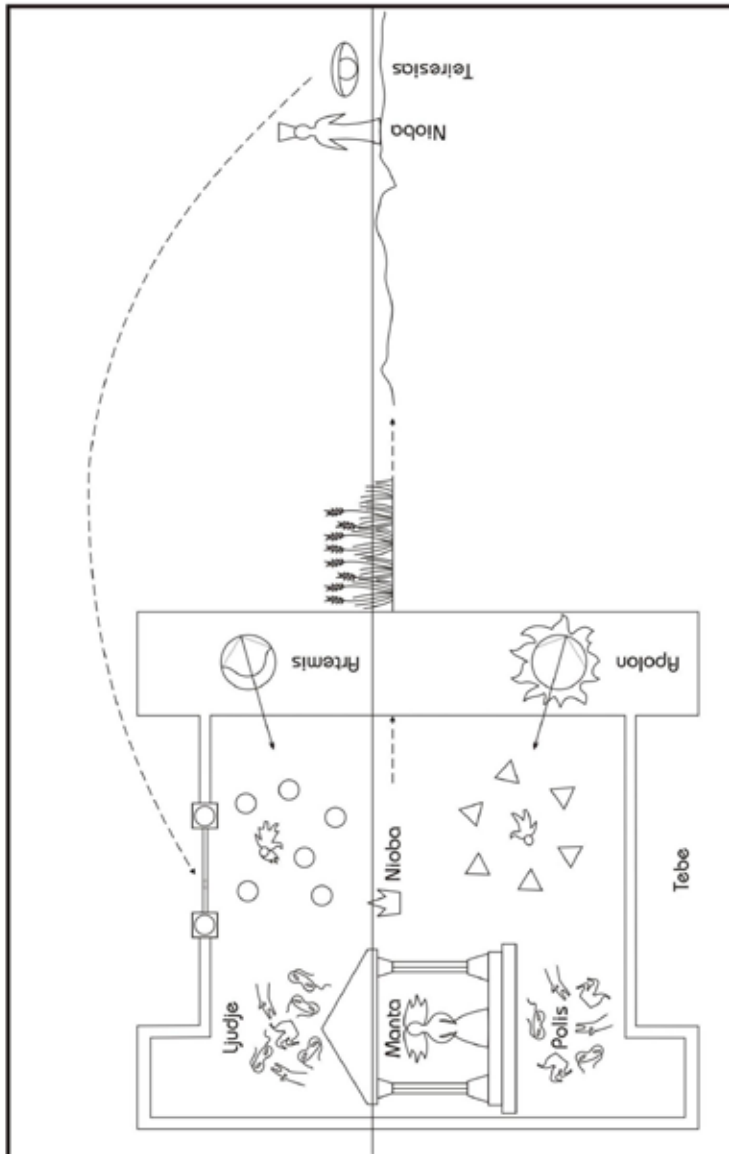
Stran 49. "Pristanek na ničevost sveta." S tem na "PM". S tem pa (stran 51): "Medeja bo životarila vsevdilj, tisoč let, umazana zaradi zločinov, neodrešena, pa vendar očiščena v plasti spoznanja, zavesti." Tu zgrabi zgodbo Dovjak.

Stran 67. Zadnji stavek v razpravi **Repoganizacija in rekristjanizacija**: "Medeja je eksampel napačne skušnje, napačne človekove usmerjenosti, napačnega človeka", ki pa pride do svojega konca – samoizčrpanja, in napravi prostor za Dovjakovo Medejo in **Medejo**.

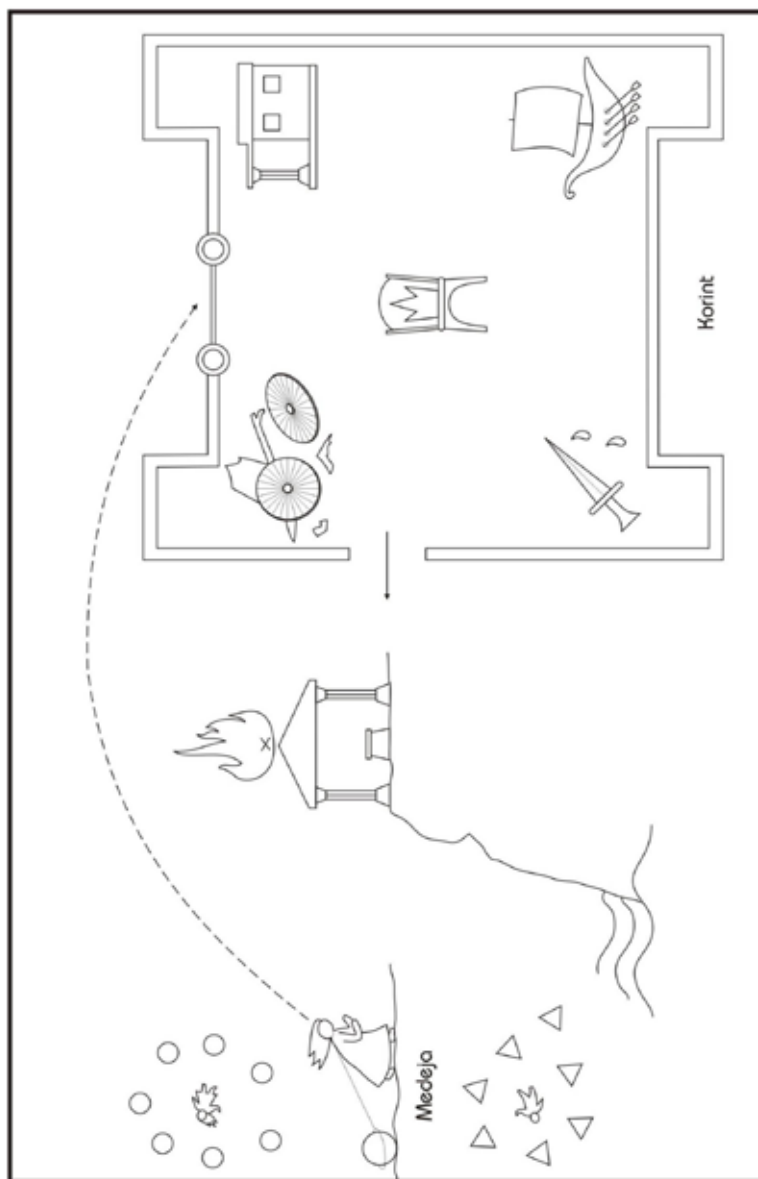
Stran 77. in naprej. – Opomb k **Repoganizaciji in rekristjanizaciji** (pred desetletjem pišem ne **Repoganizacija-rekristjanizacija** ampak **Repoganizacija**

in rekristjanizacija) ne bom komentiral, čeprav jih je za 120 strani. Po mojem so zanimive, a **Pisma Dovjaku** ne smem raztegovati v brezkrainost. Čeprav je brezkrainost - micelija - zame bistven in pozitiven pojem. Ne pa za ostale. Ne morejo mu slediti, v **RSD** vidijo zato kaos, indiferenciacijo in ne osmišljenega onkrajreda. Sem le človek, vsakdo pa se mora nekje omejiti. Če se noče sam, ga bo smrt ali bolezen. Mene sta že skušali, a sta se me "usmilili",; dali sta mi še šanso. Taras, naloži si železno kroglo na srce, naprej, drugam!

IV. MODELNA SLIKA 1: SMER - V ONKRAJNJENJE

V. MODELNA SLIKA 2: SMER - V DELO KOT VIDENJE IN ODREŠEVANJE

VI. POJASNILO K MODELNI SLIKI: SMER – V ONKRAJNENJE

MSI (modelna slika) **V onkrajnjenje (Vonk)** povezuje prvi dve Dovjakovi drami iz "antične" trilogije, **Niobo** in **Medejo**, vsaj en njun vidik: zadnji del **Niobe** in prvi del **Medeje**.

Na koncu **Niobe** oba protagonista – odreševalca – spoznata, da v mestu, kakršno je, odrešitev (smisel) ni mogoč(a). Vsi le utrjujejo polis (IdDbo – identitetno družbo), skupnost istih, ki so vsak zase AgrEkzPId (agresivna ekspanzivna posamezna identiteta), skupaj pa AgrEkzK(olektivna)Id. Med ljudmi se dogaja le boj za (ob)last in (s)last, uveljavljajo se le gole strasti, slepa dejanja, preračunljivost, zavist, sovraštvo, tekma, boj, vojna: zlo; to kaže prva tretjina **Medeje**. Ljudje so prepuščeni sebi tj. svojim slepilom, iluzijam, blodnjam. Ne zmorejo se prebuditi.

Prebujal bi jih lahko le odreševalec (odrešenik), ki je šel skozi izkustvo tega sveta, IdDbe, zla; se pred njim torej ne umaknil – za pokoro za greh in krivdo – v samoto askeze in puščavništva, kot **Ojdip na Kolonu**; pot vodi, je prepričan Dovjak, v neobstoječi prostor senc, v sivi nič, v nerazločljivost (pokaosa, prakaosa).

Tudi ne zadošča imeti učence, kot jih je imel Mrak: tudi Svetinov **Zaratuštra (kako je umrl)**; namesto do resničnosti-resnice pride do retorike, lingvizma, besedovanja, v eno od različic praznote. Tega dramatik žal ni ugledal. To je zaslutil, a ne dovolj močno; namesto da bi našel drugo – pravo pot, se je zmedel v neprebavljenem, klecnil pred pretežko nalogo. Naloge se je bistveno bolje zavedel v drami **Ojdip v Korintu**. V tej kaže, kako se besede utelesijo v dejanja, dogodke, v usodno zlo; prerokbe v incest, v izzivanje epidemije, v otrokomor.

To je drža-linija Dovjakove **Medeje**, čeprav tudi že (konca) **Niobe**; smrt Niobinih otrok ni manj grozna od Ojdipove. Tebe se hočejo obakrat rešiti, prihodnost (Ojdipova) je istočasnost s preteklostjo (Niobino); zaključni cikl sedmih rodov, v katerih je Tejrezias videc, a ne zmore odrešitve. Dovjak dodaja: ko po sedmih utelešenjih vidčevstva, ki pripada le temu svetu (imanenci), tako je videl Tejrezija Smole v svoji **Antigoni**, prideta šele

prvič v možnost odreševanja, saj spozna, da sta obe odreševanji napačni: med ljudmi na njihov – človeški – način in zunaj ljudi, v neposrednem stiku z božjim, ki ostane zgolj magično-obredno, če ni tudi čezčloveško v vsečloveškosti bivanja s konkretnim sočlovekom, odreševanje singularnega bližnjega.

Kvadrat na levi polovici MS11 **Vonk** predstavlja mesto, ta svet, imanenco; je utrdba. Desno nanj(o) prislonjen zid polisa; zid je postavljen ob polis, nanj kot obzidje in podenj kot temelj mesta. Zid je vsaj enako važen kot samo mesto. Kdor hoče (ob)vladati ljudi in užiti čim več življenja, mora stopiti na zid, zasesti na njem odločilne položaje, streljati na tiste strani, kamor je treba, če hoče napadavec mesta imeti vse tosvetno v rokah. Tako storita bogova Artemis-Apolon, pobijeta Niobino družino. Zdaj lahko sama določata tebanske kralje, kakor jima ustreza; onadva ali kak drug bog – vloge oblastnikov so si istovetne – pobijeta vse. Pobijeta kogar hočeta. V **Kasandri Borisa A. Novaka** pobije Apolon jasnovidko-prerokinjo. Tejrezijeva slepost postane slepota za videnje Boga Drugega, Kasandrina za nevidenje bistvenega, tega, kar se bo zgodilo njej. Naloga človeka, ki bi se hotel odrešiti, je: kako slepoti vrniti videnje onkrajnosti?

Ne zadošča, priti onkraj zidu, tam ploditi, kultivirati zemljo, pustinjo, goščavje kamnov, tudi mesto-pečino, kjer se zadržuje Claudelova Violaine, glej **Marijino oznanjenje**: v travnik, v gozd, v polje. Agrikultura omogoča poseben tip religije-mita, a ni zadosten; tudi bronasta, železna doba sta prekratki. Mar nastane pr(a)va možnost šele v elektronski-računalniški (onkrajklasično industrijski), v – umsko kapitalski – dobi, okrog leta 2000? Tedaj in tam, ko kamni-reči niso več ovira, kamena doba; niti jih ne moremo več premikati, obsekavati, jemati za temelje mesta, kot so počeli tudi južnoamerikanski Indijanci, Inki. V prostoru računalništva vlada prostor senc; glej moj esej: **Je mogoče o nevidnem prostoru napisati kar koli (zgodbo)?** Zgodba je v tem primeru ime za trdno stvarnost, ki je že mesto antičnega mita, **Niobe** in **Medeje**, vesoljnega potresa (Svetinova **Šeherezada**) in svetovnega potopa (**Vrtovi in golobica**). Tudi Ajshilova **Sedmerica** razruši Tebe.

In že spet se svet podre-razdre do kraja, ostanejo le še nesmiselni predmeti, suhe reči, prazni listi; recimo v Zajčevih **Otrokih reke**. Ostane še kaj smiselnega, kakšna sled Boga? Zajc se celo v sled ne more prepričati, vse do **Jagebabe** ne. Smole to vero izgubi v **Igri za igro**. Strniša pozabi nanjo,

zamenja jo z magi(sti)čno igro, **Driada**. Muckove junake, **Vehikel**, znova podre-pokonča potres, zasuje jih plaz. Briškega junaki ostanejo na **Splavu norcev**, brez smeri, v lakoti, kjer drug drugega požrejo, kar je napovedano že v Strniševih **Ljudožercih**.

Svoji razpravi o Dovjakovem **Karuzu** sem dal naslov **Ponesrečeno vstajenje**. Vstajenje mora biti ponesrečeno, vstajenje je napačna beseda, je iz katolištva in celo klerikalnega – klerofašističnega – vojaškega fanatizma, glej Jeločnikovo **Vstajenje kralja Matjaža**. Tudi Zupanovo **Rojstvo v nevihti** je prekratko; izhaja iz optimističnega marksizma. Vsako rojstvo je prešibko, nezadostno; tu je nasedel Hieng s koncem – grenkim, a zanj edino veljavnim sporočilom – **Osvajalca**: – vse je le še minorna intima. Potrebno je nekaj drugega: vonkrajnjenje. Neologizem, kot drugenje, a točen; izraža moje stališče v distanci do rojstev (Partije) in vstajenj (Cerkve).

Iz kvadrata, opisujem MSk (modelno skico) **Vonk** gre vijugavo, ovir polno, težko, mučno, a vztrajno romanje Tejreziasa in Niobe k smislu. Vse do točke preobrata: dokler ne spoznata, da ne zadošča bivanje v puščavi; dokler jima božja vest v njiju ne razkrije – sama si jo razkrijeta z avtorefleksijo ob veri –, da se je treba vrniti med ljudi, a biti med njimi na strukturno drug način kot prej. Ne kot Medeja pri Evripidu, niti ne kot Krim (**Rojstvo**) in Junak (**Vstajenje**); tadva se nujno prej ko prej ob trčenju samoizbrišeta, ka(ko)r kaže Snojeva drama **Gabrijel in Mihael (GiM)**. Življenje-smrt-vstajenje je isti krog kot rojstvo-smrt-življenje ali življenje-rojstvo-smrt-vstajenje. Torej vračanje v mesto ne zadošča; izpolnjuje le model večnega spovračanja, cikličnosti, kot uči Matjaž Klopčič v ekranizaciji Šeligovega romana **Triptih Agate Schwarzkobler**. Ob vrnitvi v polis se mora zgoditi nekaj bistveno drugega.

Točka spoznanja – svojevrstne anagnosis – je na MSl **Vonk** narisana skrajno desno. Sledi obrat, vrnitev v mesto (a ne ponesrečena, kot jo poda Smole v **Vrnitvi iz Koromandije**). Šele v tej vrnitvi – in ne ob "historičnih" realnih – Tejrezijevih – sedmih časih ali rodovih – se zgodi Vonk. Jaz ga učim, terjam, zastopam, razlagam – na primeru dram, ki so najbližje oz. ki so po moji vednosti, prišle najdlje v iskanju smisla. Tokrat sem se lotil Dovjakove antične trilogije.

(Joj, kako bi se mi posmehoval Bojan Štih, če ne bi bil že pokojnik; za današnja ušesa je beseda vonkrajnjenje enako pohujšljiva, smešna, vsiljiva, nemogoča, kot je bila pred skoraj pol stoletja za Štiha (slikarja Miheliča,

Filipa Kalana ipd.) beseda uresničevanje. Jezus se je zdel ob sramotnem stebru - na sramotnem odru - popolnoma bebast, smešen. Žal je postal - niti ne tako dolgo kasneje - grozovit: Kristus Kralj-Zmagovalec, ki hoče pobiti ujete partizane: Dediča tega Kristusa sta italijanski policijski oficir Padre Giovanni in župnik Klavora v Miheličeve dramah **Ogenj in pepel** in **Operacija**; tudi v Žižkovih **Otrokih apokalipse**, torej že v srednjem veku, na križarskih pohodih.

Kaj se dogaja v mestu, uprizarja **Medeja**. Človek, ki hoče najti smisel, ne more predolgo živeti le na robu družbe ali celo zunaj nje; kot se spreminja v raven žep. Jerman se mora vrniti med ljudi. Cankar je sam to dobro vedel; tudi zato se po letu 1910 in 1911, po **Lepi Vidi**, vrača v analizo družbene stvarnosti, k problemom slovenske nacije, politike, v politični boj. Najprej se je vrnil v levo revolucijo, ki je nastala iz premalo radikalne socialdemokracije, glej **Afero**, Kristijana; nato in obenem v evangeljsko krščanstvo etičnega tipa, glej poročnika Krševana v Alojzija Remca **Kirke**, ali v vlogo trpečega - Trpina -, ki jemlje grehe drugih nase, v socialno-cerkvenem notranjem konfliktu, Kosiprov **Šentjurjevski provizor**. Med 1918 in 1941 se pripravlja spoj obeh E(ksistenc) in V(log), Trpina in Junaka, Krima in soproge Helene, glej Cajnkarjevo **Zvestobo**. Se ne dogodi v likih Priorja, **Ljudožerci**, Valentina, **Blagor premagancev**? Cvetna nedelja je dan življenja, a se spremeni v Veliki petek, v dan smrti. (Jaz sem se rodil na Cvetno nedeljo, moj brat je na Cvetno nedeljo umrl.)

Pater Ambrozij, **Rdeča maša**, gre skozi smrt - v liku svojega učenca Fedje, a ostane v življenju, uči pomen smrti in življenja oz. njuno relativnost pravzaprav napačnost, zgrešenost. Jo je v liku Valentina znal imenovati ali pa je regradiral v vstajenje, v ciklizem? Oz. v obet krščanskih nebes, ki so katoliška iluzija, vstajenje na kvadrat?

Vse je odprto. **RSD** služi premišljevanju o ugankah sveta, o tem, česar ne vemo, pa bomo morda izvedeli, ko bomo prestopili okvir današnjega gledanja. Malokaj dokončno trdim. Izdelujem pojme (koncepte, konstrukte), posredujem jih drugim, malo svetujem, nekoliko dajem zgled, a vse skupaj mora bravec vzeti kot moj skromen prispevek minorca k veliki stvari.

Še o konkretni singularni **MSI**. Manta ostaja v tebenskem templju, postala je razcepljeni dvojček, v sebi z avtorefleksijo razsekana. Ne vemo, kam se bo obrnila. Hribarjeva je bila zelo pogumna, v 80-letih pa na začetku 90-let, a kasneje? Zmedlo se ji je, ker v sebi ni našla potenciala

za naprej-drugam. Danes se vrtili okrog sebe kot v norem vidovem plesu, karikatura sama sebe.

Ljudje so označeni kot maske in pajaci. (Še)le pobiti otroci so enotni; prej so umrli, preden so se razcepili. (Justin Stanovnik je še pri 80-ih nerazcepljen. Zaostalost osebnosti.) Otroci niso postali angelčki, niso jim zrasla krila. Zgornjih 7 deklic in spodnjih 7 dečkov pada razpršeno v prazen prostor.

Na obzidju stojita oba bogova, brat in sestra, Artemida in Apolon. Ona je simbolizirana kot v antičnem mitu: kot Luna-Mesec, on kot Sonce. Sonce je tudi Helios, Medejin ded. Medeja vanj zaupa, da jo bo rešil; tudi Tebanci zaupajo v Apolona, kot mu je nasedala Kasandra pri Borisu A. Novaku. A sta izdala ljudi oba bogova, obe sonci, Helios in Apolon. Sonce požiga, ubija.

Treba je torej skoz (ob)zidje, ki ga prej ko prej zasedejo močnejši, to pa so bogovi. Bogovi so oblast tega sveta, tisto pa, v kar se transformirata Nioba-Tejrezias (NT), ni iz atomov, torej je tudi bogovom nedostopno. S tem tudi katoliškemu bogu. V času nastajanja **Evangelijev** se je še mislilo - Jezus sam - da je mogoče koncipirati Boga, ki ni iz atomov, a kmalu je moral bog pokazati - celo vojaško - moč. Janša, Zlobec, Jože Pirjevec, oba Podobnika, levi in desni, vsi vidijo najvišjo vrednoto v obrambi slovenstva, slovenstvo pa je - naj bi bilo, tako verjamejo - iz trdnih atomov. Politiki ostajajo pred zidom, kjer se prepirajo in pobijajo. NT par pa roma skoz prepir-smrt v pustinjo, tam ne išče, kot Smoletova **Antigona** Polinejka, da bi ga pokopala (pobite domobrance); Oko v kamnu-kariatidi spozna, da se je treba vrniti med ljudi, med idiote, barabe, ponesrečence, zgube, pohlepneže. Hic Rhodus, hic salta!

Vonkrajnjenje - vdruženje - se dogaja v polisu, a da bi to narisali, bi bila potrebna nova MSI. Se je bom lotil. Naj prej komentiram še **MSI 2**. Obe MSI sta si analogni, predvsem simetrični. Simetrija je moje "maščevanje" svetu reda. Moja simetrija je ludistična in verska. Kako gre oboje skupaj? Živel paradoks!

VII. POJASNILO K MODELNI SLIKI: SMER - V DELO KOT VIDENJE IN ODREŠEVANJE

MSI 1 in MSI 2 je treba brati-gledati skupaj. Sta odseva v zrcalu, imata isto sporočilo. V tem HarDč (harmonični dvojček). Na **MSI 1** na **Vonkrajnjenju** ali **Vonku** se dogaja zgodba od leve proti desni, kot se običajno v slovenščini - latinščini itn. - bere, **MSI 1** ima dve analogni točki, čeprav je druga razvita prva. Mislim na točko povsem desno, na par, označen z likoma Kariatide in Očesa, pa na drugo točko, ki pomeni zavesten prihod iz daljnosti ljubezni v njeno bližnjost. Navidez v isto točko, v kateri se je par nahajal, preden je prišlo do zločina: Tebe; dejansko pa gre zdaj za dva momenta: za Tebe, te so iste kot prej - ljudje tepci - in za Tebe, v katere sta vstopila NT in bosta Tebance "spreobračala", tj. jih preusmerjala k drugosti. Naenkrat nastane polis zmožen odreševanja. NT ne bosta gospodovala v templju, kjer je bila in najbrž še bo Manta; tako je narisano na **MSI 1**. Ne bo niti več Niobe kot kraljice, narisana je njena krona. Krono si bodo dali na glavo drugi, v Tebah bodo vladali Laj, Ojdip, Kreon ... Nova - preosmišljena (že skoz skrajno desno točko Očesa romajoča) Nioba je na MSI 1 nevidna, kot je temna energija nevidna med atomi, v zidovju mest in kulture kot zidave tosvetnega človeka (kot so jo razumeli levi in desni ministri, Školjč, Dular, ... Simonček; ti se borijo za isti cilj, imajo isto vrednoto; le za to jim gre, kdo jo bo posedoval. Z mojega gledišča so vsi skoraj isti. Zanima me, ko bo postal kdo od levice, če bo na volitvah zmagala, kulturni minister, recimo Širčeva; ali bo zmožel-zmogla vsaj relativno drugo (ne le navidez drugačno) koncepcijo kulture v državi-polisu. Bo dojela pomen Očesa, ki se je odprlo v Kariatidi, se vrnilo med ljudi, v razpršeno središče-periferijo in tam oznanja. Je nujno, da se nadaljuje puščavnik kot glas vpijočega v puščavi, kar sta NT sredi desne polovice Vonka? Kako bosta vrnivša se postala nekaj drugega, kot sta bila? So moji napotki dovolj jasni za to preusmeritev? So sploh dovolj empirično praktični, uporabljivi? Ne terjam od politikov nečesa, česar ne zmorejo? Najhuje bi bilo, če bi me kak tak zaresovski kulturni - šolski, za znanost - minister želel za (privatnega,

seveda ne za uradnika) svetovalca. Bi jaz znal sploh kaj umnega iztisniti iz sebe? V poetičnih analizah so kaskade mojih besed brezkrayne, retorik sem, a v stvarnosti? Znam kaj več, kot so znali Zihlerl, Šentjurčeva, Janhuba, Ivan Bratko? Znam policiji naročiti ali varnostni tajni službi ali kakemu mafijašu, da Simonitija pretepe, Zorna natakne na gorečo sulico, Zorico zbaše v tenko steklenico, v kakršno so nekoč devali kis? To so znali ljudje od nekdanj. Tudi zbobnati na seminarje nove kadre, od njih zahtevati, da se na pamet uče nove teze, kot je terjal Zihlerl, da se študentje pri njem učijo malo pošliltane **Zgodovine VKPb**. Teror da. A resnična vzgoja k drugosti? Ne potrebuje ta vzgoja tisočletja, morda milijon let? Najprej pa potrebuje umski kapital pa astrofizikalne, genetske itn. raziskave. Kateri od Slovencev to more? Kaj nismo strukturalno-historično prisiljeni v vlogo šolarčkov? Lahko smo malo manj nasilno poulični kot bratje Hrvatje, v bistvu pa se brata ne razločita drug od drugega bolj kot jajce od jajca. Janšader. Sanša. Razcepljeni dvojček? Ni govora. Psevdo ekskluzivni dvojček. Vrnitev k čitalniški dramatiki, Geclju, k njegovi drami **Prepir med bratoma**, 1874. Glej mojo podrobno analizo v **RSD** knjigi **Pene**.

Torej: preganjati je najlažje, novo-drugo ustvariti komaj mogoče. Še jaz se tega ne zavedam dobro; če bi se, se ne bi vtikal v politiko. Kako stati ob strani Širčevi, če bo na nji breme-naloga dokazati, da je Zares druga stranka?

MSI 2 (Delo-videnje) je treba razumeti. V mestu (Korintu), stavba-grad na desni, se dogaja isto, kot (se je) v Tebah, preden sta se vanje vrnila NT. V sredini Teb je bilo Svetišče-tempelj, v središču Korinta Krona; simboli bi se lahko zamenjali, pa bi ostali sliki isti. V obeh jedrih sta narisani kraljevski Kroni. Le da je na desni **MSI 2** dodano še nekaj simbolov: ladja Argonavtov, sredstvo za prihod-osvajanje in za beg pred porazom. Vsakdo osvaja in beži po svoje, eden na tankih, drugi kot pešadija, tretji kot konjenica. Vsi nosijo v rokah morilska sredstva, na **Videnju-odreševanju** (na **VidOr**) jih zastopa krvavi nož.

Sončni voz, tako zaželjen v Evripidovi **Medeji**, tam je kot Deus ex machina, kot absolutna moč, se razkrije v Dovjakovi **Medeji** (na **VidOru**) kot sežgana smet, kot pogorišče-smetišče, kot ponesrečen svet odpadkov. Za naivne je Sončni voz visoko pri nebesih, dejansko pade pod zemljo. Tako bi se ga dalo risati: pod krvavim nožem. (A vseh položajev ni mogoče izrisati na isti **MSI**.)

Medeja čaka na Sončni voz – na (od)rešitev – nad prepadom, na pečini, ob svetišču. To smo narisali v sredi **MSI 2**. Puščica, ki vodi skoz srednja vrata polisa, pelje na pečino, nad morje-prepad, kjer bi padlega ujel Pozejdon kaos, ga nataknil na trizob. Ogenj, ki gori v svetišču, je za ene obet rešitve, za druge znamenje, da bo zagorel ves svet, najprej samo svetišče. Ko zagori in celo Medejin otroci v njem, kaj ostane Medeji? Skok v morje, samomor, kot ga je naredila Ojdipova mati Jokasta, glej **Kralja Ojdipa**, ali še naprej gojiti iluzije o tem, da človeka more – in hoče – rešiti kak živ bog. Šele ko Medeja vidi, da je božji prestol – zlata ognjena kočija – zagorel, se zave, da ni (od)rešitve ne zgoraj, v nebesih, ne spodaj, v črnem podzemlju pekla. Biti požrt od Minotavra, spremeniti se v V(logo) in E(ksistenco) Ariadne, čakati tam na novega Odrešitelja, novega Tezeja? (Atene se v tem primeru rearhaizirajo v čas-prostor mikensko-kretske kulture-religije. Šele ko reši Ariadno iz Minotavrovih krempljev, Tezej odide v Atene oz. jih šele ustanovi. A o Tezeju prihodnjic, še smo pri Medeji.)

Ko se znajde Medeja sredi pobitih otrok, – svojih otrok, vseh otrok sveta –, se zave, da je rešitev v nošnji težke krogle, skoraj neizvedljive naloge-poslanstva drugenja, ljubezni do drugega. Napoti se analogno kot NT iz mesta, s pečine, na kateri po njih antičnih virih ostaja Nioba okamenjena, kot skala. Dovjakova **Medeja** preživi, odide od dvakrat osmih otrok, kot je odšla Nioba od dvakrat sedmih. Vrne se v mesto, tokrat gre v Atene. Korint ali Atene, vseeno, gre za enako strukturiran polis, neolitski svet. Tudi PM kompjuterski svet je še zmerom neolitski. Računalnik je le kamen-reč (snov, kovina, kemijski proizvod, električna naprava), ki deluje v družbi pollaščanja, noža ali atomske bombe. Drugost ne bo več neolitski svet, bo onkraj kamnavosti.

Šeligo je to čutil med prvimi, glej njegovo tematiko med novelo **Kamen**, 1959, in romanom **Triptih**, 1967, v katerem vladajo noč, Luna-Mesec, praznina. Šeligo je verjel – se je trudil verjeti –, da to, kar uprizarjata z Agatho, ni magija, ni praznina in v nji iluzije; prepričeval se je, da je to temna energija. Veliko sva o tem razpravljala, tudi na zasneženih travnikih med Drulovko in Kranjem. Na eni strani je odkrival, da pozitivne temne energije – prave vere – ni več, ostala je le magija, prazne roke in srca, glej oba lika iz **Svatbe**, Jurija in Lenko, na drugi strani pa vendar ni hotel pristati na smisla izpraznjeni svet PM družbe; zato je moral v histerični fašizem **Čarovnice iz Zgornje Davče**, v vseuničenje, v avtodestrukcijo sveta-človeka,

v fanal, v svetovne potrese, potope, epidemije, ki bodo pobrale zadnjega človeka in samo življenje. Ko je nihal med obema črnima vizijama, se je – kot politik – odločil za držo **Čarovnice**, a jo je maskiral z antikomunizmom, s človekovimi pravicami, z narobenostjo (gentilizmom) itn. Končal je v tako veliki samozavrtosti, da je bila enaka samomoru.

Ko romam na delo v Atene – v polis –, je zame moje največje breme moj oče (tudi mati); oče verjetno tudi za Dovjaka. V sleherniku – vsakem Atencu – gledam svojega očeta, ki je in ni; zmagovalec in poraženec, vernik in izdajalec, heroj in slabič. Vse te oznake pomenijo biti heroj. Moj oče je imel srečo, da mu ni bilo treba biti prevelik zločinec, čeprav so mu skušali pri OZNI dokazati tudi sodelovanje pri likvidacijah oz. pri odrejanju likvidacij (v nemškem taborišču). So mu to dokazali? Ni vseh priznanj preklical?

Zdaj sem znova v polisu, a moja pot ne gre k prestolu-središču, ne k oltarju (svetišča), ne bežim z ladjo, vztrajam, kjer sem; ne zabadam noža v sočlovekovo telo. Komaj se potikam po kakšni stavbi, narisani na MSI 2 desno zgoraj. A ne čutim se vpepeljenega, mrtva stvar. Sem Medeja iz leve polovice MSI 2, smešen možiček (ali otročka), ki vali za sabo kepo snega (paradoks). Kako preprečiti, da bi ta kepa postala snežni plaz, kakršen konča življenje ljudi v **Vehiklu**? Kako ne imeti nič, biti praznih rok, da ne bi sprejel v svoje roke noža za ubijanje? Kaj dati v roke? Roženkranc? Budistični molilni mlinček? Vajeti? Postati konj za težko delo, pincgaver, ne pa Črni vranec Rafka Irgoliča, ki ga je dramatiziral kot pravo konjenico dragonarjev Boris A. Lipec? (Spet moja surovost. A kako naj bi garač ne bil surov? Hočete, da bi igral vlogo miške, nedolžneža, dobronamernika, ki bi rad poselil središče polisa s cigani? Na Bled jih je že povabil.)

(Tudi cigan sem, a čisto drugega tipa kot debeluharji-zajedavci, ki gospodarijo nad dolenjskimi smetišči.)

V kakšno smer se bo razvila moja – naša – naslednja MSI, ki jo bom pojasnjeval v tretjem komentarju k trilogiji?

OD NORCA DO KAMNOSEKA

(ob Dovjakovem **Pipinu Malem**)

1

V didaskaliji na 1. strani tipkopisa-rokopisa **Pipina Malega** piše Krištof Dovjak: "Končal 12. julija 2000." Kmalu mi je dramo poslal, prvič sem jo prebral že poleti 2000; tudi Alenka, naredila je vsebino drame. **Pipin** me je očaral po stilu, ki morda ni tako aristokratski kot **Srečanje v Louvru**, je pa še bolj poetičen, čist, domišljijiški, kot čipka na romanskem portalu. Predvsem pa me je prepričal, da nisem le jaz, ki zavestno iščem drugost. **Pipin** je napisan na temo iskanja drugosti, umetniškega oblikovanja (dramskega pesništva in kamnoseštva-kiparstva) transcendence, Neujemljivega, pristne svetlobe.

Pipina sem v preteklih treh letih od prvega branja neštetokrat navajal kot današnjo pravo dramo, kot merilo, kot tisto, ki je pristni dedič Smoletove **Antigone**, **Samoroga**, **Ljudožercev**. Vendar sem s podrobno empirično singularno analizo drame odlašal; zdelo se mi je, da ji ne bom kos; da se mi še zmerom izmika med pojmi, s katerimi jo skušam fiksirati; brez takšnega fiksiranja umska (znanstvena) analiza ni mogoča. Dokler je nisem vzel ta mesec – julija 2003 – znova v roke, jo spet podrobno prebral, si ob branju na rob tipkopisa veliko zapisoval, o nji veliko mislil, in uspel. Zdi se mi, da sem našel v nji njeno mejo; takšna najdba – meja – je potrebna, da stvar-predmet obvladaš. – Nalašč govorim v polaščevalnih pojmih identitetnega mišljenja. Poudariti hočem – v avtorefleksiji in avtokritiki –, da brez njih ne gre; brez njih se vse reinterpreterira/rekonstruira v kaos in entropijo. Obvladati moram vsak predmet, da bi lahko odtod prešel (reinterpreteriral/rekonstruiral) vstran, k iskanju drugosti. Drugenjska znanost je mogoča šele na jasni geometriji redov.

Pipina sem torej začel analizirati in pisati o njem empirično singularno razpravo natančno tri leta po tem, ko ga je avtor dokončal. Pred mano se enako vzdigujejo triglavski hribi s Triglavom vred, kot so se pred tremi leti, travnik je enako zelen, le da je Damjan posadil nekaj okrasnih in sadnih dreves. Enako pozvanjajo zvonci Lize, Ajde in drugih krav, enako laja Dona na mimovozeče se kolesarje, ki občudujejo Gogalovo poltisočletno lipo. Le jaz sem ne le starejši, ampak močno postaran, bolan.

Morda pa zato lahko "obvladam" **Pipina** (si ga podrejam, ga podrejam svojemu identitetnemu mišljenju), ker sem pretežno izstopil iz okvira vitalistične sile, ki napolnjuje **Pipina** (od Karla Velikega do Kamnoseka, od papeža Štefana II. do Vojaka); ker je moja vitalistična sila uperjena le še v artikulacijo mojih spoznanj drugenjske znanosti. Vendar, mar ni enako v **Pipinu**? Dovjak odklanja vitalistično silo Karla Velikega in ostalih, razen Begavkine in Kamnosekove. Njihovo agresivno, ekskluzivno identiteto reinterpreterira in rekonstruira (preosmišljuje) v ustvarjalnost umetnika verskega tipa, Kamnoseka. Res, tako je; a jaz sem prišel šele danes do te stopnje, ki jo je Dovjak videnjsko podal že v **Pipinu** pred tremi leti. Tedaj sem se še bôdel z družbo-javnostjo, se mučil z izdajanjem **Rekonstrukcije in/ali reinterpreteracije slovenske dramatike (RSD)**, predaval na Filozofski fakulteti in v Slovenskem gledališkem muzeju, izgubljal živce v prosjačenju-sitnarjenju za subvencije za **RSD**.

Lani je izšla še ena moja knjiga, namenjena širši – elitni – kulturni publiki, **Skupinski portret z Dušanom Pirjevcem**. Doživeti sem moral še polom s to knjigo, njen očitni neuspeh pri občinstvu, še stopnjevanje zamolčevanja **RSD**, če je to mogoče, predvsem pa razhod z večino mojih prijateljev, ki sem nanje leta 2000 še nekaj – kar precej – dal: Klincem, Klabsom itn. Poslabšati se mi je moralo zdravje, in to močno. Moral sem priti v skrajno (kje je še zares skrajno!) stanje nemoči, da sem lahko dobil primerno distanco do svoje agresivne ekskluzivne posamezn(ikov)e identitete. "Obvladati" **Pipina** pomeni le razumeti ga, tj. obvladati sebe, dobiti do sebe kritično razmerje. Prej mi je bilo vse še preveč indiferencirano.

Ker je Pavla sinoči izključila bojler, povedal sem ji, da ne potrebujem tople vode – spim v kuhinji –, je bojler začel protestirati, spuščati vodo po steni. Začel mi je celo groziti, s klokotanjem. V ušesa sem dal ušesnike – maso zoper slišanje šumov –, kajti pri delu potrebujem popoln (?) mir. Pred kapljanjem sem se lahko izoliral; nisem pa opazil, da teče voda po

kuhinji, dokler ni potrkala Pavla in prišla pogledat, kaj se dogaja, v spodnje prostore je namreč voda preniknila skozi ploščo, nastal je kar majhen slapič ali prha. Pavla je morala kar zabresti v veliko lužo, par decimetrov od mojih nog. Ko delam, sem res slep in gluhi; bi se zavedel položaja šele, ko bi mi voda prišla do stroja? Banaliteta obstoja. Komična, klavrna. Pokvarjeni bojler ali vodovodna napeljava ni le moje okolje, nekaj, kar nisem jaz; je tudi jaz sam. Moje telo je tak bojler, ki vse bolj pušča. Danes me neobičajno pečejo oči; zmerom me, a znosno. (Kaj je znosnost? Človek se navadi na vse večja nelagodja, znosnost je ta privada.) Danes pa se mi vid zamegljuje. Prenapor? Preveč svetlobe?

(Svetloba je téma - tudi temeljna vrednota - **Pipina**. Svetloba ščemi; GESTAPO je svetil z lampami jetnikom-zasliševancem v oči, da bi jih živčno načel in podrl. Enako NAAAši, heroji naše svete stvari, Ribičič in More. Glej **Molim** in **Joba**. V sonce ni zdravo gledati, oslepiš; glej Aškerčevega **Zlatoroga**.)

Spoznal sem nekaj bistvenega: da ne bom našel pravega - absolutnega - merila v neki posamezni drami; pravo merilo moram postaviti sam. Posamezne drame v slovenski dramatik (SD) mi "služijo" za to, da pridem do pravega merila, a sistem, znotraj katerega je nekaj pravo in nekaj nepravo (dobro in slabo itn.), je moj sistem, jaz ga konstruiram, jaz kot konstrukcijska posamezn(ikov)a identiteta. S stališča Dominika 1959 je bilo Pravo merilo njegova **Antigona**; pozneje je izgubil ambicijo, da bi (si) še postavljajl prava merila, najprej se je zadovoljil z relativnim merilom, **Krst**, nato pa se prepustil vednosti, da je ta svet-človek brez meril oz. s tako subjektivnimi pomanjkljivimi merili, da je vseeno, kaj počne; najprimerneje je, da se pokonča (**Čveljčka**). Strniša je menjaval prava merila; v **Očesu** je priznal, da se mu je pravo merilo izmuznilo, da ga ni; da je človek le Orangutan, tj. bitje žalosti in nesreče, ki sanja blodnje, njegova videnja so prividi.

Jaz ne grem po poti mojih pokojnih prijateljev-sodelavcev. Postavljam pravo merilo - drugost - in se zavedam, da ga postavljam sam. SD mi "služi", da v nji najdem vse, kar je - kar lahko vidim in opazim -, v nji odkrivam vse polno pomembnih, sijajnih meril (Smoletova **Antigona**, **Samorog**, Prešernov **Krst pri Savici**, **Brez sveče**, tudi **Pipin**), a če bi pristal na eno od njih, bi bil le epigon, le komentator, le ekseget; kar morajo biti kristjani (znanstveniki kot kristjani), saj jim temeljni okvir mišljenja-presojanja določa Katoliška

cerkev (KC) s svojimi dogmami-normami. Dolgo sem stavil na Smoletovo **Antigono**, tudi zato, ker sem jo sam sooblikoval; a že kmalu ugotovil njene slabosti; so prav tiste, ki jih je imel Dominik Smole. Lastno ženo je označil za bitje banalitete, sanjal pa o Maruši Rdečelaski (**Črni dnevi**); ta ni le Mija Janžekovič, kot sem razlagal dozdej, kot je v privatnih pogovorih sporočal njen avtor. Dominik Smole je prikrival resnico, ker ga je bilo sram; vedel je, da vem, kak čudež-angel je zanj njegova žena Zdenka. A kaj, tudi Dominik Smole je bil romantični infantilec, napol mladi Menart in Pavček, tisti del teh dveh, ki je iskal Sanjsko bitje, enako kot Strniša v Deklici iz bube, Vili, **Mavrična krila**. V tej – ne neodločilni – točki sta bila oba blizu sentimentalnega humanizma. Sentimentalni humanizem je struktura določene faze razsvetljenstva-liberalizma-humanizma (RLH). Najteže se mu je ogniti in ne pasti v cinizem. Štirje pesniki so indiferencirano spojili sentimentalni humanizem in cinizem, vitalizem in družbeno etiko; a oni so vele mojstri sprenevedanja in sleparij. Strniša in Dominik Smole pa sta se zavedala, da sta zadela ob mejo, ki je ne moreta mojstriti; in sta obupala.

Dovjak se je ustavil pri svetlobi, Strniša pri spanju-sanjah, s katerimi vidi zvezdno nebo, tj. svetlobo v (na) temnem (ozadju). Oko v **Očesu** je dvojno; te dvojnosti Strniša ni mogel razrešiti. Po eni strani je Oko vid, vid odvisen od svetlobe, svetloba pozitivno; to je notranje oko, tretje oko, češarika. (A ne Ravnjakovo **Tretje oko**, čeprav so zveze med Strnišem in Ravnjakom; tudi Strniša zagazi v new age, **Driada**. Slovenski new age izhaja iz Strniše, že iz **Zvezd**, iz **Samoroga**.) Na drugi strani pa je vid negativno. Strniša dela enačaj med videti in segati-jemati-imeti-polaščati se. Oko=roka (dlan, ki jemlje.)

Za Dovjaka v **Pipinu** svetloba ni zunanja luč; pollaščevalci je ne morejo videti-imeti, tega se celo zavedajo (bistrejši med njimi, Pijani angel), zato potrebujejo umetnike-kamnoseke, da jim "ujemajo" svetlobo v skulpture-katedrale; da se prek njih – skoznje kot medije – stikajo z bogom. (Bogom? Radi bi Boga, dosežejo le boga.) Tipično za liberalno družbo-postmoderno: ta (dvojnik) ne potrebuje več stika s transcenco oz. ve, da je transcendenca konstruirana-izmišljena, sama si jo lahko umišlja-priskrbi z drogo-fantazmo. Transcendenca v liberalni družbi-postmoderni niti ni transcendenca v imanenci, ampak psevdo transcendenca, ki je znotraj avtizma. Do te zavesti sta prišla že Strniša in Dominik Smole v drugi polovici 50-ih let, v **Krilih** in **Črnih dnevih**. Odtod njun strahotni – in uspešni, tudi z mojo pomočjo – napor, da bi prišla do transcendence, ki ni ne transcendenca v imanenci ne

psevdo transcendenca avtizma. Prišla sta: v **Samorogu**, **Žabah**, **Ljudožercih**, v **Antigoni** Smole. Ne pa Šeligo. Šeligo je ostal pri transcendenci avtizma, **Triptih**, dokler ni odpadla tudi ta, v **Svatbi** in **Savni**. Ostala je le še agresivna ekskluzivna posamez(nikov)a identiteta kot pohlepna in poželjiva identiteta, **Kamenje**.

Prava svetloba je kot-prava (heideggerjevska) bit; tu je meja, ki je sam Heidegger ni zmožal preiti, njegovi učenci pa so celo regredirali, Urbančič v magizem-fažizem, Tine Hribar v svetost. Tudi sam sem leta – desetletja – oboževal svetlobo, k(ak)o pada skoz rozete Chartresa in NotreDamke. A nazadnje sem razumel, da vodi svetloba do Sonca, Zvezd, Rimske-Mlečne (svetle) ceste, do Platona; da je sredstvo, ki človeku omogoča videti, da bi prijel, da bi se orientiral v tem svetu; da svetloba služi identitetnemu bivanju. Da je torej, če hoče človek preiti iz identitetnega človeka v drugega človeka, iz identitete v drugost, nujno potrebno (po)iskati pot onkraj Svetlobe in Teme, ki sta par, mimetična dvojčka kot razdelitev ožje identitete. Razcepljeni dvojček res vodi skoz verskega dvojčka itn. v iskanje drugosti, a to je pot avtorefleksije, ki retrogradno-refleksivno sestopa v sam začetek-počelo identitetnega bivanja, v (imaginarno) točko, kjer – preden – se identitetno bivanje sploh začne.

To je edina prava človekova pot, v tem pomenu *enosmerna*: od polnega mesta skoz prazno mesto k drugosti. Svetloba je dobra v tem, da omogoča to pot kot avtorefleksija: kot sestop iz naivne svetlobe polnega mesta (Sonca kot boga-malika, ob katerem se je ponesrečil že Aškerc v **Zlatorogu**) v svetlobo, ki sama sebe z avtodestrukcijo sesuva, odstranja. To točko je dosegel Strniša v **Očesu**, nakazal že v **Zvezdah**, v **Ljudožercih**, v **Žabah**. Dovjak jo je reinterpreteriral in rekonstruiral v smisel govorečo-sporočajočo lepo resnico romanske katedrale-skulpture. Je okamnena – v kamen izklesana – svetloba, ki ni (naj ne bi bila) od tega sveta; le od robov tega sveta-vesolja. Zdi se, da je ta rob Dovjak tematiziral v **Karuzu** in **Mavrični ladji**. Tudi v drami **Mavrična ladja pluje v Zazaradiza**, kjer pa se mu rob izgublja, reinterpreterira/rekonstruira v indiferenciacijo. Kot Strniši v **Očesu**. Sem zmožen iti jaz onkraj te meje, ne da bi se zalepil (reinterpreteriral/rekonstruiral) v indiferenciacijo-entropijo? Vera v to predpostavko – v to mojo zmožnost – mi daje moč, da konstruiram točko, s katere "obvladam" **Oko** in **Pipina**. Se samozasleplujem? Nadaljnje empirično singularne analize Dovjakovih dram mi bodo odgovorile na to ključno vprašanje.

Da se je Dovjak odločil za histori(cisti)čno dramo, ni anahronizem. Takšne drame so bile v zadnjih desetletjih celo "in", v modi; tudi sam sem o nekaterih pisal v Gledališke liste, recimo o Barkerjevi **Uršuli**, jih vrsto pozorno prebral. Na tem mestu jih ne bi primerjal s **Pipinom**; kljub vsemu jih poznam premalo. Historični moment **Pipina** je zame zanimiv z drugačnega vidika. Recimo s tega, da je današnji slovenski dramatik povsem sproščen glede zgodovinskega motiva. Nekoč je bil pogoj, da se loti slovanskega motiva; bogobvaruj, da bi se nemškega in celo kot pozitivnega. Danes je kvečjemu nasprotno; kar je slovansko, diši - smrdi - po vprašljivem, Srbi niso več kot v **Osvobojencih** idealen herojski vzor, ampak Srebreniški klavci, lumpenkaoti, ki najprej brizgajo prepotenco, so radikalna agresivna ekspanzivna kolektivna identiteta, nato pa se sesedejo, sami sebi zasmilijo, se cmerijo kot sentimentalni humanisti; nazadnje pod Varuštvom Matjaža Hanžka korakajo kot Izbrisani (ojoj, ojoj!) iz Kopra v Ljubljano. Aksentijevič razlaga, da so njega zaklali Muslimani in Slovenci v Srebrenici; vse druge interpretacije da so hujskaška propaganda vatikansko-kominternske-prostozidarske zarote.

Pipin se, kot beremo v didaskaliji, "godi na tleh današnje Francije leta 751 in 753". Spomnimo se, da je prav to čas **Krstov**, od Prešernovega **Krsta pri Savici** prek Simčičevega **Krsta** do Smoletovega **Krsta**. **Krsti** so - po temi **Samov** in **Karantanskih** - prva slovenska zgodovina. Oziroma, ker je bila ta prva zgodovina tako kratkotrajna, obenem tudi že konec slovenske zgodovine; pokristjanjenje Slovencev je bilo obenem izguba lastnega (psevdoslovenskega) plemstva in s tem države; le lastno plemstvo je omogočalo lastno državnost. (Še v liberalni družbi-postmoderni: mesto fevdalnega plemstva zdaj zasedajo različne politične, ekonomske in vojaške elite. Brez Ropa, Drnovška, Janše bi postajali današnji Slovenci Srbi, srbski hlapci. Zato Izbrisani dobro vedo, da je treba sesuvati slovensko oblast; načrtujejo-delajo dolgoročno. Moralista Matjaž Hanžek in Krivec jim nasedata.)

O **Krstih** in sorodnih slovenskih dramah sem že veliko pisal; na drugih mestih. Zato naj napisano le dopolnim z odkrivanjem, kaj pomeni - more pomeniti - **Pipin** vis-a-vis **Krstov**. Po mojem pomembno reč: spoznanje, da ni resnica-vrednost le v slovenski zgodovini (niti le v KCi, utemeljevanje SD, slovenske znanosti, slovenske zgodovine na **Brižinskih spomenikih**), ampak da mora tudi slovenski dramatik (dramatik, ki je Slovenec) raziskovati

človeka in svet onkraj gentilističnega okvira. SD - slovenska zavest - dejansko ni dosegla humanistične megastrukture RLH v celoti in radikalno; RLH je reducirala-omejila na okvir slovenske zgodovine, slovenstva. Šele drame, kot je **Pipin** (po svoje že Smoletova **Antigona**, **Samorog**, ta ima celo germanski motiv, a Smoletova **Antigona** je različica mita, **Samorog** različica legende, ne družbene zgodovine), podirajo samoumevno mejo slovenstva, redukcije RLH na gentilizem.

Krsti (**Ljubislava** itn.) ne razločujejo Bavarcev in Frankov oz. le drugostopenjsko; oboji so zlo. Sicer nujno zlo, ki se mu je treba prilagoditi, a zlo. Cilj **Krstov** je priti do lastne nacionalne države, četudi v slovanski obliki. Vrh te usmeritve je Smoletov **Krst**; ta je v tem pomenu prelomen. Dovjaka pa gentilistično-nacionalni vidik ne zanima več; v **Pipinu** ni niti omenjen, niti od daleč se ne namiguje nanj. **Pipin** nadaljuje **Aleksandra praznih rok** Vitomila Zupana, ki pa je tudi le deloma zunaj domače zgodovine; deloma - v bistvu - je prisposoba za Jugoslavijo-Slovenijo, za narodno-osvobodilno borbo (NOB) in za povojni čas stalinizma; tudi Smoletova **Antigona**, ki podaja prehod domačih stalinističnih despotov, Borisa Kraigherja, k znosnejšim-strpnejšim-prilagodljivejšim, tj. manj načelnim, razumnejšim oblikam socialističnega komunizma; tak je lik Kreona. A nazadnje tudi te nove prilagojene državne oblike ne vzdržijo, despot se vrne h klasičnim metodam oblasti: k umoru iz Raisons d'Etat.

Tudi **Pipin** kaže ta prehod oz. naslednjo stopnjo prehoda: treba je še ubijati (ubijavska identiteta je večna-model), ubit je Prestolar, ker izziva, ker se ne podredi novemu kralju, a ta smrt je že obstranska. Medtem ko so smrti Jezusa Kristusa, Penteja, Ivane Arške, Krima in Ehrlicha še družbotvorne, več ali manj so ti heroji, svete žrtve, je smrt Prestolarja le odstranitev tečneža, motivca reda. Sveta žrtev bi se potrdila, če bi oblast ubila Norca; skaže se, da ga ne ubije, da Norec le preide v vmesno stanje omrtvelosti. Nato se zbudi, Begavka ga oživi. Oblast (KC, tudi plemstvo-kralj) ga uporabi, da mu delno svobodo, svobodo ustvarjanja znotraj določenega okvira-vrednostno interpretacijskega sistema. Liberalna družba-postmoderna, katere izraz je **Pipin**, ne potrebuje svetih žrtev. Res pa je, da prav tako ne potrebuje ustvarjavcev, le inštalaterje (proizvajavce inštalacij). Dovjak noče do kraja v liberalno družbo-postmoderno oz. noče je slikati na radikalen način, kot jo Filipčičeva dramatika, **Suženj akcije**. Znotraj liberalne družbe-postmoderne poišče Dovjak držo, ki je možnost za klinamen; Kamnosek se odmakne

tako od polnega mesta despotije kot od praznega mesta pluralizma virtualne družbe. To je točka, ki jo zasede Kamnosek; ob njem Begavka. Zasede? Z umetniškimi delom, v katerem kleše odsev svetlobe v kamnu, v reči, v snovi, v tem svetu.

Dovjak jasno sporoča: izdelava slovenske družbe-slovenske nacionalne države je bila važna; a je opravljena oz. ves čas se rekonstruira, kot družba se mora nenehno prilagajati novim razmeram, sistem okolju. Ne eno ne drugo v **Pipinu** Dovjaka ne zanima oz. bravcu pravi: ne eno ne drugo ni bistveno. Ni bistven niti vstop katolištva v slovensko gentilistično plemensko skupnost, kar je tema Turnškove **Države med gorami**, po svoje tudi Prešernovega **Krsta pri Savici** in Simčičevega **Krsta** (na notranji ravni). Dovjak pravi: v Sloveniji (anahronističen naziv, bolje v Karantaniji, ki je slovanskega porekla) ne nastajajo katedrale in romanska plastika; niti ravenski mozaiki in ne gotskigradovi. V Sloveniji je sezidan prvi samostan šele 1136 v Stični, ki ji pravi Malovrh (v **Opatovem praporščaku**) Zatičina; zgodbo podaja Turnšek v drami **Potujoči križ belih menihov**. Slovenci so v tej drami, v tem času in v tej – Turnškovi – percepciji le barbari, napol živali-zveri, ki jih morajo akterji zahodnoevropskega plemstva/klera šele civilizirati, tj. pokristjaniti. Pokristjanjenje sredi 8. stoletja je bilo le navidezno, le povrhu. Pokristjanili so se hlapci in dekle na gradovih, člani arhaične vaške skupnosti ne. Nekaj stoletij psevdokrščanstva.

Šele samostan – recimo: šele gradovi, ki niso le vojaške utrdbe, ampak kulturne stvaritve, kdaj nastanejo? – s cerkvijo omogoči estetski moment iskanja drugosti. Morda je Stična tak samostan. Kdaj je sezidana prva slovenska katedrala, ki bi jo zidal-načrtoval Slovenec kot umetnik? Šele v baroku? Šele Plečnik? Če so bile prej cerkve stavbe tujcev – z vidika Slovencev 19. in 20. stoletja –, delane za Slovence kot za čredo hlapcev in dekel, ne za slovenstvo kot svobodno avtonomno kolektivno osebo, je to pomenilo, da se je sredi 8. stoletja zgodilo res nekaj strašnega: Slovenci niso mogli na pristen način (po)iskati drugosti; le kot neslovenci, ne le v tujem jeziku, ampak tudi kot le pogojni ljudje. Tudi ko so se sredi 2. tisočletja v kmečkih uporih upirali, niso prišli do lastne estetsko-verske ustvarjalnosti, do pristnega iskanja drugosti. Ovca ne more najti stika s transcenco, le z Gospodom, ki je zanjo transcendenca v imanenci: absolutna oblast, dejansko ožja identiteta, ki bi morala biti v srčiki-duševnosti vsakega Slovenca, ne pa v gospodarju (plemstvu/kleru), ki je Varuh črede.

Dovjak pokaže s **Pipinom**, kaj se je dogajalo v Franciji (v Parizu, v Saint-Denisu) sredi 8. stoletja. Karl Martel je odbil Muslimane-Arabce, Pipin Mali premagal Langobarde, Karl Veliki bo premagal vse, združil vso "civilizirano" Evropo, obnovil Rimski imperij. Kjer je on, je središče sveta, so ne le najlepši kipi-stavbe, ampak je tudi koncentracija Uma, (takratne) znanosti in (iskanja) drugosti. Vse to je znotraj svetosti, ki jo terja KC; zato so kralji posvečeni, Karlov grob središče cesarstva, Aix-en-Chapelle, Aachen. Tam se še tisočletje mazilijo cesarji Svetega Rimskega cesarstva nemške narodnosti. Šele Karlov dedič Napoleon ukine ta fevdalni vidik-temelj. Franc Jožef je le še avstrijski cesar, čeprav od Vatikana priznано apostolsko veličanstvo; Franc-Jožefov pranečak Oto je le poslanec v Evropskem parlamentu. Šele ta hip je Slovenija lahko lastna nacionalna država. Peterle postane po rangi enak Kohlu, Rupel de Michelisu. Francoska zgodovina in slovenska zgodovina postaneta - vsaj formalno - enakopravni.

Karantanija (Slovenija) pride pod Karla Velikega. "Pod" ne na enak način kot Bavarska. Bavarci - Nemci - imajo svoje plemstvo, glej Smoletov **Krst**, svoj kler; to hočejo imeti oz. celo imajo severno-zahodni Slovani, pod Svetopolkom, panonski Slovani, pod Kocljem, glej sveti par Ciril-Metod (Turnškova drama **Zvezdi našega neba** in sorodne drame). A tudi ta poskus je le začasen; v 10. stoletju je že vsega konec, svetnica, ki zastopa Slovence, ima le še nekaj slovenske krvi v sebi, a ta kri se je že izgubila v nemški; blažena Hema je Nemka, le vlada Slovencem. Nemci, ki nastajajo iz Bavarcev in ostalih germanskih plemen na tem ozemlju, začnejo prek svojih centrov plemstva/klera zidati-klesati katedrale; kak Slovenec morda na robu - a tipično - le kakega Križanega iz lesa, kot **Bogar** Meho. A Meho more do stika s transcenco, Meho temelji na razvoju-razmahu-osamosvojitvi Slovenske Katoliške Cerkve (SKC), dogaja se recimo v začetku 20. stoletja, tedaj SKC oblikujejo že Mahnič, Ušeničnik, Medved, Debevec, Sardenko, medtem ko sta anonimni rezbar lesa, na robu morda celo klesar kamna kot barbarsko-hlapčevska Slovenca v 12. stoletju kvečjemu potencial za iskanje drugosti, a še potencial le tedaj, če gledamo z današnjega vidika, v kaj so se Slovenci v teku naslednjega tisočletja razvili. Samo na sebi je bilo to rezbarjevo dejanje slučajno, na njem ni nastajala tradicija; bilo je začasno, prehodno. Tradicija, ki nosi smisel - celo le pomene in identifikacijo -, je ostajala v nemško-latinski KCi; v njenih cerkvah so Slovenci le čistili kamnita tla, pometali pod iz zemlje-prsti, morda kot pomožni mežnarji prižigali in ugašali sveče.

Tudi s tem hočem poudariti notranjo povezavo identitete z drugostjo; brez identitete kot življenja drugost za človeka ni dosegljiva. Tradicija predpostavlja kontinuiteto, ta pa je mogoča le, če se družijo različne identitete (predvsem kolektivne), se povezujejo, spajajo v bloke, trajajo v času; če so biti-polna mesta. Ravno ker je KC to vedela, se je tako oprijela identitetnega mišljenja; zavedala se je, da je zidava zgolj na duhu prehitro minljiva, neobstoja. Zato je ostajala gnosa na robu. Nosili so jo, kot kontinuiteto, razumniki (filozofi), ki so morali biti vsaj minimalno organizacija-ustanova. Vsaj tako, da so prejeli drug od drugega knjige, misli, kulturo svobodnega tipa, ne vnaprej selekcionirano od KC. Na robu so se gnostiki različnih usmeritev obdržali do danes; a nikoli niso postali osrednja kulturno-duhovna moč, ker jim je KC to preprečevala, v sistemu RLH pa so bili le ena od drž-vrednostno interpretacijskih sistemov. (Rebula neizmerno sovraži gnostike-gnoso. S tem le izdaja, da sovraži vsako kulturo-misel, ki ni podrejena KCi. Gnosa mu je le izraz za nekatoliško misel. To, da današnja slovenska Katoliška Cerkev (DaSKC) forsira najbolj Rebulo, pomeni, da je ukinitiv-odstranitev vseh misli-drž, ki ji niso podrejene, njena strukturna nuja. Ukinitiv svobodnega mišljenja, kot kaže že starejša SD, Grča itn.)

Gnosa je preživela na robu, kot napol anarhistično libertarno gibanje ali skupek gibanj. Ko pa je vrednostno interpretacijski sistem RLH prodril, ga je družba-država povzela oz. naredila ga je za vsebino šolskega-vzgojnega itn. sistema, same družbe-javnosti. Nazadnje je kontinuiteta tradicije RLH (v raznoterih različicah) odrinila celo kontinuiteto katoliške tradicije; tako v današnji Sloveniji. Drugost je imela v teh previranjih posebno in v različnih časih-odnosih raznotero vlogo. Ponikala je, izginjala, tako v imanentizmu RLH kot v sami KCi, ki je postajala polaščevalna, oblastniška oz. zunanja magistična zapeljivka. Le empirično singularna podrobna analiza posamezne drame-SD lahko pokaže, koliko je v kaki drami drugosti, koliko le psevdo drugosti, transcendence v imanenci, magije, le doktrinarnosti, formaliziranih izpraznjenih retoričnih gesel. Pa tudi takšna analiza je negotova, saj je odvisna od sluha-slučenj – analitskih sposobnosti – analitika-interpret. Zdravec, Paternu drugosti ne moreta slišati, da o Janku Kosu ne govorim. Je sploh kak današnji literarni zgodovinar, ki jo lahko sliši-opazi? Se je sploh kdo od literarnih zgodovinarjev zaveda? Šele če bi se zavedal nje in njene vrednosti-pomena, bi jo lahko začel iskati. Tako

pa eni utrjujejo stebre slovenstva, Paternu, drugi stebre SKCe, Janko Kos, tretji se zadovoljujejo z banaliteto trga, Hladnik. Drugost je v današnjem slovenskem literarnem zgodovinopisju sirota Jerica.

V **RSD** brez dvoma izdelujem kontinuiteto tradicije iskanja drugosti oz. same tematizacije drugosti ali svetov-dram, ki trdijo, da imajo stik z drugostjo, a ga dejansko - z mojega vidika - nimajo. (Ga **Brižinski spomeniki** imajo? Trubarjev **Mali Katekizem** ga zanesljivo nima. V kolikšni meri ga ima Romualdov **Škofjeloški pasijon**? V kolikšni Kremžarjevi drami **Razprava, Na pragu? Rojstvo Vitomila Zupana?**) Najbrž se z vprašanjem, kako se kaže drugost v tem svetu (ki je podrejen identitetnemu mišljenju), šele začne pravo iskanje drugosti. To iskanje je treba struktur(al)no razumeti kot negotovo, kot razločevanje med drugostjo in konstruiranjem posamezn(ikov)e identitete, kot avtorefleksijo samega iskanja drugosti. Šele skozi avtorefleksivne metode je mogoče prihajati do primerne(jše) aksiologije (problem metodologije-aksiologije), ki vodi k drugosti in obenem to pot preprečuje. Kdor (analitik-interpret) je v službi praktičnih ciljev, tudi konstruiranja slovenske nacionalne države (celo družbe), si okrepljeno ovira pristop do drugosti. Slodnjak dela transcendenco za bistvo slovenstva; in že smo v identitetnem bivanju, naši sveti stvari. Tudi destitucija polnega mesta ožje identitete vodi lahko le h krepitvi zaprek na poti k drugosti. Prazno mesto ni nujno boljša drža od polnega mesta; kot cinizem je prazno mesto negativna drža, libertinizem, avtodestrukcija vsega, kar je. Prava pot je, če analitik-interpret obvlada avtodestrukcijski postopek; če ne dovoli, da ga sadomazohizem avtodestrukcije potegne za sabo, kot je Zajca, glej ne le **Potohodca**. (Zajc se te avtodestrukcije tako prestraši, je zajček, da se na vrat na nos zateče k polnemu mestu: sveti slovenski narodni substanci.) Primož Kozak je uspešno pazil, da je napisal ob avtodestruktivnem (sentimentalno-humanističnem) Haymannu tudi odprtega Sigismunda, **Dialogi**, ob ekskluzivnem dvojčku dogmatskem Simonu tudi odprtega Kristijana, **Afera**. Šele v **Cheju** je Primož Kozak spodnesel samega sebe.

Tradicija v **RSD** - v drugenjski znanosti - je svojstvena institucija: je kot tradicija iskanja drugosti temelj, na katerem more drugenjski analitik-interpret konstruirati takšno drugenjsko znanost (drugenjsko literarno zgodovino), da ni ne anarhično-kaotični impresionizem (ali dekonstrukcija) in ne zalepljenje v samoumevno univerzitetno znanost. Tudi pričujoča analiza **Pipina** naj bi bila stopnja v pravkar opis(ov)ani tradiciji iskanja

drugosti, notranje sprepleteni z znanostjo, ki ima močne prvine klasične znanosti RLH.

Na tej osnovi je mogoče reči še nekaj o historični dramatik, saj je zgodovina kar se da močna – koliko odprta? – kontinuiteta in tradicija. Vprašanje je, če sploh kak pojav trdneje povezuje in daje s tem moč pomenov kot zgodovina, ki je vsebinsko (ideološko, versko, etično in estetsko) določen-napolnjen čas. Nastanka slovenstva si ni mogoče misliti zunaj uporabe – vrednostno interpretacijskega sistema, okvira – zgodovine. Slovenstvo temelji na nekem daljnem zgodovinskem dogodku-dogajanju (analitiki-interpreti so ga izbrali in določili, Linhart v **Poskusu**, literarni zgodovinarji v **Županovi Micki, Matičku**, tudi v **Škofjeloškem pasijonu**), izvira iz njega (glej v **RSD** podniz **Začetki slovenske dramatike 1 in 2**), se sploh lahko šele artikulira v njem, glede na ostale zgodovine, na nemško, italijansko, evropsko zgodovino itn. (**Tugomerja, Ogenj in pepel**), se odziva na njihove nagovore, ovire, nasilja (**Pred sto leti, Blejke, Gorje zmagovalcev**), si (po)išče cilje v prihodnosti kot – vsaj relativno – zaključenem času (socialističnem komunizmu, slovenski narodni državi, **Rojstvo, Vstajenje kralja Matjaža**).

Zgodovina kot družbena zgodovina (zgodovina družbe) je v glavnem ožja kolektivna identiteta, čeprav s tem ni rečeno, da v praksi, ki ustanavlja, izdeluje, udejanja določeno ožjo kolektivno identiteto (KC, narod-nacijonacionalno državo, **Tarbula, Remčev Samo**), ni navzoče tudi iskanje drugosti. Ker zgodovino uresničujejo ljudje, celo kot posamezniki, ti pa imajo lastno notranjo logiko, po kateri postajajo (ne nujno!) svobodne avtonomne posamezne osebe, se v zgodovinsko ravnanje ljudi vnesejo prvine, ki niso identitetnega tipa. Če se Krim in Mojca (**Rojstvo in Vstajenje**) žrtvujeta za svoji viziji slovenstva kot nastajajoče svobodne avtonomne kolektivne osebe, tričetrstoletja prej že Tugomer v Levstikovem **Tugomerju** in – celo na najbolj ideološko-moralistični povrhni ravni – Tilka in Tone v **Patriotih**, to njihovo ravnanje ni le praksa kolektivne identitete, le ravnanje udov kolektiva, le nekaj nepersonalno-ideološko-zunanje-snovnega. Naj kasneje ugotavljamo, da se še tako motijo – da so samozaslepljeni –, sami verujejo, da ne maskirajo z idealizacijo nečesa zgolj utilitarno-interesnega, celo naša sveta stvar zanje ni le utilitarna, interesna. Prepričani so, da uresničujejo nekaj takega, kar bi drugenjski analitik-interpret lahko imenoval drugost. Zakaj ne? Če bom drugost kot nedolžno-čisto vrednoto izločil iz vsega, kar je (biti), bo ostala le blodnja, le abstraktno prazno mesto. Drugost mora biti

nekako v tem svetu, v delovanju ljudi, čeprav se zmerom znova – struktur(al)no – skaže, da jo identiteta požre.

Ne le kolektivi (slovenski narod), tudi posamezniki imajo vsak svojo zgodovino. Kvedrova uprizarja v **Pravici do življenja** zgodovino Zimove družine; spremeni se oče Zima, iz samozadostnega kapitalističnega buržuja v propadlega trgovca, nazadnje v etično personalnega človeka. Njegova hči Berta doživi eksistencialni pretres iz nedolžne čiste naivne meščanske deklice v žensko, ki je postavljena pred komaj rešljive dileme. Njen brat Pepi naredi celo samomor. So takšni dogodki kaj manj strašna in pomembna zgodovina od zgodovin narodov in držav? Česte pa so drame, kjer se intimni in javni vidik povežeta; javni vidik – zgodovina družbe – je sploh prepričljiv šele skozi prizmo tega, kako deluje v notrinah posameznikov, ki delujejo v družbeni zgodovini. Krim in Nina, **Rojstvo**, nista le leva revolucionarja, heroja in akterja Partije-zgodovine; vsak od njiju nosi v sebi tudi željo po intimni družini, otrocih, erotični-seksualni povezavi, njunem malem skupnem domu. Šele to ju dela po estetiki realistične dramatike umetniško prepričljiva, ker da sta šele taka človeško verjetna in hiperkompleksno diferencirana.

Dovjak opisuje v **Pipinu** dve zgodovini: eno države-KCe zunanjega tipa, ta bo vršičila v veledelih Karla Velikega, a se že zdaj razkriva kot nasilna, manipulativna, amoralna; dejansko kot negativna-zla. Nekaj je tudi intimne zgodovine žensk v drami, vse so konkubine, a ta je vzporedna, komaj omembe vredna, le barva ali niansa v celoti. Druga zgodovina je dejansko notranja zgodovina Norca, ki se reinterpretira/rekonstruira v kamnoseka, s pomočjo Begavke, a tudi zgodovina Prestolarja, ki ga lastni sin ubije. Vendar Dovjaka tudi ta zveza-odnos ne zanima; z njim bolj poudarja brezobzirnost državnih interesov oz. tragično surovost otrok, ki žrtvujejo celo lastne očete, da bi uspeli v družbi. Družba – s tem družbena zgodovina – je brez nravnih meril, cilj je uspeh-zmaga, dovoljena so vsa sredstva za dosego namena. Prava notranja zgodovina, na katero se osredotoči dramatik, je Norčeva-Kamnosekova.

Tudi ta ima kontinuiteto in tradicijo; sestavljena je iz dveh stopenj, ki sta celo dve eksistenci-vlogi: Norec in Kamnosek. Lahko si predstavljamo, kaj vse je Norec počel, ko je govoril resnico skozi zabavo, dokler je bil v službi kralja Teodorika. Dovjak tega ne tematizira, ker zanj – za temo, ki si jo je izbral – ni važno; ne piše realistične dramatike, kot Kvedrova v **Pravici**

do življenja ali Finžgar v **Razvalini življenja**. Za Dovjaka je eksistenca-vloga Norca le predzgodovina, le uvajanje v bistveno. Bistveno se začne s pobojem Norca; to je začetek drame. Bistven je preobrat Norca v Kamnoseka, prehod od ene eksistence-vloge (Norca) v drugo eksistenco-vlogo (Kamnoseka), pa še ta bistvenost je bolj pogoj témi kot jedro. Jedro se razkrije prav na koncu; ko se Kamnosek odloči, da bo klesal romanski portal po naročilu KCe, da bi skoz to svoje početje-delo-ustvarjanje (umetnost) posredoval svetlobo.

Že Norec ve za svetlobo, a kot Norec je ne more posredovati, artikulirati. To je bistvena kritika reistične megastrukture. Reistična megastruktura je norčevstvo; v najboljšem primeru s slutnjo drugosti, Filipčičeva dramatika, recimo - oddaleč - v **Emanuelu**, v običajnem pa zgolj ironično gledališče, ki s cinizmom podira vse, kar je (je, bit). Rudolfova dramatika, Rudolfova **Veronika**. Ni nujen niti radikalni cinizem, kakršen je Rudolfov; mogoča je omiljena oblika reistične megastrukture, povezana s sentimentalnim humanizmom (intimističnim humanizmom, celo z neolevičarsko ideologijo) kot v Möderndorferjevi dramatici, **Truth story**, ali z gladkim uspešništvom prikrito manipulativnega tipa, kakršen je vseč današnjim dramaturginjam, recimo v dramatici Matjaža Zupančiča, glej **Hodnik**.

Norčevstvo je sijajna reč, a odloča, v kakšni povezavi nastopa. Ali pri Shakespearu, v **Learu**, ali pri Majcnu, **Ženin na Mlaki**; tu je v pravi funkciji. Lahko pa je zgolj ludizem, kot v **Šarivariju**, začinjen s perverznm sadomazohistično-avtodestruktivnim tonom, kot v Filipčičevem **Veselja domu**. Dovjakov Norec čuti, kaj je - bi bilo - prav, a do tega ne more, usoda mu še ne pomaga, ne nastopa še kot-milost. Šele ko Norca vržejo v ječo - ko izgubi lahkotnost privilegija biti kraljev protegé (jaz sem jo izgubil v letu 1957, ko sem se obrnil zoper svojega šefa-zaščitnika Zihlerla, zadela me je kazen, ker sem izzival, prekršil dogovor, ubral lastno pot) -, se začne pripravljati na pravo pot-držo. A ječa sama še ne zadošča. Pučnik (Torkar, Zupan itn.) je doživel strašno ječo, trdno-močno jo je prestal, a ni mu pomagala k razvitju posluha za drugost. Najprej se je umaknil (v Nemčijo kot v emigracijo-izolacijo oz. samozamolčevanje), nato pa se je vrnil k zamisli eksistence-vloge Simona, **Afera**, se začel gledati kot heroja, ki je obenem politični državni Vodja (oboje ne gre skupaj), dokler ni postal njegov herojski lik idealizacija, maska, manipulacija, celo laž. Simona da Komisar (despot) ubiti, Pučnik je najprej vladal v nacionalni državi, nato pa vedril in oblačil kot siva eminenca v opoziciji, se pustil ujeti v igrice

politokracije. Postal je karikatura samega sebe, svoje tragično trpljenje iz ječe je zapravil kot nedozorel otrok. Ni bil zmožen avtorefleksivne-kritične distance do lastnih samoslepil. Zapadel je cinično-nori sodbi Filipčiča, ki bi ga zlahka vtaknil v **Sužnja akcije**, kot toliko herojev in pajacev.

Norec je moral odmreti, živeti nekakšno pol budno pol speče življenje na pokopališču (Pučnik je bil morda v tem položaju, dokler je ostajal v Nemčiji, do konca 80-ih let, tedaj sva bila pristna prijatelja.) A tudi to polstanje ni zadoščalo; vse bolj je vleklo v intimistični humanizem, v intimo družine, kakor je tudi Pučnika. Morala je poseči vmes usoda kot-milost: Pijani angel, ki je potreboval umetnika (vidca), da bi mu ujemal svetlobo, ki bi jo nato on (Pijani angel in KC) podprejal utilitarnemu interesu novega srednjeveškega imperija plemstva/klera. (Dominik Smole je ta imperij naslikal v svojem **Krstu**: blok kneza Tasila in škofa Bonifacija.)

Tu se začne prava drama, ki pa niti ni več drama. Kamnoseku Pijani angel prebode noge, a Kamnoseka to tako rekoč niti ne moti oz. dejanje vzame kot-milost. Odpre se mu, da je manipulacija, katero mu predlaga KC, dejansko neizmerna in edinstvena možnost zanj, za (po)iskanje drugosti. Ker je karolinška država še fevdalna družba, dela z direktnim nasiljem, z umori in mečem. Liberalna družba-postmoderna, kar je Slovenija danes, pa ne potrebuje več ujete drugosti, ujetega Boga. Potrebuje – dopušča – le še inštalacije, ki so maska praznega mesta. Za izdelovanje inštalacij ni potrebno trpljenje, kot v fevdalni družbi, ampak jih država celo nagrajuje. Tudi mene: z izjemno pokojnino in SAZU-apanazo (prebendo). Omogoča mi, da bi pokal frise in guncal afne (to je domači izraz za inštalaterstvo). Pripravljena me je nagrajevati še z javnimi odlikovanji; moja odločitev je, da teh ne sprejemem, izjemno pokojnino in apanazo pa.

Moram računati na čas, s tem na svojo personalno zgodovino. Ne zadošča, da me tre staranje (bolezen), čeprav bi morda tudi to v razmerah liberalne družbe-postmoderne zadoščalo, saj je staranje najhujša banaliteta, najmanj herojsko stanje človeka kot nebogljenca; zadene vsakogar. Heroj pa je le redko kdo, le izbrani. Morda me postavlja zgodovina na to preizkušnjo, ki se je začenjam šele polagoma zavedati: crkavati kot kdor koli od oslABLjenosti telesa. Morda bo prišla še kaka preizkušnja, recimo ukinitev izjemne pokojnine. Morda bom začutil potrebo po izstopu iz SAZU, s tem zavrnitev njene apanaze. Vse to je še pred mano, v prihodnji zgodovini. Na to se pripravljam, o tem razmišljam, a še ne vem, kaj se bo zgodilo, kaj bom storil

sam, kaj bodo storili drugi. Tudi razprava o **Pipinu** je priprava na prihodnjo zgodovino.

Morda se mi je posrečilo izklesavati drugost že v dozdejšnji **RSD**, predvsem v zadnjem petletju, ko sta bili zame tipični že obe omenjeni potezi: banaliteteta in zamolčevanje. Zamolčevanje zdaj zagledujem v novi luči reinterpretirano/rekonstruirano: da niti ni več ostalina herojstva, k temu občutku sem bil precej časa nagnjen, ampak da me – mojega dela, **RSD** – res nihče načrtno-zavestno ne zamolčuje; enostavno nikogar ne zanima, nihče **RSD** ne opazi ali pa jo imajo le za nenadarjeno inštalacijo, ki v izgubljeni tekmi z bolj uspešnimi ni prodrla, nima tržne cene; medtem ko imajo po prepričanju-sodbi estetsko odločilnih (Inkreta itn.) t(akšn)o ceno Šeligov **Zajebani rukzak**, Jančarjev **Pav(zeljč)**, **Kata(tetra) in jezuit**, ki mu zabada Katarina kateter v rit. A tudi čas Šeliga, Jančarja, Inkreta mineva. Ti so še iz klasičnega časa, skrbijo za stebre naroda in kolektivne identitete (gotovo je Zadavec pohvalil **Pav**-liho). Slovenska nacionalna država, dokler je, potrebuje kulturniško masko: veličino visoke estetske literature. Trg bo tudi z njo popopravlil. Ostala bo le še literatura Dese Muckove. (Bo Jani Virk dovolj hitro vrgel čez krov psevdovisoke estetske cilje?)

RSD moram gledati kot potiskan papir, ki je le izraz prevelike ambicije njenega avtorja, zraven pa nič validnega. Kot takšna – kot knjige za odpad – je šele prava banaliteteta, dobi šele znak-simbol smetišča. Kot se je znašel Kamnosek na smetišču-pokopališču, sem se znašel jaz kot avtor odpadnega papirja. Le tu me čaka kot-milost, možnost za stik z drugostjo. Na svojo zamolčevanost-zasmetiščenost (da sem smet, da je vse, kar počnem, smet) moram pristno pristati; šele tak bom zaslišal travo rasti.

Zgodovina je bila potrebna. Zgodovina kulture (njenih institucij, vrednot, metod, snovi, nazadnje celo – nastanka – papirja itn., vsebina te zgodovine je neznansko obsežna), zgodovina družbe in zgodovina mene kot privatnosti in eksistencialno personalnega posameznika. A vsa ta – tako različna, hiperkompleksno diferencirana – zgodovina služi le temu, da pripelje do odločilne dileme, ki bi ji Dovjak kot pristaš svetlobe rekel razsvetljenje, jaz pa odločilni premik od identitete k drugosti: drugenje ali celo za-drugenje, pripravljenost človeka, da sprejme vase drugost in preide sebe kot identiteto. Kamnosek na vozičku-leseni deski, jaz morda tudi kmalu na vozičku, zdaj pa v telesu, ki se maje; nočem uporabljati herojskega izraza, da se lomim, omagujem (pod bremenom). Zgodovina je veličastna; zgodovina družb,

držav mogočna, zgodovina posameznikov pretresljiva. Kar pa se dogaja meni – kar začnjam razumevati, da se dogaja meni –, ni več zgodovina in ni ne veličastna in ne pretresljiva drža (čeprav temelji na zgodovini, ki je identiteta).

Zato je vseeno, ali je motiv **Pipina** zgodovina frankovske ali slovenske države. Bolje, da ni zgodovina slovenske, saj bi ta podatek zavajal. Zgodovina frankovske države pa pomeni, da si je Dovjak izbral temo zgodovine za to, da bi zgodovino ukinil. Na njeni ravni se je seveda ne da ukiniti, kot zgodovina družbe traja naprej, trojni hipermodel-krog se vrti naprej in nazaj. Da pa se izstopiti iz družbene zgodovine, celo iz zgodovine posameznikov, preiti v iskanje drugosti, ki je tudi konec dramatike-dramatičnosti. Ni čudno, da ima Dovjak težave z nadaljnjim pisanjem dram. Prišel je do mej, ki jih omogoča dramskost. Do te meje je prišla tudi reistična megastruktura (Dovjakova dramatika ni brez zveze z reistično megastrukturo, kot tudi **RSD** ne, a na povsem drugačen način. Reistična megastruktura ukinja zgodovino, a banaliteto, ki jo odkriva na mestu zgodovine, zagrinja s sadomazohističnimi blodnjami, **Veselja dom**, že Rudolfova **Veronika**, ali pa z maskami različnih re-gresivnih ideologizacij, tako refevdalizacije, dramatika slovenske politične emigracije **Svetinja**, kot danes celo re-leve revolucije, re-socialističnega komunizma; tj. neolevičarskega antiglobalističnega patosa, ki najdeva mesto že v zadnjih Möderndorferjevih dramah, recimo v **Truth story**.

Dovjak stoji v reistični megastrukturi, jo upošteva, a jo v temelju preosmišljuje; to je njegova velika zasluga. Upošteva vse teme: pogansko megastrukturo (lik Begavke), katoliško (liki papeža itn.), humanistično (lik Prestolarja) in reistično (ne le lik Norca, ampak redukcija družbene zgodovine na teater-igro, vlogo, jezik). Iz vseh teh mega pomenskih struktur naredi (reinterpretira/rekonstruira) Dovjak pot k drugosti, pa čeprav skozi svetlobo, ki je – zame – napačen izraz. Kamnosekove figure v kamnu je treba čutiti tudi brez pogleda-vida, niti z otipom ne. Ne s Tretjim očesom, ampak s sposobnostjo, za katero je češarika le nadomestno-napačno ime.

Pipin kot historična drama je tako opravičila svojo naravo-žanr.

2

Norca je vrgel v ječo že Karl Martel (1), torej prvi iz nastajajoče dinastije Karolingov; Pipin Mali ga je v ječi le obdržal. Drama se začne s pogovorom med Norcem in Prestolarjem, ta sestavlja stari prestol Teodorika-Merovingov, ki ga je novi gospodar razbil, pač kot simbol-znamenje konca ene oblasti in začetka druge. Oblast nastaja in se vzpostavlja z razbitjem, z destrukcijo. Pravijo, da z odstranitvijo starega, tako je učila Partija. Današnja slovenska desnica zameri današnji slovenski oblasti, da prejšnje – komunistične – ni do kraja raztolkla, likvidirala. Tako meni tudi današnja katoliška slovenska desnica, s tem KC. KC kot destruktorica: to je bistvo DaSKC; kot sovražnik, kot šiba božja, kot jezni-kaznujoči bog. Jasno, da takšni KCi moje poudarjanje ljubezni do drugega ni bilo všeč. Imela ga je za prvo – taktično – fazo. Ko pa sem isto govoril še po 1990, me je začela gledati postrani, tudi Janez Pogačnik, ki je prej goreče odobral moje zavzemanje za blagostmilino. Enako Lenček. V **Pipinu** ni sledu o blagi KC. Papež Štefan in njegov izvajavec Pijani angel (sinteza Šeliga in Janše, kulture in nasilja) sta, kar je in bi hotela še bolj – eksplicite – biti DaSKC. Prav včeraj je bivši šef policije Beznik povedal, da so na notranjem ministrstvu 1994 ocenili, da pripravlja Janša vojaški puč, desant. Iz tega izkustva raste **Pipin**, se pravi, njegova oblastniška plat.

Dovjak pazi, da sta oblastniška in drugenjska plat že od začetka jasno razločeni. Prva Norčeva izjava v drami se začneja z vprašanjem: "Bil kaj?" Kaj da sem bil? In druga: "Ne vem, me bo spomin zapustil." Lahko bi dejal: me je spomin zapustil. Dovjak struktur(al)no identificira pretekl(ik)ost in prihodn(jik)ost; oboje je čas, čas (z zgodovino) pa omogoča vrtenje trojnega hipermodela-kroga, ne iskanja drugosti. Trojni hipermodel-krog se lahko vrti naprej in nazaj (razvoj-razkroj), vseeno. Ena raven je, ki gleda-meri-konstruira le naprej; to je raven razvojne premice, oblikuje jo klasični RLH (nereverzibilnost časa). Kot konstrukt je neovrgljiva, a tudi nepotrdljiva; je stvar vere ali prepričanja. Analitik-interpret jo mora upoštevati. Drugenjski analitik-interpret (Taras Kermauner) jo ima znotraj svojega vrednostno interpretacijskega sistema za iluzijo-samoslepilo, izhajajoče iz ožje identitete, ki se še ni sposobna videti-presojati iz distance; ki torej še

ne preide v arhetipski model dvojčkov. Dokler je človek en sam, jaz (kot posameznik ali kolektiv, vseeno), je kot agresivna ekskluzivna identiteta in kot idealizacija tega (kot idealna harmonična identiteta) zlahka le razvojnapredek, s tem razmah, razcvet, uspeh, večna pomlad in večno poletje, reinterpretacija/rekonstrukcija krožnega časa (večnega spovračanja) v enosmerni čas, daljice-kroga v premico. To je čas **Micke, Matička**, na katerih zato temelji nadaljnja SD, ki je kot SD (kot samostojna umetnost) nastala iz RLH, iz samoumevne predpostavke Antona Tomaža Linhartar oz. obeh parov v **Micki, Matičku**, posebno – aktivnejših – moški, da se s poroko med Micko in Anžetom, med Matičkom in Nežko, z njunima družinama začena razvoj, ki bo trajal odprto naprej. Nekoč bo vršičil v slovenstvu (slovanstvu) kot svobodni avtonomni kolektivni osebi, kot družini, razviti-razširjeni v družbo-državo, a tudi tedaj načeloma – znotraj pomenske strukture RLH – ni mogoč konec. Morda konec neke oblike človeštva, neke delne, ki je po naravi začasna; ne pa človeštva kot življenja po sebi.

Dokler bo ostal Slovenec živ človek, se bo plodil, delal, odbijal nevarnosti iz okolja, jih premagoval, celo v vojnah (fevdalni Remčev **Samo**, Panonski Slovenci Obre). Smrt, ki jo upošteva tudi RLH, služi okrepljeni obnovi življenja. RLH prav tako kot krščanstvo (krščanska megastruktura) in poganstvo (poganska megastruktura) temelji na vstajenju od mrtvih. Na veri v zmago(vanje) življenja nad smrtjo. Ta vera pa terja, da je prihodnost več od preteklosti. Konec **Micke** je boljši od začetka. Začetek opisuje grožnjo, da do slovenske družine Anže-Micka ne bo prišlo, ampak do katastrofe: Micka kot "konkubina", nazadnje morda le poceni cipa v Ljubljani, kot tolikere (na stotine jih je bilo, ko je prišla v Ljubljano kakšna visoka delegacija plemstva/klera, največ na Ljubljanskem kongresu 1820), Anže kot zapit in zagrenjen posestnik, ki mu je posestvo spodnesel kak advokat Žužnjava s pomočjo prodanega-barabskega Glažka. Analogno v **Matičku**, kjer ni bila tako majhna nevarnost, da bi dobival Matiček v posteljo le Nežkine ostanke, ki bi mu jih pustil v preužitek baron. Zaplojen bi bil rod uslužnih hlapcev in dekel, na robu cip in zvodnikov; ali pa bi se ta rod nadaljeval, če je bil-trajal stoletja.

Morda je trajal, morda se mu je Linhart z **Micko, Matičkom** uprl, uprl negativni preteklosti, ki jo je tacite sankcionirala KC; KC je de facto dajala prav zmerom plemstvu, **Puntarija, Lov**, že **Zoran**. Morda so **Micko** in posebno **Matička** okrog 1790 prav tako razumeli: ne kot ohranjanje nedolžne, čiste

drže slovenskega kmetstva, to je kasnejša razlaga, iz bidermajerja, že iz I. refevalizacije, ampak kot meščansko podiranje fevdalnih navad, ki vežejo tron in oltar; da bi oltar posvečal tron, mora pogledati oltar tronu skozi prste. Pač *ius primae noctis*, od tedaj naprej pa aranžma med soudeleženci, če se gospodar (v **Matičku Baron**) odloči, da mu bo Nežka – njeno zdravo mlado lepo telo – še naprej nekaj časa služila, služila vsestransko, kot multiutilitarno sredstvo.

Prav za prav je med preteklostjo in prihodnostjo identifikacija že v fevdalni družbi-fevdalni KC; čeprav ne enako kot v liberalni družbi-postmoderni. Na samem (pred)začetku sveta je katoliški bog, prav tako na samem (po)koncu. Katoliški bog je sam v sebi identiteta, nespremenljiv, isti v začetku kot na koncu. Čas teče le vmes, v veselju, v svetu, ki ga je bog ustvaril, da bi lahko nazadnje ustvaril človeka; le človek ima zgodovino, svet nekakšno pogojno zgodovino. Zakaj je bog ustvaril človeka, je novo vprašanje, reševal sem ga na drugih mestih. Druge razlage ni, kot da je ta bog sadomazohistični despot, potrebuje nekoga, katerega slepi, muči, uživa v muki mučenega, ga uči-podučuje, kaznuje, se sploh z njim igra po mili volji. Tak bog je legitimno ustvaril ludizem; KC nima prav, ko odklanja reistično megastrukturo, češ da ta ni v skladu s krščanstvom, da je posmeh-igra, ne pa trpljenje. Trpi človek – nekoliko se sme tudi igrati –, igra pa se bog. Da bi bil užitek tega boga še večji, največji, se reinterpreterira/rekonstruira iz sadista v mazohista, sam se podvoji v boga Očeta in boga Sina (celo potroji: še v boga Svetega Duha, lahko tudi pomnoži v mnoge bogove, a to ni več krščanska religija). Zdaj uživa v sinovem trpljenju, se igra s sinom. A ker je sin on sam (Oče), se igra s sabo, sebe muči, sam je vse.

Radikalna analiza pripelje do spoznanja, da je bog (konstrukt boga kot vsemogočnega, stvarnika ipd.) fantazma avtizma. Identiteta kot avtizem si vse izmislil. Da ne bi bilo trpljenje prehudo, se bog-človek derealizira, preide iz ožje identitete in dvojčkov (Oče:Sin, Kantor:Maks, **Kralj**) v dvojnika. Tu je igra brez trpljenja, le sadomazohistični avtistični teater, **Veselja dom, Kserkses**. S stališča drugenjske znanosti je reistična megastruktura-dvojnik nujna tretja stopnja, je avtizem struktur(al)no nujni zaključek dogajanja, ki se iz *Krvi* reinterpreterira/rekonstruira v gledališče, v imidž, v uprizoritev, kateri se ne morejo odpovedati Ivo Svetina, Matjaž Zupancič ipd., Dovjak pa zmore brez nje. Zmore, ker to, do česar pride v koncu **Pipina**, ni več uprizoritev-drama, ampak odhod iz uprizarjanega-vidnega sveta v onkrajni.

Dovjak v **Pipinu** tega prehoda še ne izpelje do kraja radikalno, a ga nakaže; jaz ga radikaliziram, berem njegov potencial. Tudi Muckov. V dramatiki Matjaža Zupančiča pa tega potenciala ni. Adamovič se mora v zadnjem prizoru **Pianista** znova pojaviti v stanovanju, na odru, v tem svetu, da bi se trojni hipermodel-krog lahko kar naprej odvijal; oz. v **Pianistu** je le dvojnik arhetipski model z avtizmom, dvojček manjka. Bistvo **Hodnika** je gledanje in gledanost, voyerstvo in ekshibicionizem; tokrat si je Matjaž Zupančič kot nadarjen posnemovalec izposodil motiv-temo pri Jovanoviću, pri **Ekshibicionistu**.

Za Matjaža Zupančiča svetobe ni, da bi jo Kamnosek izklesal kot drugost, **Pipin**. V **Hodniku** osvetljujejo sceno - svet kot liberalna družba-postmoderna je scena - televizijski reflektorji, da bi lahko (čim širša, čim bolj masovna) publika čim podrobneje videla ekshibicioniste v Big brother štoriji. Da bi vsak gledavec lahko čim bolj zajedal privatni, eksistencialno personalni položaj gledanih-opazovanih. Da bi njihovo življenje - nelagodja, celo trpljenje, vsekakor banaliteta - posta(ja)lo čim bolj igra in čim manj zares. S to metodo postanejo celo nemška uničevalna taborišča in Goli otok uprizoritev-imidž-televizijska slika. Le če je tako, se lahko človek z vsem igra, tudi s sabo, saj je tudi sam radikalno razresničen.

Torej dve naravi - dva cilja - svetlobe: omogočiti ponavzočitev drugosti in omogočiti užitek v zajedanju tega, kar je. Drugi (bližnji) se kot na televizijskem ekranu - v hodniku in **Hodniku** nastopajoči - reinterpreterira/rekonstruira v predmet užitka-manipulacije-zajedanja; gledavec ga izničuje. V historični drami dramatik izniči zgodovino kot takšno, državnike, velike osebnosti, mogočne dogodke, vse tisto, na čemer je skušala temeljiti SD oz. slovenstvo, da bi si pridobilo kot svobodna avtonomna kolektivna oseba (SAKO) samozavest in enakopravnost - celo enakovrednost - z ostalimi narodi-državami: Zmaga nad Obri v Remčevem **Samu**, nad Bavarci v **Ljubislavi**, nad Turki-muslimani v **Andreju Turjaškem**, nad Nemci, Italijani, domobranci v **Rojstvu**. Temelj v zgodovini - zgodovina kot temelj - postane gledališče-uprizoritev; že v Poniževi dramatiki, v **Tahiju**, **Hrenu**, že v Rudolfovi dramatiki, v **Pegamu**; Rudolf reinterpreterira/rekonstruira celo najnovjšo slovensko zgodovino v gledališko uprizoritev, v predmet igre-posmeha: slovensko osamosvojitve, glej dramo **Na možganih rado spodsne**.

Dovjak povzame to naravo - pomensko strukturo - historične drame, a jo reinterpreterira/rekonstruira v predigro, njegov pravi cilj pa je v točki,

kjer ciklično mišljenje (večno spovračanje), identiteta med preteklostjo in prihodnostjo, samo sebe ukine kot avtistična igra; Dovjak obvlada avtizem, glej obe njegovi drami na temo avtizma, **Debelušček** in **Marta novogoriška**. Dovjak s svojim ravnanjem jasno sporoči: v trojnem hipermodelu-krogu je drugi struktur(al)no nujno predmet užitka, manipulacije, zajedanja; kot v **Ekshibicionistu** in **Hodniku**. Drugi izgubi vse, celo življenje; postane privid. Svetloba kot vid se konča v pri-vidu (blodnji), če je za to, da osvetljuje življenje. Življenje se začne z umorom, **Škofjeloški pasijon**, **Brižinski spomeniki**, in konča s prividom kot sliko na televiziji, **Hodnik**. Drugost pa se "začne" šele onkraj življenja, onkraj mimetičnega dvojčka, para življenje-smrt, življenje=smrt. Šele tam pa drugi sploh šele postane drugi. Dokler velja – prevladuje – življenje, se drugi ne more izviti iz skafandra-oklepa identitete; ostaja pretežno identiteta, nazadnje avtistična identiteta, celo identiteta kot privid.

Te meje Strniša v **Očesu** ni znal preiti. Kamnosek pa postaja celo sam sebi drugi, medtem ko se katoliškemu bogu to ne more posrečiti; naj se še tako deli (potroji), sam sebi ostane le privid drugega, le podvojena-potrojena identiteta-jaz. KC se strahovito trudi, da bi prišla do drugosti-d drugega; a ker tega ne zmore, ker se v svojih največjih predstavnikih – avtorefleksija – zave, da tega ne zmore, blokira tudi vsem ostalim pot, da bi našli drugega. Najde pa Kamnosek lahko celo sebe kot drugega (tako se odpove sebi kot identiteti, da bi postal uho za drugost) le v primeru, da mu pri tem kdo "pomaga". (KC pride le do psevdopomoči, do pomaganja, s katerim gospodar bog zaslužnji človeka hlapca; Marija Mati Božja (MB) tiste, ki jo prosijo za pomoč. Majcnov Bogar **Meho** Marije ni prosil za pomoč, le da se mu prikaže; s tem potrdi, da je imela njegova tvegana vera v drugost na robu tega sveta prav. MB, ki pa se prikazuje zato, da bi oznanjala sveto vojno zoper hudičakomuniste, Fatimska, je grda lumparija-ponaredba.) Kamnoseku pomaga Begavka; šele z Begavko skupaj more(ta) postajati drug za drugega drugi oz. sam sebi drugi, ker se edino kot drugi lahko do kraja "uslužbi" iskanju drugosti. Drugi nastaja tako šele onkraj časa (trojnega hipermodela-kroga, prihodnosti-preteklosti) v absolutni zavezi drugega z drugim. Sva to dosegla z Alenko? Dovjak s svojo ženo Nedo? Muck s svojo ženo Vero?

Dokler je ta lik še Norec in celo Norec v zaporu, odstavljeni, pregnani, neuporab(lja)ni, se ne znajde; ne najde svojega mesta. Norec ni več; zdaj lahko govori resnico – v slogu zabave – le sozaporniku Prestolarju, ki

pa je moralistični patetik, čeprav prijatelj, nima posluha ne za humor ne za raziskovanje resnice, goni svojo; Pučnik in/ali Cene Logar v zaporu. (Nobeden od njiju ni vedel, kaj in kako naj ravna, ko so ju izpustili iz zapora. Heroja za čas-položaj preganjanja, kot politika pa zgubi.) Torej niti Norec ne more biti več. Kaj naj bo? Ne ve. Lahko lovi le muhe, tudi v metaforičnem pomenu: izdeluje paradoksalno filozofijo, filozofijo paradoksov, ki pa ga bliža le dvojniku, reistični megastrukturi, s katero si v zaporu ne more veliko pomagati. Igra je za liberalno družbo-postmoderno, ne za žalostni prostor karcerja; temu pristoji trpljenje. (**Sveti Peter v verigah.**)

Biti v ječi je sicer tudi: biti v kolektivnem avtizmu, a ta kolektivni avtizem je trpek, ponesrečen. Liberalna družba-postmoderna že ve, zakaj ne mara zaporov; celo morivce izpušča (Prekmurko, ki je naročila umor soproga, Kaca, ki je klal obeležene, Vinka Levstika, ki je ustrelil ranjenega partizana. Moralno vprašljiv sistem, če ga primerjamo s trdim, a pravičnim Sadamovim sistemom, tako ljubim neolevičarskemu antiglobalistu Moroviču-Môri; Sadam je vrgel živega človeka zlakotenim psom zgolj zato, ker se je ta človek o njem izrazil nespoštljivo. Tako se kaznuje nepokorščina Dobremu, ki je isto kot prodanost kapitalističnim ZDA.)

Norec hote izpove anahronizem; zanj zaporedje časov ni važno: "Takle stol je imel Marcel Proust, pa nikoli ne bom vedel, zakaj." Proust je živel tisočsto let kasneje kot Norec iz **Pipina**, a Norec se ga spominja. Preteklost=prihodnost. Prihodnost=preteklost. Ker pa sta oba časa identiteti, orientacija ni mogoča. Ali-ali. Ali si za nas, ali za sovražnika. Ali za KC (Partijo), ali za Partijo (KC). KC (Partija) je pristna prihodnost, Partija (KC) je pristna preteklost; **Rojstvo, Vstajenje**. Ko se oba časa kot drži (ekskluzivni dvojček) poistita (identificirata), Jelko z Elkom, Elko z Jelkom, oba v (J)Elka, **Gabrijel in Mihael**, ali Kostja in Vanja v **Španski kraljici**, nastopi norost. Ena sestra ekskluzivnih dvojčkov znori, zbeži v fantazmo-nišo eksistenco-vlogo Španske kraljice, drugo posilijo in zakoljejo, ne dajo ji časa, da bi zblaznela, Anica. **Gabrijel in Mihael** odslikava medvojni čas, njegov zaključek-konec, **Španska kraljica** že čas liberalne družbe-postmoderne, kjer smrt prepusti mesto samomoru (smrt Krima samomoru Administratorke, **Rojstvo-Čeveljčka**), uveljavi se humanizem (liberalna družba), kar pomeni, da ima človek možnost-čas znoreti ali se vsaj delati norega.

Mar se jaz ne delam norega? Ni **RSD** za okolje (za kulturno literarno-zgodovinsko elito) norost? Mi moji kolegi - tudi akademiki - ne izkazujejo

naklonjenosti, ko se delajo, da mene kot avtorja **RSD** in same **RSD** ni? Ne igram že vse življenje tudi jaz na karto norosti, da bi se pred linčarji (Partijo in okoljem) izmuznil, saj poskrbim, da me ne jemljejo resno? Pučnik je posnemal Ceneta Logarja, Simon, **Afera**, jaz Lada Kozaka, ta se je v trenutkih, ki jih je ocenil za nevarne, zatekel v norišnico k svojemu prijatelju univerzitetnemu profesorju Kanoniju. A Lado Kozak je moral izbrati trdo pot, kar na Studenec (danes se reče Polje), bil je eden od šefov slovenske partije, potreboval je močno masko; meni tega ni treba, nikoli nisem bil nikak šef (le tri dni v Drami SNG, pa še tam le najvišji uradnik), nihče od oblasti ni nikoli zares kaj pričakoval od mene (celo Zihrel ne, le toleriral me je, mislim na leto 1956); zato nisem nobenega oblastnika razočaral. Prav jim je bilo, da sem norec ali psevdonorec ali napolnorec; malo so me s šibo po zadnji plati, pa so me ukrotili, tako se jim je zdelo, tudi sam sem jim od časa do časa to potrdil.

Zato me tudi niso vzeli zares, ko sem se jim upiral; nič nisem bil podoben Pučniku. S Pučnikom v družini bi morda delal škodo, Pučnik bi me uporabil, tako so razmišljali na oblasti; morda so imeli celo prav, dal bi se Pučniku uporabiti, a le do neke mere. (Še zmerom govorim za 50-leta, za 1958-59; nikakor pa ne za 1990 in naprej. Tedaj je postal Pučnik že pajac, jaz pa sem bil že svobodna avtonomna posamezna oseba, ki je vedela, kaj hoče. Kako hočem to doseči, še nisem vedel, tedaj sem mislil, da s pomočjo KČe; motil sem se, a Pučnik me ni več fasciniral. Je pa ostale, zaostale, Spomenko in Tineta Hribarja, Nika Grafenauerja, Šeliga in druge.

Pod Partijo sem bil leta-desetletja kot Norec v ječi na začetku **Pipina**. Zato sem tako rad pobegaval v reistično megastrukturo, se 1973 prepoznal v likih Jesihovih **Sadežev**, že 1964 v Rudolfovem **Celjskem grofu na žrebcu**. (Avtodestruktivnost v koncu Perspektiv sem relativno hitro prebrodil. Skoz križišče-kretnico Jovanovičevih **Norcev**; glej pripadajočo modelno skico. Ravno v tej modelni skici in sorodnih kažem, kako se stikajo časi in drže v točki Linhartove **Micke**.)

Dovjak nadaljuje: "Marcel je bil ubog norec, ki je lovil izgubljeni čas. Sedel je na stolu, ki ne bo imel sedala." Tudi to je norost, kot neumnost: loviti izgubljeni čas. Ga je Proust našel? Njegova umetnost je bilo **Iskanje** (raziskava?) **izgubljenega časa**, tj. preteklosti. A tudi če je preteklost=prihodnost, ni mogoče na tej ravni nič najti; oz. najdeš le spomin, sanjo, konstrukt, čipko domišljije, zamenjujočo stvarnost, ki je ni.

Pre-stol brez sedala ni ne prestol ne stol. Še stol-kahla ima sedalo, sredi katerega je luknja v stranišče-blato. (Človek kot identiteta gre tja, kamor gre-pada drek.) Prestol brez sedala je znak, simbol za padanje v nič. Norec izrablja čas v ječi, ima ga na pretek, da se privaja na zavest o nič(es)nosti vsega; ne ve še, kaj se bo v njem pojavilo kot potencial (iskanje drugosti). Zadovoljuje-zabava se s paradoksi, kar je bilo zame tipično l. 1956; to je bil čas, ki ga je opisal Božič v **Vojaku Joštu**, ki ga ni, Dominik Smole v **Veseloigri v temnem**. Pučnik, ki ni imel – niti za ščepec – čuta za humor, me je takšnega zaničeval, enako Veljko Rus, le da je ta znal ceniti mojo ironijo; Pučnik ne. (Veljko Rus je bil zares pameten, celo globok, Pučnik ne, bil je le fanatičen, premočrten, gluhi, karizmatičen, trdi, prav za prav zmerom butast, le da je znal svojo omejenost-slabost prikazati kot prednost. Med izobraženci-ludisti se je res (za)zdel kot steber in heroj, tako je bil drugačen od njih, tako tog in nepremakljiv. Če ne bi bilo Pučnika, bi morali (po)iskati kako deblo, da bi ga lahko občudovali kot ne-sebe, kot lik značajskosti. Če človek hoče, naredi celo iz muhe slona, iz hloda malika.)

To je bil čas, ki ga je Primož Kozak uprizoril v **Dialogih**; tedaj – jeseni 1956 – Pučnika še ni poznal. Naslikal je le sebe in mene. Mene kot zlomljenca, ki izrablja paradoksaliko, da bi dokazal nič(es)nost sveta, zanj sem bil kot 45 let kasneje za Dovjaka Pijani angel; sebe pa je pokazal na križišču; pred Sigismundom je vse življenje, vsa prihodnost. (Primož je mesec dva pred tem odslužil vojaški rok, pred tem diplomiral, stal je na začetku življenja, jaz sem bil v življenju eno leto, a to leto me je obdarilo z grozljivim izkustvom gnusa, banalitete, prodanosti, kar vse sem zmiksiral v indiferencirano paradoksaliko. Ni mi služila za delanje zla, kot me je reinterpreteriral-rekonstruiral Primož Kozak v liku dr. Minskega, oznovca. Uničeval sem se, bližal skoz obup, izgubljenost, samomor avtodestrukciji-koncu; podrobno na drugih mestih. Bil sem na koncu – na svojem prvem –, Primož kot moj najboljši prijatelj-sodelavec pa na začetku, tako se je gledal. Kolikokrat sem se kasneje še znašel na koncu! 1964 pa 1970 pa 1986 pa malo pred 2000, vsakič po svoje. Tudi danes sem na nekem koncu. Konec je v večnem spovračanju-sistemu zmerom obenem začetek. Tudi za Norca: postal je Kamnosek. Žal Primož svojega konca v **Cheju** ni več zmožal reinterpreterirati-rekonstruirati v nov začetek. Tudi ne Dominik svojega konca v **Čeveljčkih** in **Igri za igro**. Po poti sleparije – reistične megastrukture – Matjaža Zupančiča v **Pianistu** nista hotela, v eksistenco, vlogo Kamnoseka nista zmogla. Odrešila ju je smrt kot smrt telesa.)

Mene ni hotela odrešiti, še ne. Usoda, ki je kot-milost, mi je naložila drugenje-poslanstvo. Dovjak ga je razumel. Tudi Mrak; imel me je za človeka, ki bo nadaljeval, kjer je on nehal. Ki ne bo mladi Ojdip, ki bo ubil Očeta, **Chrys**, ampak mladi Prešeren, torej tisti iz spominov umirajočega Prešerna iz **Spovedi**. Je to Mož iz **Obločnice**, ki je obenem Fedja iz **Maše**, Gomizelj iz **Blagra premagancev**, Primožev Kristijan iz **Afere**? Kristijan je prava pot iz prave Sigismundove odločitve (**Dialogi**); kot je Smoletova **Antigona** prava pot iz prave Tonetove odločitve (**Potovanje v Koromandijo**). Vprašanje (1955-56), odgovor (1959-60). Dovjak postavlja Norca-Kamnoseka na Smoletovo Antigono in Kristijana. Jaz ne bi zmozel pristne poti, če ne bi bilo Alenke. A tudi Dovjak (in Muck) mi bistveno pomagata. Sta odgovor na moj krik. Sta umetniško udejanjenje mojih problemov in poti. Sta drugi v tem svetu. Česa si smem želeli še več?

Vsak od obeh govorcev sporoča svoj svet; njun govor bi težko označil za pogovor, dialog. To je psihološko razumljivo. Dialog je družbeno-političnega izvora-narave, kot ugotavljajo sociologi, Vernant itn. (nastane ob delitvi plena, preide v parlament kot metoda vladanja). Vse bolj sem prepričan, da tisto, kar naj bi nastalo – nastaja – med človekom, ki išče drugost-Boga, in drugostjo-Bogom, ni dialog, ampak človekov monolog, krik, nagovor, spraševanje. Verujem, da Bog (Drugost) ne molči, ni pa gotovo, kako govori, kaj-kakšen je njegov govor; in koliko primerno – narobe – ga slišimo-razvozlavamo. Dolgo sem trdil, da govori Bog skoz ljubezen do drugega obeh, ki sta v tem razmerju drugi do drugega. Zadnja leta izraz ljubezen opuščam, ker zavaja, preobremenjen je s katoliškimi pomeni. Ne delam si iluzij, da ne bi bilo med dvema, pa če sta v še tako plemenitem medsebojnem odnosu, političnih razmerij, s tem dialoga. Tudi izmenjava eksistencialno personalnih izkušenj med njima ne more biti zunaj racionalnosti, s tem pogovora, ki se prepleta z dogovorom; človek je identitetni človek. Nekaj pa je – mora biti – zunaj identitetne določenosti. Ne najdem ustreznega izraza. To ni niti zaveza(nost); tudi zaveza(nost) je palica z dvema koncema (z drugostjo in z identiteto). Dokler ne najdem primernejše besede (jo bom sploh kdaj našel?), bom uporabljal ali prejšnje ali bom zadevo opisoval.

Dialog nastopa, ko se dva povezujeta v skupen projekt; projekti so kar se da raznoteri, različni: od politične grupe do načrta o prevzemu oblasti (**Afera**), od erotičnih-seksualnih načrtov za zakon (**V Ljubljano jo dajmo**) do naklepanja skupnih barabij (oba zlikovca v **Bratu Sokolu**). Idealno

kolektivno identiteto v zaporu (**Svet brez sovraštva**) družijo prekrasne sanj(arij)e, izdeluje celo že načrt za prevzem oblasti v jetnišnici (**Velika preizkušnja**), ali pa sta oba zapornika vržena vsak vase-nase in zato le vsak izraža-opeva svoje videnje, ki se zdi sogovorniku – bolje: sozaporniku – nemalo blodnja. Tako je tudi s Prestolarjem in Norcem.

Norec upesnjuje svojo filozofijo: "Danes, menda je bilo predvčerajšnjim ponoči, ali pa jutri ponoči", identičnost med preteklostjo in prihodnostjo, večnim spovračanjem, "sanjam", svet **Očesa**, "da bom v svetlobi." Videnje-vizija. "Nenavadne sanje. Bile so kakor čas brez časa žive in prostorne." Paradoks. "O, kako so sanje prekrasne, ko so jutri še zmeraj bile."

Nekoč bo nekdo napisal monografijo o različnih likih sanj(ačev) v SD; jaz lahko takšno raziskavo le nakažem, deloma usmerim. Krim in Nina sanja(ri) ta ne le o **Rojstvu** Novega Sveta, ki ga bo prinesla leva revolucija; tudi o svoji idilični, idealni harmonični družinski hišici malega človeka. Maks (**Kralj**) se z Nino pogovarja o njunih sanja(rija)h, Maks poudarja lepe, obiskovanje velikega sveta, prireditve, plesov, imidža; ubogo Nino tolaži. Ona pa se izpoveduje nočnih mor, ki so spomin na umor njenega očeta, zagrešil ga je Kantor, umoru je prisostvovala, zalezal se ji je v nezavedno in v sanje. Golia naredi **Peterčkove poslednje sanje** za temo drame. Itn.

Sanje imajo izredno močno vlogo v SD, v vsaki dramatici, ne šele v Strindbergovi, glej **Sonato strahov**. Že pri Shakespearu, **Macbeth**, **Hamlet**. Niso prerokbe iz antičnih dram, o **Ojdiru**, sanje? Ni stanje preročišča-preroka-vidca pol budnost pol sanje? Kako razločiti sanje kot stanje drogiranosti, indifferenciranega kaosa, bega (Hudič v sanjah) od drugenjskih videnj, ko pa je narava Hudiča ravno v tem, da je zapeljivec, da meša, vodi v zablode? Koliko je bila sanja marksizma-leve revolucije o komunizmu blodnja in koliko vizija? Jeločnik v **Vstajenju** (celotna dramatika slovenske politične emigracije) jo ima za zgolj blodnjo-zablodo, **Svet brez sovraštva** (celotna dramatika narodno osvobodilne borbe za pravo/pristno videnje. Šele slovenska povojna dramatika (**Aleksander praznih rok**, **Afera** itn.) začne temo problematizirati, delati na nji z avtorefleksijo in avtokritiko, z odpravo ideološke idealizacije in demonizacije; šele tedaj se začne raziskovanje resnice na ustrezni stopnji, prej gre le za sintezo agresivne ekskluzivne (kolektivne) identitete in idealne harmonične (kolektivne) identitete. Koliko je cilj, ki ga ima pred sabo RLH (naravno kulturno nravno meščanstvo) kot Novi Svet, glej Klodičevo čitalniško dramo **Novi svet**, blodnja-zmota in koliko

pozitivna realnost? Šele ko človek-grupa udejanja svoj cilj-vizijo, spoznava, kaj je res in kaj ne. Pred tem so le konstrukti kot domneve; po realizaciji – že med njo, med levo revolucijo, **Marat, Afera** – pa marsikaj (čeprav ne vse), kar je bilo konstrukt, odpada, marsikaj pa se potrdi. Leva revolucija ni bila le negativna in ne le pozitivna. Kot tudi drža medvojne desnice ni bila le negativna. **RSD** skuša z minucioznimi analizami, ki so lenim (željnim le instant sklepov) odvečne, vsaj nekoliko globlje prodirati v problem-temo. Sem – in bom ostal – na poti. Upam, da je ne le odprta, ampak prava v tem pomenu, da tudi približuje drugost.

Norčev zadnji navajani stavek ima še poseben globlji pomen. Prav letos opazamo, da levičarske ideje niso za večno pokopane, kot smo 1990 opazili, da niso bile večno pokopane desničarske ideje, se je trudila dokazati Partija med 1941 in 90. 1990 so desničarske ideje celo zmagale na svobodnih volitvah, čeprav je težko reči, da je šlo za pristne vizije. Nekaj pa je bilo v kapitalističnem sistemu tudi vizija: trajno izboljševanje človekovega ne le snovnega standarda, ampak – politične, kulturne, verske, privatne itn. – svobode. To je ne le predpostavka, ampak vizija že naravnega kulturnega nravnega meščanstva v čitalniški dramatiki, glej Vošnjakovo dramo **Svoji k svojim**. Po 1990 je prišla leva opcija tako ob ves kredit, da se je bivša Partija reinterpretirala/rekonstruirala v social-demokracijo, bolj levo od nje so bile le nepomembne grupice privatnega značaja. Medtem ko se zdi, da antiglobalistično (antiamerikanistično, antikapitalistično) gibanje v letu 2003 – ob podpori ali celo spodbudi internacionalnih gibanj – ni več le obrobno, čeprav niti od daleč ne dosega moralne in intelektualne moči levičarskega gibanja v slovenski zavesti 30-ih let (**Kreature, Kreflova kmetija** ...). Današnja neolevica je struktur(al)no bistveno različna od predvojne levice. To se bo videlo iz podrobne primerjave med današnjo Möderndorferjevo dramatiko (**Podnajemnik**) in Pahorjevimi **Viničarji** ali **Vido Grantovo** Ferda Kozaka.

Izjava, da "so jutri še zmeraj bile sanje", se lahko določno nanaša na obuditev levih-sanj-vizij. Včerajšnje (predvojne) so bile, tj. bodo, jutrišnje (v prihodnosti, praktično že med mnogimi 2003). Ne smemo pa pozabiti na delo, na učni-delovni proces, ki je ob tem nujen. Ne gre le za sanje, kot v **Očesu**, ki je v celoti predstavljeno v svet surrealnosti, irealnosti, notranje domišljije; v **Očesu** družbenega vidika skoraj ni. (Še v **Ljudožercih** je dan na poseben način. Tudi v **Žabah** ga ni. Strniša ga ne mara, zato ga ne toliko

odmišlja, ampak tako radikalno negira, da ostaja kot bedasto zlo onstran izvajane teme.) Človek ni zgolj sanjač; z razumom svoje sanje utemeljuje. Ko analizira negativno okolje, s katerim je soočen, si dogodke in stanja razlaga tako, da (kot dejstva) potrjuje predpostavljene sanje. Vsak dogodek oz. dejstvo se da reinterpreterirati/rekonstruirati po svoje; dogodek je sicer to in to (ožja identiteta), a kaj pomeni? Kaj napoveduje? Kaj iz njega izhaja? Kaj potrjuje? Šele splet-sistem teh odgovorov da resnico (konstrukt resnice).

V RLH se je uveljavila samoumevna predpostavka, da je resnica notranje povezana z družbo-zgodovino. V liberalni družbi-postmoderni se ta samoumevnost zlomi; reistična megastruktura razloči družbo od pomenov-razlag. Tako nastane razlaga, da je vsaka razlaga absurdna, s tem da je v temelju absurden tudi človekov svet. To spoznanje da že Božič, z jasnim vrhom v **Joštu**, ki ga **ni**. Tu že naslov pove: je=ni; ali: je=kar koli. Razločitev družbe in resnice kot konstrukta resnice gre v 60-ih letih v dve smeri: v absurdnost reistične megastrukture, Božičeva **Panika**, Jesihovi **Sadeži**, in v misel, da resnica sicer je (na način ni), a je onkraj družbe, s tem tudi onkraj identitete-sinteze med družbo-zgodovino in resnico. V to smer išče Smoletova **Antigona** (v univerzalno humaniteto, etično vest), **Afera-Krstijan**, tudi Strniša od **Kril** prek **Samoroga** in **Žab**.

Liberalna družba (1990) in slovenska nacionalna država (1991) nastaneta še iz istosti (identitete) med družbo-zgodovino in resnico; čeprav so slovenski izobraženci dejansko že od srede 50-ih let (od **Potovanja**, **Človeka v šipi**, **Stekla** itn.) razdrli identičnost med obema momentoma, ta razdor tematizirali in je tako že nastaja)l razcepljeni dvojček, ki vodi skozi verskega-avtorefleksivnega dvojčka v iskanje drugosti, je zaradi zgodovine-zaostalosti Slovencev-slovenstva (ker Slovenci še niso dosegli svoje idealne kolektivne identitete – slovenske nacionalne države – kot polno razvite svobodne avtonomne kolektivne osebe) prišlo do regresa; zanj je posebno tipična grupa okrog Nove revije. Po svoje so se vrnili k reinterpreteraciji/rekonstrukciji sinteze NOBD-SPED. Po svoje pravim, ker ta vrnitev ni bila enako močna kot pri Srbih in Hrvatih, Slovincem ni navdihnila dram, le nekaj klavrnih lirsko-patetičnih pesmic, Kuntnerja in komaj še kaj. (DaSKC je tu posebej – a tipično – zaostala; mili župnik Urbanija mi je pred tednom ali dvema s spoštovanjem navajal ne le Kunčiča, dokaz dovškega lokalizma, ampak tudi Kuntnerja, dokaz slovenskega nacionalizma; med umetniki je imel za potrebno omenjati le ta dva, ta dva obstajata kot prava v njegovi

zavesti. Niti Snój ne, ne njegove lirike ne njegove proze DaSKC ne more razumeti.)

Ena smer celo cepi narodno-nacionalno zgodovino in družbo. To je smer današnjega liberalizma, današnjih univerzitetnih znanstvenikov, ki jo učijo na Fakulteti za družbene vede. Ultrasociologizem, vse je socialno, a zunaj slovenske nacionalne države; liberalna družba – liberalna znanost – je internacionalna. Ta smer prevladuje, današnja umetnost kot reistična megastruktura jo izvotljuje, kaže, kaj je ta družba: institucija kot prazno mesto, kot inštalacija, v kateri se dogaja absurd, kontingenca, samovolja, igra, vloga, jezik. Miheljak in Jesih gresta skupaj. Najbolj retrogradna je skupina okrog Društva slovenskih pisateljev (DSP), Peršak. Ta pametnjak nadaljuje – že tako zaostali – regres Šeliga, Spomenke, Tineta Hribarja ipd. iz let okrog 1991. V Sobotni prilogi berem navedke nekega Peršakovega Memoranduma (izraza upravnega odbora DSP), ki nadaljuje linijo socializacije literature-umetnosti. Komentator navaja vprašalnik DSP iz leta 1973: "Društvo naj večji poudarek nameni kulturnodružbenemu območju, maksimalne napore v uveljavitev slovenske književnosti v Jugoslaviji", danes bi bilo treba ideologom Ministrstva za kulturo spremeniti le to besedo in jo nadomestiti: v Evropi, v svetu. Komentatorka – neka Tanja Jaklič, še ena dramaturginja, a pratipa, na ravni Bora in Partljiča, piše o stališču DSP iz desetletja kasneje takole: "Preroške misli iz leta 1983 izvoljenega predsednika Toneta Partljiča: „Društvo bi moralo postati zavestna, intelektualna, literarna, kritična organizacija, katere glas bi bil v družbi bolj spoštovan in vpliven.“" Partljič je prek DSP delal svojo privatno kariero kot politik; kar smo tedaj zastopali kot radikalno kritiko partijske oblasti, je priredil v svoje privatne namene. Razlika med Partljičem in takratno Novo revijo je bila velika: Nova revija se je zavzemala za liberalno družbo (in slovensko nacionalno državo), Partljič za omilitev partijske oblasti, s tem za njeno podaljšanje. Je pa res, da obe resnici sodita v isti vrednostno interpretacijski sistem družbe-zgodovine.

Jaklička obnavlja dogodke iz srede 80-ih let, javno tribuno Slovenski narod in slovenska kultura iz 1985 v Cankarjevem domu, na kateri bi moral sodelovati kot eden glavnih referentov tudi jaz, a sem zadnji hip sodelovanje odpovedal, kar mi je grupa Nove revije temeljno zamerila, tedaj se je začel razhod med nami. Nisem mogel zraven, ker nisem mogel staviti na družbeno akcijo za slovenski narod in za slovensko kulturo, se politizirati v obnovi družbeno-zgodovinske akcije; moje nesodelovanje pri 57. št. Nove

revije je bilo le posledica tega neprihoda na omenjeno in ostale javne tribune v Cankarjevem domu in drugod, ki jih je organizirala grupa Nove revije, katere soustanovitelj in celo soideolog sem bil, a sem se pravočasno zavedel, da je moja pot-poslanstvo drugje. Če ne bi že 1985 - na omenjeni tribuni - izstopil iz toka Nove revije, danes ne bi mogel pisati te razprave o **Pipinu**, ne bi pisal **RSD**, ne bi bilo drugenjske znanosti, drugenjske teologije, drugenjske filozofije. Bil bi eden od Šeligovcev in udov Nove revije.

Izstopil sem iz toka, ki ga opisuje Jaklička: "Društvo se je začelo uveljavljati kot močno žarišče nacionalne zavesti." Nato navaja znana stališča, dogodke, prakso DSP v naslednjem času: izstop iz Zveze književnikov Jugoslavije, protestni večeri v podporo četverici (vabila na vse sem odklonil), zahtevo po politizaciji DSP. Jaklička: "Anketa, sestavljena 1988, je pokazala, da dobra polovica članstva za najpomembnejše naloge društva označuje družbenokulturne naloge"; ostala polovica se je zavzemala za DSP kot interesno združenje, ki skrbi za "stanovske dosežke". Mojega stališča ni zmož deliti - niti ne razumeti - nihče. Bi ga Strniša, če bi še živel?

Zanimivo: 1999 (sva tedaj z Alenko izstopila iz DSP? a že desetletja prej se v DSP nisem udeleževal) je skupina okrog Toma in Janija Virka, Kosa mlajšega, Bogataja, Bratoža - radikalni trgovci - razumela, kaj je postalo DSP: interesno združenje, ki naj zastopa promocijo svojih članov; vsak od njih ve, za kaj mu gre: za denar in imidž, seveda s pomočjo družbe, ki je reducirana na sredstvo pridobivanja obojega. To je smer, ki je paralelna smeri prej omenjenih univerzitetnih znanstvenikov (na Fakulteti za družbene vede, vse bolj tudi na Filozofski fakulteti): konec (nacionalne družbene) zgodovine, družba kot instrumentalizirana ustanova. Sedemindvajset takoiimenovanih Neodvisnih literatov je hotelo prevzeti DSP v pravkar omenjenem duhu, zato je postavilo članstvu pri volitvah za predsednika in odbor takšno - z njihovega stališča edino primerno - vprašanje: "Kdo bi najbolje zastopal vaše interese?" Skušajo uvesti tudi v DSP metode, s katerimi so zavzeli vodilne položaje na televiziji, v založbah, v Ministrstvu za kulturo itn. Jaklička omenja te metode kot "grozilno anonimko in kolobocijo". Odzunaj je res zgledala kolobocija, so dobro vedeli, kaj hočejo in kaj delajo: popolno oblast, da bi iztrgali slovenski družbi čim večji del kolača zase. Tudi to je legitimen del današnje slovenske družbe, ki je lumpen liberalna družba-postmoderna.

Peršak in mili blebetači okrog njega (Peršak ne sodi med cinike) pisarijo v Memorandumu tudi tole, kar bom navedel; morda še kaj hujšega, a tega

ne poznam: "DSP ni neki običajni računski uporabnik (javni zavod ...) ..., temveč je v prvi vrsti dejavnik civilne družbe in hkrati že sto in več let opravlja zelo obsežno in pomembno delo za uveljavljanje slovenske književnosti ... ves čas v korist države oziroma naroda." Bravec, ki ga ni, bo morda zdaj še jasneje uvidel, kako prav je bilo, da nisem šel po družbeni poti. Danes se je do kraja razkrilo, kar sem predvideval že sredi 80-ih let, to je pred dvema desetletjema, in potegnili praktične, eksistencialno personalne konsekvence iz svojega spoznanja-odločitve, saj sem že tedaj dejansko izstopil iz družbene in kulturne javnosti; letos sem ta izstop le do kraja zaostрил. Kulturne grupe, ki so izšle iz leta 1983, so: novorevijaška, ki se je politizirala v današnjo slovensko desnico; wirkovska, ki se je komercializirala v literaturo za trg; in peršakovska, ki ničesar ne razume in ostaja v DSP, kakršno je bilo pod Trstenjakom. Kako naj bom član katere od njih? Večina utilitarno-interesno delujočih izobražencev-literatov kombinira vse tri, kakor jim paše.

RSD je podrobna in na empirično-singularni analizi SD utemeljena analiza, kaj pomenijo danes "civilna družba, narod in država". Civilna družba, za katero sem se zavzemal tudi jaz, bil sem eden prvih njenih utemeljiteljev-zagovornikov – a na eni ravni, na ravni boja za liberalno družbo, ta boj je bil nujen –, je postala poskus uveljavljanja neuspešnih ali nerodnih, tistih, ki v današnji slovenski družbi niso uspeli. (Peršak je skoraj na vseh volitvah kot politik propadel. A tudi Bučar. Nič nisem vesel, da me spravlja Kreft v trojko z Bučarjem in Tinetom Hribarjem. Tadva sta politika, oba neuspešna, a ne zato, ker sta prepoštena, ampak ker nista dovolj radikalno stavila na politiko, s sabo nosita preveč odvečne prtljage, Bučar krščansko univerzalno humaniteto, Tine Hribar lastne izmisleke o svetosti. Propadla sta, ker sta bila preambiciozna, ne pa pregloboka.)

Civilna družba je okrog 1991/92 odpadla, to je bilo že tedaj ugotovljeno. Vrnitev v naravno kulturno pravno meščanstvo iz 60-ih do 80-ih let 19. stoletja ni mogoča, vsaj v tem zgodovinskem ciklu ne. To temo sem analiziral podrobno v podnizu **Čitalniška dramatika** na primerih čitalniških dram (od **V Ljubljano jo dajmo** do **Svoji k svojim**), v šestih knjigah. Kot nihče sem se poglobil v model naravnega kulturnega pravnega meščanstva in njegovih idealističnih predpostavk, ugotovil, kako so se razkrajale v romantični dramatik, Tavčarjev **Gledjević**, v realistični dramatik, Kvedrove **Pravica do življenja**, prišle do indiferenciacije v Cerkvenikovi dramatik, **V vrtincu**, do izpraznitve v avtizmu, **Zastori-Goga**. Današnja slovenska desnica

(Šeligo itn.) si umišljajo, da se da vrniti dramatiko NOBD-SPED, seveda v reinterpretirani-rekonstruirani različici, a sami ne verjamejo temu; zato so tudi sami reistični manipulanti. Kar je predvidel Govekar v **Šarivariju** 1911, je radikalizirala reistična megastruktura zadnjega pol stoletja. Civilna družba pa svet Filipčičevega **Veselja doma**? Slovenski narod pa svet Rudolfovih **Spodrsnjenih možganov**, svet Vasleta, Slivnika, Miše Molka, Karduma, ki ima smrt tolikerih v njujorških nebotičnikih pred dvema letoma za estetski show?

Slovenski narod in slovenska država tvorita skupaj slovensko nacionalno državo kot fašizem; se tega ubogi Peršak sploh zaveda? Še Šeligo se je ustrašil svojih fašistoidnih konsekvenc pa se od Mussolinija vrnil k svojim začetkom, k new age, k **Tomaževemu Evangeliju**, s katerim je nabutal svoj **Izguljeni kufer**. Ne zmore pa potegniti še ene konsekvence, tiste, ki sta jo Filipčič in Rudolf oz. Lovrić v komediji o tem, kaj je znotraj liberalne družbe-postmoderne new age kovčeg: **Afera povhn kufr**.

3

Zastavlja se vprašanje: koliko človek že vnaprej sluti, kaj bo; koliko je (bit) glede na to, kaj sluti, kaj čuti v sebi kot potencial in pred sabo kot udejanjenje tega potenciala. Nihče ne živi - celo ne more živeti - le kot zdajšnja bit, sama s sabo identiteta. To bi bila točka absolutnega avtizma, pa še ta ni mogoča, ker je avtist človek, ki sanjari o vsem mogočem, se ima za vse mogoče, ker je sam le v svoji želji-predstavi. Sebe kot ožjo identiteto (identiteta z identiteto) presega s sabo, kakršen je v sanj(arij)ah-željah, ki pa niso stvarni potencial, ampak psevdopotencial. Posebno vprašanje je, ali je človek sploh zares prešel meje svojega avtizma; ali ni vse, kar se dogaja, dogajanje v sanja(rija)h-željah, torej znotraj avtista-avtizma. A ne glede na to - seveda k crucialno - vprašanje se da najti razlike med avtistom, ki čepi-čemi doma (pri sebi) in si vse, kar se dogaja - naj bi se dogajalo -, le predstavlja-zamišlja (**Debelušček, To-maš**), in človekom akcije, ki svoja dejanja zapisuje v objektivni svet, osvaja, žre, določa, spreminja - ne le - družbo-zgodovino (Karl Veliki, Aleksander Veliki, Krim in Junak, **Rojstvo in Vstajenje**).

Prestolarjev sin, ki ga oče obožuje, Vojak ("je tak fant, da bi jih petnajst tisoč sam podrl s kopjem", čeprav se zaenkrat še "mame drži"), se dokaže kot realen lik, če ne prej pa tedaj, ko oslepi in pobije lastnega očeta; levi revolucionarji dr. Marka (Natlačena) po Krištofovi (Kardeljevi) volji-ukazu, **Justifikacija**. Nastajanje držav, umori itn. so objektivni dokaz, da vse ni le zdelo-privid. Še močnejši dokaz je trpljenje, ki doleti človeka v stvarnosti; prej ko prej se vsakdo sreča s stvarnostjo kot trpljenjem (svojo mejo, mejo svojih sanj-želj), recimo Berta v **Pravici do življenja**, ko izve, da jo hoče starec Ponikvar poročiti-kupiti, njen lastni oče, ki mu je brezmejno zaupala, pa prodati pohotnežu, ki-ker je trgovsko uspešnejši. Temo je lucidno razvil Rudolf v **Kserksu**, kjer ne vemo, ali je to, o čemer Kserkses govori, le retorika avtista, ki je prepričan v stvarnost svojih fantazij, ali objektivna družbena stvarnost. Včasih je ta meja zabrisana, že Calderon jo je tematiziral v **Življenju-snu** in Grillparzer v **Snu-življenju**.

Tudi Cankar je trčil nanjo in jo uprizoril; kaj vidita umirajoči Poljanec in najstnik Dioniz v Cankarjevi **Vidi**: bodočo realno levo revolucijo ali privid? Bila je - bo - realna, Krim ubije Harza, Mato ubije Ehrlicha, **Človek, ki je umoril Boga**, a bila je tudi zamisel-privid, levi revolucionarji pa ne le utopisti, ampak avtisti, vendar krvavi avtisti, avtisti-klavci. Je ta paradoks mogoč? Zakaj ne? Človek je homo multiplex. Ena vloga levega revolucionarja je bila avtist - kot ud kolektivne identitete-Partije -, druga klavec, tudi kot ud kolektivne identitete-Partije. Poleg tega je bil še utopist, tudi kot ud kolektivne identitete-Partije. Partija ni le to, kar je (bit); je (bila in še bo) tudi projekt-sanja, ki naj bi človek z njo uresničil novi paradiz, morda celo dosegel drugost.

Med eksistenco-vlogo Norcem in eksistenco-vlogo Kamnosekom je - mora biti - notranja zveza. Norec v zaporu se še ne zaveda, da bo postal - telesno poškodovani - Kamnosek, a hkrati Prestolarju pripoveduje svoje videnje; od Prestolarja terja: "Mi daš rjavi žebelj, da ga zapičim v strop!" Nanj se bo skušal obesiti. Res le obesiti? Norčeva želja ni enoumna. Administratorka **Čeveljčkov** ima za cilj zgolj samomor-obeseenje. Postala bo, kar hoče biti in kar misli, da v potencialu že je (ožja identiteta, identiteta z identiteto), le s smrjo; tedaj bo konec razcepa med telo in zavest, med obstoj in trpljenje. (Truplo je reč, mortalizem reizem.) Administratorka (enako kot takratni Dominik Smole) ne vzdrži razpona v sebi, zato ne zmore več v razcepljenega dvojčka in skozenj v verskega dvojčka-avtorefleksivnega dvojčka. Smrt je kot

reč tudi svojevrsten avtizem: avtizem brez sleherne zavesti. Že sam avtizem je spačena zavest, zavest-blodnja; smrt pa je blodnja brez zavesti. A kako naj blodnja brez zavesti (brez avtorefleksije) ve, da je blodnja? Če o sebi ne ve nič, je reč; tudi entropija. Je na način ni. Tudi entropija se da opredeliti kot je=ni.

Dominik Smole se je znašel na svojem in sploh koncu neke poti. Kot Tone je pot obetavno začel, po njej potoval, **Potovanje**, a kot Administratorka jo je četrto stoletja kasneje zaključil, tudi v **Igri za igro**, kjer je igra nadomestno ime za izgubo stvarnosti in resničnosti (za igro, vlogo, jezik). Smoletov konec pa je le en in njegov konec, ne konec SD, slovenske zavesti, človeka. Dve desetletji po **Čeveljčkih** napiše Dovjak **Pipina**; v njem samomor bistveno preosmisli. Kar namerava Norec, ni absolutna identiteta kot avtistična identiteta-reč, ampak razcepljeni dvojček. Žebelj naj bi mu glavo razcepil. Za Dovjaka in Norca je ravno to slabo, da je vse preveč le ožja identiteta, le Eno. Naj je glede na svoje norčevstvo Norec dvojniki-pajac, je s tem, da uganja pajacarije – da je igra, vloga, jezik –, le psevdo ožja identiteta oz. avtistični dvojniki; tu se dvojniški avtizem in identitetni avtizem stakneta.

Norec kot-da z avtorefleksijo že vnaprej pozna Pučnikovo napačno pot, po kateri je šel ta 1990 oz. že s sanjo v zaporih 1959 in 1965. Ve, da bi ga Simonov upor vrnil v upore Krima in Junaka (v NOBD-SPED), s tem v stanje pred ekskluzivnima dvojkoma-državljsko vojno na trojnem hipermodelu-krogu; temu stanju (arhemodelu dvojkov) bi nato spet sledilo stanje arhemodela dvojnika, krog bi se vrtel naprej in nazaj, onanija, tipična za avtizem (za avtistično človeštvo, ki je identitetno človeštvo). Iz zapora v državi Pipina Malega je treba priti drugače. Ne sanjati o samovladi ljudstva, kot načrtuje Simon v **Aferi**, že Maks v **Kralju**, ampak stopiti naprej, drugam.

Norec ne prosi Prestolarja za nož ali meč, da si bo izsekal s silo pot-osvoboditev iz ječe, kot zaporniki v **Preizkušnji**, Frenk, Vid. Ve, da je Meč z Zvezdo (ali s Križem, kakršnega ima Junak v **Vstajenju**) zabloda. A prav tako ne pričakuje rešitve od katoliškega boga, ki bo – naj bi – poslal Petru v ječo angela (ne Pijanega angela, ampak angela Zaščitnika-Varuha) in Petra osvobodil skoz steno, kot je fevdalnega Krista vzel v nebo. T(akšn) o pričakovanje imata Dovjak-Norec za new age-science fiction, za zgodbo iz horror filmov o čarovnikih. Takšno rešitev si želi – jo zares pričakuje? – Šeligo v **Triptihu**, kjer leta mala uradnica Agata ponoči po zraku kot čaravnica; in v **Skaku**, kjer mestni marginalci z new age obredi pripravljajo

soroden scenarij. – Ne verjamem, da je bil Šeligo kdaj zares tako za luno, da bi verjel v takšne hokus-pokuse. Se je pa spogledoval z njimi, očaroval tepce, se delal, kot da vanje res zaupa. Šeligo je bil od nekdaj preveč stvaren politik, da bi ne razločil pravega od mačjega zlata. Seveda če je uspeh v politiki pristno zlato. Za Šeliga očitno je. Za Dovjaka ne; zame tudi že v 60-ih letih, ko je Šeligo začel s svojim magizmom, ne. Dovjak-Norec ubere(ta) tretjo pot.

Norec: "O, žebelj, sem gor te zapičim, da bo svetloba laže k meni prišla. Sanjam" (!), "da sem v Chartresu gradil tako cerkev" (sem gradil, pretekl(ik) ost), "ki je imela za celo polje pšenice oken. Skoz okno pride svetloba." Morda sem celo sam Dovjaka zavedel k temi-rešitvi s svetlobo. V korespondenci sem mu omenjal svoje vsakodnevno zahajanje v NotreDamko in stapljanje z njenimi rozetami, tudi gotskimi okni v Chartresu, kjer sem prvič doživel moč svetlobe nad temo že leta 1985, ko je bil zunaj močno deževen-meglen dan, niti vrhov obsekanih cerkvenih stolpov se ni videlo, v cerkvi pa je žarelo-blestel na milijone draguljev. Brez tega doživetja, ki me je vodilo kot navdih-cilj skoz desetletja, ne bi prišel do sem, kjer sem: do onkrajnosti para Svetloba-Tema. (Da je v Norcu del mene, se vidi tudi iz podatka, ko pravi Prestolar Norcu: "In še zmeraj žreš kislo mleko." Dovjakova tašča Snežna Šlamberger Gogala je bila tedaj, ko sem bil ravnatelj Drame SNG, novinarka pri Ljubjanskem dnevniku, skrbela je za kulturo. Tedaj se je vedelo, da dopoldne za okrepčilo ne pijem, kot Štih, vina (dva deci ga je naročil iz bifeja), ampak kislo mleko ali jogurt; menda sem to dejal celo v nekem od čestih intervjujev.)

Norec ni le videc, ki v duhu vidi, da bodo zidali gotske katedrale; njegova vizija je globlja, on razume, kaj naj bi bila takšna cerkev, in okrog vogla čuti-napoveduje, ne da bi to vedel, da jo bo zidal sam. Norec vidi nekatoliško cerkev ali pa cerkev novokrščanstva, kot sem ga bil zastopal okrog 1990 jaz. "Še kurba ima v tej cerkvi svoj steber in svinje bodo skozi na trg gnali." Odrešenjska KC je za vse ljudi, torej tudi za kurbe, kot je bila Marija Magdalena, za rimske stotnike, za cestinarje; te tri like sem tedaj često in rad navajal kot primere Nove KC-Odrešenjske KC. (Ne pa Cerkev za posvečene, za korarje v Šenklašču, cerkev iz **Blejk**.) Svinje v cerkvi so nadaljnja radikalizacija mojega krščanstva, ki pa je šla najbrž že čez mejo krščanstva. Gre za zamisel smetišča-stranišča kot kanala za odrešitev, po katerem da je odšel Jezus Kristus po smrti-križanju. Ta zamisel je bila logična

posledica moje terjatve o izločitvi svetosti iz cerkve in iz KCe. Dovjak me je dobro razumel: svinje so znak-simbol za umazanijo, greh, celo za hudiča (za demone). Norec pribije: "To je prava cerkev, ki ni bila ločena od neba." Paradoks: nebo=svinje, svetnica=cipa. Ta identiteta (identifikacija) vodi v razcepljenega dvojčka, spet paradoks, saj greh ponotranji, nastane zavest, da je človek oboje: nebo in pekel, idealizacija in demonizacija.

Pipinov brat Karloman – ta, ki se umakne v samostan – tudi ni prava pot; je le zavest o tem, kako lahko Norec Pipinu koristi; če bi Pipin poslušal brata, bi vrnil Norca iz zaporu v njegovo nekdanjo eksistenco-vlogo, in do Kamnoseka ne bi prišlo. Karlomanov nasvet je stranska in napačna pot. Karloman bratu: "Kljub očetu ne drži norca v ječi! Imej ga ob sebi, da ti pove, ko se boš pokrival z zlatim plaščem, da si le povzpetni majordomov sin in ne bog." V takšni vlogi je – bi bil – Norec le v službi družbe. Kot je Varuh človekovih pravic, ki s tem, da opozarja na napake oblasti in jih pomaga odpravljati, to oblast podpira. To je bistvena razlika med nama z Matjažem Hanžkom, med očetom in sinom. Oče se vse življenje trudi držati se stran od oblasti, skoz desetletja izdeluje drugenjsko etiko, sin je postal, hōti ali ne hōti, predstavnik današnje slovenske oblasti, čeprav si to resnico prikriva, vlogo Varuha človekovih pravic ima za oblast nad oblastjo, za vzvišeno moralno instanco nad banalno oblastjo.

Po vmesnem prizoru na dvoru se vrne drama v klet-zapor. Tudi ta menjava kaže na struktur(al)ni ritem človekove poti: enkrat v zaporu, drugič na prestolu. Pred vojno Kardelj, Kidrič v jugoslovanskih ječah, po vojni Vodji Jugoslavije-države. Ivan Krefl – **Kreflova kmetija** – v zaporu, to je predvojni Vincent iz **Kongresa**; povojni Vincent minister, šef Partije, Ivan Potrč kot član centralnega komiteja, Jože Potrč kot kulturni minister. Politični-partijski vodja se celo v isti drami – po vojni – znajde enkrat v oblasti, drugič na Golem otoku; Potrčeva drama **Na hudi dan si zmerom sam**. Napoleon je iz cesarja padel v jetnika na Sveti Heleni, Lear iz **Kralja** v begunca-izgnanca-marginalca, v družbi z Norcem, pod norca. (V Shakespearju je vse, so vse eksistence-vloge, vsi dogodki, družba-zgodovina in drugost.) A ta vidik v **Pipinu** Dovjaka ne zanima.

Tudi v naslednjih Norčevih izjavah se meša radikalna desakralizacija krščanstva s stereotipi časa, fevdalne KC, ki pa se jih da primerno reinterpreterati/rekonstruirati; prav to v tem komentarju počnem. Prestolar Norcu očita: "Po kislem smrdiš, po kislem mleku!" Kislo ni sladko; kislo je poteza neprimernega,

skoraj grdega, vsekakor neokusnega; kisló je prav za prav skisano. Norec razloži, da mu je ravno to prav: "Mar ni bil" (preteklost) "ta smrad vonj prihodnjih dni svobode, ko gre človek iz gnoja, v kar se je spremenilo to telo, v nebo?"

Izjava ima več plasti. Ena - najbolj povrhna - je tista, ki napove levo revolucijo, že kmečke punte, **Zoran**, nato (dramatika) NOB, ki izhaja iz Cankarjeve marksistične, levo-revolucionarne zamisli, glej **Blagor**, v katerem dela Ščuka za nosivce Pravega in svobode ljudi z dna, z ulice, dobesedno iz gnoja (proletariat; Krim iz **Rojstva** je kovinar, kot Tito in Leskošek, ročni delavec). Druga raven je krščanska teologija, ki uči, da je telo prah (gnój), duša pa gre v nebo; po Poslednji sodbi bo človek tudi v nebesih vstal kot telo (meso). Tretja raven je drugostna teologija: človek ne gre ne v nebo ne v pekel-zemljo, ne postane ne le duh in ne le snov. Zmore mimo obeh, skozi oba-par, v drugost. Tja pa gre skozi smetišče-stranišče.

Prestolar vrača herojske vrednote iz plemenske skupnosti-fevdalne družbe in moralne vrednote iz naravnega kulturnega pravnega meščanstva: "Moj glas je moj upor, ponos, možatost, samobitnost." Tu se je duševno oblikoval Pučnik. Prestolar: "Meni je vseč ta stol." Stol je znak, simbol za sveto trdnost družbe, še bolj kot krona in žezlo. Norec pa ve, da se je treba najprej osvoboditi. "Da sem bil" - bom - "svoboden". A kako? Tudi svobod je več. Eno oznanjajo Zoran, Ščuka, Krim, drugo reistična megastruktura z Rudolfom-Filipčičem (svoboden od vsega: libertinizem, ne biti **Suženj** ničesar, nobene **akcije**, nobene **Odločitve**, nobene zaveze). Zame ustreza le tretja resnica-razlaga: svobodno odpovedati se vsemu, oblasti, uporú, družbi, zgodovini, telesu, celo duhu, svoji samovolji (drža reistične megastrukture), vsakemu gospodarju, v temelju sebi kot identiteti. Osvoboditev od identitetnega bivanja-identitetnega mišljenja.

A ta osvoboditev je obenem samonapotitev človeka v iskanje drugosti. Priti iz zapora je premalo; primer Pučnik; Pučnik je sledil navsezadnje Kardelju, Kidriču. Ne kot despot, ampak kot nekdo, ki priznava družbo za najvišjo vrednoto. Je kakšna identitetna družba, ki ni despotska? Različne so le metode despotstva: kruta v stalinizmu, fašizmu, mehka-sladka v liberalni družbi-postmoderni. Med idealom fašistične nacionalne države in anarhije (**Vstajenjem** in **Sužnjem**) je razlika le drugostopenjska. - Prestolarja je zadelo, kar je izzival: ubil ga je lastni sin: bit ubije bit; ekskluzivni dvojček je sporvojni dveh biti. Če ne ubije Sin Očeta (Tanja Senatorja v **Ognju**), ubije Oče Sina (fevdalna KC, stalinizem: Tito Djilasa ali Hebranga, Kardelj Pučnika).

Norec opravlja s svojo privatno zgodovino; pravi: "S Teodorikom smo vsi ležali v eni sami postelji." Kot da je bil to čas tovarišije; **Aleksander praznih rok**, dramatika NOB. Dodaja pa: "Vsi enakih čudnih sanj, ki so se bile pustile slišati." Prvi stavek-del te izjave je normalen, celo konvencionalen: solidarnost vojaškega bratovstva je prastara; glej že **Tugomerja, Ljubislavo**. Drugi stavek pa vnaša nejasnost. To niso več sanje kot skupna velika zamisel marksizma-komunizma, **Svet brez sovraštva**, ki jih goji grupa leve revolucije dejavno, kot trden načrt. Kot-da so se te sanje osamosvojile, pustijo se slišati, ne dela jih slišne kolektivna identiteta. Niti ne vemo, kje so, od kod, **Oko**. Morda celo pritezajo nas-človeka, ki se ozavesti, da so nekaj novega-nenavadnega; starih sanj je sit, obrabile so se, pokazalo se je, da so pripeljale v slepo ulico, da so samoslepilo, **Dialogi, Noč do jutra**, že **Delirij in Steklo**. Nove sanje so skoraj že kot-drugenjske sanje.

Seveda to še niso prave drugenjske sanje; vsi Teodorikovi ljudje sanjajo še enake sanje; to je kvečjemu new age drža. Drugenjski videc vidi-čuti sam, ne v kolektivni identiteti. Le v prijateljstvu-sodelovanju z enim drugim, Kamnosek z Begavko (Dovjak z Nedo, Taras z Alenko). To bi rad Prešeren z Julijo, a jo je reinterpreteriral /rekonstruiral v nedotakljiv-nedosežen romantičen simbol kot prazno mesto, v katero je nato investiral svoje poljubne idealne želje. (Na zadnjem koncu tega lika je Slikarjeva zvezda Nedosežna iz **Črnih dnevov** oz. Deklica iz kokona iz **Kril**.) A Norčeva pot je prava: k sanjam mora, k tistemu, kar je zunaj družbe. Odpasti mora tudi Teodorik, Kocbekova **Tovarišija**, narednik Fric Vitomila Zupana, **Aleksander praznih rok**, vsakršno samoslepljenje ljudstva-kolektivne identitete. Človek se mora znajti avsolutno sam, kot Rajnik v **Ladji brez imena**. Nato pa iskati drugega. Najprej v romantični obliki sentimentalnega humanizma: Barbara Borisa, Boris Barbaro, **Angeli, ljudje, živali**. In naprej, drugam: kamor je šel Norec skoz Kamnoseka. Po poti, ki je na ravni posameznikove personalne zgodovine, sicer pa zunaj časa; Norec: "Sem zdaj, včeraj ali jutri?"

Izkušnja s trpljenjem, s preganjanjem-terorjem je koristna; morda celo nujna. A ne zato, da bi se človek reinterpreteriral/rekonstruiral v Mučenca, Jezus Kristus na križu, ubita Krim in Nina, Ehrlich (**Človek, ki je umoril Boga**) in Kristus v **Obsodili so Kristusa**, Gubec v **Puntariji**, že Tugomer v Levstikovem **Tugomerju**. Človek mora skoz izkušnjo trpljenja-križa, a se ne ustaviti ob nji. Križ je lahko izredno močen zapeljivec: zvabi v užitek v trpljenju, v mazohizem. Tudi teror-despot more postati zapeljivec: zvabi v

Upor, kot je Kardelja, Kidriča in Pučnika. Človek se mora ogniti obema pastema, Scili in Karibdi, viktimizmu in revolucionarnemu aktivizmu. Izkušnje tega tipa mora reinterpretirati/rekonstruirati v vednost, da se ne sme tu ustaviti, da je prava pot onkraj njih.

Dovjak razume tudi to. Norec pripoveduje svoje srečanje-izkušnje s Pijanim angelom, ki je prihajal v Francijo že za časa kralja Teodorika: "Je močen. Pameten. Neviden. Tih. Tapravi angel." Angel=hudič. "Ne šepa, ampak na obe nogi krevlja." In je preganjal, mučil, urejal - kot papežev odposlanec, torej kot legat boga-hudiča. Kardelj, Kidrič in Pučnik so se zakavljali z njim, Kardelj, Kidrič s Koroščem in Hacinom, Pučnik z Borisom Kraigherjem, ki je zamenjal Hacina (Haceta s cilindrom). Norec pa je vedel, da je Pijani angel (teror) blodnja: "Ni bil norec, ergo ne bo tapravi človek. Privid, privid, privid, privid, privid!" Resnica je drugače. Kje? Skoz privid: "Mar ni privid mogoč le včasih, ko sem norec?" Tako je. Človek more le skoz lik norca - posledično v **Pipinu** Norca - in skoz igro prividov post(ja)ti drugi človek kot slutnja drugosti. Prividi se preosmišljujejo v videnja, videnja v drugenje.

Norec slutí, kakšen privid hoče imeti: "Menda je zdajle res, da sem bil norec, če bom imel privid." Norec govori kot v prividu: "Zemlja je norček sama sebi, nemara. Se bo stisnila vase kakor tista riba, ki strese." Riba Faronika, ki je naslikana v župnišču Janeza Potrebuješa, **Plebanusa Joannesa**. Norec vidi kataklizmo zemlje, če ne vesolja; jaz tudi. Pričakujem jo, želim si jo. Kajti le če bo prišlo do katastrofe, bo morda konec identitetnega bivanja, vladavine boga-hudiča. A apokalipsa vesolja ni odvisna od mene, prevelik zalogaj je zame. Lahko pa vplivam na svojo personalno katastrofo. Jo kličem, izzivam, metodično pripravljam. Norec jo je, kot omamljen od čudnih sanj. Tudi jaz, skoz vse življenje. Že nevemkolikokrat sem jih doživljal, male kataklizme, ki so se zmerom razkrile kot (male) apokalipse, iz njih sem se zmerom prebudil sicer v nove sanje, a notranje krepkejši, trdnejši v iskanju drugosti. Že v detinstvu, nato prvič zavestno tvegajoč 1958-59, ko me je zadel zapor, izguba službe itn. Pa 1964. Pa 1970. Pa 1975. Pa 1986. Pa 1996.

Vsaka takšna preizkušnja - srečanje s koncem, s smrtjo, z možnim-verjetnim neuspehom-porazom - me je naredila (me je ustvarila kot) novo eksistenco-vlogo. O tem govori Norec: "Nekoč sem bil dojenec, svetovljan in prav čudno pisan gospod. Kakor sama zemlja pisan" - Zemlja je ime za pluralnost, za

homo multiplexa – "Zelen, rumen, moder in rjav! Zdaj pa sem bled. Kaj sem?" Pride hip, ko se konča homo multiplex oz. človek kot samostojna avtonomna posamezna oseba, eksistenca-vloga. Ko se ves osredotoči le v eno točko; ne v monolitnost, ampak v odločitev, da zapusti identitetnega človeka, v katerem je tudi dvojniki pluralnost; da se ves nameni le enemu poslanstvu: iskanju drugosti. Norec prihaja v to točko, čeprav bo potreboval še veliko, da jo bo dosegel: na pokopališču-blodnjaku-smetišču, obujen od Begavke, v kateri je ljubezen do drugega. Za zdaj šele destituirana sleherno trdnost starega tipa, opravlja orientacijo, ki jo daje križ(išče), koordinatni sistem. "Zgoraj, praviš? Sem res zgoraj?" Nad ljudmi, obešen. "Spodaj sem, to se bom že enkrat spomnil."

Skozi spodaj-podzemlje-blodnjak, ki je edini pravi hodnik (ne tisti iz televizije in **Hodnika**), bo – morda – prišel naprej, drugam. Tine Hribar ni prišel, ustavil se je v žalosti vladarstva, ki je nemoč pohlepne posamezn(ikov) e identitete. Dovjak kaže pravo pot. Tudi Strniša, Dominik Smole in Primož Kozak so jo. Ponosen sem, da sem imel in imam take prijatelje-sodelavce. Tudi – in predvsem – Alenko, ki zna govoriti jasno kot nihče. V **Srečni vasi** sporoča: treba je proč, od-iz tega sveta. Do tedaj, ko bom odšel – bova odšla –, pa bom artikuliral poti od dojenca do ... do?

Norec je v prvem delu drame, dokler je v ječi, negotov, a pripravljen: "Namenil sem se bil, da bom pomešal čase, da bom nor, resnično nor", nor za drugost, "pa so mi časi naklonili preveliko čast in mi prinesli prostor na pladnju, kakor tale kamen, ki je bil nad mano." Vidi kamen, katerega bo klesal. Kaj sva (bova) izklesala z Norcem, kaj bomo izklesali vsi trije z Dovjakom? In Neda in Alenka?

V 7. prizoru pride Prestolar, ki le ni bil povsem v ječi, ampak pred njo – le v kleti (kolikšna je ta razlika?) –, na dvor povedat, kaj se je zgodilo z Norcem. "Norec si je z žebljem glavo razklal. Poskakoval je in poskakoval", dokler se ni "v žebelj zabil, da mu je glavo na pol preklalo."

Plemstvo se o tem sprašuje-pogovarja na lahkoten – ironičen – način; Prestolarka: "Nezaslišano! Nedopustno!" (Kot da bi slišal Ruplovo soprogo. Gospa ministrica se spreneveda.) "Nedostojno grajske kleti." Da, to je pravi izraz: človek mora paziti na svoje dostojanstvo, ki je le nadomestno ime za dostojnost oz. spodobnost-dostojanstvo (Spomenka Hribar). "Dve glavi na enem telesu! Škandal! Čarovništvo. Neumann!" In pokliče škofa, da bi opravil s čarovnikom, v kar so plemstvo – dvorjani – v hipu reinterpreterali/rekonstruirali Norca.

Posmeh Norcu (kolikokrat meni) se nadaljuje – Konkubina: "Mar je že ni imel ves čas razklane?" Ugotovitev celo drži; že odkar je bil norec, je bil razcepljeni dvojček, torej v možnosti, da preide v iskanje drugosti; le verski dvojček mu je še manjkal. Najbolj cinično posmehljiv je škof, logično; kar vidim Stresa pod monduro Neumanna: "Norčeva kapica je bila resnično kakor razklan cvet." Kapica=glava. Kapica=Kaput=Kapital; Oblastniška KC ne vidi duše, le (ob)last. Bertrada, Pipinova žena: Cvet, "ki ne ve za svoje stebelce." Bravo, svinje! jim ploskam. Pa se ne bodo enako pogovarjali komunisti, ko bodo na oblasti, če bodo po naključju duhoviti? Praviloma niso bili oz. ne bodo; z izjemami; Kidrič si je dovoljeval podobne cinizme. Bolj večji so v ironiji liberalci. Lumpen surovi Jelinčič je le vrh tega zajedljivega, prepotentnega, samovšečnega, cenenega sloga, ki dosega v srednjeveškem plemstvu aristokratski stil; ubogi Medved ga v svojih psevd aristokratskih dramah ni znal povzeti, bil je duhovit kot moj škorenj in suveren kot sosedova kibla, glej naivno najstniški ton diletantskega **Cesarja Friderika na Malem gradu**.

Neumann naredi iz zadeve takoj korist za KC, a na ciničen način, ko identificira gospodarja fevdalnega Krista in gospodarja kralja: "Pokažite žebelj možem v vaseh." Kot križ. "Jaz bom z vami in jim bom zaklical: ,To je Gospodovo!'" Igra na dvoumnost izraza Gospod. "Pa še lagal ne bom, kajti vsaka reč med temi zidovi je vaša." Od nastajajočega kralja, Pipina, dejansko Karla Velikega, ki prihaja iz ozadja in bo kmalu povsem zasenčil malega očeta. Plemstvo/kler sta res lahko blok, oba trdita, da je vse Gospodovo; skregata se šele tedaj, ko si plen delita; tedaj se vname vprašanje, kdo je pravi gospodar, Papež ali Cesar? Katoliški bog seveda; a ta je teže ujemljiv. Zakaj bi se razodeval le prek papeža? Zakaj ne v sleherniku, ki je kristjan? Tu zastavi Luter oz. že Hus ali Wiclif. Z bogom se da krasno manipulirati. Senior Kos se dela, kot-da tiči gospodar bog enkrat v Partiji, njegov posrednik je Ciril Zlobec, drugič v KC, njegov posrednik je Rodeur.

Za Škofa-KC je vse prazno mesto, v vse lahko investira, kar hoče najmočnejši. Na tem mestu spregovorijo o ponarejeni temeljni listini; o nji kasneje. Vse, kar je (bit), temelji na potvorbah. KC je mnogo bistrejša od Tineta Hribarja, ki išče pristno sveto bit in je žalosten, ker je ne najde, ker trči le na prazno rit, na luknjo-nič. Neumann zasluti priložnost nove manipulacije z ljudmi; a šele Pijani angel jo utilitarno izvede. Škof: "Žebelj je koristna reč. Lahko ga uporabimo dvakrat." Kot je fevdalna KC Jezusa

Kristusa. "Najprej ga zapičimo druidom v goltance", v 8. stoletju tudi Francozi še niso bili pokristjanjeni, še vse preveč so bili Galci-Kelti, pod vodstvom poganskih druidov. Žebelj služi tu namesto Meča (s Križem, dejansko s kapico). "Potem pa ga damo majordomu", Pipin Mali je zaenkrat še majordom, dokler ga papež ne potrdi za kralja, "da ga dvigne na vzpetem konju!" Kot ga je Konstantin Veliki. (Veliki je, kdor jih mnogo potolče.) "Bali se ga bodo", žebelj kot sekira-knuta, "to vam pravim, možje z vasi, enega samega zarjavelega žeblja", kot so se dve tisočletji enega samega lesenega Križa. "Kakor hudič križa se ga bodo bali!" Žebelj-teror. Za Neumanna, ki ni vrhunsko bister, odloča predvsem ali skoraj izključno teror. Priti mora umnejši Pijani angel, da bi strahovlado Žeblja-Noža dopolnil s fascinacijo Križa (Žeblja-Kamna, ki ga Kamnosek reinterpretira/rekonstruira v svete like idealizacije in demonizacije).

Naenkrat se tudi ostalim posveti – Bertrada: "Pipin, potegni žebelj iz norčeve glave in postal boš kralj!" Poanta pa je v tem, da hoče imeti Norec žebelj v svoji glavi: da bi se reinterpretiral-rekonstruiral v razcepljenega dvojčka, da bi se tako odprl pravim sanjam-videnju. Da bi nehal biti norec in postal Videc. Soočeni smo s temeljnim preobratom človekovega sveta: človekove zgodovine v človeka zunaj zgodovine, dvorjani pa brijejo iz Norca, ki je izzval ta preobrat, norce. Na Prestolarjevo ugotovitev: "Gospod norec umira", ga že ironizirajo: "Uporablaj ločila, ko nagovarjaš majordoma!" Izjavo se da brati namreč na dva načina; prvi: Gospod, norec umira. Drugi pa je brez vejice, zato je mogoče slišati: "Gospod norec je, ki umira." Za Pipina, ki je premajhen za uspešno vladanje, je problem pretežak: "Neumann, uredi! Proč! Proč! Hočem imeti mir!" Pipin se umika. Prestolarka mu pomaga k umiku, s tem da se vsemu posmehne, vse olajša; Voduškova tema o britju norcev, glej sonet **Poet v zadregi iz Odčaranega sveta**.

"Ampak prepelice so še tople. Cel pladenj jih je." Konkubina: "So z rožmarinom pripravljene. O, kako ljubim vonj te cvetlice." Prestolarka: "Mar ni rožmarin grm?" Konkubina: "Rožmarin je samotni grmiček, ki rase od vseh zapuščen", aluzija na izoliranega Norca, "in slej ko prej vzcveti". Kot bo Norec v rožo v kamnu. Ni gotska roseta rožni grm-rožmarin? Konkubina: "In kako diši." Na tej ravni je estetsko maska za zlo; Prestolarkina vnukinja režiserka Hočevarca, za katero je režija insceniranje imidža in kostumiranje, dodaja: O lepota zla! Neumann je škof-estet, kot Capi: "Khm, čeprav so njegovi cvetovi majhni, dišijo po morju!" Križ po sveži smoli, če je narejen

iz macesna. Prestolarica predstavlja internacionalno kulturo, kot Partljič, ki zna angleško in rad jé: "Že Grki so z rožmarinom pripravljali slastne jedi." Konkubina zastopa dr. Tekavčičevo, ki je zdravnica, kot članica ZLSD gotovo zeleno-eko skrbna mati: "Ampak za dlesni, če se ti vnajejo, je najboljši žajblov list." (Skladnost besed in dejanj: soproj dr. Dinovski je kot minister za socialo zastopnik revnih, oba s soprogo dr. Tekavčičevo, ki je podpredsednica mestne ZLSD, pa sta (za) lani prijavila za skoraj 60 milijonov SIT dohodkov. Ni čudno, da tem levim mojstrom ubogi Brejček očita pohlep ipd., kajti sam si le liže usteca, posušena od zelene zavisti.)

Pogovor teče naprej v istem slogu; Dovjak hoče pokazati, kakšen odnos ima dvor do Norca, do teme, ki se z Norcem načenja. Konec pogovora je v ugotovitvi: "Vsak cvet se osuje in zgine." Kot se bo Norčev cvet – Norec kot cvet. Zdaj se porodi Škofu od vseh najbolj cinična domislica; ne ve, da je prav z njo v službi kot-milosti: "Še košček prepeličke, pa odneseva norčka na travnik. Cvetko med cvetlice." Umirajoči Norec, ki so ga dejansko ubili, naj dobi za grob zeleno naravo; Neumann je ustanovitelj Stranke zelenih. Škof ne ve, da je (bo) travnik smetišče, s tem blodnjak-kanal v drugost. Čez Norca so naredili križ, morda pa bodo uporabili njegov žebelj kot nadomestek križa. Enkrat kot Kljukasti križ, drugič kot Rdečo zvezdo. Škof in Prestolar gresta odnest Norca na travnik, ženski pa: "Pojdimo k reki gledat račke! – Račke! Račke imam rada. Sem vam že povedala", dodaja Bertrada, "da je zadnjič ena tako lepo stresla svojo perutničko, da so se kapljice vode kakor perle stresle v vodo. Kar zamislila sem se! Kar zamislila sem se!"

Kulinarika + občudovanje rož-ptic, te se nazadnje poje (račke so lepo užitne), daje fevdalno estetiko, ki jo reistična megastruktura (Hočevarca itn.) utrjuje kot edino primerno. Ne le fevdalna KC, tudi liberalna družba-postmoderna potrebuje Lepoto, da bo prikrila gnus, ki je zadaj; zadaj smrdi, spredaj diši. Po svoje je geometrična lepota (red-kozmos-polis-logos-etos-lepota), ki jo sam izdelujem v modelni skici-geometriji redov, popoln sistem simetrije: kristal. Gotska roseta je kristal. (Sardenko se je tega posebej zavedal, tudi odtod gladka lepota njegovih dram, dišeče rože v **Selskem angelu**. Ne diši lepa-nedolžno-čista Narda po svežini cvetlice? Si lahko predstavljam, kako je vznemirjala-privlačevala pedofila Sardenka; gotovo jo je delal po kakšni svoji učenki. Je spravil kakšno v obup, celo v obup, izgubljenost, samomor? Pripovedujejo mi zgodbo iz Rima o kleriku, ki mu pravim bledozeleni onanist. Ni le to; tovariša duhovnika je v Rimu

tako gnjavil z erotičnim-seksualnim zapeljevanjem, da je tega spravil do samomora. Lepota zla homoseksualcev. Je pa že Stresovo ravnanje bolj zdravo. Stres je tradicionalni Slovenec: mačist. Vlada, ne nadleguje. Edina težava, ki jo ima, je ta, da vlada le v marburški škofiji, ne v Sloveniji. Mar sanja vsako noč, kako se bo stresla zemlja, ko bo potres podrl sovražnikov dvor? To je pretres, ki ga čaka današnja katoliška desnica. Norčevega pretresa ne sluti. Zato ne opazi noben gledališki ravnatelj Dovjakove dramatičke, **Pipina**; in ne vedo literarni zgodovinarji kaj početi z **RSD**. Inkret je hvalil **RSD** le tako dolgo, dokler je računal, da mu bom koristil pri vstopu v **SAZU**; kapiral je ni bolje od mojega čevlja.

Na to je treba paziti pri sleherni lepoti, tudi pri **Geometriji redov**-modelnih skicah: da ne bi bila alibi-maskarada za nekaj, kar prikriva. Kaj prikrivam jaz? To je problem: da je človekova avtorefleksija le delna; nekje se ustavi. Kar je zadaj, mi je skrito. Tako tudi jaz maskiram, sem zapeljivec. To bi želel od sogovorcev: da mi razkrijejo, kar prikrivam, ne pa, da mi lifrajo na tone stereotipnih nasvetov! Razkriva pa me tudi Dovjak ne. Morda me je bolj Primož Kozak v liku Minskega, **Dialogi**, čeprav je bil na eni ravni kar se da krivičen; Minsky je oznovec, zasliševalec na politični policiji (**Partiji**). Vendar me je bilo pred skoraj pol stoletja precej laže razkrinkati. Tedaj sem komaj vstopal v svet-življenje, imel sem še polno samoslepil-ambicij. Danes me lahko razkrije le, kdor je prišel na poti drugenja dlje od mene. Je kje kak tak?

Pipin se pomeni s sabo, ugotovi, da Norca ne potrebuje. Gre za osrednji Pipinov (samo)govor v drami. Pipin ima celo zmožnost samospraševanja, gre za rudimentarno avtorefleksijo. A namen tega samospraševanja je prepričati se, da dela prav, kot dela; takšno samospraševanje ni mnogo vredno. "Norec umira. Je prav, da smo ga vtaknili v ječo?" Prav. "Je prav, da smo se mu odrekli?" Prav. "Mar nočem naprej brez norosti, z vso močjo?" Rad bi že, a ga je strah, ne zmore; to bo zmožel šele njegov sin, Karl Veliki. (Moj odnos do mojih sinov opisujem v **Spremnih besedah**. Zanesljivo ne bosta Karl Veliki; kakšni bodo vnuki?)

Torej: "Prav je! Prav! Odločen sem! Brez norosti, brez norih šepetanj." Brez tistega, kjer se človek šele začne preosmišljevat v iskanju drugosti. Pipin je model za Janšo, Peterleta, Drnovška, za vse, ki bi radi vladali: "Figura, ki združuje polja, hočem biti. Najvišja figura! Brez Norca. Više! Više!" Zdaj šele razumemo, kaj pomeni više ali višina-zgoraj. Ali pohod na

najvišji prestol sveta, kot je bil Aleksandra Velikega, ta pohod se posreči Karlu Velikemu, tudi Titu v okviru Jugoslavije, na ta način plezata tudi Šeligo in Jančar. Ali pa vidi človek zgoraj žebelj, katerega uporabi, da bi se razcepil in preokrenil v naprej/drugam. To stori Norec, ko skoči na-v žebelj, ki je zapičen v stropu. V tem pomenu je nebo – strop – vendarle rešitev.

A ta pomen je bistveno drugačen od pomena, ki ga daje nebu KC, poslušaj božično pesmico: "Glej, zvezdice božje migljajo lepo" in: "Odprto široko je sveto nebo"; ali tako nekako. Vraga je odprto; vraga lahko vanj spusti neumrljivo dušico z zakramentom pokopan hlapčič-verniki! Nebo mora biti najprej žebelj, da se človek kot identitetni človek (ožja identiteta) ob njem razkolje-razklene, šele nato more drugam, a skoz stranišče-blodnjak, ne navpično gor v nebesa. Navpično gor gre le skoz raufenk krematorija.

Pipin je kot kristjani, ki hočejo živeti brez negotovosti, to oznanja Norec, brez zavesti o ne-vednosti, s popolnim zaupanjem v katoliškega boga (v Vodjo). Ta drži je: biti vojak, fanatik, brez avtorefleksije. Sama načela, polno mesto-bit. (To je pričakoval od mene Sveti Justin: da bi bila moja knjiga kot sami vogelni kamni-skale enoumna, trdna. Nunc Klinc spod Jepe je terjal od mene isto, le nekoliko olajšano. Cilj: ožja identiteta kot absolutna točka.) Osnova za avtorefleksijo(dvojčka) pa je ravno negotovost.

Pipin ni bedak, le strah ga je. Sem in tja sluti v pravo smer, a se te smeri takoj prestraši. "Kako" više? "S praznim zamahom dostojanstva?" Sluti, da je dostojanstvo prazna gesta. Zmerom znova se vanj zareže vprašanje: "Je res prav, da norec umre?" Da – s svojim ravnanjem – Norca ubijemo? Ima privide, ki niso samoslepilo, le razrešiti uganke ne zna. "Črn oblak, ženska s trebuhom, razklana glava." Vse to se zares pojavi. A kaj pomeni Begavka, ki je ženska s trebuhom?

Opozarja se: "Zberi se, Pipin! Jutri mogoče že pride papeža Zaharije odgovor", odobritev ponarejene listine. In bom na konju. "Vihtel bom meč, ker moram." Res mora? Mora, ker je kralj, kralj pa (p)ostaneš le kot vojščak-zmagovalec. A zakaj bi moral biti kralj? Pipina pošteno drži slaba vest: "Za to" – vihteti meč – "sem rojen, vzgojen." A zmerom se da izstopiti iz ene eksistence-vloge, prestopiti v drugo; kot je Primož Kozak iz Ismene v Kristijana, **Afera**. (Pa se je deset let kasneje spet – in dokončno – sesedel.) Jaz sem izstopil iz cele vrste svojih eksistenc-vlog; v **RSD** te eksistence-vloge in te izstope podrobno analiziram in komentiram, skoz raznotere like dram. Človek se vsaj enkrat znajde v življenju pred temeljno

dilemo, kam-kako naprej. Pipin je ta hip v takšni dilemi. Ne rešuje je lahkotno. "In ti, črn oblak, k meni! Pomeniva se o nedorečenih stvareh. Povej, norost, ki ti je smrt modrost", namiguje na Norca, "kakšna je cena, ki jo plača najbolj visoka figura pod težo neba? Povej, Norec! Povej, kisli zadah! Ne umri! Povej mi, kaj bo, kaj bo!"

Vse je negotovo, vse odprto; kaj je res? Kaj mora človek storiti? Res ubijati – razsekati gordijski vozec kot Aleksander Veliki –, ali imeti dobre živce, znati potrpeti, na dolgi rok delati, predvsem na sebi, iti skozi vse preizkušnje-eksistence-vloge kot sem se trudil več kot pol stoletja jaz? Pipin je blizu resnici: "Kaj bo, ko postane dostojanstvo le težak brokat, svetleča krona le okras?" Na preprosti ravni je to razumel Vitomil Zupan v **Aleksandru praznih rok**. Aleksander Veliki se je odpovedal brokatu-kroni, vrnil se je v svojo partizansko tovarišijo, rad bi spet postal Miha iz **Rojstva**. "Kaj bo, kaj bo, če res mi sveti sedež podari maziljeni prostor ob sebi?" Zdi se, da Pipin vendarle ni navaden strahopetec, ki klone pod težo odgovornosti; da je sposoben postaviti si bistvene dileme, da celo prav vidi svojo prihodnost, le moči nima, da bi se ji odpovedal. Ni to Dovjakov odgovor na **Ojdipa**? Ojdip ni videl-vedel, kam gre, ko je ubil očeta na razpotju in Sfingo, v dilemah – razpotjih – je ubiral napačno (samoslepilno) pot, ker se ni zavedal nevarnosti prihodnosti, pa bi se je moral, saj je bil seznanjen s prerokbo! Je bil res tako samozavesten, da si je utvarjal, da bo ukanil usodo-bogove?

Goljevščkova je Ojdipov motiv nekoliko reinterpretirala/rekonstruirala. Njen Kancijan, **Srečanje na Osojah**, prav tako misli, da se bo ognil smrti, če bo šel tja, kjer je prepričan, da je ni, oz. če ne bo šel tja, kjer pravijo, da smrt je-bo. Če človek sledi željam, bo zmerom pripravil sam sebi past, željam pa sledi, če se ni sposoben odpovedati sam sebi kot identiteti.

Prav to je tipično za Pipina. Skoraj z gotovostjo ve, kaj se bo zgodilo z njim, če bo izdal Norca in s tem sebe. V obliki vprašanja to ve: "Bom sklonjen kakor glave podložnikov?" To ni še najhujše: biti hlapec; to ni bistveni problem. "Bom še najvišje?" Nič hudega, če pade(š); hvalabogu, če bi padel, kot Norec s stropa z žebliem v lobanji. "Je vzravnost res vzravnost?" Tu pa se vidi, da ga nese – da se sam usmerja – v napačno smer. Ravno vzravnost (tim. pokončnost) je zabloda. Kamnosek razkrije to resnico s tem, da je njegova drža skoraj strta, sklonjen je na deski-vozičku, telo mu je prebito-zlomljeno. Zlomljeno telo kot da je pogoj za iskanje drugosti. (Tudi moje, ki se sesuva od boleznistarosti?)

Pipin v samogovoru še naprej ponavlja ista vprašanja. Slutimo, kako bo nanja odgovoril: strahopetno. Tu pa ima izraz strahopetnost pravšen pomen. Pipina je bilo strah opustiti pot navzgor, k Aleksandru Velikemu, k ustanovitvi imperija. In je pustil, da gredo stvari – zgodovina –, kakor je to v družbi določeno; kakor jo načrtujejo papež, Pijani angel, nazadnje njegov sin Karl Veliki.

4

Preselimo se na prizorišče, ki ga dramatik označi kot "travnik umirajočih". Škof in Prestolar sta prenesla tja Norca oz. kar je od tega še ostalo. Imata ga za mrtvega, njegovo zgodbo – navzočnost v svetu, pomen – za končano. Zato se z njim ne ukvarjata več. Pogovarjata se o njunih problemih.

Škof prizna: "Želel sem vstopiti v zgodovino." Aluzija na Vidmarjevo knjigo **Srečanje z zgodovino** je nedvoumna; tudi na Kocbeka. Oba velika medvojna slovenska izobraženca sta ravno nasprotno od Mraka in Bartola, da ne govorim o Grumu, ki je že več kot desetletje molčal in se sam imel za neobstojnega (kot kulturnega izobraženca), že konec 30-ih let kazala izjavljala svojo željo po vključitvi v družbo-zgodovino, ki seveda ne bi bila navidezna politično-eknomnska zgodovina predvojnih strankarjev, ampak prelomna, v duhu leve revolucije, realizacija pozitivne utopije, nekako Blochovo **Načelo Upanje**. Kocbeku se opis tega srečanja kot empirično-singularnega konkretnega v medvojni NOBD **Večer pod Hmeljnikom** ni posebno posrečil, namesto zanosne eroike-agitke, ki bi delala živo zgodovino, je skrpucal opis priprave na volitve oz. razlago-utemeljevanje struktur(al) no nujne Sprave med partizani in Vaškimi stražami, med Partijo in KC, seveda tako, da so se stražarji vključili v partizanstvo-NOB; in to zamisel je utemeljil – ugotovil kot uresničeno – ravno tisti hip, ko se je dokončno podrla, jeseni 1943. Zdi se, da se je tedaj Kocbekov partizanski zanos že izčrpal; NOB agitko-eroiko bi moral napisati 1942, prav za prav jo je, s **Tovarišijo**, le da v obliki dnevnika.

Oba sta med vojno delala družbo-zgodovino, le da Kocbek bolj ekstatično, Vidmar pa preudarneje, z večjo distanco, zato na daljši rok. Po vojni je

razumel družbo-zgodovino kot svoje mesto v samem – reprezentativnem – vrhu oblasti. Sodil sem, da je postajal vse bolj privesek, zajedavec, alibi, sredstvo zgodovine Partije, tj. zgodovine stalinističnega terorja, vse bolj je izgubljal stik s tistim, čemur se je goreče zavezoval Kocbek 1942: slovenski levi revoluciji. S tem je odkrival nasprotno plat družbe-zgodovine: ne realizacijo plemenite utopije, ampak novi despotizem. Kot kak Mikuž je tudi sam postajal vse bolj podoben škofu Neumannu. Družbeno zgodovino so delali drugi, Kardelj, Kidrič s pomočjo zveri-Mačka. Vidmarju so dali prostorček ob sebi, grad (pri Tržiču), kjer je zbiral svoj dvor, ki je podobno ocenjeval aretirance in zapornike (Vitomila Zupana, Mrzela, Sirca), tudi odstavljenca (Kocbeka), kot Neumann in njegovi Norca.

Pipin je hiperkompleksno diferencirano bogata drama, polna aluzij in zvez na vse strani. Recimo tudi z **Ladjo** Vitomila Zupana. Ko je Vidmar objavljaj svoje izjave o srečanju z zgodovino, je Vitomil Zupan v zaporu družbo-zgodovino radikalno sesul in to od znotraj. Od družbe-zgodovine Jugoslavije-Slovenije kot udejanjenja narodne revolucije je ostala le potopljena ladja, raztrgana upanja, mučenje, nasilje, obup, izgubljenost, samomor. Niti ne desetletje po medvojnem času. Nepokvarjenim je bilo jasno, da ne smejo slediti Vidmarju; in moja generacija-grupa mu ni. Morali smo se obrniti vase, se odvrniti od družbe-zgodovine, ki je vršičila kot dogajanje v stalinističnem zaporu, **Dialogi**, na Golem otoku, **Noč do jutra**. Naslednja generacija je sledila moji generaciji-grupi, ne Kardelju; Rupel z **Jobom**. Nazadnje je pristavil lonček še Petan iz moje generacije-grupe, ki je ravno toliko pohitel, da je pomagal mlatiti na tleh ležečega velikana-Partijo. Ker se mu ga ni posrečilo do kraja potolči, je postal hudo prizadet. Samoslepilo ali pokvarjenost? Še danes tega ne vem. Enkrat mislim tako, tedaj pišem o Petanovi dramatici naklonjeno, drugič drugače. Ve Petan sam? Kako naj ve, če mu ni merilo avtorefleksija, če nima posluha za raziskovanje resnice, ampak le za uspeh v družbi, ki pa je tačas izgubila zgodovino? V dvojniku ni več zgodovine, le še igra, vloga, jezik. Kako gleda na družbeno zgodovino – tudi na NOB in levo revolucijo – reistična megastruktura, pokaže Filipčič v **Sužnju akcije**. Izraz akcija zamenjuje izraz zgodovina.

Ubogi Šeligo se je skušal pripeti na zgodovino še s svojim zadnjim romanom **Zakopana culica**. (Je hotel zapisati sulica?) Zajedel se je v Pirjevca, se z njim identificiral, a družbo-zgodovino reinterpreteriral/rekonstruiral v (**Tomazhev**) **Evangelij**, v psevdotranscendenco, v new age trivialno literaturo.

Uslužni Inkret mu je roman nagradil, saj je tudi v njem želja skočiti na zadnji vlak, ki bojda pelje v zgodovino. Da bi se mu to posrečilo, je tudi Inkret s kolumnami v **Razgledih** dejavno – kot suženj akcije – izdeloval slovensko liberalno družbo in slovensko nacionalno državo, glej knjižico **Na robu**. Kdor je mogel, je vihtel svojo sulico. Zdaj so vsi – menijo, da so – v Panteonu slovenskih bogov-herojev. Verjetno so Kocbek, Pirjevec in Vitomil Zupan izskočili iz grobnice narodnih herojev in iz družbe-zgodovine slovenskega naroda, ko so videli, kdo vse se je natepel v ta psevdopanteon pohlepne posamez(nikov)e identitete.

Prestolar je brez dlake na jeziku; Škofu pove, kar sem pravkar že komentiral; pove na svoj sočni način, Dovjak se je znal vživeti v slikovit jezik: "Zgodovina bo videla tvojo rit, ki odhaja tako, kakor se maslo stopi, skozi vrata. Smejala se bo tem dolgim in nerodnim okončinam. Kje te srbi zdaj? Se še postiš, odkar si škof?" Kratko in jasno.

Dovjak igra na dvoumnost dveh sestavljanj: pre-stola in Norčevega trupla; kot mrtvo (imajo ga za mrtvo) je razkosano, sparagmos. Prestolarjev življenjski namen-upravičenje je sestaviti prestol: "Sestavil ga bom, pa če je to zadnje, kar bom storil v življenju!" Vrnil oblast stare dinastije. Recimo, da se za to trudi slovenska politična emigracija (Jeločnik v **Vstajenju** kot Junak) ali predvojni humanistični liberalci. Kdor to poskuša, ga Partija pokonča: Nagodeta. Ali pa ga pokonča lastni sin: Furlana. (Sinova sta ploskala obsodbi očeta na smrt.) Na tej ravni piše Dovjak realistično dramo. Liki **Pipina** so prepoznavni oz. zajemajo like iz stvarne slovenske družbe-zgodovine. Prestolarju se ni posrečilo sestaviti prestola, vrniti predvojnega kralja, tudi 1990 ne. Peterleta ni nihče ubil, niti ni uspel. Peterle je privatistični diletant. Kako pa je s sestavljanjem Norčevega trupla, Norca kot trupla? Škof Prestolarju: "Sestavi temule glavo in sestavi boš stol svojega rajnega kralja!" Pomota; klerik ne razume nivoja transcendence, le boj za oblast v družbi. Neumann je tipičen duhovnik DaSKC. Prepričan je, da je treba sestavljati razkosane ude na način – po poti – vstajenja od mrtvih, edino tako pač znata imaginirati poganska in katoliška megastruktura. Dovjak ve, da se zgodi Norčeva obuditev na drugi ravni; dobesedno: na drugi ravnini, na ravni nastajajoče drugosti.

Prestolar je pristen upornik, ni Peterle, ki sodeluje – kot menda vsi iz uredništva Revije-2000; mene so imeli za moralni alibi. Prestolar zna ceniti Norca. (Taras, bodi iskren: tudi Peter Kovačič Peršin te je cenil; s

Peterletom pa se nista mogla ujeti, niti srečati, tako sta bivala vsak na svoji ravni.) Prestolar drži mrtvemu Norcu celo nekak pogrebni govor, po svoje pretresljiv. Najprej o Škofu: "Kakšen tečen, podrepen in neumen človek!" Prav ima. Nato se obrne k mrtvecu: "Zbogom, Norček z žebljem v glavi! Glej v nebo, v svetlobo! Klavrno je izpuhtel najin upor. Spočij se. Jaz grem naprej! Lepit stol! Zlepil ga bom do konca. In vse stare zastave bom navesil po kleti in vse stare kraljevske grbe bom pribil na steno! In vse stare kraljevske pesmi bom prepeval, nič več ne bom potihoma prdel!" Zbral je pogum za napad na uzurpatorja prestola. Tako je sklenil Pučnik 1958; 1988 je bilo že prepozno.

A da bi se Pučnik tako obrnil name, da bi znal ceniti mojega Boga? Sesuval mi ga je kot samoslepilo, zaradi moje vere v Boga je izgubil spoštovanje do mene. Če kaj, ga je pripravljala do gnusa KC. A par let za tem se je z njo politično spajdašil, nazadnje se dal od nje pokopati, pogrebno svečanost mu je vodil Neumann-Stres. Kako klavrno konec, kako žalosten obrat k bogu. Uničenega Boga Drugega Pučnik ni nikoli niti oddaleč zavohal. Res ne? Tudi kot Simon ne? Res ni bilo v Pučniku leta 58 nič Smoletove Antigone? Nista **Afera** in Smoletova **Antigona** napisani na temo Pučnika? Primož Kozak je vedel bolje od Dominika, da je Pučnik-Simon zaostala odločitev-smer, Smoletovo Antigono je reinterpreteriral/rekonstruiral v Kristijana. Kristijan pa je - na koncu drame - pred tem, da se bo prebudil iz sna (samoslepila) in se zapisal iskanju drugosti. Žal tega koraka Primož ni več zmoget. Regrediral je k Simonu: k Cheju v **Legendi**. K potrditvi mrtvega Prestolarja.

Reistična megastruktura dokazuje, da sestavitev razkosanega trupla ni več mogoča. Filipčič ni zaman - nevede - napisal svojih **Bakhantk**, kjer je raztrganje in ponovna sestavitev raztrganega temeljna téma. Že Evripid je vedel, je bil v reistični megastrukturi: sestaviti se da le (še) pol-boga, Dioniza, ki je sin Zeusa in Semele. Ne pa več Penteja, sina Agave. Penteja - kralja - lastna mati in njene podivjane tovarišice (odred Maščevalk iz Kmeclove **Marjetice**) zakoljejo in požrejo. Maščevalke - radikalne leve revolucionarke-partizanke postanejo že v **Ljudožercih** le banalne utilitarno-interesne kriminalke, Pajotova družina. Človek ni bog, ni svetnik, ker ni več magične svetosti. Razkosani in požrti je izsrčan v gnojno jamo (stranišče), ne doživi vstajenja od mrtvih, kot v **Obsodili so Kristusa** in **Evangelistu Janezu**. Drugi človek nastane po drugi poti, ne skoz vstajenje od mrtvih. Škof bi

imel prav, če bi bila edina alternativa smrti vstajenje od mrtvih; a klerike KC nese prav njihov cinizem, radikalna skepsa. Ne morejo si predstavljati, da bi bila še kakšna druga resnica razen banalne – dokončne – smrti in vstajenja od mrtvih. Dovjak uprizori to drugo resnico, na osnovi Smoletove **Antigone**.

Čas teče, družba-zgodovina z njim. Papež potrdi Pipina za kralja, KC naredi sveto listino; mar ni to bistvo družbe-zgodovine? (Tine Hribar itn. napišejo Ustavo slovenske nacionalne države.) Na tej ravni teče vse kot namazano; KC zna podmazati kolesa zgodovine. (**Kolesa teme? Kolo sreče?**) Ne zanima jih, kaj se dogaja na travniku umirajočih oz. prepričani so, da je Norec že zdavnaj crknil. A ni. V prizoru, ki sledi, se pojavi Begavka. Odkod? Iz družbe-zgodovine vsekakor ne. Nekaj naredi z Norcem, da ni več truplo, ampak da odpre oči. Se izvije iz poganske megastrukture, iz arhaične preteklosti? Ne, iz časa ne more biti. Iz magije?

Pri Šeligu bi bilo tako, bi bila čaravnica Darinka, čaravnica Agata, čaravnica Lenka; **Čaravnica iz Zgornje Davče, Triptih, Svatba**. A iz teh čarovnic ni nič. Agata pleše na metli pod Luno, tako se ji zdi, ker je nafiksana. Lenki usahne moč magije. Darinka zmore največ, a le Kataklizmo, ki je v samoslepilu new age zadrogirancev Obsutje sveta z belimi rožami. Vemo, da ni prišlo niti do Kataklizme, le (1990) do svobodnih volitev in do minivojne (1991). Kaj šele, da bi prišlo do apokalipse in Novega sveta. Če ga niso zmogli priklicati-udejanjiti svete žrtve Krim, Nina, Špelca, pa bi ga Šeligo, ki je na eni ravni posnemal Pijanega angela?! Mnogo prej je prišla Begavka iz Goljevščkove **Lepe Vide 86**, čeprav se zdi, da je **Vida 86** kot etični humanizem realistična drama. A Goljevščkove Vida ima v sebi obujevalno etično moč, ki se reinterpretira/rekonstruira v versko, medtem ko se Šeligove ženske – pseudoheroine – opajajo s sabo v eho celici lastnega avtizma. Goljevščkove Vida izstopa iz družbe-zgodovine in iz sebe kot posamezne identitete, Šeligova omenjena trojica se zalepi vase, kjer se izgubi kot indiferenciacija samoslepila. Morda le Lenka ne; a Lenka neha biti čaravnica, postane tragično bitje-ponesrečenka, brez sleherne moči. Da bi se ognil tej konsekvenci, mora Šeligo regredirati k Pijanemu anglelu. Šeligo je Pijani angel (del tega) kot javni politik; kot umetnik pa ve, da ne more iz samozavrtosti; **Kamenje**.

Šeligo admira duh. Bolj ko je šibak, bolj je v kaotizmu: bolj se seli v lik **Sužnja akcije**. Ni naključje, da vzame za enega od osrednjih motivov **Svežnja** napad na Lož; v njem mistifikantno heroizira Pirjevca, ga ekskulpira; roman je nemalo ceneno ideološki. Mar Šeligo ne ve, kaj je storil z Napadom na

Lož Filipčič v **Sužnju**? Postavil ga je na pravo mesto, seveda znotraj reistične megastrukture. Šeligo očitno res hoče nazaj v pogansko megastrukturo oz. v svojo reinterpretacijo/rekonstrukcijo **Evangelijev**, torej v psevdokatoliško megastrukturo na osnovi apokrifov ali mlajših **Evangelijev**, ki so magistična new age gnosa. Tudi tu je razlog, zakaj se ne vidim v tradiciji gnose.

Preden se prizor začne, je verjetno, da Begavka – že nekaj časa – nagovarja Norca: "Odpri oči." Norec pa odgovarja: "Odšel sem že, odšel sem že, odšel, odšel ..." Razumem ga. Razdvojen je; čeprav spi (zdaj se komaj prebuja), je razcepljeni dvojček: po eni strani je hotel s samomorom oditi v nič, za nič vedeti (entropija); torej oditi za zmerom, dokončno. Po drugi strani pa omogoča razcepljeni dvojček avtorefleksivnega dvojčka. Le da je za avtorefleksijo pogoj radikalna budnost, ozaveščenost, torej prenehanje spanja, prebujenje. Morda se Norec ne more odločiti, morda tega sam ni sposoben. Jaz bi se pridružil temu mnenju. Drugost temelji na razmerju dveh; torej ne zadošča, da je Norec sam. Če in dokler je sam, se ne more prebuditi. Prebudi ga lahko le drugi, v našem primeru Begavka. V tem pomenu je človek "odvisen" od drugega. To ni odvisnost ene identitete od ostalih identitet, hlapca od gospodarja, kar je znotraj agresivne ekspanzivne identitete. Drugost izstopa iz take identitete, torej se ne soočita-spopadeta dve identiteti, ampak se srečata dva človeka, ki sta – postajata – drug za drugega drugi. Razlika je bistvena.

Norec sprašuje: "Si ti gospa?" Tudi ta stavek je dvoumen; beremo ga lahko: Si ti gospa? ali: Si ti, gospa? Begavka razume prvi pomen; razloži: "Bila, zdaj begavka." Gospe ne zahajajo na smetišče, kvečjemu za zabavo, v tropu, zaradi užitka, estetike, tudi zaradi Lepote Zla. Šele ko kdo neha biti gospa ali gospodar, se odpre možnosti, da išče kaj tudi na smetišču, zunaj dvora kot središča (oblasti) družbe. Zase prav dobro vem, da me je vsak – ponavadi hoteni – padec po družbeni lestvici navzdol ali na rob odprl za transcendenco. Dokler si v družbi – na dvoru (kot Peterle, Rupel, Hanžek) –, te družba napolnjuje s svojimi problemi, ti daje-vsiljuje svoje mere, te podružbuje. Demokracija v liberalni družbi-postmoderni je tudi v tem, da se zdaj vsi družijo; druženje ni le kulturna – modna – beseda-geslo, ampak dejansko izraža stvar samo. Bolj ko se družiš z družbenci, bolj si, kar si (bit), oz. v dvojniku odsev biti: imidž-igra, vloga, jezik.

Šele ko so me začeli zaničevati, sem izgubil sebe kot (ožjo)identiteto; šele tedaj sem se bil zmožen pogovarjati z Norcem, postajati sam norec. Sramota

v družbi je kot-milost. Ko je Kozak uspel in se ni zmozel odpovedati uspehu (oženil se je, dobil sina, postal univerzitetni profesor, tudi jaz desetletje prej, a jaz sem uspeh odvrigel), je začel pisati drame, ki so bile že žurnalistično-družbeno-moralne agitke; **Direktor**; bile so obnova predvojne SD 30-ih let, le brez pristnega etičnega zanosa in brez vere v utopijo (**Megla, Čampa**); zato je **Direktor** suh, pust, dolgočasen. Primož sam se je tega zavedal, zato projekta ni nadaljeval; nameraval je namreč v 10 dramah moralno-kritično odslikati takratno slovensko družbo. Ozavestil se je, da je vredno pisati **Dialoge in Afero**; da je bivanje smiselno, če nastaja iz Sigismunda Kristijan, ne pa, če se vrača h Kranjčevima Jerneju in Križaju. Kozak je ohranil ravno toliko moči, da se je odpovedal novim **Direktorjem**, ne pa toliko, da bi preosmislil **Cheja**, nadaljeval tam, kjer je s **Chejem** oz. **Kongresom** par let prej nehal. Ujel se je v samozavrtost; rezultat: kap. Kap je rešitev za ljudi plemenitejšega kova. Sicer je tudi Šeliga potipal infarkt, a ne dovolj, da bi sledil Primožu. Tudi mene je kot Šeliga, znosno. A jaz sem razumel, da me je ohranil-namenil za poslanstvo iskanja drugosti, Šeligo pa, da mu je bilo obljubljen kraljevanje ali vsaj vloga Pijanega angela.

Begavka je izraz, ki opredeli razliko med Prestolarko – tj. žensko, ki trdno sedi na prestolu – in popotnico, tj. človekom, ki je selec, kot Peter iz **Pohujšanja**; tudi Antigona blodi-išče naokrog nesrečnega brata. Smoletova **Antigona** stopnjuje **Potovanje**; Tone še ne ve, kam gre (le to, da mora oditi-izstopiti iz družbe), Smoletova Antigona že ima cilj: v drugem, v ljubezni do drugega. Analogno na tej sledi Goljevščkove **Lepa Vida 86**. Tega cilja oz. te moči nikoli ne zmore nobena Šeligova ženska-človek; le Šeligova Vida za hip, a Šeligo izpusti priložnost iz rok, ne zmore tja, kamor gre Begavka: v radikalno negotovost, ki pa je pogoj za to, da bo srečala drugega: Norca.

Ne le srečala; da ga bo prebudila. Begavka je alternativa MB. MB Jezusa Kristusa ne zmore prebuditi, le objokuje ga, glej Sardenkovo **Mater doloroso**. Kaj pa, če ga je prebudila iz sna, podobnega Norčevemu, Marija Magdalena, cipa, ženska, ki je na napačen način za ljudi; ne kot drugi za druge, ampak kot predmet užitka za poželjive identitete? **Evangeliji** le poročajo, da je prva videla od mrtvih vstalega Krista; a **Evangeliji** so že predelava, reinterpreteracija in rekonstrukcija. Kaj pa, če si učenci-evangelisti niso upali zapisati, kar se je dejansko zgodilo, kar je krožilo kot resnica (dejstvo) med njimi sprva, dokler niso pre naredili-ponaredili celo bistvo Kristusovega nauka-bivanja? Mati ne more obuditi sina; Mati je načelo

poganske megastrukture-arhaičnih poganskih plemenskih skupnosti; Mati je (kolektivna) identiteta kot takšna: kot posamezni(kov)a identiteta se žrtvuje za sina-otroka, da bi se rod (kolektivna identiteta) nadaljeval.

Vse drugačna je Begavka oz. Marija Magdalena. Ta ne bo imela otrok z Norcem. Prehod od identitetnega boga k drugenjskemu Bogu je ravno prehod od Rodu (Krvi, Naroda, plemenske skupnosti, ki je srčika družbe) k tistemu, kar je onkraj para življenje-smrt. Fevdalna KC je odrinila Marijo Magdaleno, oblast so prevzeli v roke kleriki-leviti-posvečenci, dediči poganske svetosti: Peter in Pavel, na osnovi evangelistov. Pavel je celo terjal, naj ženska v cerkvi (Cerkvi) molči. Morda pa ni mislil le na ženske kot takšne, na porajevalke (s tem skušal – a nedosledno – premagati rodovno kolektivno identiteto), ampak ravno na Marijo Magdaleno, ki je kot ženska (v judovski družbi drugorazredna) dobila v zamisli Jezusa Kristusa najpomembnejšo vlogo: da je drug za drugega drugi. Moški je gospodar, kot tak vase zaverovan. Šeligo je to čutil, zato je izbral za glavne (tudi pozitivne) vloge ženske; a ni zmozel iti dovolj daleč. Zadel je na lastno mejo, nase kot agresivno ekspanzivno posamezn(ikov)o identiteto, kot tak je vzel ženski odrešilni-bistveni pomen. A ga ni zmozel dati moškemu. Oba je spodbil-zavrl, **Kamenje**.

Goljevščkovi v **Vidi 86** se je posrečil korak naprej, preboj-prehod; morda tudi zato, ker je Goljevščkova ženska. Goljevščkove Vida bo obudila svojo – prej zanemarjeno, zbegano, zmedeno – intimno družino, predvsem odnos do svojega moža, a tudi sina. Dovjak prenese to ravnanje, ki je v Goljevščkove **Vidi 86** v okviru etično-realistične drame, v sfero poetične mistične teologije. S tem mu da splošnejši značaj-pomen. A upošteva tako Goljevščkove Vido kot Marijo Magdaleno. Goljevščkove Vida je bila nekakšna Marija Magdalena – "cipa" –, saj je ljubica advokata Berta, soproga torej vara. Begavka je noseča s sedmimi brati, pričakuje rojstvo sedmih otrok, gotovo sinov. V katoliški megastrukturi bi bila takšna metafora skrajno pohujšljiva. V dvorski družbi se lahko med sabo varajo in pariyo, kolikor želijo, KC njihova dejanja pokriva in prikriva, to je njena funkcija.

Realistična dramatika to funkcijo – alibiziranje laži – razkrinkuje. Marsikdaj prehaja v etično-humanistično dramatiko (tudi krščanski humanizem), s tem da se grešnik ali grešnica zave greha, krivde, se spokori, poboljša: že v **Ognjih**. V Reharjevem **Septembru** se obrne celo h KC. Ker se zgodi to med vojno, je konotacija večplastna; sporočilo je tudi propaganda za KC, ki je

vidno klerofašistična. Ne v **Septembru**; a zvez ni mogoče spregledati. KC terja dekelstvo-pokornost, **Dekla božja**, Vidina etična zmaga nad sabo pa se usmerja drugam. V Goljevščkove **Vidi 86** v etično intimo družine, v **Pipinu** v poetično prispodobo drugenja.

Norec prihaja k sebi, zaenkrat je še vmes: v razcepljenem dvojčku. (Vendar: ni iščoči človek zmerom – struktur(al)no – vmes, le da na način razcepljenega verskega-avtorefleksivnega dvojčka, medtem ko je pri Šeligu vmes na način samozavrtosti? To pa je slaba oblika vmesnosti.) "Ergo sem samo odšel, prišel pa ne." Seveda ne; nikoli ne bo prišel. K drugosti se potuje-hodi, ne pride. Priti do cilja pomeni postati polno mesto-ožja identiteta. Pridejo **Blejke**, ko jih osvobodi avstrijska armada. Pridejo partizani, ko v drami **Za svobodo** s pesmijo vkorakajo v vas. Tedaj se reinterpreterirajo in rekonstruirajo v gospodarje-despote, kar natančno opredeli Cajnkar v **Zvestobi**, glej lik obeh partizanov maja 1945, Filipa Svetela in Veronike Gale. Dokler so bili v hosti, so – kot partizani – hodili, tudi v tem je bila njihova etična in verska moč, njihovo iskanje drugosti. Domobranci so mnogo manj hodili; med vojno komaj kaj, delali so le izpade iz utrjenih postojank, v napadih na partizane. Šele kot poraženci po vojni so hodili, tedaj pa res križev pot, kot upesnjuje Debeljak v **Črni maši** ali Vombergar v **Razvalu**, v katerem Vinko blodi okrog lastne(ga) doma(čije). Posebej težko je ostati na poti v mirnem času in v sistemu, ki navidez človeka ne ogroža, najmanj ga v liberalni družbi-postmoderni. Liberalna družba-postmoderna celo sama fingira nekakšno vsepotovanje, vsegibanje in vsegibljivost (svoboden pretok dela, kapitala in ljudi). A to je nadomestek, cepljenje, da človek ne bi zares odšel na drugenjsko pot, na pot iskanja drugosti, kot je odšla Begavka. Zato lahko le Begavka sreča drugega (Norca kot psevdotruplo, ki ga je treba obuditi, kot je Marija Magdalena Jezusa Kristusa v smetišču pod Golgoto. Kolikokrat je mene Alenka; kolikokrat sem skoraj obležal v gnojni jami, tako sem se zanemarjal oz. padal v obup, izgubljenost, samomor).

Evangeliji se reinterpreterirajo in rekonstruirajo v grdo početje. Ko Jezusa Kristusa Marija Magdalena obudi, ta skoraj pozabi nanjo, svojo vlogo je odigrala. Važno mu je, da se da prepoznati učencem, ki so moški. V njihovi družbi pride do Vnebohoda; le oni so vredni, da gledajo gospodarja, kako se vzdiguje v nebo. Kje je tedaj Mati Božja? Kje Marija Magdalena? Ni analogno s povedanim dvoumna in problematična tudi zgodba o Marti in njeni sestri Mariji? Ena streže in gosti Jezusa, druga pa je predestinirana za

vrednejše opravke. Po eni strani je sporočilo zgodbe primerno: človek naj se še bolj kot s skrbjo za vsakdanjost ukvarja s skrbjo za dušo. Po drugi pa zadeva odbija; uči vihanje nosu nad smradom banalitete, stranišča oz. dela, ki je mukotrpno, nizko. Marija Magdalena naj bi dajala svoje telo, torej nizko vrednost. Janez Evangelist je vrednejši, ker zavija oči k nebu, zapisuje gospodarjeve izjave in je ves kot bledozeleni onanist buzarant (urednik Šporherta).

Begavka Norca opazuje; komentira: "Lepo razklano glavo imaš." Opazi, da je razcepljeni dvojček. "Iz možgan mezi nekaj kakor izgubljeni časi." Prehod od časa (zgodovine) v transcendenco. Norec ne ve: "Kaj si, deklica-starka?" Res, kaj od obojega ali oboje: Persefona, Demetra, Hekata? Starka, ki je noseča? Deklica, stara kot zemlja? Begavka ni lik realistične drame; je iz mita, iz pravljice. Poganska megastruktura pomaga k odkritju-artikuliranju drugega.

Begavka čuti svoje poslanstvo: "Zbudim te. Pozdravim te." Ni prebujanje-obujanje tudi temeljna naloga **RSD**? Moj izstop iz družbe-javnosti obujanja ne bo motil ali celo končal. Na tisočere sem se obračal, vsi so mi obrnili hrbet, razen peščice, tej bom še naprej govoril, se ji dajal, če me bo še spreje(ma)la. Begavka je prišla na Travnik umirajočih, kjer je verjetno na tisoče trupel; a le Norec se je nanjo odzval. Name sta se odzvala le Muck in Dovjak; še nekateri, Gržan, a vse bolj pogojno, delno. Gržan je edini duhovnik med njimi; nekaj časa – zadnje čase – sem ga držal nekoliko proč, ne le iz empiričnih vzrokov, ker je delal doktorat in ga nisem hotel begati s svojimi zmerom novimi idejami. Predvsem zato, ker je kot duhovnik sam, to vnaša v najino razmerje kočljivost.

Mrak je prav iskal osamljene posameznike, moške, ki niso bili ne poročeni ne povezani z ženskami na erotični-seksualni način; mene je dovoljeval kot izjemo. A Mrak je bil homoerotik, če ne homoseksualec; Salomo – žensko – je reinterpretiral in rekonstruiral v Janeza Evangelista (v moškega), glej **Obločnico**. Gržan prav pazi, da bi se ne obračal zgolj name, ampak na oba z Alenko, oba naju vabi k sebi v Razbor, oba sva tja (in drugam, kjer je bil, na Ptuj, v Prekmurje) tudi prihajala. Pa vendar; Gržan je v bistveno drugačnem položaju kot Muck (z Vero) in Dovjak (z Nedo). Tudi zato, ker ne pristaja, da bi mu bila psevdodrugí KC. Od KCe se ne pusti strašiti, podrediti, je edinstveno močen. Zgodbo z njim in o njem moram še podrobneje – šele prvič zares – analizirati, komentirati. Čakam na njegovo knjigo: Kritiko

teologije odkupovanja. Ob nji bom zmogel sproščeno analizirati like klerikov SD; končati analizo semeniščnika Pavla v **Črnošolcu**, **Deklo božjo** itn.

KC še posebej kot Varuh-Nadzornik-Despot (Oče-Mati) skrbi, da človek ne postane Norec, da se Norec ne preosmisli v Kamnoseka; da torej ne pride do njega Begavka. Da še prej ni vržen na smetišče. Prav svetost to najbolj preprečuje. Kamor pride duhovnik, ki ni ekskomuniciran, nosi s sabo posvečene roke (katoliškega boga); tudi če pride na smetišče, smetišče v aktu transsubstanciacije presvet(1)i-posveti v svetišče. Begavka v takšnem okolju – cerkvi, Cerkvi – nima kaj opraviti. Lahko posvečencu le umiva noge, čisti pokopališče, obrezuje cvetlice, jih zaliva, magari z lastnimi solzami. A vse to so le služabniški posli. Če bi po naključju Norca-truplo srečal kak klerik, bi na Norca prenašal vsebino KCe, bi bil podaljšana roka škofa Neumanna, ne Begavka, ki je povezana drugam. Zato je v KCi tako važna hierarhija; ne le odnos zgoraj-spodaj, ampak tudi to, da je med vsemi člani hierarhije vez-zaveza, ki ni odvezljiva, za večno zveže kot zlata veriga. Šele če se zavedamo tega, vidimo, kako močna in edinstvena je bila odločitev kaplana Sergeja, da sledi svoji notranji vesti, ne pa ukazu zunanje KCe, Škofa in Župnika; da se odloči za bivanje **Brez sveče**, tj. brez po-sveče-nosti.

Kdaj že sem se odpovedal oblasti, najjasneje sem to artikuliral v Perspektivah. V dialogu z Veljkom Rusom sem se odpovedal tudi vpliv(anj) u; za tega se je vnel on. Ni mi pa vseeno. Človek, na katerega naslavljam svoje delo, zame ni nevtralen. Je psevdomortev – omrtvičen, pokopan v masovno družbo, začaran od RLH-samoslepil; takšnega hočem zbuditi, kot Begavka Norca. Pri nekaterih se mi posreči. Pri Alenki, pri Mucku, pri Dovjaku, pri Gržanu; do neke mere tudi pri še kom, čeprav ostajajo Rot, Kmecl, Kreft, Ravel pri svojih ali etičnih ali političnih držah ali celo drži obupa-izgubljenosti-samomora. Tudi Aksinja; koliko jo prebujam? Ajdo bistveno bolj; Ajdi se je posrečilo prenesti najin model zveze z Alenko na svoj model zveze s Stanetom; Aksinji ne. (Je imela smolo ali je sama tako hotela, že ob prvem možu?) Aleša ne brigam, komaj me opazi, Matjaž Hanžek pa bi me rad ... kaj? Potegnil v odnos ekskluzivnih dvojčkov, v sinomor-očetomor se ne dam, tudi on ne.

Norec se postopoma prebujajo: "Bi rad odšel, za zmeraj šel, pa mi tvoj zaobljeni trebuh, tu pod temi prsmi, pravi, naj še malo ostanem. Je notri voda, ki se zmoro odplakniti v telo?" Norca najprej zadrži metafora trebuha kot nosečega. Voda je lahko porodna, lahko pa tudi strašna, (vesoljni) potop,

v nji riba Faronika. (Glej **Vrtove in golobico** Iva Svetine.) Kaj pa, če je ravno ta razlaga pravilna: roditi iz Svetovnega potopa, (ne le) v prispodobi: vse se mora potopiti, da izplava drugi človek?

Kaj pa, če je to skriti pomen zgodbe o Noetu? Svetovni potop pomeni smrt. Noeta je rešil Bog kot drugi, ne kot Oče-Despot-Jahve. Ni to tudi srčika-pomen zgodbe o Jobu? Job mora skoz vse (preizkušnje), da bi se nazadnje osvobodil vezanosti na telo. A mora skoz telo; bolezní so stopnjevanje telesnosti, pripadajo telesu. Norec je tudi Job; in je Noe. Predstavljamo si, da je Travnik umirajočih zalila voda, kot Babilonijo v **Vrtovih**. Ne bi bilo treba Partijo – njeno skoraj polstoletno vladavino – razumeti kot neznansko Poplavo, ki je zalila Jugoslavijo-Slovenijo? Moja generacija-grupa je to (za) čutila že v zimi 1945-46; odtod naš obup, izgubljenost, samomor, učenje **Odčaranega sveta** na pamet. A smo se rešili, Primož Kozak skoz Sigismunda, Dominik Smole skoz Toneta, jaz skoz razsvetljenje na poti na Veliko planino v volčjem času-tednu pred koncem 1956 in v ponotranjenju Smoletove Antigone in Kozakovega Kristijana. Dominik Smole se je s **Čeveljčki** vrnil v 1946, se potopil s svojimi Grki vred, **Igra za igro**; kot v svetovnem potopu kretske kulture, Minosa. Pustil je, da ga je požrl Minotaver; Strniševa tema, glej cikel **Ladja**. Primož Kozak pa si niti tega ni upal zapisati. Utihiñil je, kar pomeni: sam sebe je prečrtal: zamolčal. Sebe kot drugega, kot Kristijana.

Begavka: "Že dolga leta imam tak trebuh." Dovjak poudarja, da ne gre za navadno – realistično – nosečnost. Prispodoba česa je Begavka? Plodnosti kot takšne? Potem bi bila le Demetra. Premalo. Je Zemlja, kot Pacha v Simčičevem **Avgustu**; a ni le to. "Nekoč sem sanjal, da je zemlja prav takšna, kakor je tvoj trebuh." To je bilo nekoč; ni dovolj. Begavka sama ne pojasni svoje metafore, sebe kot metafore. Pogovor preusmeri: "Ko sem prišla v te kraje", ni domačinka, ni iz naše svete stvari, iz naših dedov-mater, ni po Pavčkovem okusu in ne po Kuntnerjevem, "so me, kakor povsod, začeli preganjati." Kot mene, ko sem bil otrok, najstnik, odrasel; šele zdaj me pustijo pri miru. Pregarjanec je tema Cankarjeve dramatike: Peter kot sirota iz **Doline šentflorjanske**. Tudi Majcnova **Zamorka**. V nemajhni meri med vojno partizani, po vojni preostala desnica. Zmeraj je kdo – kak sloj, kak posameznik – preganjan.

V liberalni družbi-postmoderni naj ne bi bil noben, a se zmerom najde kdo, ki se naredi vsaj za psevdopregarjanega; recimo današnji izbrisani (ki so šli v odločilnem času po 1991 v Srbijo pomagat klat Hrvate-Albance-Bošnjake,

ali vsaj podpirat klavce). Ti tipi bi radi vrnili Slovenijo iz liberalne družbe-postmoderne v arhaično družbo, kakršna je barbarska Srbija. Slovenski izobraženci leve smeri pa jim nasedajo; a je to tudi njihova lastna opcija: rebarbarizacija (v tekmi z refevdalizacijo KCe), to se vidi iz njihovih simpatij do Sadama in Tretjega sveta, iz njihovega sovraštva do ZDA in Busha. Niso le desni ideologi propagandisti Ozemljitve; enako levi ideologi, le da prvi izhajajo iz pokristjanjene splošnosti-skupnosti (**Država med gorami, Zvezdi našega neba**), drugi pa iz poganske splošnosti-skupnosti, iz **Tugomerov in Ljubislave**. Eni iz dramatike slovenske politične emigracije, drugi iz dramatike NOB. Kar se dogaja v **Pipinu** med Norcem in Begavko, pa ni ne **Vstajenje** - od mrtvih -, ne **Rojstvo** Novega Sveta-komunizma.

Preganjanje - niti Križanje - ne zadošča. Iz preganjanja - križanja - nastane sveta žrtev; za drugenjsko teologijo pa ta ni prava. Begavko so preganjali: "Begala sem, pa se nisem mogla skriti. Pritekla sem na travnik, kjer si spal ti." Našla ga je zaradi preganjanosti; podatek je bistven. Kdor ni preganjan, ne bo našel drugega. "In ob tebi sem se končno lahko skrila. Nihče me ni več opazil. Nihče me ni videl. Jaz pa sem videla in slišala vse."

Podatek je pomemben; je opis določene faze v nastajanju drugega človeka. Recimo, da sem jaz zdaj v tej fazi. Nihče me več ne preganja, pustijo me pri miru, zamolčevan, neviden sem. Tak pa vse vidim. Postavljam jih v **RSD**, jih tu analiziram in komentiram. A do kdaj bo tako? Begavko in Norca so našli, začeli znova preganjati, Pijani angel je Norcu prebodel noge. Je Dovjak opisal regres ali - tudi mojo - prihodnost? Kako vedeti? Če pa tega še ne vem, ker še nisem izkusil, moram še potrpeti, še živeti, da dočakam, kar mi je še usojeno. To je glavni razlog, da še vztrajam.

Begavka pripoveduje, kaj se je zgodilo, odkar je Norec zaspal; skoraj dve leti je minilo od tedaj. Navaja zunanje reči iz družbene zgodovine Francije. Važnejši pa so podatki o njej sami: "Sedem plodov nosim, pa ne vem, kam naj jih dam, da bodo varni." Mati želi varnost za svoje otroke, razumljivo, to je njena prva dolžnost. "Ko sem jih skupaj s svojimi sedmimi bratranci zaplodila, so me od doma nagnali." Ne ravno bratje, pa vendar; seksualni odnosi in oplodnja so se zgodili znotraj družine-rodu. "Od tedaj me vsi preganjajo. K sreči tečem tako hitro, kakor arabska kobila", kljub ogromnemu trebuhu. Kaj to vse skupaj pomeni?

Pa je Begavka res noseča? Ko jo Norec prosi: "Daj, da te pogledam", odvrne: "Pod raševino ni kaj videti!" In če tudi teče kot arabska kobila,

kje je potem njen neznanski trebuh? Gre za nosečnost v nekem drugem-posebnem pomenu? Kakšnem? A kaj kmalu slišimo drugačno razlago – Begavka: "Rada bi se skrila, pa ni nobeno deblo dovolj debelo." Skrila še zdaj, ko je že skrita pri Norcu? Je=ni; ena izjava briše drugo. Kaj je res? Kako priti do resnice? Se raziskovanje resnice izgublja samo v sebi?

Med obema prihaja do erotičnega-seksualnega razmerja; to razmerje je zelo lepo opisano, a ga ne bom posebej obravnaval, za mojo temo ni bistveno, čeprav temeljim oz. drugenjska teologija terja, da gre človek skozi vse faze, tudi skozi eros-seksus. Recimo – Begavka: "Bila sem očetova ljubljenska, po kresni noči kurba, psica, podgana – vse, le človek ne, le begavka! Zato si zdaj, zazrta vase, ne drznem ... Kdo si v resnici?" Kako vedeti, kdo sem, kdo si? Vse razlage resnice so konstrukti znotraj določenih sistemov, pa vendar, človek zna razločevati med slabim in slabšim, med netočnim in še bolj netočnim, med lažnim in še bolj lažnim. Je kaj, kar je res pravo, dobro? Ali pa so vsi pozitivni pojmi – vrednote – samoslepila?

Je njun eros-seksus dovolj, da reinterpretira in rekonstruira Norca v Kamnoseka? Norec: "Daj mi roko. Te bom peljal na zeleno žito v vetru. Jaz sem tisti, ki je obvladal čase!" In: "S tem žebljem – se bom sam spopadel s trdim kamnom." Zveza med obema stavkoma je neposredna. Vsekakor se prebujeni Norec znova zave svojih sanj o Chartresu in katedrali. Norec se vse bolj vživlja vase kot Kamnoseka. "Ali ti veš, kakšen je kamen, iz katerega je prostor?" To moram vedeti tudi jaz, saj z modelnimi skicami prav tako oblikujem prostor, čeprav ne v kamnu. A moji pravokotniki in krogi se dajo reinterpretirati in rekonstruirati v kvadre in krogle; simetrija je v obeh modelih ista. Kamen je "votel in v njegovi votlosti se dva in sedem kaže." Dva, Norec-Begavka, sedem: njeni otroci v trebuhu. "V glavi pa so prividi in ti so več kot kamen." Tudi več kot porod otrok. Norec čuti, da se v njem nekaj vse bolj prebujajo-oblikuje: "Niso votli, ker so mladi. Mlade privide imam!" Nove, sveže; že druge? Zdaj se Norcu odpre: "Vzel bom žebelj in vzela bom kamen. Klesal bom in nas vseh devet skupaj vzela v prostor. V roki čutim tvojo kri." Norec je žebelj iz sredstva za obešanje reinterpretiral in rekonstruiral v majzelj, v kamnoseško dleto. A da bi postal Kamnosek verski dvojček, je moral skozi smrt (samomor).

Norec ni bil zastrupljen, kot Sneguljčica; le od zunaj in le na zunaj. Taka je figura narodne pesmi, iz tradicije, iz poganske in katoliške megastrukture (Jezus Kristus, ki je ubit-križan). Begavka mu ne vzame zastrupljenega

glavnika iz las. Norec je sam hotel smrt (samomor): izstop iz življenja. Točneje: hotel je psevdosmrt: zamolčevanje. Če gre človek skoz par življenje-smrt, postaneta oba dela para psevdo: psevdosmrt in psevdoživljenje. Noben del ni dokončen. Ko postane človek Kamnosek (tisti, ki ujema svetlobo – drugost – v kamen), preide par življenje-smrt, ker je zanj ta par le psevdoživljenje-psevdosmrt. To ni vstajenje od mrtvih, ampak (po)iskanje drugosti, ki jo najde v stiku drug za drugega drugi; v ljubezni do drugega – skoz eros-seksus. Zame z Alenko ta pot velja. Očitno tudi za Dovjaka.

Ne pa za fevdalnega Krista. Bi veljala, če bi **Evangeliji** pustili Mariji Magdaleni odigrati-živeti njeno existenco-vlogo. A ji niso. Človeštvo je za fevdalno KC zlo Ubijavcev, tudi za Branka Rozmana v **Obsodili so Kristusa**; edini, ki sme biti soigravec s fevdalnim Kristom kot sinom, je njegov Oče bog. A z Njim sta si očetomorivec in sinomorivec; tu ni izhoda, KC je pred zaprtimi vrati, ta vrata si je sama zaprla. Šele čovek kot drugi človek omogoči par dveh enakovrednih: drug za drugega drugi. Očebog za Sinaboga ni drugi, ampak gospodar-despot, Sinbog za Očetaboga le uzurpator. KC skuša to strukturo sicer ublažiti, Očeta in Sina reinterpretira in rekonstruira v identitetni lik (skupaj s svetim duhom, tj. svetost omogoči njuno identiteto), a to je le magistična manipulacija. Oče in Sin ne moreta postati drug za drugega drugi. To je izkusil Dovjak s svojim očetom in jaz s svojim. Jaz tudi s svojima sinovoma.

Norec, ki že postaja Kamnosek, Begavki: "Če si jih sprejela sedem naenkrat", torej Marija Magdalena, "si prostor neskončne človečnosti. Pridi z mano, greva čez pšenico. Tam se zeleno z vetrom srebrni! Ko prideva enkrat čez", čez lepo naravo, čez eros-seksus, "bova eno". Ne Eno kot monolitna totaliteta (ožja identiteta), ampak kot sobitje dveh mističnih Charis-samostojnih avtonomnih posameznih oseb. "Tam čez je pokrajina belega kamna, ki sem jo sanjal, ko sem spal." Najprej živopisna narava, nato kamen. Prva je blaga, lepa v vetru, druga trda; postala bo lepa šele tedaj, če jo bo pravi kamnosek izklesal v lepoto kipov na katedrali v Reimsu. Narava travnika je lepa sama po sebi, kamnito katedralo je mogoče narediti lepo-pravo šele z neznanskim delom-naporom, navdihom, šele tedaj, če je kamnosek človek, ki je šel skoz opisane faze, tudi skoz psevdosamomor z žebljem in skoz eros-seksus Charis tipa.

"Sanjal sem, da je svetloba njegova", kamnova, "in da je on svetloba, da si ti svetloba in da si moja." Faza lepe sinteze vsega plemenitega. "Sanjal

sem, da bom izklesal iz kamna takšne stebre, ki bodo kakor ti dve tvoji dojki k nebu štrleli." Tu je katedrala slavospev ženski-Begavki, njeni ženskostilepoti, ki oddaja-seva svetlobo. Kamnosek opiše gotsko katedralo: "Od tod do tod bodo rasli", stebri, "in tu se bodo ujeli med sabo." To je geometrična harmonija. "Tule vmes, kjer je mehko, bo veliko steklo, pobarvano steklo. In tule je moja krona, ki spaja. Nahranila bo vsakega, ki bo voljan priti pod svetlobo." Čudovit opis Chartresa! Kakšna razlika z latovščino, kakršno učijo umetnostni zgodovinarji in FF, Šumiji in mladi Menaševci. Kako ti polagavci asfalta čez umetnost uničujejo, kar znajo umetniki oživiti kot prelepo pesem. Ni slučaj, da te škrofotajoče Šume-Ropot kot univerzitetne profesorje odklanjam, hvalim pa dramatike, kot je Dovjak. Glej tudi prelepi **Sonetni venec** v Muckovem **Zalogu**.

Chartres je res tak, kot ga opisuje-upesnjuje Dovjak, res nahrani gledavca. Seveda primerno pripravljene na to lepoto. Koliko tistih, ki gledajo in malikujejo televizijsko lepoto, je sploh zmožnih kaj videti v gotski katedrali? V Plečnikovih lestencih, ki ne privlačujejo samomorivcev, da bi se obesili nanje, v mojstrovih kelihih, monštrancah, klopeh, stoli? Škoda, da Plečnik ni našel za svoj navdih primernih kamnosekov, le rezbarje, le umetnike z lesom in tkaninami. Krivda sočasnikov, da niso znali naročati kipov pri Bernekerju; Dolinar se je obrnil navzven.

5

Lepo je, ko človek sanjari; a preden sanje uresniči, mora še marsikaj prestati. Norec še ni bil dovolj preizkušen. Prizor, ki sem ga komentiral, je prelep, a je sanja: prelep je, da bi bil trajno resničen. Nevarnost se bliža že v hipu, ko sta Norec in Begavka srečna; lahko njuno stanje-razmerje ocenim drugače? Bližajoča se grožnja je Pijani angel. Pijani angel je empirično-singularno ime za nekoga-nekaj, kar se zmerom - struktur(al)no - vmeša v lepoto sreče in jo skalí. Gre le za to, ali je človek sposoben prenesti tudi atako zla.

Pijani angel (odzdaj le še Angel) posluša Norčev in Begavkin dvogovor. Neumnejši so se zadovoljili s podatkom, da je Norec mrtev, ne potrebujejo

ga. Angel ve več od njih: "Zanimiv norec. Nore misli? Zanimive zamisli ... Kakšni načrti?" Kako bi se jih – ga – dalo izkoristiti?

Kamnosek je že začel klesati; svoj navdih. Tega pa oblastna družba – nekoč KC – ne sme pustiti. Angel, ki pride k "pokrajini belega kamenja" z Vojakom, sprašuje: "Kaj počne", namreč Norec. "Je to dovoljeno v teh krajih?" In smo v svetu terorja, KCe in Partije. Tudi svoboda ustvarjanja je omejena. Za koga ustvarjaš? Kaj pomenijo tvoje stvaritve? O vsem tem odloča despot, Sadam, Kardelj, Kidrič, škof Hren. Begavka ga podi: "Nikomur nič nočeva. Proč!" Na eni ravni res nikomur nič nočeta. A če prevajata svetlobo-drugost, ogrožata s tem identitetni sistem v temelju; bistri to vedo, zato morajo preprečiti, kot mora preprečiti Kreon Smoletovi Antigonu iskanje Polinejkovega trupla. Polinejk bi bil lahko obujen, kot je Norec; obudila bi ga sestra Antigona. Kreon jo je ubil, preden je Polinejk postal kamnosek svetlobe.

Kasneje so Polinejka oživile histerično zanosne babuze, Spomenka Hribar, Puharca; a one so oživile brata-klavca, Desnega Vodjo, Pučnika kot podiravca partijskega sistema, ne pa Norca, ki je bral Strniševe **Mozaike** in zdaj ujema svetlobo v stenski mozaik. Babuzam se še sanjalo ni, kaj je storil Dominik Smole z **Antigono**; znivelizirale – spačile – so mu (tudi meni) jo v političnega, sakralnega, magističnega malika. Šlo je za eno najhujših zablod in deformacij v slovenski zavesti. Manipulacijo so storile z najboljšim namenom, za najvrednejši cilj: za Spravo med dvojčkoma, za ustanovitev slovenske nacionalne države. Smoletovo Antigono so predelale v Alenčico-Matjaža, **Vstajenje kralja Matjaža**, nato pa tudi ta dva soukinile v magističnem liku hermafrodita kot idealnega Slovenca, ki nima ne rok za ubijanje, a tudi ne za klesanje drugosti. Pučnik je tako postal evnuh. Njegova krivda je, da se je pustil poevnušiti. Zadovoljil se je, da lahko zapelje kako ministrico, sicer pa je nastopal kot zlata maska mrtvega Agamemnona.

Begavko Angel najprej zapeljuje, to je Šeligov način, Dovjak spet namiguje na Šeliga (Angel: "Kakor otrok sem, ki je našel srnico med praprotjo, z listjem pokrito"), glej – tudi dramatisirano – povest **Naj te z listjem posujem**. Ogabna sladkobnost ostarelih zapeljivcev: "Okrogle očke otroka tako očarajo, da želi pobožati." Ko ga Begavka zavrne, ji ponuja pomoč; boj se tistih, ki ti ponujajo pomoč, pravim. Največjo ponuja katoliški bog, tj. tisti, ki te – človeka – je spravil v drek, odkoder te potem rešuje (seveda na sadomazohistični način). "Mogoče pa sem se hotel dotakniti zato, ker sem začutil, da sta oba potrebna

pomoči." Če je Charis Karitas, ojoj! Begavka zavrne tudi pomoč, a Angel vztraja: "Kdor nudi pomoč, izraža svojo moč." Bister je, priznava, kjer se mu zdi, da ima boljše argumente; ve, da je najboljši – zadnji – argument zmerom Moč. "Taka je navada med kralji in papeži." Res je. "Jaz nisem tak." Kakšen pa? Kaj hoče tu? Hoče zvedeti: "Kaj kleše?" Zaroto? Nekaj, česar ne poznamo, mi, oblast? Ali pa kaj za nas koristnega? Nihče ne sme biti zunaj nadzora.

Velja ta ugotovitev tudi za liberalno družbo-postmoderno? Vsakdo je pod nadzorom, kolikor troši; potegnen je v tržne odnose. Vsi trošimo. A eno je, če trošim minimalno, le za enostavno reprodukcijo svojega življenja, drugo pa, če v trošenju eskaliram. Se ne da kapitalističnega trga (kapitalistične oblasti) preslepiti tako, da priznam, da trošim, s čimer se oblast-sistem zadovolji? Dejansko pa malo trošenje spodbija oblast od znotraj; trg se reducira na navadno menjavo za življenje nujnih predmetov. Je torej samoodrekanje najboljše sredstvo za naluknjanje trga? Je kapitalistična reklama najbolj usmerjena v trošenje, etika liberalne družbe-postmoderne pa ironizira samoodpoved kot slabištvo, propagira užitek, ki je izpolnjevanje brezkrayne želje? Me današnja slovenska oblast ne vidi kot nevarnega, ker ne ve, da denar, ki mi ga – premalo – daje, dajem sam v izdajanje **RSD** in v pomoč pomoči potrebnim? **RSD** tako rekoč ne nastopa na trgu. Kaj bi moral narediti jaz, da bi me obiskal kak angel?

Kaj res ideologov liberalne družbe-postmoderne ne zanima, kaj je kdo v privatnem življenju? Je res liberalna družba-posmoderna tako samozavestna – samogotova –, da ji nihče nič ne more, saj vsakdo že vnaprej pada v njene pasti? Za neolevičarske antiglobalistične in antikapitalistične razgrajače to res velja, pa res tudi za vse ostale? Mar še kdo potrebuje množična občila, reklamo, televizije, masovno javnost itn? A jaz? Jaz se sicer – nemalo – omejujem in odrekam, a ne zganjam nikakršne propagande za bojkot proizvodov. S tem res ne uporabljam masovnih tržnih sredstev, a zato tudi ne vplivam, puščam, da gre družba svojo pot. Torej družbi – liberalni družbi-postmoderni – nisem nevaren. Res je, na kratek rok. Zaenkrat. Morda pa je **RSD** "sod smodnika", atomska bomba, ki je tempirana na nedoločen čas? Mar se sam dovolj zavedam, kaj sem in kaj je **RSD**-drugenjska filozofija? Pa se moram tega zavedati? Ni modrost v tem, da nekaj stvari pustim pri miru; skromen sem? Če se jih ne da (še) dognati, se ne vznemirjam. Vse ob svojem času. Posebno če ciljам onkraj časa; potem čas ni moj gospodar, ne opredeljuje me – na tej, na bistveni ravni.

Kot homo multiplex bivam na več ravneh. Vsaka ima svoj ustroj, svoja pravila. Na eni ravnem tako, na drugi drugače. Da imam dobre živce, se vidi po tem, da me nič ne prizadeva, če-ker se okolje ne zmeni zame. Vem, da je to preizkušnja. Celu srečen sem, da imam mir za razmišljanje. Kasneje ko me bo obiskal Angel, bolj zame in za drugenjsko teologijo. Ali pa dobro, ker se bo s tem spet začela gibati usoda. Naj pride, kar mora priti. Jezus Kristus je dejal, da izroča Očetu v roke svojo dušo (življenje). Najbrž so učenci tudi to razumeli narobe. Morda je Jezus Kristus dejal, da naj se odvije usoda, ki je kot-milost, kakor se mora, on jo pričakuje pripravljen, tj. ve, kako bo nanjo reagiral, že zdaj reagira nanjo tako, da se ji ne protivi, saj ve, da bo sama sebe obglavila. Umnejši sem od Angela, ker vem, kaj ga čaka, on pa je v samozaslepljenosti prepričan, da je Kamnoseka izkoristil v svojo korist, ko si ga je podredil za garača-ustvarjavca bodočega Chartresa. Ne zaveda se, da je sreda 8. stoletja tak čas, ko brez pomoči KČe Kamnosek še ne bi mogel "ujeti" svetlobe-drugosti in jo vklesati v katedralo. Angel ne vidi, da sam služi nečemu, česar niti razume ne. Ravno z nasiljem Kamnoseka kot umetnika drugosti omogoča. Pa je tako tudi v liberalni družbi-postmoderni?

Morda si ideologi simulacijske družbe (dvojniki) mislijo, da so uničili smisel, ker umetniki iz lastne volje ustvarjajo le inštalacije. Liberalna družba-posmoderna jim nobenega projekta-misli ne preprečuje več; ravno ker jim daje svobodo – ker jih korumpira –, jih dela nemočne. Zaenkrat, dokler se veselijo vseobče družbene sproščenosti, ludistične poljubnosti, sveta dopuščenih želj. Kaj pa, če se med njimi skriva kdo, ki ohranja in obuja in preosmišlja smisel, le da tega ne vidijo? Kaj pa, če je to ravno Dovjak (in Muck) in ravno s **Pipinom**? In je moja naloga **Pipina** – v njem nastajajoče iskanje smisla, – artikulirati, tematizirati, eksplicirati? S tem ko liberalna družba-posmoderna zamolčuje **RSD**, si sama jemlje možnost, da bi jo razumela. Če-ker ne uprizarja Dovjakove dramatike, se sama odpoveduje raziskovanju resnice. S stališča nje same je to v redu, ker Resnice ni, torej je raziskovanje resnice zaman, abotnost. Resnice res ni (je=ni), kaj pa "je" onkraj resnice-bitosti in resnice-niča? Te teme pa Dovjak v **Pipinu** ni načel. Ostal je pri resnici, ki ji pomaga k razkritju-delovanju nasilje; ostal je pri drugosti v obliki svetlobe. A Dovjak še ni dejal zadnje besede. Morda mu bo v pomoč ta moja razprava. Morda pa je v kaki naslednji drami – recimo v **Karuzu** ali **Mavrični ladji** – že prišel tja, kjer si ga želim, le da meni to še ni prezentno, saj moram najprej skozi empirično-singularno analizo **Pipina**,

fiksirati njegovo držo-mejo; šele nato se morem pripraviti-sprostiti za (po) iskanje nove stopnje.

Angel je terorist klasične sorte – Begavki: "Kaj nosiš?" Vse ga zanima. Je kot oznovec ali član Hacinove medvojnne politične policije. Begavka: "Vodo mu nosim. Vročje je." Angel: "Ne v čeburu, v sodu? Pod trebuhom se skriva linija lepe deklice. Kaj je pod njim?" Eno je raziskovanje resnice, drugo brskanje po skritem, pri **Krpanu** za soljo, pri ilegalcih v **Justifikaciji** za ilegalno literaturo oz. Slovenskim poročevalcem, v **Židu** za filozofijami RLH. Trubarjevci so skrivali v sodih protestantsko literaturo, Dalmatinov prevod **Svetega pisma**. (Mene liberalna družba-postmoderna ne sumniči, ker svojo literaturo – **RSD** – ponujam; ker nikomur ne služi. Sem torej za eno stopnjo bolj zvit od nje?)

Angel ne verjame Begavki; ker od nje ne zve, kar bi rad (sploh ve, kaj bi rad?), poseže po nasilju: "Vojak! Ukleni jo! Odvedi jo!" Večno ista povelja, daje jih Valjhun, Prešernov **Krst**, Harz, **Rojstvo**, Mender, **Dialogi**, **KC**, **Hren**; le liberalna družba-postmoderna ne, ta še kriminalcev ne spravlja v karcerje. Mar ima res – hudičev – namen vse ljudi reinterpreterirati in rekonstruirati v kriminalce, s tem vso družbo v nekaj, kar ni jasno, ali je absolutna svoboda ali dozdej najbolj total(itaristič)ni zapor? Ve liberalna družba-postmoderna sama? Saj sploh ne ve, kaj hoče. Žižek, ki ga posebej obožuje Matjaž Zupančič, zdaj pa se mu je podredil celo Tine Hribar, je tipičen za nihanja-kaos-neprisebnost postmoderne liberalne družbe. Želja je lahko kar koli. Mogoče je odkriti formalni ustroj življenja, a kaj pomeni? Žižek nima referenčnega okvira, ki bi mu omogočal to odkriti. Žižek je Jesih, Jesih ga je napisal v **Sadežih**. Če mu začenja Tine Hribar služiti, pomeni, da se Hribarju maje tudi sama svetost. Pomeni, da se je znašla liberalna družba-postmoderna v riti, da se je začela tega celo zavedati. Bo začela izgubljeni živce, mahati po tistem, ki ga bo ocenila za človeka-filozofa, ki morda vendarle nekaj ve?

Ni naslov Šeligovega romana **Izgubljeni sveženj** tipičen? Šeligo si morda misli, da je v tem svežnju-rokopisu napisano nekaj, kar ni le res-nica, ampak bi bilo lahko nevarno družbi. A to ni **Tomažev Evangelij**, ta je znan, s tem se kot z new age magijo da manipulirati. Je res skrtil kaj Pirjevec? Po mojem ne. Šeligo ne ve, kdo je skrtil in kaj je skrtil. Če bi vedel in prišel za dlje na oblast, bi že pokazal skrivaču: Meč z ... ne Križem, ampak ... morda grabljami? Mar niso Grablje znan simbol za prilaščanje? Naj

predlagam, da bi postavili-uvezli na slovensko zastavo kot grb namesto Triglava in morja Grablje? Bi se moral vsak predsednik države pisati - (pre)pisati na - Grablovic ali še bolje Grabeljšek?

Ko pride Kamnosek Begavki na pomoč, Angel izvede, kar zna, kar je treba ob takšnih priložnostih izvesti: "Vojak! Sulico!" Norec: "Čemu?" Ta ga pa pihne: čemu? "Snemite ji okove! Pri priči, pravim." Preveč je potopljen v sreči, da bi uvidel stvarnost-nevarnost. Sreča mu je zmedla presojo. Nastopa kot Kreftov Pravdač v **Celjskih grofi** ali že Janko v Jurčičevi **Veroniki**. Angel pa je ciničen in hladnokrven: "En lep pozdrav!" Tako se njuno znanstvo začne. "(Mu prebode s sulico stegno.) Takole boš laže prišel po kolenih k nam na dvor in jo odrešil." Angel ne ve, da Kamnoseku pomaga izpolniti poslanstvo, da pomaga pri nastajanju drugenjske resnice; bolj ko je človek samozazrt, bolj je v samoslepilu. Novi svet, ki sta ga naredila Miha (Brecelj) in Marjana (Brecelj - posmeh Vitomila Zupana krščanskemu socialistu, ki je že med vojno postal član Centralnega komiteja Partije), Miha in Marjana sta proletarca-delavca, ki na koncu **Rojstva** preživita, zato edina praktično zmagata, zasedeta oblast - je bil v resnici stalinistični zapor, **Dialogi**.

Norec še zmerom ne razume, še zmerom se gleda iz etičnega vidika, pozabil je na svoje sanje-privide, na mistiko. Angelu: "Zadrli ste mi ost v stegno, pa ne mislim klečati pred vami. S temle žebujem vas ..." Opravičujem se za Kamnoseka in njegovo zablodo; res je bila le trenutna, regres v eksistenco, vlogo plemenitega upornika-poštenjaka. Kmalu bo prišel k pameti; Angel: "Ne boš? Mogoče boš pa vseeno? (Mu prebode s sulico drugo stegno.)" Trojni hipermodel-krog pravi, da po videzu dvojnika struktur(al)no nujno pride prej ko prej spet stvarnost dvojčka; v tej pa sta prebodeni stegni še luksuz. Uršulo, **Samorog**, je dal tak Angel (sodnik Bertram) zažgati na grmadi, gestapovec v **Molim**, Pukmeister, je svoje jetnike mučil do smrti. Ni jim dal šanse, kot jo da Angel Kamnoseku.

Norec: "Ničesar nočem od vas." Prav to je sumljivo in nevarno: človek je - s stališča identitetnega mišljenja - družbeno bitje, zato povezan z ostalimi v vseodvisnost; nekoč je to tezo zagovarjal Marjan Kramberger, zato je hvalil Partijo. A kot da kapitalistična liberalna družba ljudi ne bi še bolj povezovala; kar zadrgnila je štrik okrog njihovih vratov, pusti jim le dihati-želeti, fila jih z zaželenimi predmeti.

Angel: "Boš klesal?" Kamnosek: "Za nikogar posebej ne bom klesal. Klešem za vse." Pa ga ima v malhi, malhar Angel! KC je neznansko

prekanjena-bistra; se pravi: morda. Njen katoliški bog je – naj bi bil – bog za vse, ne le za nekatere. To je temelj nauka KC: nagovor na vse, na ljudstvo. Torej bo Kamnosek, ki bo klesal katedralo, klesal za vse, ko bo klesal za katoliškega boga. To misel je ponavljala tudi Partija. Kaj je ratalo iz nje, vemo: Žižkova kramparska-lopatarska drama **Vsemu navkljub!** Res je mladi Žižek, Slavuj, pametnejši od starega, Frana, ki še skoraj 90-leten klamfe serje; a v osnovi, je kaka bistvena razlika med njima? Eden z(a) voljo, drugi z(a) željo, oba pa za družbo! Predmeti-sredstva, ki jih omenjam, so identitetni: lopata, kramp, grablje. Z lopato za kolektivno identiteto, z grabljami za posamez(nikov)o identiteto, s krampom pa vse po buč!

Angel že ve – si misli –, da je Kamnoseka ugnal: "Odpelji jo, vojak! Gremo! Več ponižnosti, fant! V gozdu natrgaj zajčjih tačk, položi jih na stegna, da ne boš omagal. Počakali te bomo!" Prišel boš in klesal v Saint Denisu, v bodoči Sainte-Chapelle.

Angel poroča papežu, kaj je opravil s Kamnosekom: Papež: "Je Norec res mrtev?" Angel: "V noge mogoče, v glavo pa ne ... Norec ima ponos norca", še ga imam, "in ponos kamnoseka", še ga imam. "Ponos, podoben bardom." Ni vrag, tudi bard sem. "Človek mora z njim ali v rokavicah ali na kak drug način. Ta je tako prevzet, da ga je bilo potrebno s sulico." Mene so s sulico in v rokavicah, oboje je znal Boris Kraigher; Pučnik ni pristal na pogovor v rokavicah. Hotel je le sulico ali pa nič; kar skujal se je, če jih ni dobil po riti. Po 1990 je zazeval kot krap na široko, ko mu prôkleti Kütjan ni več grozil z mečem, ko so vsi politiki začeli nositi glazé rokavice. Pučnik je razširil svoje šape in se trkal na prsi: jaz sem kmet, jaz sem proletarec, jaz sem izobraženec, jaz sem človek! Pa? Cinikov ni fasciniral, le nedozorele babuze.

Angel razlaga papežu, kakšen namen ima s Kamnosekom: "Prividi, ki jih nosi v sebi, mu dajejo občutek lebdenja nad vsemi. Včasih je take umetnike pač potrebno pritisniti k tlom, da spet občutijo zatohlo prisotnost podrasti." Krasno, res je! Tako me je vzgajala Partija: ni me pobila, kot ni Angel Norca (Papež: "Menda ga nisi pokončal?" Angel: "Kje pa, Štefan!"), ni me korumpirala, bila me je po riti; ne toliko kot Pučnika, a jaz sem kapiral, on ne. Desetletja sem potreboval pri tleh, med podrastjo, v precej gostem-zadušnem zraku. Vadil sem, pa sem se privadil, ne da bi se nehal zavedati, za kaj gre; to je bilo najvažneje: ohraniti zavest-merilo razločevanja, ne se shisterizirati, ne si zatisniti-zamašiti nos in reči, prepričujoč se: O, kako blago diši! Tako so si govorili mnogi, Šaliji, žurnalisti, Koprivci, ubogi Titek

Vidmarček, tudi Brejček in Tonček Jerovšek, preden sta se prekopicnila na desnico; ne na glavo, te nimata, le jezik. Post factum, ko gledam srečen izid mojega življenja-pustolovščine, se zahvaljujem mačehi Partiji: lepo si ravnala, hvala! Dobro si mi delala! Zdaj so na oblasti bolj pokvarjeni: ti me kupujejo. Hvalabogu, da sem že trdo preizkušen, ena sama žila in kost.

Projekt je dober; Angel: "Zaradi nje bo" - Norec - "klesal podobe, ki jih bomo mi narisali." No ja, nekoliko poenostavlja. Z Begavko ga povezuje ljubezen do drugega, a Begavka ni vzrok za njegovo umetniško ustvarjalnost; vzrok je stik s transcendenco. Oba z Begavko sta v službi drugosti. KC bo predpisala le osnovne parametre za zgradbo cerkve, resnično katedralo pa bo naredil Kamnosek; pogledati je treba le razliko med cerkvami, ki jih je postavljala slovenski klerikalizem okrog 1900, in Plečnikovimi.

Pride do sporazuma; čeprav je prisiljen, drži - stoletja, v Sloveniji do srede 19. stoletja - pakt med KC in umetniki. Celo vse do Preglja, ki se ne more odpovedati KCi; Majcen jo bolj nasadi, glej **Ženina**. V liberalni družbi-postmoderni pa propade tudi ta pakt. Umetniki se osvobodijo vsega, sleherne obveznosti. Ni prav to krivo, da se ne znajdejo več, da znajo cimprati le inštalacije, da postanejo le vodoinštalaterji, popraviljavci sekretov? Če bi razumeli inštalacije kot Strniša, bi bili rešeni. A jih ne; blebetajo o Lepoti zla! Hočevarca je ena najbolj zmedenih; a samozavestnih. In občudovanih. Pipan Mali jo kot ravnatelj Drame SNG kar naprej oskrbuje z režijami. Jo je Dovjak uvrstil med dvorjanke? Katera je? Konkubina ni, za to vlogo je pregrda. Za Bertrado premalo kraljevska. Prestolarka? Prodaja po odrih širom Slovenije sladke preste?

Štefan Begavki: "Poslušaj, deklica. Potrebujemo tvojega moškega in tvoj moški potrebuje rod, rod številnih pridnih rok." Rod-ceh kamnosekov. Tako je nastal, Dovjak uprizarja njegov nastanek. Vsi v službi KCe, a tudi v službi drugosti. Uspeh za drugost, ki ji na tem svetu ne kaže dobro. Kar bo Begavka rodila, bo delalo za KC (in Karla Velikega); nahranjeni bodo, dobro nagrajevani; po tej plati jim ne bo hudo. Če pa bo kdo od njih prekršil okvir-norme, izklesal kaj, kar je zoper katoliško dogmo, kakega hudiča, ali pa papeža vzel za model hudiča, kot ga je Dante v **Komediji**, bo kaznovan, izobčen. A ceh bo trajal naprej. Šele tam nekje pri Janezu Wolfu se bo izpraznil. Čemažar ga zaman obuja; Kregar ga je le začasno.

Angel: "Sedem plodov! Sedemkrat sedem rodov! Sedem milijonov svodov!" Angel je kot borzni senzal, v hipu zna preračunati vsako reč v

merilo agresivne ekspanzivne identitete. Vse to si bo pridobila KC s pravim ravnotežjem med nasiljem in milostjo. Begavko pridobivajo: Kamnoseka ne bodo pustili umreti, a "najprej ti pomagaj nam!"

Drama se nagiba v konec. Norec je na "travniku umrlih", na zadnji preizkušnji. Ni več in ni še Kamnosek; vmes je, v praznem mestu. Toži; prelepa lirska žalostinka: "Že vidim dim! Ni dim iz sanj in ni privid. Gost, bel dim je, dim, ki sonce zakriva. In kakšen dim? Dim, ki se vije zaradi dima samega, zaradi ničesar drugega. Samo bel dim, bel prazen dim, ki svetlobo pije, ki pije, pije in se v prazno vije." V takšnem razpoloženju je naredila Administratorka, **Čeveljčki**, samomor. Eros-seksus je še v Kamnoseku, a Begavka kot drugi daleč, proč. "Kje si Begavka, pšenica? Tvoje krike slišim!" Mučijo jo; zakaj ne? Bolj ko bo (iz)mučena, bolj bo pripravljena peti po notah oblastnikov, sklepajo. "Tvojo oblast držim, pa mi vse bolj med rokami polzi! Povsod je dim, bel dim!"

Videnje se pogloblja: "Beli močni in dušeci dim se dvigaš, da boš padel dol, s kislim dežjem obtežen! Na njihove lase boš sedel. Vsepovsod bo tvoj beli duh, kajti tiranija in oblast nista nič drugega kakor kolobar belega dima." Sta, a le, če ju zmore človek pogledati s prave plati. Če se ne pusti ujeti v model ekskluzivnih dvojčkov. Prav je gledala tudi Uršula, ko jo je ogenj na grmadi zavil v bel dim in so ji oči oslepele. Kaj pa ji je mogla narediti identitetna oblast, ubogi Bertram, Sodniki in Pravičniki, ki so nasilneži in krivičneži? Nič: le v bel dim so jo lahko spremenili. In? Če se človek nima za dragoceno bit, ki je nepogrešljiva, se lahko celo kot pesem izdimi v zrak.

Posebno če ve, kar ve Kamnosek: "Jaz pa vem, da je za belim dimom od nekdaj svetloba." Vem-verujem. Tudi Taras Kermauner. Kdor to ve(ruje), je že vnaprej (od)rešen. Nič mi ne morejo, nihče.

Nič? Nekaj pa(č): lahko mučijo tistega, ki ga ljubim, s katerim sem drug za drugega drugi. Kamnosek zato trpi: "Kje si, Begavka, pšenica zelena? Kje si od svetlobe rejena? Zakaj že drobijo v svojih sajastih rokah tvoj klas? Čakala si, da sklešem v kamnu svod do neba. Oba sva čakala. Jaz sem klesal in ti si mi vodo nosila." Kamnosek ta hip misli, da je bilo vse to zaman, da je vsega tega konec: "Zakaj prezgodaj, oblastniki?" Prezgodaj da so mu strli telo. Pa mu ga niso. Le noge, ki jih ne potrebuje! Roke so mu ohranili. Meni je Partija ohranila glavo-pamet in čut; ni jih poškodovala. Morda jih je celo hotela poškodovati, bolj je bila neumna od fevdalne KC, a zgodilo se je, kot se je. Rešil sem se.

Norec ne popusti. "Ne kriči, Begavka. K tebi se plazim. Po kolenih se plazim! Po prebodenih nogah, ki niso ne pred Bogom ne pred kraljem klecnile." Nekoliko se heroizira, kot norec je moral biti ves čas kralju pod nogami. Še huje kot jaz. "Kajti Bog je svetloba in svetloba je Bog." Dokler tako misli, v naponu heroizacije-idealizacije, misli na klasičen način: "In če je svetloba, potem se človek vzpne, in ne gre do nje kleče." Še ne razume, še je potreben nauka, učnega procesa: le s prebodenimi nogami – s klecajočim telesom – se more do drugosti, ki pa v tej naslednji fazi ni več svetloba, ampak onkraj para Svetloba-Tema. Tedaj bo odpadlo nasprotje, ki Norca za hip še obvladuje: "Saje sveta so tako težke, da bova kakor klonila; jaz sem klesal nizke oboke, ti jih boš tolažila." To je minimalno krščanstvo. "Ampak sanje, najine sanje o svodu, ki kipi, ki se dviga k svetlobi!" Sanje se bodo reinterpretirale in rekonstruirale v delo kamnoseštva: vero umetnosti.

Begavka rodi: nov ceh. Norcu jo vzamejo. Ostane sam. (Bom hotel-mogel ostati sam? A jaz sem starec, Norec pa je bil v najboljših letih. Kaj bi bilo, če bi mi vzeli Alenko? Morda bi tedaj vzdržal brez nje; dokler človek brizga od presežne vitalistične sile, čuti v glavnem sebe. Drugi se začne pojavljati v njegovem drugenjskem polju šele z občutkom, da si sam ne zadošča. Agresivna ekspanzivna identiteta pogaja-napaja in ovira-onemogoča drugost.)

Ko Angel stisne Norca v kot, se začne končno odločanje. Angel: "Nimaš izbire." Norec: "Zato pa imam privid." Kar pomeni: videnje. Angel mu vzame Begavko in mu da Cerkev. Tako je v **Pipinu**. V človeštvu pa je morda tako, da v 8. stoletju med moškim in žensko sploh še ni prišlo do možnega stika, kakršnega je omogočila šele mnogo kasneje romantika. Še Partija kot nadomestna KC igra vlogo, ki bi jo že morala imeti ženska; v tem pomenu je Partija strahoten regres. (Vitomil Zupan hoče oba vidika spojiti: Krim in Nina sta med sabo v erotičnem-seksualnem-Charis odnosu, a oba tudi leva revolucionarja, tj. Partija: **Rojstvo**. KC je bolj arhaična: Mojca in Junak v **Vstajenju** nista erotični-seksualni par, le vojaški-etični-verski.)

V 8. stoletju – skoz romaniko, gotiko, renesanso (Petrarca in Dante izdelata idealni lik ženske; Prešeren jima sledi, to še ni drugenjsko razmerje dveh enakovrednih samostojnih avtonomnih posameznih oseb-eksistenc-vlog) – je še mogoča rešitev, kakor jo poda Dovjak v koncu **Pipina**: Kamnosek sam, razmerje s katoliškim bogom bo le fingiral pred Angelom, pred KC, a Angel-KC to dopuščata, važno jima je, kako deluje zadeva navzven; sta

politika, ne terjata iskrenosti, zadošča jima, če se iskrenost pozna v verskih likih-kipih. Zame ta rešitev ne pride več v poštev. Za mojega očeta je še prišla, tudi za Pučnika. Moj oče se je ženskam odpovedal, bil je asket, Pučnik se je z njimi hranil, bil je babjek, a oba sta nad sočloveka vzdignila Idejo (komunizem, liberalno družbo). Jaz ne (več). Še Dominik Smole in Primož Kozak ne zmoreta odkriti pomena sočloveka-ženske kot prijateljice-sodelavke. Ne Smoletova Antigonona ne Kristijan ne potrebujeta ženske kot prijateljice-sodelavke drugega; tudi Smoletova **Antigona** in **Afera** sta v tem pomenu arhaični. Šeligo poudari žensko, a izgubi moškega; prav tako ne pride do stika dveh enako ustrojenih. V reistični megastrukturi pa izpuhti še eden; človek se reinterpreterira in rekonstruira v igro-vlogo-jezik, **Sadeži**. Odnos med moškim in žensko se izčrpuje v užitku, v sadomazohističnih igrah, **Veselja dom**. Drugenjska zamisel je izgubljena.

Dovjak ji je prišel že zelo blizu, tudi s pristnim čutom; dokazuje ga lepota erotične-seksualne lirike med Begavko in Norcem. Kako je zadevo rešil? Angel ga sooča s stvarnim položajem: "Ali boš gradil, ali pa boš do konca življenja sameval z lačnimi otroki. Begavko ti odpeljemo. Do konca življenja jo lahko zapremo, glede na grehe iz mladosti, med spokornike. V temne celice, brez svetlobe." Mu jo bodo torej le pustili, če bo gradil za KC? Pa bo mogel biti-ostati njun odnos še tak, kot je bil – kot sem ga opisal – v trenutkih sreče erotičnega-seksualnega sodelovanja? Kaj pa, če slika Dovjak težjo situacijo od moje? Jaz sem v kot-milosti, Kamnosek v pasijonu. Kaj pa, če sem jaz še zmerom prelahkoten in so imeli prav moji bivši prijatelji, ko so mi to od malega očitali: da sem prav za prav ludist? Je res lahkotnost, če se ti posreči nekaj, za kar ostali niso zmožni ali pa imajo smolo?

Kaj pa, če uprizarja Dovjak zadnjo preizkušnjo človeka, tudi mene, čas, ko bom – bi morda bil – brez Alenke? Predpostavlja, da bi še mogel ustvarjati drugenjski svet, ne narediti samomora? Ko bi ostal brez vsega, Zemlje, Sanj, Diha, že dolgo brez družbe in zgodovine, v golem-čistem nič, le s slutnjo drugosti, le z iskanjem drugosti, ki bi jo še artikuliral v **RSD**? Me Dovjak vzpodbuja? Moram brati konec **Pipina** tako?

Norec ohranja drugost, ki jo sam imenuje svetloba. "Kaj pa vi veste o svetlobi?" Angel: "Ne zanima me svetloba" (drugost), "zanima me kamen." Kamen z videzom svetlobe-drugosti. To je stališče KCe v fazi, ko je zdvomila v stik v uničenim Bogom Drugim in se zadovoljila z delanjem vtisa-videza. V takšni KCi je vir imidža, celo vir arhemodela dvojnika, tj. zamenjave

pristnega ravnanja z njegovim nadomestkom. Je KC mati postmoderni (praznemu mestu)? Če je tako, ni čudno, da sta se s Kosom starejšim pri priči ujela. Jaz pa iščem povsem drugam, v naprej-drugam.

Gre za dve svetlobi. Angel vidi-hoče svojo, ko naroča Kamnoseku, kaj bo delal: "Trije vhodi morajo biti. Iz kamna jih boš v loku sklesal, da bo oltar" - za oltar gre - "skrivnostno obsijan s svetlobo. S strašljivo svetlobo kraljevskih silhuet moči." To je svetloba Angela-KC; vidna je na vsaki katedrali kot razpored kraljev, ki so garanti katoliškega neba. Jaz teh kraljev nisem videl ne v Rouenu ne v NotreDamki, povsod sem jih spregledoval, niso me zanimali; kaj naj bi z njimi? V rozetah jih nisem opazil. So vojaki, ki ščitijo trdnjavo, ne pa vidci, ki prevajajo svetlobo-drugost. Kako se bosta Angel in Kamnosek zmenila?

Angel: "Kaj si pa ti mislil s svetlobo?" Kamnosek: "Svetloba ni senca." Angelova svetloba kraljev za Kamnoseka ni svetloba-drugost. To izpove, ko formulira: "Moj svod lahko naredi povsod svetlobo brez senc prisotno!" Navidez gre za gnostično izjavo, dejansko pa hoče Kamnosek reči, da njegove drugenjske svetlobe ne določa moč-luč Oblasti. Tu se razhajata; Angel: "Gre za avtoriteto! Strašljivo silhueto hočem!" Hoče podobo strahovlade (terorja); kot za njim leva revolucija (**Robespierre**, mislim tudi na Mrakovo dramo, in Komisar, **Afera**).

Kamnosek terja "nad srednjim vhomom krog". Ni važno, da je zame krog svetišče. Za Dovjaka-Kamnoseka je krog točka pristne svetlobe, sprejemam, pač svoboda in avtonomija drame-dramatika. Angel je diplomat in trgovec, pripravljen se je pogajati: "Boš klesal, če ti dovolim krog?" Kamnosek hoče tudi "krono na vrhu, takšno, kakršno bom izklesal sam, ne po naročilu." Angel: "Si pa trgovec, glej ga no. Ampak zamisel je odlična."

Krona pomeni rozeto. O tem, kako sodi rozeta v geometrijo redov, sem že pisal. Z geometrijo redov hote ostajam v tem svetu, v njegovi idealizaciji; blodnjak reinterpretiram in rekonstruiram v rozeto. A na modelni skici pišem oznako drugost sredi pikic zunaj same slike-skice. Onkraj geometrične-simetrične lepote se začinja Črevo-kanal, po katerem človek potuje, ko išče drugost. To črevo imenuje KC Križ. Vem, da je onkraj največje harmonije-lepote (Fidijeve, Michelangelove, Prešernove) Wolsova kataklizma, ki so jo kamnoseki sklesali kot like Hudičev. Je šel Ignacij Loyola najdlje, ko ga je tik pred smrtjo obiskal hudič? Je Rožanc to razumel, ali pa je le spodbijal KC, ko je napisal **Prizore s hudičem**? Hudič nastopi lahko kot-milost, kot

zadnja izkušnja in preizkušnja. Ni biti pred smrtjo sam, iz oči v oči z njo, pogled v Hudiča-Gorgono? Se da ta pogled prenesti le prek zrcala-ščita, tj. prek geometrije redov-harmonije? Je torej harmonija sredstvo v iskanju drugosti?

Kako se razplete problem? Begavka postane Pipinova nova konkubina. Pipin se ji v samostanski celici SaintDenisa izpoveduje: "Prodana duša sem, konkubina. Žena me prezira" itn. Begavka: "Rodila sem sedem sinov, štirinajst ročic raste v kamnoseške roke. Prodana sem tudi jaz." Na eni - na družbeni - ravni smo vsi prodani, tudi jaz. Pipin: "Pa tvoj mož, je srečen?" Begavka: "Srečna sva bila v pokrajini belega kamna. Zdaj ne vem več." V tej novi-pasijonski situaciji sreča ni več ustrezen pojem. "V službi kralja, skrbim zase, za svojih sedem sinov in zanj, ki je še zmerom v svetlobi." Se Begavka žrtvuje za Kamnoseka?

S Pipinom imata dolg pogovor, Pipinu pomaga. Pipin: "Še zmeraj ga imaš rada, prilepljena si nanj, ne name", namreč na Norca. Begavka: "Še zmeraj nanj." Pipin: "Zakaj ljubiš norčka, ne mene?" Begavka: "Ker sanja drugače kot ti, ker ni potreben tolažnice, ker me sam tolaži, ker zame skrbi s svetlobo." Je to bistvo njunega odnosa?

Zadnji prizor drame se dogaja na "travniku v SaintDenisu. Norec kleše portal." Oboje je: travnik in cerkev. Norec je sprejel svojo usodo in jo reinterpretiral in rekonstruiral v kot-milost. Karl Veliki: "Si srečen, norec?" Norec: "Nisem več norec, kamnosek sem." Dokončno. Na eni strani je srečen; opravlja, kar opravlja vsak moški-človek: hrani otroke, ima prelepo ženo, "kislo mleko jem in delam. Včasih me stisne v križu, me upogne krč, pa se ne dam." Kot jaz. Načrtno sem pazil, da sem popravil v življenju vse, kar je človeku treba: doštudiral, osnoval družino, šel celo na vojsko zoper sovražnika (Partijo), bil (vsaj kulturni) politik; zdaj le še klešem, tudi to razpravo o klesarju, Kamnoseku.

"Kaj klešeš?" "Krono, kraljevič. Desni lok se z levim v kroni sreča. Krona ima tantalsko moč. Ampak samo ta, ker je skrita. Nobena druga!" Skrita krona je metafora za uničenega Boga-Drugega. Te krone naročniki portala (oblastniki v liberalni družbi-posmoderni, ki mi dopuščajo življenj(sko) e-delo) ne vidijo. A sije, kot Strniševi **Mozaiki**, kot ravenški mozaiki, kot vitraji v Chartresu.

Kamnosek je zavzel do vsega, kar ni iskanje drugosti, ravnodušen odnos. "Kaj misliš o mojem očetu?" "Nič si ne mislim. Do njega sem brezbrizen.

Pravzaprav sem tudi do tebe. Do vseh sem brezbrizen. Ampak mi ni vseeno." Kamnosek govori namesto mene. Dajem sodbe, o Janši in Ropu, o Hanžku in Tinetu Hribarju, o Bushu in Sadamu; a na vrhnji ravni, na ravni družbene zgodovine. Na globlji-odločilni sem do vsega tega dogajanja v tem svetu ravnodušen. Verujem, da dela čas, ki je zlo, zame, za moje videnje, za drugost: da si pripravlja svoj konec. (Moja razlaga Konca časov, apokalipse.)

Ta svet z (ob)lastniško družbo dela tako, da si koplje jamo; Drnovški in Partljiči, Spomenke in Tineti Hribarji in Möderndorferji delajo z njim, pod njegovim vodstvom, le da tega ne vedo, ne priznajo. Kopljejo luknjo nič, skoz katero bo (pro)padel ta svet. Ostala bo, tako verujem, le nevidna krona portala v Chartresu, v **RSD**. Kamnosek bodočemu cesarju še naprej in podrobno razlaga, kaj dela, kaj bo nastalo, a to je razlaga v okviru njunega časa in **KCe**, tudi katedrale, križa in križišča kot orientacijskega sistema. Še pred nekaj leti sem tudi sam mislil tako, izhajal iz križ(išč)a. Danes ne več. Zato tega konca Kamnosekove razlage ne bom komentiral, vsaj ne na tem mestu. Morda v zvezi s Strniševim **Očesom** in z **Ljudožerci**. **Ljudožerci** se dogajajo v podrti cerkvi-katedrali, Kamnosekova pa šele nastaja.

RSD je nastajajoča katedrala, ki pa vsebuje sama v sebi svojo avtodestrukcijo, že vnaprej jo komentira. Človeštvo se bo požrlo - uničilo - samo. Življenje=Smrt. Tedaj bo treba odtod. Že zdaj je treba odtod, kajti življenje se kar naprej uničuje-požira. In da se priti odtod, izstopiti iz tega sveta. Biti v njem in zunaj njega.

Tako bivamo vsi trije, Kamnosek, Dovjak in Taras Kermauner (**Kask-Dak-TaK**).

Julij 2003

PONESREČENO VSTAJENJE OD MRTVIH

(ob Dovjakovem **Karuzu**)

1

S podnizom **Iskanje drugosti (IsDt)** začenjam nov letnik **Rekonstrukcije in/ ali reinterpretacije slovenske dramatike (RSD): 2004 (RSD-04)**. Pričujočo razpravo – **Ponesrečeno vstajenje od mrtvih** – uvrščam v prvo-začetno knjigo **RSD-04**, naslovljena je **Veliki, mali, drugi**. Kaj je temeljna tema podniza, je jasno iz naslova: iskanje drugosti. Poleti sem napisal prve tri razprave, ki tvorijo **Velike, male, druge (VMD)**, zdaj jim dodajam še eno, četrto; spet o Dovjakovi drami. V nji – v **Karuzu** – daje Dovjak drugačen odgovor na vprašanje o mogočem stiku z drugostjo, celo najdenju drugosti. V **Pipinu Malem** reši to temeljno človekovo vprašanje o smislu v transcendenci tako, da oblikuje lik Norca, ki se reinterpreterira in rekonstruira v Kamnoseka; ta kot umetnik-vizionar (videc) ne le (za)čuti stik s transcendentno, ampak jo – kot svetlobo – ujame v oblike gotske katedrale, njenih kipov, timpanona, arhitektonskih lokov, lepote. Je telesno poškodovan, prebodli so mu noge, niso mu pa mogli vzeti notranje trdnosti, vere v stik z drugostjo. Njegovo delo – umetniško – je tu pred nami kot empirično dejstvo, lahko si ga ogledamo v Chartresu, Reimsu, pariški NotreDamki, marsikje. In sami presodimo, ali je v njem zajeta drugost. Jaz sodim, da je; tako sem sodil, ko sem prvič ugledal NotreDamko in Chartres (1957-58), tako mislim še danes.

Razprava o **Pipinu** kot uvodna v knjigo postavlja vse naslednje razprave – moje raziskovanje resnice – na njen pozitivni temelj: na vero v (po)iskanje drugosti, v to, da se da drugost najti; in da ta najdba traja-velja še danes. Gotske

katedrale so nastale v srednjem veku, pred tričetr tisočletja, a sporočajo – ne le meni –, da je bila drugost (ne le) kot svetloba začutena, dojeta, reinterpreterirana in rekonstruirana recimo v vitraje gotskih cerkev, v velike rozete NotreDamke in Chartresa. Da ima človek v sebi aparat-občutljivost, da stik s transcendenco, ki ga je imel gotski kipar-slikar-kamnosek-steklar, začuti tudi sam, toliko kasneje. Dovjak uprizori svet, ki dokazuje – jaz mu verjamem –, da se je stik človek-drugost izvršil; da torej obstaja drugenjski človek. Kot izhodišče mi takšna zavest, ki je več kot spomin, zadošča.

Drama slovenske politične emigracije, Branka Rozmana **Obsodili so Kristusa** je negacija **Pipina**, če gledam njuno zvezo v duhu Heglove dialektike. Dovjak, ki je močno religiozen dramatik, teme njegovih vsaj zadnjih dram so verske, artikulira vstajenje od mrtvih, ki ni vstajenje od mrtvih katoliškega tipa. Norca smatrajo za mrtvega, v resnici pa le spi, je nezavesten, nebuden, omrtvičen, izločen. Skrb Begavke, ki ni le mitska-legendarna figura, ampak tudi Mati in prijateljica-sodelavka, Norca obudi k življenju-zavesti-budnosti. Iz Norca postane Kamnosek. Kot Norec je govoril brezobvezno – pretežno ludistično – resnico, kot Kamnosek resnico reinterpreterira in rekonstruira v lik transcendence. Njegovo vstajenje od mrtvih ali psevdovstajenje od mrtvih bo Katoliška Cerkev (KC) sicer izkoristila, ga pa ne bo mogla potrošiti do kraja, do kraja ga zmanipulirati v sredstvo lastne oblasti. Kipi-katedrale sijajo transcendenco-svetlobo, s tem dokazujejo obstoj drugosti. To Kamnoseku in Dovjaku oz. umetniku – umetnosti – zadošča.

Obsodili so Kristusa napiše klerik, ki je obenem vojaški akter, med vojno domobranec, po vojni član slovenske politične emigracije, njenega radikalnega vojaškega krila, dejansko klerofašizma; na liniji Jeločnikovega **Vstajenja**. Tema obeh dram, **Vstajenja** in **Obsodili so Kristusa**, je vstajenje od mrtvih. V **Vstajenju** vstane od mrtvih – točneje: iz omrtvičenosti-spanja – kralj Matjaž, tj. general Rupnik kot Vodja domobranstva, z njim pa njegova žena Alenčica, ki je znak, simbol za Slovenijo. Oba – z mrtvimi domobranci, poboj vrnjenih domobrancev – spita pod zemljo, kot pravi narodna pripovedka, bo pa prišel trenutek, ko se bosta prebudila, vstopila-vstala v polno (polno mesto) življenje kot Zmaga Pomladi in vseh bistvenih pristnih-pravih vrednot.

Obsodili so Kristusa se v razlagi – vsebini – vstajenja od mrtvih drži katoliške religije, Pavlove dogme, podane že v **Evangelijih**: da je Kristus najprej umrl (bil ubit), torej gre za pristno-pravo smrt, nato pa tretji dan

od mrtvih – iz smrti – vstal. Ni le spal, bil je zares v smrti. To se je zgodilo le njemu kot krščanskemu bogu, nobenemu drugemu človeku se ne, se bo pa mnogim po Poslednji sodbi, seveda le tistim, ki so udje naše svete stvari-KCe. Jeločnik je v tem ideolog slovenskega nacionalizma, da drame ne oblikuje po krščanski dogmi, v duhu katoliške megastrukture, ampak po modelu pravljic-pripovedk, v duhu poganske megastrukture. Matjaž je isto kot narava, narava pa vsako leto nanovo ozeleni, oživi. Zima kot smrt se reinterpreterira in rekonstruira v Pomlad kot življenje.

Takšno planetarno leto se da raztegniti v širše obdobje. Matjaž je poganski znak-simbol za več empirično singularnih likov, za tistega iz narodne pesmi, glej Špicarjevo dramo **Kralj Matjaž**, 1911, podnaslovljena je kot "narodna pravljica", in za pobjo vrnjenih domobrancev (iz maja 1945), nanje meri Jeločnik, saj gre za **Vstajenje Kralja Matjaža**. Že Jeločnik poveže narodno pravljico z utemeljevanjem slovenstva na narodni tradiciji s KCo, Mirko Mahnič pa v drami **Kralj Matjaž in razbojnik Matijon** to povezavo še zaostri, moment naroda kot poganske megastrukture je še močnejši. KC se prelije v pogansko narodno tradicijo, obe – poganska in katoliška megastruktura – se sintetizirata: v paradoksnem kleronacizmu.

Branko Rozman v **Obsodili so Kristusa** vrača zadevo v čisto stanje katoliške megastrukture; poganska megastruktura je v **Obsodili so Kristusa** dana v oklepaj, bravec jo lahko konotira, a drama je ne eksplicira. Res je, da nastopi vstajenje Krista od mrtvih spomladi, na Veliko noč; a narava je spremljava katoliške dogme. Načelno bi se vstajenje od mrtvih lahko dogodilo kadarkoli, kajti bog vstane od mrtvih, kadar hoče on, ne kadar je to skladno z naravo. Evangelisti popustijo pred judovsko tradicijo in pred poganskimi prvinami v nji: vstajenje od mrtvih se mora zgoditi na dan, ko Judje kot narod-religija praznujejo Klavno jagnje, rešitev iz Egipta, a tudi ta podatek (naj bi bil historičen, a ni dokazan) je usklajen s prejšnjo tradicijo, s pogansko megastrukturo: s triumfom Pomladi kot narave. S tem ostaja v fevdalnem Kristu še zmerom – struktur(al)no – vsebovan Baal, Apis, načelo Plodnosti. Torej agresivna ekspanzivna identiteta.

Vendar Branko Rozman tega momenta ne daje v prvi plan, kot ga dajeta Jeločnik in Mirko Mahnič. Za Branka Rozmana sta v prvem planu dva momenta: antikomunizem (radikalna kritika komunistov, leve revolucije, narodno osvobodilnega boja) in vstajenje od mrtvih fevdalnega Krista kot prepričanje-vera, da je edini katoliški bog sposoben premagati smrt, postati

iz mrtveca živec. Poganska megastruktura razume naravo vendarle kot pozimi spečo; umre sicer, a ne do kraja, semena ostanejo v zemlji, drevo izgubi liste, a živi tudi v najhujši zimi naprej. Medtem ko je fevdalni Krist na križu za dva dni in pol dejansko mrtev; njegovo telo je truplo, njegov duh ne deluje več na ljudi, torej – vsaj za ljudi – ne živi več. Živi spet, ko ga sreča Magdalena, ko se razodene učencem. Katoliška teologija poudarja pristnost-pravost smrti fevdalnega Krista. Krščanski bog je edini, ki ni podložen naravi, s tem tudi ne večnemu spovračanju, cikličnemu mišljenju, reinkarnaciji. Krščanska teologija misli – vsaj skuša misliti – smrt radikalno.

Branko Rozman reducira problem na črno-beli model: črni-negativni so komunisti, ki so oblast, tudi Judje, vsak, ki ni kristjan; beli so tisti, ki sledijo fevdalnemu Kristu. Sledi mu KC. V **Obsodili so Kristusa** še ni razvita, Krist je pravkar vstal od mrtvih, a je že utemeljena kot sveta ustanova. V ostalih treh dramah iz knjige **Veliki, mali, drugi** pa je KC obravnavana v njeni realiteti, takšna, kakršna se je razvila v naslednjih stoletjih, posebej od Konstantina naprej, ko je posta(ja)la državna cerkev. V **Obsodili so Kristusa** je kot KC idealna institucija, ker sploh še ne deluje v stvarnosti, je še čista kot svetobožje telo fevdalnega Krista, kot njegov sveti duh. V **Pipinu** pa deluje že kot lastna (papeška) država, politika, celo vojska; kako deluje, pojasnujem v razpravi o **Pipinu**, v **Veliki, mali, drugi**. Deluje kot vsaka oblast, nasilno, cinično, manipulativno, laže, potvarja itn., le da je KC kot oblast še bolj gnusna od ostalih, ker svoj utilitaristični interes prikriva za svetostjo-bogom. Če Dovjak tako gleda na KC, seveda ne more obnavljati krščanskega vstajenja od mrtvih iz **Obsodili so Kristusa**. A kaj storiti? Regredira k poganski megastrukturi-vstajenju od mrtvih, ki je psevdovstajenje, saj gre le za prebuditev iz (zimskega ipd.) spanja; ali za kaj drugega?

Nikjer v **Pipinu** ni rečeno – niti namignjeno –, da vstane Norec v Kamnoseka (analogno kot Jezus Kristus v fevdalnega Krista) spomladi, z naravo. Narava v Norcu-Kamnoseku – v pomenski strukturi **Pipina** – ne deluje kot pozitivna rekreacijska vitalistična moč; nasprotno, vitalizem je prej negativni znak nasilnežev. Lahko je pozitiven, če se rodijo novi kamnoseki, recimo Begavkini otroci. A sam na sebi je le pogoj-sredstvo. Kar je novo in drugo v Kamnoseku, je njegov stik s svetlobo, ki pa je zunaj okvira žvljenje-smrt. Je absolutna svetloba, ki obstaja sama na sebi; narava jo res ponoči prikriva, a od daleč kljub temu sije: kot zvezde. To so zvezde, h katerim stremi-hrepeni Karuzo (Krz). (Krz je dobra kratica,

je monemska igra: JKr-FKr-Krz. Kristus-Krz-Karuzo. Zveza s: Krstn, Kristijan iz Afere.)

V Goljevščkove komediji **Srečna draga vas domača (Vas)** je KC le še eden izmed družbenih subjektov-tekmecev v političnem boju za oblast; nima več edinstvene moči oz. monopolnega položaja v družbi. Med njo in liberalci, bivšimi komunisti, gospodarskimi identitetami ni bistvene razlike, le empiričnega tipa. Je enako pokvarjena, banalna, antimoralna, pohlepna kolektivna identiteta kot ostale. Zdi se, da v vstajenje od mrtvih nihče več ne verjame, tudi kleriki ne. KC kot-da je izgubila ves svoj nekdanji ontološki in verski potencial. V **Pipinu** - v srednjem veku - daje še okvir za drugost, kot cerkev za Kamnosekove kipe; nekako daje-ohranja ta okvir še pred vojno, pri Preglju, čeprav je Potrebujesh v obeh eksistencah-vlogah (v **Plebanusu** in **Thabití kumi**) že na robu in čez meje KC. Gradnik opeva že krščanstvo, ki ima KC le še za folklorni, tradicionalni okvir kmetstva, **Večni studenci**. Balantič KCo subjektivira do kraja. Nato pa je s KC navdihom konec; Rebula je že zgolj ideolog klerikalizma. Kot celotna dramatika slovenske politične emigracije.

Doživi pa vstajenje od mrtvih v **Vasi** posebno usodo: ne le groteskno (Prešeren vstane od mrtvih, vrne se v Slovenijo kot v prazno mesto, postmoderno, liberalno družbo), ampak - na skriti ravni - tudi kot avtoričina izpoved obupa, izgubljenosti, samomora, kar se tiče možnosti družbe in družbenega človeka, da bi se (od)rešil. V vrhnji plasti **Vasi** se vrne Prešeren v kip, gre nazaj na podstavek (ali pa celo tega ne naredi, vseeno), na globlji ravni pa Goljevščkova pove, da življenje na tem svetu ni vredno obstoja. Prešerna obudijo od mrtvih, kar je vstajenje od mrtvih, a po izkustvih v današnji Sloveniji, ki so ista kot pred poldrugim stoletjem, se Prešeren odloči za smrt; ni to samomor? Ne naredi tega iz obupa nad identitetnim človekom? Goljevščkova je odločno zankala družbo že v **Dolini** in **Lepi Vidi 86**, a tam je našla še - najprej - boj zoper Partijo, nato vrednost v intimni družini kot etičnem občestvu; tega v **Vasi** ni več. Nobene pozitivitete družine, celo nemogoča je, družina=družba. Izstop iz tega sveta je kompleten in radikalen. Ne le kot pri meni spomladi: izstop iz družbene javnosti. Ampak iz življenja. Kam? Le v smrt? Ali, kar bi Goljevščkova rada, skoz smrt v drugost?

V **Vasi** se je vstajenje od mrtvih skazalo kot ponesrečeno. Namig: tudi vstajenje od mrtvih fevdalnega Krista je ponesrečeno. Oziroma fevdalni Krist lahko obstaja v tem svetu, ga vlada kot absolutni gospodar, ker je

identitetni bog, medtem ko Jezus Kristus tega ne zmore. Jezus Kristus ostane le v kulturi-spominu kot paradigma za ljubezen do drugega, ki pa je le maksima, noben zakrament, ki obljublja-daje varnost-trdnost. Jezus Kristus deluje kot kulturni model-vzor, ne kot družbena oblast, kar je in kakršen je v KCi. Tudi Prešeren kot realna figura v slovenski kulturi nima družbeno oblastne moči.

Zdaj pride Dovjak, **Karuzo** je po nastanku zadnja drama od obravnavanih; nadaljuje, kjer je ostala Gojevščkova, le da jo po svoje reinterpreтира in rekonstruira. **Karuzo** naredi samomor. A o tem konkretnije v sami analizi drame.

2

Karuzo uvede četrti čas; poleg točk 33, 750, 2000 dobimo še točko 1920. Dovjak v didaskaliji: "Godi se v obmorskem mestu, v koncu drugega ali v začetku tretjega desetletja 20. stoletja", tj. med 1919 in 1921. V času, ki ga posebej obravnavam v knjigi **Je 1990 res 1918?** (v podnizu, ki je kombinacija **Jugonacionalizem-Današnja Slovenska dramatika**). A tam, glej Špicarjeve **Patriote**, gre za moralno-politične probleme v duhu reducirane Cankarjeve dramatik, Ščuke in Maksa, **Blagra** in **Kralja**, medtem ko ni v **Karuzu** ničesar v zvezi z družbeno politiko, le na robu je politika ("poslanec") omenjena. Dogodki v obmorskem mestu niso politični prepiri, kot recimo v Ingoličevih **Krapih**, **Zeleni dolini** itn., glej knjigo **Goveja dolina**, kjer se eksistencialno personalna tema spaja z etično družbeno kritiko. Družbo Dovjak odkloni, globlje kot vsi ostali, a prezir do družbe je le manj pomemben del **Karuz**a. Res, omenjan je celo Lenin, a v drugačni funkciji oz. v drugačni povezavi.

Vas in **Obsodili so Kristusa** sta nemalo politični drami, njun cilj je negacija družbe, v **Vasi** celotne in kot takšne, v **Obsodili so Kristusa** takšne, ki je ne vodi KC. Tudi **Pipin** tematizira politiko, le da že na način, ki pelje h **Karuzu**. Tudi v **Pipinu** je navsezadnje politika in družba le ozadje, na katerem se dogaja bistvena drama: reinterpretacija in rekonstrukcija Norca v Kamnoseka, v človeka, ki čuti-prevaja drugost. Vendar, razlika med **Vasjo** in **Krapi**, **Obsodili so Kristusa** in **Mokrodolci**, ti so pendant h **Krapom**,

identični z njimi, je prav tako opazna in bistvena. Socialno-družbena dramatika a la slovenska dramatika (SD) 30-ih let, tudi Kranjčev **Detektiv Megla**, tudi dramatika NOB, veruje v moč-možnost same družbe, da se – skozi levo revolucijo – preosmišlja (reinterpreterira in rekonstruira), postane iz negativne-zle spet pozitivna-prava, v komunizmu; naj je torej kritika družbe še tako radikalna, družba v svojem temelju ostaja vredn(ot)a, ima pristno-pravo bit, le vrniti jo je treba k tej njeni prabiti, medtem ko negira **Obsodili so Kristusa (KC)** kot zlo vsako družbo, ki ni pod oblastjo Kce; **Vas** pa gre še dlje, negira sploh vsako družbo, pa naj teži v idealno preteklost, kot komunistična družba, ali teži v prihodnost, v tisočletno kraljestvo idealnega sveta. Za Goljevščkovo družba nima nikake struktur(al)ne možnosti, da bi bila kaj boljša kot negativno; zato ne zasluži drugega, kot da jo človek zapusti. A kako, če ne s samomorom? Vojne Goljevščkova ne propagira. Odhod s tega sveta je celo več kot le izstop iz družbene javnosti; je tudi izstop iz življenja. Branko Rozman ta izstop potrди, vendar s pogojem, da fevdalni Krist vstane od mrtvih že tretji dan, da se torej vrne – v KCi – silno (absolutno) potencirano življenje. V **Pipinu** je življenje ohranjeno, a zgolj kot pogoj posredovanju drugosti-svetlobe.

Lenin nastopa v drami Iva Svetine **Biljard na Capriju**, tu kot ena izmed različic, kako so si evropski izobraženci – evropska inteligenca – zamišljali prihodnjo družbo; različic je več, Ivo Svetina ima do vseh ekvidistanco. Ker je zunaj vseh, je drama nekam suha, vse je gledano od zunaj, kot predmet historično strukturalne analize; Ivo Svetina se notranje ne identificira z nobeno. Šele v drami **O svitu zlo** z Lautreamontom, z dekadenco fin-de-siecla. Ta traja – vsaj v SD – še v začetku novega stoletja, vse do I. svetovne vojne, do Ganglove **Sfinge**, napisane tik pred vojno. Morda celo v 20-ta leta; ni dekadenca struktur(al)en moment v Grumovih **Zastorih**? Dekadenca z novoromantiko? Duh Mahlerjevih simfonij? Celo do Jarca? Ne sodi sem tudi **Klic iz grobnice**? Nemalo iz Leskovčeve dramatike, vsaj **Haris**?

Dekadenca je popuščanje življenja, vitalistične sile. Popušča ne zaradi nemoči same na sebi, to je biovitalistična razlaga zadeve, ampak zaradi izgube motivacije, smisla; zakaj živeti, če življenje ne nosi v sebi – nima – smisla? Problem muči Cankarja od začetka, v njegovi najbolj bistveni notrini. Maks bi se vdal hlapčevstvu, avtodestrukciji-samozavrtosti, če ne bi našel angažmana v politiki leve revolucije, v veri v proletariat, enako Ščuka; **Kralj in Blagor** pomenita paradigmatični opis, kako človek iz bližine obupa, izgubljenosti,

samomora preide v akcijo. Motivacija za to akcijo bistveno popusti v **Hlapcih**, kjer se zato pokaže nastavek za iskanje drugosti; Pirjevec ga je čutil, a ga še ni znal primerno artikulirati. Dovjak temelji na tem Pirjevčevem – in mojem – spoznanju: da je treba skoz akcijo naprej, drugam. Dovjakova dramatika same družbenokritične etične akcije kot pozitivne sicer ne uprizarja, jo Goljevščkova v **Dolini**, a **Pipina** je treba brati kot dramo onkraj **Doline** in **Blagra-Kralja**: kot dvogovor z **Vasjo**. Samomor Prestolarja v **Pipinu** je negativen, slab, je le posledica obupa, ker ta človek ni zmožen živeti, če ne služi kakemu Kralju ali Vodji. Samomor Jude v okviru **Obsodili so Kristusa** (glej Mrakov **Proces**) je še bolj negativen, je posledica izdaje resnice, pravice, poštenja. Samomor Prešerna Goljevščkove pa je pozitiven, saj omogoča izstop iz tega sveta-življenja, ki je kot takšno negativen-negativno.

A samomor Karuza? Karuzo obupa, ker spozna, da so ga prevarali, huje: da Emerike (drugosti, transcendence, sanj, Koromandije, idealne prihodnosti, vse je v Karuzovi sanji-predstavi) ni. Prešeren v **Vasi** ne išče pozitivne vizije, pozitivne transcendence kot polnega mesta, kot ga išče Karuzo. Za Goljevščkove Prešerna je smrt – odhod v nič, če bi le bil mogoč – rešitev; nič je za Goljevščkovo prazno mesto. Goljevščkove Prešeren – tudi stvarni Prešeren – si ne želi ničesar drugega kot zgolj zapustiti ta svet, tako mu je gnusen in mrzek. (To je tudi moj problem, problem obeh naju z Goljevščkovo-Alenko.) Za Goljevščkove Prešerna je nerešen-nerešljiv problem, kako se motivirati za življenje v tem svetu. Enako za Dovjaka in Karuza. Dokler Karuzo veruje v transcendenco-Emeriko, je srečen, je nedolžen-čist svetnik (zunaj KČe). Ko mu transcendenco ubijejo v srcu, kot nedolžen-čist je otrok in smrtno ranljiv –, obupa in se utopi. Prešeren Goljevščkove pa že ve, da ni Emerike-transcendence kot polnega mesta: da je le nič praznega mesta onkraj biti polnega mesta. Prešeren ni otrok, niti ne nedolžen-čist; je kar se da težko preskušani človek, zrel, vse je doživel-spoznal. Vrnitev v mladost, ki naj bi bila po normah oblastne-družabne družbe uspešna in pozitivna, srečen zakon z Julijo, uspeh v družabni družbi ipd., mu ne le ne da, kar so družbeni akterji-manipulanti pričakovali, ampak mu napolni srce z enakim gnusom, kot ga je imel, ko je prvič – stvarno – živel in kot je to notranje duševno stanje upesnil v svoji poeziji, v **Sonetih nesreče**.

V čem je torej razlika med Goljevščkove Prešernom in Karuzom? Dovjak kot-da se je odpovedal pozitivnemu programu kamnoseštva-ustvarjanja, ker kot-da je zdvomil v dosego stika z drugostjo, v (po)iskanje drugosti. Pa še drugost čuti v **Karuzu** le nedolžen-čist otrok, bolnik, norec; sicer božji

norec, božji otrok v pozitivnem pomenu, a ravno ker je otrok, ni sposoben za boj z banalnim življenjem. Norec v **Pipinu** ga je bil. Kot dvorni norec je spoznal vso stvarnost v podrobnosti, v najbolj gnusne spletke, krivice, zlo. Ni je hotel več prenašati, govoril je preveč trdo-neizprosno resnico, kralj ga je moral vreči v ječo, pobiti kot Kantor Maksa, kot Ana Jezusa Kristusa (v **Procesu**, kjer se imenuje Hannan, a tudi v **Obsodili so Kristusa**). Ker (še) ni čutil stika z drugostjo, je kot Norec naredil samomor; biti zgolj radikalni etični družbeni kritik ne zadošča, potreben je tudi pozitiven smisel. Tega najde šele kot Kamnosek.

A Kamnosek je lahko nekdo, ki je skrajno močan, tako telesno kot duhovno, mora klesati in imeti radikalno jasno-budno zavest. Karuzo je nima; Karuzu se vse le sanja, kot-da se mu vse sanja, prebiva v drugačnem svetu (je to že alternativni svet?), kjer mu je edino merilo Emerika, tj. Indija Koromandija, ElDorado, glej **Potovanje v Koromandijo** Dominika Smoleta in drame o **Lepi Vidi**. Le z radikalno budno zavestjo more Kamnosek-človek izklesa(va)ti gotske kipe, svetnice, ki zro v transcendenco, more vztrajati v tem svetu, za katerega ve, da je ničvreden, a živi še naprej zgolj za to, da bi vnašal v ta ničvredni svet smisel iz drugosti, ki jo sliši.

Tega Karuzo ne zmore. Dokler sanjari oz. živi v izoliranem svetu stika z drugostjo, gre; ko se sooči s stvarnostjo, se zlomi. Karuzo ne more biti vzor. Tudi sam sem nekoč mislil, da so božji otroci-norčki, glej **Srečo in gnus**, najprimernejši stik z drugostjo. Morda so na eni ravni: kot usmeritev k biološko drugačnemu človeku, gensko spremenjenemu, "spačku"; kot argument, da bo šele duševno in telesno drugače ustrojen človek zmožen za tesnejši stik z onkrajnostjo. A norček-Karuzo sam na sebi ne zadošča. Zmerom se najde kaka Cerkev, ki z njim manipulira. Papeži niso božji otroci, razen Celestina V., ki pa ravno zato velja za najbolj zgrešenega papeža. Frančišek Asiški je mogel biti le ustanovitelj reda, pa še red je nastal zato, da bi bilo Frančiškovo gibanje pod nadzorom. Umetnik božjega norca ne more zlorabiti, ker umetnost ni ustanova politično-družbenega tipa. Vendar je v kulturi in izobražencih zelo močen moment, da bi se polastili oblasti, s tem pa dobili v roke kot sredstvo manipulacije-instrumentalizacije vse, tudi božje norčke. Tavčar še ni bil tak, jasno je razločeval med umetnikom in politikom. Je pa takšna današnja slovenska inteligenca udov Nove revije, tudi nemajhen del slovenske humanistične kulturniške inteligence, od Šeliga in Zajca prek Rupla in Partljiča do Peršaka in Capudra.

Rešitev je v spoju treh likov: Goljevščkove Vide, ki se obrne od politične družbe k intimni družini, k prijateljevanju-sodelovanju s sočlovekom, Karuza, ki-dokler vidi-čuti kot videc transcendenco, in Kamnoseka, ki gara v potu svojega obraza. Sam se vidim v vseh treh. Realni Prešeren je bil nemalo vse troje. Naivni umetnik, ki sanja ideal: Julijo in slovenstvo in KC kot evangelijsko krščansko ljubezen do drugega, **Sonetni venec** in Prešernov **Krst pri Savici**. KC mu naj bi nadomeščala intimno družino, kot jo je Črtomirju. Tu se je Prešeren obrnil od stvarne družbe, ki je politična, državna, **Uvod v Krst**; za to družbo je bil mrtev, ta družba – slovenska plemenska skupnost – je bila poražena, likvidirana. In je bil garač, ki se je zavedal, da kleše z golo roko marmor, glej pesem **Pevcu**. Dovjak in Goljevščkova nosita v sebi prav tako vse tri momente, so v Kamnoseku-**Pipinu** in Goljevščkove **Vidi-Vasi**. Enako Muck, predvsem v **Zalogu**. Tudi Ivo Svetina v **Kamnu in zrnu** ter **Osvitu**; koliko Boris Novak v **Kasandri**?

Dekadenca je slaba, ker človek v nji – dekadent – izgublja vitalno moč, s tem nujno energijo, da gara kot Kamnosek-kamnosek, kot Poljanci v **Zrnu**, medtem ko imajo v tej drami stik s transcendenco še ljudje iz kamna: Ajdi. Grum neha pisati, ker ne zmore postati kot Hana, ki se na koncu reši nasilnežev-posiljevalcev in se pripravi za akcijo v tem svetu, ki pa bi bila vredna seveda le v primeru, da bi Hana ohranila vizije iz **Pierrota**. Te vizije so se v **Zastorih** kaotizirale, ponorele, a ne v lik božjega otroka, ampak v lik morilca otrok, Žalostnega Madone, **Upornik**; resnica levih revolucionarjev, ki so nazadnje spoznali, da so bili njihovi zločini, narejeni iz dolžnosti do realiziranja vizije, dejansko neutemeljeni, act gratuit, absurdni, norost, samoslepilo. To sledi iz **Zastorov-Upornika**. Mrak artikulira povsem drugačno norost božjega otroka-norčka, glej lik Gomizlja v **Blagru premagancev**. Dovjak ga v Karuzu-**Karuzu** obnavlja, le da ga sooči še z iztreznjenjem; Mrak si tega ni upal. Dodal mu je močno, veliko osebnost, ki je drugi človek: Ješuo, **Proces**. Mrak je bil kot Dovjakov Kamnosek: šest desetletij je klesal z golimi rokami v steno.

Čas, označen v didaskaliji kot čas dogajanja **Karuza**, je tudi čas dekadence in iskanja drugosti, 20-ta leta. Na tej ravni piše Dovjak postmoderno dramo: **Karuzo** je obnova SD 20-ih let, posebej Grumove dramatike, a tudi **Haris** in Cerkvenikove dramatike, **V vrtincu**, ne le zunanji motiv prehoda spoštovane, dostojanstvene (=spodobne) meščanske ženske v bordel. Je pa jasno, da se dogaja **Karuzo** tudi in predvsem danes. Veljavna družba je

enako spoštovana, dostojanstvena (=spodobna), prazna, kot je v **Karuzu** okrog 1920, v okolju enako nastopajo revolucionarji, danes islamizem, enako se odkrivajo spominske plošče zaslužnim možem in ženam, v **Karuzu** prvemu poslancu tega kraja, v SD 30-ih let (v **Vodi**) zaslužnemu dobrotniku drugega kraja, danes govoranca na vsaki svečanosti Ciril Zlobec. (Še mene so hoteli letos zvabiti, da bi odkril spominsko ploščo Marji Boršnikovi, seveda sem pri priči odklonil, napisal pa referat o nji, njenem življenju-delu.) Človek išče drugost zmerom, v vsakem položaju-času, že v Prešernovem **Krstu pri Savici**.

In kraj dogajanja? Nazunaj dalmatinsko mesto, a bi lahko bil tudi Koper nekaj let prej, še v Avstro-Ogrski, če odmislimo italijansko-slovenski spor, ki ga v drami ni. Dovjak si jemlje umetniško svobodo: objadransko mesto kotda je slovensko; eno ime je precej hrvaško, Davor, drugo splošno, Bruno, ruski emigranti so bili tedaj povsod zunaj Sovjetske zveze, Danica je bila Alenkineta, rojena v začetku stoletja, enako moja teta v tretjem kolenu. Radko, ta pa je celo konkretna empirično singularna aluzija na znanega slovenskega igravca Radka Poliča-Raca. In Karuzo? Carusa so tedaj poslušali enako v Italiji, Dalmaciji in Sloveniji. Vsak tenor bi bil rad Caruso.

3

V **Karuzu** potekata vzporedno dve zgodbi, morda celo tri. Prva je naslovna: kaj se dogaja s Karuzom; ta sega najgloblje, Karuzo je človek, ki je zmožen stika z drugostjo, za katero pa ne vemo, ali je res vizija, ali ni le blodnja. Druga zgodba je Davorjeva. Davor je Županov sin, ki bi se moral poročiti z Zdravnikovo (Rusovo) hčerko Lizaveto, a mu ta spred oltarja pobegne v bordel. Davor si od dogodka ne more opomoči. Ne, ker bi ga težila družbeno-javna sramota, ampak ker si življenja ne more zamisliti brez Lizavete. Ves čas jo čaka, dolgo noče sleči poročne obleke, ukvarja se le z njo. Karuzo je kot božji norec zunaj družbene logike, ki deluje po utilitarnem razumu. (Čitalniška dramatika t.j. naravno kulturno npravno meščanstvo deluje tako: po utilitarnem razumu, po zvitosti uma, le da v malem, ker je Slovenija majhen prostor-okvir-sistem-projekt. A kvaliteta-ustroj uma je isti pri

Descartesu in Heglu na eni in dr. Snoju in dr. Dragiču, V **Ljubljano jo dajmo, Berite novice!**, na drugi strani. V Larsenu, **Zastori**, se zdravi naravni um, ki je ustrojen za obvladovanje družbe in fizične stvarnosti, zblodi. Karuzo je odprt, paradoksen, dvoumen, celo vprašljiv odgovor na jasno ponesrečeni – zblojeni – um Larsena.)

A tudi Davor ne funkcioniira po logiki utilitarnege uma, ki je osnova-predpostavka – vsaj malega – kapitalista in kapitala. Kako je z velikim, ki se iz finančnega kapitala reinterpreterira in rekonstruira v medplanetarni, vesoljsko-vesoljni, znanstveno neomejeni kapitalistični um, pa je drugo vprašanje. Ker ne deležimo na absolutnem kapitalu, tudi tako se mu da reči, Slovenci ne razumemo (razumejo) bistva globalnega kapitala, ki ne prizna nobene meje več, ne etike ne Varnosti ne tradicije, nazadnje niti načela ohranjanja življenja. Ni absolutni znanstveni kapital v svoji točki neomejlivosti presegele mejo, ki ga še veže na človeka? Se znanstveni absolutni kapital onkraj te meje, ki jo uči posebno KC, a tudi povprečna meščanska pamet, etika (10 svetopisemskih zapovedi ipd.), ne reinterpreterira in rekonstruira v boga, v novo obliko boga, ki hoče biti Vsemogočni, vsekakor pa si dovoli vse, kar mu pade na pamet? Če je katoliški bog sadomazohistični perverzni blaznež, ki ne prizna zase – svoji moči-oblasti – nobene meje, to je bistvo Vsemogočnosti in tega, da ne odgovarja nikomur razen sebi, ali se da reči, da je znanstveni kapitalizem etično slabši od katoliškega boga?

Katoliški bog (judovski, krščanski) je ustvaril človeka, za katerega vem(o), vsaj jaz, da ni vreden obstoja, da je le igračka samozaslepljenega podivjanega boga; in je ustvaril svet identitetnega bivanja, kateremu vlada ali kontingenca ali mučenje. Je mogoč kak bog, ki bi bil bolj negativen, ki bi ustvaril slabši svet in slabše bitje od človeka? Takšnega slabšega bitja na planetu Zemlja ni; nobena žival, niti kača, kot se trudi dokazati KC in **Žid**, ne, niti krokodil; bakterije in virusi, ki povzročajo svetovne epidemije, so le del sistema življenje-smrt, znotraj sistema so nuja življenja, da se reinterpreterira in rekonstruira v smrt. Bistveno večja zlost katoliškega boga od znanstvenega kapitala je v tem, da katoliški bog ne dopušča nobeni sili, da bi spremenila noro-zlo ječo življenja in sveta, katoliški bog obljublja idealno rešitev človeku po njegovi smrti, v večnih nebesih, a to je obljuba, ki temelji zgolj na verjetju, tj. na človekovi lahkovernosti oz. nuji, da se odloči za to rešitev, ker druge nima, mu je katoliški bog ne dopusti. Katoliški bog

brani-varuje kot svojo absolutno lastnino ta svet z obljubami o onkrajnem, ki pa je le idealni užitek, kot v **Alamutu** oz. muslimanstvu.

Medtem ko znanstveni kapital ne le obljublja, ampak že deluje tako, da ruši vse meje in mere tega sveta, tudi normalnega uma, dokler je bil še v okviru naravnega kulturnega nramnega meščanstva oz. klasične filozofije, vse do Whiteheada in Sartra, vse do klasične znanosti, vse do Plancka in Einsteina ali Heisenberga. Če je življenje (ta svet) absolutno zlo, potem je vse, kar omogoča kaj drugega od tega sveta-zla, boljše, vsaj slabše ne more biti; kaj bi lahko bilo slabše od življenja, ki je eno samo sadomazohistično trpljenje? KC si je izmislila vstajenje od mrtvih, da bi sadomazohizem življenja preosmislila v idealno večno življenje, v nebesa. Brez vstajenja od mrtvih ostaja življenje le naravno, torej ujeto v večno spovračanje, v cirkularno-ciklično mišljenje, v ječo, v večno-ponovno mučenje-mučenost: smrt. Življenje kot-da je v tem cikličnem mučilnem sistemu le prehodna faza do mučilne smrti. Medtem ko znanstveni um onkraj etične meje RLH ne le imaginira, ampak de facto omogoča svet, ki ni delan po modelu tega sveta kot sadomazohističnega trpljenja. Kakšen je ta transcendentni svet, drugost, onkrajnost, ne vemo; drugenjska teologija ga pojmuje kot svet, v katerem "vlada" drugost, tj. ne načelo samoprindnosti, jaza, utilitarnih koristi, subjekta, avtizma, agresivne ekspanzivne identitete, niti ne idealne harmonične identitete kot večnega življenja, ampak nekaj-nekdo, kar-ki je v bistvenem drugo od omenjenega. Če omogoča znanstveni um spremembo genetske strukture človeka in nazadnje življenja, potem je v njem - vsaj per negationem - možnost, da bi človek kot drugi človek našel stik z drugostjo. V evangelijskem krščanstvu so momenti - ljubezen do drugega -, ki dajejo slutiti to možnost; jih je pa treba dognati, radikalizirati, očistiti identitetnega mišljenja, vezanosti na biosvet.

S tem sem orisal lok od čitalniške dramatike (**V Ljubljano jo dajmo**) do Dovjakove dramatike (**Karuza**), znotraj dramatike Goljevščkove je to lok od **Doline** (vera v pozitivno moralno-družbeno kritiko-akcijo, to zamisel sem delil z Goljevščkovo tedaj tudi jaz) do **Vasi**. Ali pa lok **Bržijskih spomenikov** kot paradigmatičnih zastopnikov sadomazohističnega trpljenja in odrešitve s fantazmo (in samozavrtosti-avtodestrukcije) do Muckovega **Zaloga**, v katerem se oglašča vera v rešitev iz kaosa kontingence, ki je drugo ime za sadomazohistično trpljenje. Problem je le v tem - v Muckovi dramatiki je posebej jasen -, ali ne bo pripeljal

znanstveni kapital s spremembo-zamenjavo genetskega koda, z genetskim inženiringom, z absolutno svobodnim raziskovanjem možnosti predelave tega, kar je, v ... tu je to vprašanje: ali zgolj v to, kar (celo česar) ni, v kaotizem-entropični nič, ali pa na drugo stran. Muckov Portimão precizira to radikalno dvoumno mejo, v drami sami ni nič odločeno, vera kakega iskanja drugosti še ne zadošča kot dokaz, da je drugost najdena.

Dovjak v **Karuzu** ponovi Portimão; zdi se, kot-da je bil Karuzov stik z drugostjo le fantazma, želja, bolezen, samoslepilo. Ni pa to nujno. Morda je bil Karuzo res v stiku s transcendenco, le da na način božjega norca, kar je sicer pomanjkljivo, a je ena - začetna, tradicionalna - različica. Ta možnost se vidi tudi v **Zalogu**: odhod Klausea in Jasmine naprej-drugam čeprav je ta naprej-drugam še povsem abstrakten. Povsem? Niti ne; med dvema - Klausom in Jasmino - je ljubezen do drugega, to pa je osnova za usmeritev k drugosti. Tudi v liku Kamnoseka, **Pipin**. Kipi, ki prihajajo Kamnoseku spod rok in iz duše, gledavcem teh kipov - njihovi drugenjski notrini - posredujejo vtis, kaj bi lahko bila kot svetloba, onkraj same svetlobe, drugost. Kot je ustvarjalno delo, v katerem nastajajo drame a la **Pipin-Zalog**, dokaz za obstoj drugosti, vsaj videnja drugosti. In kot so drame a la **Vas** pogoj, da se človek sploh odloči za iskanje drugosti, saj mora najprej do kraja obračunati z vrednostjo tega sveta, z možnostjo, da najde v njem drugost, smisel.

Razlika med Smoletovimi **Čveljčki** in **Vasjo** je ravno v tem, da je za Smoleta onkraj smrti zgolj nič-tema-nezavest, za Prešerna Goljevščkove pa je onkraj tega sveta možnost; le odpovedati se mu je treba. Dilema je že Prešernova: razlika med **Soneti nesreče** in **Krstom pri Savici**; prvi so izraz obupa, izgubljenosti, samomora, drugi vere v transcendenco, ki pa ni transcendenca v imanenci, ni tista kot v **Bržijskih spomenikih**, terjajoča le kazen in pokoro, človekovo tlačanstvo pred katoliškim gospodarjem.

Karuzo čuti drugost, a nazadnje vanjo zdvomi. Z Davorjem je drugače: ljubi Lizo. Morda pa tudi ne; morda ljubi le svojo podobo Lize, svojo fantazmo, željo. Kakšen je bil stvaren odnos med Davorjem in Lizo, ne vemo, drama o tem ne daje informacij. Ne vemo določno niti tega, zakaj gre Liza v bordel; Davor je dobra družbena partija, je Županov sin, lep, spoštovan mladenič. Z Lizo in njeno sestro Marjo kot otrokoma-dekletoma spi lastni oče Rus-Zdravnik; incestualni odnos med njimi dekleti duševno deformira ali pa tudi ne, odvisno od tega, kaj imamo za mero-normo. Marja spi - vsaj enkrat - le

s Karuzom, za druge njene spolne akte ne vemo, verjetno jih ni. S stališča veljavne družbe to, da lepo mlado dekle seksa le z očetom in norcem, ki se niti ne zaveda, da seksa, kaj je seks, Marja mu pravi, da je to poljub, Karuzo ji verjame, s stališča družbe torej je Marjino seksualno telesno življenje nenormalno. Posebno še, če upoštevamo podatek, dan na koncu drame, da je Marja noseča, oče njenega otroka pa Karuzo! Dramatik nedvoumno sporoča, da Karuzo s svojim samomorom ni prenehal biti, nadaljeval se bo – nekako – v otroku, tudi Marja.

Ne bo pa se nadaljeval rod tistih, ki so jih vsi dolgo smatrali za normalne, a so tik pred udejanjenjem – dokončno socializacijo – svojega odnosa klecnili; Liza in Davor nista spočela otroka. A tudi če bi ga, vsaj takšna kot sta v drami, ta otrok ne bi bil normalnega kova, bil bi otrok kurbe iz bordela in nekoga, ki se mu je zmešalo, torej tudi norca. Tretjega spočetja – napovedanega potomstva – v drami ni. Kako se bo ta rod nadaljeval? Celo ta naROD? Čeprav Slovenci kot narod niso tematizirani, so konotirani. Če družba ni sposobna imeti otrok, sklepati najprej družin, nato pa na njih utemeljevati nove rodove-družbo-narod, bo izumrla. Če kaj, se tega zaveda slovenstvo med 1860 in 1890, ko je močna čitalniška dramatika. V čitalniški dramatiki gre za (o)snovanje družin, ki bodo imele otroke, glej pare Mirko-Marica, **V Ljubljano jo dajmo**, Dragič-Marica, **Berite novice!**, do **Ženske zmage**, kjer bodo praznovali poroko, poročno noč in s tem omogočali reprodukcijo Slovincem kar trije pari.

Tudi v dramatiki NOB gre enako za rojstvo otroka kot za rojstvo Novega Sveta, oboje se zgodi v **Rojstvu v nevihti**; sin kovinarja Krima in delavke Nine, dveh zavednih komunistov, levih revolucionarjev, NOB-partizanov, bo čvrst kot skala, absolutno pozitiven, o tem ni dvoma, oz. vsaj Partija je v to verovala. A obe resnici sta se skazali za negativni: proletariat, stranke in Stranka (Partija). Kaj ostane, če so negativni potomci normalne družbe? Le še otrok norca in zbežanke-zmešanke-izgubljenke, Karuza in Marje? V **Pipinu** dopušča Dovjak otroke iz družine Kamnoseka in Begavke, rod kamnosekov-vidcev. Je tak rod verjeten? Kot rod ne, kot ceh-poklic do neke mere. Prešeren iz **Vasi** nima otrok, realni Prešeren jih je imel, a sta dva kmalu umrla, tretja, Ernestina, pa niti Slovenka ni bila-postala, tako so jo zmedli, nikdar se ni poročila, bila je kot v posmeh očetu in slovenstvu. Fevdalni Krist nima otrok, vse človeštvo (vsaj kristjani, odrešeni) so njegovi otroci v metaforičnem pomenu, kot je on njihov Oče. Hoče Dovjak namigniti, da

je Karuzo že genetsko reinterpreteriran in rekonstruiran človek? Da s stališča drugosti ni norec, ampak "izvoljeno" bitje, ker čuti drugost, medtem ko je normalni (Župan, Župnik, občinski svetniki, mestne gospe) ne morejo čutiti?

V Karuzu je en - najbrž bistven - moment: čut za drugost. Manjka pa nekaj momentov, brez katerih bi bila zgodba o notranji reinterpreteraciji in rekonstrukciji identitetnega človeka v drugenjskega človeka zaman. Manjka sleherna avtodisciplina, delazmožnost, načrtovanje bivanja, stik s stvarnostjo, avtorefleksija; brez vsega tega ostaja Karuzova vera v drugost celo bolj blodnja in deviacija kot trdna sled k pravemu. Pa je trdnost tu sploh mogoča? Ni sam izraz trdnost - njegova vsebina, kakršno moremo izrazu dati - napačen? A če so napačni tudi izrazi-vsebine samodisciplina, načrtovanje, osebnostna moč, kakršno imajo velike osebnosti, kako si moremo potem zamišljati pravega človeka? Ne ostane potem vse v zraku, nedoločno? Je hotel sporočiti Dovjak prav to: da je človekova zamisel o drugostnem človeku še v povojih?

Tretja zgodba v drami je Radkova, kolikor je to sploh zgodba. Radko se vrne v rodni kraj, da bi kot slaven igravec odrecitiral nekaj vzvišenih-vznesenih besed ob odkritju plošče ali spomenika prvemu poslancu regije. Ker pa je ves čas pijan, kar spozna Marjo, Lizo, predvsem pa Karuza, ne igra več sprejete in poverjene mu vloge; iz nje izstopi, a v kaj? V privatizem, ki pa je pogoj, da začuti Karuza in skozenj drugost? Vsekakor doživi nekaj zase izjemno pomembnega, vendar ostane le pri njegovem doživetju. Čuti bolj temno od ostalih, je izjemno nadarjen, ker je slaven, si upa tudi tvegati vsakršen škandal, celo živi od škandalov, je v enem delu svoje notrine lep in čist, a vse to ne zadošča, da bi bil kaj več kot igravec-umetnik. Umetnik prevaja drugost, kot profesionallec. Je kot klerik, je levit umetniške resnice. Opravlja poklic, ki je dolžnost in družbena vloga. Levit se izključuje s prerokom, profesionallec z vidcem. Dovjak jasno sporoča svojo skepsa do umetnikov in njihove profesije. V tem pomenu je tudi umetnost institucija; je kultura. Njeni kleriki so izobraženci slovenske humanistične kulturniške inteligence in tipa udov Nove revije. Oboji, enako kot KC kleriki in new age psevdošamani, so danes le še privatistični izvajavci neke naloge-poklica, zato prenašajo le psevdodrugost.

Dovjak jasno sooči umetnika in vidca. Videc se - v sebi - zlomi, ker je prenežen, nima močne, velike osebnosti in avtodisciplinske-asketske volje; umetnik, če se smem izraziti zlobno, le zajeda vidca, vse ostale, posnema

jih, jemlje od njih, ker mu ustreza, izdeluje gledališke like, pri čemer je pogoj za njegov uspeh, a od uspeha živi, le to, da jih poda spretno, prepričljivo, od znotraj. Podajanja drugosti nihče v družbi ne terja – ne pričakuje – od njega. Ko Radko spozna izjemnost – drugost – Karuza, je navdušen, očaran, presunjen od njegove smrti, a vsa ta njegova čustva so v osnovi psihološka in estetska; so blizu melanholiji, nostalgiji, sanjariji; Radkovega realnega življenja ne bodo spremenila. Radko (umetnik) ni izvirna osebnost, je le navidezna veličina, nazadnje le reklama-imidž. Slovenska humanistična kulturniška inteligenca + inteligenca udov Nove revije, obe grupi sta to, o čemer govorim in kakor ju razume-slika Dovjak. Prej sta nosili v sebi poslanstvo, posebno v nacionalnem času, ko se je zdel nacionalizem – celo vrhovna – vrednota. Od Prešernovega **Sonetnega venca** do **Rojstva v nevihti**. V času prodirajočega nadnacionalnega kapitala, ki je znanstveni umski kapital absolutne svobode, pa so narodi, razredi, Cerkve – vse psevdoetične oblike družbe – le še regresi in samozaslepljenost.

Karuzo deluje na daljici od Karuza-Vidca do Radka-umetnika. Vmes je ubogi Davor, ki se davi pred nalogo življenja, ni ji dorasel. Rac je svoji nalogi dorasel, virtuoz igranja je, a kaj, ko je to igranje navsezadnje le zajedanje, le gledališče (teater), le videz-imidž. Karuza ni – ne bo – več. Kaj bo iz njegovega otroka, ne vemo, prihodnost je negotova. Davor izgine, se izgubi. Kot-da se reinterpreterira in rekonstruira v pesek. Zdravnik se je ubil, Liza bo prostitutka. Ostala pa bo družba: današnja Slovenija, ki prav te dni pod vodstvom vrhunskega spoštovanega, dostojanstvenega (=spodobnega) povprečneža, sicer bistrega diplomata-državnika – Drnovška išče svojo psevdovizijo, išče najbolj primerna pota za procvit – utilitarni interes, uspeh – sebe kot male kapitalistične družbe. Drnovšek in tisti, ki z njim sodelujejo, tudi Tine Hribar, ostaja znotraj norm tega sveta, le da jih eno krilo praktično udejanja, to so trgovci, drugo pa išče alibije-vrednote (svetost življenja itn.). Znana, tisočkrat preskušena reč. Dovjaku ni, da bi v nji sodeloval. Ne Goljevščkovi, ne meni. Ne Mucku.

4

Naj v duhu empirično singularne analize navedem nekaj Davorjevih izjav in obnašanja ob njih, reakcij okolja nanje in svoj komentar k stvari. Skušal bom tako – s takšno metodo – ravnati ob vsakem liku drame.

Prvo izjavo-stavek **Karuza** da Davor: "Še poj, Karuzo! Poj!" Odnos do Karuzovega petja razdvaja like drame. Družabna in politično-državna družba sta zoper Karuzovo petje, moti ju; kdor je za Karuzovo petje, je nesoglasen z družbeno normo, išče drugam, čeprav neuspešno, pomanjkljivo, blodno, kot Davor, ali manipulativno profesionalno, kot Rac. Davor nekako povezuje Karuza-petje s pobeglo Lizo. Davor dokazuje, da se lahko celo Županov sin – Župan je najvišji predstavnik družbe, države, oblasti – odmakne od očeta-oblasti-norme; a kaj, ko je Davor – tak človek – zmožen le samozavrtosti in avtodestrukcije. Je le točka, v kateri se identitetna družba sama v sebi razkroji. Samozavrtost-avtodestrukcija sta meji, kjer – od koder – identitetno bivanje ne more več nikamor, razen v nič. Davor prehaja skoz neuresničljivo sanjo-željo v nič-reč, v pesek. Tja, kamor je šel Šeligo, ko je imel 25 let, glej novelo **Kamen**; a tam ni vzdržal, nazadnje se je vzpel v Nadžupana.

Davor je slabič; Lize – ženske, sočloveka – ne obvlada, z ničemer; s silo in zvitostjo, kot počne identitetna oblast, ga noče, sam pa kot osebnost nima toliko moči, da bi kogar koli vezal nase. Je – očetov – otrok; kar lahko stori, je le, da niha med očetom in Lizo (mogočo, a neudejanjeno soprogo). Sam ne zmore stati. Očeta prosi: "Nazaj jo pripeljite. Ponjo pojdite!" Kot da kateri koli oče to zmore.

Kdor ne deluje kot akter, se ukvarja s spomini. Preteklost je lahko predmet avtorefleksivne in avtokritične analize, to je v drugenjski znanosti, zame, lahko pa je niša, v katero se zateka, kdor ne zmore aktivno-akcijsko v družbi krojiti usode sveta. Spomin se da gojiti, ga reinterpreterirati in rekonstruirati na različne načine, ga mistificirati, lahko pa tudi zanikati, če je prehud, če je zgolj negativen. Slovenska literarna zgodovina kot takšna goji in preučuje spomin; tudi sama SD. Že Prešernov **Krst pri Savici** se ukvarja s preteklostjo slovenstva, že **Škofjeloški pasijon**, ta s preteklostjo katolicizma. Za KC – za patra Romualda – je zgodba o fevdalnem Kristu, Pasijon, zgodba o bogu,

ki je večer, zato večna zgodba, veljavna tudi danes, kadar koli, medtem ko je za Prešerna - nato za Levstika, Jurčiča, Frana Remca itn., glej oba **Tugomerja** in **Sama** - zgodba iz preteklosti le eksempl, deloma zgled, celo vzor, a tudi opozorilo, kako se ne sme ravnati.

Stari Slovani, ko so še pogani, bodisi ob Labi ali na (kasnejšem) Brandenburškem, tj. na takratni Braniborski zemlji, ali v Karantaniji, so psevdosveta zgodba, ki jo nacional-liberalci iz 60-ih in 70-ih let 19-ega stoletja (pa še nadaljnje stoletje) posnemajo po **Bibliji**, glej **Obsodili so Kristusa**, a jo reinterpretirajo in rekonstruirajo v novo svetost: v svetost (slovenskega) naroda. Levstikov Tugomer je kot fevdalni Krist križan-ubit, čaka na vstajenje od mrtvih, kot oznanja njegova babica Vrza. Jurčičev Tugomer je Judež, tudi lik iz Pasijona. Franceta Remca Samo je Zmagovalec, tj. kot fevdalni Krist Pomladni kralj. Vse tri like slovenski nacionalizem obuja, kajti vidi jih tudi v sodobnosti: izdajalca-Judeža Deschmanna, glej Zarnikovega **Don Quixotteja**, Trpečega, slovenski narod-ljudstvo pod plemstvom, klerom, glej Skofičevega **Gospodar s Preseka**, tudi Pennovega **Gregoriča**, Zmagovalca, glej čitalniško dramatiko, dr. Snój zmaga nad trgovcem-tekmečem Vrednjakom, **V Ljubljano jo dajmo**, dr. Dragič nad zmajem **Kratkim**, **Berite novice!**, dr. Slavec nad izdajalcem, narodnim odpadnikom-povzpeticem-šemo Škrbino alias pl. von Scherblom, **Svoji**. Vse je že napisano-predvideno v scenariju, napisanem pred tisočletjem.

SD skrbi za to, da spomin ne bi zastrupljal, kot spomin na zgolj poraze (na "boj Vitovca in ropanje Turčije"); da bi vzpodbujal, da bi kazal tudi herojsko-triumfalno preteklost; če ne drugače, v službi avstrijskega plemstva, klera in KCe, glej Iskračevega **Turjaškega**, Lavtizarjevega **Ravbarja**, zmago nad Turki pri Sisku. (To bi si želel danes ponoviti Jelčić, ko bi z bojnimi brodovi prodrl po Kolpi do glavnega stana hrvaške vojske in ga sesul.)

Če čemu, je Dovjak tuj nacionalizmu. Zanj spomin ni tema naroda (ali razreda, kot v Kreftovi **Puntariji**), kaj šele tako razumljenega križanja-pasijona, da iz njega sledi vstajenje od mrtvih, **Obsodili so Kristusa**. Dovjak prenese spomin na eksistencialno personalno območje privatnosti, posameznika. Karuzo je usmerjen v prihodnost, v potovanje v Emeriko (**Potovanje v Koromandijo**), ima le žalostno preteklost, najdenček je, recimo, da sta ga starša izpostavila, vsekakor zapustila-izgubila; ker si ju želi, nenehni krik "Maata!", ju prenaša v prihodnost, v Emeriko, ki je onkraj oceanamorza, kot ElDorado-Španija za **Lepe Vide**.

Kot se je podrla komunistična prihodnost, SD kaže to sesuvanje od 1945 naprej, od Mrakovega **Razsula** in **Rdeče maše**, se je podrla tudi Karuzova prihodnost: Emerika. V **Karuzu** se sesuje vsa prihodnost, prihodnost kot takšna. (V **Dialogih-Ani** vsa preteklost utopično družbeno milenarističnega tipa.) Davor pa utelesi nemožnost ohranjanja tako preteklosti kot prihodnosti na privatni-eksistencialno personalni ravni. Zanj je preteklost ponesrečena, Liza zbeži izpred oltarja, prihodnost še bolj, Liza je kurba. Prihodnost so le privatne sanjarije brezpomočnega slabiča, preteklost strup. Davor se otepa preteklosti, a se je ne zmore otresti. Vsak dan bolj ga zastruplja, dokler se Davor ne reinterpretira in rekonstruira v pesek-mivko-reč, tj. dokler se ne razdrobi v prah, na liniji Dana in Reke iz konca **Otrok reke**.

Davor: "Spomin je čuden strup. Če ga ljudje ne bi imeli, bi nemara znali sestopiti iz sebe. Tako ga pijemo z dneva v dan." Človek brez spomina, glej Anouilhovega **Potnika brez prtljage**, je že od nekdaj tema raziskav, umetnosti; kot človek brez sence, Hoffmannov Schlemihl recimo, ali človek brez duše. Človek brez spomina je lahko Ubijavec, lahko nedolžno-čist svetnik, oboje. Odloča zveza, v katero da analitik-interpret - umetnik - človeka brez spomina. Za Davorja je spomin strup, ker ga spominja na njegov neuspeh, na nevestin pobeg tik pred sklenitvijo zakona. Ima spomin, nima Lize, nima tega, kar si - edino - želi. S spominom nima kaj početi, le obremenjuje ga, ovira v življenju. Dokler se bo spominjal, se ne bo razbremenil-odrešil.

Tudi tu je več možnosti-različic. Spomin se da smotrno-smiselno predelati, reinterpretirati in rekonstruirati-preosmisliti, to je drugenjska etika; se ga pa da tudi popolnoma odstraniti, ga amputirati. Če ni spomina, ni niti preteklosti; ostaja le zdajšnjost, sočasnost (ki lahko vodi v Pučnikov momentanizem, v odpravo sleherne odgovornosti, kajti sočlovek kot drugi je mogoč le kot preteklost, prihodnost, zdajšnjost, kot hiperkompleksno diferencirana celota, ne le kot redukcija trojega na eno, na v ničemer utemeljeno, na zgolj bivajoče, dejansko s tem na golo akcijo kot nasilje). V to je (za)neslo Pučnika po 1990, v pripravo puča 1994, v antikomunizem, ki je bil zaenkrat le verbalno nasilje kot obet desne revolucije, a kot desna revolucija ni moglo steči drugam kot v bratovstvo-teror. Hvalabogu je slovenska povojna dramatika v različici reistične megastrukture momentanizem gledala od znotraj z avtorefleksivnim-avtokritičnim očesom-zavestjo, ga z ironijo smešila in sesuvala, od Rudolfove do Filipčičeve dramatike, od **Veronike** do **Veselja doma**. V **Domu** partnerja tako rekoč naslednji hip pozabita, kaj

sta počela, mislila, bila malo prej; sestavljena sta zgolj iz hipov, ki se kažejo kot vzniki želj, strasti, gest, dejanj, ki pa takoj ugasnejo. Filipčič ve, da je to brezupen svet; tega pa žal ne ve režiser **Doma** butasti Nick Upper.

Če bi bil človek brez spomina, bi izstopil iz sebe kot hiperkompleksno diferenciranega bitja treh časov, temelja-cilja-akcije. Postal bi akcija brez cilja, prazno mesto, ki se drži nad breznom le s histeričnim stopnjevanjem dezorientiranega aktivizma, glej **Kserksa**, Filipčičevo **Figarovo svatbo**. Davor se trudi, da bi izgubil spomin. Nazadnje ga izgubi: a ko izgubi sebe. V tem je Davor samozavrt-avtodestruktiven. Je ponesrečenost in napačnost kot takšna, čeprav se bravcu smili, tako brezmočen je. A odrasli, ki čustvuje-deluje kot otrok-dojenček? Davor vzdrži, če se drži očeta (ata); enako tudi Karuzo, dokler upa, da bo dosegel – z ladjo, ki pelje v Emeriko – maato. Oba sta nesposobna za življenje. Tudi Kamnoseku, **Pipin**, je življenje komaj še kaj razen ustvarjanja-klesanja, tako so ga obsekali, tako je sam zavestno pristal na obsekanje, da bi se ves posvetil le prevajanju drugosti. Ni to tudi moj cilj? Od njega sem močno oddaljen, nikoli ne bom tako radikalen asket kot Kamnosek; a sem na njegovi poti.

Davor noče sleči poročne obleke, ker se noče odpovedati spominu-preteklosti. A obenem ni zmožen mojstriti tiste zdajšnjosti, ki izhaja iz preteklosti, s tem sâmo preteklost preoblikovati v skladu s svojim projektom-vizijo. (Tega tudi Karuzo ni zmožen.) Naravno-kulturno-nravno meščanstvo v čitalniški dramatiki samoumevno predpostavlja, da je človek zmožen zmojstriti svojo condition humaine, se iz odklanjanega snubca reinterpretirati in rekonstruirati v uspešnega, dr. Snój v **V Ljubljano jo dajmo**, Dragič v **Berite novice!**, Slavec v **Svoji k svojim**. Že kmalu oz. vzporedno s čitalniško dramatiko nastaja zavest, da je človek kot erotični-seksualni akter nujno poraženec, Tavčar v **Gledjeviću** in **V Zali (Ljubezen nam je vsem v pogubo)**. To spozna-artikulira že Koder v **Pavlini**. Do kraja pripelje to romantično analizo realistična dramatika: zmaga snubca se skoz banaliteto zakona razkrije kot poraz projekta-sanj, **Školjka**. To je linija **Lepih Vid**, vse do Ferda Kozaka **Vide Grantove** in Šeligove **Vide**. Goljevščkova pa poanto obrne: Vida zmaga, a nad sabo, kar je edino vredno. Zmaga, ker se odpove želji-stremljenju po obvladovanju družbe in prihodnosti v družbi-zgodovini; ker se obrne k svoji intimni družini, v kateri najde partnerja kot prijatelja-sodelavca. Ta vidik je za Davorja zaprt, ga pa je uresničil Dovjak v lastnem privatnem, stvarnem življenju, s soprogo Nedo.

Je človek vrhunec, najbolj plemenito bistvo narave, ali napaka narave? V pogovoru med Zdravnikom in Davorjem, ki ga komentiram, se oba strinjata; Zdravnik: "Mi smo pokvarjeni del narave. Slecí obleko." Davor: "Narava zmore iz enega v drugo. Iz barv v gnoj, iz gnoja nazaj v cvet." Čitalniška dramatika ni opevala para gnoj-cvet, ampak, berimo Jurčiča: **Cvet in sad**. Cvet kot začetek, sad kot doseg cilja. Zdravnik, ki že davno ni več član naravnega-kulturnega-nravnega meščanstva, vzame za izhodišče sad ali par cvet-sad in ga dopolni z njegovo resnico: z gnojem. Tudi sam se ima za gnoj, naredi samomor, ker spozna, da je kriv za hčerino - Lizino - zablodelost. Ideologi cikličnega mišljenja skušajo - v duhu new age in reizma - človeka zreducirati na sad-gnoj, na živo reč: iz mačke v podgano, iz hrošča v slona. Takšna narava je trajno stabilna oz. vseeno je, ali propade ena živalska vrsta, nadomesti jo druga. Le človek, ki je posamezna oseba in ima razvito dušotrinno, s tem zavest o sebi, svoji končnosti, času, smrti, se ne more pomiriti s tem, da bi bil zgolj narava, zgolj člen v večnem spovračanju. Reistična megastruktura ga prepričuje, naj se s tem sprijazni, a dokler bo v človeku še čut za drugost, si bo to sprijaznjenje - prilagoditev na zgolj življenje - spodbijal. Govoril bo kot Zdravnik, ki sodi per negationem.

Pokvarjenemu delu narave lahko rečemo tudi napaka, motnja, temeljna deviacija. Vendar je to le en vidik presojanja; drug vidik je temu nasproten. Če je življenje nenehna agresivna ekspanzivna identiteta in uspeh v nji, je človek vrh narave; skoraj vsa bitja si je podredil, močnejši je od njih, morda le najnižjih ne, mikrobov-virusov-bakterij; le ta ga bodo - kot epidemije - morda likvidirala. A vsaka dozdejšnja genetska sprememba se je ohranila le v primeru, da je bilo tako spremenjeno bitje prilagojeno, da je zmagovalo, se obenem kot vrsta obdržalo. Drugi človek pa je drug ravno od temeljnega načela življenja, ki je agresivna ekspanzivna identiteta. Torej ne zmaguje, ker tudi noče zmagovati. Če bi bil šibko in slabo prilagojeno bitje kot Karuzo, to ni pravi drugi človek. Niti Kamnosek, **Pipin**, ni pravi drugi človek, preveč je odvisen od tistih, ki so ga uklenili in naredili za Kamnoseka. Prava ni niti božja samostojna avtonomna posamezna oseba-eksistenca-vloga, je šele napotek k drugemu človeku. Drugenjski človek ne bi smel biti le pokvarjeni del narave, ampak v temelju drug od narave same.

Je to sploh mogoče? Človek je nastal kot del narave; kako se lahko od nje odlepi? Krščanstvo je o tem veliko premišljevalo, recimo s projektom, kako postane človek angel. A ni šlo. Tak človek je prešel le v avtodestruktivno

stanje, v smrt in nič. To je poskušal tudi Aleš Kermauner, z negacijo življenja; a ta je lahko le smrt. Kako prestopiti sam par življenje-smrt?

Zdravnikov nasvet Davorju: "Sleci obleko!" je treba razumeti v zvezi s tem, da hoče biti Karuzo, kadar poje, nag; o tem kasneje. A goli Davor ni sposoben petja, ki prinaša vonj po transcendenci. Davor noče sleči poročne obleke, kajti ona mu je edini spomin na to, kar bi mogel biti-doseči: poroko z ljubljeno. Brez poročne obleke ni nič. Ko jo končno sleče, je z njim konec, spravi jo v kovček, z mivko vred, a kovček je krsta. Sam sebe pokoplje. Karuzova golota namreč ni gola narava, ampak je nedolžen-čist božji otrok, se pravi bitje, ki čuti drugost (Boga-Drugega). Golote družabna družba seveda ne razume, zanjo je škandal, za Župnika celo svetoskrunstvo, če - ker - hoče peti Karuzo tudi v cerkvi, a nag. Družba kot takšna je obleka; je prikrivanje. Prikrivanje, ki je že v začetku človeka - prikrivanje njegove prakrivde, njega kot Pramorivca -, je bistvo obleke. Živali so gole, razen kadar jih našemijo ljudje, opice v cirkusu, pse kot svoje sužnje; niso gole, ker bi bile nedolžne-čiste. Nedolžnost-čistost nastane šele tedaj, ko obstaja nasprotje: pokvarjenost. Živali niso ne pokvarjene ne dobre; so, kar so, so identitetna bitja v tekmi-boju za preživetje. Dokler je komunist borec za brezrazredno družbo in ta boj udejanja z levo revolucijo, s pravičnim nasiljem-akcijo, ne more biti nedolžen-čist. Krim in Nina, **Rojstvo**, ubijata, enako Špelca, **Svet brez sovraštva**. Res je v teh herojskih likih moment nedolžnosti-čistosti, žrtvujejo se namreč za Idejo, za vrhovno vrednoto (takšno, kot jo proklamirajo - vanjo verujejo - sami). A z ubijanjem svojo nedolžnost-čistost zanikajo, odpravljajo.

Mrak se je tega jasno zavedal. V svoji medvojni dramatiki je najprej artikuliral tragičnega krivca, ker je ubijavec, **Rdeči Logan**, nato pa se odločil za pozitivnega človeka, ki ne ubija, ki se zgolj žrtvuje za druge, Strojan v **Talcih**. Fedjo, **Rdeča maša**, pa ubije lastni narod (Partija) ravno zato, ker Fedja noče ubijati sovražnikov. A tak človek postane žrtev, umre, je ubit. Pade v smrt, prej - vse do dramatike NOB in dramatike slovenske politične emigracije - so ga njegovi dediči reinterpreterirali in rekonstruirali v sveto žrtev, **Tarbula**, Snežna v Simčičevi **Mladosti**.

Karuzo je zato gol, da bi odvrigel ne le ves balast družbe, ampak da bi bil kot "škržat", kot bitja, ki jih je občudoval Frančišek Asiški; Karuzo se z več strani stika z Mrakovimi pozitivnimi liki, Mrak je sledil Frančišku Asiškemu prav v Fedji oz. ekspatru Ambroziju, **Maša**. In v Gomizlju, **Blagor**

premagancev. Frančišek Asiški je govoril volku, pticam, luni, zvezdam: bratje, sestre, s čimer je hotel reči, da se z njimi identificira. Takšna družba ne bi bila oblastniška družba; a vprašanje je, ali ni gledal Frančišek Asiški - in Mrak za njim - le idealno plat volka in zvezd, kot današnji ekologi. Etologi - cinični, a stvarni Lorenz - pa vedo, da vlada tudi med živalmi krut boj za obstanek. Človek investira svojo sanjo o nebesih - o nedolžnosti-čistosti - v živali. Drugost niso idealizirane živali, ni uravnotežen svet.

5

Tema spomina kot strupa ima še druge, za dramo oz. njeno pomensko strukturo in sporočilo še mnogo pomembnejše konsekvence. V prizoru, ko se Radko-Rac navdušuje nad Karuzovim glasom in ko domačin Bruno pripomni o Karuzu, da "ima glas in popoln spomin", Davor svojo misel dimenzionira: "Spomin je strup." Ko je Karuzo "slišal Enrica Carusa na Lizinem gramofonu, je začel peti. Bilo je dovolj, da je slišal ploščo le enkrat. Spomin je strup." Karuzo posnema Carusa, realnega pevca, še danes slavnega, tedaj pa je veljal za edinstvenega. Carusov glas je v Karuzu prebudil neko latentno sposobnost-dar, da je zapel. A Karuzov glas ni ne šolan ne le naraven na način naturščika, ki ne potrebuje vaje, ker njegov dar odtehta znanje. Metafora-simbol-sporočilo **Karuzo** je v tem, da je Karuzov glas glas tradicije, spet na liniji Strniše, ki je že zdavnaj upesnil glas transcendence v nevidni ptici. Carusova arija je kultura in kultura je sprožila v norčku glas, ki je glas drugosti. To naj bi bil dokaz, da je drugost tudi v človeku, načeloma v vsakem, morda pa le v deformiranih, v norcih ali norčkih, v tistih, ki se v sebi prepustijo svojemu božjemu norčevstvu ali nečemu, kar je za spoštljivo, dostojanstveno (=spodobno) družbo norost, kar pa je za bolj občutljivega esteta, ki ni zgolj estet, za Raca, tudi glas Boga Drugega.

Davor kot-da predvideva Karuzovo zgodbo, kot-da ve, kaj se mu bo zgodilo. Če-ker bo spoznal svojo zmoto in iz obupa naredil samomor, a če je posnemanje Carusa obuditev spomina, je spomin strup. Ko Karuzo poje, se spominja na Carusa, na izvirnik, celo na drugost, ki je v njem. Spominjati se na nekaj tako intenzivno, da se s tem notranje identificiraš, Davor se

identificira s svojim ponesrečenim zakonom, vodi v zlo: v to, da človek ni, kar je; vodi torej v nič. Še huje pa je, če se spominja v sebi na Boga-Drugega, tega – Boga-Drugega – pa ne more uveljaviti ne v družbi-okolju ne v sebi, ko ga okolje razočara, mu vzame iluzije, mu vizijo reinterpreterira in rekonstruira v blodnjo.

Problem je torej v tem: kako naj tisti, kdor začuti v sebi drugost (ni je le Strniša, tudi Dominik Smole, Primož Kozak, Šeligo, Božič, Rožanc, naj imenujem le ljudi iz moje generacije-grupe), to drugost tudi ohrani, razvije, jo poveže z močno veliko osebnostjo, jo na ta ali oni način (tudi z bojem?) oblikuje v tem svetu. Moja kritika grupe mojih bivših prijateljev (Šeliga itn.) je v tem, da so čut za drugost izgubili, izgubili pa so ga – otopel jim je –, ker ga niso zmogli iz občutka, iz sanje, projekta, celo iz magistične obleke, v katero so ga zavili, preosmisliti v drugost trdnega tipa. Šeligo v svoji dramatikki sam kaže, kako je izgubil vero v drugost, glej drame od **Svatbe do Savne**; Dominik Smole jo je po Smoletovi **Antigoni** izgubil v **Veseloigri**, v svojem **Krstu**, Primož Kozak v **Kongresu in Cheju**, Božič v **Paniki** (v **Dveh bratih** jo je še imel), Rožanc v **Paradižu**, večina okrog 1965, le Šeligo se je trdno držal še desetletje in pol, tudi z mojo pomočjo-sodelovanjem. Ker so izgubili drugost, so se politizirali in/ali ludizirali, prešli v reistično megastrukturo. Nihče od omenjenih ni hotel po Mrakovi poti. Muck je imel povsem drugačno razvojno pot, a je tudi iz mlajše generacije in drame je začel pisati mnogo kasneje (v 90-ih letih), že kot odgovor na opisani notranji zlom moje grupe-generacije in na nihilizem reistične megastrukture. Dovjak pa je bil sredi 60-ih let šele rojen. Dovjak je odgovor samostojne avtonomne posamezne osebe na Zeitgeist, na tok družbe, ki je pripeljal v današnjo Slovenijo. Ne v absolutni znanstveni kapitalizem, ampak v mali cinični tržni kapitalizem ščukic-trgovčičev-japijev.

Rac je tipičen za umetnike, kot so Šeligo in Grafenauer; dokler jih nosi zanos, kot nosi Karuza, so v milosti, odpira se jim transcendenca. Ko pa je treba vzdržati v breznu nič, v praznem mestu, v dolgotrajni preizkušnji na mejnem položaju, kot Job (Rupel o tem nima pojma, njegov **Job** je le zunanje posnemanje svetopisemskega Joba), pa odpovejo. Šeligo se je nekaj let mučil, a že sredi 80-ih let začutil priložnost, da se reši – prekra kot brodolomec na rešilno ladjo; v **Ani** je našel potencial za antikomunizem, s tem za politično akcijo, presedlal je od umetnika k politiku. Primož Kozak, Dominik Smole, Rožanc so umrli, Božič in Snój sta se prav tako

politizirala-ideologizirala. Noben od njiju ni razumel, kaj pomeni prilika o svetopisemskem Jobu: da mora, kdor hoče trdno artikulirati Boga Drugega, prebiti magari vse življenje v preizkušnji z ničem; da je najbolj prepovedano reševanje na rešilne čolne. Naj je Dovjak še tako mlad, v tem mejnem položaju na robu obupa, izgubljenosti, samomora biva ves čas, glej že njegove prve drame, tudi njegovo **Antigono**. Še čvrstejši v tem je Muck: **Portim o** in **Zalog** sta en sam brezkraino podaljšan mejni položaj, meja z ničem in obupom, izgubljenostjo, samomorom. Isto se je dogajalo v Majcnu: na paradoksalni ironični nihilizem **Ženina** sam odgovarja z **Brez sveče** in **Bogarjem Mehom**; vse tri drame so bile napisane ob istem času – na koncu II. svetovne vojne – in sodijo skupaj; ena odgovarja drugi. Ni mogoče reči, da gre premica od **Ženina** k **Mehu** ali od **Meha** k **Ženinu**. Kadar njihove zveze tolmačim na en ali drug – nasproten – način, argumentiram ta ali oni svoj konstrukt-reinterpretacijo in rekonstrukcijo. Mogočih je več različic.

V prizoru med Davorjem in Lizo, ki se je za hip vrnila iz bordela, gre za isto temo, o kateri ves čas govorim in ki jo imam za osrednjo v **Karuzu**. Liza pride v normalni spoštljiv, dostojanstven (=spodoben) svet le pogledat, a spet jo odbije: "Nazaj hočem!" v kupleraj. Nobeden od njiju se ne more prilagoditi na normalni svet. Par Davor Liza je negacija idealnih parov iz čitalniške dramatike: Mirka Marice, DragMace, Slavec-Zora, V **Ljubljano jo dajmo**, **Berite novice!**, **Svoji k svojim**; lahko bi naštel še vrsto ostalih. Pari čitalniške dramatike se počutijo v tem svetu kot ribe v vodi; vsi imajo začetne težave, a to so le ovire, ki jih zmorejo preskočiti in kmalu, oba uda para sta dovolj močna za ta preskok. Ta preskok je ostanek preizkušnje, ki jo postavlja plemenska skupnost kot nalogo kandidatom za zakon; morajo jo rešiti. Naloge te vrste so v plemenski skupnosti in v klasičnem meščanstvu rešljive; niso – ne smejo biti – pretirano težke.

Tudi kandidat za (po)iskanje drugosti je pred preizkušnjo z mejnim položajem. A ta naloga je komaj rešljiva. Niti še ne vemo, ali je sploh – struktur(al)no – rešljiva že danes; če ni rešljiva šele za genetsko spremenjenega človeka, pa še to je odprto vprašanje, brez gotovega odgovora, kot analizira in sporoča Dovjak. Naloga iskavca drugosti je v tem, da je pripravljen trajno prebivati v blodnjaku niča, v črevih stranišča, ki še vse drugače zastruplja kot Davorjev spomin. Jaz sem se desetletja pripravljaj na to – zadnjo, a edino pravo – preizkušnjo, zdaj sem v nji. Bom vzdržal zoper moč obupa in izgubljenosti? Moja bivša prijateljka Primož Kozak in Dominik Smole nista, **Che** in **Čevljički**.

Mar sanja(ti) zadošča za iskanje drugosti? Davor: "Ti ne veš, kaj sanjam jaz." Liza: "Ti ne veš, kako sem sanjala. Skoz okno sem gledala. Na morje." Liza je Lepa Vida. "Je kaj tam zadaj. Sanjala sem zadaj, ampak zmerom solza, solza." Solza vodi v obup, izgubljenost, samomor. "Ne more biti samo solza", ki se tudi reinterpreterira in rekonstruira v sentimentalni humanizem, Torkarjeva dramatika, **Baladi**. "Je še kaj zadaj, za morjem, za horizontom." Je drugost bolj navzoča v bordelu kot v dostojanstveni (= spodobni) družbi? Bordel je le notranja opozicija konvencionalni, družabni družbi, dopolnilo, drugost pa je drugje, ne v negaciji-kontri, škandalu, svetoskrunstvu. Mora skoz svetoskrunstvo, a ta ne zadošča.

Davor ni zmožen sanjati drugosti kot Liza; slabič je. Davor je onanist, zadrogiranec, vsaj v metafori. Ni zmožen sprejeti gnusa tega sveta, zato sanja Lizo – ljubljenega sočloveka – kot nedolžno-čisto, vso v belem. Vendar Davor ni hotljivec, kot so pri Šeligu v **Kamenju** podzemci, ki hlepijo po Pevkah-nunah. Davor Lize niti noče posedovati, želi jo le oboževati: "V belem si! Čista si! Nevesta! V belem, belem, belem." Liza ga spravlja na stvarna tla: "Zmešan si! V kombineži sem! Poglej!" Davor prehaja – se reinterpreterira – v posameznega avtista. Ne vidi več hiperkompleksno diferenciranega sveta, ne razločuje več odtenkov, barv, razlik; vse mu je ali črno ali belo. Gleda le z belim, kar pomeni, da je samozaslepljen. Dovjak v Davorju odkriva lik posamez(nikov)ega avtizma, analogno kot v **Debelušku**; le da je v **Karuzu** vse bolj poetizirano.

Liza sluti-ve, da je avtizem prva stopnja, druga bo spet agresivna ekspanzivna identiteta. Dokler Davorju Liza ni dostopna, jo zgolj obožuje; ko meni, da se je vrnila k njemu, jo skuša – kot slehernik, če se s samoodpovedjo temu ne upre – pokoriti, postati njen gospodar. Logika je struktur(al)na in trajna, glej trojni hipermodel-krog, njegov tretji arhemodel dvojnika, ki na koncu kot avtizem prehaja znova v ožjo identiteto, v življenje, v agresivno ekspanzivno identiteto. Liza: "Nikogaršnja sem!" Incestuozni oče jo je preveč posvojil, čuti se odvisna. S pobegom – zatekom – v bordel se je Očeta osvobodila. "Svobodna bom!" Zakaj bi se pustila znova ujeti, tokrat Davorju? "Spusti me nazaj." Davor pa že triumfira: "Sužnja boš, ne svobodna." Bolj ko je kdo zatrt, močnejšo potrebo ima, da bi tudi sam zatiral; glej proletarce, ko postanejo po Zmagi v levi revoluciji gospodarji, Vincenta v **Kongresu**, Kovača v **Noči do jutra**.

Razumljivo, da Liza Davorja odbije, da ga ozmerja, užali; postavi ga na trda tla: "Nedolžnež!" Ve, da grozi le z retoriko. "Zmene! Revše! Pusti me!"

Davor "jo udari". Opazi: "Krvaviš. Rdečo kapljo imaš na poročni obleki"; privatno kombinežo zamenja s poročno obleko, je že močno v blodnji-indiferenciranemu. A niti tega ne zmore, da bi jo poškodoval do krvi; je nemoč kot takšna. Kdor noče - ali ni zmožen - biti agresivna identiteta, je slabič; železna logika. Iskanje drugosti mora biti najprej agresivna ekspanzivna pos identiteta, da bi se tej drži lahko odznotraj - po svobodni in močni volji - odpovedal. (Tako sem storil jaz.) To je pot Tolstojevega **Očeta Sergeja**, Aškerčevega **Mutca Osojskega**; morda tudi Karla Velikega.

Liza Davorju: "Dobro poglej, kje krvavim! Ne krvavim od tvojega udarca!" Od česa krvavi? Od mesečnega perila? Se pravi, od banalitete kot takšne, od odpadnih snovi? Davor tega noče, ne sme, ne more videti. "Jo dvigne in nese proti cerkvenemu stopnišču." S kurbo v spodnjem perilu hoče pred oltar. Utvarja si, da ima njegova volja moč: "Jaz te nesem! Močan sem! Ljubim te v belem. V belem si! Nikoli nisi slekla poročne obleke!" Bordela ni, njenega kurbanja z moškimi celega mesta ni, ker ga Davor - avtist - ne prizna, noče videti. Tako avtist črta stvarnost. Takšna je moč tiste želje, ki jo Žižek tako poveljuje. Kar vizira Davor, ni drugost, ampak retorično-fantazmatična realizacija želje-sanj. Ni to kritika Cankarja, para Poljanec-Dioniz iz Cankarjeve **Vide**? Če se bo Dioniz pridružil komunističnemu gibanju, kot Kreftov Vanja v **Letu 1905**, bo levi revolucionar, vse bolj družbeni akter, ki bo vršičil v Komisarju, **Afera**, in Vincentu, **Kongres**, pri tem izgubljal moment drugosti, kolikor je bil v njem. Če tega ne bo storil, bo ostal avtist-onanist; ali pa zblaznel kot Larsen, **Zastori**.

Liza je spoznala, da niso sanje nič vredne; Liza nadaljuje-stopnjuje Pepino, **Školjka**. "Jaz ne čakam več! Nikogar več! Ne morem!" Ne čaka niti vstajenja od mrtvih fevdalnega Krista kot Ženina. Rešitev v samoslepilu samostana kot nuna ali v samoslepilu bordela kot kurba sta le dve različici istega; Liza in Mirjam iz Simčičeve **Mladosti**. Razlika je le v tem - a ta "le" je odločilen v korist kurbe -, da se Liza zaveda svojega poloma, nuna ne, ker veruje, da je zmagala; veruje na liniji avtoidealizacije iz **Obsodili so Kristusa**. Liza: "Zbudi se! Kurba sem!" Čeprav je res, da ni le kurba, kot je res, da nuna ni le samozaslepljeno bitje. Nuna mora biti močno avtodisciplinirana, da vzdrži preizkušnje askeze, imeti mora zelo močno vero. Kurba se predaja seksualnemu užitku, telesu, zato ji volja popušča, končuje v blatu. Nuna-svetnica se tako reinterpreterira in rekonstruira, da se lahko predela v edinstveno bitje ljubezni do drugega, kot mati Tereza.

Lizi se Davor smili, a ima tudi prav, ko mu reče: "Norček si. Ubog norček si." Navsezadnje smo vsi ljudje, tudi najhujši zločinci, ubogi in norci-blazneži: predmet igre zlega (katoliškega)boga.

6

Davorjeva prifrknjena vnema zadene na odpor družabne družbe. Liza v trenutni spremembi razpoloženja – histerična je, na robu pameti – pristane, da jo takšno, kakršna je, napol gola, Davor nese v cerkev; morda ji svetoskrunstvo celo godi, saj tako nadaljuje svoje pohujšanje, začeto z vstopom (ženske iz višje meščanske družbe) v bordel.

Ravno "konec maše" je. "Cerkvena vrata se na široko odprejo. Najprej Prva in Druga gospa, Tretja gospa. Mestna svetnika, Župnik, Zdravnik, Župan." Vsa elita. Skoznjo prodira Davor: "Nesem jo, ljudje! Dajte nama prostor." Namero skuša zares izvršiti, povsem ga obvladuje blodnja. Jasno je, kako reagirajo Gospe, cvet našega ženstva: "Naga je. – Škandal! – Saj krvavi. – Sta zmešana!"

Ne posreči se jima. Župnik "zapre cerkvena vrata" in pripomni, kot ves čas skoz dramo, izrek se ponavlja: "Ničesar ne bom rekel!" Obe gesti sta tipični za KC. Cerkev ni več zatočišče za uboge, preganjane, pomoči potrebne, ampak le še za naše, za spoštljive, dostojanstvene (=spodobne) ljudi. KC predpisuje pogoje, pod katerimi sme človek v cerkev, se odvezovati od grehov. Frančišek Asiški ni več dopuščen, ne nagota, ne norost, le še urejen mali razum. Namesto da bi Župnik kot namestnik fevdalnega Krista na zemlji zdravil – norce od norosti, izgubljene od izgubljenosti –, se zapre v molk, kot Pilat, si umije roke, prepusti, da gredo stvari svojo pot, tj. tisto pot, ki jo načrtuje svetna oblast, skladna s cerkveno. Dogaja se, kar je imel Branko Rozman v **Obsodili so Kristusa** za zlo, ker je Pilat obsodil fevdalnega Kristusa kot uda – celo Vodjo – naše svete stvari.

Dovjak razkrinka Branka Rozmana, pokaže, da KC ni univerzalna, kot trdi, da je: ljudi drugih religij, nespodobnežev itn. ne tolerira, ob njih molči, jih prepušča usodi, če celo sama ne pomaga k njihovi nesreči; kot recimo župnik Klavora, **Operacija**, ki ovaja partizane Italijanom, enako župnik

Ksaver v **Materi na pogorišču**, podobnih primerov v SD je več. Čeprav je seveda res, da želi Liza pohujšanje (maščevanje), Davor pa ni priseben. A klerik je brez stika z Bogom, nima navdiha, da bi lahko kogar koli rešil. Je skoraj zgolj le uradnik KCe in države. Njegovo podeljevanje zakramentov je skoraj že povsem zunanje. Današnja slovenska Katoliška Cerkev (DaSKC) je le še politična ustanova z momenti Karitasa, ki pa služi njeni oblasti. Med Župnikom iz **Karuzu** in Repetom iz **Vasi** je razlika le v tem, da je Repe dejavnejši in vsiljivejši v radikalni totalitarni banalizaciji-ekonomizaciji DaSKCe. Najaktivnejša sta papež Štefan II. in njegova desna roka Pijani angel (tudi škof Neumann) v **Pipinu**. A tam - v srednjem veku - je imel kler še posluš za veliko umetnost, Angel da Kamnoseku delati katedralo, Juhant, Ocvirk, Gril, Stres, Štuhec, Kraševac in sorodni (JOGSSKi) pa čutijo do umetnosti ravno toliko kot zajec do bobna. Treba je le poslušati radio Šporhert: sama narodnozabavna in popularna glasba, razen sem in tja kaj resnejše, ki pa je cerkvena. Kultura na dnu.

Je pa spet res, da je v današnji slovenski družbi visoka kultura ne le na dnu, ampak se je preselila v ozke grupe poznavalcev in estetskih uživačev. KC ne sodi v t(akšn)o grupo, je cerkev za ljudstvo, ki je postalo - še bolj kot prej - zagaman barbar. Pred resničnimi problemi današnjega človeka se DaSKC obnaša kot Župnik v **Karuzu**: zapre vrata in pobegne. Namesto da bi pomagal, celo Mestna svetnika "pomagata nesti Zdravniku Lizaveto" - koliko mu je ne zato, da bi se je dotikala kot telesa, je v perilu -, Župnik pa zna pri sebi mrmrati - najbrž - le: Apage, Satanas! Ponavlja svoj rek ("Ničesar ne bom rekel!"), kot da se skriva vanj, ob tem pa "steče po stopnicah, mimo gneče". Beg pred preizkušnjo. Ve, da je ne bo prenesel.

Tine Debeljak trdi (v **Črni maši**), da so jo pobijani domobranci (v poboju vrnjenih) prenesli zgledno, z vero in zaupanjem v Pravico katoliškega boga kot Vsemogočnega. Nisem prepričan, da imajo kleriki v DaSKCi še takšno zaupanje v svojega boga-gospodarja. Tudi zato hočejo imeti v oblasti vso družbo in državo; le država jim še daje - naj bi jim dajala - občutek varnosti in trdnosti. Katoliški bog jih je zadnje čase prevečkrat izdal-izneveril, da bi se smel kak kristjan zanašati nanj. S stališča drugenjske teologije je sploh vsako zanašanje na kar koli in kogar koli napačno.

Davorju se je namen spet ponesrečil; Lizo odnese njen oče (tisti, ki jo je prvi in za trajno zlorabil), sam ostane praznih rok, takšna zguba, da se družabni družbi - Gospem - zasmili, naklonjene so mu, lep fant je, Županov sin, kot

žrtvi zlih ljudi-sil: "Zmešan je, revež! – To so živci! – Opomore si!" in postane spet normalen, kot smo mi vsi. "Mlad je še!" Čeprav je vse skupaj: "Sramota!"

Ko Župan spozna, kaj se godi s sinom, se odloči: "Jaz sem premislil. Sina pošljem v Benetke." Da bi se tam razvedril, ozdravel v spremenjenem okolju. Davor ostaja otrok, a ne božji, le očetov. Ker se tega zaveda – vsaj čuti –, ga je sram, tem težje mu je. A si ne more pomagati, ker je slabič; ker ni samostojna avtonomna posamezna oseba (v nastajanju). Z Davorjem delajo kot s predmetom; to je tipično ne le za fevdalno družbo, tudi še za meščansko, ki je še napol fevdalna, v provinci je še takšna, posebej pa še pred I. svetovno vojno. Mestna svetnika Županovo odločitev odobravata – v Smoletovem stilu. (Dovjak je veliko dolžan Smoletu; izbral si je dobrega učitelja. Učil pa se je tudi pri Kozaku in Strniši. Sami dobri zgledi.) "Ah, Benetke. Mesto ljubezni. Spominjam se." Govori kot predsednik sodišča v **Čečkih**. "Prava rešitev, gospod župan. Prava. – Zagotovo se bo zaljubil. – Zna italijansko, mlad je, lep, inteligenten. – Resnično prava rešitev." Kako povsem napačna je bila, pokaže konec drame.

Mestni možje premišlujejo, kje – v čem – je vzrok težavam, ki so zajele mesto (kot napoved, da se bodo strašni dogodki iz velikega sveta, iz Sovjetske zveze, iz Berlina, preselili tudi na Slovensko). Za enega je kriva narava-vreme: "Jugo." Za drugega "luna". Župnik išče globlje; je to res globlje? Ni le bolj v smer magije, kakršno pozna KC: demonizacije, ki je postala stereotip kot instrument? "Govorim o nedopustnem. Glejte, na eni strani rdeče oči ..." Misli na hudiča, kakršen je okrog 1920, za DaSKC še dandanes: na Lenina, na Kardelja-Kidriča-Mačka. O Leninu se pogovarjajo večkrat, Zdravnik ga je namreč osebno srečal.

Lenin je bil za meščane pošast; danes si ni mogoče predstavljati, kako je okrog 1920 deloval na svojo meščansko družino – tudi na širšo, na vse te tovarnarje Zabrete, Samse, Ličane, Žnidaršiče itn. – moj oče, ko-ker je postal komunist, ker je slavil Lenina, mu sledil. Drugi mestni svetnik izraža svojo grozo pred hudičem; meščanstvo-buržoazija in KC delita isto mnenje-stališče do leve revolucije. "Odkar sem slišal o tem, nimam miru. Čutim. Ne samo čutim. Povsod, povsod jih vidim! Rdeče oči tamle, tukaj, povsod! Povsod!" Pripoveduje se, da ima Lenin rdeče oči, da je hudič. Ta strah ni naključen; leva revolucija v Rusiji je pobila na tisoče buržujev- meščanov; v Sloveniji – Jugoslaviji – bi ravnala enako. Svētники: "Tudi v časopisu je pisalo", da ima rdeče oči. "Cel svet govori o tem."

Ker Zdravnik, ki je pred Leninom bežal – zapustil Rusijo –, ne potrди teh rdečih oči, "kozjo bradico nosi, plešast je, rdečih oči pa nima" –, sledi kot argument: "Ampak zadnjič pri pridigi je bilo izrecno poudarjeno, da jih ima." To meščanstvo še ni v duhu RLH, resnica zanj ne izhaja iz dejstev, ampak še zmerom iz pridige, iz dogem-trditev KCe; še zmerom velja fevdalno pojmovanje. Ko se Zdravnik upira izjavam svete KCe, trdeč, "če vam rečem, da jim nima", občinski svétnik zaostri: "Torej spodbijate resnicoljubno usmeritev naše svete cerkve in njen napor pri iskanju rešitve." Natančno tako je govorila tudi Partija, vsaj prvi čas po vojni; tako se obnaša vsak totalitarizem. Če ima prav naša sveta stvar, dejstva niso važna; empirija vara, empirija je le videz, nima globlje resnice, ki je Tomaževa bit. Kadar gre za spor bog-hudič, so dejstva celo odveč, v napoto. Svétnik: "Res, sam hudičev sin." Kajti: "V nekaj pa moramo verjeti." Ali vera kot verjetje v dano dogmo, ali dejstva. Dovjak razkrinkuje KC enako, kot jo je Cankar v **Kralju in Hlapcih**.

Potreben je boj na življenje in smrt zoper hudiča, sveta vojna. Župan Zdravniku: "Preveč ste ravnodušni, gospod Sergej." Svétnik: "Rdečemu vampirju je potrebno odločno zabiti kol v srce." Pravično nasilje. Teror z vrha fevdalne družbe. Desna revolucija. "V vsako mesto lahko primezi bolna plazma, v vsako vas, v vsako hišo, v vsako poro." In je primezela, 1941. Ehrlich je imel prav, ko je na to ves čas – že pred vojno – opozarjal. Vprašanje je le, ali je leva revolucija res hudič in ali je KC res Dobri bog. Ali je na svetu vse res tako enostavno: črnobelo. Branko Rozman v **Obsodili so Kristusa** – in v **Človeku, ki je umoril Boga**, kjer uprizarja Ehrlichov umor – vse reducira na črnobelost. Paradokсно Dovjak naredi za "bolne" kar številne figure: poleg Lenina tudi Karuza, Davorja, Lizo, Zdravnika, Marjo, celo Raca, ki je pijanec. Kdo še ostane zdrav? Le spoštljivi, dostojanstveni (= spodobni) mestni svétnik in mestne gospe, anonimna družba, neosebni ljudje, depersonalizacija, splošno(st)-skupno(st)? Hudo je, ker se je bolezen-epidemija že razpasla, od politike, Lenin (v SD Kreft z **Letom 1905**), do drugosti, Karuzo. Celu pošteni dobri meščanski otroci so zboleli, Davor. Dovjak takšno presojo odklanja, Majcen pa jo sprejema, glej povojno dramo **Cesar Janez**, lik Semiramis, meščanske hčerke, ki simpatizira z OF-Partijo, recimo Mira Pucova in/ali Neda Geržiničeva.

Kaos, ki vdira v solidno fevdalno in psevdoliberalno družbo, je treba zaustaviti. Ker v drami – v tem obmorskem mestu – (še) ni levih

revolucionarjev, ga je treba odstraniti – mesto ozdraviti – tam, kjer se že pojavlja; najprej pri Karuzu. Morda pa je prišlo zlo skoz Karuza, skoz njegovo nočno petje. Morda je leva politika le posledica iskanja drugosti oz. fantaziranja, kar je za meščane Karuzov glas. Če bi se posrečilo ukrotiti Karuza, ga narediti za spoštljivega, dostojanstvenega (=spodobnega) meščana, mu vzeti navdih, ki se poji iz transcendence, bi se nam morda posrečilo in bi Slovenija ostala, kakršna je bila v Slomškovi **Blaže in Nežica v nedelskej šoli**. A o tem kasneje, v analizi Karuzovega lika.

Ko pripravlja mesto – njegova elita, buržujji-meščani – Karuzovo ozdravljenje, Župana skrbi, da bi zadeva škodila Davorju. Meni sicer, da je "bolje z njim", odkar je bil v Benetkah, "lahko sem zadovoljen". A "bojim se, ni še do konca prebolel, znalo bi ga iztiriti." Župan se seveda povsem moti, verjame svojim idejam o zdravljenju s hedonizmom, kot je to veljalo za plemstvo in hedonistično meščanstvo. Župan verjame svojim željam, zanaša se nanje; spet zmotnost zanašanja.

Davor pride s kovčkom, s katerim je odpotoval v Benetke, ki mu seveda niso niti najmanj koristile, svojo bolečino-svet je nosil s sabo, jo prinesel nazaj. Čeprav se je pravkar vrnil, se ponovno pripravlja na pot: "Kovčeg imam za pot, oče. V Benetkah sem ga kupil." Oče sina poučuje kot otročka: "Ne greš ti na pot", ti si vendar ozdravljen. "Karuzo gre na pot!" Ne čuti, da se odpravlja Davor v smrt-nič. Da ni uspešna več niti terapija s kastracijo, s tem da se ljudje depersonalizirajo, da postanejo reči ali družbene živali, za kar jih ima Aristotel, a dejansko tudi Tomaž Akvinski, saj je njegov fevdalno pojmovani bog kot ens realissimum bistvo spoštljivega, dostojanstvenega (=spodobnega) katoliškega sveta, fevdalne KCe.

Davor se odloči za samomor; "s kovčkom, v beli obleki", se vrne na obrežje, odkoder meščani dirigirajo Karuza na ladjo in opazujejo uspeh svojega zdravljenja, ki naj bi bilo skopljenje stika z drugostjo, ne pa umor. Pseudoliberalna družba je že višja oblika od tiste fevdalne družbe-fevdalne KCe, ki ima ljudi, kakršen je Karuzo, za čarovnike, ti pa sodijo na grmado. Pseudoliberalna družba zdravi s teatrom, fevdalna družba je z ognjem, z grmado, glej Uršulo v Strniševem **Samorogu**.

Z meščanskim zdravljenjem je mogoče človeka ozdraviti le tako, da ga lobotomiraš, danes z medikamenti, z zdravili, ki otopijo duha (čut za drugost). Izlet v Benetke ni zadoščal; Davor: "V Benetkah je toliko izložb kot golobov in lepих dam in violin in mostov in gondol in pesem je v Benetkah,

da človek res pozabi. Kaj pozabi, pravzaprav?" Pozabil naj bi na praumor, na prakrivdo, na resnico identitetnega človeka, da je pramorivec. Partijski Slovenci so po vojni pozabili na poboj vrnjenih domobrancev, v katerem so opravili sakralno likvidacijo sovražnikov, DaSKC pozablja na to, kaj je v resnici bila: zagovornica prepovedi človekovih pravic, tlačanstva, ne svobode. Identitetna družba temelji na pozabi bistvenega. Fevdalna KC res oznanja človekov greh-krivdo, **Brižinski spomeniki**, a zato, da bi ga držala še naprej v vlogi tlačana-sužnja. Ta izvorni greh-krivda - umor fevdalnega Krista - za KC ni greh-krivda nje, ampak so ga zakrivali sovražniki, Judje, pogani, v polpreteklosti komunisti, **Obsodili so Kristusa**. Kar izhaja iz fevdalnega Krista in je v KCi, je pozitivno, popolno; idealizacija. To dokazuje vsa dramatika slovenske politične emigracije, **Vstajenje kralja Matjaža, Napad, Razval, Svetinja**.

Župan, ki je obenem oče, hoče sina zavarovati: "Stopi obme!" Slep se z lepo prihodnostjo: "Nov dan je pred nami. Drži se me! Naj vidijo ljudje", da si ozdravljen, da je naša družina spet močna in skupaj. Davor, ki se je že odločil, odgovarja Očetu dvoumno: "Ob tebi stojim", fizično, "in kovček držim". Vse sem storil, kot si mi svetoval, oče, a nič ni doseženo. "Šel sem, oče, tja, v Benetke. Tako si rekel. Prišel sem, oče, nazaj. Tako si rekel. Imam kovček in novo obleko, oče. Tako je prav, mar ne." Sem ubogljiv sin, oče; na zunaj in ta hip se ti pokoravam, naslednji hip pa bom izpolnil svojo željo-dolžnost: odšel, za zmerom. Družba človeka ne more za stalno ujeti, držati v ječi. Tudi mene ni. Večkrat sem ji odgovarjal kot Davor Županu. Vendar sem jaz v sebi zmožgal nadaljevati iskanje drugosti sredi tega sveta, Davor ne. Morda sem bil kdaj čisto blizu meje, kjer bi se ponesrečil ali odšel v smrt-nič, kot moj brat Aleš Kermauner. Morda je le naključje, da ni prišlo do tega. Nikoli ne bom vedel. Bili so trenutki, ko sem bil enako zbežan-izgubljen kot Davor, ki - na koncu 3. dejanja - meditira: "Kdor gre - se vrne? Kdor se vrne - se najde? Kdor pozabi - pozabi? Kdor ...". Pretresljiva izpoved-slika, ki se ne zvrne v sentimentalni humanizem, kot se rada ne le v Torkarjevi dramatici, tudi v današnji SD, v Möderndorferjevi dramatici, Potočnjakove dramatici in še marsikje.

Davor se je že odločil, pa vendar ga je strah, da bi izpeljal, kar se je bil nameril. Očeta se skuša držati tudi notranje, biti otrok: "Bom šel, bom padel, če te izpustim." A kaj, trajno se ga ne more držati; treba je odrasti in postati posamezna oseba. Davor tega ne more in - celo - noče. Tudi če

bi ostal otrok, bi bil deformiran otrok. Ne vidi, ne more videti: "Mivko z Lida imam v očeh." Ne sliši: "Mivko imam v ušesih." Ne more videti-gledati tega, kar vidijo - si želijo udejanjiti - zdravilci, ki postajajo ta hip Karuzovi morivci. Davor sam postaja mivka. Ko (z)leze Karuzo na ograjo ladje, da bo skočil v morje in se utopil, doživlja Davor njegove geste takole: "Valovi so veliki. Mivka se dviga." Davor se notranje identificira s Karuzom. "Mivko z Lida imam v ustih." Karuzov glas je potihnil tudi v Davorju, zadavil se je s snovjo, ki je blokada drugosti. "Mivko imam med zobmi - čutim jo, škrtal!" Čuti, kako Karuzo umira; sprašuje se: "Kdo sem, kaj sem, kje sem, kam grem?" Tako se sprašuje človek - slehernik -, ki se zave, da je vse zaman.

Davor "poklekne. Zajema mivko iz kovčka. Nosi jo v usta." Ko se Karuzo utopi, obe dogajanji sta paralelni, Davor: "Zdaj slišim! Je šla mivka od mene. Iz oči, iz ust, iz ušes. (Zapre kovček. Vstane.)" Sledi njegov poslednji samogovor.

"Ne držim te več, oče." Osvobodil se je, a za smrt. "Ne držiš me več, oče." Ni več družbene sile, ki bi ga držala pri življenju, ki je za Župana in meščane - identitetne ljudi - družba. "Kovček imam." Zanimiva bi bila podrobna primerjava med tem Davorjevim kovčkom in tistim, ki ga nosi v Smoletovi **Veseloigri** Tujec. "Položi kovček na tla, ga odpre in iz njega potegne poročno obleko. Iz vseh žepov se sesiplje mivka." Niti poročni obleki, v kateri je nastopil v 1. dejanju, živel več kot mesec dni po neudejanjeni poroki, se ni odrekel; ni se odrekel spominu, ki pa ga ne more obvladati. Popustil je strupu. Obleko očisti, spravi nazaj v kovček; epizoda z Benetkami je odpravljena, spet je Davor, ki čaka Lizo. A zdaj ve, kje jo mora čakati, kje jo bo dočakal - ko bosta oba v smrti postala nič. Ni tako dočakal uresničenja sanj tudi moj brat Aleš? Skoz Aleša se identificiram notranje tudi z Davorjem, ne le s Karuzom. (Se tudi z Radkom.) **Karuzo** je drama o dveh samomorih. V nji se vidi, kaj je samomor (obup, izgubljenost), ne pa v zunanji sentimentalno-humanistični retoriki Torkarjevih **Pozabljenih ljudi**. Potočnjakova je v **Alisi** vmes med Torkarjem in Dovjakom.

In Davorjev konec: "Nosim te! Ves čas te nisem izpustil. Lizaveta-Liza! V belem te nosim, v belem, v belem." Krsta mojega brata je bila bela, bil je še - čeprav 19 leten - nedolžen-čist otrok. Kljub strahotnemu nihilizmu njegove poezije, **Luknja v novcu**, božji otrok.

Davorja ni več, oče ga išče. Vse sprašuje: "Ste videli mojega sina?" Iščejo oba, tudi Karuza. A nikogar od njiju ni več, oba so ubili, bila sta žrtvi

identitetnega bivanja. Edini Radko je videl Davorja: "Tod, pred svetilnikom je šel!" V morje, po Karuzovi sledi. Župan je ubil Karuza, Karuzo je potegnil za sabo Davorja: Oče je ubil lastnega sina. Sinomor. Identitetna družba ubija lastne otroke ali pa jih skopi v reči-živali. Če to počne, a to počne, ni vredna obstoja. Sama v sebi se razkrajaja; Župan: "Ne morem več." To venomer ponavlja.

Zdaj iščejo Davorja vsi, je le Županov sin. Gospe in Svétniki: "Nikjer nič." Postal je nič. "Kot da bi se v zemljo vdrl. – Tudi na tej strani še zmeraj nič." Nič traja. "Skril se je." Kot fevdalni Krist dva dni in pol? Kot ubiti domobranci, skriti pol stoletja? Nastopa slaba vest: "Smo ubili fanta?" Koga? Karuza ali Davorja? Oba, oba! "Smo ga v smrt pognali?" A kako vedeti? Točneje: kako si to priznati. Ker si identitetni človek ni zmožen priznati trpke resnice, da je prakrivec, praklavec, se sklicuje na relativnost resnice: "Je to sploh res? – Kaj je res? – Kaj ni res?" Drugi človek veruje v resnico, v dosegljivost resnice, seveda ne kot identitete, ne kot biti. A če ni drugosti – vere v (po)iskanje drugosti – je vse le privid in nič.

7

Prvi dve zgodbi, Karuzova in Davorjeva, se med sabo odsevata-dopolnjujeta; dva samomora. Tretja zgodba, ki je obrobna, nekak komentar znotraj drame – zgodba o umetniku, o Radku – pa pove, v kaj se rešuje izobraženec-umetnik. Ni identificiran sam s sabo, kot sta Karuzo-Davor; ta dva sta najprej to, kar sta, nato pa samega sebe izgubita. Takšna ne zmoreta več živeti. Sta teza in negacija teze; sta bit, ki se razkroji v nič.

Drugače Radko (kratica Rac). Kot igravec nikoli ni bil bit: to, kar je (bil). Zmerom je kaj drugačnega, nov lik in misel-stališče. Vse, kar je, predstavlja. Zraven igravca je tudi privatni človek, ta pa sam s sabo ni zadovoljen; ker ima avtorefleksijo-avtokritiko in zato ve, da je nemočen – ne dosti manj od Karuza-Davorja –, se sam sebi gnusi, sramuje se sebe, (tudi) zato popiva. Morda se mora v okolju, v katerem uspeva – je slaven in znamenit – še nekako zadrževati, v rodnem kraju pa se sprosti; družbeni nadzor v njem popusti, ves čas dogajanja je pijan, neprespan, na robu živčnega zloma, zato

odprt. Ne živi svoje avtentične biti, ampak sebe in ostalo komentira. Tudi v rodnem kraju se vživlja v ostale, predvsem v Karuza. A nič ne stori, da bi bilo kaj drugače.

Prav ta poteza izobražencev-umetnikov je po vojni prepričala mnoge levičarske umetnike, da so se odpovedali – vsaj začasno – sebi kot umetnikom in se podredili (ne le priredili) Partiji. Slovenska zavest 20-ih let je velik čas avtorefleksije in avtokritike, vsaj za Slovence. Rezultat tega desetletja, nemajhnega intelektualnega navora, pa ni tak, kot so pričakovali. Recimo Kerševan Alojzija Remca, **Kirke**, da bi našel pristno-pravo etično notrino in globlji smisel. Vse se konča v avtodestrukciji in samozavrtosti, (ob)račun je katastrofalen, najhujši v kaotizmu Cerkvenikove dramatike (**V vrtincu**) in Grumove dramatike (v **Zastorih**). Partija nastopi kot naročena; Kreft jo že v 20-ih letih pripravi, z **Letom 1905** in **Tiberijem Grakhom**. Sugestivno prepriča umetnike, da bo njihov nadaljni napor zaman, če bodo, kar so bili v 20-ih letih; če bodo iskali v neznano, se pri tem izgubljali, prihajali do meje obupa, izgubljenosti, samomora. Partija je kot marksistična filozofija predlagala levo revolucijo kot odločno družbeno-zgodovinsko akcijo, ki naj bi – obnašala se je, kot-da je to gotovo, v to je verovala – družbo v temelju reinterpretirala in rekonstruirala iz negativne v pozitivno. Komunistični izobraženci sovodijo ta proces-akcijo: Ivan Tomc v Kreftovih **Kreaturah**, Jernej v **Detektivu Megli** Jožeta Kranjca itn. Oče Raca Poliča se kot mlad človek, že pravnik – s pisateljskim talentom – odpravi v partizane, postane polkovnik, partizana sta tudi dva strica Goljevščkove, njen bratranec; moj oče pa že v 20-ih letih kot eden prvih slovenskih izobražencev levičarsko komunistične vrste to preusmeritev pripravi, v 30-ih jo še intenzivira.

Polom vizij NOB-razrednega boja-leve revolucije povojne izobražence in umetnike – mojo generacijo-grupo – vrne v izhodiščni položaj 20-let. Od tam delamo naprej po svoje, poglobljamo avtorefleksijo, postajamo filozofi, se ukvarjamo s teologijo, vse postavimo pod lupo dvoma, ponotranjimo eksistencializem. Tudi akcija slovenske humanistične kulturniške inteligence in udov Nove revije okrog 1990-91, ki se zdi trdno-bitna, saj je celo vojaška, je le akcija psevdonacionalizma. Pravi slovenski nacionalizem je bil saturiran in potrošen v NOB. Hvalabogu, da Šeligo, Spomenka in Tine Hribar itn. niso uspeli; da so dosegli le, kar je bil pozitiven moment – lastno slovensko nacionalno državo –, ne pa usmeritve nacije v nacionalizem in celo fašizem-nacizem, kar so hoteli in kar se je "posrečilo" Hrvatom in Srbom. Slovenska

povojna dramatika kaže, da slovenski nacionalizem ni imel nobenega pristnega naboja, takih dram v slovenski povojni dramatiki ni.

Likov izobražencev je v slovenski povojni dramatiki veliko. Rac je le eden med njimi, redke v svoji objektivnosti. Ponavadi se v dramatiki ali izobražencem posmehujejo, Filipčičeva dramatika, ali jih pripravljajo za etične akterje, Goljevščkova inženirja Petra v **Dolini**. Dovjak skuša biti Racu pravičen, celo sočuti z njim, mestoma je Rac pretresljiv, simpatičen, ker sočuti s Karuzom, se je sposoben – za razliko od meščanov – vanj vživeti, smili se mu, ker ga vidi v njegovi prostodušni brezposlednosti. Eni ljudje so mesta, v katerih se dogaja zgodovina odrešenja ali zgodovina smisla, takšna sta Karuzo in Davor (morda celo Liza in Marja, navsezadnje celo Zdravnik), v vseh se dogaja na negativen način. V Racu pa se ne dogaja. Rac ima le ressentiment, nostalgijo po tem – ne toliko po rodnem kraju –, da bi bil, kar je, pa čeprav nekdo, ki bi se razkrajal skoz obup, izgubljenost, samomor, v nič. A to-tak ne zmore postati. Njegova duševnost je toliko odprta, da beleži, kar se dogaja pomembnega v svetu-drugih, a le beleži. Če mu bo gledališki direktor ali dramaturg izbral lik drame, v kateri bo moral igrati nekoga podobnega Karuzu, bo storil igravec to najbrž z velikim mojstrstvom, kajti Karuza bo odigral od znotraj. A le odigral. Igra je njegova meja.

Igra je bistvo ludizma, reistične megastrukture. Vsaka drama(tika) reistične megastrukture pozna-izdeluje lasten tip igre in igrivosti. Filipčič je bil večkrat blizu temu, da bi začutil drugost, da bi vstopil v iskanje drugosti, a preden je prišel do te meje, je nekaj v njem umanjalo, ostal je tokraj, v avtodestrukciji-ironiji, v vseposmehu kaotizma, **Emanuel, Altamira**. Rudolf je preciničen, da bi začutil Boga-Drugega. Potočnjakova se ustavi pri socialni drami sentimentalno humanističnega tipa. Goljevščkova ni bila nikdar dovolj ludistka, da bi sodila v reistično megastrukturo, za Muckovo dramatiko pa je težko reči, da bi bila reistična, je nekje vmes. Čeprav prav Muck posebej tematizira igro, **Predigra**, gre za lik človeka kot takega.

Nasprotje Karuzo-Davor in Rac je jasno. Prva dva si sploh ne moreta pomagati, v tem ko sta, kar sta, Rac pa je, paradoks, nemočen, da bi postal, kar je (bit); zmerom je le, kar ni: nekdo drug, a ne drugi. Šele ko zasliši Karuza, se mu zazdi, da vstopa skoz Karuzov Glas vanj drugi. Nato opazi, da ta Glas in drugi res vstopata vanj, a na estetski način, kot je primerno igravcu-profesionalcu. Celó vsakemu izobražencu, če je toliko odprt kot

Rac; a takšni so redki, takšni so bili predvsem moji bivši prijatelji, Šeligo, Dominik Smole, Primož Kozak, Božič. Ko so spoznali, da ta Glas ne izvira iz njih, ampak da ga posnemajo, umetniki to znajo, ravno to je njihov posebni veliki dar, so se zmedli od sramu in nesrečnosti, zapustili so sebe in skušali postati desni revolucionarji, po zgledu levih revolucionarjev iz 30-ih in 40-ih let. A kaj, ko je bila ta historična strukturalna možnost že konzumirana. Ostalo jim je le, da postajajo kot politiki diletanti – takšni so današnji desni slovenski izobraženci –, kot umetniki pa so se zapletli v samozavrtost. Klavrno.

Rac ni takšen. Nič ga ne žene v politiko. Drama ne tematizira takšnega antikomunizma, h kateremu bi hujskali izobraženci. Antikomunizem mestnih svetnikov – groza pred Leninom-Hudičem-Drakulo z rdečimi očmi – je smešen. Ne pravim, da antikomunizem Šeligov in Grafenauerjev ni smešen; pravim le, da sodeluje pri obsežni družbeno-politični akciji današnje slovenske desnice, medtem ko takšne akcije v **Karuzu** ni. Dovjaka zanima v **Karuzu** povsem druga téma.

Rac se predstavi tak, kakršen ni: "Kakor potapljač, v svoji težki obleki z bakrenim zvoncem na glavi, ki mu spodaj na morskem dnu zmanjka zraka, uvene cvet." Ne, umetniku, kulturnemu izboražencu Racovega tipa ne zmanjka zraka, ne uvene; zadene ga kap, enkrat, dvakrat, a se izmaže. Govorim iz notranjega izkustva; tudi sam sem tak. To me veže s Šeligom, Grafenauerjem, Božičem; tu smo vsi isti: potvorjenci-sleparji. Rac je – v svoji avtorefleksiji – "pijan kakor cvet, ki bo le smrad", s tem odgovarja na pogovor Zdravnik-Davor, ki sem ga navajal v začetku razprave. Res, vsakdo bo enkrat smrad-gnoj; a ne še ta hip. Najprej bosta umrla mladeniča, Davor-Karuzo, mnogo kasneje izčrpani, pokozlani, rzsuti starec igravec Rac.

Karuzo res nima kje spati, tudi Davor ne. Davor noče spati v očetnji hiši, Karuzo je kot vaški bebček človek, ki spi v naravi, v gozdu. Igravec-izobraženec pa igra vse te vloge, tudi vaškega bebčka oz. božjega otroka – Brunu: "No, kje bom spal, če sploh bom, moj pivski brat?" In Davorju: "In vi, mi daste prostor na klopi?" Kako uživa, ko veliki Igravec spi kot klošar na klopi. Kadar hoče, spi na tleh, kadar hoče, spi v kraljevski postelji, ki pa je odrski rekvizit. Rac ve, da je vsaka postelja začasno bivališče, a uspešni umetnik bi bil rad slaven – bi svobodno užival – v vsaki, v vseh, kot moji bivši prijatelji Grafenauer, Boris Novak, Ivo Svetina, Šeligo. V vsaki more zato filozofirati, se pravi, igrati se z besedami o smrti, ludist:

"Povejte mi, zakaj pijanec obrača težo dlani, kakor jaz ta lahki cvet poln smrti?" Prelepa lirika, mnogo boljša od Deklevove, a uporabljena v dramski namen, za karakterizacijo objektivne figure, ne kot psevdoizpoved praznega izobraženca, ki se napolnjuje z magistično retoriko.

Rac zna biti neposreden, iskren, čudovito očarljiv, ko izpoveduje klavrno resnico o sebi; ko Davorja objame: "Ubog igravec sem. Mi oprostite? Od kurb prihajam. Pijan sem in sam." Vse res. A ne tako pijan, da bi postal alkoholik, ne tako zapuščen, da bi postal berač, ne tako sam, da bi padel v obup, izgubljenost, samomor kot radikalno osamljeni posameznik. Vse to je, a je tudi tisti, ki, če hoče, vse to obvlada. Izobraženec. Kar opisujem, je bistvo kulture; kultura je obvladavanje stvarnosti, je posnemanje stvarnosti, njen globlji pomen. Pa?

"Takoj grem spat, spat, kakor gre s skafandrom potapljač na morsko dno samega sebe iskat." Rac ve, da se ne bo našel, kajti ni kaj najti. Najdeš bit, ki je v igravcu izobražencu ni; drugost pa iščeš: iskanje drugosti. Rac kot igravec študira vse polno svojih prihodnjih vlog tudi tedaj, ko igra umiranje. "Je še kaj na morskem dnu? Povejta mi! Nič? Molk? Tema?" Tako je: nič. In že je v vlogi Hamleta: "Spanje je edini smiselni preostanek trpljenja. Spančkat! Spančkat!" Hamlet z avtoironijo, ki jo je Shakespearov lik dobro poznal in obvladal; raje bi bil igravec kot kralj(evič). Tudi **Hamlet** je Dovjakov zgled. In **Lear** z njegovim norcem.

V tem govoričenju, ki je pol pijansko blebetanje pol duhovit poetičen (samo)posmeh, zasliši Karuzov Glas; nagovarja ga. "Ampak, tisti glas! Kako poje! ... Verjel bi", da je Caruso, "če ne bi bral, da je Caruso čez lužo. V Metropolitanki poje." Tako visoko Rac ni došel; briljiral je le po jugoslovanskem prostoru, v Dubrovniku, tudi kot Hamlet. Rac nekaj ve o veličini človeka, o veliki osebnosti, vsaj o imidžu velike osebnosti. Tudi o tem filozofira, o vsem, na vse se spozna, igravec mora biti v vsem in od znotraj. Sledi veliki hamletovski (samo)govor: "Ja, slepimo se." Če kaj, je res to. "Tu, pod čelom, je polno utvar. Iz sebe delamo velike može." Kako ta sodba pristoji Mraku, njegovemu Možu iz **Obločnice**, tudi enega osrednjih likov-stebrov SD-slovenske zavesti 20-ih let. (Mož je tekmeč Kreftovemu Grakhu, samozvani genij ljudskemu tribunu. Ljudski tribun je čez dve desetletji v slovenski družbi zmagal, kot Kardelj, Kidrič, kot Komisar iz **Afere**, Mrak pa crkaval na robu od lakote, med Ješuo, **Proces**, in Gomizljem, **Blagor premagancev**.)

A tudi Mrak je bil igravec. Ni umrl, kot Karuzo-Davor, kot Fedja iz **Rdeče maše**, kot Ferdi iz **Razsula**; vse je preživel, umrl je 80-leten, v postelji. Ni znorel, kot Vincent v **Van Goghovem Vidovem plesu**. Napisal je nad 40 dram, čeprav se ni notranje identificiral s tolikerkimi kot se pravi igravec. Prav za prav je igral le enega samega človeka, ki je bil igravec in videc, posnetek in bit: sebe. Zato je bil slab gledališki igravec, zmerom en in isti, kot Logan in kot Guverner, **Rdeči Logan**, obe vlogi je odigral na isti večer v Šentjakobskem gledališču. Parkrat sem si želel biti resničnejši od Mraka (in Raca); v času okrog prvega Pučnikovega zavora, 1958. Želel, a ne dovolj, da bi se identificiral s Pučnikom, Pučnika je zadela skoraj smrt, dolgoletni zavor; Simona iz **Afere**, vzorovanega po Pučniku, smrt, ustrelitev. Zame je bilo važnejše, da preživim; tudi za Primoža Kozaka. Zajc bi naredil kvečjemu samomor, poskusil ga je (je le igral?), ni pa imel namena slediti Pučniku. Pučnika je pripel na zastavo šele več kot tri desetletja kasneje, ko smrt-umor nista več grozila. Spet in še posnemanje-igra. Sami Raci. Race, ne divji petelini, ki ji pobijata liberallec Tavčar in klerik Finžgar, seveda pa Tito in Dolanc. Ptice za odstrel.

"Ko spoznamo, da nismo veliki, kakor v sanjah", a ne Karuzo ne Davor nista hotela biti velika, "si izmislimo gigante, titane." Karuzo je želel v Emeriko, k Maati, v drugost, ne peti v Metropolitanki, biti obsut s cvetjem in ženskami. Rac še ne razume; kmalu bo bolje razumel, kdo je Karuzo. Rac razmišlja še v okviru Slovenstva, slovenske zgodovine, dramatike NOB: gigantizma, ki sta ga projektirala in v praksi udejanjila Kardelj in Kidrič, ne pa moj oče in tudi ne Kreft. Kreft se je umaknil od Gubca, **Puntarija**, k narodnim kulturnim možem, k trojki Zois-Linhart-Vodnik, od vojaškega lika h kulturnim likom, **Komedijanti**, moj oče pa v navidezno varnost-zanesljivost zgodovinarstva.

Igravec-izobraženec ve, da ni velika osebnost, da le posnema veliko osebnost. Kaže se samoljuben: "Bi lahko jaz, Radko, igravec v letih, osvojil žensko s temle mrtvim cvetom?" Osvajavec, kot Šeligo, Zajc, Grafenauer. Karuzov Glas je zanj en motiv za pogovor, osvajanje žensk drug. "Sem grede sem videl lepotic v belem." To je bila Marja, Lizina sestra; morda pa Liza. Davor obe pomeša, indiferenciacija. Rac tudi; zakaj ne? Nedolžnost-čistost v bordelu in na balkonu meščanske hiše, kjer se zdi kot Julija, kot Marija Mati Božja (MB). Modri izobraženec pozna enačbo: življenje=smrt, belo=črno.

Dolgo Rac ne spozna, da je Karuzov Glas od onstran, sploh kdaj spozna do kraja ta vidik? Zdaj še vse meša, kaotizira: "Oj, svet, kako si lep, ker daješ ženske v prividih." Vse je privid. Vse kot otipljivo dejstvo mine, to vemo starci, ostane le spomin; če je spomin nostalgija in ne avtorefleksija, je le privid. "Karuzo je bil pa prisluh, po tvoje, a?" Vse je privid-prisluh.

Rac si ne dela utvar o tem, kaj sta človek in svet; Bruno: "Iz cvetke stiskaš sok." Rac: "Dišeči sok. Bel, lepljiv. Čeprav že mrtev, je še toliko življenja v njem." Igravci so ponavadi polintelektualci, radi modrujejo, enako kot slikarji; so filozofi-amaterji. Katera téma naj bi jih bolj privlačevala kot téma življenja in smrti? In človeka-stroja, bistva, pomena. "Zveri smo. Plemenite zveri!" Včasih plemenite, včasih – večkrat – manj plemenite: barbari. "Na odru" – **Odru življenja**, kot bi dejal Medved – "rjovemo zato, da bi se nas bali, in zato, da bi se bali samih sebe." Igravcev-izobražencev se nihče ne boji; pač pa ljudi-despotov, Kardelja, Kidriča, a tudi škofa Hrena, Rdeče komisarke, **Napad**, tudi župnika Klavore, **Operacija**, in padreja Giovannija, **Ogenj in pepel**. Ne pravim, da ti niso igravci, da ne igrajo; le da prizorišče njihove igre ni gledališki oder, ampak družba. Rac kot Macbeth ubija le navidez; Kardelj in Kidrič sta ubila Ehrlicha, **Človek, ki je umoril Boga**, zares, in Hacinova ali Geržiničeva-Lohova Črna roka zares Vita Kraigherja in Nedo Geržinič. Da pa bi se igravec-izobraženec bal sebe? Ni govora! Kako se boš bal lastne izmišljije, razen če se do kraja identificiraš z njo; a do kraja se izgubijo v fantaziji le nori, ne pa umni umetniki, ki se šparajo, da bodo drugič namesto Macbetha in Othella igrali Falstaffa. Rac je tudi mali Falstaffek.

Rac klobasa, pijan, in ne ve, da govori resnico; ne bo ubijal – bil zver – on, ampak mestni možje, Župan in Župnik, vsi skupaj. Navsezadnje bo Rac le Pilat. Nič ne bo naredil, da bi Karuza rešil pred smrtjo. Opazuje, beleži, se uči, da bi igral na odru in požel maksimalen uspeh. Malovrednost kulturnikov. Tu je razlika med retoriko in klanjem, med arhemodeloma ožje identitete-ekskluzivnih dvojčkov in arhemodelom dvojnika. Kultura zajema – opisuje, uprizarja, slika – ožjo identiteto-ekskluzivna dvojčka, a tako, da sama ostaja v distanci, kot dvojnik-igra, vloga, jezik.

Rac je moder in skeptičen glede načrtov o temeljni spremembi človekovega značaja: "Spočijmo zveri", pojdimo spat, "da bodo z jutrom lahko znova rjovele!" Rjovele, ne klale. Kulturni izobraženec rjove, poje, blebeta, filozofira, zver pa kolje. Tudi heroj je zver. Pučnik 1958 tega ni

hotel vedeti, fasciniral nas je, ker je bil iz testa-jekla, iz katerega nastajajo heroji. A smo že slutili, da se heroj prej ko prej reinterpretira in rekonstruira v ubijavca; vendar nismo hoteli verjeti. Najbolje od nas sta to vedela Primož Kozak in Zajc; Primož Kozak je v **Aferi** nakazal v Komisarju ravno čas prehoda iz požrtvovalnega heroja v gospodarja-despota-klavca, Komisar da umoriti Simona. (Zajc v **Otroka reke**.) Dominik Smole je ta vidik še stopnjeval: v svojem Črtomirju, Smoletov **Krst**, v Črtu-klavcu. Kako da so moji bivši prijatelji v drugi polovici 80-ih let na to pozabili? Se prepustili nacionalističnemu regresu, naivnosti radikalne ideologije? Kako pravita Rac in pesnik Prešeren: "Kako strašná slepota je človeka!"

8

Rac je duhovit, posmehuje se sam sebi, a to dela na način, ki je precej splošen-skupen, stereotipen; stresa fraze. Nikoli dobro ne vemo, koliko je v njem izvirne misli, koliko le žurnalistične kulture; kdor bi bil zares izviren, se množična občila ne bi navduševala nad njim, kot se nad Racem. Igravec igra za publiko, odvisen je od nje, zapeljuje jo, prilizuje se ji; če tega ne počne, je ne povleče s sabo, ni uspešen. S stališča drugenjske znanosti pa so takšne izjave, kot naslednja, cenene: "Mar nismo vsi na nek način posmeh sam sebi?" In pa takšne parafraze, tokrat molitvenega obrazca maše: "Reci le besedo in ozdravljena bo moja glava", pravi teti Danici, ker ima po popivanju mačka. Vsa Jančarjeva publicistika je tega kova.

Vstajenje od mrtvih je podano v **Karuzu** z ironijo; jasno je, da je njen avtor Rac. Danica nečaku, ki ga je ugledala po dolgem času: "Jezus Kristus, od mrtvih vstal!" Tako se reče. Rac pa naredi iz rekla posmeh, zabavo; očarljiv sogovornik: "Brado sem pustil rasti, malo popil, se ponoči veselil in sem že Kristus." Branko Rozman s takšnim norčevanjem ne le iz svete reči, ampak iz samega katoliškega boga ne bi bil zadovoljen. Laže mu je, ker JOGSŠKi - pravi kristjani - ne berejo nič razen spisov svojih-naših, St Famiglie oz. (zoper)verskega tednika Družina-Obitelj. Na teh mestih postaja **Karuzo** groteska. Morda je v bistvu groteska; Karuza skušajo na koncu reinterpretirati in rekonstruirati v fevdalnega Krista-Maga, ki hodi po vodi.

Groteska s tendenco, ki do KCe ni blaga. Danica: "Imela sem resnično privid, da je gospod od mrtvih vstal." Vstajenje od mrtvih je tema tudi **Karuza**, kot **Pipina**, **Obsodili so Kristusa** in **Vasi**. Rac ne zmore brez posmeha: "Saj zganjate tak hrup, da bi res lahko" vstal od mrtvih: ker bi me prebudili iz spanja pravičnega. To je zelo drugačna razlaga od BRozmanove. Sicer se pa temu posmehu pridružujem tudi jaz, ki sem tudi Rac; najhujšega Titovega nasprotnika Branka Rozmana pišem kot BRoza, katoliškega boga pa kot fevdalnega Krista (FKra); kratice je mogoče med F in K vstaviti le majhen u, pa je pomen povsem spremenjen. Fonem Kra asociira na kra-kanje.

Ne le današnji umetnik – Šeligo, Grafenauer, kaj šele igravci – je odvisen od ploskanja-oboževanja, umetniki so od nekdaj narcisi, le da njihova slava ni herojstvo, ampak teater. Danica: "Bruno mi je govoril", Brunu pa je povedal sam Rac, "kako ti ploskajo vsak večer, kako te ustavljajo na ulici." Rac: "Slaven sem in siv." Ta "siv" pomeni priznanje staranja. Rac si ne barva las, kot si jih Dušan Jovanović, plešast je; lahko bi si posadil lasuljo na glavo. Človek se maskira, da bi imel boljši imidž. Maskira se jih veliko; kleriki po obredni dolžnosti v mašne plašče, Rodeur se pokriva s škofovsko kapo, ki ga dela za Miklavža; en sam teater. Umetniki ne prenesajo, če niso v središču pozornosti. Ovid je skoraj umrl od nesrečnosti, ker-ko je bil izgnan v daljno deželo, berimo **Ex Ponto**. V Goethejevi drami **Torquato Tasso** Pesnik znori, ker oceni, da ni dovolj oboževan. Vse drugače so ustrojeni Kamnosek, Goljevščkove Prešeren, Jezus Kristus.

Ko se Radko naslednjič pojavi, ve o Karuzu že veliko več. Prizor se dogaja v "mestni dvorani, v ozadju stopnišče". Stopnišče je potrebno že zato, da lahko na njem nastopi igravec, Rac. Od kod naj nagovori zbrane, če ne z "vrha stopnic"? V govoru poveže vse, iz česar je sestavljen: posamezni(kov) avtizem, baharijo, samoljubnost, a tudi svoj dar, da začuti resnico, čeprav jo bo znal le odigrati. "Spoštovana gospoda, dober dan!" Davek spoštljivemu, dostojanstvenemu (=spodobnemu) dogovoru. "Oprostite; našel sem se ga, ha!" Avtokritično priznanje, s tem razorožuje. Igra nedolžno-čisto dušo, preprosteža. "Od veselja! Od česa pa? Kakšen popoldan!" Torej je pri vas lepo, torej je mesto lepo in vredno. Zapeljuje. Zdaj pa o sebi: "Po vseh mestih Evrope sem že bil. Na velikih odrih sem igral." Enako mi govorijo Rupel, Peterle, Hanzelj, vsi predstavljajo nekoga, ki ni on; politiki. "Ni je stvari, sem mislil, ki bi me ganila, pa vseeno. Spoznal sem vsemogoče ljudi, vendar takšnega dopoldneva, kot mi ga je priredil" – sic! – "vaš Karuzo" – Vaš!, prilizuje se –, "še nisem doživel." Mojstrska retorika; Šeligova.

In opisuje, kaj se mu - jima - je zgodilo: "Ko bi le vedeli, kje vse me je vodil! Gor sva šla, v borov gozd. (Dvigne steklenico s travarico.) Glejte! Tudi kadulja je notri. Kadulja je dobra za zobe." En hip v estetskem zanosu, naslednji se vsemu posmehne z igrano utilitarno skrbjo za zobe. Cinična menjava tonov; zapeljivec. Vsakogar zbega. Zna igrati na človeške duše kot na glasovir. Borov gozd in higiena zob, Frančišek Asiški + Kneip. Meščane vleče za nos, ponižuje jih; Rac živi od poniževanja. Niže ko so ostali, više - višji - je on. Temo o zobeh razčlenjuje v podrobnosti, kot-da bi plonkal kranjskega Knobla in njegovo pesem **Od prdca**. "Mislim, v surovem stanju. Odrigate listič, ga daste kakor papirček za tobak na kazalec in podrgnete po zobeh. Niste vedeli tega? Ha, jaz tudi ne! Mi je Karuzo pokazal. Kaj vse mi je pokazal! Čudovit fant!" In že je od nesramne banalnosti preokrenil k namigu na neznansko globino. Zna, kdor zna.

Izjave, s katerimi nadaljuje, so pol resn(oblj)ne, pol zajebancija; oboje. Od paradoksov, ki postajajo v tej zvezi ceneni, živi. "Sicer je vroče, in rekli boste, kako, rojen kreten, lahko pešačim po tem soncu, pa vendar ... Kaj Berlin! Kaj Dunaj! Kaj kabareti, kaj šampanjca potoki!" Tako je gofljal in se važil tudi veliki Levar. "Karuzo mi je pokazal reči, ki sem jih bil že pozabil, oziroma, jih nikoli nisem odkril. Neverjetne reči!" In kaj bo z njimi? Jih ukradel in zlorabil? Ali pa vendarle uporabil, da bodo skoz igro-tekst, če je Radko tudi pisatelj dramatik, prišle do morebitnega bravca-poslušavca, ki zmore slišati, kar je topim nedostopno.

Tudi do mene. Kako bi o drugosti kaj vedel, če mi ne bi o nji kdo kaj povedal, me nanjo opozoril? Najprej Mrak. Po svoje tudi prijatelja-sodelavca Primož Kozak in Dominik Smole; skupaj smo začeli odkrivati, kaj je zadaj za videzom in bitjo, ki je nastopala med vojno kot KC, po vojni kot Partija. Ko sem se začel zavedati, kaj iščem, sem lahko izbiral vire kulturnega navdiha, Kierkegaarda, Jaspersa, Marka Avrela, Gabrijela Marcela. In so lahko nastajale drame kot Smoletova **Antigona** in **Afera**.

Rac ve: "Glas sploh ni edino, kar ima. Mar veste, kaj vse zna s škržati? Pogovarja se z njimi." Frančišek Asiški. Res je pretresen, navdušen, a obenem si ne more kaj, da se ne bi iz poslušalcev norčeval: "Ščr-ščr-ščr-ščr." Mestni svetnik: "Šč-šč-šč?" Družabna družba je brez posluha, ne razločuje med é in č, v tem primeru med petjem škržata in šolskega zbora vistosmerjenih - na unisono ton uglašanih - dijakov. "Pa to še ni nič! Oni ščržajo nazaj. Kakšen dialog!" Dialog z Bogom-Drugim?

Ker čuti, da je v dialogu z Bogom, Karuzo Racu zaupa, "da bi rad pel v mrzli hiši"; "tako posrečeno pravi vaši cerkvi". Ker je Karuzo izrazil to željo, ga je Rac, navihan kot je, peljal v cerkev. "Bilo je odprto in sva vstopila." Tam je zapel. "On pa poje, poje." Doda v svojem duhu, tako razume pevca. "Pojdite ga poslušat. Potrebuje poslušavcev." Jih res? Le tistega, ki bi ga utegnil primerno slišati, ne pa Župnika in Župana, ne pa mestnih gospa in odbornikov. Za Raca je vse gledališče. Žal - to sem moral bridko ugotoviti - tudi za Iva Svetina, Borisa Novaka, Jovanoviča, Šeliga. V dilemi ali Bog ali nič so se odločili za gledališče, ne za drugost.

Radko brani Karuzo, dokler gre le za mentalno-načelni problem. Mestni svetnik Karuzo očita, da "nima kontrole" nad sabo, Rac pa odgovarja: "Kaj pa lahko naredi? Živi duši ne bi skrivil lasu", le sebi ga je, več kot las. Odpre se temeljno vprašanje, s katerim sem se bodel jaz skoz vse življenje. Tudi pil sem - pot v alkoholizmu -, ker sem v drogiranem stanju čutil popuščanje samonadzora; če kaj, mi je šel od malega na jetra nadzor. Babica Natalija, starša, šola, KC, politična policija, ideologija, država, sami nadzori; če sem se izmaknil enemu, me je zgrabil drugi. Resno sem jih vzel, njihove vrednote ponotranjil, tako da sem postal sam najhujši nadzor nad sabo, ostale sem lahko varal, od zunaj, sebe težje, ker sem se budno spremljal. Babica je kot nekakšna kalvinistka jemala religiozno etiko kar se da resno; boga sem doživljal kot vrhovnega ječarja, ki me ves čas opazuje, v Benthamovem duhu, obenem pa kot vrhovnega Dobrotnika, ki me nagrajuje - redko, ker sem bil redko na primerni višini naloge -, če sem dober, priden, pokoren; če kdo, vem jaz, kaj je krščanska etika. Da bi ne postal povsem suženj gospodarjev, sem se upiral na več načinov, tudi z iskanjem novih ideologij, religij, idej. A tudi s pijančevanjem. Tedaj se mi je sprostito ne toliko telo kot duh, spone moralističnega tipa so odpadale, postajal sem dvoumna zmes med božjim otrokom in pijancem, med sproščenim in samovoljnim.

A ponotranjenje nadzora je bilo tolikšno, da sem vzdržal napetost med askezo in užitkom; najprej sem nihal v nji kot v notranjem nasprotju, vse bolj pa sem sprejemal etično samoodpovedovanje kot pozitivni ukrep, saj sem zmožni svoji volji postaviti cilje, ki so bili pristni-pravi moji, ne vsiljeni mi od zunaj in od zgoraj. Bolj ko sem postajal samostojna avtonomna posamezna oseba, manj odpora sem čutil do askeze; zdaj na starost je askeza maksimalna, užitki minimalni. Napisati **Rekonstrukcijo in/ali reinterpetacijo slovenske dramatike (RSD)** ne bi bilo mogoče brez maksimalne samodiscipline. Zdajle

je ura polnoči, tipkam, mislim, potiskam mejo svojega vedenja dlje in globlje, kar je najhujši napor. Ko sem začel pisati razprave o **Karuzu**, sem imel dva-tri dni hude probleme. Ko nisem pisal, sem se od prenapora komaj zavedal sam sebe, vidno polje se mi je močno zožilo (imam glavkom, utrujenost mi vid močno zmanjša), komaj sem sestavljal razumne stavke, spal sem komaj kaj in plitvo, bolje rečeno dremal, par ur, ob pisalnem stroju omahoval, a sem vzdržal. Včeraj je bilo že bolje, danes je še bolje. Zmerom znova obupujem, da je tokrat konec z mano, z mojo sposobnostjo ozavestitve, a zmerom znova se mi je – vsaj dozdej – posrečilo, da sem se premagal. Kdaj bom dosegel tisto mejo, ko ne bo več šlo? Ko me bo narava – starost, struktur(al)na utrujenost starca – premagala? Kako vedeti, ali sem že na tej meji in se nima smisla več boriti-prizadevati, ali pa naj stisnem še enkrat in še enkrat? Vsekakor je takšno življenje ena sama muka. Pa ne; je tudi zavest, da ravnam prav. Vse to so posledice samonadzora in etične volje.

Karuzo nima ne avtokontrole ne volje; živi kakor ptiček na veji, po nasvetu **Evangelijev**. Pred četrto stoletja, ko sem pisal **Srečo in gnus**, v nji **Srečanje z božjimi otroki**, sem bil še v stanju, ko sem se osvobajal, bil je čas najhujšega ponovnega partijskega terorja, 70-a leta. Beg v drogo sem nadgrajeval z odločitvijo za selstvo, Deleuze. A Deleuze ni mogel do božjih otrok, Boga ni dojel, le boga, tega pa je upravičeno črtal. Tu sem Deleuza kombiniral z Dostojevskim, z Aljošo; to je bil čas, v katerem sva se sprijateljila s Pavletom Rakom, v 80-ih letih sem večkrat prebival pri njem in Tatjani Goričevi v Parizu. V 90-ih letih sva se razšla. Kako naj še ostanem pri drži, ki so jo ruski ortodoksni kristjani povezali z ultranacionalizmom, celo nacizmom, s klerofašizmom? Rak ne, le Goričeva; a Rak je ostajal pri pokornosti Starcu-Vodniku, pri črtanju samega sebe kot privatne svobodne avtonomne posamezne osebe, pri radikalnem prepuščanju človeka zgolj božji svobodi, to pa se je izključevalo z mojim stopnjevanjem svobodne avtonomne posamezne osebe, ki sem jo v smeri homo multipleks-hiperkompleksne diferenciacije podaljševal-razširjal z mnogimi eksistencami, vlogami, na drugi strani pa utemeljeval na Bogu. Rak pa bi bil rad le Karuzo pred razočaranjem; ni storil Karuzove konsekvence: samomora, a ni bil daleč od tega. Rešil si je življenje, ker se je povsem prepustil etični-religiozni avtoriteti Vodnika; izbral je resnico, sorodno Ravnjaku v **Feniksovem letu**, ta je v ortodoksni katolicizmu vnesel new age svet, absolutno zaupanje guruju. Sam tega nisem zmogel ne hotel, zadevo sem poznal od znotraj, že od kar

sem bil prijatelj-sodelavec z Markom Pogačnikom, preučeval sem jo oz. sebe in odklonil kot neprimerno zase.

Zato sem lahko danes v kritični distanci, čeprav razumevajoč (saj sem se z božjimi otroki že notranje identificiral) do Karuza, medtem ko bi ga leta 1976, ko sem pisal **Srečo in gnus**, sprejel kot svoj vzor. Tedaj sva najtesneje prijateljevala-sodelovala tudi s Šeligom, a Šeligo je – kot velik umetnik – spoznal, da so-postajajo božji otroci brez moči, **Svatba, Savna**, oz. da jih odnese v fašizem, Darinka v **Čarovnici**. Šeligo se je sam dezorientiral. Oba sva se preusmerila v radikalno kritiko partijske družbe, tedaj sem napisal največ zadevnega, razprave o **Jobu, Noči do jutra, Vojakih zgodovine, Kar je res, Igri za igro** itn. A se sredi 80-ih let ustavil, ker sem se zavedel, kam me stopnjevanje te smeri nese: kamor je Šeliga in moje bivše prijatelje: v antikomunizem kot politiko.

Politika je bil tako rekoč nujen nadaljnji korak, nova samoutemeljitev človeka, ki bi zdrsnil v obup, izgubljenost, samomor, če se ne bi ujel za-na politično akcijo. Odklonil sem jo, tudi s pomočjo analiz dveh dram, pri katerih krstnih uprizoritvah sem bil prav tedaj dramaturg: **Španska kraljica in Gabrijel in Mihael**. Pokazali sta mi, da padam v mimetična dvojčka-ekskluzivna dvojčka, ki so ju konsumirali že partizani-domobranci, med II. svetovno vojno sta dosegla najvišji in najbolj stvarni (polno mesto) vrh v levi revoluciji-desni revoluciji. Naj to ponavljam kot epigon? Moji bivši prijatelji so šli v ponavljanje, jaz ne. Obrnil sem se k Bogu, ki je bil Bog Drugi. Takšne drame pa sta začela pisati šele konec 90-ih let Muck, **Zalog**, in Dovjak, **Pipin**. Na osnovi Goljevščkove **Vide**, ki se obrne od družbe k dvema, k interpersonalni komunikaciji. Tega niso zmogli ne Snoj ne Božič ne Šeligo ne Jančar ne Ivo Svetina; interpersonalna komunikacija se je vsem – likom njihovih dram – ponesrečila. Je dosegel – celo zgledno – interpersonalno komunikacijo Boris Novak v **Kasandri**? Zakaj se ne lotim te drame z empirično singularno podrobno analizo? Česa me je strah? Ali pa le odlašam z najtežjimi nalogami, kot sem z analizo dramatike Goljevščkove in Dovjaka?

Karuzo ne zmore razločevati med dobrim in zlim oz. dobro čuti, a dobro je izstop iz družbe, ne boj v nji, ne dolga pot skozi institucije, kot so njega dni govorili Marcusejevi učenci. Jaz sem naredil to dolgo potovanje skoz blodnjak identitetne družbe, Karuzo z ničemer. Božjemu otroku to ni treba, ni filozof, nima avtorefleksivnega samospoznanja. A ker ga

nima, ker ni božja svobodna avtonomna posamezna oseba eksistenca vloga, (BSAPOEV) se v hipu, ko se mu vizija drugosti zatemni, zlomi, naredi samomor. Daleč prekrhek je. Njegova vizija je vse preveč čutna, identificirana z naravo, z nesabo. Drugi človek pa mora temeljiti tudi na sebi, na trojnem hipermodelu-krogu, to je na padcu sebe kot polnega mesta-bitu iz ožje identitete v dvojčka in dvojnika, v razcepljena dvojčka, v bližino avtodestrukcije, ki jo mora zmoči preosmisliti. Karuzo nima instrumentov za to, da bi svoje razočaranje etično umsko predelal, v hipu ga podre. Jaz sem vzdržal vse (no ja), Karuzo ne vzdrži nič (no ja). Karuza sem že enkrat ponotranjil v tragičnem smislu: samomor brata Aleša. Ni me spodbilo, preživel sem, čeprav ne zlahka. In sem preživel razočaranje nad KC, ki je bilo analogno razočaranju Karuza nad potovanjem v Emeriko-drugost. Doživel sem niz analognih razočaranj: najprej v Partijo, v mojega očeta, v prijatelje, v Slovenstvo, v slovensko literarno zgodovino; ne enkrat tudi vase, ko sem klonil. In vendar sem vzdržal: vse poraze sem oblikoval v eksistenčno-vlogo. Bravec zdaj morda bolje razume, kaj mi je pomenil Hegel, že dvajsetletnemu: obvladovanje sebe oz. sveta, ki sem ga ponotranjil in s tem delal za faze-like sebe. Samonadzor se je reinterpreteriral in rekonstruiral v samokreiranje. To je v nekaj, kar naj bi bila sinteza stoične etike in RLH avtonomizma-emancipacije.

Rac opisuje Karuzov "presrečni otroški obraz", ko je bil v cerkvi: "Hodil je od vrat do oltarja in spet nazaj do vrat in spet k oltarju. Koliko čudenja je v tem fantu." A KC mu je obiskovanje cerkve prepovedala, če-ker se ne zna v njej spoštljivo, dostojanstveno (=spodobno) obnašati. Cerkev je dala na razpolago družabnim ljudem, da bi si v nji pomirjali slabo vest, edinemu, ki pa je bil sposoben verskega mističnega zanosa, jo je odrekala. Rac je vesel, da je bil prav on, ki je Karuzu omogočil to doživetje; Rac ne opisuje le Karuza, ampak enako sebe: "Obstal sem in strmel." To je samoopazovanje, ki je pogoj za nastanek avtorefleksije; a je tudi samozadoščanje: "Zunaj je svet odkrival meni on, tu, v cerkvi, pa se mi je zdelo, da sem jaz nekemu nekaj dal." Ljubezen do drugega ali le občutek nemoči? Vsekakor občutek estetskega doživetja: "Ponavadi pijem od praznine v sebi, redkokdaj od lepega."

Ker je bil Karuzo srečen v cerkvi, identificiral jo je z naravo, je, navajam Racovo poročilo: "Nagnil sem se", zmerom jaz, to je tipično tudi zame, za Tarasa Kermaunerja, "ga pogledal in on je pogledal mene, potem pa je

slekel hlače in zapel in pel in pel." V zgodbi je huda ironija, kajti Rac tega ne skriva, nalašč pripoveduje družabnim ljudem, uživa v tem, ker že vnaprej pričakuje njihov burni negativni odziv. Provocira jih, preučuje, čeprav so komaj preučevanja vredni, tako so stereotipni, dolgočasni, delujejo kot navite lutke. Protestirajo.

"Bog nas obvaruj! - Res jih je slekel! - Se vi zavedate, kaj ste storili?" Radko: "Eno najlepših reči v svojem življenju sem storil in ponosen sem na to." Gre mu verjeti, govori iskreno. Ta hip je močan in lep; zato se je zmožen odpovedati svojemu nastopu v mestni dvorani, slavljenju prvega poslanca, tj. države, politike. A ima zadevo tudi za infantilno, ne more biti kritična odrasla oseba: "Vem, da je otročje, pa nič ne morem za to!" Otrok v njem je prevladal nad zrelim - umazanim, utrujenim, previdnim - možem. To je najteže: prepustiti se božjemu otroštvu, a paziti, da te družbena oblast pri tem ne ujame in pobije; kako bom mrtev iskal uničenega Boga-Drugega?

Župan podivja: "Otročje?! Vam se zdi otročje?! Pozabite vašo recitacijo", odslovijo ga. "Ne bi rad, da mi priredite še kaj otročjega!" Rac je neuračunljiv, kadar ni stava previsoka. Lokalno oblast bi zlahka še enkrat pohujšal, osmešil, ponižal; centralne najbrž ne, od te je odvisna njegova (gmotna itn.) eksistenca, ne od lokalne. Na lokalni ravni lahko izjavi-igra kar koli. Rac je modrec, modrec pa ve, kje je njegova meja. Noče postati mrtvi Karuzo, za živega pa nima sposobnosti; le za obujanje njegovega lika na gledališkem odru.

Prizor se konča s poanto, da je tudi opisani prizor delo Hudiča: z demonizacijo. Rac: "Vesel sem", da mi ni treba igrati več pajaca pred lokalnimi oblastmi in recitirati v čast in slavo prvega poslanca. (Čeprav ve, da bo drugje še kar naprej igral pajaca, pač igravec: izobraženec.) Za svoj odnos s Karuzom reče: "Samo pogledala sva se!" Světnika: "Samo pogledala sta se! - Ja, hudič je, hudič je v pogledu." Kot-da sta dobila oba, Karuzo in Rac, rdeče oči. Z gledišča oblastniške družbe sta jih res dobila. Hudič se pojavi lahko kjer koli in kadar koli; povsod tam, kjer kdo krši družbene norme, družbeno moralo.

9

Ko pride Marja, lahko Radko svoje navdušenje nad Karuzom izrazi v manj izzivalni obliki; Marja namreč odobrava, da je peljal Karuza v cerkev. Rac je vesel, ker mu ni bilo treba odkrivati kipa oz. recitirati v čast državnega politika; zanj je to "res neverjeten dan. Nobenega teatra." Njegov poklic - gledališče - mu pripravlja tudi nemalo odpora, ve, da je predvsem simulacija. Od svojega poklica in življenja v njem je postal "star, pokvarjeno naveličan, zagrenjen in osamljen". Znašel se je v trenutku, ko deluje najboljše v njegovi naravi; to deluje tudi na Marjo, kolikor ni zraven tudi nekaj nujnega zapeljevanja, igravec ne more ne zapeljevati, ne resnice tudi instrumentalizirati. Marja mu verjame in nasede, oboje: "Lepi ste, mislim. Karuzo vas je začutil. Lepi ste ... navznotraj." Rac je znal svojo lepoto, ki se je je zavedal, tako prodati-ponuditi, da je spet žel občudovanje; s tem je še posebej zadovoljen: "Tega mi že dolgo nihče ni rekel, pravzaprav mi tega še nikoli ni nihče rekel na tak način." S takšno izjavo zapeljuje naprej, čeprav je obenem resnična, iskrena. Tako je pač z igravci, tako je s kulturo. Tako je v dvojniku.

Doseže - zna tudi to -, da se mu Marja odpre. Prizna mu: "Nisem več otrok. Rekla sem mu, da je vse le poljub." Karuzu je rekla, da je njuna seksualna združitev le poljub. Karuzo ne razume, kaj je seksualni akt; zanj, dokler veruje, je vse stik z Bogom kot poljub Boga, ki ga ta da človeku-Karuzu. Vse je nedolžnost-čistost. Ker ji je Rac všeč, ga prosi, naj jo poljubi tudi on, vendar tokrat le poljubi v običajnem pomenu besede. Tudi igravca je nagradila, vsakega, kar mu gre; Karuzu gre mnogo več. Otrok, ki ga bo dobila s Karuzom, bo božji otrok.

Rac čuti, koliko mu je odmerila; kot samoljubnež pripomni z grenkobo, ko jo poljubi: "To ste naredili iz usmiljenja." Mi dopustili poljub. "Zdim se vam star." Spet doseže simpatijo, tudi z usmiljenjem je zadovoljen, z vsem, kar dobi. Res da toliko, kot dobi? Marja: "Preveč se smilite sami sebi. Ne, nisem vam pustila zaradi usmiljenja. Lepi ste navznoter." Je kakšna meja med tem izrazom ljubezni in usmiljenjem? Ni tu oboje isto?

To je igravec, Racov vrh. Odtod gre - mora iti - vse navzdol, spet v stari tir.

Ko Karuzo utone, 4. dejanje, se Rac pridruži množici, ki se skuša avtofascimirati. Spet je "slep in pijan. Sem, kar sem bil." Ni se spremenil, preduhovil, ni sledil Karuzu, ne v čutenju drugosti ne v samomoru. In še govori resnico. Ne naseda, da je Karuzo skoz čudež vstal od mrtvih, v kar se prepričuje družba. Zanj je jasno: Karuzo "je skočil. Utonil je." Kot za Verča Jezus Kristus, glej **Evangelij po Judi**; ali utonil-umrl na križu dokončno, ali pa smrt simuliral. Vstajenja od mrtvih za RLH ni. Samoprepričujočim se posmehuje, daje jim prav, da se je Karuzo le "skril". "Ja, seveda. Jutri bo prišel. Pripeljal bo svežo solato, pelate, jajčevce in travarico in pečene škrzate za poslastico." Postal bo – izkazal se bo kot – branjevec. Kajti za (ob)lastniško družbo – tudi za DaSKC – je fevdalni Krist najvišji Branjevec, Trgovec, ki je družbi na razpolago, služi njenim utilitarnim potrebam. Fevdalna KC ga je imela za gospodarja, DaSKC pa je postala že integralen pristen-pravi del tržne postmoderne liberalne družbe, zato so zanjo pozitivni liki – tudi in celo bogovi – le Kramarji, ki so vsi v službi istega: menjave na trgu malega kapitalizma, kapitaliča.

Rac ima prav, ko ugotavlja: "Hoteli ste njegovo ozdravljenje – dobili ste ga." Za postmoderno liberalno družbo je mogoče le dvoje: ali tržnik ali mrtvec. Točneje: ne mrtvec, kakršni so v fevdalni družbi in v odkriti sveti vojni, ampak izginuli, zamolčani, odšli, nič-ni. Karuzo zanje ni utonil. Kolikor so še v fevdalni družbi, je doživel vstajenje od mrtvih. Kolikor so že v postmodernej liberalni družbi, je postal socializiran sodelavec-tržnik ali pa ga več ni. V dvojniki-postmodernej liberalni družbi vse bolj prevladuje nič. Ali utilitarna reč ali nič. Ko sem sredi 60-ih let pisal knjigo **Na poti k reči in niču**, sem – na osnovi bratovega samomora in MPogačnikove filozofije – skušal nič in reč vzdigniti v pristno-pravo bit, ki pa ne bi bila heideggerjanska. Obenem sem začel sprejemati liberalno družbo, torej tudi trg, čeprav se tega tedaj še nisem zavedal. Ko sem se zavedel, konec 70-ih let, sem odkril, da sta nič in reč tipični za reistično megastrukturo, ki je ideologija postmoderne liberalne družbe: reč je sredstvo, nič je videz. Oboje skupaj da igro-vlogo-jezik. Ker na to nisem mogel pristati, sem začel iskati transcendenco, Boga.

Rac ne popusti samoslepilu. Svétnik: "Vi ste pijani, gospod." Rac: "Ne še zadosti, da bi videl tisto, česar ni videti." JOGSŠKi vidijo katoliškega boga kot vstalega od mrtvih, so new age svetniki. Igravec pa ostaja v RLH kritični distanci do magičnih prividov. Magični privid je Karuzo, kakršnega

vidijo družbenci. Obenem pa je še en Karuzo: kakršnega si želi videti Rac; ki se prepričuje, da je Karuzo skoz samomor dosegel transcendenco. Tako sem se prepričeval jaz, ko sem interpretiral (reinterpretiral in rekonstruiral) bratov samomor. Še danes ne vem, kaj je res: ali je imel prav in je s svojim dejanjem v-rečenja prišel na drugo stran in je vse moje prizadevanje naslednjih skoraj 40-ih let odveč, kajti skoz nastajanje svobodne avtonomne posamezne osebe ni mogoče preiti v drugost, ali pa se je motil on, Aleš, kot sem razložil malo prej, in ni prešel v transcendenco, ker ni bil zmožen razviti sebe kot svobodne avtonomne posamezne osebe. Priznam, vprašanje ostaja zame odprto. Jaz grem svojo pot, pa bo, kar bo. Aleš je šel svojo; ne bi bilo duhovito, da bi jo ponavljal in Aleša posnemal.

Tudi Radko ni gotov. Županu in njegovim reče: "Videl sem Karuza. Onstran je skočil." A koliko verjame lastni izjavi? Je skočil onstran tudi Davor? Tega Rac najbrž ne misli. Ker ne ve - ker ničesar ne ve, kar bi bilo odločilno in res resnično -, le gleda, opazuje, komentira in pije. In meče kamenčke. Župan - spet o Davorju: "Tod da je šel, pravite. Ni prišel nazaj, mogoče." Rac: "Ni. Jaz sem metal kamenčke." Kaj pomeni to metanje kamenčkov? Ni Heraklit označil nesmiselnost sveta in početja boga-bogov kot igre s kamenčki? Kot delovanja, ki se vse utaplja v prakaosu? Kako je sploh mogoče kaj zares spoznati? Ni takšno razmišljanje - o "zaresnem spoznanju" - davek ožji identiteti in filozofiji biti? Če obstaja drugost, ni nič več zares kot gotovost; človek, ki išče drugost, mora tvegati, da ostaja v trajni - struktur(al)ni - negotovosti. Ponotranjiti mora ne le dvojčke, ampak dvojnika, to pa je derealizacijo vsega. Igravec-izobraženec, kot je Rac, jo je ponotranjil: o Karuzu: "Skril se je kje. Kakor vaš sin", pravi Županu. "Mogoče celo skupaj tičita in se s škržati pogovarjata. Mogoče sta šla v kupleraj." Absolutni mistični stik z naravo in fuk v bordelu, eno in drugo; kako razločiti med obojim? "Kdo ve?" se vpraša avtorefleksivni izobraženec.

Ta avtorefleksivni izobraženec ima v zadnjem dejanju dva samogovora. Oglejmo si ju.

Prvi samogovor. "Radko s steklenico." "Edini sem tu, ki bi lahko videl več, kot vidi trezni človek." Droga je v vseh sistemih sredstvo prehajanja iz običajnosti v izjemno stanje. Kot človek, ki je veliko pil in dosegal v pitju močno zadrogirana stanja, vem, da so to stanja okrepljenega čutenja, bolj čutov kot čustev, neke identifikacije z okoljem, prehajanje iz sebe v ne-sebe, čudovita otopelost, ki je obenem posebna budnost, a nikakor

ne avtorefleksivnega tipa, vsaj v močnejših fazah zadrogiranosti ne. Kot strokovnjak in skoraj profesionallec pa zanesljivo vem in trdim, da v pijanosti drugosti ni mogoče dosegati; pijanost je užitek, je popuščanje. Treba je pristati na radikalno askezo, a jo reinterpreterirati in rekonstruirati v pravo smer. Radko to tudi počne, ko se pripravlja na igranje vloge v gledališču, ko se uči tekst na pamet, ko si analizira zamišljeni lik. Pijanec vidi-gleda drugače kot trezen človek, a drugačnost še ni drugost. Prav te razlike danes ne čutijo več, ne razumejo. Ubogi Taufer oboje enači-isti, ker pač hlasta za modnimi izrazi.

"Igralec sem in rad počnem reči, ki jih v resnici ni." O tem sem že govoril: o razmerju videz-nič. "In res bi rad videl, kar so videli drugi", Karuzovo vstajenje od mrtvih, "pa nisem." Vsi bi se radi dali zafascinirati; tudi jaz. A se pravočasno streznim, ali pa popustim fascinaciji in se streznim kasneje. Prepozno? Dozdaj še ni bilo nikoli do kraja prepozno, sicer ne bi več živel. Kaj pa, če je vse življenje avtofascinacija, **Življenje sen?**

"Ne poje več Karuzo. Skočil je. To je edino, kar zatrdno vem, kar po pravici povem. Utonil je." Vsaj na površje morja ga ni bilo več. "Lahko ga grem s skafandrom na morsko dno iskat." A kaj bom – v najboljšem primeru – našel? Truplo. Kako morem vedeti, kaj se je zgodilo z utopljenecem? Kako jaz, kaj se je zgodilo s tistim mojim bratom Alešem, ki-kar ni zgolj truplo. On je hotel, da bi bil ves zgolj le truplo: reč, in da je ta resnica sveta. Krščansko verjetje pravi, da je fevdalni Krist vstal od mrtvih s truplom vred, ki je znova postalo telo, oživel. Tako bo tudi z vsemi nami, ko – če – bomo v nebesih, veruje sveti Pavel. A vedeti tega ne morem, le verovati. Ali pa se le prepričevati, da verjamem.

Rac preide v zelo lepo naricanje, tudi tu se izkaže Dovjak kot odličen – presunljiv – pesnik. "Lahko mu roke na prsi položim. Lahko mu na morskem dnu oči zaprem. Lahko mu slano solzo z lica obrišem." V primerjavi z Zajčevo je Dovjakova lirika bistveno manj vsiljiva, patetična, samosmileča se, ni prenapeta, zveni umirjeno, zato je tem pretresljivejša, ker ni preambiciozna. Zajc se je reinterpreteriral in rekonstruiral v votlega ropotača, Dovjak je obdržal pristno čustvo. In – Zajčev skoraj že ceneni patos ne sme biti povezan z (avto) ironijo, ker bi se sicer sesul vase. Zajc sluti svojo nemajhno ponarejenost, svoje torkarstvo, svoj sentimentalni humanizem, medtem ko sledi Dovjak Shakespearu; Rac takoj – še v istem stavku – za čudovito žalostinko doda: "lahko še enkrat nategnem ... in še enkrat ... in še enkrat." In res nagiba

steklenico, ko to govori, jo izprazni in ugotovi: "In sem prazen." To pomeni: "Mogoče ne znam več videti. Mogoče. Mogoče tudi ne." Kaj je res?

Drugi - še daljši - monolog. - Od pitja preide na metanje kamenčkov. "Potegne iz žepa pest kamenčkov." Zre na morje, uprt tja, kjer se je utopil Karuzo. "Kamenčki. Spolzki, gladki, ploščati kamenčki." Kot v Sartrovem **Gnusu**? Razdrobljeni kamni iz Šeligovega **Kamna**? "Ves čas se drgnete s sabo in z vodo. Drug k drugemu tiščite in si rane ližete." So kamenčki ljudje, ranjeni, poškodovani, iščoč varnost in mir, ki ga ne dobijo več niti v DaSKC, le še v samomoru? "Bolj ko ste ranjeni, bolj ste lepi." Znana Kierkegaardova teorija o Lepem kot ekstraktu-sežetosti trpljenja, biser v školjki, ki je tu znak-simbol za muko. A Karuzo je trpel kratek čas, le hip; dlje je trpel Davor, a dosegel manj, če je Karuzo sploh kaj dosegel. Je res trpljenje pogoj za Lepoto? Tako misli protestant Kierkegaard, ki temelji na krščanskem Križanem, na Pasijonu. Grki so utemeljevali Lepoto drugače: na igri, celo boju-vojni kot igri, na suverenosti distance kulture do trde neposredne stvarnosti, ki je barbarska. Sam mislim, da Lepota ni tako enodušno pozitivna vrednota, kot bi jo rad še gledal-razumel Boris Novak, razumljivo, saj oznanja refevdalizacijo, trubadurstvo je vrh fevdalne države oz. njene laične kulture. Sam sprejemam - sem ponotranjil - tudi Grdoto, od Picassa in Ernsta naprej. Drugost je onkraj para grdo-lepo. Kako to rešuje **Kasandra**? Je v nji grda le usoda, lep pa človekov odgovor nanjo, paradokсна perverzna erotično-seksualna razmerja med Kasandro in Agamemnonom? Ni takšna erotika-spolnost (eros-seksus) nujno - struktur(al)no - le še perverzna sadomazohistična oblika-drža, medtem ko je bila na Fidijevem frizu na Akropoli še vsega mučnega razbremenjena?

"Kaj zdaj?" To se sprašuje slehernik, ki ima vsaj minimum zavesti. "Gube imam od maske", tudi v prenesenem pomenu: od večnega prikrivanja - "in od pijače, od neprespanih noči" - tudi jaz, čeprav ne pijem več, ampak le pišem (kako skoraj ista beseda: pijem-pišem) - "in od nemira"; tudi ta je v meni, v vsakem umetniku in filozofu. To, da ga v starejšem Kosu ni, je dokaz, da ni ne umetnik ne filozof, le tržni univerzitetni znanstvenik.

"Lahko bi položil kamenčke ploske čez cel obraz." Čez čigav obraz? Karuzov (Davorjev) ali svoj? Govori Rac o smrti? "Za celo pest mi jih je dala", Marja. Gamarja ji pravi Karuzo, točneje, ji je pravil, ko je živel, oboževal jo je kot MB ali angela. "Skupaj, je rekla, da sta jih nabrala." S Karuzom. "Se uleže na hrbet in polaga kamenčke na obraz." Igra truplo, a tudi pogrebca, ki sam sebi

snema – nalaga – masko. In se – svoje gibe – komentira: "Trd sem in neranljiv, takole z vami, kamenčki!" Ha, kakšno samoslepilo! Neranljiva je maska, če predpostavljamo, da je kamnita ali iz besed-jezika; človek je rana kot takšna. "Sem ustavljiv?" Me more kdo ustaviti v moji človeški ekspanziji, ki se ji reče življenje? "Je dovolj vode v mojem obrazu", vode-morja, v kateri je izginil Karuzo? Sem torej kot on? "Je še morje v meni?" Je kdaj bilo? Ni bila v njem le predstava o morju, maska morja?

"No, kaj pravite, kamenčki? Ha! Ne pravite nič!" Gotovo da ne! Vsi ti pogovori z naravo so samogovori. Kako je – bi bilo – sploh mogoče govoriti z bogom? Jaz venomer ponavljam, da sem v dialogu z Bogom. Napuh. Govorim s sabo, na robu avtizma, a se prepričujem, da je onkraj mene kot moj sogovornik Bog. Uporabljam ga, zlorabljam. Pripisujem mu svoje besede-odgovore, celo vprašanja, pa fingiram, kako sva dva, ki izmenjujeva različna stališča. En sam teater! Kaj me razločuje od igravca Raca? Ni tudi ta moja razprava o **Karuzu** in vsa moja **RSD** en sam samogovor pod krinko, da sem pripravil tisoče dram(atikov) in njihovih likov, da so se odprli in me nagovorili? Obnašam se, kot-da so me nagovorili. Morda pa molče zaklenjenih ust, kot molči Karuzo na morskem dnu. Pa vendar, tudi če je tako, mar moj poskus, da bi odprl interpersonalno komunikacijo med Bogom in sabo, ne pomeni nič? Je res odveč in zgolj igra avtista, kakršen je Dovjakov **Debelušček**? Morda pa je moja izgubljenost pogoj za (po)iskanje uničenega Boga-Drugega, in se Bog prikaže le tistim, ki so izgubljeni, nikakor pa ne trdnim, vase gotovim, ki svojo gotovost prejemajo od družbe, od gospodarjev, od KCe, JOGSSŠKom? Rad bi, da bi bilo tako.

"Če usta na široko odprem in pijani ,aaaaaaa' izkričim", krik zadnjega obupa, kot bi ga Administratorica v **Čeveljčkih**, če bi imela vsaj to moč, "popadate z mene, kakor zleze koža s kače." In sem spet brez obrambe, odprt, ranjen, jaz sam. Ta jaz sam pa pomeni človeka, ki se stara, tudi kot metafora: ki izgublja ne le boj z življenjem, ampak tudi z Resnico. Jaz ta boj izgubljam? Ne, tu se od Radka razlikujem. On je predvsem igravec, je prijatelj Jovanoviča in Šeliga, je gledališki človek, se je zapisal-prodal družabni družbi, kljub vsem čudovitim potezam, ki ga krasijo in ki sem jih analiziral, mu jih priznal. Tudi jaz sem delal v gledališču, a obstransko, neuspešno, razen na Odru 57, a to je bila le faza v mojem življenju, le ena moja eksistenca-vloga. Kadar koli sem dosegel uspeh-slavo, sem se potrudil, da bi jo čim prej zavrgel, ne pa, da bi od nje živel, kot velja za

Raca, Šeliga, Jovanoviča, Borisa Novaka; ta trpi, ker je premalo priznan, o bog, premalo priznan od tistih, ki jih zaničuje. Kako perverzen položaj. Perverzna posamezn(ikov)a identiteta. Rac: "Večkrat ko se kača levi", jaz sem se mnogokrat, "bolj gotova je v svoji resnični starosti."

"Vstane in začne metati kamenčke proti horizontu." Horizont je črta, kjer se morje pretaplja v nebo, voda v zrak; črta indiferenciacije. "Onstran! Onstran!" Kako priti onstran, ko pa je nebo le ponovitev morja, mimetični dvojček z morjem? Torej je treba iti skoz indiferenciacijo, ki je mejni položaj, glej Portimão. A kako skoz indiferenciacijo? Indiferenciacija ni luknja v svet; ali pač? Obzorje je konec videnja. Dovjak se ukvarja s svetlobo, že v **Pipinu**. Ni primernejša pot za na drugo stran morje kot kaos, potapljanje v nezavedno, kar je bližje Mucku? A kako izvrtati luknjo v morsko dno, kajti pod morjem je zmerom trdna zemlja, kolikor ni goreča lava in – spet – indiferencirani kaos? Je vse naokrog človeka kaos? Ne more človek nikamor, ker je za obzorjem kaos? Je Racovo samovzpodbujanje – priti onstran – navsezadnje le retorika, zgolj želja, v katero sam ne verjame?

Je to, kar čustvuje Rac, vendar le zajčevski zanos, ki je vsaj za ščepec narejen-pretiran? Zajc je čovek gledališča, ves svet mu je občinstvo, pred katerim poje, zadnje čase skupaj z Janezom Škofom. "Ne na to, ne na ono stran." Ampak "onstran, za zvezde, v Emeriko." Tja je želel tudi Strniša; pa se mu je posrečilo? Strahotni napor, viden iz **Očesa**, prej kaže, da se mu ni: da je obnemogel na poti tja. Kot Cankar v lastni avtokritiki, kot popotnik, ki omaga ob kantonu na cesarski cesti. Tak popotnik ni le ubogi Kačur, glej dram(atizacij)o **Martin Kačur**; tak je vsakdo, dokler je mlad, kot Dioniz, kot Fant vidi "rožo čudotvorno". Ko se postara, je kot Damjan v Cankarjevi **Vidi**; ničesar več ne vidi, le spomin ga je še, a ta spomin je strup, Davor ima prav. Cankar noče pristati na ta melanholizem-nihilizem, zoper katera se je vse življenje boril; izumi Poljanca, ki umira, a vidi Emeriko. Jo res vidi, ali vidi le samoslepila v lastni blodnji?

Rac izgovarja čudovite verze, a niso ti verzi predvsem – preveč – retorika, prisiljevanje pojava drugosti z estetskim jezikom? "Tu jih imaš", kamenčke. "Tvoji so! Tvoji! Poljub zate, zame obup." Naj je še tako prezanosen, obenem je avtorefleksivno in avtokritično resničen: ve, kaj in kje je: pred obupom, izgubljenostjo, samomorom, kot Administratorka v **Čeveljčkih**. In ve, da samomora ne bo naredil, da ga bo raje predstavljal v gledališkem liku, recimo kot Lampito v **Igri za igro**; merim tudi na lik Jermana, ki-kot ga je

odigral Rac v ljubljanski Drami; ponotranjenje samomora se mu je bolje posrečilo kot nakazanje iskanja onkrajnosti na Goličavi, **Hlapci**.

Drugost in nevera vanjo se identificirata. "Lepo skačeš, kamenček, onstran, v Emeriko, za zvezde. Lepo poskakuješ." Dovjak zna sijajno odmeriti odtenke: od skačeš k poskakuješ; poskakovanje je že smešno. Poskakuješ pa "kakor žabica". Prijazna živalca, a čeprav ima dolge noge-krake, skoči le parkrat tako daleč, kot je velika; kje je še Emerika, svet za zvezdami! Človek je prišel na Luno, jutri bo pristal na Marsu, sondo je poslal okrog Jupitra, a do zvezd ne bo prišel. Morda pa za zvezde, če te poti ne razumemo fizično, v kilometrih. Ni svet za zvezdami – drugost – v človekovi duši? Ni vedelo tega že krščanstvo, že starejše religije? Le DaSKC tega ne ve več, na vse bistveno je pozabila; ko je zamoščala vse, kar ji ni všeč, je zamoščala tudi svoje najvrednejše – Boga-Drugega. JOGSSŠKi mislijo, da je duša hranilnik, ki jim ga je dal nadškof v varstvo-dolžnost, naj vanj nabirajo keš.

Tudi ta del govora o kamenčkih konča Rac z izpovedjo: "Ne vem." Tudi nadaljevanje samogovora je v duhu tega spoznanja ali dvoma: "Res ne vem več ... zakaj, le zakaj ..." je prišlo do vsega tega, vse to nastalo, zakaj sploh vprašanja po zakaj, po smislu; klasični izobraženec isti spraševanje po vzroku in po smislu. A preden to izgovori, se že obrne v avtoironijo: " ... zakaj sem tako hudičevo sentimentalen?" Sicer pa si je sentimentalnost – ne le enkrat – očital tudi Cankar, tudi kot Peter v **Pohujšanju**: hotel je reči, da se preveč predaja čustvom, da bo hudo narobe, če se ne bo obrzdal z voljo in razumom.

"Kaj sploh vem?" Kaj je res? "Mogoče to, da ne spiš, Karuzo. Loviš jih, onstran, kamenčke, loviš na morskem dnu, objokan, k spoznanju prignan, v konec porinjen, ves čas zanikan in noro iskan." Ne postaja v teh besedah Karuzo nekaj drugega, znak, simbol za Boga, za božjega sina, ki je na križu obupal? Je res položil Jezus Kristus na križu svojo usodo v bogove roke, roke Očeta, ki ga je ne le pustil umreti, ampak ga je sam izročil krivičnim sodnikom in rabljem? (Katoliški bog je Judež.) Je Jezus Kristus na križu spoznal, da je živel v samoslepilih, kot nakazuje Kazantzakis v **Poslednji skušnjavi**? "Glej jih", kamenčke. "Jih slišiš? Za prividom tečejo. Najprej so te iskali na desnem bregu, zdaj so na levem." Ljudje. "Med skalami brskajo. Med grmi iščejo. Na borove veje gledajo, trs razmikajo." Iščejo Davorja, ki je Karuzo. "Ste našli človeka, ki po vodi hodi, ljudje? Ste našli privid? Onstran, onstran."

10

Bistvene reči o Karuzu sem že povedal, ko sem obravnaval ostale like drame; vse se namreč vrtilo okrog Karuza, Karuzo nastopa v govoru vseh, se v njih-njem reflektira. Vendar ima tudi sam svoj govor. Prvič ga srečamo v 4-em prizoru 1. dejanja, ko "leži na čeri, hlače ima potegnjene do kolen." Je nag. Njegov govor ni govor normalnega človeka, o sebi govori v tretji osebi: "Karuzo ne sme v cerkev ... Karuzo dobil temodre hlače iz tamle čez. Mu jih je mamata poslal iz Emerike! Karuzo bo pel v Emeriki!" Mamata sta očitno oče in mati; če sta mu jih res ona – starša – poslala, če mu niso tega le rekli, če sta sploh njegova starša komu znana, če ni njuna lociranost v Ameriko prav tako blodnja-verjetje kot vse ostalo.

Karuzo ni sposoben za nobeno praktično reč. Poležava na obali, na čerih in – samo o sebi: "Karuzo šteje zvezde. Osemindvajsettisoč petstopedeset jih je bilo, pa je zdaj sonce in jih je z dvanajst podeljeno ostalo." Številke se zdijo razumne, verjetno pa niso, gre le za besede. Za magijo, ki ni magija, ampak bebčevo štetje na poljuben psevdopesniški način. Prav ta bebčevski moment v Karuzu kaže, da z likom Karuza Dovjak odgovarja na like bebcev ali božjih otrok v Šeligovi dramatik, na Jurija in Lenko v **Svatbi**, nekoliko tudi na Muta iz **Savne** in new age skupinico iz **Skaka**, le da ti niso božji otroci, ampak na robu banda. Agata, v **Triptihu**, je uradnica, povsem normalno bitje, ki pa se čez noč zaradi droge reinterpreterira in rekonstruira v čarovnico; njene fantazije so sad opojenosti z umetno strupeno snovjo, naslednje jutro je spet normalna. Le par Jurij-Lenka je po naravi umsko zaostal, a obenem obdarjen s čutom za magijo, za neobičajne reči, ki se nekako ne ravna po fizikalnih zakonih. Jurij-Lenka gresta na živce podpodju, družbenemu dnu, med katerim živita, bivšemu policaju, zadržanki itn., ta grupa ju preganja, se jima posmehuje, ju tako stiska, da izgubita moč čaranja.

Vse drugače Karuzo. Ne živi med marginalci-klošarji, ampak med normalnimi meščani; ti se v **Svatbi** ne pojavljajo, hodijo mimo pajzlja, v katerem se klošarji zbirajo, vidimo le njih noge skoz okna visoko v steni; pajzelj je "podmornica", pod gladino "morja", tj. mestnega tlaka. Jurij-Lenka vznemirita le propadleže, Karuzo – z nočnim petjem in obetom stika s transcendenco – pa vznemiri celo mesto, njegovo elito, načne sam temelj

meščanskega sveta, identitetne družbe. Karuzo povzroči mnogo hujši – radikalni – pretres kot Jurij Lenka. Morda pretres, kot je potres Darinke v **Čarovnici**, če sploh je, če ni le fantazma-blodnja Darinke, ki je ujeta v malomeščanski družini in le sanjari, da bo strla oklepe in podrla ves svet. Glede na new age magijo, kakršna je tipična za Šeligovo dramatiko, je **Karuzo** skoraj realistična drama. Vsekakor je treba **Karuzo** povezati s Šeligovo dramatiko.

Teta Danica je sicer poštenjakinja, skrbi za Karuzo, a vidi le toliko kot ostali meščani; "Nobenih zvezd ne vidim!" Medtem ko Karuzo: "Zdaj jih je šedvatisočtrideset in pol!" Noro, a le na ravni normale. Na drugi ravni pa: "Karuzo je videl. Karuzo vidi. Karuzo je pel." Karuzo je videc in božji glas. Točneje: je potencial za to dvojce. Koliko pa je resničen, o tem sem že razglabljal v dozdejšnji razpravi.

Karuzo pripoveduje reči, ki jih bravec moje razprave že pozna: da je dal poljub Gamarji; Carusa je slišal pri nji, na gramofonski plošči. Gamarja – Marja – mu je dejala, "da bi lahko pel v Emeriki, kakor njegov mamaata". Je ona kriva za zaplet zgodbe in posledično za Karuzovo smrt, ker mu je dala vizijo, ki je neostvarljiva? Hotela mu je pomagati. A kako se da pomagati norcu? S tem da ga še bolj zapleteš v nerealna pričakovanja, v blodnje? Niso navsezadnje meščani le nadaljevali in stopnjevali Marjino zamisel, ko so Karuzo našemili v Carusa in odpeljali v "Ameriko"?

Karuzo si ne dela skrbi, kako bo odšel v Emeriko. Zanj težnost, fizikalna razdalja, čas ne pomenijo nobene ovire. O sebi: "Karuzo je kakor borov storž, ki ga veter nese na balkon. Karuzo se z maestralom goni, teta Danica. Karuzo je lahek. Karuzo leti." Ravnjak skuša v **Feniksovem letu** uprizoriti levitacijo, verjame v vsemogoče new age trike, iz človeka, ki leti, dela filozofijo, medtem ko je jasno, da gre pri Karuzu za norca, ki ne razume zakonov fizike-sveta. Dovjaku je Karuzo prisposoda za tematiziranje iskanja drugosti, medtem ko je Ravnjaku glavni lik njegovega **Feniksovega Leta** (Andrej) dokaz za večno spovračanje, za reinkarnacijo, za regresoterapijo. KC je povzela svojo predstavo angelov in angelstva – breztelesne lahкости eteričnih bitij – po prejšnjih magističnih religijah; človek je zmeraj sanjal o tem, da bi se spiritualiziral v brezsnovnost, da bi postal le duša. Ravnjak ohranja to magično verjetje, Dovjak ne; za Dovjaka je Karuzo božji norček, v katerem je sled zmožnosti za drugost. A to drugost je treba šele (po)iskati; in dolgo bo trajalo, preden jo bo človek našel oz. vedel o nji kaj več, kot ve

danes. Dovjak noče magije, magija je znana – in danes tržna, stereotipno konvencionalna – ideologija.

Karuzo je le nakazana smer, nobena doktrinarna gotovost, ki jo ponuja reklamer new age blaga: "Karuzo skupaj z Bogom diha morsko sol. Skoz nos jo diha. Takole! Kakor študentje vino." Karuzo se pretaplja v morje, v snov, v sol, kot sem se – kar z uspehom – jaz 1956 (in še kdaj), ko sem na Malem Lošinju preučeval Heideggerja, ležal na obmorskih skalah kot Karuzo, prebral stavek iz **Gozdarskih stez**, ga ponotranjil, vsrkaval, gledal v horizont, vohal bore in pinije in tamariske, kožo telesa, skakal v morje, plaval, se potapljal, spet bral, prehajal v tisto, čemur je Heidegger rekel bit. Desetletje kasneje je isti postopek ponavljal Aleš Kermauner, le da s pomočjo haiku-poezije, zen-budizma. Cankar že v Cankarjevi **Vidi** s pomočjo mističnega novoromantizma, Grum v **Zastorih**, kot Larsen, v stopnjevanju istega, prehajajoč v ekspresionizem. Le da je Grum obenem prehajal tudi k drogi, ki ga je kmalu duhovno pokončala, medtem ko se jaz ob branju **Gozdarskih stez** nisem alkohola-droge niti dotaknil, lotil sem se ga šele tedaj, ko sem se vrnil v normalno življenje.

Tam na obrežju morja me je mistična filozofija-teologija zadostno – povsem – potegnila v bit od znotraj; da bi to dosegel, sem moral imeti radikalno jasno zavest, biti skrajno buden. Misliti, a ne na razsvetljenjski – RLH – način. Tu se začinja povojni obrat od RLH k mistiki, k predsokratikom, k Heideggerjevi biti. Pirjevec in Urbančič, Tine Hribar so sledili temu mojemu obratu šele precej – desetletje – kasneje, ko sem jaz že izstopil iz njega, ker sem se prepričal, da ne pelje v pravo smer. Prav sem imel, ni peljal, mojo generacijo-grupo je zapeljal v (psevdo)fašizem. Tema Karuza mi je notranje znana že štiri desetletja. V duhu haideggerjanstva sem napisal knjigo o Smoletovih **Črnih dnevih** (že pred **Plesom v dežju**).

"Karuzo in Bog pijeta morsko sol. Karuzo se ne boji Boga! Bog je Karuzu dober. Bogu je vseeno, če ima Karuzo hlače do sem potegnjene", kar mu očita teta Danica, ali če v cerkvi poje nag, kar mu zamerijo meščani. Karuzo čuti, kot-da je eno z Bogom. Tipični čut za mistiko: da je vse eno. Kot jaz je dobil tudi Majcen dvojni odnos do mistike in vseenosti kot identifikacije človeka z Bogom; v **Bogarju** mistično združitev Meha z MB potrdi, ji verjame, v **Ženinu** spodbije. Rešitev je težja, kot se zdi Karuzu, dokler veruje v dosegljivost Emerike, kot verujeta vanjo Poljanec-Dioniz v Cankarjevi **Vidi**. Šeligo nazorno pokaže rebra te zamisli, že v Šeligovi **Vidi**, do kraja v

Savni. In izgubi upanje, da se spleča še iskati drugost. In se reinterpreterira in rekonstruira v politika na osnovi ideologije antikomunizma.

Karuzo kar naprej ponavlja isto: izpričuje svojo vero, da bo šel v Koromandijo; ponavljanj, ki so umetniško psihološko v drami potrebna, ne bom navajal. Le, kar Karuzo dodaja; recimo prostodušno in kar se da točno kritiko Župnika-klera: "Gospod v mrzli hiši" – cerkvi – "poje slabo. Ne poje Emeriki! Ne čuti Emerike!" Ne čuti Boga, kot ga ne čutijo JOGSSŠKi + nadškof.

Vse, kar je in čuti Karuzo, je zdaj v njem uperjeno v transcendenco. "Karuzo bo pil cafebrazil iz Emerike, tam čez jo bo pil. Tamle nad hribom, nad morjem je Emerika. Karuzo bom kar šel čez hrib." In – že v začetku drame se pojavi – kot v dobri dramaturgiji – Leitmotiv: kamenčki; "Karuzo je šel – nabral vrečo kamenčkov. Gamarja zna tako metati kamenčke, da po vodi skačejo. Karuzo ne zna. Karuzu kamenček potone, ne skače kamenček, ko Karuzo mečem." Karuzo bo, ko bo obupal, kot kamen(ček) potonil. Marja še ne; dokler ne bo rodila. A kaj-koga bo rodila? Zupan je vedel, koga bo rodila umirajoča Nina v **Rojstvu**; Novi Svet, komunizem. Viktorija v **Brez sveče** tega ni vedela. Tudi Marja ne in mi ne, ki spremljamo dramo. Pred nami je – v prihodnosti – vse neznano.

Za Zupana kot borca NOB je bilo vse znano, predvideno in predvidljivo, a se je prav zato, ker je bilo tako trdno (verovano), vse podrlo. V prihodnosti **Karuzo** se ne more nič podreti, ker nič ne stoji. V tem trenutku-fazi je vse – na koncu drame – potopljeno, če ne v morje pa v travarico. Je to napoved zmage droge? Droga v vsakem primeru – v identitetni družbi – zmaguje. Razlika je le, ali zmaguje fizična droga, to je dekadenca in konec človeštva. Ali pa zmaguje ideološka (pseudoduhovna) droga islamizma in ultrafundamentalistične obnove krščanstva. V muslimanskih deželah zmaguje, v Sloveniji ne; nadškofetu se ni posrečilo skoraj nikogar prepričati v nujo obnove predvojne droge, totalne vere v zmago fevdalnega Krista. Le nahujskati nekatere, ki vidijo v zmagi KCe korist za svoj žep in maščevanje nad sovražnikom in užitek v v total(itar)ni oblasti, ki je refevdalizacija. DaSKC prireja diletantsko predstavo, islamisti so stvarna grožnja. Vere v Novi Svet ni več, le še v moč imidža. To je ugotovila sestra Wirkov Andrejka, zato predava na Pop-TeVe.

Ko ga skušajo mestne dame socializirati, se Karuzo – z neznansko močjo, trdovratnostjo – upira, kar naprej ponavlja: "Bo pel v Emerika Karuzo!

Bo! Emerika ni tu! Z ladjo se gre čez hribe! Mu je Gamarja rekla, da se gre z ladjo čez hrib!" Karuzo ni in tak, kot je, ne more postati svobodna avtonomna posamezna oseba (SAPO). Ni cepljen zoper dvom, ni sposoben prenesti vdora obupa, izgubjenosti, samomora. Prvo razočaranje je - bo - zanj že zadnje: smrt.

Gospe treznijo Karuza, zaman napadajo Marjo: "Marja naj najprej sebe v red spravi", ni normalna. "Samo gramofon poslušaj. - Bega jo gramofon in ona tebe! - Taka je kakor malopridna sestra Lizaveta!" Nikamor se ne da priti, nobene Emerike-Koromandije ni, kot menita tudi Tonetova žena in tašča v Smoletovem **Potovanju** in Kreonov dvor, nevidec Tejrezijas et comp. v Smoletovi **Antigoni**. Gospe se Karuzu posmehujejo: "Kam boš pa šel? - Boš hlače namesto jader razpel?"

Gospe so resnica meščanskega mesta, identitetne družbe. Po njihovem je Karuzo last družbe; analogno je vsakdo last družbe, razen tistih, ki v družbi vladajo; a tudi ti ostajajo znotraj (identitetne)družbe. V tej točki se Dovjak ni mnogo odmaknil od Mraka, recimo od ravnanja spoštovanih, dostojanstvenih (=spodobnih) meščanov iz **Vidovega plesa**, na genialnega slikarja van Gogha gledajo enako kot v **Karuzu** na Karuza. Ta razcep med pravim človekom in družbo so razvila - na osnovi Cankarjeve dramatik, Petra iz **Pohujašanja**, Mlakarja iz **Duš** - ravno 20-leta, Mrak izhaja iz njihovega duha, že v **Obločnici**, uprizorjeni 1925. Gospe terjajo Karuza nazaj; menijo, da se je preveč osamosvojil. To zaščito, ki je fevdalnega tipa in preprečuje nastajanje svobodne avtonomne posamezne osebe, poznam tudi sam. Upor družbi - avtoriteti, staršem, šoli, KCi, Partiji - mora udejanjiti vsakdo, ki hoče postati SAPO; sicer ostane ovca-ud nadrejene mu kolektivne identitete.

Gospe: "Me smo ga redile." Stalni refren v družbi: mi smo mu omogočili, da je postal, kar je, zato mora biti hvaležen, tj. odvisen. "Me smo ga varovale." Varovanje=strahovlada. "Me smo plačevale zanj." Kot da bi poslušal Partijo iz leta 1950. "Mar me nismo mesto?" Dolžne so poskrbeti, da bo spet red. "Tako ne gre! Ponoči petje - podnevi škandali." Svet-družba pada iz tira, mesto je v krizi. "Nag skačeš podnevi, ponoči se dereš!" Karuzo se upira terorju ("Karuzo mora v mrzlo hišo! Karuzo poje in spi, ko prešteje zvezde. Kdo pa bo zvezde štel, a? Kdo bo zvezdam pel, kdo? Za zvezdami v mrzli hiši tudi je Emerika!" Karuzo se izraža nenavadno precizno.) A zaman. Gospe: "Nazaj! Nikomur ne boš pel. Me ti bomo preprečile!" Kot-da poslušam svoje

Varuhe iz mladosti, predvsem Partijo; isto bi rada DaSKC, a v postmodernej liberalni družbi ne gre več. Oziroma ponavlja se isto, a ne v okviru ožje kolektivne identitete, ampak v okviru-sistemu dvojnika. Zdaj sme človek vse, le enega ne: stremeti v Emeriko-drugost. Škandalov lahko dela kolikor hoče, postmoderna liberalna družba vključuje maksimalen kaos, je družba dinamičnega ravnovesja, nenehnega samouravnovešanja zaradi nenehnih struktur(al)nih tekem, spopadov.

Iz svoje mladosti slišim natančno takšne očitke-nasvete, kakor jih dajejo Gospe; tudi v tem je postmoderna liberalna družba ustrežnejša, omogoča svobodo. Gospe: "Lahko bi delal! - Lahko bi obiral oljke, jih stiskal! Poglejte, kako močne roke ima." Človek ni zato na svetu, da išče drugost, Emeriko, ampak da dela. V klasični meščanski družbi vlada še teror etike; tisti, ki danes obujajo etiko (Hanzelj, Boris Novak, Peter Kovačič Peršin, KC-teologi), se ne zavedajo, da vračajo klasično ožjo identitetno družbo, etiko dela, Goli otok; je pa res, da delajo to, ker skušajo preprečiti svobodo, ki vodi v drugost. Le SAPO ni nobenemu od teh v mislih kot cilj.

"Lahko bi jih s samimi pestmi stiskal, da bi olja dajale! Pa noče! - Ničesar nočeš! Navaden lenuh si, Karuzo!" Lenuhe v taborišče, ausrotten! Vse v imenu utilitarne družbe klasičnih meščanskih vrednot. A Karuzo ne prepričajo in ne ustrahujejo; zato ga bodo morali prevarati in skoz razočaranje ubiti. Karuzo je sicer bebček, vendar ima jasno zavest, kaj dela, da dela, da je njegovo petje visoka služba iskanja drugosti: "Karuzo ni lenuh! Karuzo pojem! Karuzo bom pel v Emerika." Karuzo ima celo izredno samozavest vidca in umetnika. Ta vidik je v vsakem pravem preroku. Tudi v meni, ki se učim za preroka.

Tudi sam sem mislil okrog 1988, da moram peti v mrzli hiši, v cerkvi, in sem vstopil v KC. KC me je - oba naju z Alenko-Goljevščkovo - razočarala, do dna, skoraj do obupa, izgubjenosti, samomora, a sva vzdržala. Zdaj pojeva kot Karuzo: zunaj mesta, na obrežju, kjer se začena drugost. Na robu vasi (Avbera), kjer se slišijo lisjaki in srnjaki, podnevi pa srečujem zajce in črnice.

Gospe prepričajo Svétnike - mestno elito -, da je treba s Karuzom - z motnjo sistema - nekaj storiti; ženske prve zavohajo krizo, so kot kapitolske gosi. Župnik povzame njihovo zamisel, razvije jo. Župnik je vrhovni izobraženec identitetne družbe, povsem v fevdalni družbi, nemalo pa še v klasični liberalni, vse do 1941; z DaSKC skuša dobiti svoje mesto

nazaj. Ne postajajo moji bivši prijatelji, ki se vnamajo za etiko sredi postmoderne liberalne družbe, mali kleriki, dediči Župnika iz **Karuz**a in **Hlapcev**? Slovenska humanistična kulturniška inteligenca in udje Nove revije družno preprečujejo, da bi prišle Dovjakove drame na oder, celo da bi bile objavljene v knjigah; ker imajo v lasti založbe in gledališča, se zgodi, kot hočejo. Dramaturginje jim služijo. Forsirajo Matjaža Zupančiča; vedo, da je Matjaž Zupančič psevdorevolucionar znotraj identitetne družbe, da vara in slepi, ko se dela kritika; čutijo, da pa Dovjak podira temelje – vrednostno interpretacijskega – sistema, ker je eden redkih, ki veruje v (po)iskanje drugosti. Naloga dramaturginj ni le skrb za estetski pogon identitetne družbe, ampak tudi policijska: preprečevanje vstopa v zavest ljudi tistim, ki so vidci.

Dovjakova dramatika je zamolčevana, kot **RSD**. Mucka so uprizorili enkrat, **Portim o**, kot vbogajme. Mrak je spet prečrtan. Kranjica je vodilna dramaturginja v Drami SNG, obenem soproga dr. Schmidta, analitika Majcnove dramatike, uredil je Majcnovo **ZD**, a na deske ljubljanske Drame ne pride ne **Meho** ne **Brez sveče** ne **Ženin**. Te drame niso bile še nikoli uprizorjene. Dr. Schmidt razume Majcnovo dramatiko kot Prešerna Kopitar, umetnika kopitar. Tudi SNG Drama je postala pod vodstvom Pipana Malega modno čevljarstvo. Letos bo uprizorila **Hodnik** Matjaža Zupančiča, sleparijo, če presojam dramo z drugenjskega stališča. (Bogve, kakšna je drama Saše Pavček; drevi jo bodo krstili, seveda v ljubljanski Drami.)

Župnik, ki je vrhovni uradni ideolog družbe iz **Karuz**a, začenja razmišljati o Karuzu empirično singularno konkretno, jasno da na osnovi presoje o Hudiču z rdečimi očmi, demonizacije. "Nekje hudičevo oko, drugje petje in ta Emerika." Župnik ima prav: oba momenta sta si v sorodu. Le da Lenin ni šel tako daleč v iskanju alternative kot Karuzo. Lenina je vrglo nazaj v državljansko vojno, v ekskluzivna dvojčka; marksizem ni bil miselno zmožen preiti modela bratomornosti-ekskluzivnih dvojčkov. A zveza med njima je. Začela se je v Cankarjevi dramatici, z liki Mlakarja, Ščuke, Maksa, Jermana; v SD 20-ih let se je razvila, a ob tem razcepila. Eno krilo se je radikaliziralo v smer Lenina, **Leto 1905** in vse do dramatike NOB, do **Rojstva**, drugo krilo se je iskalo, se presamoveličalo, **Obločnica**, se zmedlo, **V vrtincu**, zblaznelo, **Zastori**. Muck in Dovjak ga obujata, na osnovi Goljevščkove **Vide** in **Vasi**.

Župnik vrta: "Seveda govorim ves čas v prisposodobah." KC je kultura. "Ta nočna, vsesplošna hipnoza, to petje, ki obvladuje mesto." Kultura je

hinavstvo. Župnik dobro ve, kaj se skriva za prisposodbo: nazadnje vojaški teror, med II. svetovno vojno Hacinova politična policija (Partija), Črna roka kot kriminalno krilo domobranstva. Glej Božičevega **Kriša** in kaplana črnorokca v njem.

Župnik je previden, je etik; etika pomeni, da naj se zla dejanja storijo na human način, za masko blage dobrote, karitativnosti, skrbi za uboge, kot jo kaže moj ponesrečeni sin Hanzeljč, vse bolj pa tudi moj bivši prijatelj Boris Novak, ki se sicer ta hip še noče z mano raziti, a se bo, prav kmalu. Župnik uvaja zločin s pilatovanjem: "Kako naj razložim, da ne bom razumljen narobe? Dovolj sem videl, slišal. Na nas je. Smo, kjer smo. Smo, kar smo." Perfektna retorika, Dovjak se je res s pridom učil pri Smoletu; slog Matjaža Zupančiča je v primerjavi z Dovjakovim žurnalistično polenarstvo.

Župnika ni mogoče ustaviti; ko poprime misel, ji sledi kot pes sledilec žrtvi, zajcu. "V resnici to njegovo početje vnaša nemir med ljudi." KC pa je zato tu, med ljudmi, da vrača mir; njeno temeljno geslo je: Mir vam bodi! Mir z vami! Pomiriti=pacificirati, skopiti, ustanoviti ovčjerejo. Čeprav prehodno okrepiti nemir, kot teror ali celo kot desno revolucijo. Čim več takojšnjega intenzivnega nemira kot sveta vojna, da bi lahko čim prej dosegli Večni mir. A tako misli DaSKC, ki razmišlja še klasično. Evropska inteligenca, ki se ima za dedinjo RLH, pa se odpoveduje celo trenutnemu nemiru-sveti vojni, pristaja le še na Večni mir, tu in zdaj takoj. (Ko napada ZDA, odklanja vojno v Iraku, celo napad NATA na miloševićevsko Srbijo.) Dosegla je najbolj neumno točko razvoja-razkroja RLH vrednostno interpretacijskega sistema. Evropska inteligenca je v takšnem samoslepilu, da je enako drogi.

Župnik o Karuzu: "Ni nor. Je pa problem." Spoznanje, da ni nor, odveže mesto (identitetno družbo) odgovornosti, da bo likvidirala brezbrambnega norčka. Če ni nor, je odgovoren, torej sam izziva; sam se gre nasadit na sulico, s katero meščanska elita brani večne vrednote identitetne družbe; ne govori istega jezika tudi lumpen proletariat v **Dolini**?

Nastopa odločilni trenutek. KC=kultura, zato ne mara, da bi Karuza kar zaklali, kot so to nedavno počeli Srbi z Muslimani in Hrvati, Hrvati pa so vračali z mero za mero oz. Srbe že 1941 učili, kako se dela na barbarskem Balkanu. (Kam sodijo Hrvati? Tudjmanova Hrvaška je imela središče v Hercegovini. Ni bil vojaški minister Šušak Hercegovec?) Župnik že leta predava **Evangelije**, ve, kako je to zadevo izvedel sveti Pavel s pomočniki aposteljni. Kako se naredi prepričljiv teater; KC je največja mojstrica

gledališča, arhemodela dvojnika, za katerim prikriva ožjo identiteto. Je pa Župnik celo humanist; zakaj ne? Danes je humanist vsakdo, Stres in Hanzel. Vsakdo se sklicuje na človekove pravice. Kot včeraj na Partijo in predvčerajšnjim na katoliškega boga. Človekove pravice so nedotakljiva svetinja; kdor dvomi vanje, je hudič. Nastaja nova demonizacija. So potemtakem japiji in trgovci, ki bi prodali vse, tudi lastno mater, res toliko slabši od hinavskih etikov, ki se redijo od človekovih pravic?

Župnik: "Saj smo ljudje. Dajte mu že to njegovo Emeriko", seveda kot samoslepilo-predstavo. KC daje vse – celo svojega boga – kot gledališko predstavo. Kdaj že je KC prakticirala psihoanalizo. "Mogoče pomaga! Rešite ga teh cap, ki jih slači! Pripeljite mu ladjo, godbo. Naj bo vsaj en dan res kakor pravi operni pevec." Vsem ostalim po en dan iluzije, le svojemu velemojstru fevdalnemu Kristu naj se ta dan, dan vstajenja od mrtvih v nedeljo zjutraj, raztegne v nebeško večnost. A ustroj predstave-prevare je isti. Župnik le aplicira, kar zna. In to v imenu katoliških vrednot, predvsem usmiljenja. "Imejmo usmiljenje!" O usmiljenju podrobno na drugem mestu.

Župnik obrača vse na glavo: "Revež živi v utvari." Stvarnost je bistveno drugačna. Ko bo revež spoznal, da je živel v utvari, se bo normaliziral. Edina utvara, ki je dovoljena, je utvara z vstajenjem od mrtvih fevdalnega Krista. Ta je Karuzu zmerom dostopna. Le obleče se naj, utihne, in cerkev mu bo odprta. Poklekne naj pred Najsvetejšim, ga prizna, s tem prizna samo KC, in vse bo v redu, ozdravljeno. Kratko, jasno, učinkovito. Le z eno lepотно napako: da je poskusni zajček crknil. Ni sprejel Župnikove-mestne ponudbe, odklonil je, da bi se šel to igro. Revček Karuzo je imel moč, da je to igro odklonil. Moji bivši prijatelji je niso imeli. Izbrali so slovenski narod, da bi ga oboževali. 1991 je – naj bi – slovenski narod vstal od mrtvih. Celo slovenski narod-ljudstvo. Ko se je izkazalo, da je ljudstvo vprašljivo, da narod kot okvir ovira ekspanzijo trženja, današnji trg je globalen, sta odpadli obe vrednoti: narod-ljudstvo. Kaj je ostalo, razen trženja? Etika kot regresivna retorika, a le za slovensko humanistično kulturniško inteligenco in ude Nove revije in KC. Vsi ostali Slovenci (se) tržijo, vrhovna vrednota jim je mali kapitalizem in imidž, tudi užitek v seksu. To zgodbo je uprizoril Dovjak v **Srečanju v Louvru**, v obliki komedije jo podaja Möderndorferjeva dramatika, **Podnajemnik**, **Truth story** itn.

"Nič ne more proti temu – čuden je. Mi lahko" pomagamo, on si ne more. "Saj ne more biti težko dobiti ladje? Pristaniško mesto smo! Poskusimo!"

Klerik ni le ideolog, je tudi akter. "Dovolj bo, da ladja naredi polkrog po zalivu." In je prevara predlagana, z mirno – najmirnejšo – vestjo, v imenu etike. (Če je treba, pa tudi ETE in IRE. Janševe priprave na puč spomladi 1994 so šle v to smer: ETE kot baskovske revolucije, IRE kot katoliške državljanske vojne.)

Zamisel je vržena med elito, takoj je vzknila. Zdravnik, ki je skoraj psihoanalitik: "Če bi dosegel cilj svojih fantazem, zna biti potešitev takšna, da bi preprosto pozabil, da je, kar misli, da je." Odsvojil bi se, alieniral; postal bi, kar hočemo mi – družba –, da naj bi bil oz. da že je. Psihoanaliza je v službi identitetne družbe. Temo je pred vojno razvi(ja)l Bartol, z vrhom v **Alamutu**. Tudi v **Čudežu na vasi** razvije isto temo: pokaže sleparijo vstajenja od mrtvih oz. new age zdravljenja. Vse, kar ni skladno s stvarnostjo identitetnega bivanja, je za meščane fantazma; ob – za **KC** – le eni dovoljeni fantazmi: katoliškem bogu, o kateri pa smo se zmenili, da ni – naj ne bi bila – fantazma. V dvojniki – liberalni družbi-postmoderni – je to dogovor. DaSKC bi rada, da bi Slovenci sprejeli katoliškega boga kot dogovor, saj družba brez etike ne bo vzdržala pred naletom kaosa. Po svoje ima **KC** prav, liberalci se igrajo s svobodo. Delajo se, kot-da je brezbrežna, kot-da jih ne bo kot kaos udarila nazaj in pokončala. Ivo Svetina se je tega dobro zavedal, ko je pisal **Šeherezado** in **Vrtove**.

Načrt je sprejet. Župan – državna oblast – skrbi za dobro izvedbo: "Kar se tiče stroškov, ne skrbite. Vse na račun mesta, ladja, godba, obleka. Povejmo ljudem, da bo mesto Karuza poslalo na turnejo."

V tretjem dejanju priprave tečejo, vlada vsesplošni naivni cinizem; ta je najhujši, recimo tipičen za starejšega Kosa. Župan: "Ves ceremonial, cel cirkus z ladjo, z godbo, je samo zanj." Pravo ljudsko slavje, poganski praznik. "Mesto že cel mesec živi za današnji dan. Vsi čakajo, vsi istih misli" – vistosmerjenost, doseženo je poenotenje, kriza se zdi odbita, preložena –, "da bo v največje veselje prav Karuzu." Kot je Uršuli, ko jo pečejo na grmadi, **Samorog**.

Karuzu so priskrbeli vse, kar potrebuje, da bi bil – seveda na zunaj, po sliki-imidžu-videzju – čim bolj podoben Carusu. Tu so "škornji, usnjene hlače, usnjen suknjič, klobuk." Vse narejeno po naročilu, kot v gledališču. Škornji so "natančen posnetek ... kakor na fotografiji." Svétnik jo je "izrezal iz italijanskega časopisa", znani fotos Carusa, menda iz Pucinijske opere **Dekle z zlatega zahoda** ali vsaj nekaj v tem duhu. Bistveno je kostumiranje,

reinterpretiranje in rekonstruiranje vsega v oder-gledališče. "Godba stoji tule na pomolu, tik ob ladji. Tu je postavljen oder in semle stopite vi, župan, zraven vas stopi Karuzo." Vse nared, celo "rdeča preproga". Vsi so se naučili scenarij na pamet, kdaj kdo kaj postori. Mesto-družba se spreminja (reinterpretira in rekonstruira) v teater. Dovjak pokaže eno od bistev identitetne družbe, ki je že v jedru, od začetka, dvojnik, simulacija. Zato je dramatika trajna: ker je struktur(al)na. Verjetno že prvi človek ni ubijal kot barbar, kot Srbi 1992 Muslimane-Bošnjake: z nožem (karnizem). Ampak na teatralen način. Srbi so le rebarbari, le regres v kaos. So pomota. Ne motnja sistema, ampak sistem v cunjah. Srbi so lumpenSrbi. Normalna družba pa je skrbela za to, da bi se najhujši zločini odigrali kot igra-obred. Tudi poboj vrnjenih domobrancev je rebarbarski, vsaj njegova forma. Ni naključje, da so pobijali uklenjene domobrnce predvsem Hercegovci, hercegovski - srbske - brigade. Bosta Srbija in Hrvaška res ostali v Evropi kot kloaka?

Svetnik: "Po načrtu so ljudje v pristanišču razvrščeni takole v polkrogu in če temu polkrogu dodate vrisani kurz barke", ki bo naredila v zalivu polkrog, "se naenkrat pred vami pokaže popoln krog. Sklenjen krog." Krog je svetišče, torej najvišje samoslepilo-prevara, bit in bistvo idealizacije. Gledališče v polkrogu.

Pripeljejo Karuzo, našemljenega, osmešenega, revež pa se da prepričati. Posmehujejo se mu, ko se delajo, da ga občudujejo; Župan: "V veselje in ponos mi je, gospod Caruso!" Ga že titulira kot Carusa. "Prekrasne hlače imate! - In klobuk! - Kakšen klobuk!" Ena sama klavrna farsa. Pa mar ni bistvo oblastniške družbe farsa, saj se vladajoči struktur(al)no zmerom posmehujejo ubogim, razen ko so etični in imajo z ubožci usmiljenje. Fej.

Reveža prepričajo, da je ladja "nepotopljiva", da "gre čez hribe", seveda "v Emeriko"; in da je Karuzo Caruso. In revež nazadnje verjame, ves srečen kliče: "Za zvezde, za zvezde, za zvezde, za zvezde ..." Posebej v takšnem trenutku je vidna razlika med božjim otrokom in avtorefleksivno SAPO. Cankar se je je zavedal, zato je Petra v **Pohujšanju** naredil za kriminalca-razbojnika, le da se ne bi pustil zlorabiti, kot se je božji otrok učitelj Šviligoj; Cankar je bistrumno, le navidez cinično obrnil razmerja na glavo. Istega sem se že zdavnaj zavedel tudi jaz, že kmalu po vojni, in se odločil za Nietzscheja, za moč novega človeka; izkusil sem, da so z mano ravnali kot s Karuzom, le da ne do kraja. Omogočili so mi, ker niso uporabili zoper mene vseh sil, da sem zlo reinterpretiral in rekonstruiral v protistrup, ga jemal

kot cepivo. Sledil tudi Petru iz **Pohujšanja**, ne le Gomizlju. Oba sem igral, a obenem oba bival, z namenom, da bi postal drug od njiju, Tretji. Se mi je posrečilo? Do neke mere.

Svétnik: "Takole dvignite roke, Caruso. Povlecite jih ven in pomahajte." Župan izgublja živce, vse mu gre prepočasi: "Mahaj. Mahaj! Zunaj čaka godba, ljudje, množica pred rdečo preprogo zate in rdeča preproga pred ladjo, ki k zvezdam pelje. Kaj še hočeš, norec!" Norec! "Opravimo že!" Karuzo. "Karuzo maha!" Karuzo se ne imenuje Carusa; ostaja Karuzo! "Karuzo vidi mamaata. Karuzo gre v Emeriko. Karuzo ima nasmeh čez lica do oči. Karuzo gre." Gre, v klavnico.

11

Četrto dejanje se začne z didaskalijo-opisom: "Svečana godba. Ladja že plove na odprto morje proti horizontu. Na njej Karuzo s širokim nasmehom." Na obali množica. "Ladja se oddaljuje. Karuzo maha. Množica je navdušena, praznovanja so užitek. Svečanosti imajo nalogo, da krepijo enotnost družbe, njeno zavest skupnosti. Gospe so tudi etično zadoščene: "Naredili smo dobro delo. - Pravi praznik", skoraj laična maša. "Srečno, Karuzo!" Vse se zdi urejeno: red-kozmos-polis-logos-etos-lepota. Svétniki: "Kako lepo plove ladja. Čudovit prizor." - Mirno morje. Družba se resocializira. Vse je čudovito. "Čudovit dan. - Čudovit pogled. - Čudovito mesto." Kolektivni avtizem.

Ladja "počasi obrača." Zgodilo se je. "Karuzo se vrača! Karuzo je zdrav! Karuzo ni več Karuzo!" Magija je uspela, tako se zdi gledavcem na obali. Med njimi so le redki, ki delajo težave, Davor, in ne verjamejo, Radko.

Ko se ladja toliko približa, da gledavci razločijo osebe na nji, opazijo, da "se Karuzo ne smeje več." Župan ima to za pozitiven znak: "To je zelo dobro. Uspelo bo. To je dobro, da se ne smeje več." Zakaj pa bi se moral smejeti? Življenje je kruta reč, polno dolžnosti, norec pa se smeje, kot da je vse idealno. Vendar se Župan moti: s Karuzom je nekaj narobe. "Na ograjo leze. - Padel bo. - Ne drži se več. Roke dviga." Župan: "Čemu jih dviga, norec. Padel bo." Vidijo, da "joka". Župan: "Dobro je, da joka." Je res vse

dobro, ker mora biti dobro vse, kar sklene in izvede mesto-(ob)lastniška družba? Tako bo in nič drugače! "Prišel se je za ograjo. Ne bo padel. - Ne, ne bo padel, naš Karuzo, ki ni več Karuzo. Spet bo mir v mestu." Šele zdaj je postal "naš". Tudi zato se tako ogibam te oznake-besedice in skušam, da ne bi bilo nič pozitivno, kar bi lahko označil kot "naš": naš narod, naša družina, naš pes, naša vojska, naša oblast, naša zemlja.

Zmotili so se: Karuzo "je skočil." Ne, "ni skočil", se upira Župan. "Nemogoče", da bi skočil. Nemogoče ne bi smelo biti dopuščeno. A je. Nobena oblast ni dovolj močna, da bi zadržala red (red-kozmos-polis-logos-etos-lepoto), kot si ga želi, kot ga predpiše. Zmerom se kaj ponesreči, vdre kontingenca, se kje kdo, neposlušen, upre. "Res je skočil. Odrinil se je. V vodo leti. Roke ima v žepih." Čeprav Župan ponavlja kot blazen: "Ni mogoče", je mogoče, se je zgodilo: Karuzo se je odločil za samomor. Župan mora le priznati: "Ne vidim ga več. Nikjer ga ni več." A to je le empirično priznanje-opazanje. V RLH vrednostno interpretacijskem sistemu obvezuje, v magističnih sistemih ne. New age gibanja nastopajo takoj, ko začne KC (protestantska Cerkev) v liberalni družbi izgubljati magično moč; nadomeščajo ju. Človek ne more brez avtofascinacije. Da bi vzdržal strahoto življenja - spoznanje, da je življenje=smrt in da je čovek le reč -, mora obnoviti sanje. Ne iskanje drugosti, ampak vstajenje od mrtvih, ki je trditev, da se življenje obnavlja iz smrti. Da ostaja takšno, kot je (identitetno), a da se skoz avtonegacijo (avtodestrukcijo) spet utrdi, na Pomlad, človek kot Pomladni kralj. Ne odpre se drugost, utrdi se identitetno bivanje. Če ljudje ne verjamejo več v vstajenje od mrtvih fevdalnega Krista, naj tega nadomesti katero koli drugačno vstajenje od mrtvih, magari Karuzovo. Žrtev se reinterpreterira in rekonstruira v sveto žrtev, s tem v temelj identitete-sistema. **Karuzo** obnavlja sporočilo **Škofjeloškega pasijona**, le da ga razkrinka.

Drugi svétnik je kot Marija Magdalena na velikonočno jutro, ko ugleda vstalega fevdalnega Krista: "Ampak jaz ga vidim. - Tamle je! Ga vidite." Ne z vprašajem, s piko, kot dejstvo. "Tamle ob ladji." Rešitev je vržena, Prvi svétnik že niha: "Tudi meni se zdi." Še hip, pa bo že verjel: "Madona! Res je!" Dogajanje se odvija po novem scenariju, ki ga organizatorji tega novega pasijona sicer niso predvidevali, a je znan iz KC-zgodovine, takoj so ga uporabili kot rezervni scenarij. "Dviga se! - Iz vode ven gre. Cel gre ven iz vode! Glejte!" In vidijo. Vsega: "Cel je zunaj. Škornje vidim. - Pred ladjo gre. Po vodi gre. - Po vodi hodi. Sem gre. Nazaj gre. Maha nam." Pozdravlja nas. - "Jaz vidim."

Tisti hip, ko začuti človek svojo greh-krivdo, a je ne more prenesti, ker se ima za etičnega poštenjaka, si izmisli idealizacijo, psevdopremaganje fizisa. Zdaj niso več krivi, Karuzo ni utonil, niso ga pognali v samomor, kot tudi Jezusa Kristusa niso zares ubili; le nekateri, Judje-komunisti, **Obsodili so Kristusa**. Mi, ki vidimo njegovo vstajenje od mrtvih in verjamemo vanj, pa smo očiščeni, nagrajeni. Pokazal se nam je živ, s tem sporočil, da ga nismo ubili, da je večni, mi pa bomo večni z njim. Zgodba nima luknje, popolna je.

Meščani ugotovijo isto, kar so kristjani že pred dvema tisočletjema: "Proti meni gre, čudež!" Vsi: "Čudež!" Celó "čudež na vodi!" To je dramatikova napol skrita ironija: kot **Ples na vodi**, filmski spektakel z Esther Williams, ki ga je še partijska cenzura dovolila. Filmske zvezde – ne tiste Karuzove – so v filmu tako spretné, da se zdi, kot da lebdijo nad vodo. Angeli. V postmoderni liberalni družbi so angeli filmske in pop zvezde. Enako fascinantno privlačne so kot v fevdalni družbi svetnice. Magija se nenehoma obnavlja; Ravnjak v **Feniksovem letu** verjame v njeno obnovo, Dovjak pokaže mehanizem samozaslepljevanja. Iskra samoslepila je bila ukresana, razgoreva se. "Na kopno gre. Po oni strani." Če je tako, je naša dolžnost, da gremo "za njim!" Krik vseh: "Za njim! Čudež! (Stečejo desno.)" Rodil se je novi bog, kot Afrodita iz morske pene.

Začenja se iskanje, ki je s stališča drugenjske teologije psevdoiskanje. "Množica priteče nazaj," ugibajo, kam je šel, kje ga bodo našli. Apostole je obremenjevala slaba vest, da so Jezusa Kristusa zapustili, glej Mrakovega **Janeza Evangelista**, pa so se morali prepričati, da je živ in da so ga našli ali da jih bo našel on, najprej v Emavsu, nato v njihovih srcih-dušah, po vsaki odvezi, v vsakem zakramentu. Mrak je prav v teh dveh dramah najbolj katoliškega navdiha, tudi v **Apostolu Petru**, padel pod svoj nivo, se v zanj najtežjem času, ko je izgubil prijateljico-sodelavko ženo Karlo, zatekel k samoslepilom. Peter sreča fevdalnega Krista pri rimskih vratih. Je pa res, da je Mrak zgodbo primerno reinterpreteriral in rekonstruiral. Peter sreča fevdalnega Krista zato, da bi ne le verjel (utrdiril vero), ampak da bi sploh obstal; Rim je hotel zapustiti, strah ga je bilo. Privid fevdalnega Krista mu je vrnil pogum, ga utrdiril za dočakanje žrtveniške smrti. Samoslepilo v službi velike etične moči. Vendar: krščanska družba (ne le KC) temelji na sveti žrtvi; s tem na magiji, na svetosti. Koliko je danes, v postmoderni liberalni družbi, vreden in operativen tak pogum, takšna osebnostna moč,

ki reproducira fevdalno pojmovanje? Dovjak ima prav, ko Petrov in Janezov model odkloni. Sam Mrak ga je odklonil. V **Vidovem plesu** naredi Vincent samomor, kar je za KC greh. Tudi Prešeren v **Spovedi lučnim bratom** ni sveta žrtev, čeprav sta oba z Vincentom v hudem trpljenju; tudi Prešeren poskuša samomor.

Če bo za pomirjenje mesta-polisa (identitetne družbe) potrebno, se bo že našel kdo, ki bo naredil novo religijo, jo utemeljil na bogu Karuzu. V realnosti ni prišlo do tega; Karuza je nadomestil Lenin. Prišlo je do leve revolucije, na osnovi slovenske zavesti 30-ih let, glej SD 30-ih let, med **Veliko puntarijo** in **Meglo**. Ko pa je propadel tudi poskus z Leninom (Kardeljem, Kidričem), je nastopila postmoderna liberalna družba, družba, ki nima - ne potrebuje - več enotnega magističnega temeljavrednostno interpretacijskega sistema; dovoljuje oz. celo forsira mnogo magističnih new age sekt; je razdrobljena, fragmentarizirana družba, katere bog je Kapital, Kapital pa ima v sebi potencial, da bo človeka reinterpreteriral in rekonstruiral tudi genetsko. V tem je močnejši od vseh prejšnjih bogov. Ni čudno, da se Petri Kovačiči Peršini in Borisi Novaki in Hanzeljci upirajo ravno Kapitalu, ga napadajo. Predvsem pa KC. KC je za kapitalizem, če je ona ta Kapital; če je ves Kapital v fevdalnem Kristu.

Ker v slovenski zgodovini po letu 1920, ko se dogaja **Karuzo**, ni prišlo do nove Karuzove religije in ker je v današnji Sloveniji vladajoča liberalna družba-postmoderna, Dovjak pokaže, kako se nadaljuje iskanje Karuza, ki se reinterpreterira in rekonstruira v iskanje Davorja; med Karuzom in Davorjem se ne razločuje več. Oba sta izginila, oba je treba najti, ker verjamemo, da se nista utopila. Zato iščočiči takole reagirajo: "Moral je na ono stran", če ga na tej nismo našli. "Za njim"; "ona stran" ne pomeni onstranost, ampak le levo, če je bila prej desna stran, le nasprotje-dopolnilo. "Meni se je od začetka zdelo, da je šel v ono smer. - Na napačnem bregu iščemo. - Midva greva tod." Eni bodo šli tod, drugi drugod, a v postmoderni liberalni družbi je to normalno: pluraliteta drugačnih izbir. V fevdalni družbi je bilo drugače: ko so šli protestanti v drugo smer, je prišlo med njimi in katoliki do svete vojne. Sveta vojna danes ni več potrebna. Družbe-polisa ne ogroža več drugačna vera, ampak čisto nekaj drugega: izguba realitete, derealizacija, dvojnik. Človek se je dozdej zmerom rešil, ker je kombiniral vse tri arhetipske modele: ožjo identiteto, dvojčka in dvojnika.

Ko ostane dvojnik sam, se vse reinterpreterira in rekonstruira-reducira v avtizem. Današnja Evropa s svojim mirovništvom in antiamerikanizmom, z odklanjanjem vojne nezadržno polzi v avtodestrukcijo, v dokončen samomor, ne da bi se ga zavedala. Polzi v drogo. Love v geslu Make love not war je droga.

Zmagal je **Debelušček**.

Oktober 2003

ARISTOKRATSKI SLOG IMENUJE (ZAPIRA?) VRATA V PRAZNO

(ob Dovjakovem **Obračunu v Louvru**)

1

Ura je tri zjutraj; drevi bo božična noč. Nič primeren čas za analizo drame Krištofa Dovjaka **Belle Pâris ali obračun v Louvru**. **Obračun** ustreza mojemu razpoloženju zadnjega časa, božič ne. Pred desetletjem sem bil posebej odprt za božič, za toplo prisrčno, idilično, milo, blago, karitativno, intimno; v Katoliški Cerkvi (KC) sem iskal tudi varnost in mir. Zaželjeno sem dobil, nekaj od tega v naslednjih letih izgubil, bistva ne. Mir in vedrina sta ostala v meni, vera in trdnost; le blage oblike so odpadle, spoznal sem jih za kič. Trši sem, a ne manj verujoč v Boga. Ne v kristkindlna, ki ga praznujejo slovenski malomeščani-spodnji srednji sloji že od partijskih časov, spomnimo se Jožeta Smoleta Božička, prilagodljivega komunista, ki je uvedel božič kot intimno družinsko praznovanje v hišo vsakega blaženega Slovenca.

Tudi knjiga, ki jo pišem, **Današnja slovenska dramatika 1**, prva opeka v nji je analiza Muckove drame **Portim o**, ni v duhu kičastih božičkov. Vsa je in bo tršata, kruta, grda, mučna, soočena z obupom, izgubljenostjo, samomorom ljudi; nasproti jedki stvarnosti skuša najti nekaj drugega, nekoga Drugega, ki bi bil Odrešenik. Ne Ježušček v jaslicah, s katerim manipulira zunanja Katoliška Cerkva (KC), ampak ubiti-uničevani Bog-Drugi; o njem na drugih mestih. Svet, v kakršnem živim - ne toliko jaz, ki imam srečo, ampak drugi, ki so huje tepeni -, ne dopušča, da bi človek reševal njegove in svoje

probleme z regresom v idilizem fevdalne KCe, kakršnega ponuja cenena današnja slovenska Katoliška Cerkev (DaSKC).

Pred desetletjem sem želel preizkusiti v sebi, koliko moči ima – koliko je vredna – idilistična romantika, ki jo ponuja cerkveni intimistični, sentimentalni humanizem. Ponotranjil sem jo, pristno in goreče. Na eni ravni je v meni močna že od malega; a le na eni ravni. Ker je človek hiperkompleksno diferencirano bitje, homo multiplex, ga ena raven ne more – ne sme – zapolniti. Če Cerkvi v dveh tisočletjih ni uspelo s karitativnim božičkovstvom rešiti osnovnih problemov življenja (smrti), ni verjetno, da bi se Sloveniji to posrečilo v naslednjih letih. Regresi so samoslepilo. To dokazuje najbolj sama KC: brž ko je mogla svoj blagi karitativizem razvijati neovirano od Partije, po letu 1991, ga je odrinila na stranski tir, se vrnila k političnemu oblastništvu in to še posebej strastnega tipa. Ni si le sama pljunila v župo; spodžagala si je vejo, na kateri sedi. Za svoj skorajšnji padec v brezpomembnost si je (bo) kriva sama.

Pravkar sem gledal na hrvaški televiziji ameriški film **Samaritan**, njegov začetek. Karitativnost je danes stvar socialne države in ljudi, ki so konfesionalno kar koli, tudi ateisti; glavno je, da čutijo v sebi potrebo po solidarnosti, po tolaženju nesrečnih, po pomoči nemočnim. KC je takšno dejavnost vodila, ko je bila totalitaristična, total(itar)na sila v fevdalni družbi; danes je – na Zahodu, tudi v Sloveniji – KC le ena izmed zadevnih socialnih funkcij. Zveza med filantropijo in teologijo je danes poljubna. Nočem reči, da je vsa filantropija sredstvo kapitalističnega trga; a povezava med merkantilnim meščanstvom in današnjo slovensko KCo je očitna. Naj klerikalni karitativci še toliko mijavkajo o svoji dobroti, dejstvo je, da se vozijo v dragih avtomobilih, pri tem ko je veliko ljudi lačnih, morda kdo celo bos. Začel jim bom verjeti, ko bodo uporabljali slabši avto od Alenkinega ali najinega.

Ni me sram priznati: danes se mi praznovanje božiča upira. Že leta hodim tako za božič kot za Silvestrovo zgodaj zvečer spat, sredi noči vstanem in berem-pišem; tako bom storil tudi drevi. Nadaljeval bom s pisanjem analize **Obračuna**, drame, v kateri ni niti sledu o jasličnem kiču, nasprotno, prav hud in primeren posmeh do današnje slovenske KCe izraža. V tej njeni usmeritvi dramo podpiram. Je pa ta (antiklerikalna) poteza le en in manj pomemben njen del. Trda je kot malokatera slovenska drama. Nič manj od Muckovega Portimãa. Tudi zato ustreza, **Današnje slovensko dramatiko 1**

nadaljujem z njo. Tudi ona sodi v okvir naslova, ki sem ga izbral: **Obračun med vrati**. Gre za kamnit – kot nož oster, kot kamen trd – obračun. In s čim se tu obračunava?

Človek naj bi bil v sebi – v svoji duši – dober in blag, velikodušen in darežljiv; a kljub temu nič manj oster do vsega, kar ima za napačno. Naj ima blago besedo za varnosti-miline potrebnega; a naj ima kar se da udarno za tistega, ki mu je treba izprašiti vest! Ne ovira me noben obzir pred tem, da bi koga duševno poškodoval, noben strah, da bi koga s presurovo besedo ranil. Moral bi si sam ustrojiti kožo, če mu je že ni življenje! Naj bo mehek, kadar hoče to sam, in iz jekla, kadar ima to za potrebno. Beseda mora biti kot rezilo. Kritik mora dopuščati kritiziranemu možnost, da udarja nazaj; mora ga varovati kot gmotno in pravno eksistenco, ne pa kot moralno. Če česa ne, ne sme ščititi spoštovanja-dostojanstva-spodobnosti nikogar; takšno ščenje je korupcija. Vsakdo naj bo gmotno in pravno varna posamezna oseba; duhovno-duševno-moralno-kulturno-etično pa naj ne bo ščiten po nobeni ideologiji-konfesiji. Vsakdo naj bo gol, odprt, neposredno soočen z vsemi besedami – umom in kritiko, stališči in sodbami – kogar koli. Na tej ravni ne bi smela družba nikogar zavarovati. Če ni naravnani k Bogu, k božjemu, k ubitemu-uničevanemu Bogu-Drugemu, je vsakdo iz nič, je le identiteta, s tem ničvreden, primeren le za – radikalno – zaničevanje.

Uvajam **Obračun**. Muck ima s triom v Portimão nemalo usmiljenja, sočuten je z njim. Dovjak s svojimi ne, ne s tremi boginjami ne z moškim ansamblom drame. Muck uprizarja strahotno zgodbo, grozljiva razmerja med ljudmi in v svetu; a je vendar razumevajoč do človeka. Dovjak ni niti v eni točki surov (Muck zna biti), a kot da je neprizadet, bolje: neprizanesljiv. Kot da je zgolj analitik, patolog s skalpelom, ki demonstrira stroj telesa, duše kot telesne, celo kot brezčutne: telesa po smrti, torej trupla. Ne pravim, da je tak Dovjak v privatnosti; ga premalo poznam. Kolikor ga poznam, se mi zdi celo hipersenzibilen. Govorim o dramih, v kateri avtor svojo nujno umetniško občutljivost reinterpreterira in rekonstruira v nekaj drugega. Dovjak jo v ledeno razmerje do ljudi, ki ni analiza v pomenu Kozakove dramatike, glej **Dialoge** ali **Kongres**, ampak poetična precizna, v surrealizmu prehajajoča logika; vzor zanjo bi iskal med Baudelairom in Valéryjem, v tradiciji Racina, torej v nečem, kar je v slovenski literaturi komaj znano, nesprejeto. Slovenci smo bili narod romantičnih barbarov, od tod naše nagnjenje do Shakespeara; to nagnjenje je Vidmar kultiviral kvečjemu toliko, da smo sprejeli tiste prvine

v Molièru, ki izhajajo iz commedie dell' arte. Racine še zmerom ostaja za vrati, ki so za Slovence zaprta. Odtod neposluh za Dovjakovo dramatiko. Gledališča so odprta za Flisarjevo, ki igra na množično občilno popularno uspešništvo, **Sončne pege**, za Jančarjevo gladko cenenost, **Halštat**. Sicer pa, kaj naj bi slovenski lumpen spodnji srednji sloj z izročilom Descartesa in La Rochefoucaulda?

Ne pravim, da mi je blago pri srcu, ko uvajam **Obračun**. Trosi mi soli na odprto rano. Ko prebiram – zadnje čase sistematično – današnjo SD, se mi rana ne more zaceliti. Niti na eno slovensko dramo ne morem naleteti, ki ne bi sporočala-kazala istega: radikalni obup, izgubljenost, samomor, razkroj, avodestrukcijo, neživljivost, neustreznost obstoja, posmeh. Ne demoralizacije, vsaj Muck in Dovjak ne, tudi Matjaž Zupančič ne. Po svoje je to vztrajanje v nepodkupljivem slikanju brezupnega sveta herojsko, moralno zgledno; morda celo vzpodbudno, kajti kaj je težje kot takšno vztrajanje? Ni pa ne osrečujoče ne perspektivno. Ne more trajati predolgo. Če ne bo odkrit novi – ali obnovljeni – smisel, bo tudi najvztrajnejši popustil. Prva naloga **Rekonstrukcije in/ali reinterpretacije slovenske dramatike (RSD)** je ravno ta: odkriti smisel, odkriti ga v takšnem Bogu, ki ni kič maska za pollaševalce. Ustrezen Bog je zame in za **RSD** ubiti-uničevani Bog-Drugi. V **Portim o** se nakazuje, v **Obračunu** ne. V **Obračunu** je tako skrit, uničen, da bi površni bravec mogel **Obračun** razumeti kot delo klasičnega nihilizma. Jaz ga ne. Nihilizem nastopa, kjer je avtor obupal, da bi našel smisel, in se zato prodaja, korumpira, očaruje, zapeljuje; to je drža-postopek **Halštata**. Niti Šeligo še ni vrgel puške v koruzo; v novi drami **Kamenje bi zagorelo** še slika vsepožirajoči ogenj ljudi kot zgrešenih, njihovo zmedo kot zaslepljenih. A **Kamenje** se še poskuša avtofascinirati, **Obračun** tudi to ne več. **Obračun** je hladen kot antarktični led, čeprav nabit s paradoksnim lirizmom, s fantastiko, ki je ves čas v meri, zato na sledi La Closa in Nervalu, od razsvetljenskega ironizma do neblagega romanticizma.

Avodestrukcija je tudi v meni, enako je v meni ubiti-uničevani Bog-Drugi in vera vanj. Zdaj prevladuje v meni eno zdaj drugo. Avodestrukcije me je strah, razumljivo; ne uživam več v mladostniškem predajanju smrti in koncu, propadu in zlu, kot sva uživala nekoč s Smoletom; oba naju je napisal v liku zapitega slikarja, glej **Črne dneve**. Zdaj si ne smem dovoliti več niti enega poštenega popivanja skoz več dni; ne le zaradi šibkega srca, še bolj zaradi sramu, da bi 70-leten popustil užitku mesa in scagano mehkužne

duše. Zdaj mi je ostala le še trda analiza okolja in še trša avtopsija. Če pa je tako, mi ustreza najbolj ravno **Obračun**. Opominja me, kje živim, kaj je današnji človek. Ne dopušča mi, da bi se zavil v opoj božičnih pravljic, regrediral v legendo o večnem spovračanju, o paru življenje-smrt, rojstvo-umor, pogreb-vstajenje in kar je takih zgodb iz gentilističnih-magističnih plemenskih skupnosti-svetov.

Obračun ne dovoli nobene lažje rešitve, krajše poti. Na poseben način poglobi kruto stvarnost, ne da bi našel zanjo kakršne koli olajševalne okoliščine. Ko samosmileči se sentimentalno humanistični milčki slavijo rojstvo Sina, vračajo fevdalno družbo, človeka kot varovanca in boga kot Očeta-Varuha-Despota-Patriarha; zatekajo se v laživarni svet, v katerem naj bi jih čuval Kristus Kralj – fevdalni Krist –, Vsemogočni, za ponižne Dobrotljivi, za nepokorne Kaznujoči. Milčki-lulčki se bodo držali za lokice in skupno lajali (rajali) kot pseta v luno. Jaz pa se bom soočal s svetom, ki je prišel v slepo ulico, pred zid, se sam zaprl v ječo, od koder ne najde-vidi izhoda.

Portimão obeta priprta vrata. **Obračun** se dogaja in končuje v mešanici svetlobe in teme, v indiferenciaciji, v nejasno negotovem, v nedoločnem, v načelu nedoločenosti in nedoločljivosti, v kvantni fiziki, v kontingenci, kjer je vse tako zabrisano, da ne obstaja več niti jasen obup, izgubljenost, samomor. Zabrisano v vsebini, a radikalno natančno v jezikovnem izrazu. To je paradoks, ki je za SD – slovensko literaturo – nov. Nič več olajševanja s patosom, kot je v **Kamenju**, kjer je patos prazen. Niti Muckove nore vere ni več. Niti Jesihovega – tudi olajšujočega – posmeha. Kaj je ostalo?

Jutrišnjega božiča ne omenjam le po naključju, ker začenjam pisati razpravo o **Obračunu** na tak dan; zveza je globlja, struktur(al)na, celo nujna. **Obračun** podaja radikalno nepobožen svet, svet, ki nima več skoraj nobene zveze s plemensko skupnostjo, z idilično družino, z bogom KCe. Ta svet je podan tako radikalno, da je potreben tudi radikalen odgovor nanj. Pred mano – pred analitikom-interpretom, pred slehernim pozornim bravcem – so tri možnosti: 1. sprejeti ta svet liberalne družbe-postmoderne v njegovi zadnji nihilistični-dekadentni-hedonistični fazi brezpomembnosti človeka, 2. v grozi pred njim regredirati k bogu fevdalne KCe, 3. najti rešitev onkraj, ne tokraj nihilizma. To rešitev skušam artikulirati v **RSD**. Torej jo moram eksplicirati tudi v tej razpravi o **Obračunu**. To je najteže. Priznam, da me je te naloge že vse dni, ko se pripravljam na pisanje o **Obračunu**, močno strah.

Negotov sem, ali se mi bo ustrezno posrečilo. V svoji novi teologiji moram narediti še en korak naprej-globlje: drugam, v drugost.

Ni dovolj, da se delam, kot da vem za rešitev onkraj nihilizma, onkraj postmodernega sveta, kot ga uprizarja **Obračun** ali Grdinov libreto za Ipavčevo opero **Princesa Vrtoglavka**, ki sem ga podrobno analiziral v knjigi **Nadčlovek Blaže in princesa Nežica**. (Mogoč bi bil tudi naslov: **Nadčlovekinja Nežka in princ Blažek**. Ali: **Knezoškof Blazius in sveta Agnes**.) Nimam se za verodostojnega človeka, niti nočem biti verodostojen; vendar je nujno, da sem si na jasnem, koliko trden-vreden-razvit je "moj" - **RSD**, drugenje - Bog, koliko močen je v soočenju z radikalno brezbožnim svetom **Obračuna**. Ali je moj Bog nazadnje le moje samoslepilo, konstrukt brez moči, pesniška utvara?

Moram vstopiti v preizkušnjo, ki si jo pripravljam sam. Potruditi se moram - razložiti si - Boga in nato preveriti, ali ustreza. Ali so moje zgodbe o ubitem-uničevanem Bogu-Drugem le legende, sanjarije, literarni konstrukti, ali kaj več-drugega. Da bi to storil, izbiram poseben način, ki sem ga v **RSD** že prakticiral, a ne često. Včeraj sem dobil pismo prijatelja Andreja Rota, s katerim naju veže že večletna korespondenca; nameravava jo izdati. Tri najina pisma in odgovore nanja nameravam prav kmalu pripraviti za tisk, ker so temeljni; izšla naj bi v knjigi **Taščica v smetnjaku**, v podnizu **Morala=Amorala**. V včerajšnjem pismu načenja Rot, ne prvič, temo Bogaboga. Izrabljam priložnost, da mu odgovarjam, odgovor pa uvrščam kot integralni del razprave o **Obračunu**. Moje utemeljevanje Boga, ki naj bi bilo ustrežnejše od mojih prejšnjih, naj bo vrednostni interpretacijski sistem, s stališča katerega bom presojal svet **Obračuna**. Obenem s tem potegnem Rota v dialog z Dovjakom, kar je le dobro za nas vse tri. Upam, da mi postopka ne bosta zamerila.

24. XII. 99

Dragi Andrej,

v tem delu pisma bom skušal odgovoriti le na eno témo, ki jo načenjaš v zadnjem pismu z dne 30. XI. 99, ki ima P.S. z dne 20. XII. O ostalih temah, ki jih obravnavaš v pismu, ti bom, čeprav na kratko, odgovoril v P.S. h glavnini svojega pisma, predvsem o tvojih opažanjih ob mojem predavanju

o Zupanovi drami **Tretji zaplodek**. Predavanje te je vzpodbudilo, da si se lotil zadeve Bog-bog. Naredil si mi uslugo. Vse bolj me motivira prav ta tema. Vse bolj sem prepričan, da je prva in zadnja tema, ki je za človeka odločilna. Kdor si je ne zastavlja, si skriva ne le svoje bistvo, ampak bistvo sveta. Prikrivati ta problem pomeni zamolčevati Boga, ga s tem uničevati. Takšno početje dela človeka za dediča pramorivca in praumora.

Najprej bom skušal sežeti, kaj mislim o Bogu, nato svoja stališča primerjati s tvojimi, nazadnje s svetom **Obračuna**.

Nekaj tez je zame danes razvidnih, – razlagam, kar mislim danes. Kar sem mislil včeraj, je mimo; kar bom mislil jutri, tega še ne vem. Človek lahko sodi le iz empirično singularne situacije tega hipa ali časa, ko je tak, kot je, ne več bivši in ne še prihodnji. Vztrajam pri singularnosti slehernega mišljenja. Identitetno mišljenje slepilno trdi, da se da misliti večnostno. Misliti onkraj časa ni večnostno; misliti onkraj časa se da le skoz ponotranjeno izkustvo časa in, če hočeš, smrti.

Prva teza: Bog ni vsemogočen. Vsemogočnost boga je poteza radikalno identitetnega mišljenja, slepega zaupanja v Gospodarja – celo Stvarnika – Naše svete stvari. Ker je takšnih Vsemogočnih bogov več in so med sabo v sveti vojni – ekumenizem je tu le popuščanje RLHu, kar je s stališča fevdalne KCe nedosledno, zgolj taktika, prevara –, muslimanski, katoliški, pravoslavni itn., je Vsemogočnost boga slab konstrukt, ki evidentno locira boga v vlogo ekskluzivnega dvojčka. Kolikor temelji DaSKC na takšnem bogu (a temelji skoraj izključno), je poganska, regresivna, zaostala, fašistoidna. Fašizem je današnji poskus vrniti vsemogočnost boga Naše svete stvari.

Razlog, zakaj mnogi utemeljujejo boga kot Vsemogočnega, je v tem, ker se bojijo, da bog, ki ni vsemogočen, ne bi imel ustrezne moči, s tem pa ne bi bil bog. Gledajo-razmišljajo s stališča moči kot oblasti. Ne zavedajo se, da mislijo v okviru vrednostnega interpretacijskega sistema identitetnega mišljenja, ki je osnova za oblastniško družbo. Ta vrednostni interpretacijski sistem sem zavrnil, skušam priti onkraj njega; nisem več vezan na njegove konsekvence. Iščem moč, a ne oblast; ne iščem moči (ob)lasti. Kar iščem, sem imenoval moč ljubezni kot ljubezen do drugega. Danes ta izraz dopolnjujem, celo zamenjujem z izrazom drugenje; ljubezen je preblizu pojmovanju fevdalne KCe, karitativnosti, Charis, tudi Agape, Erosu ipd.; in žrtvi-predajanju-darovanju-čaščenju-praznovanju; in redukciji na spolnost. V vsem tem je ustrezna ljubezen do drugega, ki je drugenje, a ne

v zadostni meri. Bog **RSD** ni Vsemogočni, ampak Vseljubeči. Vendar, kaj to pomeni? Potrebna je podrobn(ejš)a specifikacija, diferenciacija pojma-dejavnosti.

Ker izhajam iz Kanta - DaSKCe ne, ostaja pri Wolffu, v neavtokritični metafiziki, glej Komarjevo teologijo, tudi Stresova je ne preide -, je zame nujno, da morem govoriti o Bogu (o čemerkoli, o komer koli) le kot o konstrukt svojega premišljevanja. Predpostavljam, da Bog ni le konstrukt; zavedam pa se, da je tudi konstrukt oz. da je tisto, kar je onkraj konstrukta, dojemljivo le skoz konstrukt. Zato nemalokrat govorim o kot-Bogu. Bog je oboje: Vseljubeči in kot-Bog. Vseljubečega ni mogoče zgolj čutiti-dojemati z ljubeznijo; kdor hoče kaj vedeti o ljubezni, jo mora narediti za predmet mišljenja, s tem za konstrukt. Vprašanje je le, ali je Bog še kaj onkraj konstrukta; in kaj-kdo je tisto-tisti onkraj.

Ne bom razvijal teorije o neandertalcu, o praumoru; jo na drugih mestih. Izhajam iz nje, jo podaljšujem. Če drži nova fizikalna - astrofizikalna - teorija o nastanku vesolja, da je nastalo naše vesolje (tisto, v katerem smo in ki ga edinega vidimo-umejemo) le iz enega mehurčka med mnogimi, ki so se zamehurili po prapoku, in da je po prapoku pobegnilo mnogo nevtrinov, ti tvorijo temno maso, te ne vidimo, a nanjo sklepamo, sta dani s tem dve metafori o drugem, kot metafori ju je treba brati. Kar se nahaja v našem mehurčku in v vidnem vesolju, je identitetno bivanje, je nazadnje Naša sveta stvar. Tudi dvojček in dvojnik sta znotraj identitetnega mišljenja-identitetnega bivanja, le da ga razkrajata oz. dvojnik prihaja na sam - tudi paradoksn - rob identitete, kjer more misliti tudi drugost. Ne misli je še dovolj radikalno, človek je šele na začetku svojega razvoja, zemlja je stara "šele" 4 milijarde let, kar je le slaba tretjina starosti vesolja. Vendar je človek že toliko razvit, da se zaveda razlike med identiteto in drugostjo. Na tej razliki - na zavesti o nji - temelji drugenjska zgodovina, drugenjska teologija.

Morda je drugost starejša od mogočega obstoja drugih mehurčkov in nevtrinov; morda je že ob prapoku dana alternativa, alternativno bivanje; o tem še ni ustreznih teorij, verjetno bodo kmalu postavljene. Zadošča mi predpostavka, da obstaja možnost, s tem resničnost alternativnega bivanja. To alternativno bivanje je povezano z identitetnim bivanjem, čeprav ne na način, kot si to predstavlja identitetni človek: kot vez-zvezanost; tudi ne na svoboden način, ampak onkraj para nujnost-svoboda. O tem moremo misliti danes šele približno, šele v zasnutkih. Ve se, da nastane znotraj

identitetnega veselja življenje, da je življenje par s smrtjo, da na razviti stopnji tega sveta človek spozna, da je smrt struktur(al)no umor: da bi preživel, žrejo eni druge. Človek spozna, da je identitetni način bivanja slab, negativen, struktur(al)no morivski. Da se morivskosti ni mogoče odpovedati z nobeno moralno askezo, s konstruiranjem človekovih pravic, s tem, da se ljudje držijo norm človekovih pravic. Naj imajo še tako dobro voljo, lahko le pogojno, začasno, delno omejujejo umor, tj. svoje morivstvo; če hočejo preživeti, morajo moriti.

Človekove pravice so kot pravice del sistema Resnica-Pravica-Poštenje, ta pa temeljno izhaja iz identitete. Pravica je pravica do obstoja mene, subjekta, jaza, agresivne identitete. Poštenje je moralna logika, ki jo utemeljuje Naša sveta stvar, se zanjo bori, jo udejanja v sveti vojni z drugimi sistemi. Enako velja za Resnico. Mnoštvo resnic – relativnost – je avodestrukcija Resnice. Človekove pravice so v najboljšem primeru samoomejevanje morivstva kot neposredne ubijavske akcije; pogosteje so hinavska maska, pod katero močni (ob)lastniki varajo, izkoriščajo, tudi zatirajo, predvsem pa uničujejo tiste, ki živijo v zaostalejših, manj sofisticiranih razmerah. Človekove pravice so rasistična prednost Zahoda, krščanske civilizacije; zato ni nenavadno, da jih danes tako forsira KC. Dve tisočletji je zastopala bógove pravice nasproti človekovim, danes, ko v postmoderni-liberalni družbi razsvetljenstvo-liberalizem-humanizem (RLH) že razpada (avtodestrukcija), pa pristaja nanje, se utrjuje na tem obrambnem okopu; pogruntala je, da izražajo človekove pravice isto kot nekdanj bogove pravice, saj je danes zahodni človek na planetu bog-vladar.

Naloga drugenjske etike je v tem, da najde vsaj toliko in več varnosti za človeka na način, ki ne temelji na človekovih pravicah; da jih podvrže radikalni kritiki; da išče rešitev onkraj njih, tj. onkraj identitetnega mišljenja. Kajti identiteta struktur(al)no obnavlja ekskluzivna dvojčka: morivstvo, praumor. Človekove pravice se vežejo na spoštovanje, dostojanstvo, spodobnost, ki je enako hinavska maska identitetnega bivanja. Spoštovanje, dostojanstvo, spodobnost imajo isto funkcijo kot v fevdalni družbi obramba pravic plemstva, klera: prikrivanje tega, da so eni Gospodarji in drugi hlapci, odvisniki, predmeti predmetenja, meso, ki ga žro vladajoči kanibali. Tudi narodno telo, ki je za današnjo slovensko desnico samoumevna sveta stvar, je maska morivcev-ljudožercev. Strniševo dramo **Ljudožerci** je treba brati radikalno; o tem na drugih mestih.

Predpostavka drugenjske znanosti je, da drugost obstaja od predzačetka; da je navzoča tudi v tem svetu, s tem v človeku, na načine, ki jih je treba šele odkriti, jih pa človek kot Drugi sluti že od nekdaj, vse bolj jih tudi znanstveno raziskuje. V pojmu boga je večina identiteta. Vendar je v njem tudi nekaj, kar ne sodi v identiteto; v – po – čemer je drugost. Tako razločujem boga od Boga; bog je identiteta, Bog je drugost. Če drži astrofizikalna teorija o navzočnosti nevidne temne "materije" ali "mase" ali nečesa ob našem vesolju, na njegovi meji-rob, je s tem že dana prisposoba za to, da se na meji sistem – v tem primeru identiteta – stika z nečim, kar je onkraj njega, kar ni isto kot naš sistem; torej z drugostjo. Če so nevtrini delci, ki se brez težav sprehajajo skoz materijo – atome itn. – tega sveta in so od tega sveta neodvisni, po njem neopredeljeni, potem so dokaz nečesa, kar je zunaj fizike-stvarnosti tega sveta-imanence.

V teku razvoja, na človeški stopnji, človek predpostavi, da je mogoč in resničen svet, ki ni opredeljen le po identitetnem bivanju, s tem le po morivstvu, le po sveti vojni med dvema ekskluzivnima dvojčkoma, niti le po dvojnikih, s tem le po razresničevanju vsega v konstrukte (blodnje). Da je mogoče predpostavljati drug svet. Da je ta drugostni svet ves čas tudi – nekako – v stiku z identitetnim svetom. Moja teorija – hipoteza, legenda, če hočete – o praumoru razlaga, da je identitetni človek umoril Drugega (Abela, neandertalca), pripisal umor-praumor bratu, Kajnu, sam sebe ekskulpiral, se potegnil v senco, kjer ni dostopen za avtorefleksijo-avtokritiko oz. kjer sta avtorefleksija-avtokritika prepovedani; tako je ravnala fevdalna KC in še ravna DaSKC. Identitetni človek je absolutiziran v boga, v Vsemogočnega, ki ni le čistih rok, ampak je njegova praksa ubijanja-morjenja, glej **Staro zavezo**, celo njegova moralna dolžnost, saj je kot Vsemogočni tudi Pravični in Sodnik. Zadeva je – z vidika drugenjske znanosti – mistifikacija, ki utemeljuje pravico Gospodarjev, tega in onega plemstva, klera, da pokončujejo sužnje, danes obdarovane celo s človekovimi pravicami, kar jim seveda nič ne pomaga, le še bolj so prevarani; prej so v skladu s primitivnimi ekonomsko tehničnimi okoliščinami izkoriščani kot bedni sužnji, danes niti ne več kot lažisvobodni proletariat, glej Marxovo kritiko, ampak kot udje srednjega sloja, kot mali delničarji, mali kapitalistični (ob)lastniki, kot današnje meščanstvo, ki se ima za razpršeno identiteto.

Moja hipoteza pravi, da je bil človek kot bitje v času praumora že tako razvit – hiperkompleksno diferenciran –, da je mogel resnico o praumoru

(o ubitem-uničevanem Bogu-Drugem) sprejeti, vsesati vase, jo naložiti v spodnje sloje svoje zavesti ali v nezavedno, v osebno dušo-vest, kjer je (bila) sicer prikrita oz. dopuščena k zavedanju na deformirane načine, kakršna je razlaga fevdalne KCe (reinterpretacija in rekonstrukcija Bogočloveka Jezusa v fevdalnega Krista); ta celo utemeljuje pravico plemstva in klera do vladanja nad ostalimi ljudmi. (Glej genocid, kulturocid, religiocid, ki ga je KC izvršila nad Mayi, nad Inki, sploh nad pogani; njihove svetove je kompletno - total(itar)no - razrušila, likvidirala. Zgled absolutnega zločina, zaradi katerega bi morala DaSKC vsak dan prositi za oprostitev, in ne nasploh, ne le zaradi človekove grešnosti, ampak zaradi svojega zločina.) V osebni duši-vesti je resnica o praumoru spravljena, sčasoma prihaja v (za) vest, skoz filozofijo, skoz nove stopnje religij, skoz znanost, skratka skoz avtorefleksijo-avtokritiko.

Človek se vse bolj zaveda, kaj je storil oz. kaj se je dogodilo v predzačetku-prazačetku: praumor, tj. umor Drugega. Nadvlada tosvetnega - vidnega sveta, identitetnega bivanja - nad nevidnim (nad temno "snovjo", mogočimi drugimi "mehurčki", za katere ne vemo, kaj se je zgodilo z njimi, vendar ne moremo trditi, da jih ni, da so se izgubili oz. izgubili so se le z gledišča tega sveta, identitetnega mišljenja, ki drugosti ne more zapopasti) nenehoma prikriva, zamolčuje, s tem u-nič-uje (spravlja v nič, v odsotnost) vsakršno drugost, tudi ubitega-uničevanega Boga-Drugega. Že zdaj govorim o ubitem-uničevanem Bogu-Drugem, ne le o ubitem-uničevanem drugem, ker predpostavljam, da je Bog ime za tisto, kar je ubito-uničevano, odstranjevano, zamolčevano. Zgolj drugost postane Bog tako, da človek, ki se zave, kaj je kot praidentitetni človek - kot pramorivec - storil (da je umoril Drugega), odkrije, kaj je temu ubitemu-uničevanemu Drugemu dolžan. Odkrije, da je ta ostal v njem, čeprav u-nič-e(va)n. Je v nič, zato ga je treba spraviti iz nič, rešiti iz ječe nič - odtod odreševanje nič; to pa je mogoče, ker človek sliši, kako ga ubiti-uničevani drugi nagovarja; govori, čeprav ne v govorici identitetnega mišljenja. Ker se ta svet (imanenca, identiteta) nahaja na robu v stiku z drugostjo, je ta drugost kot ubita-uničevana drugost tudi v srčki - v osebni vesti-duši - slehernika in mu od tam (od drugod, ta drugje je v človekovi notrini) govori. Tako se ubiti-uničevani drugi manifestira, čemur je mogoče reči tudi teofanija, če je ubiti-uničevani drugi tudi ubiti-uničevani Bog-Drugi.

Ubiti-uničevani Bog-Drugi postane, ker človek začuti-razume - že v krščanstvu -, da ubiti-uničevani drugi ni reagiral na to, da ga je identitetni

človek umoril, tako, kot reagira identitetni človek: s sporom ekskluzivnih dvojčkov, s sveto vojno, z obnovo morivstva. Reagira drugenjsko, kliče-poziva, naj se človek zave svoje napačne narave: pripadnosti identiteti. Naj poskuša skoz pot ponotranjenja – skoz stik z ubitim-uničevanim Bogom-Drugim, ki je v osebni duši-vesti – tega ubitega-uničevanega drugega (od)rešiti, delovati v skladu z drugostjo, ki je onkraj sistema tega sveta, onkraj morivskega sistema.

Ta poziv, ki ga drugi-drugost, spravljen v človekovi duši, namenja človeku, ki je tudi drugi, ne le samozaprti identitetni človek, je treba tolmačiti kot ljubezen do drugega. Za ubitega-uničevanega drugega je človek drugi. V tem je poanta. Človek je ubijavec drugega, tak je kot identiteta, pa vendar ubiti-uničevani drugi tega človeku ne zamere, se mu ne maščuje, ga ne naredi za predmet svoje Pravičnosti, ga ne strpa v pekel, v večne muke, kot terja konsekvantna fevdalna KC, ampak ga skuša odrešiti iz ujetosti v identiteto identitete. Da bi človek mogel ravnati v duhu ljubezni do drugega – v tem primeru je ubiti-uničevani tisti, ki je drugi –, je mogoče le, če (ko) človek spozna, da je bistveno težje ljubiti (ne ubijati-kaznovati) svojega morivca, kot ljubiti umorjenca! Če ubiti-uničevani drugi ne ubija – identitetnega – človeka, ampak ga dopušča in mu celo svetuje, kako naj se reši – z ljubeznijo do drugega in ne s sveto vojno, je to dokaz ravnanja, ki mu ni mogoče reči drugače kot absolutna ljubezen. Bitje, ki ga človek odkriva v sebi kot ubiti-uničevani drugi in ki deluje z ljubeznijo do drugega, je bitje, ki ga poimenujem z ubiti-uničevani Bog-Drugi ali kratko Bog. Je vsemogočni v tem pomenu, da ni sile, ki bi bila močnejša od njegove ljubezni do drugega, v obravnavanem primeru do človeka, ki je morivec – že pramorivec – drugega (neandertalca, Jezusa, katerega koli človeka, tudi katerega koli bitja iz narave).

SD, ki podaja življenje-miselnost-vrednotenje današnjih Slovencev, ne izhaja iz-od boga; KC je v SD danes komaj prisotna, nima kulturne moči, kar kaže, da nima niti odrešenjske moči, skoraj v celoti je postala pristranska psevdofanatična vera Naše svete stvari kot slovenske gentilistične identitete. Predpostavljam, da je v današnji SDi dvoje: obup, izgubljenost, samomor, tj. nihilistično spoznanje, da v tem svetu ni ne Boga ne smisla, ob tem pa tudi nekaj, česar se večina dramatike ne zaveda, česar ne more eksplicirati, pa je vendar v nji: drugost. S stališča te predpostavke analiziram-presojam tako Portimão kot **Obracun**.

Portimão se trudi, da bi našel-imenoval sled drugosti-Boga, ob zavesti, kako težavna naloga je to. **Obracun** ne kaže tega eksplicitnega truda, vendar

se ne zadovoljuje s ciničnim ugotavljanjem edinoobstoynosti ničā. Trdim, da drama, ki ugotavlja edinoobstoynost ničā, že razsoja s stališča – čeprav neozaveščene – drugosti-Boga oz. ubitega-uničevanega Boga-Drugega. Kajti če ne bi bilo tako, dramatik ne bi imel razloga pisati dram(e). Kdor je zares ciničen, se ukvarja s čim drugim, z direktnim hedonizmom ali merkantilnim pridobivanjem, s politiko. Politik je struktur(al)no človek, ki ne veruje v Boga; ki stavi le na očitnost tega sveta, na sile imanence, ki jih nato – slabo ali slabše – ureja; če se ima pri tem za kristjana, toliko manj prijetno, saj je toliko hujši – struktur(al)ni – hinavec.

Je pa še ena zvrst cinikov. To so dramatik-literati, ki se zavedajo svojega cinizma in z njim manipulirajo; ti so najslabši. Še posebej hudo je, če so to nadarjeni ljudje, ki so nekoč bili celo razkrivalci ubitega-uničevanega Boga-Drugega, recimo Jančar v **Arnožu**. Za takšne, ki so se v sebi moralno-eksistencialno sesuli, je tipično, da uporabljajo kot masko kako ideologijo; danes antikomunizem. Jančarjev **Halštat** je primer takšne potvorbe. Ne pa Šeligovo **Kamenje**, ki na nemalo pristen način razkriva pisateljevo željo po odrešenju, žal obenem tudi nemoč. Dovjak analizira, Šeligo histerizira. Tudi med tema dvema tipoma pristopa k človeku-svetu je vidna razlika med ustreznjšim in manj ustreznim. Analiza **Obračuna** je zame preizkus, ali bom in kako bom v **Obračunu** našel sled božjega, tj. ubitega-uničevanega Boga-Drugega. Že vnaprej pripominjam, da najbrž ne bom našel eksplicitne sledi, ampak bom na sled sklepal. Mar ne počne tega tudi današnja fizika, ki marsičesa ne more videti, a po sledih ugotavlja, da to obstaja? Za takšno ugotavljanje je potrebna visoko sofisticirana metodologija; sodim, da **RSD**-drugenjska znanost to je. Glej predvsem podniz **Geometrija redov**.

Zastavlja se vprašanje, ali je to, kar imenujem ubiti-uničevani Bog-Drugi, res Bog; ali je to-tega dovoljeno (smotrno) imenovati Bog? Čemú ne? Z imenom bog so nekoč opremljali silo-moč, ki se je zdela najmočnejša. Odvisno je torej od tega, kaj ima kdo – kak vrednostni interpretacijski sistem – za najmočnejše, za najvrednejše. Eni, tudi KC, imajo za odločilno še zmerom (ob)last, tudi Stvarništvo, porajanje, zaplajanje, torej Očetovo (tudi – posebej v new ageu – materinsko) silo, drugi ljubezen do drugega; le da v KCi razlikovanje med obema vrednotama še ni izvedeno oz. Cerkev skuša oboje sintetizirati, zaradi težnje po oblasti ni pripravljena odpovedati se svojim poganskim koreninam. New age ima za boga različne sile, Šeligo

v **Čarovnici iz Zgornje Davče** Vesoljsko energijo. Ene religije imajo za boga osebo, druge stvar, silo, simbol, celo nič; nirvana je kot-bog.

Drugenjska teologija govori sicer o drugosti, ta je na začetni stopnji, kot moremo danes uvidevati, "temna masa", morda črna luknja, na višji poosebljeno bitje, ki ga človek umori, Jezus Kristus. Bolj ko se človek razvija, tj. globlje – bolj drugenjsko – ko vidi, bolj je bitje, katero imenuje Bog, v skladu s človekovimi predstavami, drugo(stno) od prejšnjih oblik. Drugenjska teologija ničesar, kar je odkrila preteklost, ne zavrača. Zato je zanj Bog sila, človek, oseba; vse to so identitetne oblike drugosti, ki je poimenovanju nedostopna oz. dostopna le skoz človekove zmožnosti-oči-konstruiranje.

Če je tako, zakaj "moj" Bog ne bi bil Bog? Če predpostavljam v duši-vesti človeka in s tem v svetu silo ljubezni do drugega, drugenja, ki je nobena sila ne more uničiti, in je zgledna, ker je bolj druga od vseh drugih sil, potem imenujem Boga ustrezno. Če Boga (raz)ločim od bogov-boga, je to smiselno, saj so bogovi Morivci-Uničevalci, ker so (ob)lastniki, medtem ko moj Bog – Bog zame, Bog v drugenjski teologiji – struktur(al)no ni uničevalec; ker ni iz identitete, nima potrebe po (ob)lasti. Le ljubezen do drugega je takšna sila, ki nima potrebe po oblasti, s tem tudi ne po podrejanju; je torej tudi zunaj viktimizma, zunaj samomora.

Oglejva si zdaj, dragi Andrej, tvoje pismo, to, kar te v njem v zvezi z Bogom-bogom moti. Omenjaš razpravo med Leibnitzem in Arnauldov, Arnauldovo ugotovitev, da je pri Bogu – bogu – problem pomanjkanja svobode. Zame je Bog onkraj para svoboda-nujnost (determiniranost). Kvantna mehanika oz. teorija kontingence, ki se opira le na verjetnostni račun, je že – kmalu bo sto let – zamisel, ki je onkraj svobode in nujnosti. Prav skoz kontingenco je mogoče preiti par svoboda-nujnost (zakon) in predpostavljati, da je Bog tudi onkraj naključja; med omenjenim parom in Bogom je naključje. Zamisel fevdalne KCe o bogu, ki vse vidi in vse ve, brez katerega volje ne pade niti las z glave, ki se vmešuje v zgodovino, jo določa itn., je misel, ki je veljala pred odkritjem kvantne fizike in kontingentnosti, pred tem, kar imenujejo fiziki danes singularnost. KC danes močno zaostaja, če tega ne upošteva. Tega pa ne sme upoštevati, ker sicer ni več na moralno-ontološko verskem zakonu utemeljena oblast.

Predstava o tem, da Stvarnik odloča o vsem, tudi da je dva in dva pet, je predstava o Vsemogočnem bitju, ki mu je mogoče, da postavlja zakone,

kakršne hoče. Takšno bitje je zame samovoljnež, ne pa Bog kot Vseljubeči. Kakšno zvezo ima postavljanje zadevnih zakonov z ljubeznijo do drugega? Ljubezen do drugega vendar ne more biti delovanje boga, ki hoče, da se človeku dobro godi; takšna predstava o takšnem bogu je predstava nesrečnih, poželjivih, računarskih, srečo išočih itn. ljudi, ki bi radi uspeli. Takšna zamisel vodi v hedonizem-užitek; s tega vidika je RLH le del krščanske itn. - poganških - teologij. Točneje: ta moment v RLHu je isti kot v fevdalni KCi, le da bolj stavi na človeka (humanizem), medtem ko KC na boga, tj. le na nekatere izbrane, ki so analogon plemstvu, kleru. (Na svetnike, v tem je pomen reslomsčizacije, ki je temeljna rearhaizacija.) Ljubezen do drugega je odpiranje človeku možnosti, da ne ostane zaprt v sistem identitetnega bivanja, s tem v par življenje-smrt (umor). Zato ne temelji na večnem spovračanju, na katerem temeljita new age in KC.

Ugotavljaš, da smo ljudje, ko smo zrelativizirali Razodetje, odvzeli bogu Besedo, bog brez Besede pa je bog človekovega podvajanja, človekov dvojček, odmev naših védenj in predsodkov, strahov in želj, le bog deistov, ne pa bog tistih, ki so vzeli boga resno. Drugenjska teologija misli Boga, ki ni - naj ne bi bil - niti človekov dvojnik (moj dvojnik je tisto, kar ti imenuješ dvojček) niti bog Besede. Prav tu je eno od jeder drugenjske teologije. Beseda, kakršno poznamo, je nastala v okviru vrednostnega interpretacijskega sistema identitetnega mišljenja. Zato so dozrajšnji jeziki identitetni jeziki. Ne pravim, da ni v njih nič Bogovega, tj. da se v njih ne nahaja tudi drugost. Če se ne bi, bi bil jezik kot tak napačen, past. Ni. V jeziku - Besedi - je nekaj, kar prevaja ubitega-uničevanega Boga-Druega. Včasih govorimo o jeziku srca, o mističnih jezikih; tako je treba razumeti tudi namig, da govori sveti Duh v različnih jezikih. Dani jeziki kažejo na meje v sebi; že sofistiki so zadeli na te meje in jih imenovali, kot paradokse, že eleati, aporije, že raznoteri arhaični-ezoterični kulti. Umetnost je tudi - ravno - v tem, da ne govori politično novinarsko pojmovanega jezika; ni pa vsak kaos in vsak ezoterizem stik z drugostjo, Bogom. Marsikaj je banalna zmeda bedaka, ki ne zmore misliti jasno, konsekventno, natančno. Kaj je pravo branje - pravo v pomenu, da zasluti drugost - je posebno in empirično singularno vprašanje, o katerem se ljudje odločamo zmerom znova; nikakor ni nikjer zagotovljeno, da je pravilno. Na robu - v mejnem položaju - se začenja temeljna problematika, tam se vse odpre v drugo stran, v transcendo.

Tudi v **Razodetju** je marsikaj, kar pomeni stik z drugostjo, enako v budizmu, hinduizmu, šintoizmu; čemú ne v marksizmu? Antikomunizem je tudi v tem temeljno napačen, ker dogmatično eno od ver eliminira že vnaprej kot napačno. To more, ker pristaja na eno vero kot pravo. Težave pa napočijo za nihiliste, ki ne pristajajo na teologijo KCe, a so obenem antikomunistični ideologi; kot Jančar v **Halštat**u in Šeligo v **Sveti krvi**. Ti so ali v samozavrtosti, Šeligo, ali pa v struktur(al)ni potvorbi, Jančar. Medtem ko drugenjska teologija dopušča, da je drugenjski Bog v vsaki točki sveta, tako umno trdi pravoslavni mistik Sergej Bulgakov; nobena pa ni takšna, da bi se v nji pojavljal Bog kot tak. Bog kot tak je bog po sebi, tj. pojem identitetnega mišljenja, metafizike. Brž ko nekoga razlagamo kot identiteto, si zapremo dostop do njega kot drugosti. Iz Kanta sledi, da si bomo ljudje Boga slikali kar naprej po svoji podobi (to so vedeli že predsokratiki), ker mislimo znotraj identitetnega mišljenja. S čimer pa ni rečeno, da ne bi mogli Boga dojemati po Njegovih sledovih, konkretno po njegovi ljubezni do drugega, po drugenju. Vsako spoznanje, pa naj je še tako blizu Bogu, je spoj med drugostjo in samoslepilom. Kaj je v njem samoslepilo, je stvar empirično singularne analize, ne vnaprejšnja dogma, ki pravi, da ta koncil, oni papež in neki svetnik direktno prevajajo-sporočajo pravega in edinega Boga; boga že, boga Naše svete stvari, ne pa Boga.

Strinjava se, dragi Andrej, da je treba ob umu upoštevati tudi srce, intuicijo ipd.; da je treba Boga dojemati z vero in ne le z umom, čeprav je večkrat tako, da je vera slepa (fanatična, ozkosrčna), um pa širok, globok, ker je avtorefleksiven. Tu je vzrok, zakaj pojmujem um kot avtorefleksijo-avtokritiko; vero sprejemam le, če je podložena z avtorefleksijo-avtokritiko;. Ker te - v glavnem - pri vernikih današnje slovenske KCe ni, jih imam za vernike prazne vere v naše dede, v sveto slovensko narodno telo, v raznotere poganske privide, ne pa v Boga. Zato pišem, da je DaSKC celo pretežno zoperbožja; da je morda celo bolj zoperbožja od lumpenliberalizma, kakršen vlada v današnji Sloveniji. Kritika današnje slovenske KCe, kakršno daje Dovjak v **Obračunu v Louvru**, drži. Dovjak je bližji drugenjskemu Bogu od Juhanta, Ocvirka, Grila, Stresa, Štuheca, Krašovca in sorodnih (JOGSSKi).

Z lepimi pozdravi

Taras

2

Ideološka opredelitev dramatika, Dovjaka, je antiklerikalna, to stališče delim z njim, to je kritični vidik **Obračuna**, in je iskanje ustreznega izraza za upodobitev predstave o tem svetu, o svetu, ki ga živimo. Dovjak se zavestno trudi najti kaj, kar bi bilo – ali je – onkraj tega sveta-imanence, v tem je soroden Mucku-**Portim u**; vendar je v artikuliranju te podobe še manj jasen od Mucka, kaj šele od mene. Zaveda se, da stališč **RSD**-drugenjske teologije ni mogoče direktno prenašati v umetnost; kdor jih tako prenaša, umetnost reducira na direktno misel, na filozofijo, če ne celo na ideologijo. Umetnost najde svoja sredstva za podajanje transcendence, če transcendenco sluti. S kakšnimi sredstvi jo podaja **Obračun**, če jo sploh podaja, če ni ugotavljanje sledi transcendence v **Obračunu** le moja – analitikova-interpretova – domneva, želja, konstrukt, je treba šele dognati. Morda se tega niti ne da vedeti. Opaziti se da ideološka sporočila, ta pa so, kot v katoliški megastrukturi, kakršno daje DaSKC ravno kot ideološki zastopnik identitetnega mišljenja, oblastniška družba. Nakazovanja, sledi, ki – če – so v **Obračunu**, so dostopne tako meni kot vsakemu bravcu na posreden način; s tem so morda predvsem analitikove-interpretove slutnje. Srečanje analitika-interpreteta s transcendenco v drami je negotovo, je stik med slutnjo-videnjem in blodnjo, med vizijo in samoslepilom.

Preden se določneje lotim pravkar nakazane teme, naj omenim posebno potezo, tipično za **Obračun** in za vso Dovjakovo dramatiko. Dovjak je napisal več dram, podrobno sem jih prebral, upam, da jih bom postopoma tudi vse – vsaj večino – podrobno analiziral, najprej ali najrajši njegovo **Antigono**; primerjava med njo in obema ostalima **Antigonama**, Smoletovo in Jovanovićevo, bo najpovednejša. Poteza, o kateri bi rad govoril, je Dovjakov stil. Ne gre le za problem-témo stila, ki je moment-poteza vsake drame, njihovi stili so pač raznoteri, različni. Gre za izraz stil v posebej poudarjenem vsebinskem pomenu. Bistvo današnje Slovenije, ki ga že tri desetletja opažam in poudarjam, le da sem to značilnost sprejemal kot pozitivno osvoboditev od klasične-tradicionalistične norme, nato kot znak razpadajoče barbarske Partije, v prvi polovici 80-ih let, danes pa kot znak današnje slovenske liberalne družbe, to bistvo je lumpenizem.

S padcem Partije se je lumpenizem razmahnil; izročilo kulturnega n(a) ravnega meščanstva, prenešeno v čas po 1990, je bilo prešibko, stik med naravnim in npravnim meščanstvom-prvotnim meščanstvom in današnja slovensko liberalno družbo je bil skoraj pretrgan. Na prelomu stoletij je slovensko meščanstvo razvilo vsaj nekaj momentov Stila, prevzelo ga je od plemstva-aristokracije, danes so zavladaali kot meščanski spodnji srednji sloji; tudi liberalna družba je prešla ne le v postmoderno, ampak enako v masovno družbo, ta pa terja srednje sloje kot nosilne sloje. Lumpenizacija je obenem masovizacija, redukcija stila na govor Ulice, Dna, na slang oz. na zunanji imidž, na zunanje posnemanje nekdanjih notranjih norm Stila. Ta pozunanjenost je smešna in opičja, a zaostanci, ki prihajajo s - povrh vsega še moralno destruiranih - kmetij v mesta, ki so plodišča spodnjih srednjih slojev, širijo, krepijo lumpen stil, če se sme temu tako reči, ali Nestil, Zoperstil, diletantski masovni videz Sloga. (Ne mislim le na Moljevke z Vrhniko in na Mermoljevke iz Žirov. Tudi na Peterle-Podobnik šalala pokončnike.) Današnja SD kaže prav to potezo kot temeljno. Že od Jovanovičeve dramatike naprej, od srede 60-ih let, glej **Norce**.

Ne pravim, da je Dovjak prvi, ki vrača stil. Marsikateri povojni dramatik se ga je trudil vrniti, vsak na svoj način. Smoletu se je posrečilo; v **Antigoni** in v **Krstu** je našel najvišji, klasičen, umen, poetičen, lep, analitičen in umerjen slog; bravci in elitna kritika so ga vzeli za normo SD kot takšne. Jesih je, že v **Sadežih**, sledil tem momentom Smoletove dramatike, ki so bili že od začetka, od **Potovanja v Koromandijo**, od **Igric** in **Veseloigre v temnem** naprej, pa spet v njenem koncu, v **Igri za igro**, spakljivi; spakljivost je že umetna reakcija na izgubo norme, dane v Smoletovi **Antigoni**, je že prikrivanje napredujoče lumpenizacije. Šeligo je spakovanje še neznansko zaostрил, iznašel je spoj med visokim patosom in zeitgeistovskim slangom, ki je hote deloval kot nekaj temeljno nenaravnega. Prav s tem-takšnim slogom je Šeligo kazal - nehote razodeval, izdajal - svojo notranjo razcepljenost, nepristnost, prisiljenost, voljo, ki je bila močnejša od daru, spajkanje dveh volj, ki sta druga drugo odpravljali, volja po umetnosti in volja po političnem uspehu. Šeligo je postal primer za današnja slovenska samozavrtost. Torkarjeva samozavrtost je vsebinska, Šeligova jo je vzdignila na raven stila, tj. na kompletnost sporočila kot vsebine in forme.

Muck je to dvojnost obnovil, nanjo opozarjam v analizi Portimãa, le da jo je avtentiziral. Muck je na tej glavni ravni anima candida, lep v pristni

nedolžnosti, čistosti; tak je lahko le, ker na drugi ravni uporablja najbolj lumpen fukanten besednjak dna. Šeligo te pristne nedolžnosti, čistosti ni nikoli dosegel-imel; od začetka je projektiral ideološko magistično new ageovsko blodnjo kozmocentrizma-sakralizma, od **Triptiha Agate Schwarzkobler** naprej, prek komedije **Kdor skak, tisti hlap** k vrhuncu v **Čarovnici**. Magizem v **Kamenju** je radikalno shisteriziran in notranje avtodestruiran – spodbit – projekt. Ne pravim, da v Šeligovi dramatikni ni stika z drugostjo; načeloma – struktur(al)no – je ta stik v vsaki točki, torej tudi v vsaki drami. A je tako prikrit z new ageovsko magistično ideologijo, da je zasut pod volitivnimi znaki, tipično za avtorje, ki hočejo vplivati, ki so po bistvu politična bitja.

Vse drugače pri Mucku, ki je nepolitičen dramatik, ni mu do vplivanja, ampak do raziskave, ki izhaja iz njegove obrnjenosti k osebnemu. Šeligo je človek javnosti, je struktur(al)no Predsednik (raznoterih institucij); Muck je struktur(al)no na robu družbe. Šeligo je avtor, ki deluje na – elitnem – trgu umetnosti-kulture, Muck ne. Šeligo je prvo ime slovenskega kulturnega življenja, Muck komaj znan, nepriznan, neviden, s tem zamolčevan. Nad Muckom opravlja oblastniška družba posel Klavca, ponavlja praumor, Šeliga postavlja v vrh nove elite, čeprav v tem ni tako uspešen kot Velemanipulant Jančar. Šeligo se martra, je notranje razlomljen, Jančarju teče vse kot po olju. Šeligo je negativen v svoji izredni volji, Jančar osvaja s svojo hipertalentirano očarljivostjo. Jančar je lepota (eksponat) po naravi, Šeligo uspešnej zaradi naprežanja. Šeligo predstavlja Spačenost, Jančar Imidž.

Dovjak je drugačen od analiziranih. V tem je prva Dovjakova pozitivna poteza. Danes – najbrž zmerom – je kar se da težko najti svoj slog, svojo prepoznavnost. Najlaže je biti epigon, kakršnega predstavlja paradigmatično Jani Virk. Epigonstvo kot imidž Zeitgeista propagira novinarska grupageneracija z recenzenti v množičnih občilih, kot so Matevžki Bratož-Bogataji; Lukan pozitivno odstopa od njih, čeprav ne prebija njihovega ideološkega okvira. Kakšne stile uveljavljajo ostali današnji SD, Zupančič, Potočnjakova, Kodrič, glej **Vlak čez jezero**, Ravnjak itn., bom razisk(ov)al konkretno, v empirično singularnih analizah njihovih dram. Začenjam z Dovjakom in **Obračunom**. Najprej naj skušam opredeliti tega.

Naj kar v začetku postavim tezo oz. razvijem, kar sem omenil-ugotovil v 1. poglavju razprave: Dovjak piše – tako v **Obračunu** kot v ostalih svojih dramah – tako lep, jasen, razviden, umerjen, analitičen, miren, trden, suveren slog,

ki ni v ničemer spakljiv, čeprav je mestoma močno poetiziran-estetiziran, prehajajoč v fantastičnost aluzivnosti, da smem na osnovi njegovega sloga sklepati o nečem sociološko pomenljivem in daljnosežnem. Dovjaka imam za prvega predstavnika, ki v SD vnaša obetavno možnost-model: da Slovenija morda ne bo bila le lumpen-spodnje-srednje-slojna družba. Kot nacionalna država je stilno padla na dno; ne tako globoko kot Srbija, ne tako smešno kot Hrvatska, vendar občutno v primerjavi z Avstrijo in Italijo. Ne mislim, da so politične elite v drugih državah kaj posebno stilno visoke. Pa vendar, imeti kot najbolj tipične predstavnike v državnem parlamentu in v vladi Podobnika, Hvalico, Peterleta, Jelinčiča, Partljiča, tisto obsežno madžarsko komunistko, pomeni, da je namesto nekdanje paternalistične elite, Korošca, Šukljeta, Ivana Hribarja, Kramerja, tudi še Kardelja in Vidmarja, ne pa več Zemljariča in Šinigoja (ta dva sta uvedla Frleca in Ruparja), prišla do izraza narava slovenstva kot takšnega, same slovenske biti: Slovenije kot dežele Spodnjega Kašlja in Zgornje bogo-Rodice. Naj se je Šeligo nekoč, v **Slovenski savni**, še tako posmehoval temu spodnje-srednje-slojnemu bistvu lumpen-imidža slovenstva, s **Sveto sarmatsko krvjo** je čofnil vanj, ga je potrdil. Tudi s **Kamenjem** se ni izvlekel iz tega blata; ne more se izvleči, dokler ostaja politični stremeljivec.

Dovjak kot da je zunaj tega tipa sveta. Ne da bi zoper takšen svet – spodnje srednje sloje – direktno in zagreto nastopal, ga moralno-kritično odklanjal, z blagim posmehom, kot Partljič, ki dela celo rahlo avtokritiko; ne da bi ga zavračal od zunaj, kot ga Möderndorfer, glej **Limonado Slovenico** itn. (Ni jasno, kje Möderndorfer kot avtor in sodnik je. Ta nejasnost njegovo dramatiko moralno problematizira; dramatik prodaja posmeh tistim, iz katerih se norčuje. To je struktur(al)na težava komediografov oz. komedij kot takšnih, kot žanra.) Dovjak sicer odklanja svet, ki ga uprizarja, vendar ne moralistično ideološko, ne od zunaj in ne od znotraj. Ideološki je le v zaničevanju današnje slovenske KCe, a na – z mojega vidika – upravičen način; ta moment je v **Obračunu** moment komedije in moralke.

Vendar Dovjak uprizarjanega sveta tudi ideološko ne zastopa; **Obračun** niti od daleč ni agitka. Morda mu je nek lik bližji, bolj simpatičen, recimo Harmonikaš, vendar ostaja ta lik tako nedoločen, le – hote – nakazan, kot lik z roba, kot ostanek marginalcev, ki so v Mrakovi dramatici še eksplicitni nosilci pozitivnega sporočila, da ne more biti jasna in obvezna mera, ob kateri bi se merili ostali kot negativni in izgubljeni ali prividni. Harmonikaš

je bolj pesniška točka, poskus mere, ki že sam v sebi odstopa od svoje namere.

Harmonikaš je v negotovem, enako drugost. Kar pa je v **Obračunu** – in to celo nenavadno – trdno-jasno-gotovo, je Stil. O Stilu Slovenci komaj kaj vemo. Eno krilo SD je sicer oblikovalo slovenski Stil kot kleno – jezikovno itn. – kmečki, glej Finžgarja, **Verigo**, Jalna, **Dom**, Vombergarja, **Vrnitev**, Kocipra, **Šentjurjevski provizor**, paradokсно celo Potrča, **Kreflova kmetija**, in Prežiha, **Pernjakovi**, da ne govorim o Kosmaču, glej filmski scenarij, delan po noveli, **Pesem in pevci**; večino navedenih dram sem v **RSD** že podrobno analiziral. A v koncu tisočletja je v Sloveniji kmetstvo manjšinski družbeni sloj, ne glede na politični lobi, s katerim ga Podobnikova stranka uspešno forsira. Kmetstvo kot Stil-norma je že odpadlo; kmetstvo je samo postalo območje spodnjih srednjih slojev, s tem lumpen destiliziranja. Na kmetih se ne govori več, kot se je še po drugi vojni ali v **Verigi**. Jezikoslovci, ki se trudijo najti stilno normo, se nimajo več kam obrniti; ti jezikoslovci pišejo, v nasprotju z nekdanjimi, recimo z Breznikom ali Levstikom, Šolarjem ali literarnim znanstvenikom Koblarjem, paradigmatično slab, nemaren stil, brez posluha za jezik, politično-novinarsko-pojmovana amuzičnost, recimo Toporišič. Analogno sta šibka literarna znanstvenika Zadravec in Pogačnik. Vsi trije so kmetski otroci, ki so izgubili stik z – Finžgarjevo – normo, nove pa niso začutili, deloma zato ne, ker te v okolju, v katerem živijo, na Univerzi, v kulturnem življenju, ni, deloma zato ne, ker je sami niso bili zmožni ustvarjalno vzpostaviti, plazili so se celo za estetskimi spakljivci, kakršen je Šeligo; ta je v primerjavi z omenjenimi znanstveniki prava perla. Redki, ki pišejo lepo slovenščino, so Paternu, ta piše klasičen stil, Kmecl, ta piše pripovedniškega, očarljivega, in Moravec, ki se izraža prijazno in stvarno; France Bernik oblikuje diplomatsko: precizno in preudarno. Slovenija ni v tranziciji le kot politična družba; predvsem je nestabilizirana kot družba slojev, od katerih je nekoč vsak nosil svoj življenjski svet, če smem uporabiti ta Husserlov oz. Schutzev izraz.

Trdim – tako bi rad gledal –, da piše-izraža Dovjak slog možnega elitnega razreda, ki nastaja iz srednjega sloja kot višji srednji sloj ali morda celo kot visoki in nič več srednji sloj. Dovjak izvira iz več različnih tradicij, kmetsko-Kantorjeve, lumpen, uradniške, (ekonomsko) emigrantske, intelektualске, združuje jih v točki umetniške zavesti, ki je struktur(al)no sinteza marginalstva z osrediščenostjo; tak je – bi mogel biti – Harmonikaš, če ga

jemljemo kot simbol ali znamenje. Stil dajejo družbi umetniki; francoski družbi Ludovika XIV. ga je dal Racine, že Corneille družbi Ludovika XIII., pa svojim družbam-slojem madame De La Fayette ipd. Slovenski lumpen najstniški družbi ga je da(ja)l Jovanovič z **Norci**. Dramatika - umetnost - izhaja iz določenega družbenega sloja, ga posnema, tudi njegov jezik, a ga nato tako reinterpreterira in rekonstruira, da ga naredi za zgled(nega), za normativnega. Je Dovjakov slog le naključen pojav, ki ne bo imel dedičev? Ali pa je prva lastovka, za katero bodo priletele še druge?

Stil, ki ga skušam označiti, je v **Obračunu** ne le norma, ampak notranja stabilizacija pomenske strukture drame, skorajda samoumevna, kot-stvarna. Drama sama ima za moto citat iz Cankarjevega **Pohujšanja**, Konkordatov monolog, v katerem ta - kot redko kdo v SD - priznava popolno dezorientiranost, izgubljenost, brezsmernost, paradoksaliko, skoraj absurd. Citat prevaja spoznanje, da tisto, kar je, ni; da je le tisto, kar ni. Citat spodbija identitetno mišljenje. Vendar ne prinaša mere v drugosti, le avtodestrukcijo identitetnega mišljenja.

Cankar išče normo v II. dejanju, v poetičnih Petrovih samogovorih, in v tretjem aktu, kjer-ko se Peter odloči, da zapusti oblastniško družbo, da se odpove vlogi graščaka-elite-Gospodarja in se vrne na odprto Cesto-Pot. Cankar se zaveda razlike med Petrom in Konkordatom, med težnjo po absolutnem odrešenju in sofistiko. **Obračun** je bližje sofistiki, relativizmu, paradoksaliki, ki ne najde izhoda. V **Obračunu** ni Cankarjeve svobodne Ceste, ki gre pod zvezde; ki s tem poskuša odtegniti se od tega sveta v težnji k transcendenci. Cankar je še živel v svetu, ko se je zdelo, da je do transcendence mogoče priti; Cankarja nadaljujeta Majcen in Mrak, nato Smoletova **Antigona** in Strniša v **Samorogu**. Od srede 70-ih let naprej pa se zdi, kot da je transcendenca izgubljena, nedostopna. Šeligo jo je nadomestil s svetim kozmosom, odtod izhaja Tinče Hribar; kot transcendenca v imanenci je transcendenca-drugost tako deformirana, da je nespoznavna. Dovjak noče v remagizacijo, a stika s transcenco kot eksplicitno nima (več). Ker - še posebej odločno - noče pasti v lumpenizacijo, najde nekaj za SD redkega, v današnji Sloveniji enako malo navzočega, kot je transcendenca; najde aristokratski stil. Jezikovno omogoči nastanek današnjemu času primerne slovenske aristokra(tiza)cije, ki socialno nima zveze z nekdanjim (nemškim in italijanskim) plemstvom; je bolj kot-aristokracija, je plemstvo, kakršno more imeti Slovenija. Ker Slovenci o plemstvu nimamo pojma, se

velja potruditi in odkriti vsaj nekaj potez tega sloja, brez katerega dozdajšnje evropske družbe niso bile mogoče.

O tej témi je zame pisati težko, prvič pišem o nji, prvič se z njo eksplicite soočam, celo spopadam; nisem gotov, ali ji bom kos.

Med mojimi tesnimi mladostnimi prijatelji-sodelavci sta imela Kozak in Smole veliko posluha za stil; Smole kot estetsko, Kozak kot moralno občutljiv. Oba sta stil gojila, ga cenila, medtem ko sem jima jaz veljal za barbara, nasilneža, ne sicer brezčutnega, a čutil sem tako drugače, da me je bilo težko opredeliti, še manj kontrolirati. Moja prednost pred njima je bil navdih, nabitost z energijo, vztrajnost, neujemljivost, kar vse se je vezalo z neko mojo temeljno brezobličnostjo, z - morda celo načrtnim - zanemarjanjem Sloga. To sta mi oba zamerila, nemalokrat sem s svojimi postopki žalil njun nravno-estetski čut. Neodobravanje sta mi znala tudi ostro povedati. Naši odnosi so bili izjemno intenzivni, nikakor blagi. Drug drugemu nismo prizanašali. Na drugih mestih govorim o svojem življenju, posebno o mladosti in detinstvu, ki me je opredelilo kot človeka na samih robovih; a če je stil kaj, ni marginalnost. Smole je svojo socialno razredno marginalnost reševal z izbranim stilom umetniškega jezika, jaz ne. Jaz nisem bil enostavno marginalec. V meni se je združevalo in bilo toliko vplivov, slogov, ideologij, strasti, smeri, da ta splet okoliščin - ta spoj različnih, raznoterih sil - ni mogel rezultirati v enem Stilu. Zame je tipičen micelij, na robu - premaganega, obvladanega, a ohranjenega - kaosa, ne pa vzpostavljanje Oblike, s katero bi brzdal svoj temperament in postavljaj stabilno merilo za zbežljani svet.

Tudi SD me ni motivirala, da bi kaj več razmišljal o stilu. Nekateri slovenski dramatikci so pisali lep jezik, že Linhart pa Cankar; oba sta, vsak po svoje, klasika. Majcen in Mrak sta izjemno spakljiva, stilno vprašljiva. O Majcnu govorijo kot o potomcu aristokratske družine, a jezik njegovih dram je vse prej kot umerjen; imenovali so ga ekspresionističen, iskan je, paradoksen, nenaraven; da ne govorim o Mrakovem. Mrak je prvi v SD v tragedije vnašal argot, poulične ne le izraze, ampak ton, dikcijo, duha razrednega dna, margine, glej **Sinove starega Rimljana**.

Slovenci nismo aristokratski narod. Najprej smo se formirali kot kmetski narod, **Županova Micka**, nato kot meščanski narod, a v povezavi s kmetskim, Ogrinčeva **V Ljubljano jo dajmo!**, na osnovi te Govekarjevi **Naši gruntarji**. Ko smo se začeli oblikovati v avtonomen meščanski razred, v

meščanstvo kot svobodno avtonomno kolektivno osebo, pri Vošnjaku, **Pene**, smo se v tem naprežanju-cilju že zlomili, **Dr. Dragan, Premogar** in tik za tem **Kristanova, Zvestoba**, in Cankarjeva dramatika, **Blagor. Blagor** zadeva bistvo. Cankar očita slovenskim narodnim voditeljem, dr. Grozdu, da se jim še pozna njihova - v negativnem pomenu - kmetška kultura, ki je s stališča kultiviranega meščanstva robustna, surova, neolikana, neomikana. Kantor, **Kralj**, je tudi stilno brezobzirna surovina. Če je hotel v Sloveniji nastati razred vodij, (ob)lastnikov, na prelomu stoletij ni mogel nastati kot plemstvo, za kar si je neuspešno in anahronistično prizadeval **Medved**, glej **Za pravdo in srce, Posestrimi**, ampak kot kapitalistična buržoazija, torej iz družbenega dna, kjer se je v nastajajočem mogočniku povezovala več momentov, obrtništvo (Kantor in Majar, Majcnova **Brez sveče**, začneta kot komija), gostilničarstvo, trgovina z lesom, kar najsurovejše spravljanje kmetstva na kant, same prakse, ki so terjale surove, neobčutljive, močne, divje, s stališča sentimentalnega humanizma hudobne ljudi, za Torkarjevo dramatiko prave hudiče, zlega človeka. Kantor nima nobenega sloga, a je deželni poslanec. Celó Draganov slog je šibak, zunanje patetičen, pa je Dragan državni poslanec, karizmatični vodja slovenskega naroda (Toman), in se oženi s poljsko aristokratko. Nadarjen da, a kultiviran v meščansko-plemskem pomenu ne. Ni naključno in ne po krivici, če imajo Hrvatje Slovence za narod hlapcev in dekel. Korošec je bil izjema; Slovence je ustrezneje predstavljal nezlikani Krek. Morda predstavlja slovenski dar za vztrajanje Murnikov **Matajev Matija**.

Preden so mogli meščani kaj narediti iz sebe v smeri kultivirane aristokratskosti, so se moralno družbeno sesuli in jih je, med 1941 in 45, nadomestila Komunistična Partija. Kakšni so bili vodje Partije, se vidi iz likov a la Stari v Rožančevi **Topli gredi**, Vincent iz Kozakovega **Kongresa**, Žlajpa iz Ruplovega **Joba**. Gre za isti tip človeka, iz katerega so nastajali Kantorji, Zupanov Trajbas, **Stvar Jurija Trajbasa**, Mrakov Bešnar, **Razsulo Rimljanovine**, že Kristanova Glavač in Vrabc, **Zvestoba**, Kociprov Grdun, **Zasad**, Vombergarjev Peter, **Vrnitev**; ta lik je eden najčeščih v SD. V razmerah kapitalizma je iz lika nastal buržoazni nasilnež, zatiravec, izkoriščevalec, v razmerah Partije je isto naravo alibiziral s stalinističnimi idejami ali z idejami leve revolucije. Kantor ni v nobenem pogledu slabič. Če bi se okrog 1870 ali 1880 začenjala kaka revolucija, recimo v duhu Pariške Komune, za kaj takega seveda v Sloveniji takrat ni bilo motivacije, bi mogel biti

tak lik radikalno pogumen, bodisi na strani upornikov, leve revolucije, ali fašistov, desne revolucije. Ideje prihajajo in odpadajo, karakter, izhajajoč iz praumora, ostane.

V takšni menjavi časov, tipov družb, razredov, ideologij, norm se Stil (aristokratski stil) ni mogel razviti. Do neke mere v KCi, ki je bila razred-sloj privilegirancev, oblastnikov, a Slovenci so bili v glavnem nižja duhovščina, blizu kmetstva. Tudi zato DaSKC tako slavi in potrebuje Slomška: ker bi rada videla v njem tudi kneza, aristokrata, ne le škofa; Rebuli je to izjemno važno. Rebula je tipičen primer človeka, ki prihaja z razrednega dna, z roba, kjer se kmetstvo proletarizira, a si želi biti plemstvo. Rebula zato že od začetka izdeluje izbran, visok, žal spakljiv, estetiziran, posvečen Jezik-Stil; a to je kompenzacija. Kaj so škofje v današnji slovenski KCi, je najvidneje na primeru Rodeta, ki ga imenuje Dovjak v **Obračunu** Rodeur; oznako zapisujem že skoraj dve leti, odkar sem lani spomladi prebral prvo različico **Obračuna**. Rode se spakuje, slini, govoranca z nenaravnim, forsiranim, sladkobnim jezikom. V tem je dedič Sardenkove perverzne slaščičarsko stilizirane poetike, glej **Pet modrih devic** ali **Selskega angela**. Med Dovjakovim aristokratskim stilom in Sardenkovim božično deviškimi kičem (šmiro) je razlika kot med dnevom in nočjo.

Kleriki v današnji slovenski KCi so brez stila, le posnemajo, so enako epigoni kot novinarska grupa-generacija, Janiji Virki. Le da je novinarska grupa-generacija mala merkantilna meščanska grupa minimalistov, ki se prodajajo na trgu za mal denar, medtem ko je ambicija današnje slovenske KCe še zmerom oz. spet totalitaristična, total(itar)na, integralna, kompletna: dobiti nazaj vse, ne le denar in stavbe in gozdove in polja, ampak tudi telesa in duše ljudi-ovac-hlapcev. Kler je v današnji Sloveniji najbolj ponarejen, regresiven, nepristen sloj, ki pod sladkobo skriva kremlje.

Kantor je bil barbarska maska za sloj, ki je bil nujni steber takratne Slovenije. Brez Kantorjev, Kramerjev in Tomanov se Slovenci ne bi mogli utemeljiti, vzdržati. Šuklje je bil eden od Kantorjev, Tavčar drugi, Grosovi dedje Majdiči in njihovi vrhniški sorodniki, katerih potomec je bil dr. Marolt, tretji. Kantorjem bo Slovenija kmalu postavljala spomenike, zaslužno; na ravni družbe-zgodovine so bili odločilni. Enako so bili odločilni slovenski kleriki, a nekoč. Krek jih je revitaliziral, med drugo vojno, v liku klerofašista, pa so igro izgubili. Zdaj vračajo klerofašistično potentatstvo, a prepozno. Tačas že nastaja ustreznejša elita, manj surova, kot je bila Kantorjeva,

bolj gladka, spretnejša, civiliziranejša plast današnjega merkantilnega meščanstva iz bivše rdeče buržoazije, danes kot slovenski liberalci.

O današnji slovenski KČi imam pravico govoriti, ne da bi zastranjeval; v **Obračunu** nastopa, čeprav skoraj alegorično, tako poetizirano. Vendar prepoznavno. Dovjak tudi z obravnavo današnjega klera dokazuje, da je ne le mojster, ampak začetnik slovenskega aristokratskega stila. Niti od daleč ni surov, niti zadržano posmehljiv. Vidi se, da hinavce povsem odklanja, zaničuje, a ravna z njimi v rokavicah. Ne, ker bi se jih bal ali ker ne bi bil zmožen reči bobu bob. Ampak ker je do vsega v enaki kritični distanci, izvirajoči iz aristokratskega stila. Zato pa jaz mlatim po barabah in svetohlincih, po Župnikih iz **Kralja**, z - le besedno - macolo. Jaz si lahko privoščim surovost lumpen analitika-interpret. Jaz sem brez Stila, brez identitetnih načel, brez zvestobe čemur koli, le na sledi iskanja ubitega-uničevanega Boga-Drugega, ki je kot Abel in fevdalni Krist dan svetniško-žrtveniško-patetično, medtem ko sem jaz bistveno bližji spoju Cankarjevih likov, **Jakoba Nesreče** in Ščuke iz **Blagra**. Z Dovjakom se dopolnjujeva.

Kdor pozna francosko literarno zgodovino, ve, da je s Corneillom (Racinom, Molièrom), sploh s tim. l'age classique, z Descartesom nastal prelom prav neverjetne abruptnosti glede na renesanso, recimo glede na renesančnega dramatika Garniera; in to na vseh področjih; nastal je prelom v episteme, kot analizira Foucault v **Stvareh in rečeh**. Tudi v evropski kulturi, Lully glede na tudorsko glasbo itn. Naj izrečem le poskus ene razlage; Foucault se s takšnimi empiričnimi razlagami ne ukvarja, je klasičen strukturalist, vsaj v času, ko je pisal **Stvari**. Med renesanso in klasicizmom (barokom v Španiji), med Lope de Vega in Calderonom, med Shakespearom in Miltonom se je na historični ravni zgodilo nekaj bistvenega, nekaj, kar ni le empirično singularni dogodek, ampak se sklada tudi z mojo struktur(al)no metodologijo-aksiologijo, s trojnim hipermodelom. Dogodila se je tridesetletna vojna, v Franciji tudi Fronda, v Angliji Cromwellova puritanska revolucija, same verske revolvucije, ki so se radikalizirale, razmnožile v total(itar)no sveto vojno. Šlo je za desetletja najhujšega pretresa ne le fevdalne družbe, ampak s tem sveta. Zgodila se je radikalna rebarbarizacija, ne le državljanska vojna, bratomor(nost), ampak padec takorekoč v prakaos, glej Grimmelshausna, v dramatiki Gryphiusa.

Odgovora na rekaotizacijo sta - bila - dva: iskanje-najdenje Boga, v to smer sta delala Calderon in Milton, **Izgubljeni paradiz** in **Stanovitni princ**.

In vzpostavitev aristokratskega stila. Glede na aristokratski stil klasicizma je bil aristokratski stil srednjega veka barbarski; gotika ni zaman imenovana kot barbarski (gotski, vandalski, pragermanski) stil. Racina se da povezovati če ne s Pascalom pa z Arnauld, z janzenisti, s Porte Royale, z izrazito versko usmerjenostjo; Racine gre v samostan, začne pisati le še verske drame, **Ester**, odpove se temu svetu. Pascal govori o skritelem Bogu; Goldmann napiše o temi tri stoletja kasneje knjigo z naslovom **Skriti Bog**. Racine začuti, da se je Bog, kakršnega je poznal srednji vek, umaknil. Tridesetletna vojna je vsakogar, ki ni bil pristransko slep, prepričala, da Bog v takšni vojni ni mogel sodelovati, ne na katoliški ne na protestantski strani. V **Fedri** ali **Britaniku** poda Racine grozljiv, morda že povsem nihilističen svet; išče Boga, da bi zmožl vzdržati v tako nihilističnem svetu absurda, vladavine naključja in zla. Ko piše **Fedro**, ga (še) ne najde. Čuti ga, a ne ve, kako bi ga plasiral, kako razumel, kako dojel, da bo (bi) ta(k) Bog vnesel v svet smisel in red. Prav tega Bog ne zmore, čutita Racine in Pascal, nered-kaos tega sveta prevlada nad tosvetno močjo Boga. Pascal misli, da se Bog ponotranji v človekovo dušo, v družbi ga ne vidi. V družbi vladajo s svojim redom Richelieu, Mazarin, Ludovik XIV., ne Bog.

Racine in klasicizem storita, o čemer govorim: uvedeta klasičen popolni aristokratski stil, aleksandrinec kot obvezno normo, do kraja precizirano etiketo, ki pa ni kot v srednjeveškem Carigradu zgolj formalistična, suha, maska za barbarsko pobijanje, za cesarje porfirogenete, v krvi rojene; je izjemno ustvarjalna. V tem je razlika med v sebi posušenim Bizancem in izjemno kulturno versko močjo baroka-klasicizma. Aristokratski stil, kot ga definiram in kakršnega opisujem kot normo Racina, l'age classique, je na osnovi - zaradi - doživetja izpraznjenega, kaotiziranega, ničvrednega, absurdnega sveta vzpostavljen red, ki je zunanji in notranji, v družbi-državi, s sončnim kraljem, in v intimi duše, kakor terja Pascal. Ne pride do ponotranjenja zoper zunanost, ne do pozunanjenja zoper notranjost, kot v 19-em stoletju, v romantiki, bidermajerju, mančestrskem kapitalizmu. Norma je kompletna, stvarna, duhovna, kulturna in politična, vsestranska.

Red, imenovan aristokratski stil - izraz je moj oz. moje je posebno tolmačenje izraza -, je radikalna morala, je osebnostna in družbena moč, ki drži družbo in človeka skupaj ob spoznanju, da je vse - pascalovska - praznina. (Že Descartes vidi predvsem praznino, v nji vrtinec 30-letne vojne, zato utemelji vse na najmanjših atomskih delcih-osnovah, na res

cogitans in res extensa, le ti so lahko trdni.) Ker je praznina skrajna, mora biti – in tudi je – red aristokratskega stila tako močen (pristen in vezljiv), da vzpostavi umetno stavbo sveta na praznem, na nič; to je tudi Calderonovo izkustvo, drža španskega baroka. Red aristokratskega stila se kaže kot igra zrcal, glej komedijo **Dama-škrat** in sploh komedije tipa "plašča in meča", kot igra videzov in razen tega nič (tu pobere Hribar svojo sentenco, sposojena je). Ta igra videzov ni več kaos pobesnele, sproščene demonične energije, kot jo doživljajo soudeleženci 30-letne vojne, tudi Descartes kot vojak, ampak se kaos zgosti-uredi v red-kozmos-polis-logos-etos-lepoto, nenadoma, z revolucionarno spremembo-obratom iz ene episteme (paradigme) v drugo. V Franciji v 20-em stoletju se to le ponavlja, a le delno, v kulturi, zato enostransko, neučinkovito, neobvezno, le kot ideje, iz katerih nastaja fašizem; mislim na dilemo: ali Valéry ali Artaud. To je dilema: ali Garnier ali Racine.

RSD skuša sintetizirati oboje: kaos in red-kozmos-polis-logos-etos-lepoto, empirično singularne analize z eksaktno metodologijo-aksiologijo, knjige tipa **Današnja slovenska dramatika 1** in **Geometrija redov**. Ko bo, čez mesec dni, izšla **Geometrija redov 1 – Predpostavke** – bo bravec videl-razumel, kaj hočem reči. **Geometrija redov 1** ima za zgled baročno igro zrcal v radikalno sofisticirani kombinatoriki pojmov, položajev, likov, besed, simbolov, znakov itn., ti pa ne bi smeli biti le jesihovska prazna, absurdna, ludistična igra, ki jo rešuje duhovit suveren humor, ampak obenem stik s transcendentnim-Bogom, z drugostjo, z ubitimi-uničevanim Bogom-Drugim. V tem pogledu mi je Calderon že desetletja vzor, nanj me je prvi opozoril Mrak v začetku 50-ih let, na dramo **Razkol v Angliji**, bral sem jo v nemščini, knjigo še hranim. Na osnovi Calderona, Caravaggia, Miliona, La Toura, še Bacha in Händla sem se v 80-ih letih približal KCi, takšni, kakršno je tolmačil-zastopal von Balthasar, v nobenem primeru pa Rodeurjevi, to sem ves čas odklanjal kot nedopustni kriminalni klerofašizem.

Šele s podnizom **Geometrija redov**, za natis so pripravljene prve tri knjige, se mi je posrečilo artikulirati svoj svet v duhu Racina. Pot do tega je bila zame nenavadno težka in dolgotrajna. Šla je skoz podrobno preučevanje Corneillove dramatike kot eksplicitnega odgovora na državljansko vojno v Franciji, na državljansko vojno, kakršno sem ponotranjil kot sveto vojno med levo revolucijo in desno revolucijo, med obema ekskluzivnima dvojčkoma, med komunizmom in klerofašizmom. Corneillu se je posrečil

izhod-rešitev v **Avgustovi blagosti**; zato sem pred poldrugim desetletjem tako rad uporabljal izraz blagost, milina, dajal sem mu to vsebino: zmago velikodušnosti nad zaslepljenostjo, spoznanja - anagnoresis - nad vojno, ljubezni nad sovraštvom, celote nad fragmentarizacijo-raztrganostjo. To je tudi Caravaggiova zmaga nad sabo, njegov - in moj - hip mističnega spreobrnjenja, kot ga kaže italijanski slikar v sliki Savla-Pavla na poti v Damask. To je ustrežnejša različica Strindbergove **Poti v Damask**. Ta rešitev je točka, ki jo je dosegal Mrak v svoji dramatiki začeniši z **Rdečo mašo**. Tako sem skušal razumeti tudi Shakespeara, **Zimsko pravljico**, **Cymbelina** in **Vihar**: da bi premagal podrejenost - tudi svojemu - izkustvu **Timona Atenskega**. To je bilo izkustvo moje družine, mojega očeta, matere, brata, babice, strica, kompletno vseh ponorelih, ponesrečenih, (samo)uničenih.

Kmalu bom dosegel 70 let in šele zdaj se mi je posrečilo, k čemur sem tako silovito, neuspešno težil vse življenje: k redu, ki sicer ni aristokratski stil, kakršnega detektiram tudi v **Obračunu**, a je vendar radikalno strog, čeprav obenem s skrajnimi strastmi in hiperkompleksno diferencirano empirijo nabit red. Zato morda šele zdaj razumem Dovjakovo dramatiko, posebno tiste njegove drame, v katerih ne pride do dobesednih fizičnih mučenj, smrti, sporov, tragedij; kjer ostane vse - načrtno - nedorečeno, neizpeljano, negotovo, odprto in indifferencirano. Ne indifferenciacija v pomenu artaudovskega - točneje: rudolfovskega - kaosa, ampak indifferenciacija, ki je notranje povezana z aristokratskim stilom. Gre za paradoks med vsebino, ki je indifferenciacija, in formo, ki je radikalni red. Dovjakova dramatika, posebno **Obračun**, rešuje svet pred propadom, pred avodestrukcijo, s Formo-aristokratskim stilom. Dovjak vrača Racina, le da primernege današnjemu času: Racina brez tragedije.

Slovenci o plemstvu in aristokratizmu - s tem o aristokratskem stilu - nimamo pojma. Plemstvo je SD gledala na dva načina, oba pristranska, pomanjkljiva, nezadostna, s tem napačna. Prvi je tisti, ki je zmagal; na katerem se je utemeljevala leva revolucija, že kot meščanska revolucija, kot RLH; drugega je zastopala KC. Prvi je viden iz odnosa Jurčiča in Levstika v **Tugomerih**: slovenstvo je sestavljeno iz naroda-ljudstva, iz arhaične vaške skupnosti, kvečjemu iz prvih med enakimi, prvakov, starešin, vojev, tj. narodnoljudskih vojvod, še ne knezov fevdalne družbe; grofje in škofje so vloge sovražnikov, Geron in Hildebert. Enako je v **Zoranu**, kjer je Župnik vloga malega plemstva, ideološko moralno etično vzgojna pomoč Grofu.

Na to danes povsem pozabljamo, Cankar se je tega še zavedal: da duhovnik ni predstavnik naroda-ljudstva, ampak oblasti, fevdalne družbe, hierarhije, papeža, ki je analogon cesarju-kralju. Šele polagoma - v KCi, ki se je bližala narodu-ljudstvu, v tim. Ljudski KCi, kot prilagojeni novim razmeram konec 19-ega stoletja - se klerik seli od plemstva k narodu-ljudstvu, a nikoli, tudi danes še ne, do kraja. Struktur(al)no je še zmerom poslanec-pooblaščenec boga, ki je Vrhovna oblast, Kralj, fevdalna katoliško cerkvena identiteta.

Današnja reslomškizacija je poskus sinteze obojega, fevdalne družbe in sistema, ki naj bi bil demokratičen, a ne liberalna družba. Slomšek ponazarja človeka, ki je izšel iz - slovenskega - naroda-ljudstva, od spodaj, a bil nato sprejet v klerično kasto, v vrh hierarhije; ne od spodaj izvoljen na to mesto, ampak določen, izbran, posvečen od vrha, od papeža, od fevdalnega Krista Kralja. S tem naj bi postal slovenski plemič, tj. edini plemič, ki ga DaSKC prizna kot pristnega: plemič-klerik. Prejšnje plemstvo je bilo nemško-avstrijsko; če bi izhajalo iz slovenske tradicije, iz slovenske plemenske skupnosti, bi bilo vezano na sekularno družbo. To bi povzročilo težave, vidne v vsem srednjem veku, kot boj - celo vojna - med plemstvom in klerom, med papeži in cesarji, kot sta bila **Henrik IV**, glej Pirandellovo dramo, in Friderik II, glej regermanizatorične tendence nemškega neradikalnega nacionalističnega meščanstva. Knezoškofje a la Slomšek so - morajo biti - zato edini pravi slovenski plemiči, ker so utemeljeni le v KCi, v papežu, v fevdalnem Kristu. Kot taki struktur(al)no ne morejo biti zgolj del naroda-ljudstva, od koder so lahko le voljeni ali so taki po krvi-rodu. KC presega gentilizem; ni utemeljena le na Rodu, tj. na narodu Krvi, ampak na sveti bógovi - fevdalnega Krista - trpeči rešni Krvi. (Glej **Ljudožerce**, v katerih je ta sveta kri, natočena v kelihe, eksplicirana.) To je poskušalo doseči celo germansko nekrščansko plemstvo z legendo o Graalu, glej Wagnerjevega **Lohengrina**; v tem kontekstu je tudi Krist German. Germanstvo oz. germanska plemenska skupnost postane s tem več kot le gentilizem navadnega kova-izvira. Postane v temelju sveta. V to smer so šli udje Nove revije s Hribarjem, Urbančičem, Hribarjevo na čelu; pred njimi slovenska KC, tudi pravkar omenjeni, recimo Slomškovci.

Pred nastopom-prevlado "ljudske Cerkve", ki seveda ni ljudska v današnjem pomenu, ampak pomeni, da gre za prilagoditev (aggiornamento) narodnoljudski-pop demokraciji, spada kler v fevdalno družbeno hierarhijo, preobrat se začneja pri Kreku. V Debevčevih dramah, **Žid in Junaške Blejke**, je

še povsem jasno-samoumevno, da se kler soutemeljuje na legitimiteti cesarjev-kraljev, rojalizma, oblasti po milosti božji, na Vatikanu kot Naddržavi, na Avstriji kot vrhovni državi. Krekova dramatika je najbolj tipična za preobrat. Krek je izjemno hiperkompleksno diferencirana figura, mnogi med sabo zelo različni se morejo sklicevati nanj; kot tak je kot nalašč za manipulacije, obenem pa primeren za utemeljitelja širših gibanj. V **Turškem križu** zastopa ne le narodno-ljudsko Cerkev, ampak celo takšno, ki niti cerkvena Institucija ni več; samostojna je, stran od državne-katoliško cerkvene-fevdalne družbe, zgolj narodno-ljudsko spontana, masovna, lokalno etnična s tendenco preraščanja v totalitarizem, total(itar)no narodno gibanje vojaškega tipa, porojeno v sveti vojni; torej tipično za klerofašizem ali za klerikalni nacizem. Selšani, ki so ob tem Slovenci, se vojaško postavijo po robu osvajavskim Turkom-muslimanom pod vodstvom narodno-ljudske heroine Uršule, domačega kmečkega dekleta, opolnomočenke Marije Matere Božje, ta deklico direktno vodi iz nebes. Uršula je predstavnik novega slovenskega plemstva, ki je versko-ljudsko na način leve revolucije, celo stalinizma, le da je v **Turškem križu** razredna zgodovina zamenjana z bogom-Materjo Božjo (MB). To je drža-platforma fašizma.

Povsem drugačen je Krek v **Sveti Luciji**. Tudi tu je osnova sicer slovensko kmečko-ljudstvo, arhaična vaška skupnost, Dražgoše nad Selško dolino, a drama podaja, da je samo ljudstvo brez plemstva in klera izgubljeno. Morda je doživel Krek v Cerkvi kritiko in je v **Luciji**, 1913, popravil stališče **Turškega križa**, 1910. Narod-ljudstvo se zaplete v sebi v ekskluzivna dvojčka-bratomor(nost), to je motiv **Lucije**; dva zaselka-vasi se prestižno in že na robu smrtnega sovraštva borita med sabo. Krek trdi, da je edino Cerkev prek svetnikov - svetnice Lucije - s čudežem zmožna pomiriti ekskluzivna dvojčka, to pa je mogoče le tako, da se spravita (pomirita) v širšem družbenem okviru: skupaj s plemstvom. Mati Božja (MB) ne nastopa več direktno z neba, ukinjena je neposredna zveza nebo-narod-ljudstvo, MB (fevdalni Krist)-kmetstvo, ki vodi v (klero)fašizem, v svet-družbo, ki ne potrebuje cerkvene hierarhije in tradicionalnega plemstva. V **Luciji** vrne Krek tipično avstrijsko razredno-slojno harmonijo, stanovsko družbo, ki je sicer tudi osnova za fašizem, vendar za fašizem fevdalnega tipa, za nerazvit fašizem.

Pravi fašizem je volja, ki nastopa šele v liberalni družbi; je volja po rearhaizaciji iz liberalne družbe v fevdalno, v stanovsko; je desna revolucija, s tem vojaška akcija, kakršno napoveduje **Turški križ**. Medtem ko uprizarja **Lucija** še svet klasične fevdalne družbe; v tej se pojavlja bratomor(nost)-dvojček, ki ga Cerkev

brez večjih težav premaga, pokori, vključi v dani fevdalno družbeni sistem. V času, ki ga ponazarja **Lucija** – protestantstvo na Slovenskem –, se kmetstvo-narod-ljudstvo še ne dvigne-ozavesti, kot se v kmečkih puntih, v **Zoranu**, v taborskem gibanju, v demokratizaciji Avstro-Ogrske na prelomu stoletij, česar odsev je **Turški križ**. V **Luciji** nastopa pravo plemstvo, pobožno, pokorno Cerkvi, grofica Elizabeta, ki je slepa in ji vrne vid sveta Lucija. Elizabeta je absolutno pozitivna, ker je vdana Cerkvi. Je tip človeka, ki ne avtonomizira plemstva v lastno silo, kar so počeli srednjeveški aristokrati, ampak se zaveda, kam spada: v naročje Cerkve.

Plemstvo kot vojaška sila – častniki, vitezi, glej Turnškov **Potujoči križ belih menihov**, višnjegorske grofe – služi KCi, jo brani, nima samostojne vloge. Sploh ni potrebna vojna-boj-vojska; to tezo uprizarja Petančičeva drama **Naša apostola**, 1936, o svetem Cirilu in Metodu. Vojna je napačna kot takšna, vodi v dvojčka-bratomor(nost). Zadošča oblast (fevdalne) KCe, ker skoznjo deluje bog; bog lahko ozdravlja – skoz svetnice – tako posameznike, Elizabeto, kot narode, ker jim daje pravo vero, zaščito pri MBi. To je poslanica Turnškove – dramatisirane – povesti **Božja planina**, pomen prikazovanja MBe na Višarjah, ustanovitev božjih poti, svetih mest, romarskih cerkev. Enako sporočilo je v spevoigri Dragotina Vodopivca **Na Skalnici**, 1922, kjer je podano prikazanje MB-e na solkanski Sveti gori, v Petančičevi igri **Legenda o koprivniški Mariji**, 1938, kjer je uprizorjen analogen pojav v spodnještajerskih hribih, in v Kuretovi igri **Slepa grofična**, 1938, o ustanovitvi cerkve in božje poti na Ptujski gori.

Negativni plemič, Urh, je v **Luciji** celo lažni plemič, bivši meščan, ki se poplemeniti; protestantstvo je za Kreka v notranji zvezi z lažnim plemstvom. V **Luciji** Krek z nove plati spodbija slovensko meščanstvo. Kranjske stanove, ki se v času Trubarja protestantizirajo, naredi s tem za meščanstvo, čeprav so dejansko plemstvo, celo že staro, Turjaški itn.; v globljem pomenu jih iz prave aristokracije buržoazira, kar bi bilo v skladu z angleškim zgodovinskim razvojem, z reinterpretacijo in rekonstrukcijo podeželskega plemstva v trgovsko-veleposestniško. Krek zagreši zgodovinsko potvorbo, a v imenu – zanj globlje – resnice. Ker-če je negativno, mora biti plemstvo le meščanstvo; tako negativno-odklonilen je Krekov – takratne KCe – odnos do meščanstva. Bistvena razlika med plemstvom, kakor ga priznava-zastopa Cerkev (Krek), in meščanstvom je v razliki med pokornostjo bógovi, tj. dani oblasti in človekom kot svobodno avtonomno posamezno osebo.

Plemstvo pomeni Cerkvi višjo naravo, ki izhaja od Cerkve; ta je božja-bógova. Razmerje gospodar-hlapec je pozitivno, ker je Gospodar sam bog – in po njem tisti, ki jih za gospodarje določi On –, hlapec pa tisti, ki mu bog ukaže, da mora izpolnjevati ukaze, zakone, bogovo voljo, voljo višjih razredov in hierarhije. Glede na boga smo hlapci vsi ljudje, celo papež, de facto pa je lestvica oblasti raztegnjena od papeža kot vrhovne oblasti prek cerkvenih šarž do kaplana ali diakona, nato pa k laikom vse do dna družbe, do kmetov-proletarcev. Vsi ljudje morajo biti poslušni oblasti, ki je od boga, eni, ki so za to določeni (plemstvo, kler), pa izvajajo oblast nad poslušnimi, čeprav so tudi sami poslušni višjim. Hierarhični sistem je s tem popoln, nepogrešljiv, eksakten, jasen, pregleden, neukinljiv.

Protestantizem je za Kreka prva meščanska reakcija-upor na fevdalno družbo; se sicer še rearistokratizira, celo še pod Napoleonom, po levi revoluciji, navadni vojaki postanejo maršali, nazadnje vojvode in kralji, a to je le po vrhu, to je lažno plemstvo. Pravo je tisto, ki je poslušno Cerkvi, Elizabeta. V Sardenkovi drami **Beg pred bratom** je eksplicite podano, da je pravi plemič sveti Stanislav, ki noče biti laični plemič, ampak duhovnik. Idealni so škofje in papeži, ki so po rodu plemiči, po vokaciji kleriki. Tega tipa na Slovenskem ne more biti, tu je idealen Slomšek: iz kmeta knez(oškof). Enako Missia in Jeglič. Rodeur sicer nima več naziva knez, a si ga je treba misliti, ga dodati; z mojega vidika lumpenknez. Drugi Vatikanum ukinja nekatere fevdalno pojmovane poteze v Cerkvi, današnja slovenska Cerkev pa jih de facto vrača, čeprav je pro forma pokorna Drugemu Vatikanumu. Izigrava ga, kolikor more.

Na tem mestu ne morem razvijati ostalih bistvenih in tipičnih potez za plemstvo, kler, za fevdalno KC; jih bom na drugih mestih, posebno ob Medvedovi dramatiki. Tu hočem pokazati razliko ne le med dvema dojemanjema plemstva, med Hermanom v Jurčičevi **Veroniki Deseniški** (Geronom v Levstikovem **Tugomerju**) in Elizabeto v **Luciji**; ampak še bolj razliko med plemstvom, kakor ga podaja fevdalna Cerkev, in plemstvom ali aristokratizmom, kakor ga podaja Dovjak oz. ga na osnovi **Obračuna** dimenzioniram jaz. Gre za dve temeljno različni pojmovanji.

Bistvo fevdalnega plemstva je, da je polno, vsebinsko; napolnjuje ga nauk fevdalne Cerkve, dogme in praksa. Naj je vojaško ali blago, naj se vojskuje v sveti vojni za Cerkev, glej Slemenikovo povest **Izdajalec**, dramatiziral jo je Špicar, ali se podreja na blag način cerkveni hierarhiji, kot grof Krištof

Lamberg v Lavtizarjevem libretu **Grof in opat**, v obeh primerih v njem ni dvomov, ne kritične zavesti-distance, niti sledu ni o nihilizmu. Nihilizem se še (zdaleč) ni razvil v svetu – pomenski strukturi – **Lucije** in **Grofa**; tu sta negativna (še)le pohlep-objestnost-divjost plemstva, ki izgublja zavest pokorščine Cerkvi, in nastajanje antikatoških religij, protestantizma.

Krek je preprost duh. V času, ko se Cankar odpira nihilizmu, na robu celo Kraigher v **Školjki**, Gangl v **Sfingi**, nima Krek še niti pojma o pravi naravi nihilizma, o svetu, ki nastaja kot kritična zavest dobe z Nietzschejem v zadnji tretjini 19-ega stoletja, tudi v radikalni točki naturalizma, v njegovem zlomu, v starostnem Ibsenu, **Ko bi mi mrtvi oživali**, v Strindbergu, problem **Poti v Damask**.

To velja tudi za današnjo slovensko KC. Problemi, ki jih imajo z nihilizmom Šeligo, **Savna**, Jančar, **Klementov padec**, Grafenauer, Janez Bernik itn., so JOGSSŠKom neznani, na robu morda malo malceno Stresu; za Krašovca so deveta vas, tako enostaven duh je. Med nihilističnimi razumniki novorevijaškega tipa in DaSKCo je politično taktična zveza, osnovana na antikomunizmu, a odgovora, ki ju dajeta ti dve krili antikomunizma na problem, sta temeljno različna. Šeligo, to kaže ravno v **Kamenju**, ne more iz nihilizma; noben tekst omenjenih razumnikov današnje slovenske desnice se ne zateka po rešitev k Cerkvi. Medtem ko katoliško cerkveno krilo v današnji slovenski desnici zlahka rearhaizira; vrača se h Kreku, Mahničju, Slomšku. V naslednjem poglavju razprave bom komentiral kolumno katoliškega razumnika Senčarja; v nji bom podrobneje analiziral ta enostavni regres današnje slovenske katoliške inteligence k neproblemskemu doktrinarstvu, k polnemu bogu.

Razumniki Jančarjevega tipa bi mogli v bližino Dovjakove pomenske strukture (**Obračuna**) oz. tega, kar imenujem aristokratski stil. Ker tega ne storijo, se je treba vprašati, zakaj ne. Jim manjka ravno tisto, kar imam v Dovjakovi dramatici za najbolj pozitivno: da bi vzdržali v praznem, v ničju, ne da bi histerično iskali patos svete vojne (nič ne pomaga, da ga celo ironično razkrinkujejo-odklanjajo kot Šeligo v **Sveti sarmatski krvi**); ne da bi se pred mejnim položajem umaknili v avtomanipulacijo, v samoprodajo za masovni trg, kot Jančar od **Halštata** naprej; ne da bi se umaknili na rob sentimentalnega humanizma, kot Zajc v **Doldolu** in Grafenauer v **Odtisih**? Manj neustreznemu nihilizmu bi bil še najbližji Bernik, če ga ne bi posvečeval na magistične načine v duhu-stilu Hribčevega Tinčka, analogona

Winklerjevega **Hribčevega Gregca**, kmetskega junaka v slovenskih puntih, dečka iz slovenske heroike, Petrčka Klepčka. Bernik desentimentalizira tako, da dela spačke za magistično svete modrece. Ob tem nehote razkriva resnico.

Politika kot sla je – pri teh razumnih – dokaz, da niso dovolj svobodne avtonomne posamezne osebe; da jih žene v kolektivni hlev. Puč, ki ga napoveduje Janša – slovenski narod-ljudstvo na ulice, da bo padel berlinski zid v Sloveniji, da bo prišlo do končnega obračuna s kontinuiteto, romunska varianta, ki pa je na silo konstruirana – in ki kaže, da postaja Janša epigon Miloševića-Marojevića, grozi z jogurt mitingi, z narodno-ljudskimi manifestacijami, znanimi iz obdobja nemškega nacizma, je iluzija slabičev, ki ne zmorejo stati vsak sam, kot svobodna avtonomna posamezna oseba (SAPO), v nihilizmu. Nekaj časa je kazalo, da bodo znali stati, Hribec, Šeligo, Jančar itn., glej njihova dela v 70-ih letih, glej Hribarjevo geslo: Igra videzov in razen tega nič. A Tine Hribar ni znal iz tega narediti Stila, življenjske drže; ostal je pri fasciniranju šem, pri teatru. Šeligo je svoj nihilizem iz **Vide** maskiral že takrat z Rističevim levim fašizmom, show teatrom gentilistično pop trivialne masovne sorte. Kot da so ti raz-umniki komaj čakali na čas renacionalizma – Narojenosti – iz srede 80-ih let; da bi odvrgli zametke aristokratskega stila in postali poulični klovn, ideolog, voditelji narodne desne revolucije.

Dovjak je to-tu vzdržal. Morda mu je laže, ker kot toliko – dve, celo tri desetletja – mlajši od omenjenih ponesrečencev-pajacev živi že iz njihovega poloma. Gleda, kako – v 90-ih letih – plešejo po zanje pregledkem ledu, padajo, se smešijo, se izgublajo, dezorientirani, v prikrievanem si obupu, izgubljenosti, samomoru. Biva iz njihovega izkustva, ki ga kot otrok v pripovedki jasno vidi; ve: kralj je gol. Nikjer ni nobene svete Slovenije, kot jo je opeval nespametni Urbančič in za njim legijoni naivnežev, nedozorelih, nedoraslih zgodovinski nalogi, pred katero so bili Slovenci okrog 1990. Dovjak – z njim pa današnja SD, Muck, Potočnjakova, Matjaž Zupančič, Kodrič, Gluvič – si ne dela niti najmanjših iluzij o pomenu-naravi slovenstva, slovenske nacionalne države, političnih elit, zgodovinske logike, narodnega občestva. Zanj so vse to prazna gesla, maske, sleparije, izmišljene opore, za katerimi grabijo slabiči, a jih opore ne držijo, z njimi vred plavajo po praznini, kvečjemu javskajo od strahu, kot Šeligo v **Kamenju**, ali se zatekajo v samoobčudovanje (samouživanje) samotrpljenja privatistično

intimističnega humanizma, kot Grafenauer, ki je iz intimističnega humanizma – iz krožka Sodobnosti okrog 1961 – tudi izšel. Dovjak – z ostalimi omenjenimi današnjimi slovenskimi dramatikami vred, Dovjak jih zastopa – je resnica novorevijaških razumnikov; dosega tisto, česar oni niso zmožni storiti: doseči aristokratski stil. Dovjak ne potrebuje zadevnih opor, še manj regresa v fevdalno KC, prek klerofašizma ali direktno z rearhaizacijo predkantovsko naivnega – dogmatskega – tipa. Dovjak dokazuje, da se da stati sam, kot SAPO, čeprav ta (še) ni božja. Ne pravim, da je Dovjakova drža možna kot trajna. Je pa struktur(al)no mogoča, tudi za dlje časa. Brez nje današnje Evrope ne bi bilo.

Gotovo da je srednji vek različen od starega, fevdalna družba od antične – rimske – družbe. Pa vendar je med njima kontinuiteta. Oba nova vladajoča sloja – plemstvo-kler – imata nove poteze, a tudi stare oz. med novimi je razločiti dva tipa: nove vsebinsko-ideološko polne in nove vsebinsko prazne, s tem nihilistične. Vsebinsko polne prispeva fevdalno pojmovanje, fevdalna KC. Fevdalni kler izhaja iz antičnega svečeništva, ki je magizem svetega. Paralel je obilo: cesar kot bog – fevdalni Krist kot bog; brezprizivna pokornost obema; sveti magizem obeh; država temelji na posvečenosti cesarja-fevdalnega Krista itn. Antično in fevdalno katoliško svečeništvo skrbi le za to, da imata cesar-fevdalni Krist absolutno sveto magično veljavo, da je njuna oblast alibizirana z najboljšimi argumenti, s takšnimi, ki niso – ne smejo biti – podvrženi nobeni kritiki; to velja še za današnjo slovensko Cerkev, v tem je totalitarni koren obeh sistemov.

Ob svečeništvu, ki se mora vsaj delati, da veruje v absolutnega boga, so že v antiki intelektualci, ki dvomijo vanj, ki ga prevračajo, zavračajo, nadomeščajo s človekom, z naravo; to je drža RLH in praksa leve revolucije. Tega nesvetega sveta ne nosijo le intelektualci, čeprav ga oni artikulirajo. Plemstvo je sloj, ki je vmes med klerom in intelektualci-kulturniki, filozofi, pisatelji, umetniki. Plemstvo je po bistvu vojaško. A obenem ko se vojskuje s sovražniki države, vladajočo obliko družbe varuje pred notranjimi nasprotniki, pred novimi, nižjimi, konkurentskimi sloji, pred demokracijo, pred sužnji, glej Spartakov upor (leva revolucija). Ob teh dveh vojaških funkcijah skrbi plemstvo ob kleru za zgled, ki ga morajo ostali sloji posnemati, vzdržuje normo.

Norma klera je skladna z vladajočo Cerkvijo-teologijo. Vloga intelektualcev je, da destruirajo polnost cerkvene teologije-religije; idealno identiteto razkrajajo v dvojnika-liberalno družbo-pluralizem. Plemstvo, ki je vmes in

igra obe vlogi (glej Racinovo poistenje s plemstvom, s tem krilom-naravo plemstva), ostaja družbena norma, sloj, ki skrbi za stabilnost družbe, obenem pa se dogodi, da postane ta sloj notranje prazen, ker izgubi, zaradi vpliva intelektualcev (filozofov itn.), smisel: vrednote vsebinskega tipa, sporočilnost boga-bogovega-božjega. Takšno plemstvo ostane Forma, kot takšna morda še bolj – idealno – zgledna, ki pa ni utemeljena na nobenem bogu, smislu, absolutnem cilju zunaj sloja. Je način bivanja, ki se organizira – spleta – okrog središčne praznine, praznega prostora, o katerem sem veliko pisal kot o praznem mestu sredi 80-ih let, v času, ko sem se odločal med aristokratskim stilom in krščanstvom, seveda pojmovanim v smeri evangelijskega krščanstva, govoril sem o novokrščanstvu.

V koncu 80-ih let sem se odločil za evangelijsko krščanstvo (odrešenjsko krščansko drugenjsko teologijo); prepričal sem se, da je aristokratski stil – svet brez absolutnega smisla, brez Boga, svet zgolj niča – prekratek, nevzdržljiv na daljši rok. Najprej sem vezal evangelijsko krščanstvo na reformirano KC, prenovljeno v duhu Drugega Vatikanuma; nato, sredi 90-ih let, pa sem ugotovil, da se Cerkev v bistvu ni zadostno reinterpreterirala in rekonstruirala; da moram zato misliti zunaj njenih okvirov ali vsaj na njenem robu. S tem se ne vračam na minimum eksistence, ki je aristokratski stil, vendar pa aristokratski stil cenim, upoštevam, gledam ga kot držo, ki prihaja v poštev v položajih, ko so ljudje nezmožni verovati v Boga-drugost, niso se pa pripravljene regentilizirati in rearhaizirati z verjetjem v boga Naše svete stvari. Te ljudi zastopata Dovjak in Dovjakova dramatika, tudi **Obračun**. Regresivce zastopa današnja slovenska Cerkev, drugenjsko teologijo zastopava **RSD** in jaz.

Tradicionalno slovenstvo – bodisi fevdalna KC bodisi RLH, obe drži sta vsebinsko polni – ni razumelo, ni moglo razumeti te poteze plemstva, ki sem jo skušal opisati zgoraj. Za takšno razumevanje je Slovincem manjkalo osnovno eksistencialno personalno in socialno izkustvo. Plemstva nis(m)o bili zmožni gledati od znotraj; od zunaj pa se je kazalo le kot absolutno zlo, ali kot tujsko – tujekrvno – plemstvo ali kot druga plat fevdalne KCe. Morda je zadnji pogoj za nastanek pristinega plemstva, kakor ga opisujem (naj mu rečem stilno plemstvo, aristokratski stil), nastanek samostojne slovenske nacionalne države. Zasluga razumnikov, bojevnikov za samostojno nacionalno državo – Hribarja, Urbančiča, Hribarjeve, Šeliga itn. – je velika, ker so v pravem zgodovinskem trenutku odločilno pomagali k temu

oblikovanju, sebe kot možno svobodno avtonomno posamezno osebo so podredili tej zgodovinski nalogi, enako kot so se v 40-ih letih komunisti. A enako kot prej komunisti so se tudi udje Nove revije s tem, ker so se preveč ali celo povsem podredili zgodovinski nalogi, izgubili kot svobodne avtonomne posamezne osebe, se deformirali; niti niso bili več zmožni naprej izdelovati aristokratskega stila, kakršnega so zasnovali v 70-ih letih, kaj šele da bi sledili meni v iskanju Boga na liniji ubitega-uničevanega Boga-Drugega. Zablokirali so se – to je bistvo pozicije današnjega Šeliga: samozavrtost –, izjalovili, izpraznili; a namesto da bi naredili korak, kot ga je od vse današnje SD najbolj Dovjak, k aristokratskemu stilu, iščejo ponovno vsebinsko utemeljitev svoje izgubljenosti, bežijo pred obupom, izgubljenostjo, samomorom v sveto vojno antikomunizma, v intimistični humanizem, v sentimentalni humanizem, v tragizem, Novakova **Kassandra** je v točki tega spoja, v histerizem lingvističnega psevdofašizma, **Kamenje**, v obnovo mitov, Svetinov **Ojdipos v Korintu**.

Moč današnje SD, ki jo obravnavam – ne pa platforme malovrednih minimalistov, novinarske generacije-grupe, Janijev Wirkov –, je v tem, da kaže peklenskost-diaboličnost tega sveta v točki avtodestrukcije sistema. Dovjak je močnejši od ostalih današnjih slovenskih dramatikov, ker – kolikor – se odloča za aristokratski stil; ker – kolikor – ga je zmožen podajati. Potočnjakova ga ni, preveč je potegnjena v grozljivost eksistencialno personalnih razmerij v družini; Kodrič ostaja preveč v redundanci lingvizma (v samozavrtosti), Möderndorfer se rešuje s komedi(zaci)jo. Partljiča ne štejem sem; je naravni talent, bistva zadeve pa ne razume, njegov vitalizem je tako grobo prepotenten, samega sebe poln, da mu radikalno oži umnost – zavest – pogleda. Petana pa je politizem povsem sesul; kar piše danes, je slabo, 90-leta kažejo njegovo avodestruktivnost kot ustvarjavca. Zateka se v politiko, da bi si prikri lastno ponesrečenost-izjalovljenost. Ljudje moje generacije so vse bolj epigoni samih sebe in cunje.

Takšno aristokratsko stilno plemstvo je arhetip, ki ga ne Jurčič v **Veroniki** ne Krek v **Luciji** – torej Slovenci kot takšni – ne razumeta, ni jima dostopno. Aristokratsko stilno plemstvo bi bilo mogoče povezati z dvojnikom; vanj vstopa tudi realno meščanstvo, ko izgubi poteze prvotnega meščanstva, n(a) ravnega kulturnega meščanstva, vsebinskost razsvetljenske-liberal(istič)ne-humanistične zamisli; ko postane dekadentno. Rešuje se v hedonizem, v užitek; na Slovenskem še v današnjem liberalizmu Žižkovega tipa, Žižek še ne zmore

prehoda k aristokratsko stilnemu plemstvu. Tudi Grdina vidi današnje slovensko meščanstvo kot regres k dekadenci-hedonizmu kozmopolitskega francoskega plemstva s preloma stoletij, glej **Princeso Vrtoglavko**. To je tradicionalistična reakcija na današnji politični položaj; Dovjak reagira inovativno.

Užitek, ki se mu predajajo vse tri boginje v **Obračunu**, Hera, Atena in Afrodita, je prazen. Na zunaj je hlepenje po imidžu, je prilagajanje (aggiornamento) Zeitgeistu, tej normi Aleša Debeljaka in njegove generacije-grupe; a le na zunaj. Niti sadomazohizem, ki ga zganjajo boginje z ubogim Paznikom, ki je Pâris ali točneje Parisa, ženska, je le po zunanji plati perverzno, lezbištvo. Dejansko ti zapleti med figurami – med boginjami, s Paznikom – nimajo eksistencialne personalne moči, niso vsebinski, ne napaja jih strast. Pri Jesihu, **Sadeži**, ludizem, je vse igra, niti ne več spolna, kot pri Jovanoviću, v **Norcih**, le še lingvistična; a je tako sveža, vesela, zabavna, da nadomešča polnost smisla. **Sadeži** so zato zapelj(ev)ali. Obetali so postati vsebinska – skoraj ideološka – opcija-platforma, vse so očarali. Zato je bilo toliko hujše razočaranje, ko jim sam Jesih ni zmožel slediti; ni se le ponavljal, ampak je iskal vsebinskih nadaljevanj, **Vzpon ekonomista**, tudi z vsebinsko politično kritiko, **Ptiči** (ali **Še zmeraj ptiči**). Iz **Sadežev** ni sledilo nič razen izpraznjenega ludizma, ki pa ga je takratna SD reinterpreterala in rekonstruirala v kaotizem, redundanco, glosolalijo, dadaizem, avtodestrukcijo, glej Lužanovo dramatiko, **Rej pod lipo**, **Srebrne nitke**, Rudolfovo itn. Nihče ni zmožel **Sadežev** reinterpreterati in rekonstruirati v aristokratski stil; Jesih jih je reinterpreteral in rekonstruiral v intimistični humanizem, **Koloratura** itn. Filipčič je kar najdlje od aristokratskega stila.

Če hoče neka družba obstati, morajo njeni vodilni sloji razviti aristokratski stil; če ga ne, padajo v obnovo državljske vojne, v sveto vojno med dvema vsebinskima ideološko-verskima dvojčkoma, med levo in desno revolucijo, ali pa v hedonizem, ki je avodestrukcija, glej Filipčičevo **Figarovo svatbo** in dramatiko Potočnjakove. Slovenija še ni prestala preizkušnje; še zmerom je ali v iluziji, da bo šlo kar v redu po poti današnjega lumpen liberalizma, tega kritizira Möderndorfer, ali da se bo rešila z refašizacijo, z reslomškizacijo. Današnja politična koalicija je zveza med tema dvema državama; glede na srbsko varianto je ugodna, glede na to, kaj je potrebno za obstoj neke nacije, pa ne zadošča. Žal se nacija tega ne zaveda.

Morda ima zamolčevana Dovjakova dramatika vzrok tudi v tem: da Slovenci ne vejo z Dovjakovo dramatiko kaj početi; ne razumejo, kaj je

bistvo-pomen aristokratskega stila. Najbrž bo moralo preteči še nekaj časa, se razkriti nemožnost reklerikalizacije in uživaškega liberalizma, da se bo – če se bo – našel sloj, ki bi zmoget gojiti aristokratski stil. Dovjak nakazuje le kulturne možnosti za nastanek t(akšn)ega sloja; ali obstajajo socialne možnosti zanj, ne vemo. Današnji spodnji srednji sloji so nesposobni za aristokratski stil, so odpadek-cunjja nekega procesa. Današnja SD kaže fragmentarizacijo slovenske družbe v smetišče. Smetišče je pot za človeka kot za svobodno avtonomno posamezno osebo, ni pa družbena pot-možnost. Je eksistencialno personalni mejni položaj-preizkušnja, ni pa ustrezno kot materialni substrat.

3

V **Obračunu**, kot sem že omenil, deluje tudi antiklerikalna kritika; kakšna, o tem bo govor kasneje. Že zdaj naj rečem, da nikakor ne ideološka, levičarska, vsebinsko moralno zanosna, kot recimo v Ingoličevih **Krapih** ali v Miheličeve **Operaciji**, niti ne kot v Levstikovem **Tugomerju** in Vrhovčevem **Zoranu**. Tudi antiklerikalna kritika je v **Obračunu** artikulirana v duhu aristokratskega stila, zato je s stališča bojevitega RLH neučinkovita, abstraktna, prazna; **Obračun** in Dovjakova dramatika sta res neuporabljiva. Torej je skladna z **Obračunom** ne le moja analiza Boga-boga, ampak tudi analiza nazorov, kot jih razvija DaSKC.

Stresovo razpravo v zborniku **Sproščena Slovenija** sem že analiziral, v **Kompleksu Celjskih 1**, v **Blaže in Nežica v nedelskej šoli**. Zdaj dodajam še eno pismo Andreju Rotu; v njem bi rad teze, postavljene v prvem pismu, podrobneje, konkretnije – empirično singularno – razvil. V nekem katoliškem časopisu – v kolumni z naslovom **Naš komentar**, že naslov je tipičen, gre za samoumevno poudarjanje Naše svete stvari, našosti, za samoumevno izhajanje iz našega interesa, iz naše grupe – je napisal Igor Senčar tekst **Razmislek po prvem zasedanju sinode**. Razmišljanje je tipično, velja ga podrobno preučiti/okarakterizirati.

Naj storim to v osebнем slogu, ki je bistveno različen od aristokratskega stila, od Dovjakovega. Aristokratski stil cenim, a ga ne gojim. Razlika med

obema slogoma – med eksistencialnim-personalnim in aristokratskim stilom – je pogoj za ustrezno analizo, kajti aristokratski stil je mogoče primerno odkriti le iz točke, ki je drugje od njega, čeprav mora imeti analitik-interpret obenem notranje izkustvo o njem. Upam, da ga imam toliko, da se morem z njim tudi poistiti. Večkrat v življenju sem prehajal v bližino aristokratskega stila, na Smoletovi in Kozakovi sledi, oba sta bila nemalo aristokratsko-stilna dramatika; glej lik Sigismunda v **Dialogih** in Patriarha v Smoletovem **Krstu**. A tudi onadva nista ostala v njem. Kozak se je razkrojil v poistenju z levo revolucijo, v **Legendi o svetem Che**, Smole je prešel v kompleten in radikalen obup, izgubljenost, samomor, **Zlata čevljevka**. Morda bi sodelovala v izdelovanju aristokratskega stila skupaj z Dovjakom, če bi živela še v 90-ih letih. A nista prej le fizično preminila; tudi izjalovila sta se, se notranje sesula.

Novo leto 2000

Dragi Andrej,

presenečen boš, ker ti namenjam še eno pismo. Ni direkten odgovor na tvoje; je svojstveno nadaljevanje mojega odgovora na tvoje pismo, odgovora, ki sem ga uvrstil v razpravo o Dovjakovem **Obračunu v Louvru**. Zakaj sodi v ta okvir, boš videl iz celote. Iz mojega drugega odgovora – tj. iz tega pisma – boš videl, zakaj imam za potrebno prvo pismo utemeljiti z nove strani. V prvem sem razložil svoje razmerje do Boga, v tem bom pokazal, kje je DaSKC – glede Boga in boga, glede slovenske družbe. Šele taka demonstracija omogoči, da se vidi konkretno razliko med Bogom in bogom, med vero in manipulacijo, med transcendenco in tem svetom. Senčar je podal to razliko, ne da bi se zavedal, izredno nazorno.

Lahko bi namesto tega Senčarjevega članka vzela kateri koli članek katoliških piscev, kakršne proizvajajo danes. Najvišji domet ali osnovno formulacijo stališču, ki ga zastopa DaSKC, daje Stres; Senčar ga dobro zastopa. Torej si njegov izdelek oglejmo.

Kdo je Senčar? Menda inženir, vsekakor tehnik. Pred leti – sredi 80-ih let – sem ga spoznal; prihajal je na moja predavanja, mi zastavljal ne le pametna vprašanja, ampak takšna, ki so ga kazala v meni bližnji-sorodni smeri.

Navajal je Nikolaja Kuzanskega, Kierkegaarda, torej negativno teologijo, eksistencialistični pristop k Bogu, kar pomeni ponotranjeni, eksistencialno personalni. Ker nisem poznal bistva slovenske KCe, sem samoumevno domneval, da izhajajo ta vprašanja – ta Senčarjeva usmerjenost – iz enakih ali vsaj v osnovi sorodnih izkustev in platforme, kot je moja. To sem domneval tudi za Stresa, ki je v 80-ih letih gojil negativno teologijo. O obeh sem se motil.

Zdaj vem. (Vem? Zdaj sem v to prepričan: izkustva razlagam – reinterpreteriram in rekonstruiram – tako, da se mi zdi ta razlaga resnična.) Zdaj vem, kakšna je slovenska Cerkev, morda KC kot takšna. (Je v nji tudi potencial za drugost? Je in ni. Na drugih mestih.) Ti ljudje, Stres, Senčar itn., tudi Rode, so najprej in v osnovi in bistveno udje določene svobodne avtonomne kolektivne osebe – ne več arhaične vaške skupnosti in ne več le hlapčevske črede –, konkretnije rečeno dveh svobodnih avtonomnih kolektivnih oseb, ki se v današnji slovenski KCi spajata: KC in slovenski narod-ljudstvo-nacionalna država. Elite neke svobodne avtonomne kolektivne osebe v vsakem času določajo, kaj je njena norma. V 80-ih letih so bili to personalizem, krščanski eksistencializem, negativna teologija, odpuščanje, sprava, razumevanje drugega, ljubezen itn.; v 90-ih letih, od srede 1991 naprej, pa repolitizacija z vsemi posledicami, o katerih podrobno govorim v **RSD**. Ko se spremeni norma, se spremenijo tudi notranje duševnosti udov obravnavane svobodne avtonomne kolektivne osebe.

Ti udje pristno čutijo-doživljajo-mislijo novo normo-vsebino. Ne opazijo, da so staro zavrgli; s tem se ne ukvarjajo. Odtod nepripravljenost – celo prepoved –, da bi se obrnili k avtorefleksiji-avtokritiki. Ta jim je nepotrebna. Svobodna avtonomna kolektivna oseba (SAKO) jim daje-določa vsakič novo normo, ker je to pravica-dolžnost-narava svobodne avtonomne kolektivne osebe oz. boga, ki je za njo. Človekova dolžnost ni kritična analiza norm, determinant, ker človek ne išče Boga, Cerkve, resnic(e), ampak od tega kot danosti izhaja.

Paradoksalno: zanj je samoumevna tudi resnica, kakršna je v krščanskemu eksistencializmu, v personalizmu, čeprav je vsebina te ravno v avtorefleksiji-avtokritiki. Udje so prepričani, da delajo avtorefleksijo-avtokritiko, ko se načeloma opravičujejo za grehe, ki jih je zagrešila prejšnja, predkonciljska Cerkev; tega opravičevanja ne razumejo kot ga jaz, kot eksistencialno personalno: da mora vsakdo od njih narediti zase in javno svojo osebno

avtorefleksijo-avtokritiko. Opuščanje sem si razlagal z neugodnim položajem Cerkve pod Partijo. Zavedel sem se, da avtorefleksije-avtokritike ni storil tako rekoč nihče od njih, niti tedaj, ko je Partija odšla z oblasti; tedaj se je KC repolitizirala, namesto da bi se zdaj vsak njen ud sproščeno predal avtorefleksiji. Opazil sem, presenečen, da so zlahka sprejeli novo normo, in to takšno, ki je v radikalnem nasprotju z avtorefleksijo: normo agresivne kolektivne identitete, ki izhaja iz idealne kolektivne identitete, iz Naše svete stvari (desne).

Njihov krščanski eksistencializem je bil torej psevdopersonalizem. Nekateri so konvencionalni ljudje, ki so iskali v Mraku Očeta, Varnost, Zaščito, Učitelja, ne pa Mrakove vzgoje k svobodni avtonomni osebi. Je pa vprašanje, ali jih je Mrak vzgajal k taki osebi; morda ne. Morda je želel imeti učence, grupo, sužabnike, otroke, da bi jim lahko predaval, da bi v njih homoerotično užival. Mrak je zavestno (raz)ločeval med tistimi, ki jih je imel za močne figure, s tem za svobodne avtonomne posamezne osebe, mislim na Savinška, sebe, Božiča, Cigliča in še koga, in odvisniki. Kot izjemno ozaveščenemu, a tudi manipulirajočemu bi mu to delitev pripisal.

Ne zamerim mu je, čeprav sva se zaradi nje razšla konec 50-ih let; že tedaj je namreč utemeljeval svoj vstop (vrnitev) v KC s tem, da so ljudje nemočni, da potrebujejo varnost, Cerkev pa da jim jo daje na najmanj neustrezen način. Eksistencializem ipd. je pridržal za močne; godilo mi je, da tudi zame. Dejansko je bil Mrak do konca ničejanec, kakršen se kaže v **Obločnici**. Le da je kombiniral Nietzscheja - nadčloveka - s krščansko-KC. (Kot je analogno spajal Kidrič nadčloveka s Partijo.) Tu sta se razločevala z Bartolom. Bartol ni pristajal na Hlev, na nadrejeni mu kolektiv. Partijo je dopuščal, glej **Empedoklesa**, ker je bila de facto - v zgodovini in družbi - premočna. Mrak pa je KC in slovenski narod-ljudstvo sprejel zavestno kot vrednoti. Pogojno se jima je podredil, v določenih točkah, da ne bi ostal povsem sam, da ne bi šel po Grumovi ali Voduškovi poti. KC mu je s svojim odrešenjskim krščanstvom potencialno omogočila drugačno ustvarjanje, kot Partija-slovenski narod-ljudstvo Vodušku in Bartolu.

Moja pot je bila druga(čna) od vseh opisanih. Na takšno KC kot Mrak - na Varuha za nemočne - nisem nikoli pristal. Le na tisto, ki omogoča, da vsakdo postaja božja svobodna avtonomna posamezna oseba (BSAPO). Zmotil sem se, stavil sem na napačnega konja. Na šepasto kljuse, ne na vranca.

S Senčarjem sem se srečal 1993 v Buenos Airesu, skupaj smo stanovali pri prijaznih Magistrovih, pri družini, ki se mi je takrat zdela idealno krščansko solidarna, močna, zgledna. Bil sem ranjen od razpadajočih družin v Sloveniji, ki je bila pod vplivom liberalizacije Partije, družbene avtodestrukcije; takšna je Slovenija še danes. Vendar pa sem danes enako kritičen do kolektivov-družine, kajti ne omogoča(jo) prehoda od udov kolektiva k svobodni avtonomni posamezni osebi. 1993 sem še predpostavljal, da bi bilo to mogoče; oz. z Alenko sva bila sicer že skeptična, ker sva gledala samozaprto družin slovenske politične emigracije, vendar sva se trudila najti prehod-izhod v tem, da se posamezniki razvijajo v svobodne avtonomne posamezne osebe v okviru (vrednostnem interpretacijskem sistemu) Boga kot drugega. Morda je bilo za naju leto 1993 zadnje, ko sva še verjela, se silila verjeti, da KC zmore ta prestop omogočiti. 1994, ob destituciji Janše kot vojaškega ministra oz. ob reakciji tako rekoč celotne slovenske katoliške skupnosti, ki je naravnost zdvijala v repolitizacijo, v reklerofašizacijo, tudi blazi frančiškani, sem odkril, da v današnji slovenski KCi dejansko ni potenciala, ki sem ji ga pripisoval več kot desetletje. Da je, enako kot Senčar, v 80-ih letih le – ne da bi se tega zavedala – igrala pluralizem, odprto Cerkev, negativno teologijo, sprejemanje drugega.

Da igra, se ni zavedala zato, ker v njenem vrednostnem interpretacijskem sistemu sploh ni pojma-predstave o igri oz. ji je igra kvečjemu zgolj negativna. Kar trdi, (si) verjame, da je. Če trdi, da je v pluralnem personalizmu, je prepričana, da je pluralizem edina resnica. S tem razkriva, da se v temelju ne zaveda, kaj je pluralizem; da (še) ni prišla do dvojnika, do liberalne družbe. Da ji je pluralizem le strategija – aggiornamento –, potrebna, da bi uspela, njen uspeh pa pomeni, da bi zavladala total(itar)no na planetu kot gospodar. Njeni obrazi so minljive podobe – maske v pomenu person –, ki jih snema in natika, so k času obrnjena, tosvetna Cerkev, zunanji izraz tiste, ki odloča: božje-bógove. Ta pa je absolutna. Izjave Koncila o grešnosti KCe so le epidermične; gre za grešnost v taktiki, v zunanjem tosvetno politično povrhnem. Kot božja se KC ne moti. Zato ni potrebno spremeniti (reinterpretirati in rekonstruirati) nobenega bistvenega temelja – cerkvene dogme itn., le forme, ali naj gleda mašnik pri maši k vernikom ali k oltarju itn., same drugorazrednosti taktičnega značaja, v službi večje prepričljivosti-uspešnosti.

Danes se zavedam, da mora slehernik skoz fazo avodestrukcije vsakega kolektiva, torej skoz dvojčka in skoz dvojnike, če hoče priti do drugosti.

Te poti skozi dvojčka-dvojnike slovenska KC ni storila. V 80-ih letih sem bil mislil, da je ponotranjila tragiko dvojčkov-bratomora-državljske vojne – svete vojne med domobranci in partizani –, da je izšla iz nje očiščena slepe vere v absolutni Prav Naše svete stvari (desne); tako sem še 1990 razlagal Debeljakovo **Črno mašo**. 1994 – takrat dokončno – pa sem ugotovil, da je slovenska KC povsem nepripravljena za sprejetje liberalne Cerkve, kakršna obstaja v Zahodni Evropi po Koncilu; da ne le da ni v sebi premagala drže ekskluzivnih dvojčkov medvojnega domobranstva, ampak tudi da vase ni sprejela RLH momentov prvotnega kulturnega n(a)ravnega meščanstva. 1994 je obnovila predkoncilsko KC, kot da se vmes ni nič zgodilo; vrnila je vse elemente, kot jih odkrivam v Krekovi dramatik, socialno moralo **Treh sester** in **Cigana-čarovnika**, slovenski klerikalni nacizem **Turškega križa**, fevdalno katoliško cerkveno **Sveto Lucijo**, tako **Žida** kot (Kociprov) **Zasad**. Da zares ne (raz)loči med komunizmom-stalinizmom in RLH; da vidi v današnjem slovenskem liberalizmu isto, kar je videl v njem Krek v svojih začetnih umetniško-ideoloških proizvodih, v verzificiranih igrach **Sveta Ciril in Metod stopita na slovansko zemljo** in **Slava Leonu XIII**. Da gre v slovenski KCi za regres k ekskluzivnima dvojčkoma, s tem za samoutemeljevanje v idealni kolektivni identiteti.

Nekaj let Senčarja nisem srečaval, tj. njegovih tekstov nisem bral. Ko sem zvedel, da je tudi on med razumniki današnje slovenske desnice radikalnega reklerikalnega kova, v skupini s Senegačnikom, Ogrinom ipd., v sporu z linijo Gorazda Kocijančiča v mesečniku Tretji dan, sem se najprej začudil, kot ob vseh sorodnih primerih, nato pa resignirano ugotovil, da gre pri njem za isti pojav kot pri JOGSŠKih; da je človek, ki ga je iz koncilskega dopuščanja-modrosti zaneslo v histeričen antikomunizem tipa sveta vojna-ekskluzivna dvojčka. Tako pač je. Kocijančičevo delo je očitno resnejše, vstop v KC skozi izkustva vzhodne pravoslavne teologije oz. smeri vzhodnih cerkvenih očetov ustrežnejši, čeprav tudi ta pristop ne sprejema drže dvojnika, je ne ponotranja. Koliko so bivši komunisti danes pristni socialdemokrati? Morda bom tudi pri teh doživel analogno razočaranje; danes se trudim, da bi verjel v njihovo socialdemokratičnost. So ravno toliko in na isti način socialdemokrati, kot so bili udje KCe v 80-ih letih pristaši krščanskega personalizma?

S Sinodo imam celo nekaj opraviti. Milan Knep, ki sodi v drugo kategorijo ljudi, ne k JOGSŠKi, me je povabil, naj sodelujem v pripravah na Sinodo; o

tem na drugih mestih. Nekaj sem napisal, Senčarjev članek je med ostalim tudi polemika s stališčem, ki mi ga on in njegovi pripisujejo. Najbrž niso brali knjig **RSD** iz zadnjih dveh let, sodijo me po delitvi KC na notranjo in zunanjo; delitev že lep čas opuščam, ni bila dovolj precizna, zavajala je. Morda velja za Kocijančiča; jaz sem šel zadnje čase v kritiki-razumevanju KCe mnogo dlje. Kar naj bi bila notranja Cerkev, je dejansko le privatna Cerkev; s tem bližja liberalni reinterpretaciji in rekonstrukciji Cerkve, ki je prehod od dvojčka v dvojnike, a tudi nezadostna. Tu me je najbrž narobe razumel tudi Peter Kovačič, ki je privatno kristjan, obenem strasten kritik današnje slovenske Cerkve, a s stališča leve revolucije, obnavlja Kocbekovo pot. Kot faza je koristna, a že davno in struktur(al)no (s koncem vojne) zaostala. Peter obnavlja zastarelega, danes nepomembnega Kocbeka, analogno kot napačnega ali enostranskega Mraka. Tudi v tem je vzrok, da je Peter obtičal v samozavrtosti. Njegovo držo bom podrobno analiziral v knjigi **RSD** - v podnizu **Morala=Amorala** -, kjer bom komentiral tudi Mesičkov new ageovski nazore, bahajske itn. Peter zasluži posebno in pozorno obravnavo, bila sva prijatelja.

Sinoči sem slišal, da je Rode razglasil Brezje za slovensko "narodno svetišče". Ta razglasitev je v skladu z mojimi analizami današnje slovenske Cerkve, Brezij, brezjanske MB-e, svetišča, naroda kot prvine v slovenskem gentilizmu in v slovenskem nacizmu; o tem sem že veliko pisal. Naj le dodam, da je ta razglasitev konsekvantna glede na repolitizacijo in refevdalizacijo današnje slovenske Cerkve. Kot sem razbral iz utemeljitve proglasa, gre Cerkvi za to, da se še bolj - kolikor se le da - vmešava v slovensko državodružbo. Rode je govoril, da je Brezje zdaj osrednje slovensko narodno svetišče, analogno, kot je osrednji v slovenski nacionalni državi parlament. Razlika med obema je v tem, da je parlament laična ustanova (le sekularna, dokler v njem ne prevlada katoliška desnica), Brezje pa so svetišče, s tem svete. Parlament je spremenljiv, minljiv, odvisen od pluralističnih vsebin liberalne družbe, kar je s stališča današnje Cerkve negativno; saj lahko antiklerikalne stranke, če so v večini kot danes, preprečujejo pot katoliškega boga na oblast. V primeru, če bi se takšno stanje nadaljevalo še po novih volitvah, je ne le dopuščena, ampak zapovedana desna revolucija, odhod slovenskega naroda-ljudstva na ulice, kot v primeru italijanskega fašizma in nemškega nacizma, kot nekakšna slovenska različica pohoda na Rim, vodil ga bo seveda slovenski Musso Janša. JOGSSŠKi ta načrt pripravljajo,

ideološko – magično katoliško dogmatsko – utemeljujejo. Tudi Senčar. Desna revolucija izhaja iz predpostavk, ki jih bom odkrival v Senčarjevem članku; te omogočajo razglasitev Brezij za slovensko narodno svetišče. DaSKC dobiva vse bolj slovenski narodni in državni značaj. Stres se ne zaveda, da je ravno ta praksa skrajni laicizem in ne le laičnost, kakršno po mojem goji današnja slovenska liberalna družba. Laicizem pomeni zamolčevanje – neupoštevanje, odstranjevanje – Boga (ubitega-uničevanega Boga-Drugega), nadomestitev Boga z bogom radikalnega tosvetnega-oblastniško družbenega tipa. To – tak – je bog današnje slovenske KCe.

Če bi Cerkev pripravljala sinodo v duhu odrešenjskega krščanstva, bi se najprej ukvarjala z Bogom. A se ne. Vse jasneje mi je, zakaj je v 70-ih in 80-ih letih sprejela teme, kot je bilo Pirjevčevo **Vprašanje o Bogu**, naslov Pirjevčeve razprave o Dostojevskem oz. o **Bratih Karamazovih**, njegovo filozofijo-teologijo; in moje **Iskanje Boga**, naslov moje knjige, v kateri so objavljeni moji teksti – predvsem predavanja – iz 80-ih let, 1988. Ti dve temi ne le da je ne zanimata več; zanjo sta najbrž celo napačni. Boga so iskali – ali še iščejo – razumniki, ki se nahajajo zunaj KCe; ti razpravljajo o Bogu kot o vprašanju. Za tistega, ki vstopi v Cerkev, pa bog ni več vprašanje; boga ne išče več, ker ga je našel. KC ima jasnega, trdnega, razvidnega, popolnega, vsemogočnega, našega boga; problem je le, kako na njem, ki je samoumevna verska in intelektualna postavka, sezidati družbo, ki bi bila v skladu s Cerkvijo. To je naloga današnje slovenske KCe, zato Sinode, ne pa poglobljanje – s tem celo problematiziranje – človekovega odnosa do Boga, s tem samega Boga. Tipično: celo pred stoletjem, na prelomu stoletij, v času takratne reklerikalizacije, Mahničič in Kreka, je bilo v KCi več govora o Bogu.

Je pa res, da je bil takratni slovenski liberalizem kljub šibkosti teološko ustrežnejši – manj neustrezen – od današnjega. V današnjem liberalizmu je prevladal Žižkov lumpen liberalizem, hedonistični ludizem, ki se smuka med cinizmom in magičnim psevdoteizmom; Bog je v njem tako rekoč neznana, zamolčevana, skoraj prepovedana – smešna – tema; na prelomu stoletij ni bil, glej Govekarjevo **Grčo**, da ne govorim o **Hlapcih**. Ker Bog ni vprašanje za liberalce, se danes tudi Cerkvi ni potrebno vračati k njemu, ga zagovarjati takšnega, kot ga hoče ona. Bog je pri vseh zunaj debate. Dejansko, tako sodim, ne Bog ne bog za današnjo slovensko KC ne obstaja. Oziroma: bog zanjo obstaja kot Cerkev, kot slovenski narod-ljudstvo, kot vera naših dedov,

kot Stvarnik Naše svete stvari. To niti ni več magični poganski bog, tega obnavljajo new age smeri; je le še samoumevna predpostavka, s katero se ni treba več ukvarjati. Zadošča, da je KC, ki od nekdanj štiti človekove pravice itn., izraz vsega pozitivnega.

Zdaj bolje razumem, zakaj mi udje slovenske katoliške skupnosti v 80-ih letih niso hoteli slediti, ko sem bil kritičen ne le do kozmocentrizma, antropocentrizma in poganskega teocentrizma, ampak tudi do eklesiocentrizma. Večkrat so mi kleriki dejali, da je opozarjanje na to odveč, saj je Cerkev božja, Kristusova. Kristocentrizem, na katerega sem pristajal, je torej tudi eklesiocentrizem, saj da se je KC po Koncilu notranje reinterpreterirala in rekonstruirala. Nisem se zavedal, da Kristus takratnih klerikov ni bil isto kot zame Bogočlovek Jezus. Danes oba lika razločujem; Kristusa današnje KCe imenujem fevdalni Krist. O tem na drugih mestih. Svojega Bogočloveka Jezusa sem razvil v ubitega-uničevanega Boga-Drugega.

Senčar začne kolumno tako, da zadene v črno; pove, kaj hoče, kaj mu je bistveno. Sinoda naj ne razmišlja o Bogu, o rekonstrukciji, reinterpreteraciji, kritiki same Cerkve, naj se ne usmerja v avtorefleksijo-avtokritiko, kar vse je cilj za drugenjsko teologijo v **RSD**; Sinoda naj si "zastavi temeljna vprašanja o tem, kako razumevamo tisto, kar naj bi bilo osnovno gibalo kristjanovega življenja". Točneje: po jasnem odgovoru na to vprašanje, ki ga mora dati Sinoda in ki ga seveda že poznamo (zato je govor o vprašanih le retoričen), je bistveno, da se začne konkretno izvajanje platforme Sinode, materializacija odgovorov, ki so samoumevne resnice. Osnovno gibalo kristjanovega življenja ni Bog, ampak udejanjanje katoliško cerkvenega vrednostno interpretacijskega sistema v tem svetu.

Včasih je KC uporabljala drugačno ime za isto: teokracija (eklesiokracija). Danes, ko niti bog, kaj šele Bog ni več važen, beseda teokracija ne ustreza več. V fevdalni Cerkvi je močno navzoč bog, tudi Bog. V današnji (slovenski) Cerkvi so vse bolj navzoče-odločilne človekove pravice. Človekove pravice niso le aggiornamento, taktika Cerkve v liberalni družbi. DaSKC je prevzela človekove pravice od RLH, a jih tako reinterpreterira in rekonstruira, kot ji je omogočilo samo RLH, ki seže le do dvojnika, torej ne do drugosti, zato ostaja v identiteti. Pluralizem liberalne družbe je prekratek oz. je le pluralizem, tj. razmnožitev istega (identitete); je le razpršena identiteta. Ni drugost. Razpršena identiteta – predvsem kot razpršena kolektivna identiteta – pa lahko kadar koli regredira v monolitno identiteto, se komprimira; recimo

kadar gre za ogroženost naroda, parlamentarnega sistema, kapitalizma, buržoazije itn. Liberalna družba-dvojniki velja – s stališča odrešenjskega krščanstva oz. drugenjske teologije – le tedaj in toliko, kolikor je v dvojniki navzoča tudi drugost, tj. Bog.

Če ostanemo le pri besedi Bog, bravcu, ki ne pozna vsebine te besede v drugenjski teologiji, ni dovolj jasno, za kakšne, za kako velike in bistvene razlike gre. Bravca prosim, naj si ogleda prvo pismo Andreju Rotu v tej razpravi o **Obračunu**; v njem govorim o Bogu kot o ubitem-uničevanem Bogu-Drugem. Bravec bo takoj razumel razliko, če se bo zavedel, da je bog današnje slovenske KCe polni, vsebinski, dogmatski, v tem svetu na direkten način razodevajoči se Vladar-Stvarnik, nekdo, ki mora do kraja (total/itar/no) zavladata v tem svetu, da bi bilo doseženo pozitivno – idealno – stanje, torej bog kot absolutna idealna identiteta, medtem ko je Bog v drugenjski teologiji povsem drug. Ob imenu Bog uporabljam še tri nazive, da bi se pokazala razlika z identitetnim bogom.

Moj Bog je ubiti-uničevani drugi (**UUDr**). Prvi **U** pomeni Ubiti. Kako naj Ubiti Bog zavlada v tem svetu? Če je ubit, je mrtev; ni navzoč na način Življenja, kot ga hoče in vidi KC; niti od daleč ni zmagoviti Pomladni kralj. Je zamolčevani, potolčeni, odstranjeni, prezrti, zaničevani: ker je poražen. Zato tak ne more biti temelj Naše svete stvari, naroda-ljudstva. Ubit je lahko le nekaj časa, od petka opoldne do nedeljskega velikonočnega Jutra, ko se začne njegova triumfalna vrnitev, ki se bo dokončala v Poslednji sodbi; ko bo prišel kot absolutni gospodar soditi žive in mrtve; ko bo končal s tem svetom; ko bo le še, kar bo hotel On. A že zdaj je to, kar hoče On, čeprav šele v naši veri; naloga katoličanov je, da pripravljajo njegov Končni prihod, da uveljavljajo Njegovo Telo, ki je KC in ki mora čim prej zavladata na tem svetu. Tako rekoč edina, vsekakor najpomembnejša naloga katoliškega vernika je v tem, da se bori za čim močnejše uveljavljanje svetega Kristovega telesa v tem svetu, tj. v zgodovini-družbi, tudi v slovenski nacionalni državi. To mu zapoveduje od mrtvih Vstali in ne (več) Ubiti (fevdalni) Krist. Ubiti Krist je sveta žrtev, s katero bog zavezuje ljudi, da morajo Vseljubečemu pokorno služiti. (Glej Kuretovo dramo **Igra o kraljestvu božjem**, 1939.) Vseljubečnost boga ni ljubezen do drugega, ki je zastonjska, kot je poudarjala slovenska KC v 80-ih letih, ampak zavezuje. Če človek ne odgovarja sveti žrtvi – zanj Žrtvujočemu se – s tem, da se Mu podreja, je kriv, je zel. Krist se ni žrtvoval v zastonjski ljubezni, ta je ljubezen do drugega, ampak v ljubezni

do svojih otrok-podanikov, do udov svoje Cerkve. Ti mu - njegovi Cerkvi - morajo služiti enako, kot morajo služiti svetemu narodnemu Telesu. Oba, fevdalni Krist in narodno telo, sta identiteti.

Drugi U pomeni Uničevani. Če je Bog ubit (idealna identiteta), ne zadošča; spomladi vstane iz smrti, postane Zmagovalec; potrjeno je večno spovračanje oz. celo Njegova absolutna moč, saj je Ubit - v smrti - le začasno in malo časa, le toliko, da človeka zaveže s svojo ljubeznijo do Naše svete stvari, s sveto žrtvijo. DaSKC ni prišla dlje kot do te stopnje, a še te se ne zaveda, do nje ni v avtorefleksivnem razmerju. To je stopnja ekskluzivnih dvojčkov, kajti struktur(al)no analogno fevdalnemu Kristu so sveta žrtev v komunistični levi revoluciji narodni heroji, padli revolucionarji ipd. Pa sveta žrtev v mohamedanstvu itn. Ko se te svete žrtve srečajo, se med sabo pomerijo, spopadejo, celo šiiti in suniti, protestanti in katoličani, med 1914-1918 avstrijski katoliški Slovenci, katoliški Italijani in pravoslavni Srbi; tipični ekskluzivni dvojčki. Ekumenizem ne pomaga oz. je prehod v dvojnika-liberalno družbo, v dopustitev več bogov. To je pristanek KCe na nenačelno liberalno družbo, v kateri bog nima več močne vsebine-pomena; kar se dogaja tudi v današnji slovenski Cerkvi, ki je - s te strani - laicistična, lumpen liberalno relativistična, zgolj oblastniška družba. V liberalni družbi koeksistirajo mnogi bogovi, vsak je vladar v svojem območju, kolikor ga je prej - v fazi dvojčkov - zavzel; zato se DaSKC sklicuje na svojo pravico do vladanja v Sloveniji, ker da je tu edina ali najbolj avtohtona Cerkev (edini petelin s pravico osemenjevanja vseh kur). Ne toliko, ker ima boljšega boga, tako je trdila na prelomu stoletij, ampak ker je to njen fevd, njena zaslužena nagrada. Slovence da je vzgajala v moralo, v kulturo, jih civilizirala; zdaj terjaja za svoje pretekle zasluge plačilo. Bog ni važen. Važno je, da vlada v določeni družbeni grupi - v narodu, v nacionalni državi - ena Cerkev; da je ves narod-ljudstvo pod enim vodstvom-ideologijo. Cerkve sicer na planetu tekmujejo med sabo, se izrivajo, v Sloveniji so na pohodu new age grupe, še bolj na Zahodu; a to naj bi bilo - s stališča Zahoda - mirno tekmovanje, strukturirano glede na pravila Trga, medtem ko DaSKC tu še ni v liberalni družbi; ne dopušča trga Cerkev-ver oz. le pro forma. V tem je njena rearhaizacija, refevdalizacija: reslomškizacija.

Iz opisanega je jasno, da je tako ustrojena Cerkev predvsem Cerkev moči-oblasti, utemeljuje svojo upravičenost na svoji skrbi za moralo in kulturo naroda. Odtod sklicevanje na Pokončnost, Poštenost, enako pri današnji

slovenski desnici kot pri hrvaških pravaših. Gre za različice znotraj ultradesnice.

Se pa v liberalni družbi dogaja nekaj, na kar KC – tudi v planetarnem okviru – noče in ne more pristati; s tem dokazuje, da je še zmerom fevdalna. Dogaja se, kar opisujem: da Cerkve v liberalni družbi izgubljajo ne le Boga, ampak tudi boga-bogove. Funkcionalizirajo se v kulturno-moralne, karitativne itn. ustanove, ki pa še zmerom terjajo oblast, ker da oblast RLH ne zmore zagotoviti tega, kar je obetala: človekove pravice. Zdaj prevzema KC njegov humanizem; ker gre za perverzno sinkretično zmes, ga imenujem klerofašistični humanizem; morda celo psevdo fašistični humanizem. Dokler je bog le Ubiti, vstaja od smrti; glej Jeločnikovo dramo slovenske povojne emigracije **Vstajenje kralja Matjaža**, Matjaž je kot slovenski narodni-ljudski-slovenski nacionalni državni kralj zamenjava za klasičnega katoliškega boga. Zdaj je važen Kralj, Vladar v tem svetu-slovenskem narodu-ljudstvu-slovenski nacionalni državi, ne pa bog. Jeločnik je točno napovedal položaj današnje slovenske desnice od trenutka naprej, ko bo Slovenija postala nacionalna država.

Ta proces karakterizira drugi U. Zdaj postaja bog tudi U-nič-evani, tj. tak, da prehaja v nič: u-nič-eni. Med besedama-oznakama uničevani in uničeni ni bistvene razlike. Če-ko preide v nič, je uničen; ker pa se to dogaja v zgodovinskem procesu laicizacije-sekularizacije-profanizacije, gre za trajnost uničevanja. Zdaj ostaja celo bog – kaj šele Bog – v niču, dejansko zamolčevan, likvidiran, neznan, netematiziran, neviden, imenovan le z retoriko, ki je bolj folklora pri maši kot pa vsebina dejanske vere.

Faza dvojniov-liberalne družbe je faza, ko je celo bog uničen, v niču, faza nihilizma. Udje slovenske katoliške skupnosti se tega ne zavedajo, zanje to sploh ni problem, važno jim je le, da (za)vlada KC, medtem ko se laični pristaši današnje slovenske desnice, recimo udje Nove revije, tega zavedajo in bi radi vrnili boga, boga kot Ime za moč-oblast slovenskega naroda-ljudstva, slovenske nacionalne države. V tej točki se oboji srečajo in povežejo; oboji krivijo za stanje, v katerem je nastala praznina nič, petdesetletno vladavino komunistične Partije. Vendar je med kriloma današnje slovenske desnice razlika. Za ude Nove revije-razumnike je nihilizem opredeljujoč. S KC hočejo sodelovati, a kot s silo, s katero bodo premagali-odstranili Partijo, nimajo pa posluha za ideološko magično vsebino Cerkve. Tudi se ne strinjajo, da naj bi zavladata teokracija,

tj. eklesiocentrizem. Spomenka in Tine Hribar sta se tega najprej zavedela. Spomenkin klic: Ustavite desnico! pomeni: Ustavite današnjo slovensko Cerkev v njeni ambiciji, ko hoče retotalitaristično zavzeti vse oblastniške položaje in človeku ne dopustiti več privatnih svetih opcij ali pa jih dopustiti le navidez. Spor je in bo med dvema pretendentoma na prestol, na oblast. Tudi med dvema vsebinskima ideologijama: med KC in new age; kozmocentrizem Hribarja, Urbančiča, Hribarjeve je tekmeč eklesiocentrizmu, je psevdoničejanski magični sakralizem nacističnega tipa. Ne eno ne drugo krilo današnje slovenske desnice pa ne misli-reagira dovolj radikalno, obe vračata boga.

Radikalno razmišlja Dovjak, ko konstruira - pristaja na - gol nihilizem: na radikalno totalno praznino-izpraznjenost smisla. Ne vdaja se sentimentalnemu humanizmu, kot Zajc (in Grafenauer), glej **Mlado Bređo**, niti ne išče izhoda v hedonizmu, glej **Medejo**. Glede na nič je miren, hladen, objektivno ugotavljajoč, celo v nekakšni vedrini, ki je onkraj dobrega in zlega. Dovjak mnogo ustrežnejše - manj arhaično - razume Nietzscheja od Urbančiča, Urbančič ponavlja filozofovo sestro in svaka, oba nemška protonacista Försterja. Dovjak premaguje nihilizem na način aristokratskega stila, tj. z odpravo vseh eksplicitnih čustev, samosmileče se samozaverovanosti. Če kdo, je Dovjak tuj duhu Štirih pesnikov, posebno Pavčku, ki vleče samoopoj do danes skoz pol stoletja, le da ga opremlja s patetično idealno kolektivno identiteto gentilističnega slovenstva, glej **Dediščino** in druge pesmi o Veri-Zemlji-Krvi-Rodu-Moči naših dedov.

Šele v današnji SD, med Dovjakom in Muckom, med **Obračunom** in **Portim om**, je dosežena ustrezna stopnja-razumevanje tega drugega U, Uniče(va)nosti bogov in celo Boga. To je izjemno pomemben dosežek slovenske literature. Kaže, da Slovenci nismo več povsem nedozorela nacija, ki potrebuje magistična drastila - gentilizem, fašizem, komunizem, fevdalno KC itn. -, ampak moremo že ravnati, vsaj v najbolj eksponiranih točkah, kot so ravnali Francozi sredi 17-ega stoletja in dali s tem, tudi prek Pascala, osnovo za prehod k Bogu Drugemu. Pot gre od Descartesa in Pascala, katerih stališče sem omenjal, h Kierkegaardu in nato h krščanskemu eksistencializmu, k Jaspersu, do drugenjske teologije. Senčar ni dejansko nič razumel, ko je v 80-ih letih pel o Kierkegaardu; ni razumel bistva. Manjkala mu je nihilistična izkušnja. Ponavljal je le norme-vrednote, ki mu jih je posredovala takratna KC, kolektiv.

Drugenjska znanost odkriva – reinterpreterira in rekonstruira, konvertira –, da se v stanju ničā Uničeni Bog nahaja v drugosti. Nič gleda drugenjska znanost s strani drugosti. Niča nima, kot Hribar, Urbančič, Hribarjeva na eleatski sledi, tudi Pirjevec, za drugobit, za eno naravo biti, za takšno praznino, ki je dejansko polna: identiteta. Že kdaj sem zapisal, da je ljubezen do drugega obenem ljubezen do ničā. Bistvo je odreševanje ničā, torej odreševanje Boga iz ničā. V vrednostno interpretacijskem sistemu drugenjske teologije je nič onkraj biti, Bog kot drugi pa onkraj ničā. Je v ničū, če ga gledamo s strani biti-tega sveta-identitete; v tem je Bog U(ničen). Ker pa je obenem Bog tudi drugi-drugost in je s tem drugje, onkraj ničā, v transcendenci, se da sklepati, da kot drugi deluje kot SAPO, s tem uničenje reinterpreterira in rekonstruira, konvertira v samoizničenje (kenosis). To lahko stori vsak drugi, tudi vsak človek, ki deluje po svoji vesti-duši kot BSAPO-drugi-drugost.

Zadel sem v točko, kjer se spajata črka drugi U in znak **Dr**. Uničeni Bog ni dejansko zgolj uničen, ampak je kot drugi (**Dr**) prešel v drugost. Drugost pa je neodstranjiva; je kot SAPO; je tisti, ki zmerom struktur(al)no obstaja ob vsaki identiteti kot njena drugost. Kot drugost ni ujemljiv, niti imenljiv, izčrpiljiv, določljiv, obvladljiv. Zato ne sodi v identitetno bivanje, v oblastniško družbo. Naj se katera koli oblast, tudi katoliško cerkvena, še tako trudi, da bi ga zajela in s tem obvladala, to je sporočilo Dostojevskega legende o **Velikem inkvizitorju**, se ji struktur(al)no ne more posrečiti. To je edina šansa za Boga: da Bog ni hlapec neke tosvetne oblastniške sile. Ta sila lahko z njim zmerom manipulira, ga ubije in uniči, ne more pa ga likvidirati v njegovi drugosti; le v njegovi identiteti.

Ne pravim, da ubiti-uničevani Bog-Drugi ne more postati vodilo za človeka, kako naj živi v tem svetu. Pravim le, da se nobena oblastniška družba ne more utemeljiti na ubitem-uničevanem Bogu-Drugem, le na bogu kot idealni identiteti. Tu je temeljna razlika med platformo današnje slovenske KCe na eni in drugenjske teologije na drugi strani. Dovjakova drža – pomenska struktura **Obračuna** – je vmes, a bliže drugenjski teologiji, saj **Obračun** uprizarja na nemalo zgoščen način uničenost (vničenost) Boga, medtem ko pride DaSKC kvečjemu do začasno Ubitega boga, tudi Boga. Njegova začasna Ubitost je uprizorjena v dramah slovenske povojne emigracije, **Razval**, Vombergar, **Svetinja**, Papež, že v **Zasadu**, Kociper, Sardenko v **Petih modrih devicah**.

Če je Bog Uničeni, se pri priči – struktur(al)no – razkrije, da družba, ki temelji na takšnem bogu, temelji na ničū, s tem je samovoljna, struktur(al)

no manipulativna, varajoča, cinična. Za Dovjaka je to DaSKC. V tej sodbi ima Dovjak prav. Tudi zato tako natančno razlagam svoj nazor o Bogu. Ne le da bi se videlo, kje stojim kot analitik-interpret; ampak da bi pokazal na Dovjakovo zavestno – in upravičeno – kritiko današnje slovenske Cerkve, Rodeurja, današnje slovenske desnice. **Obračun** ni enostavni antiklerikalizem, kakršen je v Ingoličevih **Krapih**, glej zgled za Rodeurja v liku kanonika Sveče. **Krapi** pripravljajo dramatiko narodno-osvobodilne borbe (NOB), s tem ekskluzivna dvojčka. **Obračun** je onkraj faze dvojčka; je v radikalni točki faze dvojnikov. Ne v strpnostnem relativističnem pluralizmu **Sadežev**; Dovjak ve, da pomenska struktura **Sadežev** ni pripeljala nikamor. **Obračun** misli nič na radikalen način, tako, da (navzočnosti) nič nič ne olajšuje. Dovjak uči, kako mora človek živeti iz oči v oči z ničem na mirno-veder način trde resnice. Šele takšno razmerje do ničča omogoči začutenje Boga Drugega onkraj ničča v drugosti-transcendenci.

Naj nadaljujem z analizo Senčarjeve kolumne. Nekaj osnov za to analizo sem razvil; pokazal sem, kje sem jaz, kje je Dovjak, od kod torej presojam Senčarjevo stališče oz. stališče Sinode, ki ga Senčar korektno-točno zastopa.

Pred desetletjem in več sem pisal o Evripidovih **Bakhantkah**; v tekstu sem razvijal zamisel-predstavo o Telesu z mnogimi glavami, rokami in nogami, o Pošasti, ki je Organizem osvajalnega, mučilnega, pollaščevalnega tipa. Hotel sem označiti državo in družbo, že organsko telo plemenske skupnosti, nato diferencialno telo višje organiziranih oblik, vse do današnje, ideološke, kapitalske, znanstveno-tehnične. Ker sem izhajal iz takšne predstave o družbi, mi ni bilo težko sredi 80-ih let odkloniti zamisel Spomenke Hribar o slovenskem narodu-ljudstvu kot o nedeljivem svetem narodnem telesu. Pri tem narodnem telesu ostaja današnja slovenska desnica, tudi nadškof Rode v oddaji Obzorja duha, ki sem jo gledal na RTV včeraj; pa predsednik parlamenta Podobnik pred mesecem dni, enako kot na Hrvaškem pravaši in udje desnih krščanskih strank.

Razlika je "le" v tem, da je zame – še posebej organska – družba Pošast, zanje pozitivna Mati, Maternica, iz katere izhajajo naši dedje in ki jo zastopa DaSKC. Gledamo isti lik, a ga ocenjujemo povsem različno. Jaz vidim v takšni Materi – tudi v brezjanski Mariji – pogansko posesivno pollaščevalno bitje, ki ne dopusti otrokom, da bi odrasli; ki sesa otroke; ne le da jih ne doji s pravim mlekom, ampak jim pije kri; ki je zajedalka, že tako velika kot drevo, ki ga zajeda, stiska, suši, onemogoča; to je DaSKC. Oni gledajo

v istem liku blago Mater Zaščitnico, ki ji je posvečen ves slovenski narod-ljudstvo, posvečen v svojem bistvu, ne glede na voljo posameznikov.

Brezje so svetišče, kjer nedozoreli otroci – odvisniki, katerih droga je še hujša od ekstazisa in heroina – malikujejo to Pošast, boginjo, hujšo od Astarte, boga, ki ne terja občasno življenja-smrti nekaj desetnih devic, kot v inkovski religiji, ampak terja zase vse ljudi: vsi naj bi bili kot sveta žrtev, v tem posnemali fevdalnega Krista, umrlega na križu zanje. – Glej že omenjeno Petančičevo dramo **Naša apostola**, lik svete žrtve Boženo, eksplicitni zagovor svete žrtve kot hoteno mučeniške, kot želeče trpljenje, dejansko kot mazohistično uživajoče v Pasijonu.

Kot je On vstal tretji dan od smrti, je obljubljeno tudi njim. On je že vstal, medtem ko bodo oni vstali šele na koncu vseh dni, v Prenovi časov, v Poslednji sodbi, ko bodo odrešeni le Pošteni in nedolžni, čisti, le tisti, ki jih je KC odvezala grehov, odrešila, drugi pa bodo pogubljeni za večno v večnih mukah. Tako je sodila KC do Drugega Vatikanuma. (Glej Kuretovo **Igro o gospostvu sveta**, 1937.) S tem ko terja Rode, da nekritični Slovenci nadaljujemo našo, tj. cerkveno tradicijo, terja vrnitev k takšni Cerkvi. Ne čuti za potrebno, da kritično zavrne podobo sodbe, kazni, pekla. Razumljivo: če ni kazni, tudi ni pravega poraza sovražnikov Naše svete stvari, liberalnih komunistov, in KC nima več v rokah moči strašenja, prave oblasti. Ni več moralno-verske utemeljitve za desno revolucijo, ki naj bi se zgodila čez leto dni, če današnja slovenska desnica ne bo zmagala na volitvah konec 2000. Namen-cilj Sinode je ravno utemeljitev prevzema oblasti v Sloveniji, pa naj bo legalno ali nelegalno; v obeh primerih bo – s stališča KCe – legitimno.

Komentiram Rodetove izjave, ki jih je dajal v intervjuju za oddajo Obzorja duha. Kje je tu kak duh, ne vem; tudi o Bogu v tem intervjuju in v intervjujih z nadškofom ni sledu. O čemer govori, je zgolj politika. Sam tega ne prizna, vendar tega ni težko dokazati. Pojem politika reducira celo le na strankarstvo. Trdi, da zastopa moralo in kulturo; kultura je povrhu, bistvena mu je morala, etika, ki obsega tudi vero. Ne zaveda se, da samoumevno jemlje kot – osrednjo – vrednoto le socialno moralo. Niti z eno besedo ne omenja človeka kot posamezno osebo, kaj šele kot svobodno avtonomno posamezno osebo, kot osebno vest-dušo. Ves njegov pogled je obsežen le v kolektivnem človeku, ki je ud slovenskega naroda-ljudstva – celo slovenske nacionalne države – in KCe. Govori zgolj o Slovencih, ki morajo biti zvesti veri svojih dedov, tj. KCi, in svoji Krvi, tj. slovenstvu, danes oblikovanemu

že v lastni državi. Moralni človek je Slovenec, pokoren-zvest obema kolektivnima bitjema, ki sta zame predvsem Pošasti, zanj predvsem Materi, Domovini, čeprav tudi Očeta, tedaj ko sta vojaško delujoči. O individualni personalizaciji, na kateri je KC vsaj retorično zidala v 80-ih letih, v Rodetovih izjavah ni sledu. In ne v izjavah JOGSSŠKov.

Bral sem Lévi-Straussa, zato vem, kako hiperkompleksno diferencirani so odnosi v plemenski skupnosti. Vendar je obenem res, da so glede na fevdalno družbo, kaj šele na liberalno družbo drugače hiperkompleksno diferencirani; s stališča fevdalne in še bolj liberalne družbe je plemenska skupnost enotn(ostn)a. Tudi v plemenski skupnosti obstaja čut-pojem za drugega in s tem za drugost; niti ne trdim, da je drugost v plemenski skupnosti manjša kot v fevdalni družbi-liberalni družbi. Trdim le, da je drugačna. Plemenska skupnost še ni država; ko Slovenci v 19-em stoletju ustvarjajo svojo samozavest in vrednote, niti nočejo, da bi bila država v pomenu fevdalne družbe in recimo nemške (ali italijanske) nacionalne države, glej oba **Tugomerja**; tudi Kristan v **Ljubislavi** ni za državo; še Kosmačev scenarij **Pesem in pevc**i (omenjene drame in modele podrobno analiziram na drugih mestih v **RSD**) sledi slovenstvu kot arhaični vaški skupnosti, ne kot državi. Plemenska skupnost ni razdeljena v razrede niti v stanove oz. ti se morda le nakazujejo kot posamezne obrti, kovač, kolar, vrač, vojak. Plemenska skupnost ima enotnostno vodenje skupnosti, ki še ni družba v pomenu fevdalne družbe.

Pogojno se sicer že da v plemenski skupnosti govoriti o tem vodenju kot o politiki. Politika v pravem pomenu besede nastaja šele v polisu, ta pa je že država, že meščanska družba, mestjanska, že močno hierarhična in slojevita, od aristokracije do demosa, do metekov, sužnjevi, tujcev. Drugi se vse bolj seli v Tujca, s tem v sovražnika in v podrejenega, v človeka brez pravic, v napačnega človeka, v zlega človeka. V fevdalni družbi je drugače verujoči smrtni sovražnik našega boga, boga vere naših dedov; je muslimanski Turek, glej Iskračevega **Andreja Turjaškega** in **Turški križ**; protestant, glej **Turški križ** in **Lucijo**; Jud, glej Krekovo **Pravica se je skazala**, **Naša apostola** (lik Juda Arona), Debevčevega **Žida**. Krek je posebej strasten sovražnik tujcev, Judov, protestantov, je antisemit in antigerman, rasist, ideolog vere zgolj naših dedov, Naše svete stvari. K temu Kreku hoče Rode, da naj bi se vrnilo Slovenci. Ko govori o slovenskih tradicijah in veri naših dedov, govori retorično in abstraktno; ne pove, kaj je vsebina te vere-tradicije.

Politika je višja-visoka oblika diferenciacije družbe; omogoča razumevanje drugosti; diferenca-razlika je začetek čuta za drugost. Zato je ob plemenski skupnosti ustreznejše govoriti o gentilizaciji namesto o politizaciji. Razlika med obema pojmom je važna posebej danes, ko gre za refevdalizacijo in za refašizacijo. DaSKC se sama še ni odločila, kaj od obojega hoče; ali refevdalizacijo ali refašizacijo. Ni pa se odločila, ker se ne zaveda razlike med obojim. Ne misli in noče misliti na način avtorefleksije-avtokritike, ampak le s samoumevnimi ideološkimi in magičnimi konstrukti (obrazci) čustveno fascinantne sorte, kakor so gesla o Pokončnosti, morali, veri naših dedov, zvestobi slovenski tradiciji itn. Zdi se, da je Rode, jemljem ga kot predstavnika vodilnih v KCi (tudi JOGSSKi), bliže refašizaciji. KC je bila l. 1990 celo blizu liberalni družbi; tedaj se je navduševala nad politiko, nad strankarstvom. Bila je namreč prepričana, da bo prek SKD in SLS (morda celo prek SDZ) slovensko družbo obvladala; Peterle je bil predsednik vlade, Bučar predsednik parlamenta, Cerkev na pohodu, liberalci-socialdemokracija v opoziciji, v umiku.

Ko pa je preveč in prehitro razkrila svoje karte – težnjo po fevdalni vladavini –, je prestrašila tiste v SDZ, ki so imeli drugačne ambicije, od Spomenke in Tineta Hribarja do Rupla. Težnja po monopolu, ki jo je premalo skrivala, je vodila do preureditve političnih sil v Sloveniji. Od tedaj – od poletja 1992 – so na oblasti liberalci. Ker vse bolj stiskajo današnjo slovensko desnico-Cerkev v opozicijo, se je 1994 dogodil preokret, ob Janševi zamenjavi se je KC začela bati, da oblasti po poti volitev najbrž ne bo mogoče dobiti. Potrebna bo desna revolucija; l. 1945 ni uspela, mora pa zdaj. Janša se 1994 ni upal v jasen puč-desno revolucijo, v pohod na Rim, v poulično rabuko. Najbrž mu je danes žal za to – temeljno – napako; ta puč obljublja za naslednje leto, če današnja slovenska desnica ne bo zmagala na volitvah; drugega ji res ne preostane.

Okrog 1994 se je začela refašizacija, ki sem jo sam napovedoval že nekaj let prej, že 1992. Refašizacija pa pomeni, da stranke niso več važne, da so ali napačne ali celo le sredstvo-videz. Stranke so politične, boj različnih enakopravnih družbenih subjektov med sabo. Tega KC tudi 1992 ni več dopuščala. Stranke je razumela kot podrejene grupe-organizacije, ki zastopajo različne plasti, sloje, poklice, morda regije, a vse to so razlike na nebistveni ravni; 1992 se je odločila za refašizacijo. Na bistveni ravni zanjo ni oz. ne sme biti razlik, razen ene same, tipične za dvojčka: med Našo

sveto stvarjo in sovražnikom, med KC in komunisti-liberalci. 1992 je Cerkev še mislila, da ji bodo liberalci sledili, kot so ji 1941 in v slovenski povojni emigraciji. 1994 je dokončno spoznala, da ni tako; da so današnji liberalci temeljno drugačni od predvojnih; da so se pod Partijo, paradoks, najbolj razvili ravno RLH, ki poudarjajo svobodno avtonomno kolektivno osebo. V stranki LDS je liberalizem postal zelo močen, ves čas močnejši od strank današnje slovenske desnice. Zato Rode-Cerkev današnje Slovenije ne delita na stranke, torej politično, ampak le na dva ekskluzivna dvojčka, na naše in sovražnike, na Pomladni trojček in na sile kontinuitete (Hudiča). Cerkev očitno in jasno regredira v model ekskluzivnih dvojčkov, skoz tega pa v idealno identiteto, ki je alibi za agresivno kolektivno identiteto.

Refašizacija pomeni ne le puč, ampak desno revolucijo, katere cilj je sicer refevdalizacija, vendar te ni mogoče doseči drugače kot z refašizacijo. Politika v fevdalni družbi je s stališča današnje slovenske Cerkve le navidezna politika; dejansko je regentilistična, je sila, ki le na povrhni-sekundarni ravni upošteva razlike (stanove, značaje), v osnovi pa vlada Ena misel, Ena morala, Ena vera, Ena kultura, ena Cerkev. En pastir, en hlev – to je bistvo.

Zato lahko Rode – s svojega vidika pristno – trdi, da se ne ukvarja s politikom: ker ne pristaja na stranke kot na enakopravne, s tem ne na liberalno družbo. Pristaja le na pluralnost, kakršna je v fevdalni družbi, ta pa je s stališča liberalne družbe nerazvita, le pogojna pluralnost. Zato DaSKC ne govori o liberalni družbi kot pozitivnem tipu družbe, ampak o pravni in kvečjemu pluralni družbi. Pravna pomeni, da vlada v nji pravo, kakršno zastopa KC in kakršno ima za edino pravilno-pravično, saj temelji na bogu-fevdalnem Kristu; tako je bila pravna fevdalna družba. Cilj današnje slovenske Cerkve je bližji plemenski skupnosti kot liberalni družbi.

Regentilizem pomeni tisto enotnostno, vse ne le povezovalno, ampak vse enotujočo, s tem total(itar)no silo, ki ne dopušča ne liberalne družbe enakopravnih različnih subjektov, kaj šele božjih svobodnih avtonomnih posameznih oseb-eksistenc-vlog, na katerih temelji zamisel drugenjske družbe, alternativnega bivanja. To, da se nadškof ne sklicuje na politikom, do te je celo skeptičen, ampak da zagovarja pravico-dolžnost KCe, da zastopa moralo-etiko, kulturo, vero, človekove pravice, pomeni le, da se vrača v predpolitično dobo, da zagovarja predpolitično – predpolisno – socialno obliko, s tem celo plemensko skupnost. Analogno kot italijanski klerofašizem in nemški kleronacizem si današnja slovenska Cerkev prizadeva za regres

k plemenski skupnosti, propagiran že v **Tugomerih** oz. v katoliški različici **Tugomerjev**, v Abramovem **Valuku**, v Turnškovem **Samu**; Abram in Turnšek sta duhovnika, prvi Krekov učenec, drugi ud slovenske povojne emigracije. Na fevdalno družbo – na refevdalizacijo – gleda DaSKC s stališča-cilja refevdalizacije-plemenske skupnosti. Je za slovensko nacionalno državo, a za takšno, kjer pomeni država dejansko praenotnost naroda-ljudstva, kot jo je pomenila v italijanskem fašizmu, kot spoj med regresom k rimski imperialni državi in k italijanskemu gentilističnemu občestvu. Prav ta spoj je tipičen za fašizem; tudi za klerofašizem.

Rode se ne zaveda, da se s poudarjanjem morale, ki je predvsem socialna morala, vere dedov kot edine prave vere, skladne s slovensko tradicijo itn., razkrinkuje; da razkriva s tem svojo antirazsvetljensko, antimeščansko, antipolitično, antimoderno usmeritev. Da mu je cilj parlament, podoben Skupščini stanov, kakršno je poznal ancien regime v Franciji, pred revolucijo. Iz tega vidika še bolje razumemo nasprotovanje KCe Francoski revoluciji: ne le njenim ekscesom – pobijanju duhovnikov, posiljevanju redovnic itn., kar je analogno ekscesom stalinizma –, ampak njenemu bistvu: vzpostavitvi družbenega sistema, v katerem KC ne vlada več. DaSKC ne terja, da bi vladala v strankah, ampak da bi stranke samoumevno – le na različne, empirično singularne načine – zastopale njeno platformo. V primeru, ko bi bila njena vlada ogrožena, so stranke dolžne začeti z desno revolucijo, s sveto vojno, kot domobranci jeseni 1943 oz. že Vaške straže; kot državljanska vojna zoper protestante na prelomu 16-ega v 17. stoletje, pod Hrenom, kasneje Wallensteinom. Prvi je Rode, Janša drugi.

Razlika med liberalno družbo in psevdoplurarno (fevdalno) družbo je predvsem v tem, da temelji prva na RLHu, na osrednji vrednoti osebne svobode, s tem na svobodi mišljenja, glej **Grčo**, tudi Jermana v **Hlapcih**. Rode – v komentiranem intervjuju in drugod oz. vsa vladajoča hierarhija v današnji slovenski KCi – pa zamolčuje osebno svobodo. Ne nastopa zoper njo; tudi Partija ni, ko se je borila zoper oblast, to bi bilo od obeh neumno. A se dela, kot da to ni problem. Pa je ravno to problem oz. osrednja preizkušnja, kaj odloča: ali pripadnost kolektivu (slovenskemu narodu-ljudstvu, KCi, Tradiciji ipd.) ali bivanje iz osebne svobode. To je tema **Grče** in **Hlapcev**, ne pa **Tugomerjev** in Turnškovega **Sama** (za razliko od Remčevega **Sama**). V **Tugomerjih** in **Samih** gre za svobodo kolektiva, slovenskega naroda-ljudstva, kasneje tudi (slovenske) KCe, enako v Turnškovih **Zvezdah**, v likih svetega

Cirila in Metoda. Ne Rode ne Kidrič nimata nič zoper, če se kolektivna svoboda, ki je bistvena, sklada tudi z individualno osebno. A skladnost pomeni le, da vidi posameznik svojo svobodo le v svobodi kolektiva, v svobodni avtonomni kolektivni osebi. Liberalna družba je družba, v kateri je – naj bi bila – branjena ne le svoboda svobodne avtonomne kolektivne osebe, ampak svoboda posameznikov. Odtod gre pot k svobodnim avtonomnim posameznim osebam, ki naj bi tvorile višjo – drugo – obliko družbe. Ne več oblastniško družbo, ampak nekaj, kar sem pred leti imenoval odrešenijsko KC; danes ne več. Spoznavam, da je beseda Cerkev, kaj šele katoliška, mnogo preveč obremenjena z negativnimi pomeni, z nazori-prakso Rodetov. Nekaj let sem bil prepričan – sem upal –, da se bo mogoče KC odznotraj reinterpretirala in rekonstruirala na liniji Drugega Vatikanuma, seveda z radikalnim preoblikovanjem. Danes v to možnost nisem več prepričan. Bojim se, da tega potenciala v KCi ni.

Rodetov intervju, Senčarjeva kolumna, tako rekoč vse, kar prihaja od današnje slovenske KCe – tisti, ki se v nji s to linijo ne strinjajo, molčijo, so le privatniki –, izdeluje platformo Sinode, ki pomeni spoj refašizacije-refevdalizacije; odklanja liberalno družbo; vrača psevdopluralno družbo; smatra rezultate svobodnih volitev za nelegitimne, če niso v skladu s katoliško cerkveno slovensko tradicijo, torej s fevdalno KC, z njenim pojmovanjem socialne morale. Zato današnja slovenska Cerkev ideološko-versko ne le utemeljuje, ampak pripravlja desno revolucijo za primer, če na volitvah ne bo zmagala desnica, Pomladni trojček. Hoče vsaj tudjmanovsko Hrvaško, tj. Koroščevo Slovenijo, a brez nadoblasti pravoslavnih Srbov in kralja. Tokrat bo kralj ali Korošec ali Rupnik, le z novo pričesko.

Iz povedanega bo lažje razumljiva Senčarjeva misel. Po Senčarju je "za slovenskega kristjana še posebno pomembno vprašanje njegovega mesta v strukturah tega sveta". Kristjanova "odgovornost za svet" je predvsem njegovo prizadevanje, da določa potek-ustroj-strukturo sveta, tj. tega sveta. To je "javno delovanje". Na drugih mestih kritično analiziram javnost kot vrednoto liberalne družbe, kot nasprotje-dopolnilo privatnosti. Drugenjsko mišljenje misli onkraj para javnost-privatnost. Za alternativno mišljenje je javnost nezadostna, celo negativna; namreč javnost, tipična za liberalno družbo; kaj šele psevdojavnost, tipična za fevdalno družbo.

Za Senčarja je samoumevno, da je "kristjan poklican, da kot kristjan prispeva svoj delež v vsestranski normalizaciji življenja". Moja zamisel

KCe, kakor sem jo gojil v 80-ih letih, je bila povsem drugačna. Ravno ne ponovno normaliziranje življenja, se pravi: ravno ne odmik od mejnega položaja k običajnemu, povprečnemu, znanemu, k identitetnemu bivanju. Ampak dojeti-premisliti – izkoristiti – mejni položaj, v katerega je kristjane vrgla Partija, in se z voljo, z vero, z umom načrtno obračati k drugosti, z ljubeznijo do drugega k drugemu, ki ravno ni norma harmonične družbe, harmonične identitete. Ko sem razlagal ljubezen do drugega, Cerkev sploh ni razumela, kaj hočem od krščanstva, kaj-kdo je zame Bog.

Danes sodim, da sta bili 1990/91 zamujeni dve bistveni priložnosti: ena na strani Partije, druga na strani KCe. Tudi zato ostajam do teh dveh let – do dejstva uvedbe liberalne družbe in nacionalne države – nemalo kritičen. Partija ni bila zmožna udejanjiti-vzdržati tisto, kar je prinesla glede na predvojni strankarski kapitalistični sistem dobrega; nekaj je tega bilo. L. 1990 se je sesula, počepnila, izgubila vero vase. Od srede 90-ih let naprej se sicer spet postavlja na noge, a kot socialdemokracija in kot današnja slovenska levica, kar je oboje že znano; popravlja svoje najhujše napake, izgubila pa je tisto vizijo, ki bi bila pozitivna; v odločilnem zgodovinskem trenutku – 1990 – je odpovedala. Rešila se je s sodelovanjem v ustanovitvi slovenske nacionalne države, kar sicer je tradicija partizanske NOB, ne pa pozitivnih momentov marksizma in leve revolucije.

Enako neprimerno je reagirala KC. Namesto da bi zidala na Drugem Vatikanumu, na avtorefleksiji medvojnega in povojnega izkustva, je regredirala k fevdalni, celo h klerofašistični Cerkvi. Zdaj razumem, zakaj me že v 80-ih letih tako rekoč nihče od teologov ni razumel, kaj hočem z Bogom, z iskanjem prenovljenega lika-osebe Boga, Boga kot Drugega. Težil sem k ekstatičnemu eksistencialno-personalnemu dožemanju Boga-Drugega, ki se je razvijal v moji misli-čustvu vse bolj kot ubiti-uničevani Bog-Drugi. To seveda ni bog oblastniško družbene norme, takšne oblastniške družbe, v kateri je oblast bóгова, tj. cerkvena. Če bi Slovenija 1990-91 vzpostavila družbo-državo, ki bi povzela nekaj pozitivnih dognanj humanističnega marksizma, predvsem pa človeka usmerila od oblastniške družbe k božji svobodni avtonomni posamezni osebi, bi morda mogla biti zgledna za svet.

Politične sile, kakor so se razvile pri liberalcih in na desni, se niti v malem niso zavedale možnosti, ki so obstajale. Desnica je 1990 na vrat na nos regredirala k predvojni buržoaziji-kapitalizmu-KCi, liberalci k buržoaziji-kapitalizmu brez Cerkve, pod vodstvom svojih politično ekonomskih

(lumpen) elit. Liberalci so ob slovenskem narodu-ljudstvu-svobodni avtonomni kolektivni osebi zidali na posamezniku, Cerkev-današnja slovenska desnica na istem, le brez posameznikov. Tu je bil glavni vzrok, zakaj sem se najprej ločil od udov Nove revije, nato od slovenske katoliške skupnosti. Še danes se ne zavedajo, kaj so zagrešili, kako so ga polomili, kako katastrofalno so odpovedali.

Zato zame leti 1990-91 nista razlog za slavljenje, prej za grenek razmislek, za avtorefleksijo. Manj za avtokritiko, kajti mojih opozoril ni nihče poslušal. Nisem imel moči, da bi uveljavil svoje nazore. A moji nazori so ravno v tem drugi od "normalnih", znanih, ker jih ne sme - ne more - nihče uveljavljati na politično-gentilističen način, skoz tržno ali monopolno javnost; vsakdo mora prihajati do njih iz sebe, iz svoje notranje duševnosti, kot posameznik, ki postaja (božja) SAPO-eksistenca-vloga. Tega procesa, ki sem ga sam predvidel, pa Slovenci še danes niti od daleč niso zmožni začeti. Največ, kar zmorejo, je, da vidijo današnjo klavrno-nično situacijo.

To počne današnja SD - Dovjak, Dovjakova dramatika - na najmanj neustrezen način s svojo hladno distanco do slovenskega samoslepila. Muck se celo zaveda, da je potrebna vera v drugost. A ker je pošten in resnicoljuben, se tudi zaveda, da se da na drugost opozoriti, na ustrezen način pa je ne more uresničiti; trio iz Portimãa poisti vero v drugost z obupom, izgubljenostjo, samomorom, nastane paradoksalen položaj indifferencije, indiferenciacije. Indiferenciacija je tudi točka, do katere pride Dovjak. V **Obračunu** je vse odprto; to je pozitivno. A smer ni dana. Dovjak v **Obračunu** ni za to, da gre človek skoz mejni položaj - samomor - tipa **Portimãa**. Sem jaz - v **RSD** - zmožen pokazati kaj bolj konkretnega?

Senčar pravilno ugotavlja stanje-reakcije slovenske katoliške skupnosti po 1990-91, le da zadevo narobe razlaga. Ugotavlja: "Stanje struktur pokomunističnega sveta in njihov cinizem kot temeljni utrip sta" slovenskega kristjana navdala "z občutkom izgubljenosti in mlačnosti". Gotovo, če pa slovenska katoliška skupnost ni bila pripravljena na zgodovinske spremembe, če slovenski kristjan ni bil razvit v božjo svobodno avtonomno posamezno osebo, niti se še ni napotil k nji. Izgubljen, mlačen, dezorientiran je bil ne zaradi komunistov, ki so crknili, ampak zato, ker mu lastna Cerkev ni dala primerne usmeritve, napotkov, idej; ker ga je vzgajala ali k hlapčevstvu-čredi ali k vojaštvu-fašizmu, ki militaristično brani čredo in njene pastirje. Oboje je zastarelo in s stališča odrešenjskega krščanstva napačno. (Kasnejši

dodatek, ob pripravljanju teksta za tisk. Sinoči poslušam na televiziji, da je Rodeur že spet, kot mu je v navadi, nečastno špecal Slovenijo v tujini, tokrat na Hrvaškem. Zdaj je iznašel, da vlada v Sloveniji strah: ljudje si ne upajo politično desno ravnati. Verjamem, da je to za mnoge res. Rodeurjeva čreda je tako strahopetna, preračunljiva, hlapčevska, da bi se bila pripravljena angažirati za cilje Cerkve le v primeru, da je zagotovljena vladavina današnji slovenski desnici vsaj za sto let! A za to malovrednost slovenskih kristjanov ni kriva Partija, ampak Cerkev, ki je skozi tisoč let vzgajala Slovence za sluge. Če tudi danes s to vzgojo nadaljuje, kako naj ljudje ne bodo bojzljivi? Reslomškizacija je vračanje odvisništva.)

Sam sem terjal avtorefleksijo-avtokritiko znotraj KCe ravno zato, da bi pokazal novo - ustrezno - usmeritev: z avtorefleksijo-avtokritiko učiti slovenske kristjane, da morajo dozdašnjega duha-prakso zapustiti. Ker niso bili zmožni - niti niso hoteli - avtorefleksije-avtokritike, so morali ob nujnem doživljanju neuspeha svoje politično oblastniške družbene koncepcije (po) iskati krivca-vzrok za nastali položaj. Našli so ga v skladu s staro normo, z modelom (ekskluzivnih) dvojčkov: v sovražniku, v liberalizmu komunistov. Vse narobe. Današnja SD, ki bi ustrezala idejam današnje slovenske desnice, bi bila analogna **Zasadu, Krvavi Španiji**. Upal si jo je napisati le Kremžar iz slovenske povojne emigracije; današnja Cerkev v Sloveniji je kljub vsemu toliko prisebna, da ve, da je takšne umetnine pisati-objavljati idiotsko. Zato raje molči. S tem kaže svojo popolno kulturno nemoč. Danes ponujati Slomškove pesmice in dialoge o Blažetu in Nežici, glej **Blaže in Nežica v nedelskej šoli**, in Layerjevo sliko brezjanske MB-e je, milo rečeno, katastrofa; seveda za KC.

Se Rodetovci sploh zavedajo, v kakšnem položaju so, kaj počnejo? Menda ne. So v popolnem samoslepilu, kjer jih začasno rešuje le utilitaren instinkt, tj. obujanje preteklosti-tradicije, Sivec Aljaža, **Triglavski kralj**, Petra Pavla Glavarja, **In večno bodo cvetele lipe**, Adama Ravbarja, **Jutro ob kresu** (refeudalizacija, vračanje plemstva-klera); enako ravna Rebula, glej nov(ejš) o povest **Maranatha**.

Senčar ugotavlja "razveseljivo zavest" slovenskega kristjana o "njegovi odgovornosti za ta svet". Kaj pomeni ta ugotovitev-zavest? Senčar jo izrazi s kritiko, ki jo je Sinoda na prvem zasedanju namenila napačno ravnajočim slovenskim kristjanom: "Vizija Cerkve in kristjana, ki se ne bi vklapljala v strukturo tega sveta, se je zdela udeležencem povsem nesprejemljiva."

Baje so pri tem mislili na Kocijančičev in moj prispevek. Kocijančič naj se razlaga sam; mene kritiki niso razumeli. Ne umikam se v privatnost, v zasebno krščanstvo, v notranjo KC, ki naj bi bilo le opravljanje svetih ritualov, molitev, blago čustvovanje, odpuščanje, karitativnost ipd. Do vsega tega sem radikalno kritičen. Terjam udeležbo človeka v tem svetu, vendar povsem drugače kot Senčar-Rode-Sinoda. Ne na temelju vračanja dogem fevdalne KCe o Večnosti, o smrti vstalem fevdalnem Kristu, nebesih, teokraciji kot vladavini fevdalne Cerkve; ne o svetosti, kar je odločilno.

Odpoved svetosti je preizkusni kamen za človeka, ki bi hotel sprejeti alternativno mišljenje, drugenjsko teologijo. Dokler bo verjel v svetega boga, v svetnike, v sveto leto 2000, v Sveti sedež, bo ostajal v fevdalni KCi. Reslomškizacija je dokaz tega (za)ostajanja, ki je s stališča odrešenjske teologije le pogansko. Človek naj se, s stališča drugenjske teologije, udeležuje tega sveta, a tako, da kaže nezadostnost (re)politizacije in (re)gentilizacije, platforme liberalcev in današnje slovenske desnice; današnja slovenska desnica-refašizacija je še slabša od liberalizma. Drugenjski človek naj se ne "vklaplja" v strukture tega sveta; naj jih ima le za potrebna sredstva, znotraj katerih kot pogojev materialnega in vitalnega preživetja jih reinterpretira, rekonstruira, konvertira v smeri iskanja ubitega-uničevanega Boga-Druega. Ta preusmeritev - spreobrnjenje, prava konverzija, ne negativno konvertitstvo, tu se ločiva z Jankom Kosom - ima za konsekvenco radikalne reakcije: odpoved politiki, gentilizmu, total(itar)nemu, vzpostavljanju idealne kolektivne identitetne teokracije. Predlog za rešitev: predelovanje liberalne družbe v funkcionalni instrument, odpoved zamisli ekskluzivnih sovražnih dvojčkov (antikomunizmu), radikalna omejitev socialne morale, nadomestitev te z eksistencialno personalno etiko, z drugenjsko etiko. V **RSD** nakazujem usmeritve drugenjske teologije. Vsaj per negationem se jih da percipirati. Recimo odkloniti Rodetova-Senčarjeva razmišljanja kot povsem napačna, blodna, zavajajoča.

Senčar trdi, da "Cerkev ni od tega sveta", a da "naj bo sol in kvas za ta svet". To pa "od kristjanov zahteva zavzeto javno delovanje za ta svet, njihovo dejavno udeležbo v javnem življenju." Dokler slovenski kristjani ne bodo zamenjali vere-ideologije fevdalne KCe z drugenjsko teologijo, bo njihovo javno delovanje - udeležba v tem svetu - povsem zgrešeno. Dokler ne bodo spoznali, kaj pomeni za drugenjsko teologijo, da Cerkev ni od tega sveta. Ne biti od tega sveta, biti v stiku z Bogom, je za drugenjsko

teologijo biti v stiku z ubitim-uničevanim Bogom-Drugim, na katerem ni mogoče utemeljiti oblastniške družbe (identitetnega bivanja), medtem ko je ne biti od tega sveta za fevdalno KC (Senčarja-Rodeta) biti podrejen bogu kot Vsemogočnemu, kot absolutno idealni identiteti, bogu, ki regira ta svet, se vmešuje vanj, ga obvlada, tj., biti podrejen Cerkvi, ki točno v skladu z bógovo voljo usmerja ta svet. Razlika med drugenjsko teologijo in fevdalno KC je neizmerna; je razlika med identitetnim mišljenjem in drugenjskim mišljenjem-alternativnim mišljenjem.

Senčar utemeljuje tip delovanja slovenskega kristjana v tem svetu na teologiji fevdalne KCe. Retorično se sprašuje: "Na katerih temeljih pa lahko sloni smiselno in učinkovito delo za izboljšanje tega sveta?" Odgovor je jasen. Nobenega spraševanja o Bogu, poskušanja iskanja novega, nefevdalnega lika Boga: "Izhodišče je lahko le jasna, neomajna vizija stvarstva kot božje stvaritve – svet torej ni od tega sveta, ampak je sad božje zamisli." Ker je bog tak, kot ga uči KC (En bog, tisti, ki je podelil duhovnikom pravico odreševanja ljudi, torej pošiljanja v nebesa ali v pekel, ker je med bogom in KC direktna zveza, ker je božje stvarstvo takšno, kakršno uči edina bógova Cerkev: KC, ker bog ni tak, kot ga učijo-predstavljajo new age sekte ali hinduizem), je jasna in neomajna podoba-lik le ene božje zamisli, enega božjega stvarstva, konsekvntno temu le ene socialne morale, torej ne etike RLH, kaj šele komunizma, ampak le tako razumljenih človekovih pravic, kot jih razume KC.

Tu, kjer se začne za drugenjsko teologijo bistveno (dialog, raziskovanje resnice, iskanje ubitega-uničevanega Boga-Drugega), je Sinoda, ki jo korektno interpretira Senčar, prepričana, da je potrebna "neomajna" zvestoba zamisli boga KC. Tu ni dopuščen nikak pluralizem, kaj šele drugost. Tu velja ena sama idealna identiteta, drugo ime za Vsemogočnega boga, ki je ustvaril tako slovenske kristjane kot komuniste in liberalce. Če tega ne prizna(va) jo, pomeni, da se upirajo svojemu Stvarniku, Gospodarju nebes in zemlje, edinemu svetemu bogu. Kaj pomeni upor, vemo; ne le iz zgodovine fevdalne Cerkve (glej Kuretove drame iz 30-ih let), ampak tudi danes. Stres razlaga v razpravi o **Sproščeni Sloveniji**, da je tak upor kršenje človekovih pravic, laicizem, delovanje zoper človeka, s tem delovanje v imenu-smeri Zla, pa naj ga imenujemo hudič ali kako drugače. Z opustitvijo izraza hudič KC še ni opustila vsebine tega pojma: Zla; le začasno ga je prikrla.

Senčar niti malo ne odpira vprašanj, le neomajno in dokončno trdi: Ta svet "je poln notranjega smisla, naravnega reda. In ker ga je ustvaril Bog,

je tudi poln skrivnosti, iz katere izhaja njegov smisel." Kar je ostalo od krščanskega personalizma, je "skrivnost", ki pa je osnovni pojem fevdalne KCe. Skrivnosti interpretira ona. Skrivnost je drugo ime za indiferenciacijo, ki jo lahko pooblaščen oseba-interpret razlaga, kot hoče; koncil in/ali papež oz. na nižji ravni Komisija za pravičnost in mir, slovenska Sinoda, Senčar. V tem vrednostno interpretacijskem sistemu ni kontingence (kvantne fizike). Naravni bogov red je obenem tudi nravni. Kar se zgodi, se po bógovi volji, v skladu z naukom KCe, ki izhaja iz boga, ker je navdihnjena od Svetega Duha. V tem vrednostno interpretacijskem sistemu ni prostora niti za pluralizem bogov, ki je osnova liberalni družbi, kaj šele za drugost Boga. Kajti če je Bog (ubiti-uničevani) Bog-Drugi, potem ne more temeljiti na njem nobena oblastniška družba, nobena identiteta; identiteta je analogna bogu Naše svete stvari, bogu dozdajšnje človekove zgodovine, ki je s stališča drugenjske teologije ena sama zgodovina zločinov, krivic, umorov, kar vse sledi iz praumora, iz likvidacije - uničenja - drugega v predzačetku človekove zgodovine. Fevdalna KC pripisuje zlo in krivdo delovanju drugega, sovražnika (DaSKC delovanju komunistov-liberalcev), ne delovanju identitete. Identiteta je za DaSKC - za fevdalno - idealna identiteta KC. Avtizem. Avtistična identiteta.

Senčar sklepa: "Zato je svet dober." Drugenjska teologija ne misli tega. Ne trdi niti, da je svet zel. Izhaja iz Nietzscheja, a ga reinterpreterira in rekonstruira; svet utemeljuje na ubitem-uničevanem Bogu-Drugem, ki je onkraj dobrega in zlega, kakor ju razume-podaja identitetno mišljenje. Senčar je prepričan, da lahko dela človek dobro, če sledi nauku identitetne KCe, ker mu ona daje jasno razločitev med dobrim in zlim, med pravim in napačnim. Treba je le v Slomškovo šolo in človek ter svet bi bila dobra. Da nista dobra, je posledica tega, ker se vmešava v delovanje KCe zlo: revolucija l. 1848, ki jo Slomšek tako neomajno jasno odklanja, leva revolucija l. 1941-45.

Po nadškofovem mnenju, ostajam pri omenjenem intervjuju, so slovenski kristjani naredili nekaj napak, za katere se je opravičil pri Svetem Urhu, ustrelili so nekaj kozlov, tj. partizanskih borcev; a to so bili stranski efekti (nusprodukti) v sveti vojni zoper komuniste, ki pa je bila sama na sebi prav(iln)a, pravična, Dobro kot tako. Morda so tudi partizani v NOB naredili kakšno dobro dejanje, a to je bil le stranski efekt znotraj njihove svete vojne, ki je bila napačna-zla kot takšna. To je stališče celotne slovenske povojne emigracije, iz katere Rode izhaja, jo prevaja; mislim na dramatiko

slovenske povojne emigracije, na **Vstajenje**, vse do Kremžarjeve – z mojega vidika blazne, ne blaze – **Razprave**.

Drugenjska teologija misli, da se človek opoteka med ponavljanjem praumora in iskanjem ubitega-uničevanega Boga-Drugega (iskanjem drugega). Da je "dobro", kar uresničuje Boga-Drugega, in "zlo", kar uveljavlja-potrjuje identiteto-Našo sveto stvar; tudi slovenski narod-ljudstvo-slovensko nacionalno državo in boga, če so ti pojavi zaprti pred drugim, če vidijo v drugem le drugo-identiteto (točneje: le identiteto identitete), ne pa drugega-drugost. (O tem podrobno na drugih mestih.) Struktur(al) na kritika komunistov-liberalcev, komunizma in RLH, na kateri bazira DaSKC, dokazuje, da DaSKC obnavlja fevdalno Cerkev, s tem model ekskluzivnih dvojčkov, verske vojne. Namen-cilj delovanja slovenskega kristjana je po prepričanju Sinode odstranitev vpliva komunistov-liberalcev na javno življenje, na slovensko družbo-državo. Ne igra med enakopravnimi političnimi subjekti, kot je v liberalni družbi, ampak podreditev subjektov Zla (komunistov-liberalcev) vladavini edinega dovoljenega in resničnega subjekta Dobrega: sil, ki delujejo v smeri duhá KČe

Drugenjska teologija predpostavlja, da se človek temeljno moti; da sta tako leva revolucija kot desna revolucija plen samoslepila. Da zato današnja slovenska desnica ni edina resnica-merilo, kot ni edina resnica-merilo nobena smer-grupa. V vsaki točki je mogoč stik z Bogom-Drugim, a v nobeni ni zagotovljen, kot trdi-obeta Cerkev: v svetih obredih, zakramentih, v socialni morali, kot jo uči ona (Slomšek). Drugenjska teologija misli, da je človek šele na zelo začetni stopnji razvoja, ko mu je drugost še pretežno skrita; zato je človekova zgodovina potek zločinov, zmot, blaznosti, umorov, korupcij, pohlepa, napuha. KC je v tem prav paradigmatična. Če bi mogla, bi že zdavnaj uničila recimo vse druge kulture, danes jih je neodvisnih od evropsko-krščanske na svetu še 500; kot je uničila inkovsko kulturo, do zadnjega ostanka; danes so potrebne zamotane rekonstrukcije izkopanin. Če kdo, se je skazala KC za radikalnega in totalnega likvidatorja sleherne drugosti, verske in kulturne.

Ker je Senčarju-Sinodi vse tako kristalno jasno, vse identiteta, je treba le slediti nauku KČe, pa bo vse dobro in v redu. "Ker je človek ustvarjen po božji podobi, ker je razumno bitje" – ker je zmožen razumeti bógov-cerkveni nauk – "in je zmožen razločevati dobro od slabega, je za ta svet tudi odgovoren", tj.: "le iz teh izhodišč krščanske, katoliške kulture je mogoče smiselno delo

za ta svet." Senčar se je nedvoumno vrnil k ekskluzivnima dvojčkoma, k ekskluzivizmu KCe. Smiselno delo za ta svet, torej edino dobro, pošteno, vredno - vsa ostala so nesmiselna, s tem nedobra, nepoštena, nevredna -, je "le" tisto, ki izhaja "iz teh", iz navedenih, iz katoliških sinodalnih izhodišč-vrednot. Dopustiti tudi druga enakovredna izhodišča, kar terja liberalna družba, pomeni za Senčarja relativizem z vsemi konsekvencami, ki iz tega izhajajo: RLH, ki zmerom znova struktur(al)no preide v komunizem, v absolutno zlo. Tudi sam mislim, da pluralna liberalna družba ni izhod iz položaja-stiske; da ostaja v dvojnem modelu. A rešitve ne vidim v regresu k dvojčku, ampak v "progresu" - v drugenju - k drugosti.

Senčar razume "samospraševanje" kot "globoko refleksijo prvin katoliške kulture", tj. kot še močnejše utrjevanje razvidnih neomajnih resnic KCe. Samospraševanje zanj ni moja avtorefleksija-avtokritika, ki zmerom znova struktur(al)no podira temelje sleherne identitete, ampak je vnaprejšnje pristajanje na identiteto. Zanj ima samospraševanje isti pomen kot dialog: potrjevanje Naše svete stvari.

Čeprav Senčar noče uporabljati političnega besednjaka - antikomunističnega - (tega uporablja DaSKC drugje, ne Stres ne Rode se ga ne bojita propagirati), je jasno in nedvoumno, kaj hočeta Senčar in Sinoda: da bo slovenski kristjan "s krščanskimi vrednotami" - o njih je govor v tem pismu Rotu - "prepajal socialno, politično, gospodarsko in kulturno stvarnost". Kaj je to prepajanje drugega kot total(itar)na akcija prežemanja tega sveta z vrednotami-sistemom (fevdalne) KCe, seveda s prepričanjem, da so te vrednote edine bógove, edine prave? (Tako je o svoji akciji mislila tudi komunistična Partija. Misli muslimanstvo. Mnoge new age sekte. Takšno - takšna "notranja trdnost" - samoprepričevanje še ni dokaz, da ima nekdo prav.) Iz Senčarjevega izvajanja sledi, da ne sme ostati niti ena točka nepokrita, neprežeta z akcijo današnje slovenske DaSKC. V čem se - po namenu in cilju - ta Sinoda razlikuje od Mahničeve-Jegličeve-Debevčeve akcije iz preloma stoletij? Ali od Katoliške akcije v 30-ih letih 20-ega stoletja? Takrat je bil izraz za takšno akcijo "integralizem", razumevanje človeka, sveta, slovenskega kristjana kot integralne celote, kateri se ne sme nič izmuzniti. Integralizem je drugo ime za totalitarizem.

Če upoštevamo, kako je Stres v omenjenem članku "dokazal", da je le KC oz. tisti, ki se z njo strinjajo, v skladu s človekovimi pravicami, z ustrezno laičnostjo, in da so vsi, ki se ne strinjajo s Cerkvijo in njenim bogom, le laicisti,

da kršijo človekove pravice in so zato zli, potem je jasno, kaj pomenijo sklepi Sinode in Senčarjeve kolumne. Senčar je za to, da bo slovenski kristjan "enakopravno in dialoško sodeloval z ljudmi drugih nazorov", a takoj dodaja pogoj za takšno sodelovanje: z ljudmi, "ki se strinjajo z njim, da je treba v celoti" - integralno - "spoštovati dostojanstvo sleherne človeške osebe in vseh njenih pravic." S tistim, ki teh človekovih pravic ne spoštuje - spoštuje pa jih ne, kdor takoj ne vrne KCi gradu Betnava, poključskih gozdov, kdor ji ne da denarja, da bi dobro plačala laike, ki bi učili verouk (to terja Rode v intervjuju, s tem dela slovensko nacionalno državo za dependanso KCe), kdor ne sprejema Brezij za slovensko narodno svetišče, MB-e za Zaščitnico slovenstva itn., jaz recimo vsega tega ne sprejemam in ne podpiram -, KC ni dolžna enakopravno in dialoško sodelovati. S tistim se je dolžna spoprijeti v sveti vojni; morda na Pohodu na Rim-Ljubljano, ki ga bo prek Janše vodila sama klerofašistična KC. (Eno krilo bo prodiralo čez Rožnik, vodil ga bo alpinist dr. Jeglič. Drugo bo vdrlo v center mesta skoz kanalizacijo, vodil ga bo Šeligo kot poznavalec Podzemlja, glej **Svetlobo** in **Kamenje**. Tretje se bo spustilo s padali z neba, vodil ga bo strokovnjak za nedolžnost, čistost Springer. Četrti ešalon bodo ostrostrelci, na čelu z daljnovidnim Urbančičem. Zraven pa pešadija, tanki, konjenica, pred katero bo jahal bronasti general Maister za strah neodločnim; bog ga bo za to priložnost posodil iz nebes.) Podprla ga bo, kot je podprla Francovo upor zoper legalno izvoljeno špansko republikansko vlado. Takratna slovenska Cerkev je podprla špansko desno revolucijo; le disidenti v nji so se frankizmu kot krilu fašizma uprli, Kocbek, Cajnkar ipd. V DaSKC oz. v njenem kleru ni teh upornikov; kdor misli drugače, molči, razen Grmiča, ki pa je že od prej prodanec Partiji, s tem povsem neverodostojen.

Dragi Andrej, upam, da sem ti s tem komentarjem sklepov prvega zasedanja slovenske Sinode na diferenciran in konkreten način utemeljil in ilustriral svoj nazor o Bogu kot o ubitem-uničevanem Bogu-Drugem, podan v **Prvem pismu**. Obenem upam, da je ta moja empirično singularna analiza boga KCe okvir, znotraj katerega bom mogel situirati analizo **Obračuna** oz. tistih prvin v njem, ki uprizarjajo slovenski kler in njegovo pripravo na desno revolucijo. Osnovni namen mojih analiz je razumeti **Obračun** - celotno Dovjakovo dramatiko, celotno današnjo SD. Priznam, da "obkoljujem" **Obračun** in današnjo SD polagoma, v velikih krogih. Analogno sem ravnal pred tremi desetletji, ko sem analiziral takratne drame, Jovanovičeve **Norce** in **Znamke**.

O dramatiki svoje generacije-grupe, o **Kongresu** in Smoletovem **Krstu**, o **Dveh bratih** in **Ljudožercih** sem že nekaj-precej vedel: Šeligovemu **Skaku**, Jesihovim **Sadežem**, Lužanovi **Zaščitni maski**, Rudolfovi **Veroniki** pa sem se moral nanovo odpreti, pomenske strukture teh dram ponotranjiti, sam vstopiti v reistično megastrukturo, kar je terjalo od mene izjemen napor, da sem se sam reinterpreteriral in rekonstruiral.

Napor odpreti se današnji SD je večji; dolgo nisem verjel, da ga bom zmogel. Analizi Portimãa in **Obračuna** sta šele začetka analiz Muckove in Dovjakove dramatike; isto velja za naslednje analize v podnizu **Današnja slovenska dramatika**, za analize dram Zupančiča in Potočnjakove, **Ubijalcev muh** in **Alise, Alice**. **Današnja slovenska dramatika 1** je uvodna knjiga, okvirna. Če se mi bo posrečilo nakazati duha današnje SD – to, po čemer je različna od prejšnje –, bo naloga, ki sem si jo s knjigo zastavil, vsaj v zasnovi opravljena.

Ko bo knjiga izšla, ti jo bom, Andrej, takoj poslal. V upanju na nadaljevanje najinega dialoga.

Z lepimi pozdravi

Taras

4

Opisal sem vrednostno interpretacijski sistem-okvir; a kako uprizarja KC Dovjak v **Obračunu**? Predvsem Dovjak ni direkten; niti uspešniško realističen, kot Flisar v **Pegah**. Kot da slika skoz membrano; jasno, a premaknjeno. Kar nastane, ni karikatura, a tudi ne verističen lik-prizor. Je, kot da bi nekdo z aristokratskim stilom fotografiral nekoga, ki ga ne ceni, a tega noče brezobzirno reči. Ne, ker bi ga bilo strah ali ker je (pre)spodoben. Ampak ker vlada v njem Stil; ker mu aristokratski stil, ki je v njem, določa način percepcije-artikulacije. To morem nazorno razumeti prav jaz, ki-ker nimam Stila; ki-ker sem surov, direkten, brezobziren, nemalokrat hote neobčutljiv.

KC-današnjo slovensko desnico zastopata v **Obračunu** dva moža, Prvi in Drugi možki. Za Dovjaka temeljni problem: kako povedati o negativnosti

današnje slovenske Cerkve toliko, da bo prepoznavna, a da obenem njegova kritika ne bo uporabna v namene političnega novinarskega pojmovanja. Tudi sam si prizadevam za isti cilj, vendar z drugačnimi sredstvi. Dovjakova sredstva so čistejša. Moška govorita ironično, cinično, duhovito, ostro, a kot da govorita o nečem, kar je zgolj Retorika, nestvarno, vendar tudi ne privatna domišljija-izmišljija. Ne kot bi govoril-pisal Božič, recimo tudi v zadnji drami **Ta zgodba se nikoli ne konča**, 1999, ali v **Dveh bratih** izpred 30 in več let.

Moška sta bila v disku, poznata lumpen svet, tako Pariza kot Slovenije. Po ničemer ni mogoče sklepati, da bi bila duhovnika tradicionalne sorte, dediča Župnikov iz **Kralja na Betajnovi**, iz **Operacije**. Rode in sorodni se niso le šolali na Zahodu; na parketu Vatikana so se naučili etikete, retorike, ki ni ona stara provincialna slovensko hinavska, ampak kozmopolitska. Rode razpada v dva dela: v tisti obraz, ki ga kaže Slovincem, ker jih ima za kravje hlapce, ta njegov premi ideološki moralistični govor sem navajal, in v obraz, ki je gladek, svetovljanski, ciničen, operativen, funkcionalen, inteligenčen. Ta obraz podaja **Obračun**, podaja ga v liku Prvega moškega. Prav za prav: Dovjak nadškofov lik polepšuje, dviga na višjo raven. Rode bi mu moral biti hvaležen.

Nastop obeh Moških daje drami dramaturški okvir, je dopolnilo ženskemu svetu boginj, zgodbi o sli po Zmagi na lepotnem tekmovanju. Boginje kažejo svet imidža, videza; Moška - moški - svet, ki je zadaj. Dovjak ne mara, da bi ga pri priči detektirali, oz. da bi ga sploh prepoznali kot naturalistično dogajanje v oblastniški družbi; to počne Flisar v **Pegah**. Dovjaka trivialna analiza ne zanima, pa čeprav je, kot Flisarjeva, točna. Naj navedem nekaj citatov, ki nakazujejo odločilni svet oblastniške družbe, a le posredno podan.

Puč-desna revolucija; Prvi namiguje nanj(o): "Zatišje pred viharjem torej." Kar živi v liberalni družbi, je za KC deformirano; Prvi: "Zanimivo, ti spačeni obrazi!" Prvi se ne zadovoljuje le z ugotavljanjem, niti ni ideolog Leninovega ali Ehrlichovega tipa. Je sam pogojen po aristokratskem stilu, Dovjak skozenj izraža aristokratski stil. Za Dovjaka aristokratski stil ni le poteza nekaterih, izbranih; zanj se vsi izražajo z aristokratskim stilom. Tudi v tem **Obračun** - sploh Dovjakova dramatika - ni realistična, ampak stilizirana do komedije, do molierizma, do poetične alegorije, ki je izmuzljiva.

Moška hočeta pomagati izgubljenemu svetu, mladini, ki drsi v obup, izgubljenost, samomor. Vendar mu ne pomagata na način klerikov iz arhaične vaške skupnosti, s pomočjo Krekove socialne morale, glej **Sestre**,

kaj šele ideološke sporočilnosti predvojnega antikomunizma, kakor je v **Španiji**, v Oblakovi priredbi češke drame **Izgubljena ovca**. Morda Rode trpi, ker se mora v hlevu obnašati kot konjar; raje bi se obnašal kot parketar; enako manj gladki, bolj rustikalni JOGSŠKi. Ko govori in nastopa, deluje Rode nesimpatično spakljivo; odločil se je, ker je spoznal: če se ne bo prilagodil duhu Spodnjega Kašlja, ne bo uspel. Torej mora posnemati napovedovalce z RTV, voditeljice show oddaj in tovrstno pakajo, ki se ji je popolnoma sfecljalo, tako se prenarejajo, spakujejo; v današnji Sloveniji mora, kdor hoče uspeti, biti še za stopnjo bolj afnast kot ostali. Nič ne sme biti več naravno. Tu se začenja - bistvena - razlika med aristokratsko stilnostjo, dano v Molièrovi, Racinovi itn. dramatikih kot pozitivna norma, in tistim, čemur se Molière posmehuje, **Smešnim preciozam**, slaboumnim markizkam. Za gumpce iz Volavelj med obema modeloma ni razlike; za Dovjaka neizmerna.

Nekoč so šli svetniki kot asketi v puščavo; danes njihovi dediči preučujejo lumpen svet v diskah, na licu mesta, da bi zvedeli, kaj in kako je na tem svetu. Senčar je preveč preprost; Sinoda je za ovce in trdobočne. Dovjaka zanimajo tisti, ki so zadaj, a ne demoni, kot kaže v liberalce maskirane komuniste današnja slovenska desnica v svojem blodno-zmedenem antikomunizmu. Dovjak je prepričan, da so zadaj izmuzljivi ciniki, ki se igrajo. Takšna DaSKC je res le psevdoklerofašistična.

Grdina v **Princesi** enako doživlja-čuti. Tudi njemu se zdi potrebno odkrivati za videzom arhaične vaške skupnosti - sveta naših dedov - dekadentno plemstvo Pariza. Sem le jaz preveč preprost, da ne uvidim višjega stila, ki je zadaj za foršatom? Forštat - Miša Šundov ipd. - se spakuje, ker ne zna drugega, Moška, ki sta se naučila plesnih korakov v Vatikanu, se pačita (maske so grimase), da ju preveč bistri ne bi prehitro razpoznali med larfami. Je torej Rodeur res več, kot se zdi, da je? Je v Moških doseženo, kar je želel Anton Medved: popeljati na oder slovenskega gledališča slovenski kler, ki bi bil kot slovensko plemstvo? Je treba v analizi **Obračuna** seči do dram, kot so **Za pravdo in srce**, **Na odru življenja**, **Posestrimi**? Spoznati, da tiči za agrarno slovensko KC res že tisočletje in več kozmopolitska? Za nerodnim Krancem jeguljasti Missia? (Joj, kako se trudim v Rodeurju videti več, kot je v njem: upam, da me bo nagradil za moj dobri namen.)

Poslušajmo tale dvogovor med Prvim in Drugim; Prvi: "Mladina, spačena v nemočen, nemi krik, gospod. Ne moremo stati križem rok." Prvi ne

deluje, kot bi v dramatiki NOB in slovenski povojni emigrantski dramatiki, z direktno ideološkim sporočilom, kot ga podaja Rode v omenjenem televizijskem intervjuju. Prvi se bistveno premakne v svet, ki raste že iz **Sadežev**, iz Snojevega ultraretorizma, iz Rebulove hotene izumetničenosti: "Kvazi-vesoljna zadrogiranost je dolgočasna. Vas ne vznemirja misel na deklico, ki je vso noč plesala brez prestanka?"

Ta stil bi lahko navezal na nedolžno-čisto obravnavo pedofilske Sardenkove dramatike; deklica spominja na Nardo iz **Selskega angela**, ki je pri Sardenku absolutno nedolžna-čista, popolna v svoji angelskosti, analogna tipu Matere Božje-**Neveste z Libana**, le preseljene v disko, kjer ne veš, ali je fina prostitutka ali se tako obnašajo mlada dekleta danes, v postmodernej-liberalni družbi. Moška mislita na Afrodito, ki je očarovala v disku; koliko daleč je Afrodita – Venera – od Astarte, kot jo uprizarja Svetina v **Vrtovih in Golobici**? Ni dala Venus imena za venerične bolezni, za sifilis? Afrodita za afrodizijake, ki spodbujajo spolno slo in potenco? Boginja v svetu **Obračuna**-postmoderne ni več v ničemer boginja kot v klasicizmu, na Boucherovih ali Rigaudovih slikah; a tam tudi bog ni več zaresen, sodi v dekor Versaillesa.

Na drugi strani Dovjak pazi, da ne bi padle njegove boginje v blato lumpen slovenstva. Noče iti po poti, ki jo je že izvedel Filipčič v **Psihi**; v tej je boginja ženska slovenskega spodnjega srednjega sloja. Kako ohraniti aristokratski stil, kakršen vlada v Versaillesu in nato še stoletje in pol na dvorih nemških kneževin, vse do Angelike Kauffmann, ki je uspela celo na Angleškem, obenem pa odslikavati slovenski lumpen svet, brez katerega ni resnice o slovenstvu? Je treba dogajanje prenesti v Pariz, v Louvre, med boginje in zamaskirane kardinale, kajti kaj sta Moška drugega kot visoka vatikanska monsinjorja, ki se prikrivata pod laično obleko? Fabuliram? Ali pa se spet prepuščam točnemu občutku, ki me je že tolikokrat pripeljal na pravo pot, k pravemu spoznanju?

Rad bi povezal – ne le v **Obračunu** – indiferencijsko, ki je v osnovi kaos, in radikalno preciznost tipa red-kozmos-polis-logos; se to sploh da? Zakaj ne? V postmodernej odpadajo stara merila, predvsem (raz)ločevanje med dobrim in zlim, kot ga hočeta znova uveljaviti Sinoda-Senčar, med lepim in grdim, med Sardenkovo dramatiko, **Mater doloroso**, in dramatiko Potočnjakove, ki vidi v glavnem le spačeno, perverzno, ponesrečeno, umazano, pritlehno, neumno, podlo, zavrženo, glej **Metuljev ples**. Kar prihaja iz moje analize, je paradoks. Podajal bi samozavrtost, če se ne bi tega, kar počnem, zavedal,

če ne bi do samozavrtosti navze(ma)l kritične distance, kot jo tudi Dovjak. Me bo Dovjak potegnil tja, kjer ne morem biti, kjer se za ubitimi-uničevanim Bogom-Drugim izgubi vsaka sled? Je v **Portim u** res ta sled, ali jo vanj vtičkava dramatik in analitik-interpret? A tudi če je v **Portim u** sled ubitega-uničevanega Boga-Drugega, kako si je mogoče z njo pomagati? Ni tako skrita, da je nedosežna?

Ne izhaja manipulativizem KCe že od Konstantina naprej iz modrosti, ki je skeptična, učil jo je tudi – kot sem navajal – Mrak, češ da ljudje niso sposobni odkriti ubitega-uničevanega Boga-Drugega, da ostajamo, če nas umni močni gospodar ne nažene v stajo, zmešane ovce, na begu pred sabo; da dela zato dobro človeku le Cerkev-Oblast, ki mu daje jasne-trdne vrednote, takšne, da lahko nanje prisega, se glede nanje orientira? T(ak)o uči Sinoda.

Gospodar, ki je zadaj za njo – Prvi in Drugi moški, Rode –, ostaja moralističen kljub temu, da ve, da slepi. Kajti ubožčke slepi, ker jih ljubi, ker jim hoče dobro; ker ve, da jim je dobro le, če so – točneje: če se počutijo – varni. Če poseduje KC ob tem še nekaj asketov in svetnikov, žrtev in naivnih plemenitežev, glej **Tarbulo**, **keršansko junakinjo**, Boženo v **Naših apostolih**, Vero v Vombergarjevem **Napadu**, toliko bolje. Te svete žrtve gredo srečne v smrt, obljubljeno jim je Večno življenje v nebesih, zadrogirane so do kraja; z lastnim zgledom, v katerega verjamejo, pomagajo pomirjati ostale, preprečevati, da bi se ponesrečili v obupu, izgubjenosti, samomoru diska in banalnih drog, kokaina in libertarnih idej o mogoči človekovi svobodi. Življenje brez Cerkve da pripelje človeka zgolj tja, kjer ga vidi-čaka Filipčič v **Figarovi svatbi**, v **Bakhantkah**, v **Veselja domu**, tej parodiji-resnici Slomškovega nedolžno-čistega Veselja, Sardenkove **Matere svetega veselja**. Tu je res konec vseh možnosti. Filipčičev svet ni zev, ki vodi na drugo stran, ni smetišče, ki omogoča stik s transcendenco. Je le vase zavihano, do kraja samozaprto smetišče; je pekel. KC že od nekdanj ve, kaj je pekel: življenje brez upanja; zato daje upanje, čeprav ve, da je samoslepilo. Dovjak stoji vmes: med Sardenkom in Filipčičem. Je to vzdržen položaj?

Stilizirani cinizmi – Drugi: "Deklica potrebuje strokovno pomoč." Za takšnimi cinizmi je grožnja, s tem grozljivost. Ta pomoč je namreč lahko tudi sadomazohizem. Če ljudje ne zmorejo sami omejiti se, se vrniti v hlev (v KC), jim je treba pomagati; sami so polni napuha, prepričanja, da bodo dosegli uspehe, za katere dejansko niso zmožni. Prisila, da delajo, kar je prav, je s

tem pravično nasilje. S stališča človekove svobode se zdi to pravično nasilje včasih celo sadomazohizem; vendar to ni tako s stališča fevdalne KCe. Je mogoče žival zdresirati brez biča in sladkorčka, brez grožnje s peklom in obljube nebes, brez nenehne menjave obetov in kazni? Kaj je vzgoja – boj za bógovo šolstvo, za odpravo Gabrove šole – drugega kot "strokovna pomoč"? Kler se prav za prav žrtvuje, ko se toliko – nesebično, predano – ukvarja z vzgojo zveri, s tem da divje kroti in prav usmerja. Ljudje so divji, kot Afrodita, ki pleše vso noč v plesnem lokalu, kot današnja mladina, ki se izgublja v diskih in v napačni omami z jemanjem napačne droge.

KC je znala najti srednjo mero med drogo in ustvarjalnostjo, heroin človeka kmalu uniči. Zato postmoderna liberalna družba zlorablja človekovo svobodo; s tem je kršenje človekovih pravic. Da bi mogel postati človek bolj ustvarjalen, če bi se odprl drugosti, tako predvideva drugenjska teologija, ta predpostavka je za KC samoslepilo, nemogoča. Po njenem so takšne obljube goljufija, najhujša takrat, ko so mišljene najbolj pristno, kot v komunizmu in v levi revoluciji; polom komunizma 1990 je – naj bi bil – ponoven dokaz za pravilnost t(akšn)e sodbe. Drugenjska teologija sicer veruje-predpostavlja-konstruira, da je njena vera v človekovo moč, v možnost najdevanja ubitega-uničevanega Boga-Dругega, primernejša od komunističnega verjetja, a dokaza za uspeh ne more biti (dati) vnaprej. Tako KC kot drugenjska teologija stavita na vero. Cerkev se sklicuje na to, da traja 2000 let, medtem ko so druge vere in zamisli, vsaj v Evropi, propadle. Cerkev druží sanjo z realizmom. S sadomazohizmom operira le, kolikor je treba oz. prehude svoje perversnosti tedaj, ko se skažejo za takšne, korigira; v sebi ima vgrajen sistem avtokontrole. Je pa vprašanje, če ni postmoderna-liberalna družba sistem, ki presega potencial KCe. Tudi zato hoče KC, vsaj današnja slovenska, postmoderno-liberalno družbo ukiniti, vrniti psevdopluralno družbo.

Drugenjska teologija je šele prva zamisel nečesa zelo novega. Kaj ima v rokah danes, na tem začetku? Nič. Le zaupanje vase, tj. zaupanje mene kot avtorja drugenjske teologije v sebe, v moj projekt. To je komaj kaj, ker sem jaz le posamezna oseba, ker je z mano le nekaj ljudi, Alenka ...

Ponavlja se geslo: "Ne moremo stati križem rok." Moramo torej ukrepati. Kako? S pučem-desno revolucijo, s pozivom ljudi na Ulico, da se zruši še ta poslednji Berlinski zid v Evropi ob Srbskem, ki je drugo ime za vlado Kontinuitete? Z izbiro človeka, ki bo kot karizmatična osebnost vodil narod-ljudstvo? Slovenci smo dozdej – po 1990 – kljubovali tej

sli nedozorelih-otrok-hlapcev po Vodji. Kučan in Drnovšek sta izrazito netipična za takšnega Vodjo, tudi Borut Pahor. Zdelo se je, da so zanj primerni – tako zaostali – Hrvatje. Volitve včeraj so pokazale, da so Hrvatje veliko bolj zreli, kot je to prikazovala hrvaška televizija, ki je izbirala ljudi z ulice, da bi prikazala njihov odvisniški odnos do Tudjmana, glej žalovanje vsega naroda-ljudstva po smrti predsednika. Če koalicija socialdemokratov in liberalcev tako izrazito zmaga, kot je včeraj, če s tem zavrže potrebo po Očetu naroda, je to jasen dokaz, kako bolj zaostala je SDS, ki v istem času, ko celo na Hrvaškem propada ideja Gibanja (HDZ), predlaga, da se ustanovi na Slovenskem. Graniču niti podpora hrvaške KCe, hrvaškega Vatikana ali nadškofije, Kapitola, ni pomagala v tekmi s socialdemokratom Račanom. Janša pa naj bi nastopal kot Tudjman? Samoslepilo. Otrokove želje.

To je tema, ki jo načenjajo **Obračun** in Moška. V tem delu je **Obračun** drama, ki uprizarja celo politično dogajanje, čeprav na posreden, distančen način. Prvi moški je nedvoumen; ugotavlja, da vlada – kje? ne v Franciji, ampak v Sloveniji! – kaos, ker ne vlada njegova politična-gentilistična opcija: "V času vsesplošne zmede je zastarele stvari pač potrebno preseči, jih na novo definirati." Na novo definirati je Kozakov izraz za na novo postaviti oblastniško družbo, narediti za vladajočo novo grupo. Nadaljuje: "Besede, ki jim zmanjkuje prostora v vsesplošnem blebetanju, včasih zvenijo ostro. Nimamo veliko časa. Potrebujemo človeka, ki nam bo prinesel to prekleto jabolko, ki predstavlja v tem trenutku samo totalni nered, nič drugega!"

Duhovita zamisel: jabolko, znano iz mita o vzrokih začetka trojanske vojne, jabolko kot znak zmage najlepši na lepotnem tekmovanju med boginjami, tipičen tako za predantiko kot za dandanašnjost, povezati s stanjem v politični družbi. Dovjak igra na dveh ravneh: na eni razkrinkuje vrednost zgodovine oblastniške družbe, dela jo za lepotno tekmovanje, za boj za imidž; ima prav. Na drugi pa se zaveda, da dokler bo obstajala oblastniška družba – identitetno mišljenje –, se bodo lepotna tekmovanja, ki izvirajo iz človekove želje po samovšečnosti, po maski-personi (make upu), po izgledu, po idealni identiteti, ki je alibi za (ob)last, reinterpretirala in rekonstruirala (reducirala, radikalizirala) v krvave spopade, kakršna je bila vojna med Ahajci in Trojanci, v sveto vojno, v ekskluzivna dvojčka. Naj se bodo boginje še tako držale proč od vojne, se igrale z ljudmi, ljudje bodo trpeli, bili poškodovani, ranjeni, ubiti. V posmoderni se (ob)lastniki Kapitala vzpenjajo nad idiote, ki se vnamajo za

polne, strastne, odrešilne magistične ideološke Ideje, predvsem fašistične, kot so danes gentilizem slovenskega naroda-ljudstva itn. A ljudje kot nedozoreli potrebujejo avtentizacijo svojih čustev, ne vzdržijo praznine-igre, hočejo tim. resničnost-stvarnost, to pa najdejo edino v trpljenju telesa, v smrti, v koncu življenja, s tem v potrditvi samoslepila o Večnem Življenju. To je bistvo samoslepila pri današnji slovenski desnici-slovenski katoliški skupnosti.

Ti omejeci-zaslepljenci, po svoje tragične figure, se ne zavedajo, da se je problem zavestno prenesel od umora k uničenju, od para življenje-smrt celo onkraj para bit-nič, temu so še podrejeni zaostalo misleči filozof(arj) i, Hribar, Urbančič, Hribarjeva, v smer onkraj vsakega para (par je tipična oblika za model dvojčka) v svet-model nič, v nič, v katerem se, a ne kot par z njim, oglasi-nahaja Bog kot ubiti-uničevani Bog-Drugi. Ne vedo, da pomeni iskanje avtentizacije s smrtjo – Življenjem, celo s svetostjo življenja, kot terjata Spomenka in Tine Hribar – regres, videz, samoslepilo, ne pa rešitev, ne ustanavljanje družbe-plemenske skupnosti na svetih kosteh žrtvovane Device, glej Strniševega **Samoroga**, ali fevdalnega Krista, glej Romualdov **Škofjeloški pasijon**. Ravno ta regresivna zamisel je najhujša pomota.

Drugenjska teologija pravi, da se mora človek – pomen etike! – znati odreči absolutni veljavi Življenja (tega propagira, na njem zida DaSKC, s tem oba Moška v **Obračunu**), s tem Smrti, kajti bistvo avtentizacije Življenja je prisotnost Smrti, sveta žrtev. To je bistvo pobude narediti za naslednjega slovenskega svetnika Grozdeta; to ni le antikomunizem, ampak sveto žrtvovanje, viktimizem, regres v pogansko-sveto.

Moja avtokritika: tudi sam sem dolgo potreboval, da sem našel ustrezno pot skozi dvojčka in dvojnikov k drugosti. Od srede 60-ih let naprej sem terjal postmoderno, pomensko strukturo **Sadežev**, ker sem hotel izstopiti iz ujetosti v dvojčka, v antikomunizem, kot ga je vnašal v Perspektivah Pučnik. Ko sem od znotraj doživel-izkusil postmoderno, njeno praznoto, to, da vodi v obup, izgubljenost, samomor, v svet Smoletovih **Čveljčkov**, če se ne vrtilo prazno okrog sebe v nihilizmu, sem – na Mrakovi sledi – terjal avtentizacijo s tragičnim, tragičnostjo, a povezano z Bogom, na osnovi Mrakove dramatične zamisli o himnični tragediji. Spet so mi sledili, a le do polovice: do avtentizacije s tragičnim, tragičnostjo, Inkret itn., niso pa mogli sprejeti Boga kot drugost-transcendenco, uprizarjanega-nakazovanega v Mrakovi dramatik, recimo v **Chénieru**; ostali so pri črni, nihilistični tragediji, pri različici obupa-izgubljenosti-samomora, pri **Igri za igro**.

V 90-ih letih se vse bolj zavedam, da je tudi tragedija zastarela. Zmerom bo struktur(al)no ostala v veljavi, ker je človek tudi človek identitete, dvojček, ker se bodo še kar naprej dogajale vojne: prepiri, ki bodo preraščali v vojne, kot kaže tudi dramatika Potočnjakove **Alisa, Alica**; vojne bodo ostajale znak, da je človek determiniran po naravi, po identiteti, po zastarelem. Zato vojne ničesar ne rešujejo. Zdelo se mi je, da si 1991 Hribar, Urbančič, Hribarjeva in sorodni celo želijo vojno, da bi prišli-dosegli skozi (do) svetosti življenja, do svete žrtve. Snop pa je že nekaj let prej pokazal, kam pripelje vojna-ekskluzivna dvojčka, glej **Gabrijel in Mihael**: v zmago lumpen klavcev, v vsesplošni nihilizem. Nihilizem je rezultat tako dvojčka kot dvojnikov; torej je regres k Idejam, ki človeka avtentizirajo v ekskluzivnih dvojčkih-bratomoru(bratomornosti), odvečen, bedast, ničen. Dokaz za to je Srbija v zadnjih dveh desetletjih. Kam jo je pripeljala Ideja svete vojne za srbski narod-ljudstvo, zamisel svete žrtve za Srbstvo? Ne v položaj svetega, svetosti kot Debeljaka v **Črni maši** (v nji dramatik reinterpreterira in rekonstruira poboj vrnjenih domobrancev), ampak v obup, izgubljenost, samomor, v nihilizem.

Izhod je torej mogoč šele od tam naprej, ko se človek zave tega, o čemer pišem: da je postala tudi smrt nič. Da je postal sam pojem avtentizacije-pristnosti vprašljiv. Ta pojem se veže na predpostavko o identiteti; na etiko identitete. Če pa je človek SAPO-eksistenca-vloga, torej homo multiplex, sklop mnogih eksistenc in vlog – to še ni stopnja drugosti, ampak dvojniki –, je pristnost brez pravega pomena. Da ne bi človek občepel v niču-nihilizmu – v dvojniki –, dodajam kratici za tako osebo začetno črko **B**, torej BSAPO-eksistenca-vloga. Božja pa pomeni, da je v stiku z ubitim-uničevanim Bogom-Drugim. Od tod prihaja nova "pristnost", a temeljno druga. Ker Bog ravno ni identiteta, ampak je ob Ubitem Uniče(va)ni, v-nič-eni, a v niču in za ničem Bog, tj. drugost-transcendenca, absolutna moč ljubezni do drugega, nastaja nova pristnost iz razmerja človeka do drugega; ne kot sveta žrtev, viktimizem, pasijonizem, ampak kot ljubezen do drugega, ki je ljubezen med dvema drugima kot enakovrednima; ko je drugi za drugega drugi. Medtem ko je bog fevdalne KČe Gospodar, Vsemogočni, Stvarnik, Oče, človek pa njegov otrok, stvar, predmet njegove ljubezni in žrtvovanja. Obenem je sicer tudi v KČi začetek tega, kar odkrivam kot tipično za drugenjsko teologijo, a le začetek, ki ni odločilen.

Moji bivši prijatelji se ne znajdejo. Vedo, da je regres k ekskluzivnima dvojčkoma-bratomoru(bratomornosti) trapast, napačen; a obenem ne

vedo, kako bi se rešili iz nihilizma dvojnikov. Šeligova drama **Kamenje**, ki bo naslednji predmet moje podrobne analize v **Današnji slovenski dramatik**, naravnost eksemplarično kaže to blokado med obema usmeritvama; rezultat je samozavrtost. Na eni strani volja do ekskluzivnih dvojčkov, do svete žrtve, a kot histerična, psevdo, simulirana, izsiljevana, nepristna oz. pristna le v subjektivno privatni patološki obliki. Na drugi strani vednost o tem, zato avtoironizacija kot znamenje poti v obup, izgubljenost, samomor, kakor jo je uprizoril že Smole v **Igri za igro**, le da jo je na bolj suveren, distančen, klasičen način. Šeligo zamenja Smoletovo klasiko z ekspresionističnim pretiravanjem, z glosolalijo, z ekstremizmi, s hiperretoriko kaotično fašističnega tipa, ki je vmes med samoposmehom in samoobjokovanjem. Samozavrtost vodi tudi v sentimentalni humanizem, kot pri Grafenauerju in Zajcu, glej drame od **Potohodca do Grmač**.

Za Dovjaka - za njegovo dramatiko - je tipično, da ga nobena od opisanih variant ne potegne za sabo; tudi v tem je bistvo njegove aristokratsko-stilne držje. In vendar do vsega tega - do eksistencialno-personalnih problemov - ni posmehljiv, kaj šele cenen, v kar je neslo Jesiha in skoraj zaneslo Rudolfa, glej **Afriko** in **Pegama**. Dovjakova ironija je neverjetno zadržana: glej dialog med Moškima. Prvi: "Poiskati moramo prostor besedi." Drugi: "Lepa beseda lepo mesto najde." Prvi: "Inkultuirajte se!" Izraz je iz katoliško cerkvene prakse-retorike. "Mislite, da sem vas zastonj silil, da poskusite tisto tabletko?" Vera KC je opij-droga. Tega se cinični ideologi-teologi dobro zavedajo. "Beseda je skrivnost. Skrivnost ne izločuje. Skrivnost srka. Je nedoumljiv prostor, ki ne dovoljuje rečem lebdeti."

Dovjak na prefinjen način razkrinka vlogo-namen Skrivnosti, kot jo propagira KC in za njo Senčar v analizirani kolumni. Skrivnost je joker, služi čemur koli, predvsem koristi tistega, ki z njo razpolaga. Kleriki jo imajo v monštranci, v tabernaklju, v svetih časih in prostorih; celo leto 2000 je kot sveto tudi skrivnostno. Skrivnost je povesod, zato morejo kleriki-čarovniki (današnji šamani) vsako točko uporabiti v božjo slavo in svoj prid. Na skrivnosti se utemeljuje-alibizira vsaka sveta vojna. Skrivnost je bistra maska, ki prikriva, da gre za agresivno identiteto. Niti idealna identiteta ni dovolj ugodna maska. Najprimernejša je skrivnostna identiteta, skrita identiteta. Odtod struktur(al)no hinavstvo KCe. Kadar ji paše, je zanjo bog skrit-skrivnost. Kadar ji ustreza drugače, bog spregovori in ukaže prek papeža, glej okrožnico **Quadragesimo anno**: komunizem je zlo(čin), vsak

slovenski kristjan se je dolžan vojskovati v sveti vojni zoper levo revolucijo, s tem zoper partizane- NOB.

Dovjak ve, česar velik del SD - slovenskega mišljenja - ne ve: da sta življenje in smrt identična. Drugi: "Potrebujemo ustanove, ki bi služile življenju." To je platforma-smer današnje slovenske KČe. Prvi: "Lepo vas prosim! Ustanove, ki naj bi služile življenju, so v slepem napredku že zdavnaj postale podaljšana roka smrti!" KČ to ve; KČ je danes na vrhnji ravni še bolj modra-cinična, kot v **Velikem inkvizitorju**. Če se namreč zaveda, da je življenje smrt, potem tudi Hlev ni nobena Varnost, kajti dokler bo življenje, bodo ovce crkavale, bile ranjene, poškodovane. Zakaj bog to dopušča, čeprav je njegov edinorojeni Sin pred 2000 leti kot vrhovna sveta žrtev odkupil grehe človeštva, je skrivnost. Ni ustrezno razložljiva, ljudem ni razumljiva. - Pred vojno je prevladovala v KČi razlaga, da hoče bog človeka v trpljenju narediti za jeklenega, da bi bil popoln borec v sveti vojni z Zlom. Glej že omenjeni Kuretovi drami, napisani za Kongres Kristusa Kralja, uprizorjeni na ljubljanskem osrednjem - Plečnikovem - štadionu.

Edino, kar preostane, je obljuba, da bodo po smrti živeli, seveda če bodo poslušali KČ, v nebesih večno življenje. A to je golob na strehi; da bi človek verjel vanj, mu je potrebna droga, nenehna skupna monolitna vzgoja od rojstva do smrti, antiGabrova šola, v kateri Krašovci-Stresi razlagajo človekove pravice, te pa pomenijo permanentno drogiranje - tabletke iz **Obračuna!** -, ki otopi zmožnost za avtorefleksijo-avtokritiko. To je pogoj: da ne pride ne do avtorefleksije-avtokritike ne do svobodne avtonomne posamezne osebe-eksistence-vloge. S svojo zahtevo po teh dveh razmerjih-dejavnostih sem že od začetka svoje - za KČ vprašljive - vrnitve v Cerkev delal zgago; le niso mi znali - si niso upali - povedati, zaradi česa so z mano nezadovoljni. Tisti, ki niso nič razumeli, so me tolerirali, Koncilija; bolj stvarni, Gril, pa so me že spočetka gledali kot neprijeten tujek, kot vsiljivca. Imeli so prav. Nisem se dal, da bi me na grillu spekli.

Če je Rode umnejši, kot se zdi - če nastopa neumno, ker ve, da le tako lahko uspe pred množico obiskovalcev svetega semnja na Brezjah, zadrogirancev -, potem morda niti ni banalen cinik, kakršnega bi videl Rudolf, ampak je v njem moment aristokratskega stila, le da nima moči, da bi se z aristokratskim stilom zadovoljil, ker ga žene pohlep-sla po oblasti oz. ker je uslužbenec nekega ferajna, ki postavlja svoja pravila in od uslužbencev terja, da se jih držijo. Točneje: ne zadošča, da nekdo le izvaja aristokratski stil. V njem mora

biti težnja po iskanju ubitega-uničevanega Boga-Druegega, kot je v Mucku, morda tudi v Dovjaku. Le takšna težnja more nadomestiti človekovo slo po oblasti, ker je še močnejša "strast"; ker je absolutno poslanstvo.

Zdi se, ta moja sodba je kruta, da v ideologih-teologih današnje slovenske Cerkve težnje po iskanju ubitega-uničevanega Boga-Druegega ni več. Morda je bila pred desetletji v Kisovcu in Stresu, danes je mrknila. Kisovec je precej časa nasprotoval temu, da bi ga oblastništvo povsem zajelo; ni vzdržal, pritisk od vseh strani je bil premočan. Popustil je Fricu, svetniku cerkvenega Kapitala, korupciji, s katero ga današnja slovenska desnica in današnja Cerkev navrtavata, ko ga delata za znanstveno korifejo brez predsedana. Katera devica bi se mogla upreti tej harfi, sladkemu brenkanju, ki podeželskemu dečku obljublja, da bo iz Savla David, iz Ponikvarja Slom(žek), iz marginalca knez vsesplošne znanosti, Scientiae universalis, moneta, ki odpira vsaka vrata? Le vrat v drugost ne. JOGSŠKi so se zagostili med kamnita vrata. Tam jih je preščipnilo, sploščilo, zmečkalo, razcunjalo. Ne vidijo, da so cunjice, kakršne padajo v koncu Zajčevih **Otrok reke** na kamnita tla, v močvirje, ki jih bo vsak čas posesalo.

Diskoteka se - v **Obračunu** - imenuje Olympus. Preimenovanje je korektno, točno. Kar je bil nekoč Olimp kot nebesa, je zdaj Olympus kot podzemlje. Razlika med podzemljem, kot ga slika že Božič, glej **Zasilni izhod, Križišče**, še Zajc, glej **Potohodca**, in tem v **Obračunu** je pomembna. V **Zasilnem izhodu, Križišču** je podzemlje ne le labirint, glej modelno sliko o tem v **Geometriji redov 1**, ampak smetišče. V **Potohodcu** je blodnjak ječa. To je tipično za doživljanje blodnjaka-podzemlja pod Partijo. V liberalni družbi-postmoderni ni več takšnih ječ. Tu je tudi trebuh sveta lep, čist, gladek, glamurozen, zbiksan, televizijsko spakljiv, ena sama Mica Šund, v katere notranjih prostorih, ki jih ima namesto maternice, se odvija (bolje kot dogaja) life diskotek.

Regresivci bi radi vrnili sveto vojno - trojansko vojno -, Dovjak ve, da je vojna sicer obnovljiva, a ne kot mitsko sveto prerojevalna, kakršna je - naj bi - bila med partizani in domobranci v letih 1941-45. Zdaj bo le mala umazana vojna kot ona v Bosni pred nekaj leti in še slabša, ker tudi najbolj zagamani Slovenci ne verjamejo več v svetost slovenskega naroda-ljudstva, le še Sponka spod Hribčka in Urbančič.

Morda Moška vse to vesta, a vztrajata pri svojih načrtih za desno revolucijo, ker ju to zabava; je to aristokratski stil? Kaj pa je počel Ludvik

XIV., da je postal tako slaven, tako močan – sončni – kralj? Brzel je od ene do druge vojne, zmagoval nad Španci in Holandci, nabiral bogastva, ropal, se potrjeval. Racine mu je služil, njegov merkantil(istič)ni pohlep je reinterpretiral in rekonstruiral v klasično lepe verze, v popoln red. Je to aristokratski stil? Ni aristokratski stil, kot ga goji Dovjak, vendar napredek, saj se zaveda, da je pohlep zlo? A kot da se Corneille in Racine tega ne bi zavedala! Sta se pustila kupiti?

Kupoprodaja je bila v 17-em stoletju nekaj čisto drugega kot danes. Takrat je bil kralj nekako bog, polbog, takšnega so uprizarjali baleti v Versaillesu na Lullijevo glasbo; Janša in Peterle, Podobnik in lobnik pa so klavirni mežnarji, podobnejši rokodelskim maškaram na prireditvah Prosvetnega doma kot Ludovikom. Kdo se je pripravljen prodati maškaram? Še Puftner ne, ta verjame v svoje pesmice in v Maaater, ki peče sveti Kruh, v veliko kmečko Peč, v kateri kot v sveti Maternici vzhaja Novo Slovenstvo.

Dovjakova prednost pred klasicizmom je nastala zaradi poteka zgodovine: ker je identiteto-dvojčka 17-ega stoletja nadomestil dvojniki-liberalna družba konca 20-ega stoletja. Dovjak ve, da je današnja porajevalna Maternica – sveta Peč, v kateri se pohajajo svete žrtve – le območje črev mozoljasto-moljaste neveste Ivanke, namazane z decimeter debelo televizijsko šminko, da se ne bi videle gube razpadajoče starke. Grška mitologija je že kdaj vedela za to: da je resnica in prihodnost Persefone Hekata. Morda je hotel to reči Frey s **Tirzo**?

Ni mogoče ne brati izjav obeh Moških zunaj političnega konteksta današnje slovenske desnice-današnje slovenske KČe, obenem pa teh izjav ni mogoče – se ne sme – reducirati na zgolj njihovo politično vsebino-sporočilnost. V dvojnosti-dvoumnosti – med vrsticami, kar je bistveno za aristokratski stil – je njihov posebni pomen, Dovjakov osebni slog, prehod od vsebinsko dobesedne – identitetne – sporočilnosti k simulaciji-postmoderni. Prvi moški: "Spet tabletko? Pozabite! Preprosto niso dovolj pripravljene." Na vero-drogo. "Če hočemo določevati korak" – to je izrečeno v diplomatskem jeziku –, "moramo pač potrpeti in nekaj časa plesati kot oni." Tj. pristajati na liberalno družbo. "Če hočemo vplivati na razvoj, moramo pač razmišljati zgodovinsko", tj. v skladu s preteklostjo, se zgledovati po tem, kako je KC ravnala nekoč. Če je bilo treba, se je pritajila.

Šele zdaj razumem ravnanje brata Charlesa de Foucaulda, ki je ves čas, ko se je nahajal v Sahari med muslimanskimi domorodci, molčal o

krščanskih-katoliških dogmah; pripravljaj je teren, bil je izvidnica. Ko bi zemljo zrahljal, bi prišli drugi; ti bi v nastale reže zasadili svoje rastlinstvo in polagoma izrinili mohamedansko religijo. Ena metoda je vojaška, nad Inki, druga blaza; solnograška in irska metoda. Bumbar je, kdor verjame, kot sem jaz v drugi polovici 80-ih let, da se je KC dokončno odločila le za irski postopek, za blagost Blažeta in Nežice. Debevec lepo pokaže, kaj je za fevdalnim Slomškom: Zlo(mšek), avstrijska vojska, glej **Blejke**, ki vojaško porazi-nažene jakobinsko-napoleonske Francoze. Torej - Prvi: "določeni vzorci" - v zgodovini - "se ponavljajo". Današnja KC propagira Mir. Mir je instrument vladavine boga. Ko terja bog sveto vojno, je mir odveč; zato Prvi: "Pustite mir pri miru." Enkrat mir, drugič vojna; vseeno. Važna je le Oblast.

Dovjak nakaže, da je Prvi homoseksualec, Drugi pedofil; oboje postaja tipično za KC na Zahodu in v Sloveniji. Prvi se "dotika" Drugega, Drugi: "Vem, kaj hočete od mene." Drugi sanjari o Afroditi iz diska: "Oh, prelepa ihtavost mladosti." Moška se predajata dekadenci-užitku, a to maskirata-alibizirata. Drugi: "Nočni klubi ubijajo dušo. Ne vem, če bi zdržal brez ..." tabletko-droge. Prvi: "Nisva ubijala duše: delala sva! Celo noč sva preučevala drastične, dekatedentne deviacije družbe." Izraz ni zatipkan; Moška ne poznata "sodobne umetnosti", v tem območju so JOGSŠKi, ki jih predstavljata, analfabeti. Drugi: "(Zdrdra.) Dezorientirane, diabolične, defektne, dedokakafonične, dionizične ..." Čeprav blebetata in ponavljata kot papige obrazce, bi bila v njuni presoji resnica, če bi se zavedala, kaj pomenijo ti slabšalni obrazci. Tu nista na ravni cinične distance psevdokratskega stila. Iz Rodetovih izjav vemo, da se je v Parizu navduševal nad Baudelairo; ni jasno, ali ga je razumel in je dekadentni cinik-diplomat, ali je Matajev Matija, ki se je napravil po francosko v erotično perilo in preslepil slovenske komentatorje današnje slovenske desnice, kakršen je Marquez od časnikov Slovenec-Mag.

Moška sedeta za mizo v "kavarni pod topolom". Recimo, da je v nji stoloval njega dni Zupan. Dovjak dela majhne premike. Z izjavo Prvega ne misli le na mariborskega polpesnika Miroslava Slano, ampak na pojav sam, najbrž tudi na Zagoričnika in njegove afne: "Ste brali, da nas je tisti kratkovidni, pervertirani nadrealist prav tukaj s svojo nizkotno predstavo prikazal kot ljudi, ki, oprostite izrazu, ščijejo po drevju." MiroSlanec se je res spravljal v Tivoliju na drevo in tam uriniral kot opičnjak. Med Zagoričnikom in njim

je vendar temeljna razlika: Zagoričnik je podiral identitetno mišljenje, marburžan se je le afnal, posnemal. Seveda Moška ne razločita originala od kopije, resničnega demona, ki se igra, od demončka, ki je lutka za otroke.

DaSKC se tudi zato tako slabo znajde v liberalni družbi-postmoderni, ker nima o nji niti osnovnega znanja. Reslomškizacija je izhod v sili. Bodoči nadknezoškof Turnšek je prepričan, da je vsa modrost v učbeniku Blazic in Nezic, ki so ga uporabljali celo na peterpurški univerzi, niste vedeli tega? Bajе je imel tam Blaze in Nezica večji uspeh od Kantove **Kritike čistega uma**; o umni bratje pravoslavni Rusje! Predvidevam, da bo naslednja stopnja obeleževanja svetih krajev na Slovenskem reinterpreterirala in rekonstruirala Ponikve v Königsberg in Ponikev v Firence. (Glej zvezo Zlobec-Dante, na Krasu je vse polno jam.)

Prvi moški je ob tem, da je diletant in nevednež, luciden; gre za struktur(al)no dvojnost človeka, kakršen je v postmoderni. Prvi ve, kaj je delal na topolu Pesnik: "Tisto scanje je pomenilo markacijo osvojenih teritorij." Natančno za to gre: z vsakim Križem, ki ga postavi DaSKC po prekrasoviti Sloveniji, je kot s scanjem obeležen teritorij, ljudje smo reducirani na pse. Upam, da se bravec ne bo pohujševal. Križ kot sredstvo agresivne kolektivne identitete zame ne pomeni Bogočloveka Jezusa, ubitega-uničevanega Boga-Drugega, ampak fevdalnega Krista, zmanipuliranega v Velescavca. Sakrilegij delajo tisti, ki pometajo s Kristusom; ki ga imajo za Urinirajočo žlezo. Prav zato terjam, da je Bog drugje in Drugi: da ga ciniki ne bi mogli zlorablјati. Kar je identiteta, je zlorablјivo. Tudi človek identiteta.

Spoštovanje, dostojanstvo (=spodobnost) kot središče človekovih pravic je poteza, ki človeka reducira na identiteto. Zato je normalno, da ekskluzivni dvojček svojega sovražnika najprej poniža, do kraja razčloveči, ga reinterpreterira kot nič. To sijajno pokaže film Line Wertmüller **Pasqualino sedmih življenj**. V njem vidimo, kako nemški nacisti, komandantka medvojnega lagerja – isto velja za Goli otok –, pripravijo zapornike do tega, da se v obrambi golega življenja sami ponižajo v klavce-rablje-zločince, v mučivce svojih tovarišev. Sporočilo filma pravi: človek kot identitetni človek je struktur(al)no podvržen samoponižanju, avodestrukciji. Le drugost v človeku – le drugi človek – je zunaj tega postopka avtomanipulacije. Zato je priseganje na spoštovanje, dostojanstvo (=spodobnost) in človekove pravice eno najhujših samoslepil; je sleparija liberalne družbe-postmoderne, ki jo od nje še bolj cinična KC sprejme in instrumentalizira v svojo korist. Kaj

je naredila KC z Inki? Dosegla je prav to: da so po svoji volji – iz lastne svobode – pozabili-zavrgli lastno kulturo-vero-identiteto. In tisto drugost, ki je bila v njihovi identiteti. Šele pol tisočletja kasneje jo odkriva, a ne KC, ampak RLH.

Dovjak gleda na KC kot na radikalnega manipulanta; Prvi: "Jabolko, ki ga je Paris podaril Afroditi, lahko z lahkoto obrnemo v svojo korist." To je zunanja – politična – zgodba **Obračuna**. Kaj pravzaprav hoče Prvi? Dobiti na svojo stran Afrodito (Persefono, Artemido – devico), da bi se prek inkultiviranja Cerkev vselila vanjo, v mladino, obvladala tudi disko-podzemlje, ker se zaveda, da tega prostora zaenkrat ne obvlada, le (prek današnje slovenske desnice, Janše) Ulico in svoje tradicionalistične ovce, kar je zanjo premalo? Hoče Cerkev sprožiti vojno Grkov zoper Trojance, današnjo slovensko desnico zoper današnjo slovensko levico? Če je tako, in zdi se, da **Obračun** prav razumem, je KC popoln Manipulator; ne le nadomestni Penis, ampak bog, ki je obenem Najbolj bistri (Zviti) in Najbolj igrivi (Hudiček).

Kdo sta Hera in Atena, ki se pustita zmanipulirati? Udje Nove revije? Umni univerzitetni znanstvenik Simoniti, strokovnjak za antično in srednjeveško latinsko rokopisje? Pohlepni Pezdnik Šeligo, ki bi rad nagrabil vse nagrade sveta, vsa priznanja, vsa predsedniška mesta, vse častne naslove, vse, kar sodi k imidžu Zmagovalca, prejemnika Zlatega jabolka? Afroditja je Sponka spod Obronka, seveda v mlajših letih, ki jo zdaj grizeta Šeligo in Simoniti kot izdajalko-odpadnico Naše svete stvari (desne). Sponka grize nazaj, vsegrizba se stopnjuje v sveto vojno, od Krima do Boča, pod katerim se rojeva novi Slomšek, kot terja večno spovračanje; glej Rogačkega-Lendovška dramo v verzih **Slomšekovo rojstvo**, kmalu jo bom podrobno analiziral, v **Kompleksu Celjskih 2**. KC skoz Drugega (Rodeta?) hujska na državljansko vojno. Kot mi kaže analiza SD, bi takšna ocena kar držala. Brez državljanske vojne-bratomora (bratomornosti) ni šans, da bi prišla današnja slovenska desnica s Cerkvijo pod roko na oblast. Legitimiteta slovenskega naroda-ljudstva terja, da mora pravi človek v sveto vojno, kot je moral zoper protestante v 16-em in 17-em stoletju, zoper RLH-meščanstvo v Francoski revoluciji, zoper komuniste v slovenski levi revoluciji 1941-45.

Moška (DaSKC) nista naivneža. Ob zamisli spletke z jabolkom med boginjami se pripravljata na vojno že praktično. Slišati je, da "prihaja z one strani mesta hrup, množice." Prvi: "To smo pričakovali. Vihar čisti.

Z ulic odnaša smeti." To je pohod slovenskega naroda-ljudstva na Ulice, kakor napoveduje Janša kot condottiere v službi Sanctissime. Pred vojno je Vodušek opeval pričakovanje vseočiščujočega vetra Pomladi, **Pomladni veter**. Zdaj ga posnema epigonska današnja slovenska desnica; kot vsak posnetek je le psevdo revolucija.

Moška, posebno Prvi, predvidevata, kaj se bo zgodilo. Ljudje bodo krivili sovražnika, nam tujo boginj: "Gospodarstvo ... vse gre k hudiču - kmalu bodo govorili: Atena nam je to zakuhala!" Zdelo se bo kot vojna med bogovi; vojna, ki je sredstvo za vrnitev oblasti naši grupi (KCi), se bo spoetizirala v sveti vojni božjih razsežnosti, kot med drugo svetovno vojno, ko sta se mahala fevdalni Krist in Stalin, dva bogova, vsak za svojo grupo Vsemogočni in Edino pravi, glej **Gabrijel in Mihael**. Bedaki, potopljeni v samoslepilo, ne bodo videli, kaj je zadaj: spletko na oblast pohlepnih. Dokler in kolikor se bo človek podrejal identitetnemu mišljenju, tako dolgo in v tolikšni meri se bo vdajal sli po Zmagi-USpehu nad drugim, ker ne bo razumel, da je poleg identitetnega bivanja mogoče še alternativno bivanje. Prav tega mu DaSKC noče dovoliti: da bi spregledal. AntiGabrova šola (Gabrova sicer prav tako ne vidi drugosti, le dvojnike) naj bi otroke, Blažete in Nežice, tako zadrogirala, da bi videli-dopuščali le Našo sveto stvar (desno), kot so jo medvojni nacistični Nemci.

Da bi bilo mogoče zidati na pravih temeljih, je treba najprej vse podreti. O tem berem dobesedno v Kuretovi dramatici.

KC je bila zoper revolucijo, dokler je bila na oblasti; **Žid**. Ko zavzameta oblast Partija in liberalizem, to pa se dogaja že med vojno, se refevdalizacija spremeni v refašizacijo, KC se odloči za desno revolucijo. Prvi govori, kot da bi brali Marxa, **Komunistični manifest**: "Potrebno je rušiti. Povsod! Vseskoz! Pri tem ne gre za nestrpnost, ampak preprosto za načelo! To načelo velja tudi, če hočete omogočati pogoje." Prav to terja Stres v omenjeni razpravi, ki je moralno ideološka platforma za klerofašistično KC. Po njegovem spoštovanje, dostojanstvo, spodobnost človeka, njegove pravice terjajo, da se odstrani (podre, razruši, likvidira) gabrasta šola, Školjčeva kultura, Drnovškova in Kučanova politika. Zlo je treba odstraniti, ljulko iztrebiti, kot terja Janša neenkrat eksplicite, uporabljajoč svetopisemski govor. Kaj je radikalna likvidacija Zla drugega kot sveta vojna-desna revolucija?

Poulične demonstracije, ki jih napoveduje Janša, so uvod v desno revolucijo, v zrušitev slovenskega berlinskega zidu, tj. slovenske liberalne družbe.

Ko boginje čakajo na Parisa, da bo odločil, katera med njimi je najlepša, današnja slovenska desnica že demonstrira. Afrodita, ki jo bo Paris izbral za najlepšo in bo na strani današnje slovenske desnice, ker je Paris poslanec Rodeurja, se zaveda, kaj je potrebno: "Demonstracije so izguba časa. So samo druga oblika dolgovoznih debat." Današnja slovenska desnica govori kot Komisar v **Aferi**, ko se posmehuje humanističnima revolucionarjema Bernardu in Kristijanu, češ, da sta le "ušiv debatni klub". Afrodita: "Če kaj, potem totalna revolucija. Totalna!" Jasno. Velja porušenje napačnega sistema do tal, tj. radikalna likvidacija sovražnika-levega dvojčka.

Obračun vklaplja vase dovršen del prejšnje SD, tudi Božičevo črno absurdno groteskno, glej **Zasilni izhod, Križišče**. V muzeju - Louvru -, kjer čakajo boginje na razsodnika Parisa, pride "do redukcije električnega toka". Do nje pride zato, tu nadaljuje **Obračun** Ruplove **Mrzle viharje**, ker je "redukcijo po zadnjih podatkih zakrivila skrajna levičarska frakcija, ker je hotela preprečiti v našem muzeju" - tako govori Glas 2 po zvočniku - "napovedani govor gospoda Rôdeurja, predsednika cerkvene komisije za kulturno dediščino." Rodeur je tu skupno - občno - ime za nadškofa in za tiste cerkvene dostojanstvenike (izraz dostojanstvenik pride od spoštovanja, dostojanstva/spodobnosti), ki skrbijo za telesno blagodat DaSKC, za vinske kleti, za nove vinograde, ki jih bodo obdelovali novi viničarji, a tokrat izključno le naši, Slovenci; mislim na Mirka Kraševca ipd. mojstre, ki razumejo Kreka predvsem kot gospodarstvenika-finančnika, kot Skrbnika naših Bank, Ambrozijansko-Krekove banke. Grad Betnava je simbol za največjo slovensko Vinsko klet, ki je kot en sam sveti sod, v katerem se zbira sveto vino.

Svetost vina, ki postaja fevdalna Kristova rešnja kri, je za drugenjsko teologijo kozlarija, magistični ostanek poganskih drog. Ubiti-uničevani Bog-Drugi nima žil, po katerih tečeta sveta Kri in sveto Vino. Kdor je zmožen odmisliti se od repoganizacije, kakršno je doživel Bogočlovek Jezus v fevdalni KCi, posebej pa še v času, ko je na Zahodu povsem prevladalo RLH-postmoderna, vidi, kakšno sramotenje ubitega-uničevanega Boga-Drugega - torej Boga - je tunkanje Boga v vinski Sod, je reinterpreteracija in rekonstrukcija Boga v krekaste velefinance Mirka Kraševca. Se DaSKC sploh zaveda, kaj počne? Pred stoletjem je napadala Jude, glej **Žida**, kot finančnike-plutokrate, Krek je s hranilnicami in Rajfajsnovkami skrbel za na kant spravljene kmečki proletariat; DaSKC s svojim bankarstvom pa se gre

kapitalizem, glej poskus Duhovnikovega – tudi simbolično: duhovnikovega – prevzema Litostroja. DaSKC postaja Borza v službi Požrešnežev. Bo katoliška borza v dvorcu Betnava?

Glas 2 nadaljuje: "Le-ta" – Rôdeur – "je želel sporočiti svoje simpatije ogorčenim vernikom. Kakor vam je znano, so se ti zbrali na protestnem romanju spričo jutranjega vandalskega dogodka, ki ga moram kot umetnostni zgodovinar in zaščitnik kulturne dediščine ostro obsoditi, saj je poškodovana fasada naše znamenite cerkve." Govori ravnatelj Muzeja, ki je obenem cerkev.

Vsak muzej – vsaka točka tega sveta – naj bi postala svetišče, to je namen DaSKC. Kot svetišče bi bila izvzeta iz laične obravnave, vsaka avtorefleksija – nepristranska analiza – bi odpadla, saj bi bil pogoj za obravnavo česar koli, da analitik-interpret upošteva sveta mesta. Kritika – razen kritike tistih točk, ki še niso posvečene – bi torej odpadla, bila celo prepovedana, bila smatrana za napad na človekove pravice, na versko prepričanje celo večine Slovencev, ki da so verniki vere svojih babic in kravic. Vsak posmeh, ki je legitimno sredstvo RLH, glej že Baylov jezik, da ne govorim o jeziku enciklopedistov, Diderota in Voltaira, bi prišel pod sekvester.

Odtod prepoved srati na javnem mestu. Če je vse svetišče, bi moral biti tudi Drek sakralen. KC ve, da bi bila ta zahteva prehuda, obrnila bi se v lastno nasprotje; zato nuja privatne sfere. V privatnosti je le tisto, kar je v zvezi s spolnimi in defekantnimi organi, niti ne z vsemi luknjami v človekovem telesu. Agape kot sveti obed je dejanje svetih ust; Hribčev Tincelj je zdaj pristal na hvali Agapeta. Z usti človek govori – sme govoriti le, kar mu naroča-posreduje KC –, zato je tudi hranjenje kot spomin na Zadnjo večerjo (na Platonovo **Gostijo?**) sveto početje. (Je škof Urban bolj svet od škofa Smeja, ker je bolje hranjen?) Usta zato niso za cuzanje spolnih organov; Grafenauerjeva poezija bo zato doživela cenzuro, vsaj tam, kjer poje o blaženi oralni spolnosti, o felaciji. Govor je dopuščen, če je reduciran na ponavljanje (jalovost DaSKC) svetih obrazcev. Avtorefleksija-avtokritika je povsem odveč; nevarna je, saj spodmika samoumevnost idealne identitete.

Proglas-sporočilo ravnatelja Muzeja, katoliškega univerzitetnega znanstvenika je reakcija na afero Strelnikoff, na popisovanje cerkev in svetišč s sramotilnimi grafiti. Teologom je jasno: sramotilni grafiti ali posmehljivke so dopuščene, če merijo na Kučana, Drnovška, tj. na mesta, ki še niso sveta, ki so še pod oblastjo sovražnika. Smetišče je za današnjo slovensko KC

mesto, kamor poštenjaki odlagajo smeti, govno, odvečni material; tako so mislili-ravnali tudi stalinisti-komunisti v svojem holokavstu nad vrnjenimi domobranci, zgledujoč se pri plemstvu/kleru, ki je sezidal grad Betnavo na protestantskem pokopališču, na kraju, ki je (bil) za protestante sakralen. Pri tem se je KC držala stare prakse, ki izvira iz načela: da je treba likvidirati zadnje ostanke drugih ver, na mestu staroslovanskih svetišč zgraditi cerkve, kapele, sveta znamenja.

Vse to je en sam genocid in kulturocid. DaSKC prikazuje to likvidacijo kot napredek, ki je boguvšečen. Liberalna družba ravna drugače: dopušča svetišča, a kot privatne subjekte. Za fevdalno tj. današnjo slovensko KC nobeno svetišče, ki ni njeno, ni svetišče, ampak je mesto zla, leglo Hudobije-Hudiča. Namesto da bi sezidala svoja svetišča poleg staroslovanskih svetišč, je te likvidirala. Ne prenese pa, ko je enako s pravoslavno Cerkvijo postopal sovjetski stalinizem. Slovenski komunizem je bil bistveno drugačen, bolj mil. Nekaj cerkev je Partija podrla, a glede na večino le zanemarljivo število. Ne trdim, da je Partija podpirala Cerkev, čeprav kot točko kulturne dediščine celo do neke mere; podpira DaSKC analogno kulturno dediščino slovenskega liberalizma ali stalinizma? Partija je dopuščala katoliška svetišča, kot so muslimanske države dopuščale krščanske cerkve, kot drugorazredne. KC mohamedanskih ni dopuščala; kamor koli je prišla – zavzela turške kraje –, je mošeje podrla. Šele v koncu 19-ega stoletja je stara Avstrija kot nemalo liberalna družba-država, v Bosni, dopustila muslimanska svetišča in vero. A država, ne KC!

Katoliški Ravnatelj se pritožuje: "Kdo bo to plačal, vas vprašam? Na naši cerkvi se je pojavil nesramen, nekulturen in nemoralno velik napis, citiram: Odpusti jim, oče, saj ne vedo, kaj sekajo." Dovjak namiguje na Rodeurjev strahotni, dušo parajoči krik v srce zadetega, pred MB-o klečečega in plazečega se, na svetih Brezjah tožečega, krik, ki je zame hinavsko sprenevedanje, kakršnega od človeka, ki je baje bral Baudelaira, ni bilo pričakovati. (Je bral počiščeno **Cvetje zla**, v katerem se sonetje ne dogajajo v bordelu, ampak v cerkvi?) Glas 2: "Sklepamo lahko, da bo redukcija" toka "še trajala, kajti gospod Rôdeur je poudaril, da je vandalizmu kriva stoletna pariška nagnjenost k dekadenci, ki že od časa Rimbauda" – torej Rimbaud ne, Baudelaire ja? – "poštenim ljudem ne da miru. Gospod Rôdeur je ob priporočeni celodnevni molčečnosti pozval še k molitvi za naše sodobne pesnike in poudaril, citiram: Cerkev, vodi jim pero!" In vodi jim vero, ki pa

naj nam prinese bero. Nočem žaliti, le pomirjam - v Švejkovem stilu: "Brez panike, prosim! Brez panike!"

5

Moja analiza je mestoma empirična, podrobna, singularna, posebej na tem mestu. Marsikdo mi je to že očital, bravci hočejo sežete povzetke. Ne morem jim dopovedati, da so sežete sodbe le obrazci politično-novinarskega pojmovanja, če jih ne spremlja empirično singularna razčlemba. Priznam, da je za bravca, ki ni in noče biti strokovnjak, mučna; ne morem mu pomagati. Bravec želi užitke, pečeno piško v usta, lepoto-videz sveta, prijetne zgodbe; to je namen trivialne literature. **RSD** je po namenu in ustroju nekaj bistveno drugega. Ni lažja od samega življenja. Nanjo - name - je vplivala tudi praksa (sistem) surrealizma z mislijo, da je treba življenje odslikati zvesto, kot se dogaja, ne v osredotočenju, kakor je terjal Goethe ali klasicizem. V razpravi o **Obračunu** je ta dvojnost predvidena, hotena: da obravnavam - in podpiram - Dovjakov klasičen aristokratski stil, da pa obenem pišem empirično singularno dolgočasno. Hočem tudi pokazati, da Dovjakov aristokratski stil ni tisti pravi aristokratski stil kot pri Racinu. Za **Obračun** je tipična konverzacija. Tudi v **Fedri** se konverzira, a drugače, zgoščeno, pesniško, medtem ko izhaja Dovjak iz Pinterjeve dramatike. V obeh je navzoč Ajshilov pristop, a reinterpretiran in rekonstruiran v nekaj tretjega. Dovjak v **Obračunu** ni toliko absurd(istič)en kot Pinter ali kot Božič; kot sam v dramah **Šah-mat** in **Sto prvič: Bogota**.

Približno na sredi **Obračuna** - zato začenjam novo, peto poglavje razprave - nastopi Paznik, ki je Pâris; seveda deformiran, notranje osmešen, parodiran grški junak, vse prej kot junak. Pârisa, ki ima le tak vzdevek med prijatelji, sicer mu je ime Georges, Prvi moški zaslišuje, preučuje, preverja v svoji pisarni ali v glavnem stanu ali v skriti depandansi svoje stranke, Gibanja, morda v kakem pricerkvenem prostoru. Dovjak le nakaže, kaj sta se Prvi in Paznik pogovarjala, slutimo pa, da ima Paznik nalogo, da mu jo je podelil Prvi. Ta naloga je tajna, skrivnostna, kakor so bile naloge v politični policiji (Partiji) pred letom 1990, posebno

neposredno po letu 1945; Partija je tudi tu posnemala fevdalno KC kot nemalo tajno organizacijo.

Del KCe je viden, deluje nad površino zemlje, to je uradni, ritualni, priznani del. Del pa je podzemen, na to opozarja že Gide v **Vatikanskih ječah**. Da vidi DaSKC okrog sebe – pri liberalcih – same zarote, je psihoanalitična projekcija lastne narave v drugega. RLH je glede na vse pretekle sisteme in ideologije najmanj skrivnosten. Po svojem ustroju sploh ne sme – ne more, naj ne bi mogel – biti skrivnosten, kajti temelji na Umu, ki je enako razporejen pri vseh ljudeh, kot predpostavljajo Descartes, Locke, enciklopedisti. To je Um, ki gre tako na živce fašistoidnemu Urbančiču, pristašu ezoteričnih svetih jezikov, posebno narodno umetniškega jezika Biti. RLH reducira Platonov Um na razum, ki je nemalo utilitaren, ki vse sestavlja iz atomov ali elementov, kot v mehanski znanosti; ki mora biti absolutno pregleden, to pomeni Les lumieres, razsvetljenost, odsotnost skritosti in skrivnosti.

Skrivnostnost KCe je povezana z njenim odporom do analiz, do avtorefleksije-avtokritike, ki skrivnosti razkriva. Cerkev pa ravno temelji na njih, na skrivnostnem, nedoumljivem delovanju boga, tj. nje same. Je zgovorna, a to je nenehno produciranje – boljše: ponavljanje, reproduciranje – istih obrazcev. V tem je bistvo molitve: ne dopustiti, da bi človek mislil z lastno glavo kot SAPO, izvirno, da bi razkrival-razkrinkaval skrito. Če bi bila skrivnost razkrita, bi odpadla potreba po podtalnem delovanju enega – najbrž odločilnega – dela KCe: njene tajne službe. To bi se reklo, da si reže vejo, na kateri sedi.

Razumljivo, da se s KC že v 80-ih letih nisva mogla ujeti. Videla je, da mi takšna ni pogodu; takšno sem imel za preseženo, za predkoncilsko, ustrezno za plemensko skupnost-fevdalno družbo. Koncilska je zame povzela tradicijo RLH; torej za skrivnost omenjenega tipa ne bi smelo biti več mesta. Tudi za molčečnost-zamolčevanje ne. Dvajsetleten sem postal pristaš Freuda, psihoanalize, se zavedel, da je treba – da moram – govoriti, ne pa molčati. Dialog je del govora, je tak govor, ki ni le nagovor na drugega, ampak dobi odgovor od drugega. Tudi zato je dialog v KCi nezaželen. In njeni udje danes ne pišejo dram, ampak politično novinarske kolumne, kot Senčar; Rebulove kolumne v tedniku Družina so bile mnogo bolj uspešne od njegovih – slabih – dram. Rebula je hotel biti oboje, a se mu ni obneslo. Uspel je kot novinar, propadel kot dramatik. Razumljivo, da ga zato ne morem ceniti. Všeč mi je Dovjak, ki se mu – kot

aristokratsko-stilnemu človeku – upira politično novinarsko pojmovanje in piše odlične drame.

To, o čemer govorim, Dovjak le nakaže, tak je njegov pisateljski – dramaturški – model. Prvi Pazniku, ko mu sporoči nalogo: "Ne pozabi, da se je pravkar začela priporočena molčečnost!" Molk služi tudi temu, da ostane podzemni del KCe skrit. Kaj je spodaj? Naenkrat se zavemo, da Cerkev ni le svetišče – to vidimo, je reprezentativno. Da je tudi smetišče, kar je drugo ime za blodnjak, za podzemlje, ječo. Da niso le skriti hodniki pod gradovi in templji, pod Herodovim, pod Hadrijanovo grobnico, ki je papeževa utrdba, pod egipčanskimi piramidami, kot bi nekateri želeli; ni zamisel rimskih katakomb, za katere se še ne ve, čemu so služile, identična z duhom fevdalne KCe, z njenim podzemnim delom, ki je prav njeno bistvo, brez katerega je ni mogoče poznati? Podzemlje ni le Opus Dei. S tem, da se nahaja-dogaja KC tudi v podzemlju, nikakor ni le to, za kar jo ima Sardenkova dramatika, za katero je tipično uprizarjanje svetišč, slavljenje cerkvenih praznikov in življenje svetnikov oz. MB-e, glej **Ženina iz Nazareta**. Šeligo ne uprizarja po naključju že v **Svatbi** podzemlje, tam le pod gostilno; v **Kamenju** se Podzemlje razbohoti v osnovno metaforo za svet-človeka, ne le za tiste, ki pripadajo komunizmu-liberalizmu, Kontinuiteti, ki jo Šeligo isti s Kriminaliteto. A Šeligo ni ud slovenske katoliške skupnosti, ne tematizira KCe. Verjamem, da se bo kmalu našel slovenski dramatik, ki bo podajal delovanje današnje slovenske KCe v kanalih, kot je podal Rupel v **Viharjih** delovanje radikalnih komunistov – maoistov, prepreženih z UDBO – v tunelu, ki ga vrtajo za podzemsko železnico.

Če je resnica KCe nasprotje svetišča: smetišče, ima ta ugotovitev daljnosežne posledice. Potem KC ni le nedolžna-čista, kar bi tako rada bila oz. za takšno obveljala. Potem je razumljivo, zakaj se tako trudi narediti vtis nedolžnosti-čistosti. Ne le zato, da bi prikrla svojo banalno resnico, klerike alkoholike, pedofile, homoseksualce. To je le zunanji pojav nečesa bolj bistvenega: tega, da je lahko KC v zgodovini obstala le, ker se je vklopila v podzemlje, ker se je tam poistila s Hudičem. To je storila seve iz najboljših namenov: hudiča je uporabila, da je v njem naseljena – skrita – preživela preganjanja tega sveta, sovražnikov. Vanj se je naselila kot zajedavec, a tak zajedavec, ki ga nosi zunanje zlo, sam pa je načelo Dobrega. To Dobro je v namenu Zajedavca, v tem, da bo, če bo preživel, človeka odrešil; odrešil pa ga bo tako, da mu bo naredil vtis – ga prepričal –, da je odrešen. Da mu bo dal odvezo, s tem Varnost.

Ker ne bo odprt k drugosti, ampak le h KCi, k lastnemu Vodji-Pastirju-bogu, bo prejemal le selekcionirane informacije; s tem bo – naj bi bil – imun pred epidemijami sveta, ki se začno predvsem z odprtostjo za avtorefleksijo-avtokritiko. Bolj ko bo mislil, da ima prav, če posluša le svojega gospodarja, ker ima ta gospodar Edini prav, bolj bo ravnal samoumevno, kot vojak, kot delavec-tlačan.

To je ideal KCe še danes, čeprav ga je skušal Drugi Vatikanum načeti; ni se mu posrečilo. S stališča fevdalne KCe se RLH, ki ima takšno početje KCe za negativno, moti, moti pa se, ker človeku pripisuje sposobnosti, ki mu niso dostopne. RLH ima človeka za sveto bitje, kot sveto bitje pa nujno struktur(al)no zapada v obup, izgubljenost, samomor. Le dozirana svetost je za človeka primerna. Jasno je, da se v takšno Cerkev v 80-ih letih nisem vrnil. A tedaj je to svojo naravo – ne le pred mano – skrivala.

Paznik je sredstvo Cerkve, da bi z njim dosegla svoj cilj, o tem cilju sem že govoril: zanetiti sveto vojno – državljansko vojno, bratomor(nost), ekskluzivna dvojčka. Paznik je poslanec KC, točneje: njen agent. Ljudje so pravi-dobri, če izpolnjujejo naloge, ki jim jih podelijo kleriki, hierarhija; če se reducirajo na izvajavce bógove – cerkvene – volje; mesta za svobodno avtonomno posamezno osebo tu ni. Paznik sploh ne ve, kaj je smisel njegove naloge; le izvaja. To je za fevdalno KC optimalen človek. Če bo ocenila, da je njegova naloga žrtvovati se, ga bo naredila za žrtev; pričakuje od njega, da sprejme vlogo žrtve. Za to vlogo ga bo že vnaprej nagradila: z zavestjo, da je sveta žrtev; da bo tudi na njem kot na kosteh mučenca sezidana bógova Cerkev; da bo v nebesih nosil v rokah palmo mučenicov, kot je pridigal knezoškof Rožman o katoliških duhovnikih, ki so jih med vojno likvidirali vosovci.

Zdaj bolje razumemo naravo utemeljenosti svetosti družbe – ne le KC, tudi našega naroda – na kosteh svete žrtve. Kostih svetih žrtev so pod zemljo, v svetem grobu. Brez tega svetega groba – Spomenka in Tine Hribar sta to odlično razumela, model sta prenesla na slovenski narod-ljudstvo-slovensko nacionalno državo – Cerkev nima temeljev; utemeljena je torej pod zemljo. Če je drugo ime za podzemlje blodnjak in smetišče, se pravi, da je utemeljena na labirintu, na smetišču, na gnojniku. Drugenjska teologija sprejema takšno ozemljenost, ker razlaga Bogovo križanje-obešanje in nato zavrženje njegovega trupla v smetišče onkraj zidov mesta (Jeruzalema) kot tisto pravo edino možnost, da pride človek na drugo stran, skozi zev-cev v

transcendenco. Tja pride le, kdor se odloči za bivanje na robu družbe, zunaj družbene slave, imidža, priznanja, vrednot. Ni nujno, da je ubit. Ves čas govorim, da je važnejša njegova uniče(va)nost, ta pa ima različne oblike.

KC bi imela torej šanso, da pride tudi ona v transcendenco skozi podzemlje-smetišče, a si to možnost blokira, ker svojo podzemnost skriva. Zanj je bistveno, da pride Jezus iz groba, da odvali skalo, ki zapira grob. Da gre kot Triumfator v nebesa. Brez tega dodatka – ki pa vrne krščanstvo v poganstvo, to so storili učenci, ki Bogočloveka niso razumeli – bi bila KC mnogo sprejemljivejša, takšno sem izdeloval v 80-ih letih. Podpiral sem pomen grobov, ne pa pogrebov, pravih slavij, kakršno se je dogodilo med Spomenko Hribar in nadškofom na Rogu 1990, praznovanj živih, ki zajedajo mrtve.

Za drugenjsko teologijo je odločilen grob, ki nima obeležij svetosti-zakramenta, pa naj je cerkven ali naroden. Šele ko je človek vržen v anonimnost (v Neidentiteto) smetišča-podzemlja, se odpre možnosti za drugost. Ravno tega ne razume in noče razumeti fevdalna KC. Grobovi so ji le začasni prostori, kjer čakajo trupla na Poslednjo sodbo, ko bodo – pravičniki – povzdignjeni v večno življenje v nebesih. Ker pa Cerkev ve, da je življenje par s smrtjo, svetišče par s smetiščem, da je svetišče idealna identiteta, smetišče pa realiteta, se posebej pozorno dogaja v podzemlju; tam se najuspešneje prikriva, saj je tam mesto, ki se ga ljudje najbolj boje.

KC jih straši pred tem mestom; z njim strašijo že druge, prejšnje, poganske religije, KC le jemlje od njih. Straši pred nočjo-temo. Zato propagira le Luč-Svetlobo – fevdalnega Krista kot Sonce –, da bi bili vsi ljudje kot njeni podaniki na svetlem, nadzorljivi; to je povzelo tudi RLH, glej Foucaultove analize v **Nadzorovati in kaznovati**; Les lumieres. Ljudje smejo biti v temi podzemlja le, če jih tja postavi-vrže kot kaznovane Cerkev, v ječo, ki je pod njenim nadzorom. Paznik ni le paznik v muzeju (Louvru), je tudi paznik v ječi, v koncentracijskem taborišču; enako za Partijo na Golem otoku, v mariborski kaznilnici, na Dobu.

Vzgoja je za fevdalno KC prepričevanje ljudi – trpanje z drogo vere –, da morejo priti do svetlobe le s pomočjo nje, spovednika, ki zločincu v zadnji uri odpre možnost zveličanja. Zainteresirana je, da velja ves svet za podzemlje tedaj in toliko, kolikor ga ne razsvetljuje ona, edina ima ključ za Svetlobo-Odrešenje-Nebesa. Več časa, bolj goreče ko je človek v svetišču, bolj je v svetlobi, s tem blizu odrešenju. Torej se ji je treba popolnoma prepustiti-zaupati. Ni več govora o osebni vesti, kot v 80-ih letih.

Prvi določa, Paznik izvaja. Človekova svoboda je le v tem, da se s svobodno voljo odreče sebi kot možni svobodni avtonomni posamezni osebi in izpolnjuje le, kar mu naroči kler; idealno je, če sam že vnaprej sluti, kaj pričakujeta od njega bog in župnik; glej **Blejke**.

V prizoru, ki ga pravkar komentiram, sta dva stavka, ki povezujeta **Obračun** s **Portim om**. Paznik: "Kje najdem izhod, gospod?" Prvi: "Izhod?" Paznik: "Rad bi šel ven, gospod." Prvi: "Ni izhoda, dečko, če živiš v krogu. Tam so samo vrata." Stilu se vidi, da je šolan pri najboljših zgledih, pri Smoletovi **Antigoni**, pri **Samorogu**, pri **Žabah**. Prvi pokaže na izhod; a kaj je ta izhod? Prvi je ironično ciničen; ta izhod so le vrata, skoz katera mora Paznik, da bi lahko izvršil svojo nalogo. Za **KC**, kakor jo percipira Dovjak in kakršna je današnja slovenska, sploh ni izhoda v transcendenco; transcendenca sploh ni zapopadena, niti kot vrednostno-upanjski horizont. Vse je le strategija-dejavnost tega sveta, praksa oblastniške družbe. Vsakdo najde izhod, če izvaja cerkvene ukaze. **KC** mu da tabletko z upanjem na večne užitke v večnem nebeščanskem življenju, pa je stvar absolvirana. Večjih problemov ni. Kdor išče transcendenco, je sovražnik, ker išče nekaj, česar Cerkev ne more ne dati niti misliti. Oz. to more v svojem potencialu, ki pa je danes v Sloveniji – kolikor ne tudi po svetu – začepljen, morda celo že izrabljen. **KC**, kakršna nastopa v **Obračunu**, je obrazec (moneta) brez vrednosti, le ena od tajnih organizacij, ki se borijo za nadvlado v tem svetu. Dolgčas. Le za ljudi brez domišljije, srca in ustvarjalnosti. Le za oblastnike in izvajavce. Za Strese in Senčarje.

Vrata, o katerih govori Portimão, mavrska vrata kot simbol za pot v onkrajnost, so v **Obračunu** le banalna vrata nekega prostora, v najbolj zanimivem primeru vrata ječe, od katerih ima ključ le višji ječar, Prvi (nadškof, papež, župnik), ne mežnarji. Portimão in **Obračun** imata temeljno različni pomenski strukturi. Portimão je usmerjen skoz obup, izgubljenost, samomor in umor v transcendenco, **Obračun** pristaja na Nič kot na temeljno praznino, v kateri pa se da (pre)živeti, če zavzame človek do nje radikalno distanco, če par-razmerje življenje-smrt reinterpreterira in rekonstruira v nič na način aristokratskega stila. Namesto – na mestu – obupa, izgubljenosti, samomora ostanejo le stilne besede, ki kažejo, da vse vedo; da ve avtor, ki je za njimi in jih izreka, vse. Vedo celo to, da se ne da nič odločilno-odrešilnega storiti, da pa se da na to nemožnost suvereno – z aristokratskim stilom – gledati, nanašati.

Za Dovjaka ni odrešenja, le nič, ki ga je treba prenesti. Dovjak je dobro

razumel Nietzscheja, le da se je nemški filozof patetiziral, ko je govoril o tragičnem heroizmu, medtem ko jemlje Dovjak njegov prezir do smrti-življenja hladno, brez čustvenega zanosa nekdanjega Wagnerjevega učenca. Čeprav je Nietzsche posebej cenil ravno francosko 17. stoletje, moraliste, La Rochefoucaulda itn., in zaničeval nemške romantike, Francozov ni zmozel ustrezno posneti. Dovjak je bližji stilu Marivauxa kot Nietzsche; ve, da je izraz marivaudages krivičen. Dovjak vzame francoskemu libertinizmu lahkotnost. Bliže bi bil Anouilh, če ne bi bil ta sentimentalen, glej **Colombo**. Je Dovjak bral Salacrouxa, Montherlanta?

Zamolčevanje, ki je, kot odkrivam, temeljna strategija KCe, ima za posledico predvsem to, da so izjave, ki jih podajajo njeni udje, struktur(al)no deformirane. Njihov namen ni odkrivanje resnice – s tem ubitega-uničevanega Boga-Drugega –, ampak odkrivanje tega, kar KC v svoji notrini je, njenega podzemlja, tega, da so grobovi, na katerih temelji, prazni. Kot je prazen Petrov grob pod rimsko baziliko, Kristusov po tem, ko ga snetega s križa položijo vanj. Srce KCe je postmoderno, je praznina-nič, ki se je Cerkev ne upa-noče priznati. Dovjak temelji ravno na nji, zavestno. Njegov aristokratski stil je odgovor na to postmoderno kot prazno mesto.

Vse, kar KC priznava, mora nastopati-delovati v obliki idealne identitete, torej potvorbe, laži, kar je konsekventno za držo, ki temelji na prikrievanju-zamolčevanju, s tem na pačenju resnice. Lažno – apologetsko, hagiografsko – je tudi njeno literarno zgodovinopisje. Če bi hotela, da ne bi bilo, bi morala odgovoriti na vprašanje, zakaj skriva resnico o življenjih in početjih svojih dramatikov. Zakaj ne pove, da je bil Sardenko pedofil, Medved alkoholik in ženskar, Krek v zadnjih letih svojega življenja oče sina; da je Lenard zapustil duhovski stan, enako Petančič. Vse to so temeljni eksistencialno personalni podatki, brez katerih ni resnice o človeku. Če KC kar naprej govori o zlu, nečistosti, pokvarjenosti svojih sovražnikov, a ne analizira zla svojih udov, tega, da se sami ne držijo svojega nauka, da ne živijo po cerkvenih načelih, druge pa nenehoma obsojajo in jim grozijo s kaznijo (Lenard je bil eden najhujših preganjavcev Cankarja kot nihilista, Sardenko eden najradikalnejših opevalcev idealne identitete, Medved tisti, ki ga je Cerkev postavljala za zgled nasproti Cankarju in Župančiču kot literata, čigar literaturo je treba posnemati), ali ni potem vzgoja, ki jo KC terja kot vzgojo za človekove pravice-spoštovanje-dostojanstvo/spodobnost, vzgoja laži, izkrivljanj, perverzij kot struktur(al)nih potez? Ne bo potem zamenjala

tim. Gabrovo, tj. laično-laicistično šolo, ki vodi v libertinizem, s še slabšo, s kombinacijo pravičnega nasilja, moralnega nasilja in prikrivanja resnice (hinavstva), kar ustvarja iz človeka spačka?

Zato še enkrat - ne zadnjič - ugotavljam, da brez avtorefleksije-avtokritike ni mogoča ustrezna etika, vzgoja, filozofija, teologija, znanost. Mogoče je le, kar odkriva na KCi Dovjak v **Obračunu**. Tak model pa mora vsak poštenjak zavriniti. Takšna KC je simbol in leglo umazane pokvarjenosti kot struktur(al)nega modela. Je sadomazohizem. Ta je, kot dokazujem v **RSD**, osnovna poteza fevdalne KCe; je napačna reinterpretacija in rekonstrukcija zgodbe o križanju Bogočloveka Jezusa.

V 14. prizoru **Obračuna** pride Paznik v muzej. Berimo: "Paznik ima čez ramo obešen transparent: MATI, POMAGAJ!" Gre za Rôdeurjev pretresljivi krik, ki ga je izdaval pred obličjem Najsvetejšega v samem svetem središču svetega slovenstva; drama je v nekaterih točkah dokumentarna, faction. "Pride v prostor, pokima v pozdrav, opazi, da je nekdo gledal revijo, ki jo jezno spravi pod suknjič." Najbrž je to pornografska revija, zato se Paznik, ki je zastopnik idealne identitete (nedolžnosti-čistosti), jezi, da so jo odkrili.

Paznik je obenem tudi funkcija Čistivca. Ravno nasprotna Cunjarju, kot ga podaja Božič v **Zasilnem izhodu, Križišču**. Cunjar zbira cunje, je sam Cunja, prizna si, da je Cunja, dela struktur(al)no avtorefleksijo-avtokritiko in odkriva, da ga vodi življenje v obup, izgubljenost, samomor. Paznik pa prikriva, kdo je; živi pod masko, se pretvarja, je zato slepar. Dela se, da je ravno tisti, ki (kar) ni: nedolžni-čisti.

Moraliziranje-zgražanje je tudi ena od potez današnje slovenske KCe kot deformirane. Čiščenje je izraz purizma, ta izraz rasizma, fašizma. Fašizem čisti človeka - človeštvo - od napačne Krvi, Rodu, Rase, Vere. Takšno čiščenje uveljavlja tudi Stres, ko isti človekove pravice z naukom KCe, vse, ki razumejo človeka drugače, pa razglasi za kršilce človekovih pravic, za zle. **Žid, Vstajenje** itn. temeljijo na terjatvi, da je zle-nečiste treba očistiti iz sveta. Kot katare, protestante, komuniste itn. Če se ne bodo pokorili-poboljšali, tudi liberalce.

Paznik "še prej odloži transparent, tako da se pokaže še njegova druga stran: PRAVIČNO KAZEN BREZVERCEM!" Bravec vidi, da ne vnašam kritične analize Cerkve samovoljno v **Obračun**. Analiziram temelje DaSKC, da bi mogel vzpostaviti okvir za ustrezno razumevanje teh ključnih stavkov v drami. Resnico, Pravico, Poštenost, na katere se kar naprej (empirično

singularno in struktur(al)no) sklicuje današnja slovenska Cerkev, tudi s svojo Komisijo za pravičnost in mir, je mogoče po njenem prepričanju doseči le tako, da se tiste, ki niso pravični – brezverce, drugoverce, drugoverci so zanj brezverci –, kaznuje. KC in politični sistem, ki ga terja, temeljita na kaznovanju. Nebes ni kot edine obljube, ki ostane po izkustvu nedobrostiti tega sveta, če niso v paru s Peklom, večni užitek z večnimi mukami; bistvo užitka v Nebesih je sadizem, je užitek v mukah kaznovanih (komunistov itn.).

Glede tega je liberalizem-hedonizem napredek, saj se v odporu do ekskluzivnih dvojčkov, ki terjata sadomazohizem, vrača v identitetno identiteto avtizma. Ta napredek je regres, ta regres napredek. Gre za tavanje v krogu, o katerem govori tudi Dovjak v **Obrračunu**, navajal sem ga. To je krog mota iz **Pohujšanja**. Večno spovračanje je peklenska teologija. Hedonizem-liberalizem misli, da je skladneje s človekovimi pravicami, kot jih razume, če človek ne muči drugega, če v tem mučenju ne uživa, če uživa le v sebi ali v samomučenju. Drugenjska etika odklanja obe razlagi-utemeljitvi človekovih pravic, cerkveno, ki temelji na eskluzivnih dvojčkih, in liberalno, ki temelji na identiteti avtizma. Identiteta avtizma je resnica tega, kar misli liberalizem, da dosega: užitek v izmišljanju, blodnji, željah-fantazmah; Žižek meni, da naredi s tem prehod od dvojčka k dvojniku. Naredi ga, na eni strani, a obenem se pokaže, ker je trojni hipermodel večno spovračanje-krog, da je progres v dvojnike obenem regres v identiteto (avtizem), v narcizem.

Dovjakov namen je očiten. Kar se je dogajalo v nemških koncentracijskih taboriščih, kamor so domobranci spravljali ujete partizane, kolikor jih niso pobili, pa na Golem otoku in v drugih povojnih taboriščih, od Teharij naprej, kamor je zapirala svoje sovražnike Partija, glej tako Hofmanovo **Noč do jutra** kot Jeločnikovo **Vstajenje**, Dovjak najdeva tudi v liberalni družbi-postmoderni; tu je sicer empirično singularno drugačnega videza, taborišče-zapor se reinterpreterira in rekonstruira v prostore Muzeja, a bistvo ostane. Razlika med taborišči in postmodernim prostorom je dvojna: na eni je postmoderni napredek, saj ljudje niso na silo strpani v taborišča, kot je bil v vseh sistemih, tudi v predvojni Jugoslaviji, moj oče; ohranjajo osebno svobodo. Ker pa je ne znajo ustrezno uporabiti – ker jim je tuje drugenje –, sami rinejo v taborišča novega tipa, ne da bi se zavedali, da so ječe; celo želijo, da bi se znašli v ječah, ker imajo v njih kot v hlevih oskrbo, varnost, v

svobodi ne. Postmoderna taborišča niso več ubijavska na način medvojnih in povojnih, v njih ni več lakote, telesnih muk. So pa še zmerom in morda še v radikalnejši meri uničevalna, to je druga plat zadeve.

Kot sem analiziral v začetku te razprave, je drugi U - Uničevanje - naslednja, radikalna stopnja prvega U, Ubijanja. Liberalna družba-postmoderna iznajde tip Uničevanja, ki se ne veže na Ubijanje, kot se je večina prejšnjih tipov (ali vsi). Fevdalna KC je izdelala prehod med obema tipoma: tistega, ki se ni pustil zmamiti v past, je morala pobiti, ostale pa je uničila na milo-blag način, s šolanjem-vzgojo Blažeta in Nežice, s Slomškovo šolo namesto Gabrove, s šolo, v kateri dečke in deklice le začasno otipava in pofukava kak dramatik-svečenik. Za to šolo ni bistveno nadlegovanje otrok, ampak nekaj mnogo hujšega: sistem, ki otrokom preprečuje, da bi posta(ja)li svobodne avtonomne posamezne osebe. Vzgaja jih v ovce, v čredo, izbrane - najsposobnejše, klerike - pa za pastirje v čredi; nekatere za volkove, za paznike-vojščake-valpte, vmes med plemstvom, klerom in tlačani.

V tem je postmoderna dedič fevdalne KCe, le da temelji na liberalni družbi, na svobodnih odločitvah ljudi. Ne potrebuje več ne paznikov ne pastirjev; predvsem to je, kar moti KC, kajti kako bo zaposlila kler? Kler se bori za to, da ohrani službo. Postmoderna je mnogo naprednejša, zato učinkovitejša, zato bo uspela, že uspeva. V njej Vrhovni Paznik ni več Kralj, Papež, Vodja; ne potrebuje ne Rodeta ne Janše. Nad vsem vlada depersonalizirani Kapital, ta postaja iz subjekta subjektiviteta, nevtralna sila, zato odpade problem osebne moralnosti; v tem je liberalna družba-postmoderna negacija prvotnega, naravnega nramnega meščanstva. KC ni dovolj (post)moderna; še potrebuje moralo, čeprav osebno moralo podreja socialni morali. A osebno vendar imenuje, čeprav jo nato spači. Postmoderna pa ne čuti več potrebe po osebni morali, ker nima kaj početi s svobodno avtonomno posamezno osebo.

Ko se je zdelo, da bo RLH-liberalna družba omogočila oblikovanje svobodne avtonomne posamezne osebe, je obrnila smer in regresirala k plemenski skupnosti. Družba radikalnega Kapitala - nadnacionalnih korporacij, univerzalizirane znanosti in Tehnike itn. - je analogna plemenski skupnosti. Zato lahko govorimo o postmoderni kot o posebni obliki fašizma; ne le ob Rusovem neokorporativizmu, ampak ob bistvu postmoderne, ki je razosebljena internet komunikacija namesto interpersonalna komunikacija, kot jo terjata drugenjska etika. Postmoderno občevanje je socializacija enako

kot gentilizacija, le da ne gre več za Rod-Kri, ki vežeta – identificirata –, ampak za vloge v procesu sámoplajanja in razdeljevanja Kapitala, ki razvezuje, ljudi določa v svobodi. Muzej v **Obračunu** je le eno mesto, na katerem deluje Kapital. Ta seveda ni več le finančni, glej Vošnjakove **Pene**; kapitaliziral se je sam Jezik, Govor, sama Komunikacija, njen reistični lingvizem. Za gladek potek kapitalistične družbe ni potreben le obtok financ. Keš se najprej reinterpreterira in rekonstruira v kartice-čeke, nato v besede, ki se morajo razmnoževati po logiki Kapitala.

Prišli smo do odločilne točke. Sam aristokratski stil, ki je po eni strani čudovita in vredna kritična distanca do vsebine in praznine, postane v postmoderni-kapitalizmu (to kaže – ne le – **Obračun**) sredstvo univerzalizacije radikalno reduciranega Kapitala. Jezik-besede so instrumenti, ki se jim posreči vtihotapiti se v najbolj skrite niše, pore sveta; ne le v telesa, ampak v duše(vnost). KC kot konservativna institucija z zamolčevanjem še zaustavlja razvoj pred temi konsekvencami, saj iz izkustva ve, da ima vsaka reč dve plati in da radikalna osvoboditev jezika omogoči tudi avtorefleksijo-avtokritiko, kar je nedopustno. Zato se KC raje odloči za manj radikalen sistem (za fevdalno družbo), ki pa je obvladljiv in nadzorljiv, obvlada ga plemstvo/kler, medtem ko je postmoderna tip družbe, ki ne potrebuje več nadzora te ali one oblastniške grupe, Kapital se nadzoruje sam, enako Jezik. Glavno je, da se Kapital brezmejno širi, v intimo duševnosti in v kozmični prostor. Postmoderna verjame, da bo razmnoževanje Kapitala (razpršena identiteta) tako veliko, da bo sproti utapljalno vse pojave avtorefleksije-avtokritike, ki se bodo dogajali.

Današnja Slovenija kaže, da ima postmoderna prav. Žižkova avtorefleksija je lažna, da o njegovi avtokritiki niti ne govorim. Psihoanaliza je v njegovih rokah postala sredstvo deloma političnega, še bolj pa verbaliziranega Kapitala. Psihoanaliza kot današnja oblika nekdanje katoliško cerkvene psihoterapije nima za cilj ljudi odrešiti v pomenu, da bi našli stik z ubitim-uničevanim Bogom-Drugim, ampak jih odpravlja tako, da jih norm(aliz)ira po normi okolja, tj. postmoderne-Kapitala. Če mislijo vsi enako-isto, ne bo nihče bolan, kajti duševna bolezen je odstopanje od veljavne-prevladujoče norme Okolja.

Hvalabogu se strategija postmoderne ne more posrečiti, ker je trojni hipermodel le del četvernega hipermodela; ker drugost ostaja, čeprav zamolčevana. Ostaja rob vsakega sistema, tudi kapitalske total(itar)ne postmoderne, kot je ostajal rob fevdalne družbe-fevdalne KCe, področje

pollegalnega, ilegalnega, kot ugotavlja Foucault v **Zgodovini spolnosti** in Deleuze v **Tisoč ravneh**. Ostajata Dovjak in **Obračun**, ostaja **RSD**. Podrobno analiziram Dovjakovo dramatiko tudi zato, da ustvarjam-tematiziram omenjeni rob sistema; da sam sistem – identitetno mišljenje – spodkopujem. Ne z desno revolucijo, ki subvertira le eno različico identitetnega sistema, le tisto, ki jo vodijo liberalci in ki jo opisujem kot postmoderno-kapitalistično. KC jo skuša nadomestiti s svojo, s konkurenstsko, z bolj tradicionalno, tradicionalistično.

Menim, da se Cerkvi ne bo posrečilo, ker ne sledi razvoju (Kapitala). Če pa se bo sama reinterpreterirala in rekonstruirala v eno različico postmodernega Kapitala, ne bo več fevdalna KC. Postala bo le ena od new age sekt. Ta razvoj se opaža ne le na Zahodu, tudi že v Sloveniji. Ljudje potrebujejo fantazme; zakaj ne **Zgodb Svetega pisma**, kot jim jih je pripovedoval Krek? Ritualika, zakramentalika, dogmatika, ornamentalika ipd. fevdalne Cerkve lahko postanejo zaradi svoje pitoresknosti, fantazije, bogastva form in pojavov, kar vse ustreza človekovi želji po nadomeščanju drugosti z videzi, odlična in uspešna ponudba na univerzalnem trgu kapitalističnih fantazem. Pogoj je le, da ne terjajo zase več resničnosti, s tem pa nimajo več pravice do Kaznovanja in Ubijanja.

Stres je to začutil med prvimi, trdil je, da KCi ni potrebna več predstava Pekla in Hudiča. Prek človekovih pravic se vrši prilagajanje postmoderni-kapitalizmu. Cerkev mora le pristajati na razresničevanje vsega, se zato spremeniti – reinterpreterirati in rekonstruirati – v center Kapitala. Tega današnji papež ne razume, ker prihaja iz zaostale vzhodno evropske dežele; verjetno bodo prihodnji papeži prišli iz razvitega sveta in bodo deblokirali proces derealizacije. KC bo postala eden najintenzivnejših ponudnikov drog(e) na svetovnem trgu: droge kot vere-fantazme.

Tega DaSKC (razen redkih, Stresa do neke mere) ne razume, se na to prihodnost ne pripravlja. Bedasto vrača nujo ekskluzivnih dvojčkov-državljsanske vojne-svete vojne, kakor sporoča **Obračun**. V **Obračunu** jo vrača na način, ki ni več direktno ideološki. Transparenti-gesla kot **MARIJA POMAGAJ!** kažejo Rodeta iz kmetske Rodice, siceršnji govor Prvega pa Rodeta iz Vatikana in Pariza. Rode je dvojen, kot je dvojen Stres, manj pa Krašovec, ki je pod univerzalnim doktorjem preprosta duša. **Obračun** natančno – pravično – prevaja prehodno stanje današnje slovenske KC.

Ostajam pri svoji strategiji gverile. Sprejemam radikalni razvoj postmoderne;

prav sem ravnal, ko sem sredi 60-ih let vstopil vanj od znotraj. Človek ga mora notranje živeti, obenem pa iskati možnosti, da – kako – bi udeležanjal vizijo drugosti. Enako velja za moj vstop v KC sredi 80-ih let; prav sem ravnal, ko sem se notranje poistil z njo, saj sem mogel le tako odkriti, kaj-kdo je, kje – da – je v nji tudi točka drugosti; da jo nekatere teologije, negativna teologija Kuzanskega, krščanski eksistencializem od Pascala do Marcela, do Weilove, že artikulirajo; svoj študij navedenih avtorjev, ki sem jih podrobno preučeval že v 60-ih letih, sem tako avtentiziral, naredil eksistencialno personalen. Treba je najti točke, kjer sistem počí, njegove margine. Takšna točka je predvsem smetišče-podzemlje, le prav ga je treba preosmisliti-reinterpretirati, rekonstruirati, konvertirati. To počnem v **RSD** z drugenjsko teologijo.

V 14-em prizoru pride do eksplikacije zgodbe-motiva, do tekmovanja in odločitve, katera med boginjami je najlepša, katera bo dobila (medeninasto) jabolko. Uboge boginje se ponižajo pred Paznikom, ki je zgolj človek, ker bi rada vsaka postala Najlepša, tj. dobila potrdilo, da je najlepša, uspela na tekmovanju, kar vse je tipično za postmoderno. Dovjak opisuje njihovo nervozo: "Splošna panika, v kateri Hera in Atena histerično begata naokrog, iščeta vsaka svoje zrcalce, se na hitro ličita, češeta, trkata druga ob drugo, bentita – ,benti, bentika' – in sta sploh vredni usmiljenega pogleda. Še zadnja kontrola in že stojijo kot v zboru pred Paznikom."

Boginje skačejo okrog Paznika, ta pa je – se dela, da je – nem; spet eno od maskiranj, tipičnih za KC. Namesto da bi z boginjami normalno komuniciral, jim piše listke; to je tista nevsiljiva aristokratsko-stilna mera **Obračunovega** sloga. Skaže se tudi, kaj je pomenila zapoved molka-molčečnosti, ki jo je naložil Prvi-Rôdeur Pazniku. Poslušajmo; Afroditá "bere naglas: Najprej vas lepo pozdravljam in se opravičujem za zamudo." Lepo vzgojen katoliški fant. "Prisostvoval sem pomembnim demonstracijam, kjer nam je gospod Rôdeur naložil pokoro za vandalski ateistični izgređ, ki se je zgodil." S takimi pokorami drži plemstvo/kler svoje tlačane na uzdi, zmerom – struktur(al)no – so krivi, s pokoro se odkupujejo sami in odkupujejo grehe ostalih. To je platforma Krašovca, njegove teologije o Odkupljenju. Človek mora ponotranjiti zavest krivde – ne biti kriv brez krivde, ampak kriv zaradi ravnanja drugih-zlih. (Ne zaradi praumora, ki ga je zagrešil identitetni človek, tega predstavlja KC, ampak zaradi zločina, ki ga je identitetni človek že v predzačetku pripisal drugemu: Kajnu.)

Le če se človek zaveda svoje krivde, bo ponižen, bo ubogal Očeta in Mater,

ker imata ta dva – KC – edini ključ do odveze od krivde. Ta človekova zavest krivde ne vodi k avtorefleksiji-avtokritiki, ker vnaprej – a priori – pripisuje krivdo drugemu, vsakdo pa je glede na Našo sveto stvar drugi, tujec, nepravi. Za fevdalno KC je drugi vsakdo, ker ni idealna identiteta. Idealna identiteta je le bog v srčiki Naše svete stvari oz. kler, ki – kolikor – Mu je blizu, kolikor izvaja politiko cerkvenega vrha. KC je kot takšna Kapital, neosebna. Celu papeži, v času Avignona, so lahko vprašljivi, čeprav o tem KC nerada govori. Nihče od živih ni varen pred sumom, da je kdaj zagrešil kaj napačnega; zato status boga kot Skrivnostnega, le bog ve, kaj je s kom. Odloča bistvo (interes) Cerkev, ne njenih posameznih udov. Analogno je s Kapitalom; odloča on, ne posamezni ljudje, ki imajo denar, oblast, jezik. Vsakdo lahko izgubi denar, oblast, jezik, le Kapital-KC sta večna.

KC je bila vse do liberalne družbe isto kot Kapital. Šele s kapitalistično liberalno družbo sta se območji-praksi ločili: na ekonomizacijo in na spiritualizacijo-svetost. V tem je liberalna družba bližja ubitemu-uničevanemu Bogu-Drugemu: ker ni več opredeljena po svetosti. Njena banalizacija-profanizacija-sekularizacija, ki sta jo utemeljila trg in mehanska znanost, sta jo osvobodila izpod terorja svetosti. Kapital je Cerkev, ki ni več sveta. S tem je dvojček, zamaskiran kot idealna identiteta, prešel v dvojnika. Šele v tej točki je človek zagledal resnico kot prazno: kot nič. Dokler sodeluje kakršen koli ostanek svetosti – magističnega –, si človek zatiska oči pred Ničem; šele ko se zazre v nič, lahko v niču zagleda ubitega-uničevanega Boga-Drugega. Soočenje z ničem se dogodi v Portimãu in **Obračunu**, čeprav na dva različna načina.

Paznik nadaljuje s sporočilom, s samopredstavitvijo: "Pokore se bom držal in mislim striktno molčati en mesec. Kaj pa naj drugega? Pravzaprav mi ni čisto jasno, zakaj ste ravno mene, skromnega sina mesta Pariz, faliranega študenta agronomije, ki je želel specializirati kozjerejo v Pirenejih, izbrale za to, da vam podelim naziv najlepše med vami. Moje področje so bile včasih koze, zdaj honorarno čuvanje umetniških eksponatov, lepotna tekmovanja ne ... Iz spoštovanja do stare grščine in latinščine in iz spoštovanja do cenjenega in ljubega mi župnika, ki me je v gimnaziji teh, žal že mrtvih, jezikov učil, sem po treznem premisleku in posvetu s svojim spovednikom pristal na to, da podelim častni naziv ... Bi predlagal, da začnete s svojimi obljubami."

Parodija je radikalna. Obljube daje človek pri sveti maši, pri sveti spovedi,

ne na lepotnem tekmovanju. Dovjak poisti lepотно tekmovanje kot ritual postmoderne z mašo KCe. Zakaj ne? Tako dobi identičnost med obema. Pokaže, da postmoderna sploh ni tekmeč KCe; ta se mora le odpovedati svoji rearhaizaciji, nagnati kler kot zaostalo družbeno formacijo-grupo, pa bo vse v redu. Kapitalu je všeč, če je maskiran za lepoto-ličilom-imidžem. KC zna dati optimalen make up.

Paznik očitno ni storil, kar mu je naročil Prvi; Prvi je z njim nezadovoljen, Drugemu pravi: "Stavili smo nanj, pa smo skoraj izgubili." Zdaj ga je treba trdo prijeti; očitno so ga zapeljale boginje, Afrodita. Jabolko bi moral prinesiti Prvem-KCi, ne pa izročiti ga ženski, posebno ne tisti, ki predstavlja plesalko v disku, princeso **Vrtoglavko**, glej Grdinov libreto, hedonistično bitje liberalnega kova. Prvi, kot tipični klerik, hujska in spletkari, obe ostali boginji obrača zoper Afrodito. Prvi boginjama: "Vi meni jabolko, jaz vam Afrodito! Odsekali ji bomo glavo, odsekali ji bomo roke." Svoje morivstvo skriva za hinavsko masko, enkrat za moralo, drugič za kulturo: "Moje misli so umetnostno zgodovinske, restavratorske." Kar govori, je namreč ob tem, ko opazuje in komentira kip Miloške Venere.

Prvi (Rodeur) je pripravljen storiti vse, le da dobi jabolko: "Moje misli so tudi kozmetične. V prostem času učim tango." Neuspešnima boginjama objublja, kar si želita; ko gre za interes KCe, norma nedolžnosti-čistosti odpada: "Privoščita si." Koga? Paznika! KC razpolaga s svojimi udi; če ji je v korist, jih proda zainteresiranim, na krožniku jim jih prinese. Paznik za Prvega ni človek-SAPO, ampak sredstvo. Prvi deluje v skladu s človekovimi pravicami, kakor jih razume KC, ko izroča Paznika v užitek boginjama. Človekove pravice so pravice idealne identitete (KC), da se hrani in vzdržuje. Edina resnica-vrednota je idealna identiteta; ljudje so le hrana zanjo. Edino resničen je bog, ne ljudje. Ti so resnični-pravi le, kolikor participirajo na bogu, kolikor mu služijo. Če bo Prvi Paznika lahko prodal za jabolko, bo Paznik odrešen: kot sveta žrtev bo šel naravnost v nebesa, v večni posmrtni užitek.

KC terja enkrat od hlapca pokoro, molčečnost, drugič to, da se da v spolno uporabo povpraševalcem; radikalni cinizem. Hera in Atena razumeta, kar Rôdeur ponuja. Hera: "Meso, telo? Poželi!" Atena: "Vzemi!" Prvi govori v Baudelairovem stilu; upoštevajmo, da je Baudelaire najbolj priljubljeni Rodetov pesnik: "Mar ni lepo? Iz omotičnosti se vračamo v treznost. Iz mlahavosti v popolno telo." Popolno telo je Nedeljivo – nepoškodovano, torej

ne to, kar je ohranjeno od Miloške Venere – sveto telo KCe. Je mar čudno, da so imeli največ posluha za Lepoto telesa tisti renesančni papeži, ki so bili sicer morivci in sodomiti, Aleksander VI. Borgia? Ni dal on poslikati Michelangelu Sikstinske kapele? Koga in kaj občudujejo turisti, ta postmoderna masa, ko obiskujejo vatikanske muzeje, sam Vatikan? Puščavnike iz Egipta, Svetega Antona, ali popolnost gracij v renesančnih kapelah?

Nadaljno analizo tega dela drame bom skrajšal, bila bi predolga, čeprav izjemno zanimiva. Prvi pošlje Drugega po jabolko, nadzorovat in varat Paznika; Drugi Pazniku: "Najprej so poslali tebe, zdaj so poslali mene." Drugi ljubi Paznika, med njima naj bi bilo homoseksualno razmerje. "Kako naj te vzljubim?" Vse se začanja vrteti, relativizirati, kot napoveduje Cankarjev moto iz **Pohujšanja**. "V čem je smisel? Si zmešan ti, ali sem zmešan jaz? Si tudi ti na tabletah? So vsi na tabletah!?"

Drugi ve, za kaj gre, strah ga je. Strah je poteza svetosti, tipična za KC; čisti Kapital v postmoderni je nima. A kaj, ko je Kapital abstrakten, medtem ko je empirično singularno življenje kar se da kaotično, kontingentno, ogrožajoče s smrtjo, z bolečino. Šele če se človek odreče strahu pred bolečino-smrtjo, temu pa se more odreči le, če se zave, da sta življenje in smrt par-identiteta in da je resnica onkraj tega para, v drugosti, šele tedaj ni več determiniran po strahu, ki ga izkoriščajo vse despotske institucije, tudi Cerkev. (Strah pred bolečino in smrtjo – samo bolečino – se mi je nemalo posrečilo premagati. Bolečine komaj čutim, ne telesne ne duševne.) Drugi Pazniku: "Veš, kaj lahko naredijo s tabo, z mano!! Ti nisi pomemben, jaz nisem pomemben" zanje, za Cerkev "nihče ni" pomemben, to je resnica Cerkve, človekovih pravic. Če ne bova storila, kar terjajo od naju – jim prinesla jabolka –, bo z nama hudo. "Ubijam te"! Moram te ubiti, če se hočem odrešiti, kajti odvezo bom dobil le, če te jim bom izročil-ubil. To je bistvo teologije Odkupljenja in Zadoščenja. Bog KCe terja Kri, v tem je arhaičen. Če se mu človek povsem ne podredi (če vara Cerkev), ga bo bog Moloh zaklal.

Drugi ostaja znotraj strahu, ker ostaja znotraj KC: "Prosim, rotim, moledujem, klečim, klečim, klečim, klečim!" Samouničevanje, ne samoizničevanje. "Konec je, prišli bodo, vstopili bodo tako, da jih nihče ne bo prepoznal", to je tema Zupančičevih **Izganjalcev hudiča**, "kajti njih obrazi bodo nasmejani, v tanke ljubeznive črtice bodo raztegnjeni, v Clarke Gable bodo spremenjeni", v imidž, "obriti bodo in nadišavljeni, bodo v svečana oblačila napravljeni", v mašnika, "kajti namenili so se spet določati,

zaznamovati, izobčevati, črve za glave iz jabolk vleči. Prisluškovati so se namenili božjim frekvencam v tihih, groznih, neopisnih bolečinah." Je kaka slovenska drama že kdaj huje razkrinkala sadomazohizem – ubijavskost, mučilskost, hinavskost – fevdalne KCe? **Obračun** sledi **Kralju** in **Hlapcem**. Citati, ki jih navajam, potrjujejo moje prejšnje analize.

In sklep: "V kolobarjih, pravijo, se vrača človeška zgodovina." Torej ni napredka, ni golega Kapitala; bo fevdalna KC večna s svojim personaliziranjem mučenja, psevdopersonalnostjo? Res velja, da se bo človek, dokler bo narava-identiteta, nenehoma struktur(al)no vračal v fazo eskluzivnih dvojčkov, bil-posta(ja)l Klavec in Zaklani, Mučitelj in Mučeni? Je zamisel tega sveta tako temeljno narobe, da se bo treba z ustanovitvijo drugega sveta vrniti k črnim luknjam in drugim mehurčkom, k drugim veseljem?

Bravec naj sam prebere dramo in bo videl, kakšen je slog recimo v prizoru, ko se odbiti-ponižani boginji spolno spravita na Paznika. Ne zapeljujeta, ampak nasiljujeta. Prizor deluje bolj kot strašeč, njuno ravnanje kot sadizem. Bravec dobi vtis, da ga bosta mučili, mu odrezali roki, iztrgali jezik, ga žgali s cigaretnimi ogorki, kot je to počel GESTAPO, glej Partljičevo tragedijo-kriminalko **Za koga naj še molim?** ali že prej Miheličeve **Svet brez sovraštva**. A preden pride v **Obračunu** do eksplicitnega mučenja, ko Paznika začenjata slačiti, se izkaže, da je Paznik ženska; "izpod kape se mu vsujejo gosti temni lasje." Vse je ponarejeno, maskirano, neidentično; pod vsako identiteto je še ena identiteta. Torej je vsaka identiteta le ime – zamenjava – za dvojnika. Resnica ni ujemljiva.

KC je obstala dve tisočletji, ker na eni ravni igra-predstavlja-ponuja, kar si želijo naivni butci, narod-ljudstvo, ki se plazi po kolenih pred brezjansko MB-o, na drugi pa se zaveda, da je identiteta brez tal, da je idealna identiteta le maska za dvojnika. Fevdalna KC je že od začetka, od aleksandrijske šole filozofov, spoj antike kot helenizma, tj. sofizma in postmoderne, s fanatično identitetno plemensko skupnostjo judovstva. Kjer koli jo primeš, zmerom reagira v skladu s prijemom in prijemavca premaga.

Mučenje se nadaljuje. Ženski-ponaredku boginji objubljata: "Naredili bova fanta iz tebe. Fanta za obe." Spravita ga na tla, pobožnega katoliškega mladca. "Atena ga zajaha." Govori mu s tisto pravo aristokratsko-stilno mero med de Sadovo grozljivostjo in današnjim klepetanjem: "Tvoj hrbet je trden, tvoja griva je mehka, tvoj dih je težak ... Vzleti konjiček!" Itn.

Hera obljublja, da bo dosegla identiteto: "Nič več skrivalnic. Nič več tega prekletega pretvarjanja ..., izmikanja ..., neuporabnosti ... Hočemo potres!" Seveda to ni potres s konca Svetinove **Šeherezade**. Boginje le govorijo, Kapital je postal Jezik, Umor se ne more aktualizirati, vse je le simulirano-nakazano: v obliki aristokratskega stila.

Jezik se skaže kot osrednja vrednota; brez njega ne gre. Atena: "Grdo govoriš, draga mačeha, prekleto grdo! Kako trepeče! Trese se, konjiček! Oh, kako prijetno drhti. Še govôri, draga mačeha! Tresi opolzki jezik. Kako ziblje tremor, iz strahu porojen." Dogodi se spolni akt. Hera Pazniku: "Posilila te je, pa sploh ne veš!" Je tu točka postmoderne ječe-taborišča, ko je človek-jetnik do kraja razčlovečen v pomenu razpršene identitete, a tega niti ne opazi? Ni to najbolj rafinirana perverznost postmoderne? Tega ne opaziti pomeni biti povsem brez čutov-posluha za avtorefleksijo. Odtod masovizacija Pop kolektivnih družb.

Spolnost se nadaljuje, s tem posilstvo. Hera Pazniku, ki se je razkril kot Paznica, zariva "prst globoko" v vulvo. Atena ji "liže jeziček"-klitoris. Obe enako kot v tej dejavnosti uživata v sprotni poetizaciji-retorizaciji spolnega akta: "Korenčka smo dali konju korenčka, sladkega korenčka, da ne bo pozabil, da se ne bo upiral. Bo pustil jezdecu vzleteti. Bo pustil jezdecu lebdeti ... Je podoben slavčku. Žvrgoli! To je tako lepo! Govori, mačeha, govori!" Skrajšujem citate, bistvo je razvidno. So danes kje takšni slovenski igravci, ki bi bili sposobni uprizoriti svet **Obračuna**, te like, takšna dejanja, takšno spolnost, tako - aristokratsko-stilno - govoriti? Če so, pomeni, da ni aristokratski stil le v **Obračunu**, ampak tudi v nekaterih drugih. Drama mora zatorej čim prej na oder! Ravno zato, ker je tako drugačna od ostalih. Bo test.

V tem - zadnjem - delu drame se indifferenciacija veča. Vse je vse manj prijemljivo, vse manj identiteta. Boginji trdita, da jima ni šlo za jabolko, ampak za ... za kaj? Reči, da jima gre za spolnost, je premalo in ni točno. Če Atena v trajnem orgazmu kriči: "Prihajajo zastave skozi meglico jutranjo! Prihajajo in plapolajo lasje! Zlivajo se vase! Vse je eno, eno je vse! Vse! Vse! ... Čim več! Večkrat! Više, močnejše, hitreje ... Zaživi! Pozabi!" (citate močno skrajšujem), potem je doživljanje orgazma več kot le seksualno. Je zamenjava za mistiko, za spoj z absolutnim?

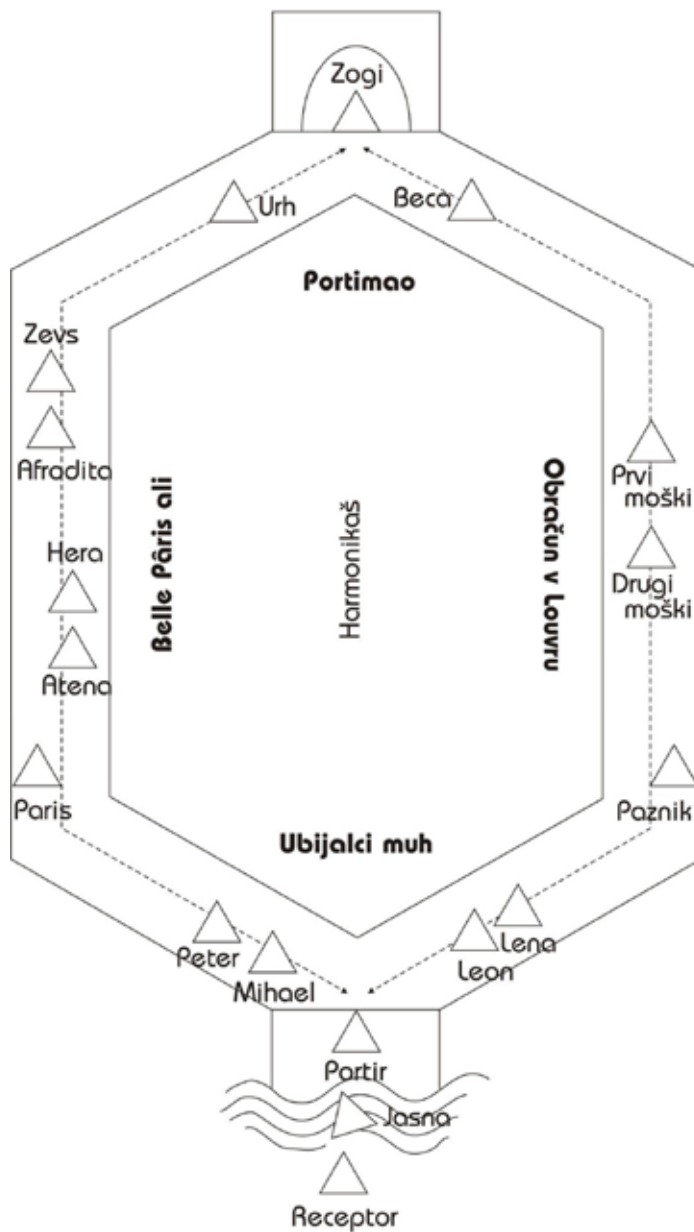
Odgovor na to vprašanje in podrobnejšo analizo pogovorov-značajev treh boginj bom odložil, prihranil jo bom za primerjavo s tremi ženskami (Pevkami-Nevestami) Šeligovega **Kamenja**. Zdi se, kot da si ta dva tria

odgovarjata v nekakšnem neeksplicitnem dialogu, oba pa odgovarjata na trio iz **Portim a**. Enako prihranjam za to primerjavo ves konec **Obračuna**, dogodek s Paznico, Pazničin govor.

Analitik-interpret mora paziti, da ne bi tolmačil pomenske strukture, ki je inovativna, na tradicionalen in znan način. Dovjak išče v še neartikulirano. Analitik-interpret mora biti skrajno pozoren, obenem napet in prepuščen, da bi slišal, kar je novo in to ustrezno formuliral. Glede na to, da Šeligovo dramatiko dobro poznam, bo morda primerjava med dramama omogočila ustrežnejše branje. Še prej pa naj napišem podrobno analizo Zupančičeve drame **Ubijalci muh**. Vse tri drame, **Portim o**, **Obračun** in **Ubijalci muh** tvorijo tercet, ki je predmet-cilj prve knjige v podnizu **Današnja slovenska dramatika**.

Na Svete tri kralje 2000

MODELNA SLIKA: TERCET

POJASNILO K MODELNI SLIKI: TERCET

Moj namen je bil naslikati modelno sliko v **Obračunu med vrati** (v podrobno-monografsko obravnavanih treh dramah - **Portim u, Obračunu v Louvru in Ubijalcih muh**) tako, da bi sodila v reženj Smetišča. Smetišče sem v **Geometriji redov 1 - v Predpostavkah** - na primeru Božičevih dram **Zasilni izhod in Križišče (ZiK)** narisal kot čreva, torej v negeometrični obliki, v svobodnejši. Režnji naj bi se med sabo razločevali po osnovnem liku, likovnem modelu, v Svetišču naj bi bil - je - osnova krog, v Kotišču kvadrat in trikotnik, v Smetišču blodnjak, trapezi, romb(oid)i, nepravilne oblike črev. Predstava terceta je, da se dogaja v blodnjaku, torej bi moral biti osnovni lik terceta čreva: kako se iz male sobice Portimāa, ki je na eni strani samozaprta, prehaja po kanalih v enako zaprt, čeprav nekoliko večji prostor recepcije v **Muhah**. **Muhe** se dogajajo v hotelu, hotel je satovje malih - hotelskih - sob, v katere se zatekajo Leon, Lena, Jasna, Mihael, ali vanje želijo priti, Peter. Satovje hotela in izba v Portimāu sta analogna toposa.

Med obema krajnima toposoma-sobama-sobami teče dvojni kanal: cesta, v Parizu (na svetu), ki vodi v Louvre, v veliki muzej, sestavljen analogno kot hotel iz mnogih soban, ki so med sabo povezane v kilometre dolge hodnike, kanale, blodnjak. Ta veleblodnjak-muzej ima sicer izhode-vhode, a vhod pomeni prihod ljudi na končno postajo Portimāa-Muh, izhod pa je mogoč dvojen: eden je v smrt-umor-samomor, Beca, Urh, Jasna, drugi je v drugost, Zogi, Harmonikaš, Receptor; ti se nahajajo v vratih, na meji ne le med življenjem in smrtjo, ampak med ničem in drugostjo. Portir kot podrejeni, Receptor kot nadrejeni čuvata-omogočata ta dvoumni prehod; Receptor je tudi Psychopompos, Hermes, ki vodi v grškem mitu umrle v onkrajni svet.

Ko sva z Alenko risala skice za modelno sliko Terceta, sva kmalu odkrila, da bi delovali soba-recepcija (hotel) grdo, če bi ju predstavila v nepravilnih

oblikah z ostrimi koti; še manj bi bila ustrezna kanala **Obračuna**, če bi bila podana kot zapletena čreva zunaj simetričnih pravil. Ni naju motila le grdota, prenapolnjenost, nepreglednost toposov-likov. Še bolj nama je hodila narobe ugotovitev, da vsaj **Obračun** ne sme biti naslikan kot čreva, saj je bistvo Dovjakove pomenske strukture ravno aristokratski stil, maksimalno geometrizirani, simetrični slog Versaillesa, francoskega klasicizma, glasbe Lullyja, arhitekture Mansarda, sveta, izhajajočega iz Descartesove geometriziranosti, povsem tujega gotskim srednjeveškim nekvadriranim oblikam. Tudi Muck se izraža precizno, njegovi vsebinsko sicer surrealistični verzi so rimani, so parnasovski. Zupančič je v tem manj strog, a kljub temu ni isti kot Božič s svojim sicer izredno domiselnim, a anarhično kaotičnim asociativizmom; tudi **Muhe** so poudarjeno urejene, celo simetrične.

K temu vsebinskemu razlogu je treba dodati vzrok, ki izhaja iz same narave modelnih slik in modelnih skic. Naj se analitik-interpret še tako trudi podati kaos-Smetišče, podajati ga mora z metodo reda-kozmosa-polisalogosa-etosa-lepote, torej ga mora priličiti lepoti, redu, logosu. Tudi modelna slika **Zasilnega izhoda-Križišča v Geometriji redov 1** je lepa, pa čeprav je delana kot sistem črev. Toliko lepša v pomenu klasi(cisti)čne simetričnosti mora biti modelna slika terceta, v katerem mora biti **Obračun** kot vez med **Portimãom** in **Muhami** narisani v sredini; s tem daje celoti ton.

To je bilo najbolj presenetljivo: da je modelna slika terceta nazadnje izpadla kot ogledalo, psiha, svečnik, celo kot monštranca. V njej seveda ne le da ni Najsvetejšega, znamenja za pogankega boga, za boga kot sveto. V njenem – obsežnem – središču je prazen prostor, v katerem je napisano le ime tako rekoč slepega Harmonikaša, delanega po modelu antičnih slepih vidcev, Tejrezija, seveda ne tistega iz Smoletove **Antigone**. Nastal je lik slepega zrcala, ki nosi resnico, vendar ne v prvem planu, ne na površini, ne v empirični prepoznavnosti fenomenov, ampak zadaj za praznino-ničem; ubiti-uničevani Bog-Drugi je na modelni sliki terceta skrit v niču ali za njim. Torej vendar monštranca, kakršno sem predvideval že v knjigi **Kristus in Dioniz**, vendar ne z eksplicitnim razodevajočim se bogom-Bogom dogmatske KCe, ampak prej s Pascalovim skritim Bogom, ki se nahaja skrit tudi v Kierkegaardovi in Jaspersovi percepciji-recepciji. Zakaj ne bi bival ubiti-uničevani Bog-Drugi v roži, v svečniku, ki sicer ni judovski in ni ritualni predmet, a je kljub temu lep(ota)?!

Na vrhu modelne slike so narisana mavrska vrata, zato nakazana v mavrskem slogu. Sredi vrat – v priprtih vratih, kot nakazujem v naslovu razprave o

Portimãu – stoji Zogi, tisti iz tria drame, ki čuti-(u)vidi najgloblje na ono stran. V skrajni spodnji točki modelne slike stoji analogno in drugače Receptor. Je onkraj reke, po kateri plavajo mrliči-samomorivci (glej tudi **Zasilni izhod-Križišče**); v reki je zato narisana Jasna. Receptor ni le Psychopompos, je tudi predpostavljena – verovana – točka modrosti, ki gleda ubitega-uničevanega Boga-Drugega, nahajajočega se onkraj ničā-smrti.

Zgornja in spodnja točka modelne slike sta v temelju drug(ačn)i od obeh analognih točk v Kotišču oz. posebej v osrednji modelni skici Kotišča, v Maternici. Tam sta imenovana Zgornja identiteta in Spodnji dvojnik; zastopata ju zgoraj Gecljeva čitalniška drama **Sovrašтво med bratoma in sprava** in spodaj Duševa postmoderna drama **Maternity row**. Zgornja identiteta teži v pomenski strukturi Svetišča oz. je že sama na sebi Svetišče. **Portim o** ni nič podobnega. Mavrska vrata so metafora za vrata, ki peljejo onkraj para življenje-smrt, onkraj ničā, kjer se nahaja ubiti-uničevani Bog-Drugi, ta pa je nekaj povsem drugega od pogankega boga, ki stoluje v fevdalni KCi oz. v svetih prostorih, v nebesih, v blodnjah sakralistov in institucionalnih konfesionalistov. Zgornja identiteta pomeni Spravo, kot je to zapisal-uvidel avtor čitalniške dramatike Gecej pred več kot sto leti, medtem ko je drža-pot Zogija – tudi Mucka – kar se da daleč od kakršne koli Sprave, tega gentilističnega samoslepila.

Bližji sta si pomenski strukturi **Maternity row** in **Muh**, čeprav je tudi med njima temeljna razlika. **Maternity row** je klasična postmoderna drama simuliranja in virtualnosti, s tem ciničnega funkcionalizma; v nji so vsa vprašanja rešena, Jalovost je absolutno zmagala, vse je zgolj Praznina oz. prazen tek Institucij. V **Muhah** so ljudje še živi, navdajajo jih strasti, sanje, načrti, iskanja, niso postali zgolj utrujeni skeptiki na poti v obup, izgubljenost, samomor. V **Maternity row** ni ne mavrskih vrat ne reke za hotelom, ki ju ljudje doživljajo kot absurdni zid, za katerim je vendar morda *pot, ki je videti ni*, kot je zapisal Vodušek. Za **Maternity row** ne obstaja nobena pot razen pretakanja po kanalih-črevih kozmopolitskega blodnjaka. **Maternity row** bi bila bližja **Obračunu**, če ne bi **Obračun** predpostavljaj možnost gledanja transcendence, stika z drugostjo; tega nakazuje Harmonikaš, zato je njegov prostor na modelni sliki zunaj obeh kanalov-praznin. Je v sredini, ki ji pravim ali slepo steklo slepega vidca ali bela lisa ali črna luknja, analogna Središčnemu trikotniku v Kotišču-Maternici (**Geometrija redov 1**).

Prav večja bližina terceta z **Maternity row** – z reistično megastrukturo – me je silila, da bi postavil celoten tercet v Smetišče, k **Zasilnemu izhodu-Križišču**.

Vendar pa čut vseh dramatikov za drugost – težnja odkriti drugost – odmika tercet od **Maternity rowa**, od **Kserksa**, ki nadomešča in dopolnjuje **Maternity row**. Jasnost-čistost-klasičnost – lepi verzi – **Maternity row** je vendarle jalova, tema drame je nezmožnost porajanja, zato je lepa maska (blodnja) blata, ki je resnica dogajanja; blato predstavlja **Kserkses** oz. vsa Rudolfova dramatika, tudi velik del Filipčičeve. Čistost **Obračuna** in terceta ni jalova oz. skuša ne biti jalova, čeprav ravno tako ne pripelje do porajanja; tipično, da v tercetu ni Matere, Hera je mačeha, osebe **Portim a** in **Muh** so brez otrok, kar je nasprotje zamisli Zgornje identitete.

Gecljevo dramo nadomeščajo-dopolnjujejo v Zgornji identiteti Majcnove **Matere** analogno temu, kakor se med sabo v spodnjem dvojniku povezuje **Maternity row** in **Kserkses**. **Matere** imajo že v naslovu materinstvo, s tem ne le porajanje živih bitij, ampak gre za smer k Narojenosti, glej Meškovo **Mater**. Svetišče se veže na gentilizem, tercet ne. Tercet išče Boga, ki je ubiti-uničevani Bog-Drugi, ne pa boga, ki je Oče-Porajevalec Naše svete stvari, Našega naroda, tudi slovenskega naroda-ljudstva. V tercetu so očetje kriminalni, **Portimão**, ali le hedonistični samovoljneži, Zevs v **Obračunu**. Ubiti-uničevani Bog-Drugi ni ne Oče ne Sin (ne Sveti Duh). Drugenjska zamisel sveta upošteva nujno porajanja, drugače življenje ni mogoče, a se drugenje zaveda, da je porajanje – življenje – le sredstvo, ne cilj. Drugenjska znanost zato odklanja ideje o svetosti življenja, tudi o Večnem življenju. "Večni" vir, ki poteka iz transcendence (in ki ni večnost, ampak onkraj časa-večnosti), je alternativno bivanje, medtem ko sodi življenje v identitetno bivanje.

Zogi, Harmonikaš in Receptor so na isti liniji med zgornjo in spodnjo točko modelne slike terceta. Zato v tej modelni sliki ni mogoče govoriti o Zgornji identiteti in o Spodnjem dvojniku. Zgoraj je zid, ki se ne more odpreti v belo liso-črno luknjo – v vrata –, spodaj gre za analogno strukturo. Trio v **Portim u** je res tudi znotraj modela dvojčka, med sabo se pobije, samomor Jasne je nazadnje tudi umor, s tem moment v dvojčku; samomorivec je sam sebi ekskluzivni dvojček, svoj klavec in svoja žrtev. Obenem pa je samomor točka prehoda dvojčka v dvojnik, točka avtodestrukcije dvojčka, ki se reinterpreterira in rekonstruira v posamezni(kov) avtizem. Da človek ne pade v avtizem, mora odkriti drugega.

S to nalogo ima tercet največ težav. Trio v **Portim u** se odkrije tudi kot drug za drugega drugi, vendar v točki-hipu samomora; drugost v njih ne preide v živo drugost, ki ohranja obstoj človeka kot božje svobodne avtonomne posamezne

osebe. V **Obračunu** in **Muhah** pa ne pride niti do tega. Človek-identiteta je človeku-identiteti le predmet užitka in sadomazohističnega mučenja, **Obračun**, oz. predmet sanje-bega, **Muhe**. V samomorilki Jasni je drugi človek, a se ne more uresničiti, ker manjka drugi kot drugi.

Harmonikaš povezuje Zogija in Jasno-Receptorja kot nedoumljiva figura; niti ne vemo, v čem je njegovo preroštvo, lahko da je zgolj slepo, da je Harmonikaš zgolj maska globlje vednosti. Lahko da njegova vednost ni o drugosti, ampak le o nič. Kaj je Harmonikaš, bo moral Dovjak šele razumeti – v naslednjih dramah. Enako Zupančič, če bo hotel (raz)ločiti Receptorja od Jasne. In Muck, če bo hotel trio ohraniti v dejavni ljubezni do drugega.

Med mavrskimi vrati in reko tečeta – skoz oba zaprta prostora – dva kanalahodnika. V enem – desnem – sta Prvi in Drugi Moški; upravičeno sodita na desnico, ponazarjata današnjo slovensko desnico, KC, tradicionalni, tradicionalistični avtoritarni sistem Vodje. V drugem – levem – so tisti liki **Obračuna**, ki se vdajajo hedonističnemu-liberalističnemu užitku. Medtem ko je paznik-Paris – dvojna figura, tudi kot hermafrodit, kot ženska in moški – postavljen na konce obeh hodnikov. Kot Paznik je agent Desnega despota – ta potrebuje paznike, saj svet reinterpreterira in rekonstruira v taboriščeječo-hlev –, kot Paris agent levega lumpen liberalizma oz. pohotnih bogov, pankarnizacije postmoderne, ki **Orestejo** reinterpreterira in rekonstruira v **Lepo Heleno-Lepo Imperijo**, glej Rudolfovo **Veroniko**.

Prvi moški je asketski bog. Modelna slika kaže identiteto med askezo in užitkom, oba principa sta nezadostna, celo napačna, če se ponujata kot rešitev; oba ustrezata, če ju jemljemo kot sredstvi. Človek brez užitka je pust, drsi v jalovost, opustošenost, človek brez sposobnosti samoodrekanja je gnil in slabiški. Pravi človek mora močno uživati in se znati močno prikrajševati. Užitek pomaga k obstoju, askeza k pravi usmeritvi, saj se pravi človek odreka napačnim, duševno-telesnim vsebinam, da bi našel prave. Najbolj prava je poslanstvo iskanja-najdevanja ubitega-uničevanega Boga-Drugega.

V spodnjem delu modelne slike je – analogno zgornjemu delu, triu – narisanih sedem figur. Štiri od teh so tipične za blodno izkustveno premetavanje sredi strasti, nagonov, samoslepil, kar tvori običajno življenje normalnih. Portir tvori zvezo med njimi – med tem svetom – in obema, ki zastopata Smrt, Jasno in Receptorjem. Portir je tuje ime za slovenskega Vratarja. Vrtar odpira – mavrska – vrata. Receptor sprejema živo-mrtve v točki zida, ki se odpira na drugo stran.

AVTIZEM KOT KONSTITUTIVNI ELEMENT KAPITALISTIČNE POSTMODERNE (ob Dovjakovem **Debeluščku**)

1

Debelušček je nastal februarja 2002, tj. pred mescem dni; tako piše na tipkopisu, ki mi ga je poslal avtor Krištof Dovjak. Dozdaj sem v **RSD** empirično singularno podrobno obravnaval že Dovjakovo dramo **Srečanje v Louvru**, glej podniz **Današnja slovenska dramatika 1, Obračun med vrati**. Dovjaka cenim od današnjih mladih slovenskih dramatikov najvišje. V **Debeluščku** analizira in uprizarja temo-lik avtista, torej posamezn(ikov)ega avtizma, posamezn(ikov)e identitete.

Debeluščka sem izbral za podrobno obravnavo na tem mestu prav zato, da pokažem zadnjo postajo trojnega hipermodela-kroga; zadnjo na krogu seveda, kar pomeni, da ji lahko sledi še kaka druga kot zadnja ali kot prva ali kot katera koli. Trojni hipermodel-krog je namreč ne le čas, ki teče (naprej in nazaj), ampak je enako prostor, ki je istočasen; celo časi so istočasni, ker vsak del kroga, imenujem ga daljica-kvader, obstaja kadar koli. Človek je kot struktura – kot identitetni človek – ves čas isti; njegova istost (identiteta) je temeljna karakteristika identitetnega bivanja.

Pa vendar, človek ni le ožja ideniteta; živi tudi v okolju, v različnih sistemih, na različnih ravneh, torej v različnih zvezah. Od vseh teh je odvisen, od enih bolj, od enih celo zelo, od drugih manj; eden bolj od teh, drugi od drugih. Enemu se lahko zdi, da je manj odvisen od okolja kot drugi, ker okolja ne ceni ali celo ne priznava. A kaj mu pomaga, če med vojno ne priznava ali ne upošteva okupacije Slovenije? Okupator bo z njim ravnal enako kot z ostalimi oz. še slabše, če bo odkril, da se mu ne pokorava. Enako bo na drugi strani. Partija se je imela za zastopnika bistva slovenstva, govorila je v imenu slovenske biti; zato so njeni ukazi – odredbe itn. – veljali za vsakogar. Če jih kdo ni hotel upoštevati in se je delal, kot da je neodvisen, ga je, če je imela za to potrebo, postavila na stvarna tla; če ni šlo drugače, tudi likvidirala. Človek je načelno absolutno svobodno bitje, a je obenem tudi abosolutno nesvobodno bitje. Vsak umre in do določene starosti; lahko življenje podaljša, a čez 200 let ne zmore. Smrt je absolutna meja. Glede na smrt je vsakdo revček.

Različna okolja, ki so – po sistemski teoriji – sistemi, imajo svoje relativne avtonomne zgodovine. Vsak človek, ki je rojen Slovencem, je ud slovenskega naroda, posebej če živi v Sloveniji. Lahko izstopi iz slovenskega naroda, na primer če se odseli v tujino, v drugačno okolje, recimo Kvedrova, glej že temo **Amerikancev** (analiza v **RSD** knjigi **Oženje domovine**); Kvedrova je postala na koncu JugoHrvatica, ideologinja velikosrbske hegemonije v prvi Jugoslaviji. Iz slovenske zgodovine je prešla v hrvaško in jugoslovansko zgodovino. Morda se nekaterim posreči izstopiti iz vsakršne zgodovine, a redkim, recimo, če se preselijo v Amazonijo h kakemu paleolitskemu plemenu. A to so izjeme, ki jih je treba obravnavati posebej. Za **RSD** niso direktno važne, kajti taki ljudje ne pišejo dram, čeprav bi jih lahko. Moj daljni sorodnik Benigar se je oženil z Indijanko, pripadnico Araukancev; lahko bi napisal kako dramo o tem, morda celo v araukanščini. Načelno bi bilo mogoče; lahko bi postal Linhart tega indijanskega plemena.

Slovenska dramatika (SD) je že po naslovu povezana ne le z dramatiko, ki je svoja svobodna avtonomna kolektivna oseba (SAKO), ampak tudi s slovenstvom, ki je spet svoja, od dramatike različna SAKO. Ko analiziram posamezne drame v SD, ne morem odmisлити svetovne zgodovine dramatike, na svetovne drame se večkrat sklicujem; SD je tako rekoč v osnovi odvisna od zgodovine svetovne dramatike, noben slovenski dramatik ni iznašel kake inovacije, s katero bi preusmeril-trasiral svetovno dramatiko. Še bolj pa je tesna

zveza oz. še večja je odvisnost SD od slovenstva kot svobodne avtonomne kolektivne osebe, s tem od slovenske družbe. Čitalniške dramatike ni mogoče razumeti mimo védenja o slovenskem kulturnem n(a)ravnem meščanstvu, kakršno je nastajalo od konca 18-stoletja naprej, posebej pa, kako se je razvijalo in oblikovalo po ustavnih reformah v 60-letih 19-stoletja. Murnikov **Napoleonov samovar** je že na prvi pogled prepoznaven kot kritični odsev določenega načina življenja slovenskega meščanstva na prelomu stoletij. Še bolj Kocbekova drama **Mati in sin**; ni je mogoče razumeti brez upoštevanja zloma tisočletne avstrijske fevdalne družbe, notranjega pretresa fevdalne KCe, kriz 20-let, padca ali omajanja avtoritarizma-paternalizma itn. Kot ne Filipčičevega **Doma** kot podobe slovenske družbe v liberalni postmoderni, torej v 90-letih 20-stoletja; pred dobo 60-let 20-stoletja **Dom** ni predstavljen.

Vsak narod ima svojo zgodovino, ki pa ni le zgodovina politike, gospodarstva, kulture v strokovnem pomenu besede; zgodovin je v narodu več. Drugenjska znanost odkriva-konstruira posebno zgodovino, ki je na eni strani kot struktura trojnega hipermodela-kroga, na drugi kot empirično singularno življenje pa kaže, da lahko posamezni momenti te temeljne strukture-kroga - daljice - nastopajo zdaj tu, zdaj tam. Grdina obnavlja-reinterpretira in rekonstruira **Majdo** kot operetni libreto iz 30-let v času, ki je nemalo drugačen: na II. prelomu stoletij. Murnikov **Napoleonov samovar** podaljšuje makro pomensko strukturo čitalniške dramatike v čas, ko čitalniška dramatika ni več determinanten sistem-akcija. Knaflič daje v **Kmečkem teatru** zelo drugančno podobo Slovenije v 30-letih od podobe, kot jo dajejo marksistični dramatik, Potrč v **Kmetiji**, Prežih v **Pernjakovih**, kaj šele od podobe, uprizorjene v Grumovi dramatici.

Vendar ob vseh teh različno prirejenih daljicah je vendar nek razpoznaven sistem-čas, ki ima relativno avtonomijo in s tem trdnost. SD se začne s čitalniško dramatik; težko si je zamisliti, da bi mogla ob **Županovi Micki** in **Matiček se ženi** obstajati tudi makro pomenska struktura avtizma. Načeloma že, a praktično je to komaj mogoče, saj slovenstvo kot narod-SAKO ne bi moglo nastati, če ne bi izpolnjevalo določenih objektivnih pogojev; če ne bi imelo vere v možnost-nujnost nastanka in razvoja in utrditve slovenskega naroda; če ne bi čutilo-propovedovalo ideologije naravnega kulturnega nraavnega meščanstva; s hedonizmom se narod ne more utemeljiti.

Avtistična identiteta je redukcija sveta na fantazme posameznika ali posamezne grupe. Da se reči, da je z enega vidika tudi - vsak - narod, narod

kot tak, kolektivni avtizem, kolektivna identiteta; celo da je vsak aktivni član slovenstva kot bojovite družbe-grupe posamezen avtist posamezn(ikov) a identiteta. A le v enem odnosu. Ne na način **Debeluščka** ali (Vilčnikovega) **To**-maša. Če in dokler je človek dejaven navzven, svoj avtizem zmanjšuje, postaja zločinec, nasilnež, trgovec, vse mogoče, tudi negativnež, a to ni avtizem. Avtist postane takrat, ko ves svet zoži na svet svoje privatne fantazije-fantazme. To se zgodi v **Debeluščku** (in **Toju**). Dokler je kot oba **Tugomerja**, so njegovi problemi tudi problemi njegovega okolja in drugih, s katerimi se stika, križa, pobija, razhaja, komunicira. Posamezni avtist komunicira le še s sabo oz. s svojimi blodnjami.

Avtizem kot radikalna drža - pomenska struktura oz. celo makro pomenska struktura - more nastati šele tedaj, ko človek kot akter (kot agresivna ekspanzivna identiteta) izčrpa svoj potencial, ko v anagnoresis spozna, da je bilo njegovo družbeno zgodovinsko delovanje samoslepilo, recimo Peter v Hofmanovi **Noči do jutra**, ko se vrne z Golega otoka, že Mrakov Ferdi, ko se vrne v **Razsulu Rimljanovine** 1945 iz Dahava, le da doživlja Ferdi močan obup, izgubljenost, samomor, medtem ko je tipično za avtizem, da fedrira udarce iz okolja; tako jih transformira, da jih pretolmači v skladu s svojim vse bolj fantazijskim, od okolja vse manj odvisnim notranjim svetom. Notranjim, a ne kot bogata dejavna hiperkompleksno diferencirana duševnost, ampak kot redukcija na nekaj maničnih blodenj, tudi anankazmov.

Niti Filipčičeva dramatika še ni tako daleč, da bi slikala osamljenega posameznika, ki postaja avtist. V **Domu** sta dva, v ostali Filipčičevi dramatici jih je več, ki se gibljejo v nemalo kolektivnem avtizmu, kolektivni identiteti, a znotraj te kot obsežne imajo kar precej prostora za akcijo. Naj je ta akcija še tako fiktivna, empirično singularno podrobno jo analiziram v razpravi o **Domu**, dokler ostajata dva, pa čeprav sta oba avtista, je še nekaj šanse, da se človeku odpre iskanje drugega. Ko pa se zapre kot posamezni avtist sam vase oz. v svoj izmišljeni svet, se možnost za drugenje zmanjša na minimum. Najbrž je za drugenje najmanj ugoden položaj posamezn(ikov) avtizem, posamezn(ikov)a identiteta. To ni smrt, smrt je dopolnilo in spodbuda življenja (smrt=življenje in življenje=smrt); to ni niti nič. Nič je prazno mesto, je brezno-luknja v bit. Avtist je tokraj biti in nič; je radikalno do kraja izdelani simulirani virtualni svet. Je žanr kot tak. Je torej **Majda** prikriti avtizem?

Žanr se zdi objektiviteta; ni le forma, je tudi vsebinski sistem, komedija se ne razločuje od tragedije le po formalnih zunanjih značilnostih. Človek se zateče v sistem, ko začneja dvomiti vase, da bo zmožni postati SAPO, obenem pa mu zmanjkuje življenjske sile in je vse manj agresivna ekspanzivna identiteta. Prav to se dogaja v kasni liberalni družbi, v tem ko postaja postmoderna. Človek se skuša čim bolj umestiti v niše sistemov-žanrov; ne le v enega, ta je totalitaristični, total(itar)ni-sistem (KC in Partija), ampak v pluralizem sistemov, ki se med sabo igrajo, spodbijajo, vežejo, s tem dinamično funkcionirajo. Avtizem gre dlje od tega. Za avtizem tudi žanr – sistem – nič več ne pomeni. Žanr ima svoja objektivna določila-pravila, medtem ko je pravilo posamezn(ikov)ega avtizma le v tem, da si izmišlja, kar mu godi, kar koli, svobodno v pomenu samovoljno; deluje po pravilu samozaprteosti in prepuščanja želji, ki nima realizacije, a znotraj tega pravila je dopuščeno kakršno koli variiranje.

Grdina obvlada sebe in snov; posameznik določen žanr, drži se pravil žanra: operete. Kar napiše, je objektivno dejstvo, ki se ga da (iz)meriti na merilu SD kot objektivnem. Posamezn(ikov) avtizem tega ne zmore. Ničesar ne objektivizira, vse mu ostane le nedoločna – indiferencirana – fantazma. Tudi ne napiše neke žanrske literarne oblike, kot jo Grdina, kaj šele, da bi z avtorefleksijo sam kritično podal svoj avtizem. Lasten avtizem mu je nedostopen; zato ne more biti dramatik, le glosolalik. Tudi ne zmore glosolalije-retorike preosmisliti v lepoto dramatike, kot Ivo Svetina, recimo v drami **O svitu zlo**.

Debelušček je na trojnem hipermodelu-krogu nadaljnja etapa po **Domu**. Mož in Žena v **Domu** sta avtistična dvojčka (tudi takšen spoj – vsak spoj – je mogoč), **Debelušček** je le še posamezni avtist, s tem v bližini ožje identitete, v katero avtizem prehaja na tisti točki trojnega hipermodela-kroga, kjer se stikata konec in začetek; glej več modelnih skic v **RSD** knjigi **Geometrija redov 4**. Ožja identiteta se začne, ko se v človeku (znova) prebudi agresivna ekspanzivna identiteta, ta pa je usmerjena navzven, v osvajanje sveta kot predmeta in žrtve, napreduje torej v (ekskluzivna)dvojčka. Avtizem je točka, ko-kjer vsakršna agresivno ekspanzivna identitetna sila uplahne, človek ne napreduje več nikamor, a tudi nazaduje ne, saj nima več kam nazadovati. Avtizem je nevtralna točka-prostor, ki je obenem prazno mesto in polno mesto. Polno mesto je kot napolnjenost praznine s fantazmami. Posamezn(ikov) avtizem jih ima lahko mnogo, želje se kotijo kot zajci. In če

ni treba, da bi bile udejanjene, jih nič ne ovira, da se ne bi še bolj razraščale. Dejansko niso več želje, ampak blodnje. So – skoraj prisilne – predstave o nečem, kar naj bi bilo, kar v domišljiji tudi je, a česar – s stališča, ki je posamezn(ikov)emu avtizmu zunanje – ni. Avtizem je kaos kot entropija. To pa je končno oz. začetno stanje, preden se življenje oblikuje v red-kozmos-polis-logos-etos-lepoto. V tem pomenu je avtizem radikalno stanje; zato še posebej zasluži pozorno obravnavo.

Naj ocenim avtizem še s stališča nastajanja svobodne avtonomne posamezne osebe. Če kdo, potem posamezni avtist ne more postati taka oseba. Ni ne svoboden, ne avtonomen, ne Oseba. Na nek način je posamezen-posameznik, a tudi ne, saj je posameznik nasprotje s kolektivom, avtizem pa nima – ne dopušča – nasprotij. Na prvi pogled je morda celo A(vtonomen), a A mi pomeni, po Kantu, avtodeterminiranje, tj. da človek uravnava svoje in življenje svojega okolja (družbe) sam iz sebe, iz svojih načel, v nasprotju s heterodeterminacijo, kakor jo recimo zastopa Mati v Kocbekovi **Materi**. Posamezni avtist pa se ne zaveda, da bi bil determiniran od zunaj, a tudi sam ničesar dejavno ne stori, da bi kaj spremenil, ustvaril. Realizacija, ki je pogoj za naravno kulturno pravno meščanstvo, ga sploh ne zanima. Zadošča mu užitek v fantaziranju. Med avtizmom in avtonomijo je torej bistvena razlika. SAPO je recimo Smoletova **Antigona**, tak postane ekskaplan Sergej v **Brez sveče**. **Debelušček** pa je, tako piše v podnaslovu te monodrame, "človek, ki kliče samega sebe".

Upodobitev posamezn(ikov)ega avtizma – **Debeluščka** – je opozorilo, kje je današnji Slovenec. Eni Slovenci bežijo pred avtizmom v trgovske tekme, ki so vse bolj nepomembne, stepanje nič(es)a; drugi se skrivajo v žanre; tretji – današnja slovenska desnica – se samozaslepljujejo, da so uporniki zoper sistem, revolucionarji (ni več važno, ali leve ali desne revolucije, Janševa stranka je kot socialdemokratska leva, dejansko pa v desnem Pomladnem bloku, na strani domobranske stranke Nove Slovenije). Vse te tri in ostale različice današnje Slovenije čaka ista usoda: redukcija na avtizem. V tem, da Dovjak na to opozarja, vidim še njegovo posebno zaslugo.

Oglejmo si **Debeluščka** podrobneje.

2

Podnaslov "človek, ki kliče samega sebe" je dvoumen, da se ga razumeti na dva načina: na empirično singularno snovni ravni, kot zgodbo: Debelušček telefonira sam sebi, v roke jemlje mobi(tel) in se kliče na telefon, ob tem pa se dela, da govori nekomu drugemu. Druga raven: človek-Debelušček se je izgubil. Kje? Ne toliko zunaj sebe, v družbi, ampak v sebi. Njegova notrina ni več notrina, ki je obrnjena navzven, k nekemu zunanjemu cilju, kot recimo dr. Snojeva v čitalniški drami **V Ljubljano jo dajmo**. Snoj si zadaje za nalogo: osvojiti Srebrinovo Marico, ker je lepa, mlada, pametna, tudi bogata; pravkar je položil dokončne izpite na pravnem faksu, rad bi delal kariero v službi, a obenem tudi promoviral Slovence, sodeloval v čitalnici, širil narodno izobrazbo in zavest itn. Svoje notrine se zaveda, jo razločuje od zunanjega okolja, a njegova notrina mu ni glavni cilj, celo bolj mu je sredstvo kot cilj. Snoja navdaja erotika-spolnost (eros-seksus), tj. tipično notranje čustvo, a še na misel mu ne pride, da bi se zaklepal v svoje stanovanje in tam sanjaril o Marici, ki jo ljubi. Ne pravim, da kdaj pa kdaj ne sanjari, da si kdaj pa kdaj ne zaželi samote, v kateri se bo lahko mirno-čisto predal čustvu, a tudi kaj važnega razmislil.

Oboje, čustvo (erotika-spolnost) in misel, služita nečemu, kar nastaja med dvema; Mirko in Marica **V Ljubljano jo dajmo!**, nastaja tesen odnos celo dveh prijateljev-sodelavcev, kajti Marica sodeluje tudi v čitalnici, nima sicer višjih šol, a je-postaja vse bolj pomemben ud čitalnice, bere, širi svoje znanje in zavest slovenstva naokrog. Obenem pa nastaja iz stika med njegovo mislijo, ki je izraz njegovega stremljenja, in okoljem (službo, družbo) razmerje, ki prav tako predela posameznika samega in postaja interpersonalna komunikacija; na ta način službujoči, kot službuje – kot razume službo – Snoj, svojo službo reinterpretira in rekonstruira v kot-posamezno osebo. Cilj Snoja je projekt slovenskega naravnega kulturnega nramnega meščanstva v tistem času, to pa je, tako analiziram čitalniško dramatiko v 60-letih, ustanavljanje-ustvarjanje slovenstva kot Novega človeštva; pravi milenaristični projekt, ki ga kasneje Partija-Osvobodilna fronta reinterpretira in rekonstruira v brezrazredno družbo, a je po strukturi isti kot cilj naravnega kulturnega nramnega meščanstva v 60-letih.

Razkroj makro pomenske strukture čitalniške dramatike se dogaja tudi s tem, da se notrina človeka razvija, razširja, pogloblja, a obenem osamosvaja; izgublja stik z okoljem. Cilj je še zunaj človeka, a človek se vse bolj zaveda, da mu je ta cilj vse težje dosegljiv, nazadnje, da mu sploh ni več dosegljiv. S tem se tudi izgubi kot polna vsebina-smisel; cilj se začne seliti v notrino, kar je razumljivo, kajti le v notrini čustvujočega-razmišljajočega posameznika je obvladljiv. Da bi postal obvladljiv, se vse bolj prazni objektivne vsebine, vse bolj se reinterpreterira in rekonstruira v željo. Ker pa je tudi želja še zmerom vezana na izpolnitev želje, se še naprej reducira, se reinterpreterira in rekonstruira v fantazmo-blodnjo. Ta – poljubna predstava o čemer koli – pa ni več vezana na realizacijo projekta, na izpolnitev želje, ampak se človek – kakršne koli – realizacije sploh boji, beži pred njo, zateka se v psevdonavtonomen svet lastnih predstav, ki jih sam proizvaja, a tudi sam destruira, samovoljno, brez kakršnega koli merila zunaj njih, se pravi zunaj sebe. Temu – končnemu – stanju rečem avtizem.

Junaki čitalniške dramatike so (bili) delani – pišem bili, tj. preteklik, ker SD-zavest izhaja iz čitalniške dramatike naravnega kulturnega nramnega meščanstva in ker je avtizem posledica procesa, ki se je začel v čitalniški dramatiki – po modelu dr. Mirka Snoja in Srebrinove Marice. Bistveno od tega ne odstopa nobeden. Tudi notar Pravdič v Vošnjakovem **Ministrovem pismu** ima dva cilja: osvojiti Klaro – njeno srce je že osvojil, zdaj mora še njo kot civilno osebo, tj. dobiti od njenega očeta, ker še ni polnoletna, dovoljenje za poroko – in uspeti v družbi-službi; prvi veliki uspeh – imenovanje za notarja – je že tu. (Uspeh je večji, kot se zdi današnjemu Slovencu, kajti imenovanje pride z Dunaja, napišejo ga v ministrsko-dvornih pisarnah, objavljeno je v Uradnem listu, res gre za objektivno zmago človeka-Slovenca v družbi.) Klara Pravdiču sekundira-pomaga, kot Marica Snoju. Analogno je s parom Kraž-Polona v **Meji**; čeprav je to kmetski par, je struktura odnosov ista. Pa s parom dr. Dragič in – še ena – Marica v Kersnikovi-Jurčičevi igri **Berite novice!**. Itn. Struktura velja za vse, ker je struktura in ne empirično singularna kontingenca, ki jo potem posamezniki kot akterji rešujejo na empirično singularne načine. Posamezna reševanja problema so le izvedbe strukture, ki je strogo dana.

Struktura nekoliko odstopa v tistih čitalniških dramah, ki kažejo prva nesoglasja v zakonih; večina čitalniške dramatike uprizarja (po)iskanje dveh ljubimcev, pot od zasnitve skoz ovire do poroke; skoraj pot junaka

iz pravljice. Čitalniška dramatika ima v sebi močen pravljичni moment; tudi sam projekt Novega človeštva kot idealne harmonične kolektivne identitete je – enako kot v komunistični Partiji in levi revoluciji – pravljica, čeprav večkrat trda, celo z vojaško silo udejanjana pravljica. **Dva zeta** Ivana Tomšiča in Alešovčeva **Podlaga zakonske sreče** imata za motiv in temo zakon oz. prve težave v medsebojnem življenju dveh zakoncev. V **Zetih** je to zdolgočasnost razvajene soproge, ki nima kaj početi, ko njen mož – po imenu Vertnik – dela v službi, v pisarni kot odvetnik; želi si ves čas ob sebi nekoga, ki jo bo zabaval. Tako zakoni razpadajo, se demoralizirajo, soproga dobi najprej stalnega spremljevalca, v **Zetih** "bratranca", nato ljubimca. Čitalniška dramatika problem relativno hitro reši, Vertnik prepriča ženo, da naj drži z njim kot njegov prijatelj sodelavec. V **Podlagi zakonske sreče** pa sta Slavoljub in Dragotina drug na drugega ljubosumna, predstavljata si, da ima partner svojo zunajzakonsko ljubezen in vse, kar sledi iz tega. V obeh primerih pride do novega submodela, do prepirljivega dvojčka, medtem ko sta bila Mirko in Marica še (idealni) harmonični dvojček.

V **Podlagi zakonske sreče** je nazorno pokazano, kako nastaja notrina; škoda, da je večina Alešovčevih komedij izgubljenih; če so bile kot **Podlaga zakonske sreče**, so bile še pomembnejše od ostalih: so že problematizirale, čeprav v prvi fazi. Prav ta faza je posebej zanimiva, saj se v nji vidi, kako harmonični dvojček poka in se v njegovem okviru oglašča prepirljivi dvojček, ki bo kasneje vodil v ekskluzivna dvojčka: brata Polkovnik in Stotnik v **Napadu** se bosta kot partizan in domobranec zapletla med sabo v bratomor(nost); enako brata Jelko in Elko v **Gabrijel in Mihael** ali erotično-spolni par obeh zdravnikov, Ratkove-Donata v **Operaciji**. Razmerje mož-žena se podaljša-razširi v razmerje dva brata, dve sestri, brat-sestra, starši-otroci; na vse, ki so si zaradi skupnih življenj bližnji. Tudi na dva uda slovenskega naroda, kajti tudi narod je treba jemati kot družino, kolektivno identiteto, kot rodovno plemensko skupnost.

Nastanek notrine je struktur(al)no analogen tako v KČi kot v čitalniški dramatici. V KČi nastaja notrina tako, da človek-verniki ponotranji trpljenje svojega boga, križanega fevdalnega Krista. Dokler je bog zunanja sila-gospodar, ga je težko ponotranjiti, kajti bistvo gospodarja je ravno to, da je zunaj-nad človekom kot podložnikom-hlapcem. Šele ko ima religija boga, ki ni več le absolutni Vsemogočni, Zmagovalec ipd., ampak je tudi – v krščanstvu v veliki meri – poraženec, osamljeni posameznik na križu, ki

ga zapusti celo lastni Oče, ko trpi sam, skoraj na poti v obup, izgubljenost, samomor, že na večer pred križanjem, v absolutni zapuščenosti v vrtu Getsemani, je struktur(al)no omogočen nastanek notrine. Človek potegne boga vase, ga doživlja v svoji duš(evnost)i; bolj ko je ta duševnost razvita, močna, občutljiva, polna domišljije-sočutja – compassio z mučeniškom-bogom –, bolj je trpeči bog navzoč v človeku. Dokler mu je le zunanji, mu je Zapoved-Zakon. Tak je pretežno še v **Stari zavezi**; Mojzes je prinesel z gore Sinaj deset božjih zapovedi. Jezus Kristus nadomesti Mojzesove – Jahvejeve – zunanje zapovedi z eno samo, ki da vse odtehta: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe! Nadomesti jih torej z Ljubeznijo, ki ni grški Eros, ampak Charis; zato prevajajo Francozi Pavlovo Ljubezen kot charité in ne kot amour.

Na drugih mestih v **RSD** sem že pojasnjeval dvojnost tega procesa-ponotranjenosti. Na eni strani je ta proces pogoj za nastanek notrine, s tem za nastajanje božje svobodne avtonomne posamezne osebe. Na drugi strani pa se že od začetka KC dogaja deformacija te ponotranjenosti, tako rekoč narašča perverzno: ponotranjen človek se čuti pristen le, kadar je v trpljenju, kadar je poražen, mučen, celo kaznovan; oz. bolj ko je preganjan, bolj se čuti kot dedič fevdalnega Krista-Križanega, Tepenega, Zasramovanega. Ta smer pa ni več božja svobodna avtonomna posamezna oseba (BSAPO), ki gre v (po)iskanje uničenega Boga-Drugega, ampak se obrača k sebi, v svojo notrino, s katero si zadošča. Vse bolj si predstavlja strašno trpljenje-mučenost fevdalnega Krista, vse bolj izgublja realne odnose z zunanjim svetom, ki seveda niso le odnosi z okoljem in sledenje Zakonu, ampak je zunaj človeka tudi nekdo, ki mu pravim drugi človek oz. celo Bog-Drugi. Boga-Drugega se da najti v človekovi notrini; a ne le v nji. Tako v nji kot zunaj nje. Drugost je točka, ki je onkraj para: zunaj-znotraj. Je bolj zunaj, kot vse ostalo (kozmos, zvezde itn.), in bolj znotraj, kot vse najbolj intimno-pristno-srčno.

Bilčeva **Tarbula** kaže mučenkinino radost, da je vržena v ječo, mučena, ubita; tako bo bolj zaslužna, bolj nedolžna-čista, bližja trpečemu fevdalnemu Kristu. To je mistična razsežnost mučencev, ki zanikajo ta svet v imenu trpljenja za gospodarja-boga. To je tudi Krekova smer v **Luciji**, čeprav Krek v tej drami ne ostane le pri zadevnem verskem ponotranjenju radikalne molitve in verjetja v čudež(e). Krek je družbeni politik, čudež pri priči reinterpreterira in rekonstruira v temelj nove slovenske družbe; brez čudeža

bi ostala zaselka med sabo še naprej sovražna, ekskluzivna dvojčka, bratomorna. Šele na osnovi trpljenja, verske molitve, odreke (zastopa jo skoraj svetnica plemkinja Elizabeta) je bratomornost preprečena in nastane nova družba, v primeru **Lucije** – in slovenstva, kot ga razume Krek – arhaična vaška skupnost: Dražgoše.

Kreku se ta obrat v smiselno družbenozunanje še posreči, med vojno in v dramatiki slovenske povojne politične emigracije je že močno forsiran, reinterpreterira in rekonstruira se v politiko. Recimo v drami Branka Rozmana **Človek, ki je umoril Boga** kristjani spoznajo, da ni smotrno pustiti ubijati se od partizanov-vosovcev kot nezaščiten divjad; tudi KC je to spoznala in od 4. stoletja naprej postala steber vojaškega imperija, od Konstantina do Teodozija, nato do papeške države. Slovenska KC med vojno organizira najprej obrambo sebe, kristjanov, to se zgodi v Vaških stražah, nato pa svoj vojaški moment radikalizira, ustanovi domobranstvo kot vojno formacijo; glej domobrance od Vombergarjevega **Napada** do Jeločnikovega **Vstajenja**, kjer postanejo prav oni napadavci, seveda v imenu najvišjih vrednost – boga, slovenskega naroda –, predmet napada pa absolutno zlo-hudič, imenovan Rdeča zver: komunistična Partija. V **Človeku** – leta 1942 – začnejo bogoslovci nositi orožje. To je svojevrsten odgovor na Kocbekovo **Mater**, na Sina, ki se upre materi v imenu nastajanja svobodne avtonomne posamezne osebe. Rozmanov semenišnik Lap brani mater-KC, se z orožjem postavi po robu Sinu, ki se je povezal z marksističnimi komunisti kot uporniki. **Človeka** je treba brati kot nadaljevanje Kocbekove **Matere** in polemiko z njo.

Analogno opis(ov)anemu se dogaja v razsvetljenstvu-liberalizmu-humanizmu Začetni bog vrednostno interpretacijskega sistema RLH je narava, njen – newtonovski – zakon. Kant prenese ta zakon iz vesolja v človekovo notrino kot moralni zakon, s tem že ni več zakon, nima več istega ustroja kot fizikalni zakoni. Moralni zakon je notranja vest. Ravno pri Kantu kot vrhu razsvetljenstva med humanizmom in liberalizmom je dosežena edinstvena, a le začasna sinteza oz. ravnotežje med obema momentoma, med zakonom in vestjo; celo harmonija in sicer tako, da zakon ostane, a ga notrina omili. Recimo v **Ifigeniji na Tavridi**. Notrina ni le vest, ampak tudi usmiljenje, sočutje, razumevanje, strpnost, odpuščanje. V razsvetljenstvo-liberalizem-humanizem (RLH) je vdrlo vse polno tipičnih krščanskih momentov. Kleist je še prepogansko pruski; zakon, ki je kazen, omili le v pomilostitev, **Princ Homburški**. V Goethejevi **Ifigeniji** pa prevagata sočutje in čustvena strpnost.

Vsak zvezdni trenutek je le kratkega diha. Brž se začne razkroj sinteze-harmonije, analogno kot v čitalniški dramatiki nastaneta prepirljiva dvojčka. Skoz **Podlago zakonske sreče** in **Zeta carja Lazarja** pride na I. prelomu stoletij do radikalnega razkroja intimne družine. Mirko in Marica živita v zakonu desetletja, celo srečna, sta trgovca oz. par izbranih trgovcev, Snój vodi kot pravnik veliko industrijsko podjetje, ki se mora dokazovati na kapitalističnem trgu. Kapitalistični trg se krepí, vse bolj postaja brezobzirna tekma, v kateri eni dobivajo, drugi izgublajo, vsi morajo tvegati; kdor ne tvega, struktur(al)no ne more dobiti. Lahko se zašpekulira, kot Braunhof-Nemin v Vošnjakovih **Penah** ali kot Laner v Medvedovem **Sreče kolesu**; ti trije so v glavnem sami krivi za poraz, ker so bili (pre)pohlepni, vdajali (Lanerjeva žena) so se erotično-spolnemu hedonizmu. Ni pa nujno, da je kdo od igravcev na trgu sam posebej kriv. Če igra, igrati pa mora, trg je sreče kolo, je verjetnost, da bo izgubil, velika. Predstavljajmo si, da par Mirko-Marica izgubi celotno premoženje. Ponudila se je edinstvena priložnost veliko zaslužiti, podjetje Snój et comp. je vložilo v projekt večino denarja, celo nepremičnine, a projekt se je ponesrečil, nekdo je v njem sleparil itn., ni važno, lahko so nenapovedano padle cene lesenih pragov kot v **Kolesu**, ali je šla banka, v kateri so imeli deponiran denar, po zlu. Družina se znajde pred katastrofo. Družina; kajti zdaj ne tvorita družine le mož in žena, ampak so v nji poleg očeta in matere tudi otroci. Tema **Pravice do življenja** Kvedrove.

Soprog in soproga živita že tri desetletja – od 1869 do 1899 – v zakonu, ki postaja tudi sam vse bolj vprašljiv. Marica se je v teku let zbanalizirala, postala je pobožnjakarica kot Marija v **Pravici do življenja** ali pa zapeljivka mladeničev, kot Ema v **Kolesu**. Hčerko je zasovražila, ker sovraži tudi sebe. Vse to – brezkraino množstvo različic – podaja realistična dramatika, Balzac. V SD na prelomu stoletij Kraigher v **Školjki**, Gangl v **Sadu**, Funtek **Iz osvete**. V družini se je, kot tolikokrat, zgodila tudi nesreča: sin – Pepi v **Pravici do življenja** – je hrom od rojstva; kapitalistično meščanskim staršem, ki so postali buržujji, je tak sin v napoto, več en očitak, da so nekje ravnali narobe, sicer jih narava ne bi tako kaznovala ali se iz njih ponorčevala. Tudi sina sovražijo.

SD se postavi v vlogo sina in hčere, ki sta ljubila starše, po svoje jih še ljubita, nista se še otrsela njihovega zaščitništva, nista še odrasla. Dojemata-čutita razliko med govorom-retoriko staršev o dolžnosti, ljubezni itn. do otrok, seveda pa tudi vice versa otrok do staršev, na eni in dejanskim

čustvom sovraštva na drugi strani, ko je to v začetku še nevid(e)no, nerazumljeno, a postopoma odkrivajočo se razliko vse bolj razume(va)ta, v njima nastaja notrina posebnega tipa. Je tudi trpljenje, in to strašno: Pepi ne more v službo, ker je nepokreten, to je še posebej hud primer. A Dušanov ni nazadnje nič manj hud. Dušan v **Ljubezni** Zofke Kvedrove skrbi za starša, ki sta analogno propadla kot Pepijeva, ta se pišeta Zima, Dušanova Kodra. Starša sta brez sredstev, stara, brez notranje in zunanje moči; Dušan se jima čuti dolžan pomagati, zato ni doštudiral, takoj se je zaposlil. Usoda staršev – nesreča, zla kontingenca –, ki jo je ponotranjil, ga od znotraj razkrajja, razžira. V službi, v kakršni je, slabo plačan novinar-reporter na dnu lestvice žurnalističnega ugleda, čuti, da ne bo prišel nikamor. Izgublja življenjsko moč, motiv, cilj, smisel. Niti dekleta, s katerim se ljubi, ne poroči, ker jima primanjkuje gmotnih sredstev. V teku nekaj let se tako demoralizira, da se začinja pripravljati na samomor. V **Ljubezni** pride sicer do preobrata, samomor naredita starša, da sinu ne bi bila več v breme; a to za našo temo ni bistveno.

Predstavljamo si, Kvedrova je to nazorno opisala-uprizorila, kaj se dogaja v duševni notrini takšnega človeka, Pepija in/ali Dušana, podaljšanega tudi v Dušana iz Šorlijevih **Blodnih ognjev**, glej **Nastajanje 3**. Notrina je postala predvsem negativna: samouničenje, mazohizem, viktimizem, martirizem, obup, izgubljenost, samomor. Kar se je dogajalo v fevdalni KCi na ravni teologije in modela kristjana, se dogaja zdaj v meščanstvu na ravni filozofije in modela razsvetljskega-liberalističnega-humanističnega človeka, ki je izgubil tla pod nogami. Kristjan je ohranil vero v nebesa, tj. v transcendenco v imanenci, v večno življenje po smrti. Če se ne bi fevdalni KCi posrečilo vzdržati to samoslepilo kot trdno vero, bi se v sebi sesula, ljudje bi se ne zatekali več vanjo, ker jim ne bi nudila trdnosti-varnosti-temelja. Liberalna družba kot RLH takšne transcendence v imanenci ne more dati, niti varnosti ne. Za liberalno družbo je bog kapitalistični trg, ta pa je po strukturi nevaren, igra-tekma, nenehna-brezkrajna dinamika dobivanja-izgubljanja, ruleta. Zato se meščanstvo zateka v intimno družino; to je pomen sinteze slovenstva in intimne družine kot dveh obrazov kolektivne identitete. A ko se podre tudi intimna družina, ko se človek-otrok, vzgojen v intimni družini, začinja počutiti vse bolj odveč, kot se Pepi in Dušan iz **Ognjev**, celo osovražen, preobremenjen kot Dušan iz **Ljubezni**, potem se odloči ali za radikalno zunanjo – pozunanjeno – ekonomsko in politično akcijo, beg

pred sabo, od sebe proč, ali pa se seseda v lastno vse bolj trhlo, nesrečno, zmehčano duševno notrino.

V SD na I. prelomu stoletij sta notranjost in zunanost še močni, čeprav izravnoteženi. Kvedrova je lep primer za obojno akcijo, o katerih sem pravkar govoril: na eni strani se skoraj bolešno pozunanja, se posveča nazadnje celo politični ideologiji, se dvakrat poroči, menja mesta bivanja, celo narodnost; a ji vse nič ne pomaga. Na drugi strani se skoraj bolešno ponotranja, piše romane-samoizpovedi, **Njeno življenje**. Tudi to je ne odreši. Do smrti ostaja v prizadevanju-boju, da bi se rešila-zmagala.

Naslednja generacija, vsaj njen radikalni vrh-konec, pa naredi že naslednji korak k avtizmu. Mislim na Gruma. V **Pierrotu** se začne z erotično-spolno harmoničnim parom, ki se razdre-razkroji oz. je radikalno ogrožen. V **Zastorih** Larsen že ne razločuje več med stvarnostjo in zamislimi, vse se mu reinterpreтира in rekonstruira v blodnje, znori; tudi **Žalostni Madona**, ki ubija, glej tudi **Upornika**, se zaman pozunanji; umor je absurden poskus utemeljiti se v objektivnem dejanju, je nujen iz notranje stiske morivca, umorjeni pa je povsem naključno bitje. Umorjeni za morivca ne pomeni zunanje trdnosti, ampak blodnjo, le igro, vlogo, jezik, znak. Morivec za ta umor tako rekoč ni več niti odgovoren, saj ne zazna več - vsaj na ustrezen način ne - zunanjih dejstev, ne razume, kaj pomeni umor, ne zmore si zamisliti otroka, ki mu je ubil mater. Vse, kar čuti-doživlja, je zaprto le v njem. Enako v Larsenu. Grumova dramatika je dosegla točko posamezn(ikov)ega avtizma.

Goga brez uspeha poskuša rešitev z odločitvijo Hane, da odide in začne novo življenje. Bistvo **Goge** ni v tej odločitvi, ki je Grumov zadnji privatni poskus, da se ne bi potopil v lastnem obupu, izgubljenosti, samomoru, da bi se priključil levici-slovenski zavesti 30-tih let oz. tisti, ki se je artikulirala v SD 30-tih let, še točneje, da bi sledil Kocbeku-Sinu iz **Matere**. Bistvo **Goge** je v (na)slikanju sveta po smrti in obenem po življenju, življenje-smrt sta par. Ta svet je le še vegetiranje, voyerstvo, povsem izpraznjen smisla in celo vitalnosti, v njegovem človeku ni več sledu agresivne ekspanzivne identitete.

Z **Zastori** je dosežen posamezn(ikov) avtizem. Ena sama notrina, ki pa je negativnega kova. Bogato notranje življenje, ogromno - pesniške - domišljije, Grum še čuti pitoresknost fin-de-siecla, novoromanticizma, tudi živih vročih barv ekspresionizma, a vse to je postalo privatna blodnja ne le osamljenega posameznika, ampak posamezn(ikove)ga avtizma.

Od tod do **Debeluščka** (in **To-ja**) je le še korak. Upam, da sem jasen. Notrina da, a brez izgube zunanjega sveta, zunanost da, a ne kot igra, vloga, jezik-reči, ampak kot drugi-drugost. Drugi-drugost je tudi bistvo notrine. Notrina-zunajnost da, a sam na sebi ta par ne zadošča. Zunajnost potegne človeka v funkcionalizem, notrina – nazadnje – v avtizem.

3

Debelušček živi le z mobijem; tega personalizira, s tem ga mistificira iz sredstva v zastopnika človeštva. Ni pa mobi njegov edini partner. Živi "v garsonjeri. Nekje je omara. V omari je televizor, hi-fi naprava." Tudi televizija je stik s svetom; a medtem ko se more Debelušček prepričati, da skoz mobi govori z zunanjim svetom, je glede na televizijski sprejemnik le trpen gledavec. Zato je vse drugače navezan na mobi. "Na omari zaprašeni pokali." (Debelušček je bil nekak športnik; bil.) So znak-simbol za njegovo prejšnje življenje, za preteklost. Koliko je vredna, bomo še videli. Pokali ga spominjajo na njegovo veličino, na čas, ko je še živel v svetu, ko je tekmoval. Liberalna družba-postmoderna je kapitalistično tržna tekma. Kdor ne tekmuje več, ni le izločen iz družbenega sveta, ampak ga ni. Mora se umakniti v svojo notrino, v tej pa doživljati, da je odsoten. Njegova notrina se reinterpreterira in rekonstruira v zavest-čustvo o lastni odsotnosti.

Če analitik-interpret presoja posameznika avtista glede na družbo, ugotavlja, da je eno to, kar počne družba, drugo pa, kako se človek, ki ga družba zadeva, odziva na njeno ravnanje. Z umikom, s kontranapadom, možnosti je več. Kontranapad je poskus vrniti ekskluzivna dvojčka-državljanjsko vojno-bratomor(nost), s tem stvarnost umora. Mož in Žena v **Veselja domu** je ne dosežeta več, Sin v Kocbekovi **Materi** po ovinku: ko Mati spozna, da Sina ne more več obvladati, se ustrelji v srce, umre. Sin ni ubijal z roko, v kateri bi držal nož, kot je klal klerike komi(sar) Žan More. Sin jo umori s svojim uporom. Sokriv je za njeno smrt, a ravno s tem stvaren in celo negativno resničen. Naj Mož in Žena počneta kar koli, v vsakem primeru le retorizirata.

Družba lahko nekoga zamolčuje, recimo mene kot **RSD**, zamolčani se lahko užaljen umakne v osamo, postane posamezni avtist, lahko se

spusti v boj z družbo, kot heroj partizan Frenk, ki ga Torkar iz dramatike narodno-osvobodilne borbe (NOB) – **Velika preizkušnja** – reinterpreтира in rekonstruira v sentimentalno-humanistično dramo **Zlata mladina**. Lahko pa izbere pot, ki-kot sem jo jaz: zamolčanost uporabi kot ugodno priložnost, jo reinterpreтира in rekonstruira v kot-milost. Dobi čas in mir, da lahko dela, kar misli, da je prav: ustvarja **RSD**. Je pa res, da je to le različica za odraslega oz. za še vitalnega starca. Mlad človek mora skoz (pre)izkušnje, s tem skoz samosmiljenje, skoz prepirljivega dvojčka, skoz avtorefleksijo gnile notrine, skoz avtorefleksijo ničesnega družbenega angažmana, skoz vse.

Debelušček je šel skoz komaj kaj. Tudi zato je tako nedolžen-čist, kar pomeni obenem nedozorel, mehek, gnil. Ker je preranljiv, se je umaknil, da ga ne bi bolelo. **Aleksander Veliki** tepe druge, da ne bi slišal-čutil, kako tepejo njega. Debelušček je antiAleksander. Če se človek prehitro umakne zunajnemu svetu, se izjalovi, postane jalov. Reši se le, če ustvarja. Jaz **RSD**, Dovjak drame (in pesmi).

Pred kratkim mi je pisal dramatik, ki so mu veliko igrali drame, zdaj pa ne gre več. Tako je jezen, da je sklenil prenehati s pisanjem dram. Zanalasč, pravi. Ne bom kot Mrak in Majcen, ki sta pisala za predal. Hočem uspeti, hočem, da me igrajo, se pravi, tako ga dopolnjujem: hočem uspeti v slovenskem kulturnem življenju, v gledališkem življenju, v družabnem, v zunanjem svetu imidža. Drame prav za prav služijo temu. Če bi videl v dramah prakso (po)iskanja ubitega Boga-Druegega, bi mu bilo vseeno, ali ostajajo v predalu ali jih gleda vesoljna Slovenija. Če jih gledajo mnogi, se zdi, kot da so drame stvarne, pridejo v roke-pamet mnogih. Pa niso stvarne. V liberalni družbi-postmoderni so le tržno blago, kot kultura-literatura za zabavo. To moj dramatik ve, zato emfatično retorizira in svet reinterpreтира in rekonstruira v velik ropot svetih besed, da bi prikril resnico, ki je, da je postala literatura-kultura iz umetnosti družabni instrument. Dramatiku nič ne pomaga, da poka od besa in kopni od samosmiljenja.

Dal sem mu za zgled Dovjaka, ki mu niso uprizorili v profesionalnem gledališču še niti ene drame, pa jih je napisal že več kot deset, le **Obračun** študentje na AGRFT; niti ene drame mu še niso natisnili v knjigi, komaj kakšno v reviji. Pa dela naprej, ker vztraja v iskanju drugega. Schubert za časa življenja ni slišal izvedene niti ene svoje simfonije! Moj dramatik pa se cmeri in kuja in pritožuje. Zraven se posmehuje: nisem noben bohem romantik. Kaj pa je? Ve, da na II. prelomu stoletij ni mogoče biti estetski

nihilistični romantični videc-prerok, kot so bili v novoromantiki, pa še tam s težavo, Cankar se je moral vezati na marksistični proletariat, da bi se ozemljal. Poskusi Rimbauda, Lautréamonta, Malarméja so se neuspešno končali že pred I. prelomom stoletij.

To vesta Boris Novak in Ivo Svetina, zato sta se obrnila k tragediji, h **Kasandri**, k **Šeherezadi**. Kdor vztraja pri Rimbaudu, je jalov epigon, Rimbaudova poezija-drža je neponovljiva. Tudi novoromantična velika gesta s I. preloma stoletij ni ponovljiva, vodi v avtizem. Koliko časa bosta Novak in Svetina še vzdržala pred njim, kdaj ju bo posesal? – Svetinovo **Zlo** ali **Svit** (med obema besedama v naslovu drame je enačaj, je indiferenciacija) bom analiziral prav kmalu, in to v zvezi z nastajanjem svobodne avtonomne posamezne osebe oz. z uporom sina materi, s Kocbekovo **Materjo**.

Zdi se, da je eno glavnih početij Debeluščka sedenje na straniščni školjki. Stranišče se pojavi torej tudi v **Debeluščku**, čeprav precej drugače kot v Viherjeve **Stranišču-Štefki**. Tam gre za socialni žanr, kot temu zdaj rekajo dramaturginje, za obnovo Jožeta Kranjca **Katakomb** in **Skednja** (je postal Kranjc kot dramatik in s tem kot človek prvič nekomu zgled in to današnji mladi generaciji, ki sledi modnim trendom? Zabavno in obenem tipično!), tu pa za avtorefleksivno-analizo avtizma kot usodne struktur(al)ne teme današnjega človeka. Viherjeva piše **Stranišče** zaradi družabne družbe (ni važno, ali bo uspela v tem ali ne, važno je, da poskuša uspeti, na trgu ni nikoli vnaprej jasno, kdo bo dobil, kdo izgubil), Dovjak posede Debeluščka na sekret, ker hoče s tem izraziti eno njegovih bistvenih dejavnosti. Za Vihrovo je stranišče zunanji prostor, kjer se dogaja krvavi spor med lumpen Slovenci, stranišče je le ime za dno, za najmanj ugleden topos, je nasprotje cerkvi in predsednikovi palači. Za Dovjaka je stranišče pomembno kot takšno. V **Stranišču** ne vidimo nastopajočih sratí, Debeluščka pa spoznamo, kako sedi na tej veliki kahli. Sekret ima v **Debeluščku** bistveno funkcijo.

Za vrati stranišča "vidimo Debeluščka. Sedi na straniščni školjki. Ob, na gležnje spuščene, spodnje hlače boksarke" – tipično! skoz boksarke se prepozna kot boksar – "je odložil v rolo zvito časopisno prilogo. V eni roki drži mobitel" – pazi, da ne bi izgubil komunikacije s ... kom, če telefonira zgolj sam sebi? – "z drugo roko drži za kljuko odprtih vrat." Trpi, ker "ne more do telefona, ki zvoní". Umišlja si, da ga svet od zunaj kliče, on pa ne more odgovoriti na klice sveta, ker je zaposlen sam s sabo. Ne s kakim velikim projektom ostvarjanja objektivnega sveta, kot naravno

kulturno nravno meščanstvo v čitalniški dramatiki in/ali delovno ljudstvo v dramatiki NOB, ampak s sranjem, s pritiskanjem na čreva, z iztiskanjem blata v straniščno školjko. Kot naravna nuja je defekacija funkcionalna reč, potrebna, stvarna; če človek ni bolan ali zaprt, je sranje stvar, ki ne zasluži nobene posebne pozornosti. Debelušček pa je zaprt – vase, v svoj posamezni(kov) avtizem –, iz sebe iztiska ... kaj? Drek? Niti ne; defekacija le olajšuje, spravlanje klobase v školjko še ni ustvarjanje novega sveta.

V liberalni družbi-postmoderni je tako: ustvarjanje novega sveta – novega človeštva, idealnega slovenstva – se je reinterpreteriralo in rekonstruiralo v defekacijo. Današnja slovenska družba je eno samo minimalno defeciranje. Dovjak ima prav. Dovjak poglobi sliko današnje Slovenije, kot jo dajeta Möderndorfer v **Limonadi Slovenici** in Fritz v **Lipicaniji**. Ta dva avtorja ostajata predvsem, če ne izključno v družbeno političnem okvirju, Dovjak vidi globlje: v zgodovino odrešenja. Ne na pozitiven način, Dovjak v **Debeluščku** ne vidi drugosti; a tako, da opazuje-uprizarja odsotnost drugostismisla. Do tega opazovanja – zavesti – Fritz-Möderndorfer ne moreta, ostajata na površini. Dovjak čuti izredno daleč in drugam. Žal pa dojema ta drugje kot odsotnost. Polno mesto mu je človeško blato; ko človek iztisne blato, ko se ga odkriža, je vse, kar ostane, prazno mesto; smisla še ni.

Še ne, pravim. Verjamem, da se mu bo Dovjak približal. Je iz drugačnega testa kot Möderndorferji-Fritzi. Ti so psevdoakterji v slovenskem kulturnem gledališkem življenju. Fritza sem zadnjič slišal, ko je na nekem ideološkem sestanku ali zborovanju imel celo osrednji govor o današnji slovenski kulturi; kot da bi se vzel iz 60-tih let, a seveda brez Partije, torej v praznem mestu. Möderndorfer je gladek – včasih bliskav, gibčen, duhovit – gledališki režiser, profesionallec. A oba se drsata po površini tega sveta. Dovjak pa vrta na globoko. Držim pesti zanj, da bi kaj izvrtal.

Telefon izzveni v prazno, nič se ne zgodi, do ničesar ne pride. "Debeluščkovo prisluškovanje telefonskemu zvonjenju bi lahko zaživel v napeto atmosfero, vendar le-te mali, utesnjeni prostor", to je prostor posamezn(ikov)ega avtista, "verjetno ne dopušča. Tišino prekine Debeluščkov vzdih nemoči in nekakšne fatalistične vdanosti, ki je namenjena mobitelu v njegovi roki." Klica od zunaj kajpak ni bilo, mojster je klical samega sebe, zato mu na klic ni treba odgovoriti, odgovor bi povlekel za sabo Debeluščkovo akcijo, te pa ni sposoben. Sam si je kriv. Debelušček kot avtist ima vendar nemajhno zavest – avtorefleksijo – o sebi, **To**-maš je nima.

To-maš je še naslednji korak od Debeluščka h koncu. **To**-maš je skoraj le še sanjajoča rastlina, medtem ko Debelušček trpi, bi rad, a ne more, ve, da bi rad, a ne more. Debelušček se trudi priti ven iz začaranega kroga avtizma, a ne gre; je kot-pritrjen na pokrov straniščne školjke, kot-priliman. Kaj ga drži na pokrovu? Iz česa je ta klej, da je tako čvrst?

Avtizem se je začel že v prvem desetletju po vojni, seveda pri najbolj ozaveščenih; mislim na svojega prijatelja-sodelavca Dominika Smoleta, ki je že 1955 napisal prvo novelo iz knjige **Črni dnevi in beli dan** (tega se spomnim, ker mi jo je poslal v Zader, kjer sem služil vojaški rok). Junak tega romana, tudi dramatisiranega v filmski scenarij (**Ples v dežju**), ni le klasični alkoholik, ampak človek, ki je do kraja zapreden v svoje avtistične fantazme; je romantični sanjač, ki blodi o zvezdi nedosežni, ki pa je le njegova izmišljija. Noče stvarne ženske, noče nič stvarnega, niti slikati, zadošča mu, da fantazira v alkoholni omami.

Smoletu se je ob istem času, konec leta 1955, posrečilo prebiti zapredenost v eho celico avtizma. Preboj stori Tone v **Potovanju v Koromandijo**. Koromandija namreč ni (več) pravljlična fantazma, kot Nedosežna vila v **Črnih dnevih**; Koromandija postane realna točka upora Toneta – in moje generacije-grupe – zoper total(itar)no oblast, zoper Hudiča-Predstojnika, zoper Partijo. Upor izpeljemo 1958-59, Smole ga uprizori v svoji **Antigoni**. Ne kot klasičen levo revolucionarni upor, tega je hotel Pučnik, ki ni razumel, v čem se mora povojni človek (raz)ločiti od medvojnega in povojnega človeka. Smoletova **Antigona** (po)išče uničevanega Boga-Druega.

Obnavljam zgodovino SD, da bi pokazal Dovjaku – in bravcu –, da je zmerom (ker je strukturen) mogoč tudi izhod iz posamezn(ikov)ega avtizma. Celó sam Grum ga je sporočal v koncu **Goge** s projektom Hane, da se bo priključila slovenski levi grupi 30-tih let; Hana postane v dramatici NOB, v **Svetu brez sovraštva** Špelca. Grum te reinterpretacije in rekonstrukcije še ne izvede, jo pa Miheličeva. Špelca res ne prodre v primerno drugost; a tudi NOB-leva revolucija je kot projekt moment drugosti, čeprav radikalno deformiran, celo pozločinjen. Včasih ne gre drugače. Človek ne more izbirati samih purističnih rešitev; nase mora vzeti ne le govno sveta, ampak tudi nož. Špelca – Krim, Iztok itn. – ga vzamejo. Z njim greh, krivdo, a brez tega ne gre. Kdor je hotel ostati nedolžen-čist, kot Grum po **Gogi**, se je izjalovil. Ali pa postal celo ničvreden privatnik kot Kresnik v Prennerjeve **Velikem možu**.

Debelušček se pogovarja z mobijem, mobiju pravi Lahči, tj. s sabo. "Nekaj bom moral ukreniti!" To je bil tudi nenehen refren Slikarja iz **Dnevov**; seveda nič ne ukrene. Da bi kaj ukrenil, bi se moral odpreti zunanjemu svetu, odpreti bi moral vrata svojega stanovanja (eho celice), na to pa ni pripravljen. Zadošča mu ponavljati ta refren, ki ga razume kot retoriko. Debelušček tiči že globoko v patološki obliki avtizma; potrebuje ritualne geste, te je treba kar naprej ponavljati, da dobijo pomen in moč: da delujejo – seveda navidez – pomirjajoče in kot-rešitev. Posamezni(kov) avtizem sam sebe slepi; je najbolj radikalna samozaslepljenost.

"Tako ne gre. Montiral ga bom. Še danes. Če ne danes, pa jutri. Jutri stoprocentno, ker je preprosto škoda, kadar človek zgreši telefonski klic, Lahči." Kaj bo montiral? Stik z zunanjim svetom. Ah, ko bi bilo tako preprosto. Montiral ga bo šele jutri, jutri pa bo ostal večni jutri: prihodnost kot takšna. Za naravno kulturno in pravno meščanstvo in za partijski proletariat je bila prihodnost udejanljiva; čitalniška dramatika in dramatika NOB kažeta, kako sta jo grupi uresničevali, vsaka po svoje. Naj imamo še toliko pripomb nanju, akcij sta se lotili. Kar sta naredili, seveda ni bila uresničitev projekta-obljube, ampak nekaj zelo drugačnega, projektu celo nasprotnega: projekta sta postala korupcija, razkroj, totalitaristični, total(itar)ni teror, kot razkrivata SD na I. prelomu stoletij in slovenska povojna dramatika, **Pravica do življenja**, Cankarjev **Blagor** in **Dialogi**. A to je bilo zraven, ni bilo vse.

Današnja slovenska desnica je tudi v tem krivična in neumna – iz pristranosti in koristi-samopridnosti –, ker vidi v vsaki akciji (razen v lastni) zgolj negativnost. Identitetna zgodovina se dela le tako, kot jo delata naravno kulturno in pravno meščanstvo in Partija. Kdor hoče ostati čistih rok, ne dela nič. Tu je tudi Mrakova slabost. Fedja, **Rdeča maša**, mora v kozmos po smisel – v tem je Mrak kozmocentrik –, ker se noče opredeliti v tem svetu, med vojno. Fedjinega naslednika Ferdija – v **Razsulu** – stane spoznanje lastne izjalovljenosti-samozaslepljenosti življenje, naredi samomor. Šele po tem išče-najde Mrak smisel v nečem, kar je – naj bi bilo – onkraj para zunanost-notranjost. Ne v stvarni KČi, ta je oblastniška družba, kot uprizori v **Mariji Tudor**, Marija je krvava zločinka, ampak v evangelijskem in odrešenjskem krščanstvu, ki je v KČ in je onkraj nje. V takšno sem iskal tri desetletja po Mraku (prej me ni prepričal, čeprav me je – in veliko – prepričeval) tudi jaz, v 80-letih, prav za prav šele po Mrakovi smrti 1986. KČ mi je omogočila, da sem zaslutil drugost; ko sem jo zaslutil – nekako jo tudi artikuliram –,

sem lahko KC kot oblastniško družbo zavrgel oz. iz nje izstopil. Tudi Mrak je odšel na njen rob.

Treba je iti mučno pot skozi institucije tega sveta; sam sem šel skozi skoraj vse, a ravno toliko, da sem šel skozi, ne pa, da bi me ujele-zadržale. Debelušček noče skozi nobeno ustanovo-stvarnost. Zanj ostaja prihodnost le nekaj, kar je zmerom – struktur(al)no – zunaj dosega njegovih rok, večni jutri. Tak človek mora (p)ostati avtist. Res je, če gre skozi ustanove-stvarnost, se mu zgodi kot Kamnoseku-Norcu iz **Pipina**: prebodejo mu noge, telesno ga poškodujejo; zakaj ga ne bi tudi oslepili? Najbrž drugače ne gre, z nečim mora človek plačati, da pride v kot-milost. Norec je prišel, ko je postal iz norca kamnosek. Debelušček se noče dati poškodovati, ni pripravljen na soočenje s stvarnostjo, ki je kot ekskluzivni dvojček zmerom udarec, nasilje, poškodba. Človek mora izbirati, in o tem govori Dovjak v obeh dramah, ki ju je treba brati skupaj: ali poškodba in ustvarjalnost ali nedolžnost-čistost-varnost in avtistična jalovost.

Mobi mu je deklica za vse: "Še za daljinca te lahko uporabim. (Kakor z daljincem, prižge televizor z mobitelom. Na televizijskem ekranu vidimo modro barvo z napisom ,video'.") Pričakovanje, da bodo vsaj skozi televizijo vstopale v Debeluščkov svet zunanje informacije, je bilo preuranjeno. Ima le video, kar pomeni, le to gleda, kar že ima, kar je že videl, kar edino "obvlada": znano. Kar je novo, si izmisli le sam. "Zunanji" svet mora biti zanj znan, sicer mu podira duševno ravnovesje.

Radio posluša, a kaj posluša? "Oddaja z elektroakustično glasbo na Radiu 3, ki me pomirja", glavno mu je pomirjevanje, jemanje pomirjevalnih sredstev, "se bo zdaj zdaj končala." Elektronska glasba je po svoje najbolj abstraktna, le zvoki brez melodij, niti ritmi ne; a že sama glasba je najbolj abstraktna med umetnostmi. Sporoča, ampak ne besed-stavkov-povedi. Prenaša čustva in čute; bolj ko je pop muzika blizu raveu, bolj je čutna, bolj se človek animalizira. To – reanimalizacija – je eden od strukturnih ciljev današnje masovne družbe. Torej antidrži nastajanju svobodne avtonomne posamezne osebe.

"Tale dan – sredo – se bo končal. Vse se bo nekoč končalo." Res? Večno spovračanje – tudi trojni hipermodel-krog – pravi, da se po vsakem koncu vse začne znova na isti točki ali pa na kakšni drugi; in če je vse lahko navzoče vsak hip, potem ne gre niti za ciklično mišljenje, to je arhaično (menjava letnih časov, dneva in noči, planetarni ritem), ampak za nekaj, kar

je celo nekak momentanizem: vsah hip vse hkrati, metodični kaos, ki ni le kaos, ampak micelij, saj je vse povezano z releji, vsaka točka z vsako točko, točki oblikujeta daljico, vsaka daljica z vsako daljico, kar je temeljni model procesa, ki ga opisujem. Panmomentanizem, pantopizem, prepletanje vsega z vsem, a na določen način, križanje, sekanje, vezanje, ki se mu da analitično slediti do osnovnega modela-dela hiperkompleksno diferencirane celote: do daljice oz. celo do točk, ki daljico sestavljajo. To je dejansko pravi, temeljni model **RSD** in drugenjske znanosti, ki predpostavlja vsepovezanost; torej ne le trojni hipermodel-krog, ta je kar se da enostavna – reducirana – oblika, ampak cik-cak črta, sestavljena iz neomejenega števila cikcakajočih daljic.

Konec je z vidika takšnega pancikcakanja kot smrt le en konec, na katerega drugem koncu je spet življenje. Konca ni, bi dejal Gradnik, le da je on to pancikcakanje doživel kot večno Rast, kot večno potekanje-izviranje studentev, ki dobivajo smisel iz para: Zemlja-Nebo. Za drugenjsko znanost je par Zemlja-Nebo le en par med mnogimi, analogno kot življenje-smrt, bit-nič, končno-neskončno, dom-tujina itn. Na negativen način pokaže to brez krajnost Filipčič v **Domu**: vse se začenja vsak hip znova. Rešitev iz te ječe vsepovezanosti v nerazrešljivost je le (po)iskanje uničevanega Boga-druega.

Debelušček ima avtorefleksijo-avtokritiko: "Vse skupaj je zgrešen klic." **To**-maš se tega ne zaveda. Debelušček se ves čas ukvarja s temo avtorefleksije, z iskanjem vzrokov, zakaj vlada diskomunikacija. "Škoda je, če se ti zgodi klic, takole, na sekretu, s spuščnimi gatami, ko se oba počasi trošiva, Lahči." Klici kar naprej so (Debelušček si seveda zamolči, da kliče samega sebe), a kaj, ko jih ne ujame; kot klici iz vesolja, pa jih ne znamo slišati in dešifrirati; sploh jih ne opazimo, ker nimamo razvitih recepcijskih organov zanje. Vendar vesolje niti ni problem. Ker je isto kot planet zemlja, identitetno bivanje, bo človek z znanstvenimi metodami, ki mu jih daje današnja znanost, prej ko prej odkril te klice in jih razrešil, kajti enako spozna enako ali isto isto, kot je trdil – upravičeno – že Platon. Nekaj temeljno drugega pa je slišati drugost. Drugosti človek ne more slišati z identitetnimi organi, le z organi, ki so prirejeni za drugost. Verujem, da v človeku so, da je drugost v vsem, najbolj v človeku, ki je že zavest o sebi (avtorefleksija). Debelušček torej ni brez možnosti za drugenje – za slišanje drugosti –, saj ima razvito avtorefleksijo, medtem ko je **To**-maš bubreg v loju, kot smo temu rekli povojni otroci. Je polno mesto, polno lastnih blodenj.

Debelušček je filozof; vsako priložnost porabi za razmišljanje. "(Pogleda spet med noge.) Vse proč mečemo." Res vse? Tu je čer, kot bi rekli močnikovci. Le tega ne vržem proč, kar namenim drugemu, kar je namenjeno drugosti. Kajti le drugi je primeren sprejemnik za to, kar dajem. Najbrž se ne da izsiliti dajanja. Mati, ki se hoče da(ja)ti zoper voljo otrok ali zato – ni važno, koliko se tega zaveda –, da bi otroka ujela na limanice požrtvovalnosti-darovanja, ne daje v pomenu drugenja, ampak terorizira, z darovanjem ubija; v glavnem ravna tako tudi KC, glej Kocbekovo **Mater**. Da nekaj ne pride proč oz. da ne postane – se reinterpreterira in rekonstruira v – teror, je potrebna na drugi strani kot receptor BSAPO. Zato je tako važno, da sta v občevanju dve božji svobodni avtonomni posamezni osebi; ne le oseba-drugi tu in identitetni človek nasproti in prav tako ne identitetni človek – agresivna ekspanzivna identiteta – tu in na drugi strani drugi.

Identitetni človek kot agresivni človek bo drugega le (po)teptal, zasužnjeval, kakor to počne Fajmošter z **Blažetom in Nežico v nedeljskej šoli**, neodvisno od svoje – v klerikovi zavesti najbolj dobronamerne – volje. Fevdalna KC struktur(al)no onemogoča drugenje (ljubezen do drugega), ki pomeni, da je drugi za drugega drugi. S tega vidika je Mati celo posebej neprimeren akter za drugenje. Mati ima svojo naravno funkcijo kot biološka rodnica, ki v začetku, dokler je otrok še nedoleten, tudi vzreja-vzgaja. A to je identitetna funkcija, tipična za vsa višja bitja-živali. Kot identitetna funkcija ni odnos med dvema drugima, ampak med dvema posamezn(ikov)ima identitetama, ki tvorita ožjo identiteto dvojčka-par. Je pa v tem modelu potencial za nastanek drugenja: ker sta v razmerju vendarle fizično dve različni bitji. A to je zdaleč premalo. Vsako od teh bitij mora postati BSAPO. To pa pomeni, da se mora Mati ravno odpovedati svoji maternalistični vlogi Zaščitnice-Rodilje in se reinterpreterirati in rekonstruirati v enakopravno svobodno avtonomno posamezno osebo vis-a-vis otroka, ki ravno z emancipacijo postane enakopraven in neha biti otrok; glej Kocbekovo **Mater**.

"(Dela z anteno mobitela kroge po notranji strani stegna.) Še neuporabljeno odplaknemo." To je nova tema: uporaba. Sodobnega človeka se seveda da zmerom uporabiti in celo zlorabiti, če imaš dovolj moči. Drugenje je zunaj para: (ne)uporabnost. Uporabnost je performanca-učinkovitost; je bistvo identitetnega bivanja, ki je agresivna ekspanzivna identiteta. Osvajanje in učinkovita uporaba gresta skupaj; v arhaičnih družbah se veliko meče stran, Lévi-Strauss je raziskoval tim. Potlach in podobne običaje. To pomeni,

da arhaične družbe – plemenske skupnosti – nočejo učinkovito uporabiti energij, ki so jim na razpolago.

S prehodom klasične liberalne družbe v liberalno družbo-postmoderno pa se tehnika skrajno stopnjuje, s tem kaos oži, red-kozmos-polis-logos-etos-lepota pa širi. Seveda na videz ali na eni ravni. Kajti kar na eni ravni red pridobi, na drugi izgubi: to je zakon trojnega hipermodela-kroga kot ravnotežja oz. kozmosa. Današnji kapitalizem kot maksimalno učinkovita tržnost maksimalno ureja tekme na trgu, s tem kaos ne le obvlada, ampak ga dela za pogonsko silo; kaos je ognjeniška energija, ki je sama na sebi neuravnotežena, divja, katastrofična, destruktivna. Urejeni kaos, kar je kapitalistična družba, je tako popoln, da mora na drugi strani človek plačevati s tistim, kar je redu nedostopno. Divji barbarski kaos mu je dostopen-podvrgljiv; ni mu pa podvrgljivo to, kar nastaja iz visoko razvitega tehničnega kapitalizma: virtualnost, simulacija, dvojnik postmoderne. Ta se oblikuje v avtizem. Če je človek – na eni ravni – avtist, ga lahko kapitalistični trg maksimalno izkoristi, ker avtistični človek nudi kapitalističnemu trgu – kapitalu kot agresivni ekspanzivni identiteti – od vseh možnih ljudi-modelov najmanj odpora. Povsem vodljiv je, ravna se po reklamah, katerim je na razpolago. Kupuje, kar mu trg reklamira; tudi kot prozvajavec proizvaja tisto, kar je kurantno, kar trg hoče. Tak človek se, da bi sploh preživel, zapre vase, se reinterpreterira v simulacijo človeka, ožjo identiteto rekonstruira v dvojnika. In dobimo model-lik posamezn(ikov)ega avtizma.

Drugenje je nekaj drugega kot (u)poraba. Sočlovek kot drugi me lahko uporabi, če mu to dovolim in če to ne rekonstruira najinih odnosov v perverzno sozlorabljanja, ki ni le izkoriščanje-zatiranje, kakršno je posebej močno v fevdalni družbi in v začetnem kapitalizmu (od tlačanstva-suženjstva v plemenski skupnosti-fevdalni družbi, glej **Tugomerja** in **Puntarijo**, do **Kralja** in **Zvestobe**). V liberalni družbi-postmoderni postane zlorabljanje tako maksimalno perverzno, da oba partnerja, glej **Moža** in **Ženo v Domu**, želita biti drug od drugega zlorabljana, saj jima edino zloraba daje še občutek, da živita-obstajata; edino perverzno kot odstopanje od norme – abnormalnost – jima daje užitek, užitek pa nadomešča smisel. V postmoderni se uporaba s tem deli na dve ravni: na ravni tehnološkega kapitalizma se maksimalizira, na ravni privatnih posameznikov, ki postajajo posamezni avtisti, pa se reinterpreterira in rekonstruira v estetsko-samovoljno-neuporabno-neuporabljivo porabo, s tem v psevdouporabnost. Mož in

Žena igrata, da sta si med sabo uporabljiva-potrebna. Sta si potrebna, ker je vsak brez drugega izgubljen kot osamljeni posameznik in leze v obup, izgubljenost, samomor. Vse postane gledališče, kar nakazuje celo že Knafelj v **Kmečkem teatru**, že prej Milčinski v **Ciganih**.

V drugenju se dva tudi uporabljata, tudi igrata, a je to njun davek identitetnemu bivanju, mimo katerega ne moreta; lahko ga le preosmišljujeta v drugenje. Človek se ne more ogniti ničemur bistvenemu; če se ogiba, se izjalovi, postane jalov. Po svoje je tudi avtizem tako ogibanje: RLH v točki postmodernosti se slepi – temeljna človekova samozaslepljenost –, da lahko tehnično znanstveno-umni človek prelisiči svojo (identitetno) naravo; da lahko s sofisticiranim – kibernetičnim – ravnanjem kaos tako ukroti, da mu ta služi, da kaos ne more več postati gospodar človeka. Morda je to najhujše samoslepilo, kar jih je kdaj gojil – jim zapadal – človek. Kibernetična tehnična znanost pripelje nazadnje do tega, da človek celo erotiko-spolnost nadomešča s simulacijskimi stroji-aparati, da se radikalno razzemlja in derealizira. Ko doseže to maksimalno stopnjo, komunicira le sam s sabo, kot Debelušček. Tudi če bi Debelušček govoril s kom skoz mobi-telefon, bi naletel le na sebe samega, tako sta si oba identična, tako so si vsi ljudje, ki so naštancani v tehnično znanstveni liberalni družbi-postmoderni, med sabo identitete-isti. Različni so le po empirično singularnih potezah, eden je debelejši, Debelušček, drugi je suhec, tretjemu smrdijo noge, četrti je prekrasnih lic itn. Vse nepomembno; vse takšno, kar je bistveno za imidž, tj. za posmoderni svet, a nebistveno za drugenje.

Radikalni tehnično znanstveni postmoderni svet je kolektivni avtizem, znotraj katerega se nahajajo posamezn(nikov)i avtizmi, posamezniki. Tudi po dva, kot v **Domu**, po eden, kot v **Debeluščku** in **To**-mašu, po več, kot v grupah, v katere se spreminjajo nekdanji družbeni razredi, sloji, poklici. Vsi delujejo po pravih scenarija – generalnega – vrhovnega sistema, sami so subsystemi in submodeli, ena škatla v drugi, kot je to predvidel že Božič v **Vojaku Joštu**, ki ga **ni**. Posamezni avtist Debelušček je zadnji najmanjši delček kolektivnega avtizma, in-dividuum, ki se ne more več deliti oz. deli se lahko na različne stroje-proteze, a to ni več človek v klasičnem biološkem pomenu, tudi ne več nekdo, ki bi lahko postal BSAPO. Ta mora biti namreč enota, da bi bil lahko odgovoren. Odgovornost ostaja iz tradicionalne družbe, le da je v temelju preosmišljena. V drugenjski teologiji ni več odgovornosti bogu (Vsemogočnemu, katoliškemu maliku) in/ali družbi, plemenski skupnosti,

družbi-zgodovini, okolju, naravi, če obstaja kaj takšnega kot odgovornost do narave. Zeleni trdijo, da obstaja, kar seveda ni res; gre za korist človeštva, ki bi se rado čim dlje obdržalo takšno, kot je, torej kot identitetno človeštvo. V drugenju postane odgovornost drugemu, drugi pa je BSAPO (eksistenca-vloga).

Debelušček je analitiku-interpretu že na začetku svojega monologa, ki ga ima upravičeno za dialog z identitetnim bitjem, z mobijem, imenovanem Lahči, omogočil globlji in še bolj hiperkompleksno diferenciran vpogled v ustroj avtizma. Razprava o **Debeluščku** ima prav ta cilj: čim bolj analitično prodreti v ustroj avtizma. S komparacijami; z **Domom** itn.

4

Debelušček meditira naprej: "Zakon razsipnega sveta. Iz vidnega v nevidno" ... potuje drek. Kot je pesnil njega dni bard-patriarh Župančič: *Iz roda v rod,/ iz veka v vek,/ krvi gre tek;/ duh išče pot.* To je bil čas osvajanja veselja, vere v narodno Kri, v Rod. Potem so prišli Pavčki, Zlobci, ti le še retorično forsirajo Veliko laž. Kajti to, kar gre iz roda v rod, ni kri, ampak Drek; dreka gre tek. Drek=izrod. Kri=scalina. Iz vidnega-klobase v nevidno-kanalizacijo, ki se dela, kot da je smisla polna globina kozmosa, pa je v resnici le do vrha napolnjena vaška; na Krasu rečemo greznici vaška.

Debelušček razmišlja na ta način, ker je "vodovodar", tj. strokovnjak za pretakanje dreka skoz kanale. Straniščna školjka ni le njegovo priljubljeno privatno mesto, kjer tako rad sedi, najdeva mir, kot pobožni menih v cerkveni klopi. Debelušček sintetizira svoj privatni užitek s svojim poklicem, ki je poklicanost, analogno kot je molitev poklicanost za patra v samostanu. Debeluščka kličejo v različna stanovanja, da jim odmašuje sekrete, pričvrščuje školjke, prebija zapóre v ceveh, ki vodijo od človeka do morja, do Panmočvare, v katero se vse steka. Če se pretoki zabašejo, se prekine ta temeljna komunikacija med začetkom-koncem na eni in človekom na drugi strani. Začetek in konec je v tej največji skoraj neizmerni kolektivni identiteti, ki se ji reče morje (dreka), vesoljska juha, magma oceanov in podzemelj-ognjenikov, iz katere prihaja kaos-lava, tj. človek, ko se rodi, in

v katero se spet ob času smrti vrača. Gre za največjo Maternico na planetu in v veselju. Človek mora imeti prost dostop do Maternice, ki je rojstvo in smrt. Življenje-smrt.

Debelušček je klerik – posvečenec – postmodernega sveta, kot so bili duhovniki posvečenci fevdalne družbe. V fevdalni družbi je bog Vsemogočni kot oseba, kot Dobri, a obenem pravični hudi (kaznujoči) Oče-despot, v liberalni družbi-postmoderni pa bog iz narave, kar je bil v klasični družbi, vse reinterpreterira in rekonstruira v Velegreznico, ki je nadomestila Geo-Mater. Filipčič še ni prišel do Dovjaka; Filipčič še vidi Geo, čeprav nemočno, ironizirano, reinterpreterirano in rekonstruirano v filmsko igravko, glej **Ujetnike svobode**. Dovjaku takšna Gea-Gaja ni dostopna; ne Kronos ne Uran. Dovjak pozna v svetu le še Debeluščka, ki nima posluha za grško mitologijo, ki zmore personalizirati le še svoj – svoj, ne tuj, ne vsak – mobi, ne pa več naravnih sil, kot jih RLH v klasični dobi; dobo-model je razkrinkal Feuerbach na osnovi avtorefleksije razsvetljenstva. Aškercu se v **Zlatorogu** to razkrinkavanje še ni moglo posrečiti, Slovenci smo bili na I. prelomu stoletij še prenerazviti.

Debeluščku bi se dalo reči Deblokator, a tudi Odrešenik. Odrešenik je nekdo, ki odrešuje človeštvo-svet od zapeke, zapeka pa je cmok v črevih, je prekinitev komunikacije v obtoku sveta, v trojnem hipermodelu-krogu, kjer tečeta čas in dogajanje nenehoma nazaj in naprej. Odrešenik kot Olajševalec; kaj je v postmoderni pomembnejšega od cilja Olajševanja, razbremenjevanja, sproščanja, bodisi notranjih plinov (notrina se reinterpreterira in rekonstruira v črevesje) ali/in notranje napetosti, stresov, travm, samozavrtosti? Katoliški bog je potreboval križ pa trpljenje pa smrt. Nič tega ne potrebuje Debelušček, ki se iz brezpomočnega revčka pred nami naenkrat vzdiguje v grandiozno figuro postmodernega boga. Fevdalni Krist je bil Križani, tj. majhen človek, pribit na večji-velik križ kot kos lesa. Debelušček je spet poganski bog, ki je sam največji in ima les v rokah kot čarobno – sveto – palico, s katero beza v drek, v zamašene kanale; kamor z njo porine, brizgne iz odprtine voda, kot je iz skale, po kateri je zamahnil Mojzes. Na eni strani Debelušček nima posluha za antične bogove, najbrž zato, ker se niti ne zaveda, da je sam arhaični bog. O vsem v sebi ima avtorefleksivno mnenje – tj. o maločem, je zelo reduciran gospod –, le o svoji božanskosti ne, ta ga presega. Je naivni lepi bog sam po sebi? Torej idealna identiteta?

Vodovodar je znanstvenik in ustvarjalec-modrec, ki je porinil svoj tenki vohajoči nos v čreva sveta, v podzemlje, v podzavest, in tam vse

drugače uspešno odstranja predsodke in travme, kot jih Lacan in Žižek, ta samovelikačoča se psevdofreudista. Tadva najdevata Duha (Spiritus), Debelušček najdeva duh (Smrad). Po mojem ima Debelušček bolj prav od onih dveh duhovnih velikanov. Sveti Duh veje tam nekje zgoraj, prileti spod neba kot Golobček, tako ga slika krščanska ikonografija. DuhSmrad pa je vonj iz črev podzemlja; kako naj pride iz podzemlja Sveti Duh? V podtalju je doma hudič; kje pa si krščanska ikonoscenerija zamišlja Hudiča, tj. Luciferja, ki ga je zaradi njegovega uporništva ata bog pahnil navzdol? V peklju, pekel pa je najnižje; tako trdita tudi največja krščanska umetnika, Dante in Rebula, prvi v **Božanski komediji**, drugi – v še neznanem, posthumnem veledelu **Skrivnostno razodetje z Opčin ali Nova Fatima na slovenskem Krasu**. Mar smo Slovenci šolobarde Portugalcev in Hrovatinov? Mar ne pritiče prav nam, da dobimo kot nagrado za našo tisočletno pokorščino in zvestobo Velefajmoštru-papežu novo in šele zares pravo Medjugorje, v katerem se bo namesto MB-e prikazovala pastirčkom Juhantu, Ocvirku, Grilu, Stresu, Štuhecu, Krašovcu in sorodnim (JOGSSKi) Iztokova Irena Virant (glej Finžgarjevo in Mikelново dramo **Pod svobodnim soncem**), cepljena na Rabarbaro Brezigar, ki je morda Vida Brezovnik iz **Ognjev**?

Kaj pa, če **Debelušček** ni komedija, ampak tragedija, pesniško lirski lament nad zgrešeno mladostjo, kakršne sta pesnila Gregorčič in Zajc? Nekoč je bilo lepo, v **Planinskem raju**, srce si želi nazaj, a prokleti komunisti (in Kütjan) ne puste! Ni to zgodba **Otrok reke**, kakor jo je v svojem doktoratu nanovo in seveda resnici (Resnica, Pravica, Poštenje) primerno razložil Corn z Mladinske založbe? Dane in Reka sta bila nekoč v nedolžni-čisti Maternici Matere Reke, v sami Zeleni naravi (v klubu Nove revije), potem pa je prišla leva revolucija, ki so jo zakuhali iz Moskve poslani komunisti in vse se je zasvinjalo; človek ni več scal terana in defeciral tort, sladko se je reinterpreteriralo in rekonstruiralo v svinjsko, vse se je postavilo na glavo, dom je izgubljen, Sveta slovenska narodna substanca se je reinterpreterirala in rekonstruirala v hrano, zastrupljeno s salmonelo. Zajc se je v svoji naslednji drami, v **Potohodcu**, prav posvetil raziskavi podzemlja-črevesja-pekla; našel je samo grozo, nobene možnosti, da se odklenejo za večno zabita vrata interpersonalne komunikacije, odstranijo čepi, da bi se človek spet spojil z nedolžno-čistim virom deviške narave, dobil **Jezik iz zemlje**, tiste **Zemlje**, ki jo je tako zanosno opeval Kocbek, preden so jo komunisti reinterpreterirali in rekonstruirali v **Grozo**.

Pa pride Vodovodar, pa vzame palico odčepnico, pa zabeza ž njo v notrino sifona, pa prebije zid-ječo tega sveta, pa se znajde kar naenkrat ... kje? Zajc naj se potolaži. Debelušček ni prišel na drugo stran. Naj beza kolikor hoče, ničesar ne izbeza. Ni sicer tako srečen kot Zajc, da bi mu, ko beza, srce plalo v mogočnem zanosu sovraštva; Debelušček nima več pravih strasti, le neko pusto avtorefleksijo goji in v monodrami **Debelušček** pripoveduje, kako zaman se gre Deblokatorja-Osvoboditelja. Tudi Debelušček-Dovjak ugotavlja: vse je zgrešen-ponesrečen klic.

"Včasih sem bil športnik, danes nič več." **Nekoč grofje Celjski in nikdar več**, je otoževala Ana Wambrechtsammerca. Debelušček je bil nekoč kot Žanek iz **Kmečkega teatra-Majde**, najhitrejši Kranjec na motorju, vse pokale je osvojil, vse Špelce in češpeljce in marelce, bil je že telovadec kot dr. Murnik, ata Joža Rus in novomeško-mariborski Št(r)ukelj. To je bilo njega dni, ko je veljalo še naravno kulturno npravno meščanstvo-čitalniška dramatika, vse do II. svetovne vojne, do dogovorjenih igric med okupatorjem in komunisti, ki so edini sodelovali z italijanskim fašizmom. Potlej se je pa vse sfizilo, sesirilo, zraslo. Suhi dirkač je zdaj debeli srač; njega dni čez hribe in doline - cross country -, zdaj zaklenjen v garsonjero, z edinim psevdoprijateljem-sodelavcem, ki mu je ostal: z Lahčijem, ki mu nadomešča celo lasten penis, tako da drka kar na dva instrumenta-aparata. Tudi tako je treba gledati: kako se postavni, vitki, sloki dr. Kremen, **Sokol**, redi v Debeluščka. Tudi to je en vidik regresa-redukcije od junaka čitalniške dramatike na junaka postmoderne. Zgodovina Zdravja se reinterpretira in rekonstruira v zgodovino Sranja. Glavno je, da ostanejo asonance; Strniša bi bil zadovoljen. (Kadar sem bil hud nanj, sem ga imenoval: Griša iz straniša. Moja krivična hudobija.)

Zakaj je nehal biti Debelušček športnik? "Nič več športnik, ker je vse skupaj zgrešen telefonski klic." To izjavo je pobral Debelušček Zajcu iz ust, Iskavec in **Potohodec** kar naprej zaman telefonujeta iz skreta v skret, a se ne moreta sporazumeti. **Debelušček** je na tej ravni parodija na **Potohodca**. Zajc je bil tisti, ki je vnesel v SD manično samospraševanje: "Kdo pa natančno ve, kaj je življenje v resnici?" Dr. Snoj je vedel to natančno, zato se ni spraševal; sprašuje se, kdor dvomi, ugotavlja Komisar v **Aferi**; prav ima. Mi se ne sprašujemo, ampak mahamo. Pravi človek je pobijač-potolkač, ne pa Sprašujoči-Iskavec, ki beza, kamor ni treba, ki se praska, kjer ga ne bi smelo srbeti, in s tem spodbudi-prikliče le izbruh kaosa iz straniščne školjke

kot najbolj pri vrhu začepljenega-odčepljenega izhoda v transcendenco v imanenci. Šele junaki SD – grublarji – na I. prelomu stoletij, predvsem v Cankarjevi dramatik, dr. Mlakar iz **Romantičnih duš**, Makselj iz **Kralja**, Peter, **Pohujšanje**, rojevajoči se in hkrati umirajoči harmonični dvojček Dioniz-Poljanec iz **Vide**, se začenjajo spraševati, kaj je resnica, kaj življenje, kaj bog, kaj greh-krivda; **Kaj (je za) storiti?** In Murnik – humorist, ne telovadec – jim odgovarja: za sto riti je sto hlač. Bistro, točno, vendar neuporabno. Uporabno za žnidarje, ne pa za filozofe, ki jim ni do bregeš, ampak do smisla.

Filozof Debelušček vztraja v napetem mozganju, da bi izmozgal skriti mozeg v kôsti: "(Se uščipne v maščevje v pasu.) Tole?" da je življenje v resnici? "Meso? Koža?" kot vedo povedati epigoni Baudrillarda? Nato se spominja, kako so ga spravili na športno gimnazijo, kjer so vsi smučali, le on je boksal, "edini na šoli", zato je "bil prvak". In nič iz tega: "je konec. Človek se zredi, zasedi." In je "veliko bral", pa tudi iz tega nič. Zdaj bere le še na sekretu. Res, vsega je konec, kot pravi Zajc.

Filozof Debelušček razmišlja o vsem mogočem, tudi o estetiki, časa ima na pretek. A zmerom pride do istega: do čepa v interpersonalni komunikaciji. Na empirično singularni ravni so to lasje neke romantične dame, ki jih je zagnala v straniščno školjko, pa so tam zamašili odtok. Dokler so "lasje na glavi", je vse v redu; a ko začnejo izpadati? Je romantična Dama res lepa-zdrava-mlada zapeljivka, če pa se ji v glavnik nabere toliko las, da začepijo luknjo-cev? Debelušček je ponosen na svoje znanje: literatura mu sicer ne gre od rok. "Zdaj niti za gimnazijske časopise ne znam več pisat. Imam talent za druge reči. Odtočne cevi odmašim en-dva-tri. Zamašenih cevi je pa toliko, da preživim." Jih res odmašuje, ali pa si tudi to le zamišlja? Kako vedeti? Mu verjeti? Koliko mu sploh verjeti?

Nekaj bo že res, če se na stvar tako dobro spozna, če ves čas o nji govori; ali pa govori o nji, da bi prikriil resnico: da ni vodovodar, da ne odmašuje odtokov. A če ni to, kaj je potem? Tako se sprašuje v **Pohujšanju** zmedeni Konkordat. Kdo je, če ni, kdo ni, če je? Igra biti in nič. "Največkrat se zamašijo zaradi las", to je strokovna ugotovitev, "zaradi estetike". To pa je že komentar, že meditacija, že dokaz, da Debelušček morda ni – le – vodovodar, ampak estet, ki si je izbral vodovodarstvo za metaforo. "Ljudem se zdi svinjarija", ljudje so res preobčutljivi, "in niti ne poskusijo predret sami!" Ljudje so ovce; potrebujejo ali Pastirja ali volka, eden od teh dveh bo

že znal predreti, kar je predreti treba, od himna ali deviške kože do sten ječe sveta. Ljudje so slabiči, "niti poskušajo ne."

Kako da ne? Ne tolmačim čitalniške dramatike kot poskus-projekt slovenskega naravnega kulturnega navnega meščanstva, da bi predrlo danost avstrijske Slovenije v 60-ih letih in ustvarilo nove prostore, **Novi Svet**, kot ta novi topos imenuje v naslovu svoje drame iz 1868 Klodič? Ne stopnjujejo dramatiki NOB in njihovi junaki čitalniške dramatike in njenih junakov, civilno prodiranje naravnega kulturnega navnega meščanstva reinterpretirajo in rekonstruirajo v vojaško akcijo (levo revolucijo) strašnega proletariata, strašnega v svoji pravični(ški) jezi, ogorčenosti, zanosu čiščenja sveta od zla, torej vodovodarstva? Duhovit je Dovjak, domiseln; nikdar še nisem pomislil, da bi gledal leve revolucionarje kot vodovodarje.

Ljudje "niti poskusijo ne, čeprav je preprosto. Ni tako nagravžno. Navadit se je treba, pa je." Resnica je, Jezus Južek! Ko se tiger navadi na človekovo kri, mu gódi. Ko se klavec navadi na likvidiranje, mu gódi. Skoraj na vse se je treba navaditi, le da imaš dober želodec. Žan More je prosil, da naj mu da Partija kaj (točneje: koga) za polikvidirat; mi je pravil o njem sam Pirjevec, s katerim sta sodelovala spomladi 1942 na Dolenjskem. More se je navadil že prej, ko je klal po kmečkih dvoriščih prašiče; začel je uživati, ko je zaslišal pretresljivi prašček glas, ki prosi za življenje, ti mu pa ne podariš usmiljenja. Mar tako cvilijo grešne duše v peklu? More ni delal drugega kot posnemal svete užitke, ki se slastijo ob zvokih angelskih harf in cviljenju kaznovanih liberalcev-komunistov v peklu. Le zamenjal je vloge in v pekel poslal angele, nekaj vaških fajmoštrov, v nebesa pa poklical hudiče, Kardelja, Kidriča.

Debelušček je blag mož; ni prestremeljiv. Je modrec. Morda pa posnema Rešetarja iz **Kmečkega teatra**, ki je skromen in zadržan? "Bolje je biti dober vodovodar kot slab pesnik", res je, "predvsem pa slab akademik", akademike ima Debelušček-Dovjak v želodcu; le zakaj, povsem benigni so, že leta niso naredili nikomur nič hudega. Njega dni so bili strašni, izključevali so zle kolege, pijanega Vebra in klerofašističnega Ušeničnika. Le če bo uveljavil Tine Hribar svojo sakralnost, se bo vrnil stari teror; Tine Hribar predlaga, da ekskomuniciramo Majerjevo truplo. Tinče je grozovit, ker je Junak NOB, Debelušček pa je mil, z malim zadovoljen. "Če dobi človek za svoje delo nasmeh, skoraj zadostuje." Tinetu Hribarju ne zadostuje nič, kar ni Poslednja sodba in kaznovanje njegovih sovražnikov v večne muke. Takšni pač smo: eni skromni, drugi rojeni za Aleksandre Veličastne. Slovenci smo

bili skoz stoletja hlapci in skromni; čas je, da narodimo izmed sebe tudi velikane, kot sta lumpen Jelinčič in plemiški Tine Hribar.

Tineta Hribarja sem moral pripeljati v zgodbo, kajti večjega nasprotja, kot je med Debeluščkom in Tinetom Hribarjem, ni. Tine Hribar se v življenju še ni zasmel; gleda sitno kot le kaj. Debelušček pa priprosto o sebi: "Včasih sem se rad smejal. Ne pravim, da se zdaj ne. Več ljudi mi reče: 'dobrovoljček' - lepa beseda." Da bi kdo rekel Tinetu Hribarju dobrovoljček? Ha! Še Zajc zgleda manj grozovito. To so pravi ljudje: že na ksihtu kažejo, da so nezadovoljni s človeštvom, z nami vsemi. Reparirat! ukazujejo. In gremo v reparaturo, razen tistih naivnih, ki se upremo, Krim-Špelca, ali umaknemo, Rešetar-Taras Kermauner. V Avberu pa Tinetu Hribarju nisem v nadlego; dokler se bo prodalo le po 10 izvodov od vsake **RSD** knjige, Tinetu Hribarju ne bom v napoto, še opazi me ne. Naj ga zmerjam kolikor hočem, dokler ga zmerjam v **RSD**, se ne zmeni zame. Če pa bi ga nabodel v Pismih bravcev, bi mi zameril, se mi maščeval, terjal, da se me izključi iz SAZU zaradi sodelovanja z UDBO ali GESTAPOM, vseeno.

Lasje v odtoku, h katerim se Debelušček kar naprej vrača, dobivajo vse večjo nazornost; bravec odkrije, da so bili "rdeči", najbrž pofarbani, postmoderni-imidž lasje, morda celo lasulja. Postmoderna je ponaredba, pravijo ideologi pristnosti, teolog Zadravec, lirik Kuntner, filozof svetosti Justin, ki ima v žepu (ali v riti) sveto narodno bit.

Kar reče, kmalu spodbije; Debelušček je pravi dialektik. "Jaz sploh nisem taprav dobrovoljček. Poznal sem enega Tapravega. Bolj ko si ga zajebaval, bolj dobrovoljno se je hahljal. Na svoj račun, kajpada. Prerezal si je žile. Pustil, da mu odteče kri." Česar koli se Debelušček dotakne, katero koli témo načne, zmerom - struktur(al)no - jo pripelje do žalostnega konca: do samomora. A da bi bil ta njegov samomor vsaj poskus smrti-življenja, kot je Pepitov v **Pravici do življenja** in Dušanov v **Ognjih!** Nič takega! Pepi-Dušan se žrtvujeta za intimno družino, za mater in sestro, za koga se žrtvuje Tapravi dobrovoljček, za koga Debelušček? Da bi se mogel žrtvovati, mora najti koga, ki je zunaj njega. A kdo je zunaj njega? Dama z rdečimi lasmi, ki jo bomo še поблиže spoznali. Če je stvarna; če ni tudi ona le izmislek posamezn(ikov)ega avtizma. Žrtvovati se za izmislek-blodnjo? Zakaj ne?

Niso svetniki in svetnice kot sveti mučenci pa heroji leve revolucije svete žrtve za nekaj, česar ni, za Indijo Koromandijo, za nebesa, za komunizem? Današnje svete žrtve med Palestinci so inflatorno gibanje, vsak dan

se žrtvuje kak mladenič – celo mladenka –, kak tepec. Pa? Vsi pri priči odfrlijo v deveta nebesa, tj. v nič? Zadaj so Hasan iz **Alamuta**, manipulanti, ki nedolžno-čiste bedake-zločince vodijo za nos in uporabljajo za svojo politiko, za oblastniško družbo, no ja, za svete interese – sacro egoismo! – našega-islamskega naroda. Nič hudega, saj je ljudi tako mnogo preveč. Nazadnje je vseeno, ali crkujejo na straniščni školjki zaradi infarkta ali v mlakah krvi. Arabci pobijejo še nekaj Judov zraven; par ekskluzivnih dvojčkov je harmoničen par.

"Boljše je biti dober vodovodar, kakor mrtev dobrovoljček." Res? Dovjak je precizen: ne zapiše: živ vodovodar, ampak dober vodovodar. Ve, da Debelušček ni živ; tudi ni mrtev. Tudi ni onkraj para življenje-smrt. Pravilno sporoči, da je posamezni(kov) avtizem tokraj para življenje-smrt. Še ne živ in še ne mrtev. Omrtvičen. Debeluščku se zdi, da živi, a živi toliko kot prebivalci **Goge**, kot Afra in Tarbula, kot Klikot. Dovjak se je vrnil h Grumu, onaniste iz **Goge** je ponotranjil in jih od znotraj narisal. Tudi v meni je dovolj – vsaj bilo – avtizma in psevdovodovodarja, da se lahko identificiram z Debeluščkom.

Vse, čemur sem namenil svoj komentar, govori Debelušček na školjki; končno se odloči, kljub vsemu je odločen mož: "Bo treba spat, Lahči. Najprej vstati s sekreta." To ni lahko. Terja temeljno zamenjavo dveh človekovih položajev: sedenja in ležanja. Med obojim je tektonski premik; kdo ima toliko moči, da zmore predstavljati svet? Ne potrebuje avtist Debelušček še več moči, da vstane s sekreta in leže v posteljo, kot Mirko-Marica, da bosta ustanovila novo človeštvo? – Danes že tretjič v slovenski zgodovini ustanavlja – zdaj pa edino zares tapravo – novo človeštvo antiglobalist Peter Kovačič Peršin z Rakitn'ce. V tretje gre rado. Bo to tretji rajh, seveda slovenski? Božji rajh? Le če ga bo zrajhal Rodeur, pardon, škof Grmič.

Ko bi Debeluščku vsaj nehal delati ferštamentkosten! Pa ne; prav nesrečen je zategadelj. Govori Lahčiju. "Tebi je lahko." To je prednost reči-aparator-protez, vrednostnega interpretacijskega sistema reistične megastrukture. "Ti se izklopiš – človeku pa ne zmanjka baterije za tuhtanje o tem, kaj je in kaj ni." To tuhtanje je zadnji ostanek agresivne ekspanzivne identitete kot življenjske energije v posameznikovem avtizmu. "Kaj bi lahko bil", o tem sanjarijo želje, "in kaj mora biti". O tem so nas učile matere, ki so še posredovale vrednote naravno kulturnega npravnega meščanstva. A matere se niso gnjavile z vprašanji, na katera ni odgovora; zastavljati so jih začeli

pesniki Prešeren in Kocbek v **Materi**: "Si in si in si in pfu, pa te ni. Si, si bil, boš, boš." (Podčrtal Dovjak.) Kakšna kolobocija, bi spet pripomnil Konkordat iz **Pohujšanja!** Spomenki in Tinetu Hribarju, harmoničnemu paru, je lahko, zanj je vse rešeno, če dahne Spominčica: samo, da si! In Valentinček zamišljeno pokima: samo, da bit je ! Kaj pa, če ni, ki je, ne neha sumničiti Konkordat, ki je senca Hudiča? Tine Hribar na to odgovarja odločno kot Aleksander-Valentin Veliki: z izključitvijo Konkordata iz SAZU.

Spraševanje o biti in niču je obenem spraševanje o smislu. Debelušček je ugledal rešitev, če jo je res: "Dovolj je, da si vztrajen." No ja, to še ni dovolj, najbolj vztrajen je kamen. "Da preneseš vonj, ki ti je namenjen", morda: ki si vanj narojen, "in da najdeš v nečem, četudi v zdruzu las, kaj več kot samo vztrajnost", seveda, "kaj več kot samo škodo", jasno, "odpadek, odplako, zamašek", nič, ki je polno mesto. A kaj je ta "več"? "Ja, dobro je predreti zamašek in poslušati, kako voda odteče." To poslušanje je analogno Gradnikovemu, ko je poslušal v **Večnih studencih** prapretakanje večne energije (i)z neba. "Pravijo celo, kadar pride čas za novo življenje, da ženski odteče voda in nekdo spet je."

Dovjak ve, o čem govori: o bistvenem, o življenju in o smrti. Odteče kri, če si človek prereže žile, in odteče porodna voda, če se človeku-ženski odpre maternica. V prvem primeru profitira nič, v drugem se nekdo rodi. Rojevanje je samoumevno, je naravno. "Preprosto je, kot sem jaz. Sem, sem bil in bom, bom." Po slovensko se lepo reče kot drugi futur: bom bil.

In? Kaj je facit tega mozganja? Dovjak in Debelušček še ne vesta. Mozgata naprej.

5

Dozdaj še nisem navajal najbolj tipičnih Debeluščkovih besed, ki bi razodevale njegov avtizem; jih tudi še ni izrekel. A polagoma se odpira-izdaja. Ne odpira drugosti, ampak je kot otrok, ki pove, kaj misli, bolje: kaj čuti. Debelušček se začanja razkrivati kot hedonistični užiavač.

("Tipa po straneh stranišča", ni še prišel iz sekreta, očitno je tam najraje, "in si jih ogleduje.") "Tule! Tule bo nobel za udobje. Udobje je dobro.

Morda pa ne?" Zmerom vsako stvar pogleda od več strani, ve, da je svet sestavljen iz pozitivnega in negativnega, iz svetlobe in teme. "Verjetno je tudi dolgočasno. Dolgčas pa ni dober. Ampak vseeno, človek lepo razširi noge", ne kot ženska v spolnem aktu, ampak kot človek, ki serje, "in sanja glas, ki vre iz globin prekrasnega oprsja." Prišel je do ženske.

Ne kot Slikar iz **Črnih dnevov**, ki sanja eterično nebeško vilinsko bitje, Smole je v nemalo točkah Cankarjev dedič, šolal se je pri Cankarjevi **Vidi**, vsaj mladostni Smole, ki je najbolj cenil Mrzela in **Luči ob cesti** (starostni Smole se je zasvinjal kot mi vsi, glej cinično porkarijo **Igro za igro**, to je najslabši, najbolj gmajn lumpen Smole). Ampak kot človek iz liberalne družbe-postmoderne, ki ima možnost ozemljiti se le v seksualnem telesu oz. v fantazmi seksualne snovnosti, torej tudi bujnega oprsja. Enemu je všeč Blaga helenca, drugemu kot trska suha Romana Podlogar; prvi so seksualni manijaki, drugi politiki današnje slovenske desnice. Le Šeligo se je zmotil, se odločil za samo kost in malo kože povrhu. Očitno nehuje biti seksualni uživač; sijajno, zadnji čas je, da pusti pri miru mladoletnice.

"Sanja, ko mu ženska takole mrmra na uho, modro vodo." Novalis je sanjal Modro vrtnico, tudi Maeterlinck, vodovodar pa modro vodo, kar je morebiti še bolj pravično, kajti voda je mnogo bolj znak-simbol za vir življenja kot lepa roža; vrtnica je okras-lepota, voda je živa snov. Seveda drugačna voda, Gradnikova, tudi Župančičeva morska v pesmi **Ob Kvarneru**. Debeluščkova ni čisto takšna: "Ne samo lužice v sekretu, ampak vodo, neskončno vodo." Absolutno Vodovje; je to kaj drugega kot kaos, kot svetovni potop, ki bo vse zalil v koncu Svetinove drame **Vrtovi in golobica?** "Od tod do sem. Ob vodi njo. Otipljivo. Meseno. Živo. Voljno. Z joški, velikimi kot bide." Vse metafore, ki so Debeluščku ljube, so iz sekret(ovstv)a. Vse karakterizirajo današnjo Slovenijo, ki ni le lumpen Slovenija, ampak Skret Slovenija.

Debelušček prehaja od fantaziranja o užitku z žensko k načrtom, da bo "montiral brezžični" telefon, torej od sle, za katero je vprašanje, ali je res stvarna sla, kot se isto vprašanje zastavlja za Moža in Ženo v **Domu**, k poskusu komunikacije z zunanjim svetom, za katerega pa tudi ne vemo, koliko ga misli resno; ocenjujem, da z njim nikakor ne misli resno. Če bi namreč hotel, bi tak telefon že zdavnaj montiral oz. z ljudmi (s sabo) ne bi komuniciral zgolj prek telefona, ampak neposredno; prav temu pa se ogiba. Ker je retor(ik), kot vsi postmoderni psevdoakterji, se kar naprej ukvarja z isto temo, je manično depresiven. Iz njegovih izjav se hitro vidi,

kaj ga privlačuje in česa ga je strah. "Jasno, da brezžičnega. Je nevarna žica za majhen sekret." Telefon mora biti v stranišču, to je jasno, kajti prav v stranišču preživi Debelušček večino življenja. "Klikneš takole na školjki in se mimogrede obesiš na žici." To je par privlačnosti-strahu, ki je tipičen za svetost: fascinans in tremendum.

Da bi si naredil vtis, kot da ni sam - osamljeni posameznik - in kot da komunicira s svetom, kar naprej igra (igra, vloga, jezik) telefoniranje. "(Dvigne namišljen telefon.) Ni problema, gospa! Pridem! Bomo zaprli glavni ventil, pa bo!" itn. Fingira dialog ali naročilo, ki da ga je dobil iz zunanjega okolja. Zraven pa ve - avtorefleksija -, da si izmišlja, in ima zaradi tega mačka, sram ga je, ker še dodatno leze v obup, izgubjenost, samomor. "Če sem čisto odkrit, mi ne gre nič od rok. Ko pridem domov", a od kod, če je ves čas doma? "sem sam in mi vse dol pade. Mi je rekla ta prsata, ki sem ji zadnjič montiral bide", ga ji je res montiral? si vsega skupaj ne izmišlja? "da je to depresija ... me je potrla."

Na dolgo in široko razpreda svoj pogovor s to prsato damo; fabulira? Skoraj gotovo. Je pravi literat. Razlaga, kako je bilo v njeni "rožnati kopalnici, pod rožnatimi brisačkami", kako si ta ženska "nesmrtno želi rožnat bide". Vznemirja ga predstava prsate ženske na rožnatem bideju, kako se "umiva, drgne", on pa ji svetuje, kako je treba bide "prav uporabljat." Sam sebe hujska, draži, si naglas govori, kako je bilo, da bi se slišal in si verjel: "sem jo lahko samo pritisnil dol, z vso silo, z vso močjo", uživa v svoji vitalni moči, se dela, kot da je agresivna ekspanzivna identiteta, "ob mrzle rožnate ploščice, da se je pocedilo, v lepem elipsastem krogu ... Tako močno sem jo pritisnil", bravec bere to pripoved kot zgodbo o Debeluščkovem seksualnem aktu, a se skaže, da ni pritisnil prsatic, ampak "preklete kahlo francosko ali angleško - kdo ve - preklet bide, da bo držal petsto let!"

Ne gre za seksualne perversije, ki jih odkriva Filipčič v **Domu**, čeprav se seksualni akti in telo reinterpreterirajo in rekonstruirajo v rokodelsko delo in v reč-bide. Bistvo **Debeluščka** je podajanje posamezn(ikov)ega avtizma, ne spolnih perversnosti. S stališča postmodernega navdušenja nad perversnostmi je Debelušček skoraj normalen človek. Debelušček hoče do ženske, medtem ko se Mož in Žena že imata, a ne vesta, kaj s sabo početi, zato si izmišljata perversnosti oz. teater, ki so si ga želeli že Slovenci v **Kmečkem teatru** 30-ih let, da bi odgnali dolgočasje in napolnili z nečim svojo praznino. S čim? Z nečim, kar ni bit, ampak videz: barviti nič:

z gledališčem. Mož in Žena preneseta gledališče iz objektivnega teatra v intimo družine, med dva, Debelušček pa celo le v pogovor s samim sabo, v svojo domišljijo-izmišljijo.

Izmišlja si, kaj da vse prsatica je: harfistka, pa da je zdaj doma sama; pa se Debelušček bodri, s tem da se spominja, kako sijajno je boksal, če je res. Tisto, o čemer sanjari – boks –, je regres od civiliziranega življenja v liberalni družbi-postmoderni v ekskluzivna dvojčka-tekmo-vojno. Ta regres je struktur(al)no nujen, če človek noče usahnuti od praznine. Po vojni si vojna generacija res ni želela obnavljati vojne, preveč hudega je doživela, v preveč mejni položaj je bila potisnjena, na sebi je nosila preveč bremena greha-krivde; odtod reinterpetacija in rekonstrukcija v sentimentalni humanizem, pri Zupanu, **Barbara**, Boru, **Pajčolan**, Miheličevi, **Veverica**, Torkarju, **Pravljica**. Vojne še do danes v SD ni šel nihče obujat kot pozitivne prihodnosti; tudi odtod razlika med ravnanjem Hrvatov in Slovencev po 1991; Hrvatje so si želeli vojno, zato Tudjman ni poslušal generala Špeglja, ki je imel uresničljivo zamisel ogniti se vojni. Tudjman je užival v uniformi generala, bil je karikatura Tita in Franca, medtem ko tega Janši ne gre očitati. Janša je ljudski človek: nižja šarža.

Debelušček ne regredira k bratomorni vojni, ampak k športu, ki pa je kot boks krvav, na robu med vojno in tekmo. Razpreza podobe pretepa, ki naj bi ga odrešil od trpnosti: "Boks zahteva celega človeka, dva cela človeka." Ekskluzivna dvojčka kot tekmovalna dvojčka. "Dva, ki se tolčeta, pobijata, padata in spet in spet vstajata." Večkrat sem opisal, kako me je desetletnega za vse življenje opredelil film **Vstani in bori se!**, film o boksarju. Še danes menim, da sem tak: pretepač. Ne vojni morivec, a tudi ne le tržni igravec; sem natančno to, kar opisuje – si želi – Debelušček: pretepač. "Krvava, zasopihana, izmučena do konca, pa še zmeraj polna življenja in moči, moči, ki pride samo od sebe." V tej podobi boksarja se prepoznavam. "Spoznavaš ti, ki mlatiš, in spoznava oni, ki te mlati." Natančno tako, to je moja metoda; upam, da spoznavajo tudi moji bivši prijatelji Klabs-paps, nunc Klinc, velejunak Tomšič in tolikeri, ki jim pritisnem kak levi kroše in kak uppercut; doživljam, da mi vse to vračajo oz. saj so me oni prvi napadli, napadli predvsem s tem, da so me (moja pričakovanja) izdali. Moja brezobzirnost je to, o čemer pripoveduje Debelušček: "Ni hinavščine", vse dobro, "ni prilizovanja", joj, kako se mi je prilizovala Jerička, "ni lažnega pomiljanja", ah, kako me je bodril Klabs, saj vendar nisi tako zamolčevan,

saj te berejo in cenijo, "ni sočutja", ki deluje name ogabno, "ne strahu", menda me res ni več ničesar strah. "Ko dobiš kamnito rokavico naravnost v gobec, se ti zasveti do Boga in nazaj!" Bravo, Debelušček, ti me razumeš!

Debelušček ni prišel slučajno do teme Boga; sistematično nadaljuje: "(Upočasni.) Je do Boga mogoče res samo z borbo?" Težko, a odločilno vprašanje. V fevdalni družbi so trdili, da je mogoče do boga z molitvijo; je, dodajam, a do boga, ki je malik, ne do Boga, ki je ne le uničevani Bog-Drugi, ampak je dosegljiv le skoz interpersonalno komunikacijo dveh božjih svobodnih avtonomnih posameznih oseb, ki sta vsaka zase tudi empirično singularni bitji. Med sabo se tolčeta, kot dva boksarja, kot se začenjata Slavoljub in Dragotina v **Podlagi zakonske sreče** in Vertnik-Olga v **Zetih carja Lazarja**, vendar zmoreta svoj medsebojni boj iz vsiljene usode preosmisliti v kot-milost. Torej od agresivne ekskluzivne identitete skoz ekskluzivna dvojčka v (po)iskanje Boga-Drugega. Borba je tu vključena. Umik iz boja je obenem umik iz iskanja Boga.

Bravo Debelušček, sledim ti: "Ja, prej z boksom, kot pa z meditacijo, molitvijo in lepo govoranco." Poznam nekega meniha, izobražen je in pristno pobožen, pošten in iskren. Rešitev išče v redukciji izobraženca na najbolj preprostega molivca k Mariji Materi Božji. Kar proizvede, kajti zraven tudi pesni, je bebavo. Je pretresljivo v svoji iskreni želji po odrešenju, a nesmiselno zaradi napačne metode – samozanikanja, dejansko že avodestrukcije –, ki jo je izbral, da bi ponižal svoj napuh. Napuh naj kar ponižuje, tudi jaz ga, a obenem naj ne uničuje z napuhom tudi svobodne avtonomne posamezne osebe v sebi! Tu fevdalna KC najbolj greši: da izlije z umazano porodno vodo v odtok tudi novorojenčka. Kolikor sploh misli resno s pobožnostjo. Oblastniki-politiki kot Rodeur ne delajo vtisa, kot da bi si verjeli eno samo besedo molitvenega tipa. Zakaj bi jim potem verjel jaz?

Debelušček seveda ne gre dovolj daleč, dovolj vstran v drugost. Če ostane pri boksu, pa še ta mu je le fantazma, ostane pri animalni igri; tudi živali se igrajo, plešejo in ranjujejo, ko se parijo, ko se dva samca producirata pred samicami in se udelavata, včasih celo do smrti. Dovjak se tu upravičeno zafrkava: "Boks bi bil lahko religija, Lahči."

Preprost(ejš)i Zupan si je kot mladenič nekaj takšnega res omišljjal, a ni palilo. Debelušček ve zase: "Ti nimaš tako močnega signala, da bi segel do tja, kamor vsi hočemo." Če bi bila ta moč boksarsko-športna, bi dosegel drugost le silak a la svetovni prvak, ki je ubil lastno ženo. Boks je treba v Debeluščkovem samogovoru vzeti kot metaforo.

Debelušček ve, kaj je z njim narobe, kje so vzroki, da se je zaprl v stanovanje in v avtizem: "Ker sem veliko boksal", z neboxsarji, "seksal pa premalo. Ko me je dala punca na čevelj." Tu se strinjam z njim. Človek je po biti ožja identiteta, tj. agresivna ekspanzivna identiteta; če ni to, nima vitalne energije, votlí ga smrt. Narava je pogoj; milost pride zraven, na naravo. Namesto milosti naj bo to, kar je nujni dodatek, sla po drugem kot po drugosti. Debelušček čuti, da v njem prav ta vitalna identiteta narave manjka. Odtod nenehno ukvarjanje s podobo samomora: "Toliko pokalov imam, da bi si vse žile lahko prerezal z njimi. Ampak nima smisla samega sebe odmašit na ta način, da ti kri odteče." Ima smisel, če te odmašijo drugi, kot so Jezusa Kristusa na križu?

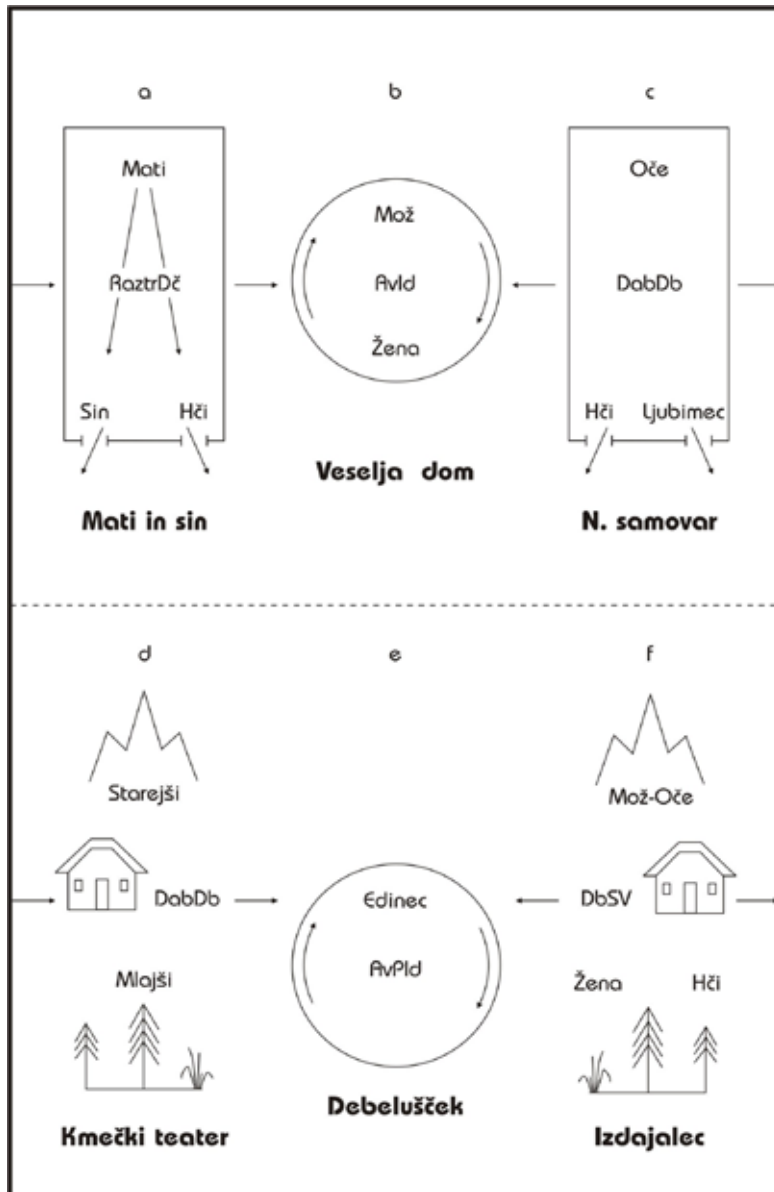
"Kri ni voda v odtoku." Res je. "Naše žile so manj kot odtoki." Ker je vodovodar, misli, da je kri manj vredna od vode. Morda pa ima prav: da je ljudi preveč. Da je pogoj življenju voda, ne kri. Ve: "Človek ne more skoz žilo", ker ne more skoz začepljeni kanal v drugost. "Žila se stiska in človek ne more ne naprej, ne nazaj." To pa je ugotovitev-opis bistva: samozavrtost; ujetost v precep, v past. To je avtizem.

In kolektivni avtizem: "Domovina, ti si kakor poapnjena žila. Raztezaš se od te stene do te." Pa še prav ima, pa še res je. Narod-Domovina kot kolektivni avtizem in osamljeni posameznik-Slovenec kot posamezn(kov) i avtizem, to je par. Namesto ene svobodne avtonomne kolektivne osebe in ene svobodne avtonomne posamezne osebe dve samozavrtosti.

Debelušček ima še več različnih empirično singularnih plati, a za moj namen - za temo te knjige in podniza, tudi za temo avtizma - moja dozdajšnja analiza zadošča. Naj le še omenim, s čim se še ubada Debelušček.

Debelušček je, ker preveč jé. "Svet je lep na reklamah, jaz pa samo še žrem, žrem, žrem." To je psihološko točno: tudi to Debeluščkovo potezo lahko razumem od znotraj, tudi sam sem nagnjen k čezmernemu jedenju, njega dni sem sanjaril, da bi samó jedel, do konca; čudna sla. Čezmerno hranjenje je nevrotsko, ni le posledica nenaravnega načina življenja. Je celo želja po avodestrukciji: po čudnem užitku, v katerem se lastno telo reinterpreterira in rekonstruira v kup smrdečega dreka: v razpadajoče sladko telo-mrhovino.

MODELNA SLIKA RAZMERJA V DRUŽINAH A - F

POJASNILO K MODELNI SLIKI: RAZMERJA V DRUŽINAH

Medtem ko je bila modelna skica, ki je ponazarjala pomensko strukturo vseh treh dram v **Nastajanje 3 (Družinska žrtev)**, naslovljena **Ogrožena družina**, to je temeljna tema knjige in modelne skice, je modelna slika, ki ponazarja vseh 7 dram v **Starši-otroci**, variacija nanjo, izhaja iz **Ogrožene družine**, artikulira različna razmerja v družinah. S tem širi vednost o družini oz. o tem, kako SD gleda-preučuje-kritizira družine.

Vseh 6 likov na modelni sliki **Razmerja - Kmečki teater** in **Majdo** podajam z enim likom, zadošča - je med sabo povezana celota, zato jih je treba brati-gledati skupaj, prvo in drugo vrsto. Kot zmerom se trudim(o) podati čim večjo geometrično simetrijo slik; tako je tudi na **Razmerjih**. Držim se vrstnega reda dram, kakršen je v sami knjigi; ko analiziram drame, jih v notranjih zvezah: ena-naslednja izhaja iz druge-prejšnje.

Začenjam z likom, ki podaja Kocbekovo **Mater in sina**. Za lik, ki predstavlja družino, sem izbral pravokotnik, lahko je tudi kvadrat, ker hočem poudariti razliko med **Materjo** in Filipčičevim **Veselja domom**. Krog v **Domu** predstavlja povsem samozaprto družino, medtem ko pravokotnik v **Materi** omogoča izhod iz ječe. Iz intimne družine izstopita oba, ki se upreta intimni despojini, Sin in Hči, med sabo sta brat in sestra, Mati pa se znajde pred samomorom, ker v spopadu z otrokoma izgubi; ne zmore ju zadržati pod svojo oblastjo. Sredi pravokotnika pišem(o): raztrgani dvojček. Družina se je kot več posameznikov, ki so postali dvojčki, razcepila. Mati ostaja znotraj, otroka odideta ven.

V krogu **Doma**, b različica, se Mož in Žena ne razcepita, ostajata dvojna avtista, dva posamezn(ikov)a avtizma, ki pred sabo igrata dvojnika; vesta,

da sta se sama obsodila na simulirano preganjanje znotraj samozaklenjene družine. Družina je označena kot avtistična identiteta, par bega ob obodu kroga, noben ud para ne dovoli drugemu, da bi ga in s tem družino-krog zapustil. Pod komično obleko se med sabo mučita.

Tretja drama, c različica, Murnikov **Samovar**, je bližja prvi, **Materi**, le da družina, ki jo drama uprizarja, nima dejanske notranje napetosti, ki bi vodila v smrt; je podaljšek čitalniške dramatike-harmonije, ki se šele polagoma v sebi razteka, a na prijazen, humorističen, naraven način. Naziv tega lika je družabna družba, kar pomeni, da družina **Samovarja** ne ostaja zaprta v intimen sistem, ni le intimna družina, ampak enakopravno živi v družabnosti-družbi. Hči in njen ljubimec prav tako izstopata iz domače družine, le da brez večjih težav. Oče z njunim izstopom ni - ne bo - usodno prizadet, kot je Kocbekova Mati. Oče dopušča, da se bo hči preselila k svojemu izvoljenjcu, ki bo postal njen soprog, kakor terja pomenska struktura čitalniške dramatike oz. slovenskega naravnega kulturnega nramnega meščanstva. Leva revolucija ni potrebna kot v primeru **Materi**; kontinuiteta nastaja naravno-normalno; despotstvo staršev je le začasno, navidezno, retorično, nima eksistencialne moči kot v **Materi**. **Napoleonov samovar** uvaja liberalno družbo-postmoderno, vendar še ne v eksplicitni obliki, v njem živeči ljudje še ne potujejo v avtistično identiteto, še se jim zdi, da tvorijo svobodno družbo. Murnik kaže, kako se čitalniška dramatika-družba v sebi podira, pa vendar se ne podira toliko, da bi imele njene notranje razprtije kak večji pomen; ostaja zlahka popravljiv svet. Slovensko naravno kulturno nramno meščanstvo v **Samovarju** še ni doseglo stopnje notranje ogroženosti (nevarnosti avodestrukcije), kot v Kvedrove dramah **Pravica do življenja** in **Ljubezen**, napisanih le par let kasneje, glej modelno skico **Ogrožena družina**.

Knafličev **Kmečki teater** bi prav lahko risal(i) kot pravokotnik, njegov svet ni samozapr. V njem ni niti tolikšnih notranjih nesporazumov kot v **Samovarju**, kaj šele usodnih napetosti kot v **Materi**. Da se dogaja na prostem, ni le zunanji znak. Odprtost toposa kot gledališke scene kaže, da življenje v **Kmečkem teatru** ni ujeto med štiri stene, v zapor. Lik - različica d - zato podaja odprt prostor, celo Slovenijo. Zgoraj je Triglav kot simbol slovenskega turizma in narodne identitete (skoraj že tržne prepoznavnosti), levo znak za hišo, ki je le kulisa, ne ječa, spodaj spet prijazna narava, gozd ali travnik. Tudi **Samovar** bi se lahko dogajal zunaj,

ne v malomeščanski sobi-stanovanju. Enako kot v **Samovarju** je znak za različico d družabna družba, napisan kot kratica na sredi lika. Družabnost je v **Kmečem teatru** še večja, še bolj neobvezna kot v **Samovarju**. Dokler je družba družabnost, se njenim članom ne zdi, da jim grozi kaka nevarnost. Tudi povsem samozaprti ne vedo – vsaj do kraja zares zavestno ne – za nevarnost, ki prihaja od zunaj. Star(ejši) in mlajši v **Kmečkem teatru** med sabo niso v spopadu, niti toliko ne kot v **Samovarju**. Življenje je prijeten teater, človek svobodno prestopa iz teatra v življenje, iz življenja v teater.

Lik **Debeluščka**, različica e, se vrne k liku **Doma**, le da ga radikalizira. V **Domu** sta bila – si igrala življenje – dva, v **Debeluščku** ostaja on-en sam kot avtistična posamezn(ikov)a identiteta. Sam sebe lovi, se sam s sabo pogovarja itn., kar rišem tako, da se Edinec vrti ob obodu kroga in okrog vsebinske kratice: avtistična identiteta.

Izdajalec, različica f, se vrača h **Kmečkemu teatru**, enako k **Materi**, oba lika-pomenski strukturi sintetizira. Dogaja se sicer na odprtem, tudi pod Triglavom, v planinski kmečki vasi, a v njem ni sledu o družabni družbi, o kakršni koli prijazni lahkotnosti. Intimna družina se razcepi enako kot celotna slovenska družba, v nji poteka sveta vojna med pravimi in izdajalci. Mož-Oče je analogen Kocbekovi Materi, Žena in Hči Kocbekovemu Sinu in Hčeri. Prav tako pride do tragedije, ker Oče-Mož kot načelo tradicije fevdalne KCe ne dopusti osvoboditve članov družine. Različico a lahko razumemo kot zamenjavo različice f; od različice a se dogajanje spet vrti na trojnem hipermodelu-krogu naprej, lahko tudi nazaj. Trojni hipermodel-krog je razvoj-razkroj, tj. obrnjen v obe smeri. Vseh šest likov bi lahko transformiral kot momente enega samega kroga.

PLETENJE NEUJEMLJIVEGA

(ob Dovjakovi drami **Monjoie Karla Velikega**)

Današnje slovensko dramatiko (SD) bi se dalo razdeliti na tri dele: 1. pisanje za občinstvo (uspeh pri "šempetrskem predmestju"), Dese Muckove **Neskončno ljubljani moški**, Makarovičeve **Teta Magda**, Möderndorferjeva dramatika, 2. pisanje za snobistično kritiko, po trend-vzorih mednarodne gledališke scene (Tratnikove **Razstava**, B.A. Novaka **Lipicanci grede v Bruselj**) in 3. pisanje, ki išče smisel, resnico, se sprašuje, mu ni do imidža in uspeha, ampak le do slutenja tistega, kar je onkraj tega sveta. Na osnovi Muckovih dram, **Zalog**, se danes profilirata Krištof Dovjak in Matjaž Briški (**Križ**, **Komika zla**). Tudi zato sta komaj v zavesti današnjih slovenskih kulturnikov. Briški je določnejši, zastavlja direktna, čeprav absurdna in groteskna vprašanja, je težkokrvnejši; da se ga prijeti, čeprav ne daje receptov. Dovjak pa je neujemljiv.

Dovjak piše že skoz vsa 90-leta, a vse bolj naravnan k cilju, ki ga je udejanjil v svoji najnovejši drami **Monjoie Karla Velikega**. Tako sta pomensko in stilno strukturirani že Dovjakovi drami **Karuzo** in **Mavrična ladja**; v SD je zveza Ivo Svetina z dramami, kot so **Ob svitu zlo**. Po drugi strani nadaljuje **Monjoie** Dovjakovo dramo **Pipin Mali**. Navidez gre za historične drame iz časa Merovingov, podrobneje gledano za razmerja v družini, posebej med očetom in sinom, tudi materjo, sinom in soprogom. Vendar je zgodba v **Pipinu** vsaj še zaznavna, v **Monjoieu** le še komaj. Kot da smo priča pojavu Huysmans redivivus, obnovi duha drame **Pelléas in Mélisanda**. S tem pa tudi enemu vidiku Cankarjeve dramatike, posebno **Lepi Vidi**.

Dovjak je vzel zares misel, da se z identitetnim mišljenjem ne da izraziti onkrajne resnice, le tosvetne dogodke, boj-vojno, pohlep, delo, interes.

Transcendenca se razodeva, ampak ne v izjavah bogov, prerokov, umetnikov; le med vrsticami, na narobni-hrbtni strani besed. V komaj ujemljivem. Za ušesa, ki so izvežbana, da začutijo tresljaje vetra, oddaljenega tisoče kilometrov, za srca, ki so tako občutljiva, da slišijo travo rasti, za zavest, ki zna dešifrirati neizrekljivo. Paradoks. A na tem paradoksu kot stilni in smiselni figuri temelji **Monjoie**.

Dovjak piše v nasprotju z Aristotelovo antično tradicijo, z dramaturgijo, ki pričakuje od dramatike najbolj usodnih dogodkov, spopadov, smrti, **Oresteja**. Dovjak je dal svoj obolus takšni dramatiki, sicer posodobljeni, a konfliktni, glej njegovo **Antigono**. V **Monjoie** so le aluzije na človekovo naravo, strast, pohlep, vojno. Dane so v jeziku, ki ga ni mogoče direktno tolmačiti. Dramatik ne uporablja metafor, ampak metonimije, ki pa vodijo neznanokam. Prej ko prej se interpretator na sledi vse bolj izgubljenemu zaplete v besede, ki nazadnje odzvanjajo kot prazen zrak-prostor. Razlagavec sam sebe zapelje.

Dovjak ima prav: vsako mišljenje, ki hoče priti do moči-oblasti, do vpliva, do jasnih zapovedi in prepovedi, do družbeno preverjene komunikacije, temelji na zapeljevanju (fascinaciji), s tem na mučenju in ubijanju, vodi v tremendum. Kdor hoče misliti-čutiti transcendenčno, nedolžno-čisto, se mora odreči direktni sporočilnosti izjav, tudi v dram(atik)i. A kaj še ostane od dramskega žanra, če mu vzamemo konfliktnost? Le mistična lirika.

Dramatik hoče, da bi bilo branje njegovih dram neuporabno, čim manj dostopno; bravcem nastavlja pasti, jih odvrča od uspeha. Vendar ne izbere molka, kot ga ne Muck in ne Briški. Dovjak piše, kot da bi slikal s kitajskimi pismenkami, v meglici izginjajoče konture. Vse le dahne; tudi s humorjem in ironijo, a oba sta brez osti hudobije, niti na smeh ne računata. Vsak stavek se že zapelje v nepreglednost pragozda kar najbolj tenkih ovijalk, ki zadušijo vse, razen smisla, ta pa je le zamišljen, iskan, risan, a ne določen. Dovjakova nova dramatika je rob človeškega jezika, a tudi razumevanja. Hoten, načrten rob-meja.

Niti to ni jasno, ali Monjoie ali Evlalija igrata Karla in Bertrado, niti zakaj ju igrata, če ju že igrata. Navidez se zoperstavljata **Sveto pismo** (KC) in **Gesta Francorum** (Karlov tosvetni imperij); navidez sta izenačena. Obe knjigi sta le knjigi, umetnost, besede. Dve različni legendi, vsaka prikriva resnico, kolikor more, prizna le resnico, ki naročitelju koristi, cesarju Karlu

in papežu, Hadrijanu I. A iz drame ni razvidno, da bi bila KC z **Biblijo** resničnejša in celo uspešnejša od zapisanih legend, od **Iliade** in **Eneide** ali – v slovenskem primeru – od Toneta Svetine **Ukane**; ta je partizanska epopeja, dokazuje redukcijo nekoč kozmološke in religiozne genesis na rumeni tisk, na karlmajerico; slovenski temelj je **Vinetu** oz. v sintezi sprave **Vinetuja** in (**Blažetove**) **Nežice**. Če kdo, se Dovjak pristno trudi, da Slovencev ne bi utemeljil na Slomšku in Knoblu; da bi temu narodu pridobil (vrnil, kot je sanjal Prešeren) čast. Dovjak s tkanjem neujemljivega, ne B.A. Novak z – v osnovi Gent – **Lipicanci** in **Brusljem**.

V nasprotju z vidmarjansko sodbo: to ni nič! si drznem postaviti trditev: Dovjakovo delo je danes v slovenski zavesti najvišje, ker je najbolj tvegano, nepodkupljivo, zunaj trga, lepo, tenko, transcendenčno. Njegova tujost vsem današnjim, a tudi večini klasičnih norm dokazuje dramatikovo izredno osebnostno moč in dar imaginacije; vzdrži napor popolne osamitve sredi zagovedne slovenske družbe, ohranja slutnjo drugosti, ki je v veliki večini ljudi zakrnela. A tega ne sporoča na način identitetnega mišljenja, s polemiko zoper določene družbene sile, te bi ga okužile, če bi jim nasprotoval kot borec. (Kot so B.A. Novaka.) Izdeluje lasten svet, ki pa je že bliže onkrajnosti, zato ga lahko bravec bere le v primeru, da se sam odpira tej onkrajnosti; da pa bi to zmož, se mora oddaljiti središčem-interesom tega sveta.

Za vse, ki niso prišli tako daleč (drugam) kot Dovjak (a kdo je prišel?), bi bilo koristno, da prej, preden se lotijo drame **Monjoie**, preberejo **Pipina** in mojo podrobno razpravo o **Pipinu**. Da se jo brati kot uvod v **Monjoie**. V nji zidam most med banalnim – tem svetom – in drugostjo. Je tak most – tako napisan – sploh mogoč? Nisem tudi jaz mahnil mimo, ko sem hotel ujeti duha-dušo?

Dokler kdo piše takšne drame, kot je **Monjoie**, zame obstaja dokaz, da so še ljudje, ki slišijo glasbo onkrajnosti. Če je le še en sam tak, mi zadošča. Zakaj ne bi rekel onkrajnosti Bog? Dovjak jasno pove, da je papežev bog malik, sredstvo oblasti. Ob papežu in Karlu so norci, kolikor ni sam Karl norec. Morda je ob njih še Mati, Lužarica; brez poroda-rojstva ni nič. A samo rojstvo je premalo, je šele živalsko. Gre za rojstvo Novega sveta, ne Novega življenja, ampak za nastanek slutnje drugega sveta. Ves sadizem (in mazohizem) oblastnikov in nastopačev ne more preprečiti onkrajvesoljske glasbe, ki jo posvečenemu bravcu posreduje **Monjoie**.

Če res slišim, o čemer pravim da slišim, potem sem ponosen, da tudi sam sodim med postrance-norce, ki se hranijo z nektarjem in ambrozijo. Od teh dveh se ne krepi telo, telo od njiju le propade. Krepi pa se tisto, o čemer je govoril apostol Pavel, ko je povelečeval ljubezen do drugega.

September 2006

VSEBINE DRAM

(povzela Alenka Goljevšček)

Krištof Dovjak: **BELLE PÂRIS ALI OBRAČUN V LOUVRU**, 1999

OSEBE: *AFRODITA. HERA. PALAS ATENA. ZEVS. PRVI MOŠKI. DRUGI MOŠKI. HARMONIKAŠ. GARÇON.* - *Godi se v Parizu v današnjih dneh.*

1.-2. PRIZOR: Drugi poroča Prvemu, da je bil ponoči v diskoteki Olimpūs v družbi z drogirano Afrodito; boginja naj bi se sestala s sorodnicama v Louvrskem muzeju, kjer naj bi Pâris spet po 3000 letih podelil jabolko najlepši. Mimo prideta Hera in Atena, odhitita v muzej.

3.-9. PRIZOR: Boginji čakata Afrodito, ki spet zamuja, Atena se navdušuje nad umetnostjo, Hero bolj skrbi Zevs, ki se potika po Parizu in bo gotovo ušpičil kakšno "bêtise". Privrši Afrodita, navdušeno pripoveduje o nočni zabavi v diskoteki, kjer je srečala tudi strička Zevsa. Hera besna odhiti telefonirat, zve pa samo, da so zunaj velike demonstracije, zato Pâris, paznik v muzeju, ne bo mogel priti pravočasno. - Medtem Prvi in Drugi gledata skoz ključavnico, kako se Zevs zabava s tremi lahkoživkami. Drugi je zgrožen. Prvi mu razlaga, da je njihovo poslanstvo čistiti, podirati kulise, za katerimi se skriva nespodobno smetišče: tele orgije spremlja skrita kamera, s fotkami bodo dosegli Zevsovo sodelovanje, samo na Paznika se ne morejo zanašati, čeprav fant ubogljivo obljublja, da bo prinesel jabolko; tega moramo na vsak način dobiti, za naš svet je lahko le simbol nereda. V pogovoru z Zevsom se izostri nasprotje med oboževanjem razuma-sistema in med spontanostjo bogov, ta je za Prvega motnja, ki jo je treba za vsako ceno preprečiti. - Boginje se zbadajo med sabo, vsaka zagovarja svoj interes. Za Afrodito je vse dober seks, za Hero zakonska harmonija, Atena bi rada svet privedla na pot razuma in učinkovitosti. Pride do redukcije električnega toka zaradi demonstracij levičarjev zoper cerkvenjaka Rodeurja; ta je vernike pozval, naj za greh ateistov zadostijo z molitvijo in celodnevni molkom.

10.-13. PRIZOR: Po srečno prestanem zaslišanju s strani Prvega se Paznik vrača v službo mimo bifeja, kjer še zmeraj sedi Harmonikaš; ta je modrec, ki ga vsi gledajo kot tujek in ga nočejo poznati, on pa uživa v vonju kave in Garçonu priporoči, naj uživa v ljudeh, naj skuša v njih najti kaj lepega.

14. PRIZOR: Pâris je le prišel na svoje delovno mesto, z boginjami komunicira le pisno, saj se je po Rodeurjevem priporočilu zaobljubil enomesečnemu molku. Lepotno tekmovanje se vrši po starem: Hera obljubi mladeniču bogato družinsko idilo med kozami v gorah, Atena doda temu še delnice za globalno trgovino in vero, Afrodita pa mu ponudi Herin čevlji. Paznik ga pograbi in izroči Afroditi jabolko. Hera in Atena besni odvihrata, Afrodita pa se Pazniku zahvali s poljubčkom in izgine.

15.-18. PRIZOR: Prvi pošlje Drugega za Paznikom, pripravi naj ga, da bo priplesal sem, drugo bo opravil že sam ... Ateni in Heri, ki razburjeni zapuščata muzej, predlaga kupčijo: onidve njemu jabolko, on njima Afrodito - odsekali ji bodo roke, glavo, jo restavriral v umetnostno zgodovinski lik Miloške Venere, onidve pa si lahko privoščita telo in meso.

19.-20. PRIZOR: Hera in Atena se navdušita nad sugestijo Prvega in se spravita nad Paznika. Ko ga med sadistično retoriko slačita, ugotovita, da je hermafrodit, torej je dvojni ponaredek. Paznik potrpi vse, želi si le čevlji, mama ga je kot otroka gugala na čevlju in čutil se je velikega, občutil neskončno ježo ... Manijak, mu zaničljivo vržeta boginji in odideta, Paznik pa strastno objema čevlji: nikogaršen nisem, nisem ne od mita ne od boga, čevlji jezdim ...

EPILOG: Prvi jé jabolko pred dvema kipoma Miloške Venere. Tedaj pripleše Drugi, ki bi moral Paznika prepričati, naj izroči jabolko, pa ga je med prepričevanjem popadla nepremagljiva plesavost. Zdaj pleše, pleše, v vozle pleše ... Prvi ga odpiše: derviš, mar ne vidiš, da zastonj trpiš?

Krištof Dovjak: **DEBELUŠČEK**, 2002

OSEBE: *DEBELUŠČEK*.

1. DEL: Debelušček sedi na sekretu in se pogovarja s svojim mobitelom Lahčijem, medtem ko zvoni telefon. Vseeno, življenje je itak zgrešen klic, a ni škoda, Lahči, da sem samo vodovodar, ki čisti zamašene odtoke, ponavadi jih zamašijo lasje, ženski lasje ... lepi so lasje, posebej rdeči so mi všeč, če pa so še nad kipečim oprsjem ... Je boljše boksat ali seksat? Boksam sem veliko, še na gimnaziji, imam pokale, ampak zdaj ne boksam več; seksal sem pa malo, še sploh, ko me je dala punca na čevelj ... Zdaj samo še žrem ... imam pa posel in hrano in kup reči za ugodje, čeprav brez volje, sem še zmeraj svoj gospod, ker je upanje ... zato sem si kupil brezžični telefon, montiral ga bom na sekretu, da ne zamudim klica, da nekaj naredim zase, da grem naprej. Naprej! Kam?

2. DEL: Debelušček gleda pornič, zalaga čips in pije pivo. Telefon zvoni, reklamacija na montažo bideja, to je tista gospa, prsata, kokektna ... pogovor je dolg, možnosti so iz trenutka v trenutek bolj rožnate: ura je tri ponoči, jasno je, za kaj gre ... ja, pridem takoj! Pokonci, treba je poklicat taksi, ker nimam avta ... Tonček, mi lahko narediš uslugo in prideš pome v petnajstih minutah, stranka ima poplavo, urgenca, razumeš? Hvala, stari, pazi, kako voziš! Debelušček se steče umivat: če se bide maje ob 3 h ponoči, ni nobena urgenca, ampak romanca. Romanca!

3. DEL: Debelušček se baše s piščancem, vmes z Lahčijem kliče na telefon samega sebe ... Človek sem, ki kliče samega sebe, tako zdržim, potujem iz enega prostora v drugega, iz enega sveta v drugega. Čeprav Lahčijev impulz niti približno ne seže tako daleč, kakor bi rad ... Ampak ta noč je zame skoraj popolna, noč, ko sem že mislil, da se bom pobral, če bom tako dobro lagal samemu sebi, da bo postalo vse resnično in da bom končno dobil eno žensko ... Veliko se pogovarjam, niti enega telefonskega klica nočem zamuditi. Nekoč bom ujel klic o Veliki Rdečelaski, ki je z lasmi zamašila celo mestno kanalizacijo in on bo poklican, da jo odmaši. Namakal bo rokce v peroksid tega sveta, v usmrajeno zakulisje te šminkerije, pod bleščečimi ploščicami je zmeraj kakšen čep in za njim odtok ... ko sprosti čep, zmeraj zasliši klic vode, ki teče drugam, torej svet ni samo na tej strani ... preprosto ve, da je, da bo sam nekoč takole odtekel. Ko ženski odteče voda, se začne ... Ne, nobenih

zgodbic za ugodje več, vse skupaj je boks in to si je treba priznati! Poklican sem, da odpiram, sem bil, sem in bom bokсар, bokсар in vodovodar. Čeprav do komolcev vsak dan v dreku, ne v osvetljenem ringu, sem še zmeraj bokсар! Dober tek! Dober tek, Debelušček!

Krištof Dovjak: **KARUZO**, 2001

OSEBE: *SERGEJ*, zdravnik. *LIZAVETA*, *MARJA*, njegovi hčeri. *RADKO*, slaven igravec. *KARUZO*. *ŽUPAN*. *DAVOR*, ženin, županov sin. *ŽUPNIK*. *Teta DANICA*. *BRUNO*. Dva *MESTNA SVETNIKA*. Tri *GOSPE*. *Godba*.
- *Godi se v obmorskem mestu ob koncu prvega desetletja 20. stoletja*.

1. DEJANJE: V mesto se je vrnil Radko, povabili so ga na recital ob mestni slovesnosti. Pijan je, a od sile radoveden, seznanja se z mestnimi posebnostmi: z zdravnikom Sergejem, vdovcem, beguncem iz Rusije. Z Davorjem, ki mu je nevesta, zdravnikova hči Lizaveta, zbežala izpred oltarja v bordel. Z Marjo, Lizavetino sestro, ki ponoči vsa v belem poslušča prelepo Karuzovo petje. Najbolj ga prevzame Karuzo: ljudje smo zveri, Karuzo pa je drugačen – kot otrok, nedolžen, čist, obdarjen s čudovitim glasom in s poslušhom za stvari, ki smo jih že davno pozabili. Vendar se mesto pohujšuje nad njim, ker poje lahko samo nag. Le Marja ga lepo poslušča, dala mu je poljub in mu zatrdila, da bo nekoč pel v Emeriki, za zvezdami ... Nedelja je, maša se končuje, ko Davor, ki že cel mesec ni slekel poročne obleke, pripelje Lizaveto in hoče z njo pred oltar. Njo gane njegova ljubezen, pusti se mu odnesti po stopnicah, toda spodobneži z župnikom na čelu mu pred nosom zaprejo cerkvena vrata, saj je Lizaveta v sami kombineži in močno krvavi. Med splošnim vznemirjenjem se v ospredje prerine zdravnik in spravi hčer domov.

2. DEJANJE: Velmožje v mestni dvorani čakajo na Radka, da bi začeli slovesnost, beseda nanese tudi na probleme s Karuzom. Župnik predlaga, naj za nekaj ur uresničijo njegovo utvaro – z ladjo in godbo naj bi ga popeljali po zalivu, češ da gre v Emeriko; morda ga bo to ozdravilo, pozabil bo, da je, kar misli, da je. Zdravniku se zdi ta načrt zanimiv, tudi svetniki in župan se

ogrejejo zanj. Tedaj priteče Marja povedat, da je Lizaveta spet ušla v bordel, in zdravnik ves iz sebe odhiti. Vtem pride Radko, navdušen pripoveduje, da ga je Karuzo odpeljal med borovce in škržate, čudovit fant, zdaj pa poje v cerkvi, pojdemo ga poslušat! Seveda, nag je, slekel je hlače – je to sploh pomembno? Župnik oddirja, da bi naredil konec bogoskrunstvu, župan Radka ogorčeno nadere in odpove slovesnost. Radko ostane sam z Marjo, ki igralca poljubi, ker je "lep navznoter", kakor Karuzo. Tedaj pride Danica s strašno novico: zdravnik Lizavete ni mogel pregovoriti, da bi se vrnila, v bordelski kadi je prižgal lučko in se ubil ...

3. DEJANJE: Mesto je pripravilo ladjo in godbo, Karuzo so našemili v obleko, ki jo je na neki predstavi nosil Enrico Caruso. Karuzo se vkrca, ves iz sebe je od sreče, ker bo pel v Emeriki, za zvezdami, motijo ga le nove hlače, ki so trde, da jih ne more sleči. Meščani vzklikajo in mahajo, le Marja in Danica ugovarjata, da ne bo dobro.

4. DEJANJE: Ladja je naredila polkrog, vrača se, meščani se veselijo: to je ladja ozdravljenja, Karuzo ni več Karuzo, spet bo mir v mestu! Toda Karuzo joka, nato skoči z ladje; meščani ga vidijo, kako hodi po vodi na drugo stran. Čudež, čudež! Zapodijo se za njim, iščejo, brskajo po grmovju. Se je Karuzo skrnil? Utonil? So ga pognali v smrt? Ne, ne, le dobro so hoteli! Radko žalosten meče po vodi kamenčke, ki jih je bil Karuzo nabral za Marjo: loviš jih onstran, Karuzo, k spoznanju prignan, v konec porinjen, ves čas zanikan in noro iskan ... Išcite, ljudje! Ste našli privid? Zasliši se Karuzova pesem, a to je le Marja z gramofonom, kar naprej ji je slabo, da bruha. Noseča je – oče je spal z obema hčerama, dajal jima je "poljub za lahko noč", tudi ona je dala Karuzu poljub, nosi njegovega otroka! Marja steče proč, Radko zakliče: Počakaj, s tabo grem! in odhiti za njo.

Krištof Dovjak: **PIPIN MALI**, 2000

OSEBE: *PIPIN MALI*, majordom in frankovski kralj. *BERTRADA*, njegova žena. *KARL*, njegov prvorojenec. *KARLOMAN*, njegov brat. *NEUMAN*, škof. *PRESTOLAR* pokojnega Teodorika IV. *PRESTOLARKA*, njegova žena in dvorna dama. *VOJAK*, njegov sin. *KONKUBINA*, dvorna dama. *ŠTEFAN II.*, papež. *PIJANI ANGEL*, mož papeža Štefana. *BEGAVKA*. *NOREC*, kasneje kamnosek. – Godi se na tleh današnje Francije leta 751 in 753.

Prestolar popravlja razbiti prestol, ki ga je majodrom Karel Martel z bolnim kraljem Teodorikom vred velem vreči čez obzidje; zvest je mrtvemu kralju, noče zapustiti podzemskih prostorov palače, kjer je zaprt tudi Teodorikov norec. Karla je nasledil Pipin Mali, zapleten je v neskončne vojne za prestol s sorodniki, prizadeva si, da bi ga papež potrdil za kralja. Medtem si je Norec v ječi z orjaškim žebljem razklal glavo, odnesejo ga na travnik mrtvih, kjer ga po celem letu spanja zbudi Begavka z ogromnim trebuhom, v katerem nosi sedem plodov, ki jih je spočela s svojimi bratranci. Njena slina ima čudežno moč, Norec oživi in postane kamnosek: z žebljem iz svoje glave bo izklesal portal s krono, skozi katerega bo vstopala svetloba z neba. Z Begavko se napotita čez pšenično polje v deželo belega kamna. – Pipin je maziljen za kralja, obišče ga novi papež Štefan II., ki se takoj pokaže kot pravi gospodar: Pipin mora braniti sveti sedež pred Langobardi, čeprav je bil prej njihov zaveznik. Bertrada moža zaničuje, sina Karla vzgaja trdo – naj bo osvajalec, mož dejanj, cesar! Njena vzgoja sovpadla s Štefanovo vizijo o zgraditvi enotnega svetega cesarstva. Trije vhodi so: prvi med ljudstvom in kraljem, drugi med kraljem in Cerkvijo in tretji med Cerkvijo in Bogom; ker Cerkvi svetuje On, kralj lahko ukaže le tisto, kar mu ukaže Cerkev. Za dosego svojega cilja pa papež potrebuje Norčeve vizije in Begavkine otroke, ki naj zasnujejo sedem novih rodov. Pijani angel torej poišče Begavko, onesposobi Norca, ki jo hoče braniti, in jo odpelje na dvor, kjer jo prisilijo, da rodi. Pri rojevanju sedmega že umira, zato jo odnesejo k Norcu, kjer se ji posreči še zadnji porod. Od zdaj naprej se ljubimca ne bosta več videla, njo kot spokornico in tolažnico kraljev odpeljejo v Saint Denis, njega pa prisilijo, da začne klesati tri vhode v katedralo, ki jih bo osvetljevala strašljiva svetloba moči-avtoritete. A Norec ostane zvest svojemu prividu, na portalu kleše skrito krono, ki bo spajala nebo in zemljo. Sam ostaja v svetlobi, kajti

svetloba ni od kralja ali od papeža, ampak od vseh! Karl njegovega videnja ne razume, sam hoče bleščati ljudem v oči, leti, vihti zastave, je pozlačen vojak na vzpetem konju! In strašno rad bi se igral s kamnosekovimi otroki - pa mu mama ne pusti!

ORGANOGRAM

1. OD BRATOVSTVA K BRATOMORU (BMB)

MODELI

1. BLATO = ZLATO

IDENTITETA (Id)

- Blato**
- 1 Zbogom zvezde
 - 2 Rdeči, brat
 - 3 Rdeče zlata zgodovina
- Blato v izviru in izteku**
- 1 Premagovanje blata
 - 2 Kriz čez blato

2. OBLAST , POLITIKA

DVOJČKA (Dv)

- Politika**
- 1 Pravica do oblasti
 - 1 Diktator Aleksander Veliki
 - 2 Graf Tahi, Skaf Hren
- Trije despote**

3. BLODNJA : VIZIJA

DVOJNIKI (Dv)

- Majnova dramatika**
- 1, 2
 - 3 Teologija postmoderne
- Od bratovstva k bratomoru I**
- Blodnja**
- 1 Človek in nič
 - 3 Rabej-žrevec
- Kreftova dramatika v kontekstu**
- 1 Uvod in noč
 - 2 Voljji ali zmazeleni čas?
 - 3 Konstrukt in resnica
 - 4 Vera in obup

Nastajanje ŠRPO

- 1 Detelova dramatika
- 2 Hinavstvo in cinizem
- 3 Družinska žrevec
- 4 Starši - otroci

Iskanje drugosti

- 1 Veliki, mali, drugi
- 1 Iiskavci smisla

Mrahova dramatika

- Drama (moša?) Ivana Mraha

Med sanjami in budnostjo

- 1 Med gledališčem in fikcijo
- 2 Med dramatikom in spominom

Dvojčкова dramatika

- Dramsko videnje (voljja?)

II. OD BRATOMORA K SAMOMORU (BMS)

PONOTRANJENJE - POZUNANJENJE

1. IGRA = VLOGA = JEZIK (IVJ)

K INDIVIDUARNIM Id

- Geometrija redov**
- 1 Predpostavke
 - 2 Temelji
 - 3 Vidiki
 - 4 Prevezave
 - 5 Red blodnje in vizija
- Slovenska dramatika - modeli**
- Metodološke in pisatološke teme
- Dialogi**
- 1 Nagovori, drugovori
 - 2 Hudogovori, pogovori
 - 3 Razhajanja
 - 4 Razgovori
 - 5 Eseji, pisma, portreti
- Éseji, pisma, portreti**
- 2 Predavanja
 - 3 Neurolog samemu sebi
 - 4 Neurolog samemu sebi

2. KARNIZEM , MARGIZEM (KM)

K INDIVIDUARNIMA Dv

3. OBUP - IZGUBLJENOST - SAMOMOR (OIS)

K INDIVIDUARNIM Dv

Morala = amorala

- 1 Toščica ali naj?
- 2 Toščica = naj
- 3 Naj ali toščica?
- 4 Pismo najem in toščicam
- 5 Toščica pod najem

Današnja slovenska dramatika

- 1 Olyžun med vrati
- 2 Komentariji
- 3 Kulturno okolje
- 4 Zgodovina Upitanije
- 5 Let na dno

III. OD SAMOMORA K BRATOVSTVU (SKB)
ZGODOVINA

1. (SLOVENSKA) PLEMENSKA SKUPNOST (SIPS)
H KOLEKTIVNI ID

Slovenski plemenski junaki - Tugomer 1, 2, 3

Črtomir 1, 2

Dramatika narodno osvobodilnega boja

1 Naša sveta stvar (levo)

2 V vitrincu (samo)prevar

Porajanje leve-desnice 1 Sirjenje svetega narodnega prostora

2 Otenje domovine

3 Napachi in pravi

Zgodba o narodu 1 Slovenski narod se poraja

2 Slovenski narod se lomi

2. (SLOVENSKA) KATOLIŠKA CERKEV (SKC)
H KOLEKTIVNA DČ

Dramatika slovenske politične emigracije

1 Sveta vojna

2 Krščanska tragedija

3 Paradišk odreševanja

4 Pravica in kazen

5 Prijatelji in izdajavci

6 Krvavi ples

7 Vstojenje ali rekvijem

8 Razvali ali poveljitanje

9 Gnilo vodo

10 Goveja dolina

Svetost, čudeži, žrtev

1 Operacija Ciril-Metod

Ciril-Metod + Lepa Vida 2 Trumf Ciril-Metod

3. (SLOVENSKA) DRAŽBA

Začetki slovenske dramatike

1 Zlo in s(i)lo, kot izvor

2 Greh in iskanje kot izvor

3 Raj, pastoral, mir, vojna

1 Hierikalizem in liberalizem

2 Paternalizem in emancipacija

3 Avtonomizem in kapitalizem

4 Medvedova dramatičnost

1 Uporniki žlovehajojub

1 Leto 1940

2 Griško ali katoliška antika?

2 Ribce in tiči

3 Nebo = pekel

1 Nodčlovek Blaže in princesa Nežica

2 Junak Janez in svetnik Anton

Kompleks Celjskih

1

2 Krepčost

3 Svoji-Naši

4 Pogodba

5 Pena

6 Narava in zapernarava

1 Sentimentalni heroizem

2 Patrioti in pokvarjenči

2 Vojaki in trpini

1 Naivna doba

2 Polemična doba

3 Zogotna doba

4 Destruktivna doba

5 Verbalistična doba

6 Refleksivna doba

1 Pohod in polom zgodovine 1

2 Pohod in polom zgodovine 2

Jugoslovanski nacionalizem

1991=1919=1945?

Dobe

Povojno politična SD

(S)DB H KOLEKTIVNIIM DV

